ئانا يۇرتۇڭ ئامان بولسا، رەڭگى-روۋيۇڭ سامان بولماس

يېڭى ھايات

ЖАНА ӨМІР

1995 ژىل
4- نويابىر
№43
شەنبە
(4000)
ئەركىن باھا

جۇمھۇرىيەتلىك ئىجتىمائىي- سىياسىي «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتىنىڭ ھەپتىلىك قوشۇمچىسى 1970- ژىلى 1- يانۋاردىن باشلاپ چىقىۋاتىدۇ.

سايلام قانۇنغا جىددىي رىايە قىلغان ھالدا ئۆتكۈزۈلۈشى كېرەك

31- ئوكتەبر كۈنى پرېزىدېنت نۇر سۇلتان نازاربايېۋ ئالدىمىزدا بولىدىغان پارلامېنت سايلىمىغا تەييارلىقنىڭ تەشكىلىي مەسىلىلىرى بويىچە ئىش بابىدىكى كېڭەش ئۆتكۈزدى.

كېڭەشتە مەركىزىي سايلام كومىسسىيەسىنىڭ رەئىسى يۇرىي كىم ھەر خىل دەرىجىدىكى سايلام كومىسسىيەلىرىنى قۇرۇش، سېنات بىلەن مەجلىسنىڭ دېپۇتاتلىقىغا نامزاتلارنى تەۋسىيە قىلىش بىلەن تىزىمغا ئېلىش جەريانى توغرىلىق خەۋەردار قىلدى.

پرېزىدېنت بۇ جەرياندا جۇمھۇرىيەتىمىزدىكى سايلام توغرىلىق قانۇنلارنىڭ تېگىشلىك ماددىلىرىغا ئىزچىل ئەمەل قىلىش تەلىۋىنى ئوتتۇرىغا قويدى.

شۇنداقلا بولغۇسى پارلامېنتنىڭ خىزمىتىنى تەشكىلىي ۋە ماددىي جەھەتتىن تەمىنلەش بويىچە چارىلەر توغرىلىق خەۋەرلەر تىڭشالدى.

كېڭەشكە ۋىتسې-پرېزىدېنت ئېرىك ئاسانبايېۋ، پرېزىدېنت ھاكىمىيىتىنىڭ باشچىسى ساغىنبېك تۇرسۇنوۋ قاتناشتى.

ھاياتىي مەسىلىلەر بويىچە

پرېمېر-مىنىستر ئەكژان قاژىگېلدىن «1996-ژىلغا بەلگۈلەنگەن بيۇدژېتنىڭ لايىھەسى توغرىلىق» مەسىلىنى قارىغان ھۆكۈمەت مەجلىسىنى ئۆتكۈزدى.

ئۇ مەجلىستە بيۇدژېتنىڭ لايىھەسىدە بىر نەچچە ۋەزىپە كۆزدە تۇتۇلغانلىقىنى ئاتاپ ئۆتتى. ئۇلارنىڭ ئىچىدە بيۇدژېت ساھاسى خىزمەتچىلىرىنىڭ ماائاشىنى كۆپەيتىش ۋە ئاخچا چىقىرىشنى ئازايتىش ۋەزىپىلىرى بار. بيۇدژېتنىڭ چىقىم قىسمى ئاساسەن ئىشلەپ چىقىرىش ئورۇنلىرىنى كۈچەيتىشكە، ئاگروسانائەت ساھاسىنى تەرەققىي ئەتكۈزۈشكە ۋە ئىجتىمائىي تۆلەملەرنى يېپىشقا قارىتىلغان.

مىنىستىرلىكلەر بىلەن ئىدارىلارغا بيۇدژېت ساھاسى خىزمەتچىلىرىنىڭ ئەمگىكىگە ھەق تۆلەش دەرىجىسىنى ئاساسەن ئۆزلىرىنىڭ قارىمىقىدىكى بيۇدژېتلىق مەھكىمىلەر شتاتىنى قىسقارتىش ھېساۋىغا كۆپەيتىش ئۈچۈن ھاجەتلىك مالىيە رېسۇرسلىرىنىڭ كۆلىمى بىلەن ئاساسلىرى بويىچە بىر ھەپتە ئىچىدە مالىيە مىنىستىرلىكىگە تەۋسىيە بېرىش تاپشۇرۇلدى.

* * *

ھۆكۈمەت رەھبىرى پېنسىيەلەر بىلەن ياردەم پۇللىرىنىڭ ئۆز ۋاقتىدا تۆلىنىشىنى تەمىنلەش مەسىلىسى بويىچە كېڭەش ئۆتكۈزدى. ئۇنىڭغا ئاھالىنى ئىجتىمائىي جەھەتتىن ھىمايە قىلىش مىنىستىرلىكىنىڭ، باشقا مۇناسىۋەتلىك ئىدارىلارنىڭ باشچىلىرى قاتناشتى.

ئە. قاژىگېلدىن ھۆكۈمەت پېنسىيە ھەققى بىلەن ياردەم ئاخچىلارنى تۆلەش بويىچە قەرىزدارلىقتا يول قويغۇچى ۋىلايەتلەر بىلەن ئاھىيەلەرنىڭ ھاكىملىرىغا، ئىشلەپ چىقىرىش ئورۇنلىرىنىڭ باشچىلىرىغا خىزمەتتىن بوشىتىش بىلەن ئىشلەپ چىقىرىش ئورۇنلىرىنى بوھرانغا ئۇچرىدى دەپ ئېلان قىلىشقا قەدەر جىددىي چارىلەر قوللىنىدىغانلىقىنى ئاتاپ كۆرسەتتى.

يېقىن ۋاقىتتا بۇ مەسىلە بويىچە ئاھالىنى ئىجتىمائىي جەھەتتىن ھىمايە قىلىش مىنىستىرلىكى بىلەن ئۇنىڭ ساھالىق بۆلۈمچىلىرىنىڭ ھېساۋاتىنى تىڭشاش كۆزلەنمەكتە.

* * *

پرېمېر- مىنىستر ئاقشىنىڭ پەۋقۇلاددە ۋە تولۇق ھوقۇقلۇق ئەلچىسى ئېلىزابېت دژونسىنى قوبۇل قىلدى.

سۆھبەت ۋاقتىدا ئە. قاژىگېلدىن ئىككى تەرەپلىملىك مۇناسىۋەتلەرنىڭ ياخشى تەرەققىي قىلىۋاتقانلىقىنى تەكىتلىدى: دۆلەت دەرىجىسىدىمۇ، ئىككى مەملىكەتنىڭ ئىشچان توپلىرى دەرىجىسىدىمۇ بىرلەشكەن ئىنىستىتۇتلار بار.

ئې. دژونس ئۆز نۆۋىتىدە پرېزىدېنت نۇرسۇلتان نازاربايېۋنىڭ يېقىندا ئاقشتا بولغان سەپىرىنى ئىككى تەرەپلىملىك ھەمكارلىقنى بۇنىڭدىن كېيىن تېخىمۇ تەرەققىي ئەتكۈزۈشكە ياردەملىشىدىغان مۇھىم قەدەم سۈپىتىدە باھالىدى.

ئۇچرىشىش ۋاقتىدا بىر قاتار مۇھىم مەسىلىلەر مۇھاكىمە قىلىندى، ئاتاپ ئېيتقاندا سودا مۇناسىۋەتلىرىنى تەرەققىي ئەتكۈزۈش، ئامېرىكا كومپانىيەلىرى بىلەن فىرمىلىرىنىڭ ئىنۋېستىتسىيەلىرىنى قازاقستانغا جەلپ قىلىش ئۈچۈن قولايلىق شارائىتلار يارىتىش مۇئەممالىرى قارالدى.

(قاز تاگ).

مۇشتەرى توپلاش- 96

ھەممىسى شۇنداق بولسىكەن

مەن يېقىندا ئالمۇتا شەھىرىنىڭ ئىشچىلار مەھەللىسىدە تۇرىدىغان ئازات توختاخۇنوۋ بىلەن دىدارلىشىپ قالدىم. ھال ئەھۋال سوراشقاندىن كېيىن ئۇ مېنىڭدىن:

— كورۇنمەس بولۇپ كەتتىڭىزغۇ، ئاكا، بىزنى خوشال قىلغىدەك يېڭىلىقلىرىڭىز باردۇر، ئاڭلاپ تۇرساق ياخشى بولاتتى، گېزىتلىرىمىز ھەققىدە يەنى مۇشتەرى توپلاش توغرىلىق ئېيتىپ بەرسىڭىز،- دەپ سوراپ قالدى. مەن ئۆز مەلىمىزدە مۇشتەرى توپلاشنىڭ قىزغىن كېتىپ بارغانلىقى ھەققىدە سۆزلەپ بەردىم. ئۇ يەنە:

— بىزنىڭ مەلىمىزچۇ،- دەپ ماڭا مۇراجەت قىلدى. مەن:

— ئۇكا، ژىلدىكىدەك ئۆزەڭ ئىشنى باشلاۋەرگىن، يۇرتداشلار ساڭا ئۈگىنىپ قالغانغۇ،- دېيىشىمگىلا — «ئۇغۇ شۇنداققۇ، گېزىتلىرىمىزگە ئادەملەرنىڭ تېخىمۇ كۆپ مۇشتەرى بولۇشى ئۈچۈن ئۇلاردا قىزىقارلىق، بولۇپمۇ جاپاكەش ئۇيغۇر خەلقىنىڭ باي تارىخىي مىراسلىرىنى، ئۇنىڭ ۋەتەندا ۋاسى ئۈچۈن ئېلىپ بېرىۋاتقان پائالىيەتلىرىنى يورۇتىدىغان ماقالىلار كۆپرەك بېرىلىپ تۇرسا نۇر ئۈستىگە نۇر بولاتتى،- دەپ كۆڭلىگە پۈككەن سۆزلىرىنى ئېيتتى.

ھە، ئازات ھەر ژىلى گېزىتلىرىمىزگە مۇشتەرى توپلاش ئىشىغا پائال ئىشتىراك قىلىپ كېلىۋاتقان ئىنىلىرىمىزنىڭ بىرى. ئۇنداق پائالىلار سىمۇ-15، 2، 3، 4، 5-ئاقساي، يەتتىسۇ مىكرورايونلىرىدا ياشايدىغان خەمىت خۇدابەردى، قەمەردىن ھېۋۇللا، ھېزىم ھېزىمباقى، ئىبراھىمجان ئەيسا، ئابلىز ئوسمان، ئابدىغىنى داموللا، تۇرسۇن ھوشۇر، تۇرغان قاسىم، ئىنەمجان ھاپىز ۋە باشقىلاردىن ئىبارەت. بۇ بۇرادەرلەرنى گېزىتلىرىمىزنىڭ ھەقىقىي جانكويەرلىرى دېسەم مۇبالىغا بولماس.

ئەگەر ئۇيغۇرلار زىچ ياشايدىغان جايلاردىكى پائالىلار ئىشنى بىردەك قولغا ئېلىپ، سەپەرۋەرلىككە كېلىدىغان بولساق، ئەلۋەتتە، بىيىلمۇ مۇشتەرى توپلاش ئىشىنىڭ ھوددىسىدىن تولۇق چىقىشىمىزغا ئىشىنىمەن.

ئۆمەر ئىسلام.
ئالمۇتا، ئاقساي-4 مىكرورايونى.

ئۈتۈقلۇق ئاياقلاشتى

ھازىر مەملىكىتىمىزدە بولۇۋاتقان ئىقتىسادىي قىيىنچىلىق بارلىق ساھالارغا ئۆز تەسىرىنى ئۆتكەزمەي قويمىدى. جۈملىدىن گېزىتىمىزگە مۇشتەرى بولۇش ژىللاردىكىگە قارىغاندا باھاسىنىڭ ئۆرلەپ كېتىشى سەۋەۋىدىن قىيىن بولماقتا.

ئەينە شۇنداق قىيىنچىلىقلارغا قارىماي تۈركسىپ ۋە يېڭى ھايات مەھەللىلىرىنىڭ جامائەتچىلىكى مۇشتەرى توپلاش كامپانىيەسىنى قىسقا ۋاقىت ئىچىدە ئۈتۈقلۇق ئاياقلاشتۇردى. مەسىلەن، تۈركسىپ مەھەللىسىدە ئۆتكەن ژىلى ئىككى گېزىتتىن 27 نۇسخا مۇشتەرى بولغان بولسا، بىيىل ئۇ رەقەم 70تىن ئېشىپ كەتتى. توۋەنكى يېڭى ھايات مەھەللىسىدىمۇ ئەينە شۇنداق قىزغىنلىقنى كۆرۈش مۇمكىن.

بۇ ئىشلاردا تۈركسىپ مەھەللىسىنىڭ ژىگىت بېشى قىيىم ئاكا كېبىروۋ بىلەن رەخىمجان ساتتاروۋنىڭ ئىشلىرىنى ئالاھىدە تىلغا ئېلىشقا ئەرزىيدۇ. يېڭى ھايات مەھەللىسىدە بولسا ئاياز ياقۇپوۋ بىلەن ئابدىكېرىم ئابابەكرىيېۋ ئويىمۇ- ئۆي كىرىپ مۇشتەرى توپلاش ئىشلىرىنىڭ قىسقا ۋاقىت ئىچىدە ئاياقلىشىشىغا چوڭ ھەسسىلىرىنى قوشتى. ژۇقۇرىدىكى يولداشلارغا گېزىت تەھرىراتى خالىس ياردەملىرى ئۈچۈن تەشەككۇر ئىزھار قىلىدۇ.

(ئۆز مۇخبىرىمىز).

СП-1

Байланыс министрлігі Министерство связи

АБОНЕМЕНТ газетке / на газету / журналға / на журнал

65359

Басылым индексі / индекс издания

«Йеңи һаят»

Комплектілер саны / колич. ком.

1996 жылға, айлары на 1996 год по месяцам

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
						X	X	X	X	X	X

Қайда / Куда
(почта индексі - почтовый индекс) (адресі - адрес)

Кімге / Кому
(фамилиясы, аты - фамилия, инициалы)

ДОСТАВОЧНАЯ КАРТОЧКА
ТАСЫМАЛДАУ КАРТОЧКАСЫ

ПВ / ПВ — орны / место

газетке / на газету / журналға / на журнал

65359

«Йеңи һаят»

Бағасы / стоимость	жазылу / подписка	210 теңге 48 т. / теңге 48 к.	комплектілер саны / количество комплектов
	адресін өзгерту / переадресовка	210 теңге 48 т. / теңге 48 к.	

1996 жылға, айлары на 1996 год по месяцам

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
						X	X	X	X	X	X

Қайда / Куда
(почта индексі - почтовый индекс) (адресі - адрес)

Кімге / Кому
(фамилиясы, аты - фамилия, инициалы)

ئەمگەك بىلەن ئۆتكەن ھايات

يېقىندا پەنجىم يېزىسىدا ئىستىقامەت قىلىۋاتقان ھېزىموۋلار ئائىلىسىدە خوشاللىق ۋاقىئە يۈز بەردى. ئۆي تۆۋرىگى يولداش ئاكا 70 ياشقا، ئائىلە چىرىغى مېھمانقىز ھەدە 65 ياشقا، ئۇلارنىڭ ئائىلە قۇرغىنىغا يېرىم ئەسىر تولۇشقا بېغىشلانغان مەرىكە بولۇپ ئۆتتى. يولداش ئاكا بىلەن مېھمانقىز ھەدە ئۆز يۇرتىنىڭ ئەڭ ھۆرمەتلىك ئادەملىرىدىن بىرىدۇر.

ئىشچان، ئىناق ئائىلىلەرنىڭ پەرزەنتلىرى بولغان ياش ئەر-ئايال باشتىلا بىر-بىرىنى ياخشى چۈشىنىپ، قەدىرلەپ، كىشىلەرنىڭ زوقى كەلگىدەك چىرايلىق، ئىناق-ئىجىل ياشاشنى بىلدى. كەينى كەينىدىن دۇنياغا كەلگەن پەرزەنتلىرى ئائىلە ھۇلىنى تېخىمۇ مۇستەھكەملەپ، چىنار دەرىخىدەك بەقۇۋۋەت ئۆسۈپ يېتىلدى. بىراق، بۇ دەرىجىگە يېتىش يولى ئانچىلا ئوڭاي بولغىنى يوق.

جەمىيەتتە يۈز بەرگەن ئۆزگىرىشلەر ھېزىموۋلار ئائىلىسىنىمۇ چەتتە قويمىدى. يولداش ئاكا ئانىسىدىن بوۋاق چېغىدا جۇدا بولدى. ئاتىسى ھەم ئوتتۇزىنچى ژىللاردىكى مۇرەككەپ ۋەزىيەتتە تەقىپكە ئۇچراپ، ياركەنت تۈرمىسىدە ئازاپلاندى. ئاقلىنىپ چىققاندىن كېيىن يالىخور-توھمەتچىلەرگە رەنجىپ، ئۆزىنىڭ ئەسلى يۇرتى دوۋۇنغا بارماي، موشۇ پەنجىم يېزىسىغا ئورۇنلاشتى. يولداش بولسا كىچىك ئانىسى غۇنچەمنىڭ غەمخورلۇغىدا ئۆستى.

يولداش ئاكىنىڭ رەپىقىسى مېھمانقىز ھەدە قورغاسلىق خېلىل ئاكا بىلەن شەرۋانەم ھەدىنىڭ تۇنجا پەرزەندى ئىدى. ئۇنىڭ باللىق چاغلىرىمۇ شۇ بىر ئېغىر ژىللارغا توغرا كەلدى. ئاتىسى ستالىنگراد يېنىدا بولغان شىددەتلىك جەڭلەرنىڭ بىرىدە قەھرىمانلارچە قۇرۋان بولدى. ئاتىسىز قالغان ئائىلىنىڭ بارلىق ئېغىرچىلىغى شەرۋانەم ھەدە بىلەن مېھمانقىزغا چۈشتى.

ئۇ ژىللىرى پەنجىم ۋە قورغاس يېزىلىرى بىر ئېگىلىك — «يىلتىز» كولخوزىغا بىرلەشتۈرۈلگەن ئىدى. يەتتە ژىللىق بىلىمگە ئىگە يولداش دەسلەپ ئېگىلىكتىڭ ھەر خىل ئىشلىرىدا ئىشلەپ ژۈردى. كېيىنرەك ئۇنى كولخوز رەھبەرلىگى تېرىلغۇ برىگادىسىغا ھېساپچى قىلىپ بەلگۈلىدى. كىچىگىدىن ئىدرەكلىك يولداش بۇ ئىشنى چاپسان ئۆزلەشتۈرۈپ، كوپچىلىك ھۆرمىتىگە سازاۋەر بولدى. ھەممە قىزغىن ئىشلەۋاتقان بىر پەيتتە دەھشەتلىك ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشى باشلىنىپ كەتتى. يېزىدىن كوپلىگەن ئادەملەر جەڭ مەيدانىغا ئاتلاندى.

— ئۇ ژىللىرى ئېگىلىكتە تېخنىكىمۇ يېتەرلىك ئەمەس ئىدى، — دەپ ئەسلەيدۇ يولداش ئاكا. — شۇنداقتىمۇ ئۇلارنى ھايدايدىغان ئەرلەر ئۇرۇشقا كېتىپ، مېخانىزاتورلار قالمىدى. ئەينە شۇ ۋاقىتتا بىر توپ پەنجىملىك قىز-جۇگانلار مېخانىزاتور بولۇش تەشەببۇسىنى كوتىرىپ، ماشىنا-تراكتور ستانسىيەسى يېنىدىكى كۇرستا ئوقۇپ، ئەرلەرنىڭ ئورنىنى ئېگىلىدى. گوھەر مۇخپۇلوۋا، جەننەت قاسىموۋا، گۈشنەرخان رازىيېۋا، دىلخان ھەمرايېۋا، ۋىزۋانەم رازىيېۋا ئوخشاش مېخانىزاتورلار ئەمۇنىلىك ئەمگىگى بىلەن پۈتكۈل ناھىيە ئەمگەكچىلىرىگە ئۈلگە بولدى. كېيىنرەك ئۇلارنىڭ سېپى تېخىمۇ كوپەيدى.

1945-ژىلنىڭ باھارىدا كولخوز رەھبەرلىگى ئەمگەك مەيدانىدا تونۇلغان يولداش ھېزىموۋنى برىنچى تېرىلغۇ برىگادىسىنىڭ برىگادىرى قىلىپ بەلگۈلىدى. ئۇ ئەندى ئۆزىنىڭ بارلىق كۈچ-غەيرىتىنى ئېگىلىك ئىختىسادىنى مۇستەھكەملەشكە بېغىشلىدى. برىگادىدا يېڭى يەرلەر ئۆزلەشتۈرۈلۈپ، تېرىلغۇ مەيدانى كوپەيتىلدى. يولداش ئاكا ھېزىموۋ ژىگىرمە ژىلدىن كوپرەك ۋاقىت جەريانىدا مەزكۇر برىگادىغا يېتەكچىلىك قىلدى. گېكتار ھوسۇلدارلىغىنى ئاشۇردى. ئۇنىڭ ئەمگىگى مۇناسىپ باھالىنىپ، ھورمەت بەلگۈسى ئوردېنى بىلەن تەغدىرلەندى.

يەتمىشىنچى ژىللىرى چارۋىچىلىقنى سانائەت ئاساسىدا تەرەققىي ئەتكۈزۈش قولغا ئېلىندى. شۇ مەخسەتتە كالىنىن نامىدىكى كولخوزدىمۇ «ئەمگەك» قوي بوداش برىگادىسى تەشكىل قىلىندى. بۇ ئىشقا تەجرىبىلىك يولداش ئاكا جەلىپ قىلىنىپ، ئۇ يەم-چوپ تەييارلاش سېخىنى باشقۇردى.

1984-ژىلى كولخوز رەھبەرلىگى يولداش ئاكىنى ئېگىلىكنىڭ باغۋەنچىلىك ئىشىنى باشقۇرۇشقا ئەۋەتتى. ئۇ بۇ ساھانى تەرەققىي ئەتكۈزۈشكىمۇ كوپ كۈچ چىقاردى. نەتىجىدە كولخوز مېۋە يېتىشتۈرۈشتىمۇ چوڭ ئۇتۇقلارنى قولغا كەلتۈردى. ئۇ موشۇ ئىشتىن دەم ئېلىشقا چىقتى.

يولداش ئاكا بىلەن مېھمانقىز ھەدىنىڭ پەرزەنتلىرىمۇ ھاياتتىن ئوز ئورنىنى تاپتى. مەسىلەن، رېھانگۈل ئالىي بىلىملىك پېداگوگ، مۇگداش ئالىي بىلىملىك ئاگرونوم، ئۇ ھازىر كولخوز رەئىسى بولۇپ ئىشلىمەكتە. قالغان باللىرىمۇ ھەر خىل ساھالاردا ئۇنۇملۇك ئەمگەك قىلىۋاتىدۇ.

پۈتكۈل ھاياتىنى ئەمگەك بىلەن ئوتكۈزگەن يولداش ئاكا بىلەن مېھمانقىز ھەدە بۇ كۈنلەردە باللىرىنىڭ راھىتى، نەۋرىلىرىنىڭ قىزىغىنى كورۇپ خاتىرجەم ياشىماقتا.

ئا. تودىياروۋ.
پانفىلوۋ ناھىيەسى.

مەدەنىيەت مەركىزىدىكى ژىغىن

ئۆتكەن دۈشەنبە كۈنى ئالمۇتا شەھەرلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىدە ژىغىن بولۇپ ئۆتتى. ژىغىنغا پايتەختنىڭ سەككىز ناھىيەسىنىڭ ئالتىسىدە موجۇت بولغان ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ رەئىسلىرى بىلەن بيۇرو ئەزالىرى قاتناشتى. مەزكۇر ژىغىننى شەھەرلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ رەئىسى رەخمجان قاسىموۋ ئېچىپ، مەركەز تەرىپىدىن بىسىلقى ژىلدا قىلىنغان ئىشلارغا كەڭ توردە توختىلىپ، كېلەچەكتە قىلىنىدىغان ئىشلارنىڭ چارە-تەدبىرلىرى بەلگۈلەندى.

ژىغىندا نۆۋەتمۇ نۆۋەت سوزگە چىققان ناھىيەلىك مەدەنىيەت مەركەزلىرىنىڭ رەئىسلىرى بىلەن بيۇرو ئەزالىرى ئۆز تەۋەلىرىدىكى ۋاقىت كۆتكۈزمەيدىغان بەزى مۇھىم مەسىلىلەرنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، ئۇنىڭغا شەھەرلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ ئارىلىشىشىنى تەلەپ قىلدى. ئەينە شۇنداق مۇئەممالارنىڭ بىرى زارە-ۋوستوك مەھەللىسىدىكى ئۇيغۇر ئوتتۇرا مەكتىۋىنىڭ مەسىلىسىدۇر. مەزكۇر مەكتەپتە سىنىپلارنىڭ يېتىشمەسلىگى سەۋەۋىدىن ئوقۇغۇچىلار 3-سمېنىدا ئوقۇۋاتىدۇ. بۇ مەسىلىنى ھەل قىلىشنى شەھەرلىك مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ رەئىسى ئۆز زىممىسىگە ئېلىپ، مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلار بىلەن سوزلىشىدىغانلىغىنى ئېيتتى. شۇنىڭ بىلەن بىللە ئايرىم مەكتەپلەردە ئىختىسادىي ناچار ئائىلىلەرنىڭ باللىرى تا موشۇ كۈنگىچە مەكتەپ فورمىسىنى ئالالمايۋاتقانلىغى، ئوقۇش قۇراللىرىنىڭ يېتىشمەيۋاتقانلىغى توغرىسىدىمۇ سوز بولدى.

— بىزنىڭ ئاساسى مەخسىتىمىز ئەڭ ئالدى بىلەن ئەشۇ مۇئەممالارنى ھەل قىلىشتۇر، — دېدى ر. قاسىموۋ ئوز سوزىدە. — مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ ئاز-تولا بولسىمۇ ئاخچىسى بار. ئەشۇ پۇلغا بىز برىنچى نۆۋەتتە باللىرىمىزنىڭ ئوز تارىخىنى ئوقۇپ، ئۆگىنىشى ئۈچۈن يېقىندا نەشىردىن چىققان «ئۇيغۇر تارىخى» دەرسلىگىنى ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە ئىختىسادى تۆۋەن ئائىلىلەرنىڭ باللىرىغا ھەقسىز بېرىشنى قارار قىلدۇق.

ژىغىندا ناھىيەلىك مەدەنىيەت مەركەزلىرىنىڭ ھېساۋات سايلام ژىغىنلىرىنى ئوتكۈزۈشنىڭ ۋاقتى بەلگۈلەندى. شۇنىڭ بىلەن شەھەرلىك مەدەنىيەت مەركىزى تەرىپىدىن 1996-ژىلغا «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە «يېڭى ھايات» گېزىتلىرىغا مۇشتىرى توپلاشتا ناھىيەلىك مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ رەئىسلىرى بىلەن بيۇرو ئەزالىرىنىڭ بۇ ئىشقا ئاكتىۋ قاتنىشىشىغا، بىرمۇ ئائىلىنىڭ گېزىتسىز قالماسلىغىنى تەمىنلەش ئۈچۈن تەشۋىقات ئىشلىرىنى كەڭ توردە ژۈرگۈزۈشكە تاپشۇرۇقلار بېرىلدى.

(ئوز مۇخبىرىمىز)

ئۇيغۇر چوچەكلىرى ئۆزبەك تىلىدا

ئىمىنجان ھاجى ئوسمان ئۆزبەكىستاندا ياشاۋاتقان، ئۆزبەك تىلىدا يازىدىغان ئۇيغۇر پەرزەندى. ئۇنىڭ «ئېھاللار»، «قەلپ كوزى»، «يالقۇن»، «تىللا چاناق»، «تومۇر» ناملىق پوۋېستلىرى، «مېھرگىيا» ناملىق رومانى ئۆزبەك تىلىدا ئالاھىدە كىتاپ بولۇپ نەشىر قىلىنغان. ئەدىپنىڭ «قوروقخانىدا» ناملىق ئەسەرى ئاساسىدا ئىشلەنگەن پيېسىسى ئۆزبەكستان تېلېۋىدېنىيەسىدە ئۈچ ژىلدىن بۇيان ئۇراقلىق كورسىتىلىپ كەلمەكتە.

ئىمىنجان ھاجى ئوسمان تەرجىمە ساھاسىدىمۇ ئۈنۈملۈك ئەمگەك قىلماقتا. جۈملىدىن، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدا ياشايدىغان ئاتاقلىق يازغۇچى زوردۇن سابىر ۋە ئەختەم ئومەرنىڭ پوۋېستلىرى ئۇنىڭ تەرجىمىسىدە «ماۋى ئاسمان» نامى بىلەن ئۆزبەك تىلىدا نەشىر قىلىندى. بىولوگىيە پەنلىرىنىڭ نامزاتى، رۇس تىلىدا يازىدىغان فانتاست ئۇيغۇر يازغۇچىسى سپارتاك ئەخمەدوۋنىڭ فرانسۇز تىلىدا بېسىلغان «شاخمات» ناملىق پوۋېستىنى رۇس تىلىدىن ئۆزبەك تىلىغا تەرجىمە قىلىپ، «پەن ۋە تۇرمۇش» ژۇرنىلىنىڭ بىر قانچە سانىدا ئېلان قىلدى.

يېقىندا تاشكەنتتىكى «چولپان» نەشرىياتى ئىمىنجان ھاجى ئوسماننىڭ تەرجىمە قىلغان ۋە تەييارلىغان ئۇيغۇر خەلق چوچەكلىرىنى «ئاشىق دەرۋىش» نامى بىلەن ئۆزبەك تىلىدا نەشىردىن چىقاردى. ئون ئىككى باسما تاۋاق ھەجمىدىكى مەزكۇر كىتاپ ئوتتۇز مىڭ نۇسخىدا بېسىلغان.

ئىمىنجان ھاجى ئوسماننىڭ «مېھرگىيا» رومانى موسكۋادا رۇس تىلىدا، ئۈرۈمچىدە ئۇيغۇر تىلىدا نەشىر قىلىنغان بولسىمۇ تا شۇ كۈنگە قەدەر ئالمۇتىدا بۇ ئەدىپنىڭ بىرەر ئەسىرى ئانا تىلىمىزدا ئايرىم كىتاپ بولۇپ چىقمىغانلىغى ئەپسۇسلىنارلىق ئىش.

ھېسامىدۇن ئىسلاموۋ.
تاشكەنت شەھىرى.

ئىنتېگراتسىيەنى چوڭقۇرلىتىش يولى بىلەن

1-نويابىر كۈنى تاشكەنتتە قازاقستان، قىرغىزستان ۋە ئۆزبەكستان تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىرى كېڭىشىنىڭ مەجلىسى بولدى. بۇ كېڭەش مەركىزىي ئازىيەنىڭ ئۈچ مەملىكىتىنىڭ دولەتلەر ئارا كېڭىشىنىڭ قارارى بىلەن قۇرۇلغان ئىدى.

مەجلىسكە قازاقستان، قىرغىزستان، ئۆزبەكستان تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىرى ق. توقايېۋ، ر. ئوتۇنبايېۋا، ئا. كامىلوۋ قاتناشتى.

ئۇچرىشىش ۋاقتىدا ھەر تەرەپلىمە ھەمكارلىقنى بۇنىڭدىن كېيىن يەنىمۇ تەرەققىي ئەتكۈزۈش، مەركىزىي ئازىيە ئىنتېگراتسىيەسىنى چوڭقۇرلىتىش مەسىلىلىرى، شۇنداقلا ئۆز ئارا مۇھىم ھېساپلانغان تېررىتورىيەلىك ۋە خەلق ئارا ئەھمىيەتكە ئىگە مۇئەممالار مۇھاكىمە قىلىندى.

قازاقستان، قىرغىزستان ۋە ئۆزبەكستان پرېزىدېنتلىرىنىڭ بمتنىڭ تۇغى ئاستىدا مەركىزىي ئازىيەنىڭ ئۈچ مەملىكىتىنىڭ بىرلەشكەن باتالىيونىنى قۇرۇش توغرىلىق تەشەببۇسىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش مەخسىتىدە بمت كاتىباتى بىلەن كېلىشىش ئۈچۈن ئىش توپىنى قۇرۇش ماقۇللاندى.

(قاز تاگ).

АБОНЕМЕНТТІҢ ДҰРЫС ТОЛТЫРЫЛУЫН

МҰҚИЯТ ҚАДАҒАЛАҢЫЗ!

Абонементке касса машинкесінің белгісі қойылуы керек.

Газетке жазылуды (мекен-жайды өзгертуді) толтыру кезінде касса мәшинкесі болмаған жағдайда абонементке жергілікті байланыс бөлімшесінің календарлық штемпелі басылуы тиіс. Мұндай жағдайда газетке жазылушыға абонементке қоса жазылу (мекен-жайды өзгерту) бағасының ақшасы туралы түбіртек қағаз бірге тапсырылады.

Газетке не журналға жазылуды, сондай-ақ басылымның жеткізілетін мекен-жайын өзгертуді толтыру үшін жеткізу кәртішкесі бар абонемент бланкісі жазылушының өз қолымен сиямен толтырылады. Онда ешқандай қысқартуларға жол берілмейді және жазу айқын болуы тиіс. Мұның бәрі де «Баспасөзодағы» каталогында баяндалған ережелерге сай болуы шарт.

Басылымның жеткізілетін мекен-жайын өзгерту кезінде ай аттары көрсетілетін торларды, сондай-ақ «ПВ—Орын» деген торды байланыс кәсіпорнының немесе «Баспасөзодағының» қызметкері толтырады.

قازى، مۇئەللىم، ئاھىيە ھاكىملىرى، ئەترەتتىكى شەھەر، يېزىلار جامائەچىلىكىنىڭ ۋەكىللىرى قاتنىشىشى بىلەن چوڭ ۋىلايىتىنىڭ تارىخىي بويىسەدا سېلىنغان يېڭى مەسچىتنىڭ ئېچىلىش مەراسىمى ناھايىتى تەنتەنىلىك ئۆتتى. ئۇنى يېزا ئىشچىلار ئىتتىپاقىنىڭ رەئىسى باكتىغول ئېچىپ، جامائەتچىلىكنى بۇ خۇشاللىق بىلەن تەبرىكلىگەندىن كېيىن، دەسلەپكى سوز قازى كىممەتبايى ھاجىم ئابدۇراخمانوۋقا بېرىلدى.

—قىممەتلىك مۇسۇلمانلار، قۇدرەتلىك ئاللانىڭ مەرھەمىتى بىلەن دىنى ئېتىقادىمىزغا توسالغۇ بولۇپ كەلگەن كېلەچەش مۇددەت پارچىلىنىپ، قىرغىزىستان مۇستەقىللىق ئەلىنىدىن بېيىن دىنى ئەركىنلىكىمىزگە ئېرىشتۇق. كۆپلىگەن جايلاردا خەلقنىڭ ئۆز تەشەببۇسى ۋە كۈچ چىق-

ئىنسان ۋە ئىمان

ئورۇنلانغان ئارمان

رىشى بىلەن مەسچىتلەر سېلىنىشقا باشلىدى. بۈگۈنكى بۇ چوڭ مەسچىتمۇنىڭ ئېچىلىشىمۇ شۇنىڭ بىر مىسالىدۇر. بۇ مەسچىتلەرنىمىزدە ئاللاغا ئىبادەت قىلىپ مۇسۇلمانچىلىق پەرزلىرىمىزنى ئادا قىلىشقا ئىمكان، بولۇپمۇ ياشلىرىمىزنى ئىنساپەرۋەرلىك پاكلىق روھىدا تەربىيەلەشتە ۋۇرگۈزۈلىدىغان ئىشلىرىمىزنىڭ لەنجىلىك بولىدىغانلىقىغا كامىل ئىشىنىمىز، — دېدى ئۇ سۆزىنىڭ يەكۈنىدە.

راستىنلا، ئېتىقادلىق دىنسىزلىق، ئېتىقادسىزلىق قالدۇقلىرى ۋە ھازىرقى ئوتكۇلچى دەۋرىمىزدە يۈز بېرىۋاتقان قىيىنچىلىقلار ئۆيەيلى ياشلىرىمىز ئارىسىدا ھاراقكەشلىك، ئوغرىلۇق ۋە باشقىمۇ جىنائىي ئىشلار يۈز بېرىپ كېلىۋاتىدۇ. ھالبۇكى، بۇ يامان ئادەتلەر قانۇنىي جازالاشلار بىلەنلا تۈگىتىلمەيدۇ. ئۇلارنى تۈگىتىش ئۈچۈن، ئۇلارنىڭ قەلبىگە ئەسىر قىلىنىدىغان دىنى ئېتىقادلار جۇشقۇنلىشىش سىڭدۈرۈشنىڭ ئەھمىيىتى زور بولىدىغا. مۇئەددىپ تەربىيە ئىنچىل بولغاچقا يۈلغان كۆپلىگەن جايلاردا ياشلار ئارىسىدا بۇ خىل قىلمىشلارنىڭ ئازىيىشى تېقالىنغانلىقى ئەدەبىيات كۆرسىتىۋاتىدۇ.

يېزىدا مۇئەددىسلەرنىڭ سېلىنىشى دا چوڭ ۋىلايىتى ئىچكى ئىشلار بۆلۈمى [illegible] ئىچكى ئىشلار [illegible] قوشقان ھەسسىسى چوڭ. ئۇ قازى، مۇفتىي، ئاقساقاللار بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، يېزا قىشلاقلارغا مەسچىت سېلىپ، شۇ مەسچىتلەردە [illegible] يا شلارغا ئىسلامىي تەربىيە بېرىشكە جىددىي كۈچ چىقاردى. ئەينە شۇنىڭ بىر نەتىجىسى رېتىدە جامائەتچىلىكنىڭ ياردەم كۆرسىتىشى، سەۋۇدىيە ئەرەبستانى ۋە خىيى جەمىيىتىنىڭ ۋەكىللىرى [illegible] يېزا [illegible] بۇ [illegible] ئۆز ئالدىغا [illegible] 1941—45-ژىللاردىكى ئۇلۇغ ۋەتەن ئۇرۇشىدا قۇربان بولغانلارنىڭ خاتىرىسىگە باغلىق بۇ مەسچىتكە «شەھىدلەر» دېگەن نام قويۇلدى.

مەراسىمدا سۆزگە چىققانلار ئوتكەنكى ژىللاردا مەسچىت سېلىش بۇ ياقتا تۇرسۇن كۆندىلىك نامازلىرىنى ئاشكارە ئوقۇش مۇمكىنچىلىگىگە ئېگە بولالماي كەلگەنلىكى، ھەتتا ھېيت نامازلىرىنى ئوقۇشقا يول قويۇلمىغانلىقىنى ئېيتىشىپ، بۈگۈنكى بۇ خوشاللىققا ئوز مىننەتدارلىقلىرىنى بىلدۈردى.

يېڭى مەسچىتنىڭ ئېچىلىش مەراسىمىغا كەلگەنلەر ئۇنىڭغا ئوز سوغىلىرىنى بىرىشتى. شۇنداقلا ئالامېدىن ناھىيەسى لېبېدىنوۋكا ئۇيغۇرلىرى ئامىدىن 90 ياشلىق ھاجى ئەكبەر ھاجىم مەھەممەدرەخىموۋ سوزگە چىقىپ، 13 مېتر گىلەم—پالاس تەقدىم قىلدى، يېزىنىڭ كېگەش ھەيئىتى قۇرۇلۇشچىلار بىلەن سوزگە چىققان مېھمانلارغا ئاق قالپاق ۋە كوينەكلەرنى كىيگۈزدى. ئەتتەنە ئاخىرىدا ئېنتا كېسىلىپ، جامائەت مەسچىتتە ناماز ئوقۇپ، قۇرئان تىلاۋەت قىلىشتى.

تۇرسۇن ھاجىم قۇربان.
قىرغىزىستان.

تارىختىن ئۇچۇرلار

ئوسمان ئىمپېرىيەسى ۋە ھازىرقى تۈركىيە

تارىختا ئوتكەن ئوسمان ئىمپېرىيەسى ئاسىيا، ياۋروپا، ئافرىكا قىتئەلىرىدە 600 ژىلدىن ئوشۇق ھوكۇم سۈرۈپ، ئاخىرى زاۋاللىققا يۈز تۇتقان ئىدى.

ئوسمان ئىمپېرىيەسى ئوتتۇرا ئەسىردىكى تۈركىيە ئىمپېرىيەسىنى كورستىدۇ، تۈركلەر دەسلەپ ئالتاي تېغىنىڭ جەنۇبىي قىسمىدا ياشىغان. مىلادى 11— ئەسىردە تۈركلەر كىچىك ئاسىيادا دولەت قۇرغان. 13—ئەسىرنىڭ ئاخىرى 14—ئەسىرنىڭ باشلىرىدا تۈركلەرنىڭ رەھبىرى ئوسمان كىچىك ئاسىيەنى بويسۇندۇرۇپ ھەربىي فېودالىق ئىمپېرىيە دەپ ئاتالغان ئوسمان ئىمپېرىيەسىنى قۇرغان. ئوسمان—1 ئولگەندىن كېيىن ئۇنىڭ ئوغلى كىچىك ئاسىيانى بىرلىككە كەلتۈرگەن ھەمدە داردانېل بوغۇزىدىن ئوتۈپ ياۋروپىدىكى تايانچ نۇقتىلارغا ئېگە بولغان.ئوسمان ئىمپېرىيەسى 3—ئەۋلاتتىن باشلاپ بالقان يېرىم ئارىلىغا تەجاۋۇز قىلغان. ئۇ ئىلگىرى ئاخىر بولۇپ ماكېدونىيە، بولغارىيە، سېربىيە قاتارلىق جايلارنى ئىشغال قىلغان. 4—ئەۋلاتقا كەلگەندە بالقان يېرىم ئارىلىنى پۈتۈنلەي دېگىدەك ئىشغال قىلىپ، بۇ يەردە يېڭى پايتەخت قۇرغان. شۇنىڭدىن كېيىن ئوسمان ئىمپېرىيەسىنىڭ ھوكۇمرانلىرى ئىرانغا ۋۇرۇش قىلغان. ئاندىن ئۇلار سىرىيەنى ئىشغال قىلىپ، مىسىرغا ھۇجۇم قىلدى.

سۇلايمان—1نىڭ دەۋرىدە ئوسمان ئىمپېرىيەسىنىڭ زېمىنى شەرىقتە پارس قولتۇغى، غەرىپتە ئالجىر، جەنۇپتا ئەرەپ يېرىم ئارىلى، شىمالدا روسسىيەنىڭ دون ۋە دنېپر دەريالىرىنىڭ ئوتتۇرا ئېقىمىغىچە كېڭەيگەن. شۇنىڭدەك شەرقى ياۋروپىنى نازارەت قىلىپ، دۇنيا بويىچە چوڭ دولەتلەرنىڭ بىرىگە ئايلانغان.

مىلادى 16—ئەسىرنىڭ 60—ژىللىرىدا ئوسمان ئىمپېرىيەسىنىڭ ئامىتى قېچىشقا، يەنى زېمىنى كىچىكلەشكە باشلىدى. بولۇپمۇ مىلادى 1683—ژىلى ئاۋسترىيەگە ھۇجۇم قىلىپ مەغلۇپ بولغاندىن كېيىن، ئاۋسترىيە، پولشا ۋە باشقا ياۋروپا دولەتلىرى بىرلىشىپ ئوسمان ئىمپېرىيەسىنى ئۈزلۈكسىز مەغلۇبىيەتكە ئۇچراتقان ۋە ھوكۇمرانلىق قىلىۋاتقىنىغا 140 ژىلدىن ئوشۇق بولغا ئۆينگرىيەدىن ۋاز كېچىشكە مەجبۇر بولغان. شۇنىڭ بىلەن بىللە پادىشا روسىيەسى كېڭەيمىچىلىك ھەرىكىتىنى ئوۋچ ئالدۇرغان مەزگىلدە— ئوسمان ئىمپېرىيەسى روسسىيە بىلەن بولغان كوپ قېتىملىق جەڭدە قارا دېڭىز بويىدىكى ئازوپ قورغىنىنى ئوز ئىچىگە ئالغان نۇرغۇن تەۋەدىن ئايرىلىپ قالغان. 18—ئەسىرنىڭ باشلىرىغا كەلگەندە ئوسمان ئىمپېرىيەسى ئىچكى جەھەتتە چىرىكلەشكەنلىگى، يەنى مىللىي زىندىيەت ۋە مۇتەئەسسىپ جاھىل دىنىي كۈچلەر تەرىپىدىن ئوۋچ ئالدۇرۇلغان كۆرەشنىڭ ئىنتايىن ئوتكۇرلەشكەنلىگى، ئۇنىڭ ئۈستىگە ياۋروپا ۋە ئافرىكا قىتئەلىرىنىڭ تۈگۈنىگە جايلاشقانلىقى، روسسىيە، ئاۋسترىيە، ئانگلىيە، فرانسىيە قاتارلىق دولەتلەرنىڭ بۇ يەردە قۇراللىق جاڭجاللارنى كەسكىنلەشتۈرگەنلىگى سەۋەپلىك ئۇ يىمىرىلىشكە قەدەم تاشلىدى.

19— ئەسىرنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە 120 مىڭ كۋادرات مىل (ئىنگلىز ئولچىمى) كېلىدىغان زېمىنىدىن، 20—ئەسىرنىڭ باشلىرىدا ياۋروپا زېمىدىن پۈتۈنلەي دېگودەك ئايرىلىپ قالغان. شۇنىڭ بىلەن بىر مەزگىل ھوكۇم سۈرگەن قۇدرەتلىك ئىمپېرىيە ئەڭ ئاخىرىدا يېگىدىن باش كوتەرگەن جاھانگىرلارنىڭ يېرىم مۇستەملىكىسى بولۇپ قالغان.

بىرىنچى دۇنيا ئۇرۇشى پارتلىغاندىن كېيىن تۈركىيە ئىمپېرىيەسى ئىتتىپاقداش دولەتلەر سېپىگە كىرىدۇ ۋە ئۇرۇشتا مەغلۇپ بولغان دولەت سۈپىتىدە بىر مۇنچە زېمىنىدىن ئايرىلىپ قالىدۇ. كىچىك ئاسىيا رايونىنى، ياۋروپا قىسمىدا ستامبۇل شەھىرىنىلا ساقلاپ قالىدۇ.

موشۇ ئەسىرنىڭ 20—ژىللىرىدا تۈركىيە ئىلگىرى ئاخىر بولۇپ ئىتالىيە-تۈركىيە ئۇرۇشى، بالقان ئۇرۇشى ۋە بىرىنچى دۇنيا ئۇرۇشىنىڭ ۋەيرانچىلىقلىرىغا ئۇچراپ، ۋەزىيەت بارغانسېرى جىددىيلىشىپ، خەلق تۇرمۇشى ئىنتايىن ئېغىر ھالدا خارابلىشىپ، دولەت ھالاكەت گىرداۋىغا بېرىپ قالىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئاتانتا دولەتلىرى تۈركىيەنى قۇراللىق ئىشغال قىلىپ بولۇۋېلىش قەستىدە جىددىي ھەرىكەتلىنىۋاتقان پەيتتە ئوسمان ئىمپېرىيەسى تەرىپىدىن «غالىپ گېنېرال» دەپ نام ئالغان مۇستاپا ھەربىي لاۋازىمىدىن مەردانىلىق بىلەن ئىستېپا بېرىپ، مىللىي—ئازادلىق ئۇرۇشىغا ئىشتىراك قىلىدۇ. ئۇ مىللىي—ئازادلىق ھەرىكەتنىڭ قايىنىمىغا بېرىپ، ئاممىنى قوزغاپ، مىللىي—ئازادلىق تەشكىلاتىنى ۋە ئوزىنىڭ قۇراللىق ئارمىيەسىنى قۇرۇپ، بىر تەرەپتىن تەجاۋۇزچىلارغا قارشى جەڭ قىلسا، يەنە بىر تەرەپتىن مەملىكەت ئىچىدىكى توپىلاڭنى تىنچىتىدۇ. مەشھۇر ساكارىيە جېڭىدە بۇتۇن ئارمىيەنىڭ ئالىي باش قوماندانى بولغان مۇستاپا سەپنىڭ ئالدىدا تۇرۇپ ئۇرۇشقا قوماندانلىق قىلىدۇ. 22 كۈن داۋام قىلغان شىددەتلىك جەڭدە ئوق تېگىپ يارىدار بولسىمۇ، جەڭلەردە مەدەت بېرىش ئۈچۈن سەپتىن چۈشمەي ئۇرۇشقا داۋاملىق ھالدا قوماندانلىق قىلىدۇ.

تورت ژىللىق جاپالىق جەڭلەر ئارقىلىق ئاخىرى ئاتانتا قوشۇنلىرى تۈركىيە تۇپرىغىدىن ھايداپ چىقىرىلىدۇ. شۇنىڭدەك 600 ژىلدىن ئوشۇق ھوكۇم سۈرگەن ئوسمان ئىمپېرىيەسىنىڭ ئېغىر ھالدىكى زۇلمەتلىك ھوكۇمرانلىقى ئاغدۇرۇلۇپ تاشلىنىپ، 1923—ژىلى تۈركىيە تارىخىدا تۇنجى جۇمھۇرىيەت قۇرۇلۇپ، مۇستاپا كامال بۇ جۇمھۇرىيەتنىڭ دەسلەپكى پرېزىدېنتى بولۇپ سايلىنىدۇ.

«تەرەققىي قىلمىساق ھالاك بولىمىز»— بۇ تۈركىيە رەھبىرىنىڭ 1923— ژىلى ئىسلاھاتنى تەشەببۇس قىلىپ،مۇتەئەسسىپلىككە،ئارقىغا چېكىنىشكە قارشى تۇرۇپ ئېيتقان جوشقۇن سوزلىرى ئىدى.

مۇستاپا كامال كونىلىقنى تاشلاپ يېڭىلىققا كوچۇشتە چىڭ تۇرغانلىقىدىن ياش تۈركىيە جۇمھۇرىيىتى زامانىۋىي مەدەنىيەتلىك جەمىيەت قۇرۇشقا قاراپ قەدەم تاشلاشقا باشلايدۇ.

مۇستاپا كامال «ئىجاتكارلىقى بولمىغان مىللەتنىڭ ئەركىنلىكى ۋە مۇستەقىللىقىمۇ بولمايدۇ»— دېگەن ئىدى. ئۇ ئىنقىلاپ مېۋىسىنى مۇستەھكەملەش ۋە رىۋاجلاندۇرۇش ئۈچۈن قانۇن تۈزۈش، مەمۇرىي ئاپپارات ۋە ئورپى—ئادەت جەھەتتە دادىللىق بىلەن ئومۇميۈزلۈك چوڭ ئىسلاھاتلارنى ئېلىپ باردى. كوپچىلىك دولەتلەر تۈركىيەگە زورلاپ ئاڭغان تەڭسىز شەرتنامىلارنى بىكار قىلىپ، تۈركىيەنىڭ مۇستەقىللىقى ۋە بىرلىكىنى قوغدىدى. «شۋېيتسارىيەچە «پۇخرالار قانۇنىنى» ئېلان قىلدى. بىر ئەر كوپ خوتۇن ئېلىش تۈزۈمىنى مەنئى قىلىپ، ئەر—ئاياللار باراۋەرلىكىنى تەشەببۇس قىلدى. ھازىرقى زامان تەلەپلىرىگە لايىق مائارىپنى تەرەققىي ئەتكۈزۈپ، يېزىقنى ئىسلاھ قىلدى. مىلادىيە كالېندارىنى ۋە دۇنياۋىي ئورتاق بايرام كۈنلىرىنى قوبۇل قىلدى. ئۇ ئالدى بىلەن سانائەتنىڭ جوشئۇرۇپ تەرەققىي ئېتىشىغا ئىلھام بەردى. دولەت بانكىسىنى قۇردى، پايدىلىق شارائىتتا چەت ئەللەرنىڭ مەبلەغ ۋە قەرز پۇلىدىن پايدىلاندى.

مۇستاپا كامال قىزغىن ئىسلاھاتچى بولۇپلا قالماي، شۇنداقلا ئىسلاھاتنىڭ ئەمەلىلىق ئىجراچىسى بولدى. ئۇ ئىسلاھاتنى ئىزچىللاشتۇرۇش ئۈچۈن ئوز مەملىكىتىنى ئايلىنىپ چىقتى. بارغانلا يېرىدە ئوزى ئوتتۇرىغا چىقىپ، ئىسلاھاتنىڭ زورۇرلىگىنى تەكىتلىدى. كىشىلەرنى كونا قائىدە—يوسۇنلاردىن ۋە فېوداللىق كوز قاراشلاردىن قەتئىي قول ئۈزۈشكە چاقىردى.

ئۇ كىشىلەرنىڭ ئالقىش، مەدھىيەسادالىرى ئىچىدە سىياسونلارغا خاس سەزگۈرلۈكنى ساقلاپ، بەزى خوشامەتچىلەرنىڭ ئوزىگە سۇلتان قاتارىدا سەجدە قىلىش تەشەببۇسلىرىنى رەت قىلدى.

ئۇ خىزمەتلەرنى كوزدىن كەچۈرۈش ئۈچۈن بارغان يەرلىرىدە تاختىنى ئېسىپ قويۇپ، قولىغا بور ئېلىپ كىشىلەرگە لاتىنچە تۈرك يېڭى يېزىقىدىن دەرس ئوتتى. خەلق ئۇنى ئىپتىخارلىق بىلەن —«بىزنىڭ تۇنجى ئوقۇتقۇچىمىز» دەپ مەدھىيلىدى.

1938—ژىلى نويابىردا مۇستاپا كامال ئالەمدىن ئوتتى. ئامما ئۇ تۇزۇپ چىققان دولەت قۇرۇش پرىنسىپى ۋە ئىسلاھاتچىلىق روھى تۈرك مىللىتىنىڭ قىممەتلىك مەنىۋىي بايلىقى سۈپىتىدە خەلقنى داۋاملىق ئالغا ئىلگىرلەشكە رەغبەتلەندۈرمەكتە.

تۈركىيەگە قىلغان ئەجايىپ خىزمەتلىرىنى خاتىرىلەپ تۈركىيە مىللىي مەجلىسى ئۇنىڭغا «كامال» (ھەممىگە قادىر) دەپ نام بېرىپ، مارشال ھەربىي ئۇنۋانىنى بەردى. كېيىن تۈركىيە مىللىي مەجلىسى ئۇنىڭ ئىسمىغا «ئاتاتۈرك» (تۈركلەرنىڭ ئاتىسى) دېگەن سوزنى قوشۇشنى قارار قىلدى.

1981—ژىلى مۇستاپا كامال تۇغۇلغانلىقىنىڭ 100 ژىللىقى مۇناسىۋىتى بىلەن بىرلەشكەن مىللەتلەر تەشكىلاتىدا ئۇنى خاتىرىلەش پائالىيىتى ئوتكۈزۈلدى. يەر شارى بويىچە 1981—ژىلنى ئاتاتۈرك ژىلى دەپ ئېلان قىلدى.

ماتېرىياللار ئاساسىدا تەييارلىغان
سابىت ھايىزى.
بىشكەك شەھىرى.

ياردىمىمنى ئايىمايمەن

مەن «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە «يېڭى ھايات» گېزىتلىرىغا دەسلەپكى سانلىرىدىن باشلاپ مۇشتىرى بولۇپ كېلىۋاتىمەن. بۇ گېزىتلەر ماڭا ھاياتىمدا چوڭ بىر ئۇنىۋېرسىتېت بولدى دېسەم مۇبالىغا بولماس. مەن گېزىتلىرىمىز ئارقىلىق جاپاكەش خەلقىمىزنىڭ بېسىپ ئوتكەن شانلىق يولى، باسقۇنچىلارغا قارشى ئېلىپ بارغان كۈرەشلىرى، ۋەتىنىمىز— شەرقىي تۈركستاننىڭ قانداق قىلىپ ھازىرقى ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغانلىقى، شۇنداقلا بايئەدەبىيات—سەنئىتىمىزنىڭ دۇردانىلىرى بىلەن تونۇشۇپ، ئوزەمنىڭ ئەينە شۇنداق قەھرىمان خەلقنىڭ ئەۋلادى ئېكەنلىگىمگە پەخىرلىنىمەن. مەن بولۇپمۇ ئەجدادلىرىمىز يېزىغان ئەشىر قىلىنىۋاتقان «يېڭى ھايات» گېزىتىنى كوپىرەك ئوقۇيمەن، ئۇنىڭ ھەر بىر سانىنى تەقەززالىق بىلەن كۈتىمەن، چۈنكى ئۇنىڭ سەھىپىلىرىدە خەلقىمىزنىڭ تەغدىرىگە، تارىخىغا باغلىق ماقالىلار خېلە تەدرىجى ھالدا بېرىلمەكتە.

مانا ئۈچ ژىلدىن بۇيان دەم ئېلىشقا چىقتىم، شۇندىن بۇيان ھەر ژىلى مۇشتىرى توپلاش باشلانغاندا سۆيۈملۈك گېزىتلىرىمىزگە ئەل—ئاغىنىلىرىمنى،خوشنىلىرىمنى مۇشتىرى بولۇشقا دەۋەت قىلىپ، قولۇمدىن كېلىشىچە ئۇلارنىڭ كوپىرەك تارقىلىشى ئۈچۈن ياردەم بېرىپ كېلىۋاتىمەن.

ئوتكەن ژىلى ئىنىم ئاقمۇللا تەمىنائى ناچار ئائىلىلەر ۋە پېنسىونېرلارنىڭ «يېڭى ھاياتنى» بەھرىمان بولۇشى ئۈچۈن 15 نۇسخە گېزىتنىڭ پۇلىنى ئاتە قىلغان ئىدى. مەن ئۇيلايمەنكى، بىسىلمۇ مۇنداق ئائىلىلەرگە ياردەم قولىنى سۇنىدىغان ئەزىمەتلىرىمىز چىقىشى چوقۇم.

ھە، بىزنىڭ گېزىتلىرىمىز ھاياتىمىزدا پەيدا بولۇۋاتقان مۇرەككەپ مۇئەممالارنى يورۇتۇپ، ئۇلارنى ھەل قىلىش يوللىرىنى ئىزدەشتۇرىشى، ھازىرقى ئىقتىسادىي ئېغىر، كوپلىگەن ساھالاردا بوھرانچىلىق بولۇۋاتقان مۇرەككەپ دەۋىردە ھەممە ئەرسىلەرنى گېزىتخانلارغا خەۋەردار قىلىپ تۇرۇشى لازىم دەپ ئويلايمەن.

بۇرادەرلەر، خەلقىمىزنىڭ ئوتمۇشى ۋە كېلەچىگى توغرىلىق، ئۇمۇمەن ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئەدەبىيات—سەنئىتى ۋە تارىخى توغرىلىق، خارىجى ئەللەردىكى ۋەتەنداشلار توغرىلىق مەلۇمات بېرىدىغان گېزىتلىرىمىزگە 1996—ژىلغا تۇگەل مۇشتىرى بولايلى.

مەسىمجان مەمرۇۋ،
ئالمۇتا شەھىرى، دوزىيا مەھەللىسى.

سېھىرلىك ئالەم

ئالاھىدە ئىختىدارلىق ئادەم

(سەپەرنامە)

ئىككى پادىشاھنىڭ كۆڭلىگە ئىنساپ بېرىپ، بۇرۇن قوش ئۆتەلمەس دەپ ئاتالغان تىكەنلىك سىم توسۇقلاردىن ئادەم ئۆتۈشكە باشلىغاندىن بۇيان ئۇرۇق-تۇققان، يارۇ-بۇرادەرلەرنىڭ دىدارىنى كۆرۈش، ئۇلار بىلەن ئاپپاق تاڭ ئاتقىچە-تاكى ژۈرەك چىلاشقىچە مۇڭدىشىش ئېسىپ بولدى. بۇنىڭغىمۇ مىڭ قەتلى شۈكرى. يېقىندا كىچىكىمىزدىن بىرى يېتىلىشىپ بىللە چوڭ بولغان، ئېسىمىزنى تاپقالدىن كېيىن تەغدىرنىڭ تەقەززاسى بىلەن ئايرىلغان قەدىناس بىر ئاغىنەم بىلەن ئالمۇتىدا- قۇتلۇق ئۆيۈمدە ژۈرەك قانغىچە پاراڭلىشىپ قالدىم. ئۇ ۋەتەندىكى چوڭ بىر ۋاقىە سۈپىتىدە قۇربانجان دېگەن كىشىنىڭ ئادەمنىڭ ئەقلى يەتمەيدىغان كارامەتلىرى توغرىلىق تەۋرىنىپ تۇرۇپ سۆزلەپ بەردى. ئۇنىڭ ئېيتقانلىرىغا قاراپ، ئەقلىم لال بولدى. شۇندىمۇ كۆرگەنگە ئىشىنىش ئادىتىم بويىچە ھەي تاڭەي دەپ كۆڭلۈمگە پۈكۈپ قويدۇم.

مىڭ ئاڭلىغاندىن بىر كۆرگەن ئەلا دېيىشىدىغۇ. مەن يېقىندا خېلىلا بىلىمدان بىرسىدىن «بۇرۇن كائىناتتا تورت ئاي بولغانلىقىنى، ژىللار-ئەسىرلەر ئۆتۈشى بىلەن ئۇلار ئايلىنىش جەريانىدا ئارىلىقى يەر شارىغا بەك يېقىن بولغاچقا، ئۇلارنىڭ ئۈچىنى يەر ئۆزىگە تارتىپ ئالغان، ئۇلار ئۆز ئوقىدىن چىقىپ، يەرگە چۈشۈپ، دۇنيادىكى ئۈچ مۇھىتنى پەيدا قىلغان. بىز بۈگۈنكى كۈندە كۆرۈپ ژۈرگەن ئاي يەر شارىنىڭ 4-ھەمراسى. دۇنيا يارىلىشتىن بۇيانقى 10 مىللىارد ژىللىق تارىخىدا ئەينە شۇنداق ئاجايىپ-غارايىپ ھادىسىلەرگە دۇچار بولغان...» دېگەن گەپنى ئاڭلىغاندا، ئۇنىڭ كۆڭلىگە يارىشا بەلكى شۇنداقمۇ بولغان بولغىدى، دەپ قويغىنىم بولمىسا، ھېلىقى ئادىتىم بويىچە ئانچىلا ئىشىنىپمۇ كەتمىگەن ئىدىم.

ئادەم بالىسىنىڭ ھاياتتا كۆرگىنىدىن كۆرمىگىنى كۆپ بولىدىكەن، بېيىل باھاردا ۋەتەنگە قىلغان زىيارىتىمدە ئەزىزانە قەشقەرگە يولۇم چۈشۈپ، ئوسمانجان دېگەن كونا ساۋاقدىشىمنىڭ ئۆيىدە- مەن بىر كۆرۈشنى ئارمان قىلغان ھېلىقى قۇربانجاننى كۆرۈش بەختىگە سازاۋەر بولدۇم. ھاياتتا بۇنداق تەسادىپى ئىشلار بولۇپ تۇرىدىغۇ! قۇربانجانمۇ يولى چۈشۈپ قەشقەرگە كېلىپ، ئوسمانجاننى كۆرۈپ ئۆتكىلى ئۇنىڭ قۇتلۇق خانىسىغا قەدەم تەشرىپ قىلغان ئىكەن.

چوڭ بىر خانىدا چۆغدەك خوتەن گىلىمى ئۈستىدە تۆرىندەك قاتارلىشىپ، قۇر تۈزۈپ ئولتاردۇق. مەن پات-پاتلا قۇربانجانغا نەزەر سالدىم. بەستلىك ئۇ كىشى ئاددىي كىيىنگەن، چېھرىسى ئىسسىق، ئامما ئويچان كۆزلىرىدە بىر ئوت چاقنايدۇ.

چاي ئىچىلىپ بولغاندىن كېيىن ساھىپخان ھەممىمىزنىڭ كۆڭلىدىكى گەپنى قىلىپ، قۇربانجاننى كارامەت كۆرسىتىپ بېرىشكە تەكلىپ قىلدى. ئاددىي-سادىغىنا ئۇ كىشى مېنى ژىراقتىن كەلگەن مېھمان دەپ سىيلاپ، قېپى بۇزۇلمىغان قارتىنى مېنىڭ قولۇمغا بېرىشنى ئوتۇندى. ئۇ ماڭا قادىلىپ:

— قېنى مېھمان، قارتىنى ئوبدان ئارىلاشتۇرۇپ، خالىغان 4 قارتىنى تاللاپ ئېلىپ، ئويلىغان خېتىڭىزنى يېزىپ كىرىڭ،— دەپ مۇراجەت قىلدى. مەن باشقا خانىغا چىقىپ، ئۇنىڭ دېگىنىنى ئورۇنداپ كىردىم. قۇربانجان قولۇمدىكى قارتىلارنى دۈم پېتى ئوتتۇرىغا قويۇشنى ئىلتىماس قىلدى. ئۇ گىلەم ئۈستىدە تۇرغان قارتىنىڭ ئۈستىگە بىر تەخسىنى دۈم كۆمۈرۈپ قويۇپ، پۈتۈن كۈچىنى ئوڭ قولىنىڭ بارماقلىرى ئۇچىغا توپلاشقا كىرىشتى. بىر ھازا ئىچىدە ئېمىدۇر بىر ئېمىلەرنى ئوقۇپ، بىر چاغدا ئالقىنىنى «يا» دەپ گىلەمگە بىر ئۇرۇۋېدى، قارتىنىڭ ئۈستىگە دۈم كۆمۈرۈلگەن چىنە تەخسە پارە-پارە بولۇپ كەتتى. ئولتارغانلار بۇ كارامەتنى كۆرۈپ، ئىختىيارسىز ياقىسىنى تۇتتى. ئۇ كۆزۈمگە قاراپ تۇرۇپ، قارتىلارغا «ئابدۇغوپۇر»، «پەخرىنسا»، «383526» ۋە «338650» دەپ يېزىلغانلىقىنى دانە-دانە قىلىپ ئېيتىپ بەردى. ئۇ «مېھمان، سىزنىڭ ئىسمىڭىز ئابدۇغوپۇر بولسا كېرەك، شۇنداق ئەمەسمۇ؟» دەپ مېنى ئىختىيارسىز ياقا تۇتقۇزدى. ساھىپخان قارتىلارنى ئېچىپ كۆرۈپ، ئۇنىڭ نەق تاپقانلىقىغا قايىل بولدى. قۇربانجان قارتىلارنى ئوبدان ئارىلاشتۇرۇۋېتىپ، ئىچىدە بىر ئېمىلەرنى ئوقۇپ تۇرۇپ، قارشىسىدىكى تامغا ئاتقان ئىدى. قارتىلار يەرگە چېچىلىپ چۈشتى. بىر بىر ئەجەپلىنەرلىكى، ئۇلارنىڭ ئىچىدە ھېلىقى مەن «خەت» يازغان قارتىلار يوق ئىدى. بىر چاغدا قۇربانجان ماڭا خوشنا خانىغا چىقىپ كىرىشىمنى ئىلتىماس قىلدى. يان ئۆيگە كىرسەم، سىزگە يالغان، ماڭا راس، يەردە ھېلىقى تورت قارتا تۇرىدۇ. ئۇلارنى قولۇمغا ئېلىپ، ئوڭۇممۇ بۇ چۈشۈممۇ، دەپ بىر دەقىقە ئويلىنىپ تۇرۇپ قالدىم. ئۇلارنى ئېلىپ كىرگىنىمدە، ئۆيدىكىلەرمۇ ھەيران بولۇپ، باشلىرىنى چايقاشتى.

ئارىدىن ئانچە ئۆتمەيلا، ئۇنىڭ بىلەن ئاكا-ئۇكىدەك ئۇزلىشىپلا كەتتۇق. ئۇ ماڭا بىر خىل 4 قارتىنى تاللاپ ئېلىشنى ۋە ئۇنى ئارىلاشتۇرۇپ كىرىشنى بۇيرىدى. مەن 4 خىل قەغەزنىڭ تورتلىكلىرىنى تاللاۋېلىپ، ئۇلارنى تورت يەرگە قويۇپ راسا ئارىلاشتۇرۇۋېتىپ، قولۇمدا چىڭ تۇتقان پېتى مېھمانخانىغا كىردىم. قۇربانجان ماڭا ئىككى ئالقىنىم بىلەن چىڭراق تۇتۇپ تۇرۇشنى بۇيرىدى. ئۇنىڭ ئوتكۈر كۆزلىرى مېنىڭ قولۇمغا قادالغان پېتى كىرپىك قاقماي بىر ھازا تۇرۇپ قالدى. شۇندىن كېيىنلا ئوڭ قول بارماقلىرىنى ئالقىنىمغا توغرىلاپ، 5-6 سېكۇنتقىچە كۈچ كۆرسەتتى ۋە سول قولى بىلەن ئوڭ قولىنىڭ بېغىشىنى تۇتۇپ، كۈچ ژىغىشقا-كۈچ ئوتكۈزۈشكە باشلىدى. شۇ چاغدا ئۇنىڭ رەڭگىنىڭ ئاناردەك قىزىرىپ، گۆرەن تومۇرلىرى كۆپۈپ، قارا تەرگە چۆمۈپ كەتكىنىنىڭ گۇۋاچىسى بولۇپ ئولتۇردۇق. ئۇ بىر چاغدا بىر ئېمىلەرنى ئوقۇپ يەرگە «يا پىرىم!» دەپ بىرنى ئۇرۇۋېدى، 4 قەغەزنىڭ ئوتتۇرىسى كويگەن پېتى قولۇمدىن قالداق چىقىپ كەتكىنىنى بىلمەيمەن، گىلەم ئۈستىگە لەيلەپ دۈم چۈشتى. ئۇ ماڭا چىڭقىلىپ، قىزىرىپ كەتكەن كۆزلىرىنى قاداپ تۇرۇپ، «تورتلىككە ئېمانچە ئامراقسىز؟» دەپ سورىدى. ساھىپخان دۈم تۇرغان قارتىلارنى ئۆرۈپ قارىۋىدى، تورت تورتلىك ئوتتۇرىسى كويگەن پېتى تۇراتتى. سىقىمىمدىكى قارتىلارغا قاراپ كۆرسەم، «4» لىكلەر يوق. ئۇلار قالداق قىلىپ سىقىمىمدىن چىقىپ كەتتى، قالداق قىلىپ ئوتتۇرىسى تەكشى كويۇپ كەتتى؟ ئەشۇنى ئويلىسام، ھازىرمۇ ھەيران بولىمەن. ئۇ چاغدىغۇ داڭ قېتىپلا قالغان ئىدىم. يە قارتىنىڭ ئىسى چىقمىغان، يە قولۇمغا ئوتنىڭ تەپتى ئۇرۇلمىغان ئىدى... ئۇنى ئەشۇ ئولتىرىشنىڭ خاتىرىسى بولسۇن دەپ، ساھىپخانغا بەردى. ھېلىمۇ ھەيران بولىدىغىنىم: كويگەن قارتىلارنىڭ كۈلىمۇ يوق ئىدى، ئىسىمۇ بۇرنۇمغا پۇرىمىغان، بۇ قارتىلار قالداق ئوتتا كويدۈرۈلدى؟ شۇنى ئويلىسام، ئۇنىڭ تېگىگە يېتەلمەي، قۇربانجاننىڭ قۇدرىتىگە قايىل بولۇشتىن باشقا ئىلاجىم يوق.

موھتەرەم بۇرادەر، خاھ ئىشىنىڭ، خاھ ئىشەنمەڭ، ئىختىيار ئۆزىڭىزدە، ئامما مەن ئاڭلىغىنىمنى ئەمەس، ئىككى كۆزۈم بىلەن كۆرگەنلىرىمنى سىزگە ھېكايە قىلىپ بېرىۋاتىمەن. مابادا ژۇقارقىلارغا ئىشەنمىسىڭىز، ئەندى سىزگە ئېيتىپ بەرمەكچى بولغان ۋاقىەگە ئەسلا ئىشەنمەيسىز، مەيلى ئەمەسمۇ...

سورۇن راسا قىزىشقا باشلىدى. قۇربانجان ئارىلاپ-ئارىلاپ ئالدىدىكى سىن چايىنى سۈمرىپ، مېيىغىدا كۈلۈپ ئولتۇراتتى. بىر چاغدا چەينەكتىكى چاي تۈگەپ قالدى. ساھىپخان مەزلۇمىغا چاي بۇيرىۋىدى، لىگزىنى قاسقان قويۇپ قويغاشقا، بىر ئاز سەۋر قىلىپ تۇرۇشنى ئېيتىپ، مېھمانلارغا ئۆزۈرخاھلىق قىلدى. شۇ پەيت باياتىن بېرى قولىغا يە قەدەھ ئالماي، يە كىشىلەر سۇنغان تاماكىنى تۇتماي، رەخمەت ئېيتىپلا ئولتارغان قۇربانجان چەينەككە سۇ تولتۇرۇپ كىرىشنى ئىلتىماس قىلدى. ھايال ئۆتمەي، لىق سۇ تولتۇرۇلغان چەينەك دەستىخانغا قويۇلدى. ئۇ ئاغزىنى ئوچۇق قويۇشنى بۇيرىدى. شۇ پەيت چەينەككە قول سوزغان ساھىپخاننىڭ قولىدىكى سائات يالت قىلىپ چاقناپ كەتتى. قۇربانجان «ئاپلا، سائاتىڭىزغا كۆزۈم تېگىپ كەتتى» دېدى كۈلۈمسىرەپ. ساھىپخان قولىدىكى داڭلىق شۋېتسارىيەنىڭ كۋارتسلىق سائاتىغا قارىۋىدى، ئۇ توختاپ قاپتۇ. ساھىپخان ھەيران بولۇپ، سوئال نەزىرىدە قۇربانجانغا قارىۋىدى، ئۇ: «ھېچ گەپ يوق، سائاتىڭىز چاي قايىنىغىچە مېڭىپ قالار، بىراق ئۈچ مىنۇت كېيىن قالىدۇ، بۇمۇ بۈگۈنكى ئولتۇرۇشىمىزدىن سىزگە بىر ئۆمۈر يادلاما بولىدۇ» دېدى. ئاڭغىچە چەينەكتىن ھو چىقىشقا باشلىدى، قۇربانجان قايتىق قادىلىپ چەينەككە قارىۋىدى، سۇ قايناپ دەستىخانغا توكۇلۇشكە باشلىدى. بىر سىلىم چاي سېلىپ سورۇندا ئولتارغانلارغا چاي قۇيۇلدى. مەن قۇربانجان ئوت قالىمايلا، قاراپ تۇرۇپ قايىنىتىپ بەرگەن چېيىنى ئىچكىنىمنى ئولسەممۇ ئۇنۇتماسمەن. بىر ژۇتۇم چايىنى ئوتلاۋېلىپ، ساھىپخانغا: «بىر تال قەغەزنى ئېلىڭ ۋە ئۇنى ئۆزىڭىز كۆرۈۋېلىپ، ئالقىنىڭىزدا چىڭ يوشۇرۇپ تۇتۇڭ!» دېدى. ساھىپخان قارغىنىڭ تۇزىنى ئاللاپ ئېلىپ، ماڭا كۆرسىتىپ، ئالقىنىدا مەھكەم تۇتتى. قۇربانجان ئوڭ قولىنىڭ بارماقلىرىنى ساھىپخاننىڭ ئالقىنىغا توغرىلاپ 3 مېتر نېرىدا ئولتۇرۇپ، كۈچ ژىغىشقا كىرىشتى. بىر چاغ ئۇنىڭ بارماقلىرىنىڭ ئۇچىدىن سۇس ئوت-يالقۇنى چىققاندەك سېزىلدى. شۇ چاغدا ئۇ «قولۇڭىزدىكى ئېمە قارتا؟» دەپ سورىۋىدى. ساھىپخان «ئۇنى سىز تاپالماسسىز!» دېدى. قۇربانجان ئادىتىچە كۈلۈمسىرەپ قويۇپ «ئۇ قارغىنىڭ تۇزى ئەمەس» دېدى. بىز تاپالمىدىڭىز دەپ ئورنىمىزدىن تۇرۇپ كەتتۇق. ئۇ قاراپ بېقىڭلار، دېگەندە قارىساق، ئونلۇق بوپ بولۇپ چىقتى. ئۇنى ھەممىمىز كۆردۇق. شۇ چاغدا قۇربانجان «قولۇڭىزدىكى ئېمە قارتا؟» دەپ سورىۋىدى، ھەممىمىز «10 لۇق بوپ!» دەپ ۋاقىرىشىپ كەتتۇق. ئۇ «ئۇنداق ئەمەس، ياخشىراق قاراڭلار، ئۇ قارغىنىڭ تۇزى!» دېدى، قارىساق، راست شۇنداق! قارغىنىڭ تۇزى ساھىپخاننىڭ قولىدا تۇراتتى. بىز ئۇنىڭ ماھارىتىگە تەساننا ئوقۇدۇق.

كوكلەم ۋاقتى بولغاشقا ئەزىزانە قەشقەرنىڭ مېۋىلىرى تۈگىگەن، چىۋىلىرى قالغان ئىدى. دەستىخانغا تىزىلغان ياڭاقنىڭ شاكىلىنىڭ ئېپىزلىكى، مىزىلىكلىكى ھەققىدە گەپ بولۇپ قېلىۋىدى، قۇربانجان «دولان ياڭىقى دۇنياغا داڭلىق» دەپ، تۇغۇلغان يېرى بىلەن ئورۇنلۇق ماختىنىۋالدى. ئۇ قولىغا بىر تال ياڭاقنى ئېلىپ، بىر ئاز ۋاقىت چىڭ سىقىمداپ تۇتتى، ئاندىن ئالقىنىنى ئېچىۋىدى، بايا بىز كۆرگەن ياڭاق ئالقاندا يوق تۇراتتى. ياڭاق نەگە كەتكەندۇ، دەپ ئويلىنىپ ئولتۇراتتىم، قۇربانجان ئارىغا چوككەن سۈكۈناتنى بۇزۇپ: «مېھمان، مەن سۇنغان ياڭاقنى يانچۇققا سېلىۋالماي، يېگەچ ئولتۇرۇڭ» دېمەمسۇ، يانچۇغۇمغا قول سالسام، ياڭاق تۇرىدۇ. خىجالەت ئارىلاش ھەيران بولۇپ تۇراتتىم، قۇربانجان «مېھمان دېگەن ئاتىدىن ئۇلۇغ بولىدۇ، مەن سىزنى سىيلاپ، ياڭاقنى يانچۇغىڭىزغا سېلىپ قويغانىدىم» — دەپ، مېنى خىجالەتچىلىكتىن قۇتۇلدۇردى.

بىر چاغدا ساھىپخان سورۇندىكى مېھمانلارنىڭ ھۆرمىتىگە قۇربانجاننىڭ كارامەتلىرىنىڭ چوققىسى بولغان توپىنى پاقىغا ئايلاندۇرۇش ئىشىنى ئورۇنلاپ بېرىشنى ئىلتىماس قىلدى. قۇربانجان «كۆڭۈل دېگەن نازۇك ئېمە، كۆڭۈلنى قالدۇرۇش يامان» دەپ، بىر ئوچۇم توپا ئەكىرىشنى بۇيرىدى. ھايال ئۆتمەي، بىر ئارىسىدە بالا ئوچۇمدا تالادىن ھۆلرەك توپا ئېلىپ كىردى. ساھىپخان ئۇنى سەرەڭگىنىڭ بوش قېپىغا قويۇپ، ئۇنىڭ تەگ يېرىمىنى ئوچۇق قويدى. ھەممىمىزنىڭ كۆزى گىلەمنىڭ ئوتتۇرىسىغا قويۇلغان سەرەڭگە قېپىدا، قۇربانجانمۇ ئۇنىڭغا قادىلىپ قاراپ ئولتۇرىدۇ. ئۇ ئوڭ قولىنىڭ بارماقلىرىنى سەرەڭگە قېپىغا سوزدى. سول قولى بىلەن ئوڭ قولىنىڭ بېغىشىنى مەھكەم تۇتۇپ، ئۇنىڭغا كۈچ ئوتكۈزگەندەك بولدى. بىر چاغ ئۇنىڭ گۆرەن تومۇرلىرى كۆپۈپ، كەڭ ماڭلىيىنى ئۈنچىدەك تەر تامچىلىرى قاپلىدى. ئۇ ئىچىدە ئېمىلەرنىدۇ دەيتتى. بىر چاغدا «يا، رەب!» دەپ يەرگە بىرلى ئۇرغان ئىدى، يوغان بىر پاقا سەكرەپ چىقتى. ئاۋال ئۆز كۆزۈمگە ئۆزۈم ئىشەنمەي قالدىم. ئىشەنمەسلىككە ئامال يوق، پاقا ئىككى سەكرەپ، تامنىڭ تۈۋىگە كېلىپ، يېنىمدىلا ھاسىراپ تۇرىدۇ. ئۇنىڭ تەرىنىڭ سورۇلۇكىنى دېمەمسىز... مەن قۇربانجاننى مەدھىيەلەپ «ھەيھات!» دەۋەتتىم. دېمەي ھېچ ئىلاجىڭ يوق، جانسىز نەرسىگە جان كىرگۈزگەن ئۇرسا ئۇنىڭ بۇ ئىلاھىدەك قۇدرىتىگە قولۇڭنى كوكسۇڭگە ئېلىپ، بېشىڭنى ئېگىپ، تازىم قىلساڭ ئەرزىيدۇ! مەلۇم بالا ۋاقتىمدىن باشلاپ، سېھىرگەرلەرنىڭ ھۈنەر تاماشىسىنى تولا كۆرۈپ چوڭ بولغان ئىدىم، ئامما قۇربانجاندەك جانسىز نەرسىگە جان كىرگۈزىدىغان ئىلاھى قۇدرەتكە ئىگە ئادەم بالىسىنى كۆرمىگەن ئىدىم. بىر چاغ توپىدىن پاقا چىقارغىنى ئازدەك بىر تال قارتىنى ئۆينىڭ تورۇسىغا قارىتىپ ئېتىپ، مۇئەللەق تۇرغۇزۇپ قويدى. ئاندىن ئالقىنىنى يېيىۋىدى، قارتا لەيلەپ قولىغا چۈشتى. ئۇ ئېمىدۇر بىر ئېمە دېدىدە، قارتىنى يەنە تورۇسقا ئېتىۋىدى، ئۇ قۇشقاچ بولۇپ قانات قېقىپ تۇردى. ئالقىنىنى يايغان ئىدى، يەنە قارتا بولۇپ لەيلەپ قولىغا چۈشتى. ئۇنى كۆرۈپ تۇرۇپ، ھاياجىنىمنى ھەرگىزمۇ باسالماي، ئۇنىڭ قۇدرىتى ئالدىدا سەجدە قىلغاندەك ھالغا يەتتىم.

دەستىخانغا دۇئا قىلىپ، ئالاغا چىقتۇق. بىر-بىرىمىزنى قىيالماي، قاراڭغۇ چۈشكىچە ھەمسۆھبەت بولدۇق. شۇنچىلىك ھەيران قالارلىق كارامەت ئىگىسىنىڭ تەرجىمھالى ئۆزىدەك بەكمۇ ئاددى ئىكەن. ئۇ 1951-ژىلى مەكىت ناھىيەسىنىڭ يانتاغ يېزىسى ئويبۇغداي كەنتىدە تۇغۇلۇپ، ئوتتۇرا مەلۇمات ئالالىغان. كۆپ باللىق ئائىلىدە ئوسكەچكىمۇ ئاتا-ئانىسىغا قول-قانات بولۇپ ئىشلەپ ژۈردى. ئۇ يوپۇرغا ناھىيەسىدىن كەلگەن بىر تۇل ئەما ئايالنىڭ كۆزىنى ئاچقاندىن كېيىن ئۇنىڭ داڭقى چارى ياققا يېيىلىشقا باشلىدى. شاڭخەيدە ئوتكۈزۈلگەن ماھارەت كۆرسىتىش سېھىرگەرلىك مۇسابىقىسىدا غالىپ چىققاندىن كېيىن ئۇنىڭ ئىسمى ھەممىگىلا تونۇش بولۇپ كەتتى. ئوتكەن ژىلى شىنجاڭ سىبىرلىك ئومىگىگە ئىشقا تەكلىپ قىلىنغاندىن بۇيان ئۇنىڭ شوھرىتى چەت ئەللەردە مەشھۇر بولۇپ كەتتى. ئۇ ماڭا يېقىندا ياپونىيەگە ماھارەت كۆرسەتكىنى بارىدىغانلىقىنى، فرانسىيەدىن تەكلىپنامە ئالغانلىقىنى ئېيتىپ بەردى. مەن ئۇنىڭ سۆزلىرىگە زوقلىنىپ كەتتىم. چەت ئەللەردە بىرەسى «سەن كىم، ئەلىڭ سەن؟» دەپ سوراپ قالسا، ئۇ ئۆزىنىڭ ئۇيغۇر دېگەن خەلقنىڭ پەرزەندى ئىكەنلىكىنى، يۇرتى تىلسىمات ئاچقۇچى كۆمۈلگەن تارىم ۋادىسىنىڭ داڭلىق دولان تەۋەسىدە ئىكەنلىكىنى ئېيتىدۇ. شۇ ئارقىلىق بىلمىگەنلەر دۇنيانىڭ بىر يېرىدە ئۇيغۇر دېگەن قەدىمىي خەلق ياشاۋاتقانلىقىنى بىلىدۇ، دېمەك قۇربانجان كارامەت كۆرسىتىشتىكى ئىلاھى قۇدرىتى ئارقىلىق خەلقىنى دۇنياغا تونۇتىدۇ...

بىز قول ئېلىشىپ كۆرۈشۈپ توئۇشقان بىلەن قۇچاقلىشىپ تۇرۇپ ئەسلىكتە خوشلاشتۇق. مۇنداقچە ئايرىلغان بىلەن قوشماق مېغىزدەك بۇ كۆڭۈل قالداق ئايرىلىدۇ. شۇندىن بېرى

رى بىر ئاز ۋاقىت ئۆتكەن بولسىمۇ تەغدىرنىڭ تەقززاسى بىلەن ئىلى دەرياسىنىڭ بۇ قىپتىغا ئاتقىپ چىقىپ كەتكەن ۋە بۇرۇنقى زامانلاردىن تارتىپلا بۇ ياقلاردا ئىستىقامەت قىلىۋاتقان قېرىنداشلىرىمغا ئۇ توغرىلىق ھېكايە قىلىشنى بورچۇم دەپ بىلگەن بولسامۇ ئۇنىڭ قۇدرىتىنىڭ ئېمىدىن ئىبارەت ئېكەنلىكىنى ئويلاپ-ئويلاپ، تۇڭگە يېتەلمەي، موشۇ چاقىچە كېچىك تۇرۇپ قويدۇم، بۇنىڭ ئۈچۈن ئوزۇرخاھلىق بىلدۈرىمەن...

مېنىڭ تولا ئويلاپ، تاپقان تۇگۇچۇم مۇنداق: ھەر قانداق ئادەمدە بىر ئۇتۇك بولىدۇ. قۇربانجان ئۆز تېنىدىكى ئەشۇ بىئۇتۇك كۈچىنى بىر يەرگە توپلاپ، ئۇنىڭدىن ئۆز مەخسەتلىرى ئۈچۈن پايدىلىنىدىغان ئىختىدارغا ئېگە بولۇشى مۇمكىن. ئۇ ماڭا «بەزىدە مەشىق بىلەن ئاپپاق تاڭ ئاتقۇزۇۋېتىمەن. ئۇنداق چاغلىرى پىكرىمنى بىر يەرگە يىغىپ، مەلۇم ئىرادە، مەلۇم مەخسەتنى ئەمەلىيەتكە ئايلاندۇرالايدىغان جىسمانىي ۋە روھىي مەشىق بىلەن شۇغۇللىنىمەن» دېگەن ئېدى.

ئالىملار ئادەمدە 6-سەزگۇ بارلىقى ھەققىدە تالاش-تارتىش قىلماقتا. دەرھەقىقەت قۇربانجاننىڭ ئەمەلىيىتىدا 6-سەزگۈنىڭ رولى بولۇشى مۇمكىن. ئىنساندا بولىدىغان ئاڭلاش، كۆرۈش، سىلاش، تېتىش، پۇراش سەزگۈلىرى ئارقىلىق قارتىنى كۆيدۈرۈش مۇمكىن ئەمەس. ئۇنى ئادەمدىكى ئۇقارقى 5 سەزگۈنىڭ ياردىمى بىلەن چۈشەندۈرگىلى بولمايدىغان ئىش. بۇنى بەدەندىكى نۇرمىدىن تاشقىرى بىئۇتۇكنى ئىسسىقلىق-قۇۋۋىتىگە ئايلاندۇرۇپ، ئاندىن شۇ ئىسسىقلىق ئېنېرگىيەسى بىلەن ھەل قىلدى دەپ پەرەز قىلىش ئەقىلگە سىغىدۇ. قارتىنىڭ كۆيۈشى-بىر خىل ماددىنىڭ باشقا بىر ماددىغا ئۆزگىرىدىغان خىمىيەلىك رىئاكسىيە جەريانى. قۇربانجان مۇنداق خىمىيەلىك رىئاكسىيەنى پەيدا قىلىش ئۈچۈن 6-سەزگۈگە مۇراجەت قىلغان ياكى بىئۇتۇك مەيدانىغا مۇراجەت قىلغان بولۇشى مۇمكىن. سېھىرلىك، ئاجايىپ-غارايىپ ۋاقەلەر توغرىسىدا كۆپىرەك قەلەم تەۋرىتىدىغان ئاتالغان يازغۇچى ئەبەيدۇللا ئىبراھىم قۇربانجاننىڭ كارامەتلىرىگە قايىل بولۇپ، «ئۇنىڭدا قانداقتۇ بىر ئالاھىدە ئىقتىدار بولۇشى مۇمكىن دەپ قارايمەن. ئەگەر كۈنلەرنىڭ بىرىدە تەتقىقاتچىلار ئۇنىڭدا ئالاھىدە ئىختىدارنىڭ يوقلۇغىنى ئىسپاتلاپ قالسا ياكى ئۇنىڭ كارامەتلىرىنى سېھىرگەرلىككە تەۋە دەپ ھېساپلىسا، ئۇنىڭ شۇنچە كۆزلەرنىڭ ئازارىتى ئاستىدا «سېھىرگەرلىكنى» شۇنچىلىك قاملاشتۇرالىغانلىقى ئۈچۈن ئوخشاشلا مەن ئۇنىڭغا قايىل بولىمەن. چۈنكى ئاتالغان سېھىرگەرلەرمۇ بىر سەنئەتكار سۈپىتىدە ئالاھىدە ئىختىدارغا ئېگە كىشىگە ئوخشاشلا ھۆرمەتكە سازاۋەر بولۇۋېرىدۇ» دەپ يازغان ئېدى. دېمەك، قۇربانجاندا تېخىچە ئىلىم-پەن ئەھلى چۈشەندۈرۈپ بېرەلمەيۋاتقان ئالاھىدە ئىختىدار بارلىقى ئادەملەر تەرىپىدىن ئېتىراپ قىلىنغان. ئۇ تېخىچە ئىنسانلارغا ئېچىلماي كېلىۋاتقان بىر سىر. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ بۇ دۇنيانى سېھىرلىك دۇنيا دېيىشىدىغۇ!

ئابدۇغوپۇر قۇتلۇق،
مەخسۇس مۇخبىرىمىز.
قەشقەر-ئالمۇتا.

بۇ ۋاقىئە چېگىسخوزدا بولغان

قازاقىستان پايتەختى ئالمۇتا شەھرىنىڭ «ئاينا-بۇلاق» مىكرورايونىدا تۇرۇشلۇق تۇرسۇن سەيدىيېۋ بىيىل ئاۋگۇستنىڭ 24-كۈنى تۇققان يوقلاش ھەم تىجارەت ئىشى بىلەن ئۈرۈمچىگە ئاتلىنىدۇ. ئۇ چېگارىدىن ئۆتكەندىن كېيىن سۈيدۈڭ ناھىيەسىگە قاراشلىق چېگىسخوزدا ئالمۇتا-غۇلجا ئاۋتوبۇسىدىن چۈشۈپ قىلىپ، ئۈرۈمچى يولىدا ماشىنا كۈتۈشكە باشلايدۇ. كەچكى سائەت تۆرت يېرىملاردا ئىچى يولۇۋچىلارغا لىق تولغان بىر ئاۋتوبۇس كېلىپ توختاپ، ئىشىگىنى ئاچىدۇ. تۇرسۇن سەيدىيېۋ ماشىنىغا قىستىلىپ كىرىپ، موتور ئۈستىدىكى ئورۇندا ئولتۇرىدۇ. بۇ يەردە كىمدۇ بىرى تۇرسۇنغا سۈركىلىپ ئۆتۈپ، ئاۋتوبۇستىن چۈشۈپ قالىدۇ.

ماشىنا ئورنىدىن قوزغىلىپ، بىر ئاز ماڭغاندىن كېيىن شوفېر يولۇۋچىلاردىن يول ھەققى تۆلەشنى ئىلتىماس قىلىدۇ. تۇرسۇن كوستيۇمىنىڭ سول يانچۇقىغا قولىنى سېلىپ، ماشىنا ھايدىغۇچىغا 40يۈەن بېرىدۇ ۋە ئوڭ يانچۇغۇغىغا قولىنى سېلىپ، بىردىن تىترىقىپ، چىرايى ئاتىرىپ، ئۆزىنى يوقىتىپ، پاراكەندىلىككە چۈشىدۇ. بۇنى بايقاپ تۇرغان يېنىدىكى يولۇۋچىلار تۇرسۇندىن سورايدۇ:

—چىرايىڭىز بىرقىسما بولۇپ كەتتىغۇ، سىزگە نېمە بولدى؟

—يانچۇغۇمدىكى ئاختىمنى ئوغرىلاپ كېتىپتۇ...

—قانچىلىك ئاخچېدى؟

—3515 ئامېرىكا دوللىرى.

—كۆپ ئاخچېكەن. يامان بوپتۇ. بۇ توغرىلىق دەرھال ساقچى بولۇمىگە خەۋەر قىلىش كېرەك.

—مەن بۇيەردە ھېچ كىمنى تونىمايمەن. ساقچى ئىدارىسىنىڭ قەيەردىلىگىنىمۇ بىلمەيمەن.

ئاۋتوبۇس ئىچىدە تۇرسۇنغا ئىچ ئاغرىتىپ، ھەممەپەسلىك بىلدۈرگەن ئادەملەر ماشىنا ھايدىغۇچىدىن ئاۋتوبۇسنى كەينىگە قايتۇرۇپ، مېھماننى ساقچى بولۇمىگە ئېلىپ بېرىشنى تەلەپ قىلدى. شوفېرمۇ كۆپچىلىك تەلۈۋنى رەت قىلالماي، ئاۋتوبۇسنى كەينىگە قايتۇرۇپ، ساقچى ئىدارىسىگە ئېلىپ كەلدى.

تۇرسۇن ۋە يولۇۋچىلار بولغان ئەھۋالنى ساقچى خادىملىرىغا چۈشەندۈرىدى. سەيدىيېۋ ماشىنىغا چۈشكەن يەردە ئاۋتوبۇستىن ئۇنىڭغا سۈركىلىپ چۈشۈپ كەتكەن ئادەم توغرىلىق گۇمان پەيدا بولدى.

—يولداش تۇرسۇن سەيدىيېۋ، سىز مەشەدە قېلىڭ، بىز ئوغرىنى ئىزدەپ تېپىش ئۈچۈن ھەرىكەت قىلىمىز،—دېدى ساقچى باشلىقى...

ساقچى خادىملىرى ئۆز ئارا پىكىرلەشكەندىن كېيىن خەلق ساقچىلىرى ئابلېكىم، ئابلېمىت، ئابدۇقاھار ئابدۇقادىر، جاپپار سەمەتلەردىن تەركىپ تاپقان تېز ئىزدەش توپى قۇرۇلۇپ، ئۇلار تەرەپ-تەرەپكە ئاتلىنىپ كەتتى.

كەچ سائەت يەتتە يېرىملاردا تېز ئىزدەش توپى ئەچچە گۇمانلىق ئادەمنى تۇتۇپ، ساقچى ئىدارىسىگە ئېلىپ كەلدى. ساقچى باشلىقى تۇرسۇندىن:

—بايا ئاۋتوبۇستىن سىزگە سۈركىلىپ چۈشۈپ كەتكەن ئادەم موشۇلارنىڭ ئىچىدە بارمۇ، قايسىسى؟—دەپ سورىدى.

تۇرسۇن ئۇ ئادەمنىڭ چىرايى- شەكلىگە تازا ئېنىق سەپ سېلىۋالمىغان ئېكەن. شۇنداقتىمۇ بۇ ئادەملەرنىڭ ھېچ قايسىسى بايىقى ئادەمگە ئوخشىماتتى.

—ياق، ئۇ ئادەم بۇلارنىڭ ئىچىدە يوق،—دېدى تۇرسۇن ئىشەشلىك ھالدا، قاراپ تۇرۇپ بىرسىگە يالا يېپىشنى ۋىژدانى كوتەرمەي.

بۇ يەرگە ئېلىپ كېلىنگەنلەر ساقچى ئىدارىسىنىڭ تىزىمىدا تۇرغان ياشلار ئېكەن. ساقچى خادىملىرى ئۇلارنىڭ ھەر بىرسى بىلەن خېلە ئۇزۇن سوزلەشكەندىن كېيىن، «ئوغرىنىڭ تىلىنى ئوغرى بىلىدۇ» دېگەندەك، ژىپ ئۇچى تېپىلغاندەك بولۇپ، تېز ئىزدەش توپى يەنە ئالدىراش چىقىپ كەتتى.

— قاراڭغۇ چۈشۈپ قالدى. بۇ يەردە ياتىدىغان ئورۇن يوق. سىزنى مېھمانخانىغا ئورۇنلاشتۇرۇپ قويايلى،—دېدى ساقچى باشلىقى تۇرسۇنغا مۇراجەت قىلىپ.

—كۆڭلۈمنىڭ سەل ئارامى بولماي ۋاتىدۇ. ئەگەر مۇمكىن بولسا، مېھمانخانىدا ئەمەس، موشۇ يەردىكى بىرەر ئۇيغۇرنىڭ ئۆيىدە قونسام ياخشى بولاتتى،—دېدى تۇرسۇن.

—ياخشى، دېگىنىڭىزچە بولسۇن.

ئۇلار كوچىغا چىقتى. ساقچى باشلىقى كوچىدا كېتىپ بارغان بىر ئادەمنى توختىتىپ، چەتكەرەك ئىشارە قىلىپ، بىر دەقىقە پاراڭلاشتى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ:

—ماڭا، بۇ كىشى بىزنىڭ ئىشەشلىك ئادىمىمىز يارمەھەممەت ئاكا بولىدۇ. بۇگۈن ئۇنىڭ ئۆيىدە مېھمان بولۇڭ. ئەتە ئەتىگەندە بىزگە يولۇقارسىز،—دېدى.

شۇ ئارىدا يارمەھەممەت ئاكىمۇ تۇرسۇن بىلەن سالاملىشىپ كورۇشۈپ، ئۇنى سەممىمىي ھالدا ئۆيىگە تەكلىپ قىلدى...

ئەتىسى ئەتىگەندە ت. سەيدىيېۋ ساقچى ئىدارىسىگە كىرىپ باردى.

—خوش خەۋەر،—دېدى ساقچى باشلىقى سالام-سائەتتىن كېيىن،—دوللارىڭىز تېپىلدى. بۇ توغرىلىق ئىزدەش توپى كېچە تاڭ ئاتارغا يېقىن غۇلجىدىن قوڭغىراق قىلدى. ئۇلار بىر ئازدىن كېيىن قايتىپ كېلىدۇ، كۈتەيلى.

دېگەندەك، ئارىدىن بىرەر سائەت ئۆتكەندىن كېيىن تېز ئىزدەش توپىنىڭ خادىملىرى ھارغىن ھالدا ئىدارىگە كىرىپ كەلدى..

ۋاقىئە ئەسلىدە مۇنداق بولغان ئېكەن. ئۆتكەن ئاخشىمى ساقچى ئىدارىسىنىڭ تىزىمىدا تۇرغان بىر نەچچە ئادەم سوراق قىلىنغاندا، ئۇلارنىڭ بىرى ئۆزى تونۇيدىغان بىرسىنىڭ چەت ئەللىك مېھمان پېپىگە چۈشكەنلىگىنى كورگەن ۋە ئۇنىڭ چېگىسخوزدا قانداقتۇر ئۇقۇقىنىنىڭ بارلىغىنى ئېيتىپ بەرگەن. تېز ئىزدەش توپىنىڭ خادىملىرى شۇزامانلا گۇمانلانغان ئوغرىنىڭ ئۇقۇقىنىنى تېپىپ، ئۇنى ئۆزلىرى بىلەن بىللە ئېلىپ، شۇ كۈنى كېچىسى غۇلجىغا ئاتلىنىدۇ. ئۇلار خەنبىڭگە بېرىپ، غۇلجا ساقچىلىرى بىلەن بىرلىكتە ئوغرىنىڭ ئۆيىنى قورشاۋغا ئالىدۇ. لېكىن شۇ ۋاقىتتا ساقچى خادىملىرىنىڭ كەلگەنلىگىنى بىلگەن قانداقتۇر بىر گەۋدە ھويلىدىن قېچىپ، تۈن قاراڭغۇسىدا غەيىپ بولىدۇ. ساقچىلار ئۆيگە كىرىپ، ئۆي ئېگىسىدىن بالىسىنىڭ ئوغۇرلىغان ئاختىنى قەيەرگە يوشۇرغانلىقىنى ئېيتىپ بېرىشكە قىستايدۇ.

كېلىشمەسلىكتىن قورققان ئانا دەسلەپ «مەن بىلمەيمەن» دېسىمۇ، بۇ ئىشنىڭ ئاقىۋىتى ياخشى بولمايدىغانلىقىنى سېزىپ، ئاخىرى بالىسى يوشۇرغان يەردىن ئاختىنى ئېلىپ بېرىدۇ. ئوغرىلانغان 3515 دوللاردىن 3505 دوللار جايىدا ئىكەن.

ساقچى ئىدارىسىنىڭ باشلىقى تۇرسۇندىن سورىدى:

دوللارلىرىڭىزنىڭ قانداقلىقىنى ئېيتىپ بېرەلەمسىز؟

تۇرسۇن ئۇلارنىڭ قانچىسى يۈز دوللاردىن، قانچىسى ئون ۋە بەش دوللاردىن ئېكەنلىگىنى ئېيتىپ، ئالمۇتىدا دوللار ئالغان بانكىنىڭ بەرگەن ھوججەت-قەغىزىنى كورسەتتى.

دۇرۇس،—دېدى ساقچى باشلىقى،—بۇ دەل سىزنىڭ ئاخچىڭىزكەن. بىراق دوللارلىرىڭىزنىڭ ھەممىسى تولۇق سىزگە بېرىلمەيدۇ. 10دوللارنى ئوغرى خاگىسىر قىپتۇ. ئېھتىمال، چېگىسخوزدىن غۇلجىغا بارغىچە يولدا ئىشلەتكەن بولسا كېرەك. 40دوللارنى، بىزنىڭ قائىدىمىز بويىچە، بىزگە ژىپ ئۇچىنى ئېيتىپ بەرگەن ئادەمگە مۇكاپات ئۈچۈن بېرىشىمىز كېرەك. 50دوللارنى بولسا ساقچى خادىملىرىنىڭ خىزمىتى ئۈچۈن ئالىمىز. مانا بۇ سىزنىڭ قالغان 3415دوللارىڭىز، ساقچى باشلىقى تۇرسۇننىڭ قولىنى سەممىمىي قىسىپ، ئاخچىنى تاپشۇراركەن، تۇرسۇن ئۇلارغا، بولۇپمۇ بىر كېچە-كۈندۈز كىرپىك قاقماي جىددىي ئىشلىگەن تېز ئىزدەش توپىنىڭ خادىملىرى ئابلېكىم، ئابلېمىت، ئابدۇقاھار ئابدۇقادىر ۋە جاپپار سەمەتلەرگە چىن قەلبىدىن تەشەككۇر ئىزھار قىلدى.

خوشنا ئەلدە خەلق ساقچىلىرى خەلق خىزمىتىدە ئېكەن. ئاۋتوبۇستا يانچۇقتىن ئوغرىلانغان پۇلنى بىر كېچە-كۈندۈز ئىچىدە تېپىپ بېرىپتۇ.

بىزدىچۇ؟؟ پۇل ئۈچۈن ئۆيلەرگە باستۇرۇپ كىرىپ، ئادەم ئۆلتەرگەن قاتىللارنىڭ، ماشىنا ئوغرىلىرىنىڭ، مىلىتسيە كىيىمىنى كىيىۋېلىپ، ئادەملەرنى، ئۆيلەرنى بۇلاۋاتقان بۇلاڭچىلارنىڭ ئۆز ۋاقتىدا ئىزدەپ تېپىلمايۋاتقانلىقى، پارىخورلۇقنىڭ ئەۋج ئېلىۋاتقانلىقى بەكمۇ ئېچىنىشلىقتە...

مالىك سادىروۋ،
مەخسۇس مۇخبىرىمىز.

جىنائىي ئىشلار خرونىكىسى

ئامىسىز چوڭ ئالدامچىلار

قازاقىستاندا جىنايەتچىلىك ئوسمەكتە، لېكىن مىلىتسيەمۇ ئۇگىدەپ ياتقىنى يوق. 1995-يىلنىڭ بېشىدىن باشلاپ ئىچكى ئىشلار مىنىستىرلىكىنىڭ ئۇيۇشقان جىنايەتچىلىككە ۋە پارىخورلۇققا قارشى كۈرىشىش بويىچە باش باشقارمىسىنىڭ خادىملىرى تەرىپىدىن ئومۇمىي ئىشتىراكچىسى 800گە يېقىن بولغان 200دىن ئوشۇق ئۇيۇشقان جىنايى توپنىڭ پائالىيىتى پاش قىلىندى.

جىنايى بىرلەشمىلەرنىڭ تەخمىنەن ئۈچتىن بىر قىسمى- ئەشەددىي پارىخورلۇققا بېرىلىپ كەتكەن، ئۇلار دولەتلەر ئارا ۋە خەلق ئارا ئالاقىلارغا ئېگە. بۇنى ئاددىي تىل بىلەن ئېيتقاندا، ئەتىمالىم: «جىنايى بىرلەشمىلەرنىڭ» رەھبەرلىرىگە ھوقۇق قوغداش ئورگانلىرىنىڭ قولى يەتمەيدۇ» دېگەن مەنىنى بىلدۈرسە كېرەك. جىنايى توپلارنىڭ 800 ئىشتىراكچىسىدىن قانچىسى سوتلاندى ۋە ئۇلاردىن قانچىسى تۈرمىگە سولاندى؟ ئۇلارنىڭ كۆپچىلىگى ئەركىنلىكتە تاماشىسىنى قىلىپ ژۇرىدۇ. باشقىلىرى بولسا چەت ئەللەرگە قېچىپ كەتكەن.

بانكىلارنى ئوغرىلىماقتا

ھازىر بانكىلاردا ئېچىمچىلا ئاھايىتى ئاددىي ئۇسۇلدا- ساختا ھوججەتلەردىن پايدىلانغان ھالدا جىنايەتلەر ئەمەلگە ئاشۇرۇلماقتا. لېكىن ئۇيۇشقان جىنايەتچىلىككە ۋە پارىخورلۇققا قارشى كۈرىشىش بويىچە باش باشقارمىسىنىڭ ئالمۇتا ۋە كوكچېتاۋ بولۇملىرىنىڭ خادىملىرى تەرىپىدىن ئىنگۇشستان پۇخراسى ئىناركىيېۋ تەرىپىدىن ئۇيۇشتۇرۇلغان 58 مىللىون تەڭگىنى ئوغرىلاش جىنايىتىنىڭ ئالدى ئېلىندى.

خۇددى شۇنداق ھادىسىلەر ئالمۇتىدا، قوستاناي، شەرقىي-قازاقىستان، قاراغاندا، شىمالىي ۋىلايەتلىرىدە پاش قىلىندى.

462 خىيانەتچىلىك پاش قىلىندى، شۇ جۈملىدىن 250تىن ئوشۇق ئالاھىدە چوڭ كولەمدىكى خىيانەتچىلىك، 182 پارىخورلۇق فاكتى، 100دىن ئوشۇق خىزمەت بابىدىن سۇيىستىمال قىلىش فاكتى پاش قىلىندى.

مەسىلەن، «قازمېتاللبانك» ئاكسىيونېرلىق بانكىنىڭ رەئىسى ش. «فورا» شىركىتىنىڭ خادىملىرى بىلەن تىل بىرىكتۈرۈپ، ئۇلارغا پروتسېنتسىز 124 مىللىون تەڭگىلىك سوممىغا قەرز بەرگەن، ئەندى «فورا» شىركىتى قازاقىستان تەۋەسىدە ھېساپ سچيوتىغا ۋە ئەدلىيەۋىي ئادرېسىغا ئېگە ئەمەس ئېكەن.

«ئابىر» (ئالمۇتا) خۇسۇسىي بانكىسىنىڭ باش بۇخگالتېرى م. قەرز بېرىشنى رەسمىلەشتۇرۇپ بەرگەنلىگى ئۈچۈن 15 مىڭ ئاقش دوللىرىنى پارە ئالغان.

قوستاناي ۋىلايىتىدە مىللىي بانك شوبىسىنىڭ باشلىغى ك. 15 مىللىون تەڭگە قەرز بەرگەنلىگى ئۈچۈن «ۋاز» ئاۋتوموبىلىنى پارە ئالغان.

بانكىتلار ھەر خىل بولىدۇ

سېنتەبىردە ئالمۇتىدا قوراللىق باندىتلار توپى پاش قىلىندى، ئۇنىڭ ئەزالىرى مىلىتسيە خادىملىرىنىڭ فورمىسىدا بۇلاڭچىلىق ھوجۇملىرىنى قىلغان.

ئىيۇن ئېيىدا ئالمۇتىدا 8 ئادەمدىن ئىبارەت باندىتلار توپى قولغا ئېلىندى، ئۇنىڭغا سامبو بويىچە س.س.س.ر سپورت ماستېرى، 1953-يىلى تۇغۇلغان ن. رەھبەرلىك قىلغان. توپتىكىلەرنىڭ ھەممىسى، بىر ياش ئايالدىن تاشقىرى،- گرۇزىيە پۇخرالىرى، ئۇلار ئالمۇتىغا بۇلاڭچىلىق قىلىش ئۈچۈن كەلگەن.

بىيىل مايدا ئالمۇتىدا بىر جىنايى توپ پاش قىلىندى، ئاخىرقى ئىككى يىل داۋامىدا ئۇلار ئۆزلىرىنى كوممۇنال خىزمەت ئورۇنلىرىنىڭ خادىملىرى دەپ تونۇشتۇرۇپ، كۋارتىرلارغا ئوغرىلىققا چۈشكەن. ئۇلاردىن ئاھالىگە كەلتۈرۈلگەن زىيان 1 مىللىون725 مىڭ تەڭگىنى تەشكىل قىلىدۇ.

جۇمھۇرىيەت ئىچكى ئىشلار مىنىسترلىگى مەتبۇئات مەركىزىنىڭ ماتېرىياللىرىدىن.

«رۇخسارى» مۇقامىنىڭ مۇئەللىپى

(زىكرى ئەلپەتتا تەۋەللۇدىنىڭ 80 ژىللىقىغا دائىر)

ئىلى ۋادىسى — ئۇيغۇر ئەدەبىياتى-سەنئىتىنىڭ شۆھرىتىنى ئالەمگە تونۇتقاللىقى بىلەن تارىختا ئۆچمەس ئورۇن ئىگەللەيدۇ. بۇ زېمىندا داڭقى چىققان مەشھۇر قەھرىمانلار، شائىرلار، ئالىملار، مۇقامچىلار، ناخشىچىلار تۇغۇلغان. شۇلاردىن ئىلى نەغمە-ناۋا دىيارىدۇر. بۇ دىيار ۋە ئۇنىڭ ئىككى مۇ مۇقامىنى، جانلاندۇرغان پەرزەنتلىرى. ئەينە شۇلارنىڭ بىرى — زىكرى ئەلپەتتادۇر.

زىكرى ئەلپەتتا 1915-ژىلى غۇلجا شەھرىدە كەمبەغەل ئائىلىدە دۇنياغا كەلگەن. باللىقىدا دىنى ۋە يېڭىچە مەكتەپتە بىلىم ئالغان. ئېغىر ۋە دەرد مەسەرگۈزەشتىلەرنى بېشىدىن كەچۈرگەن زىكرىغا شۇ زامانىڭ مۇڭلۇق-پۇراغلىق ناخشا-قوشاقلىرى تەسىر قىلىپ، ئۇلى ئېيتىدىغان، دۇتار ئېلىپ چالىدىغان ھالەتكە ئەكەلىپ، سەنئەت دەرگاھىغا يول ئالدى.

زىكرى ئەلپەتتانىڭ 20 ياشلاردىن ئاشقان ۋاقتى ئىدى. ئۇ ئەلدىكى ئوزگە غۇلجىدىكى ئىستىداتلىق سەنئەتكارلار روزى ساقال، زۇنۇن پاينەكلەرنى ئۇستاز تۇتتى. شەھەر ئىچىدىكى ھېكمىبەگ غوجا ئوردىسىدا بولۇپ ئورۇنلىدىغان نەغمە-ناۋا، چوڭ ئولتۇرۇش، مەشرەپ مەرىكىلىرىدە ئاتاقلىق چالغۇچىلارنىڭ بەزمىسى زىكرىنىڭ سازغا، ناخشىغا بولغان ئىشتىياقىنى ئاشۇردى. ئەشۇ سۆھبەت ئۇنىڭ سەنئەت ئىشقىدا يانغان ئىشتىياق ئۇچقۇنلىرىنى يالقۇنغا ئايلاندۇردى.

1934-ژىلى ئىلى ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر مەدەنىي-ئاقارتىش ئۇيۇشمىسى يېنىدا سانائىي-نەپىسە ئۇمگى قۇرۇلۇپ، بىر ژىل ئۆتكەندىن كېيىن زىكرى ئەلپەتتا بۇ سەنئەت دەرگاھىغا ئورۇنلاشتى. ھاسان تەمبۇر، روزى تەمبۇر، جامىي ئاكا ئوخشاش ئەلنەغمىلەر زىكرىنىڭ تالانتىنى قوللاپ-قۇۋەتلىدى.

زىكرى چالغۇچى ۋە ناخشىچى بولۇش بىلەن تەڭ قابىلىيەتلىك ئاكتىيور ئىدى. ئۇ ئىلى سەھنىسىدە ئويۇنالغان «غېرىپ-سەنەم»، «پەرھات-شىرىن»، «قانلىق داغ» ئوخشاش دراملاردا ئاساسلىق روللارنى ئوينىدى.

ئۇيغۇر خەلق سەنئىتىنى رىۋاجلاندۇرۇشقا ئۆز ھاياتىنى ئاتىغان زىكرى خەلق سەنئىتىنىڭ تۈگىمەس بايلىق ئىكەنلىگىگە ھېمىشەم ئىشىنەتتى، شۇنداقلا خەلق سەنئەتچىلىرىنى سۆيۈپ، ئۇلاردىن ئۆگىنەتتى. ئۆز قەلبىنى ھاياجانغا سېلىۋاتقان خىلمۇ-خىل ئاھاڭلاردىن ناخشا، مۇزىكا، مۇقام ئىجات قىلىشقا جۈرئەت قىلدى.

1937-ژىلى «ئېچىلغان گۈل-قىزىل گۈل» (سوزى مەرۇپ سەئىدىنىڭ) ناخشىسىنى ياراتتى. ئۇنى خەلق ياخشى قارشى ئالدى. 1939-ژىلى «تەشنامەن» مۇزىكىسىنى تاماشىبىنلەرگە تەغدىم قىلدى. شۇ ژىلى سەنئەت مۇھىتىدا زور ۋاقىە يۈز بەردى. ئۇ بولسىمۇ زىكرى ئەلپەتتا «رۇخسارى» مۇقامىنى ئىجات قىلغان ئىدى. بەزىلەر: «زىكرى مۇقام ئىجات قىپتۇ. بۇ چوڭ يېڭىلىق» — دېيىشسە، يەنە بەزىلىرى «مۇقام ئىجات قىلىش كورگەنلا ئادەمنىڭ قولىدىن كەلمەيدۇ» — دېيىشتى.

«رۇخسارى» مۇقامىنى ئاھاڭ، مەزمۇن، بەدىيلىك جەھەتلىرىدىن ھەم تېكىستلىرىنىڭ كلاسسىكلىق شەكلى جەھەتتىن «ئون ئىككى مۇقام» ئاساسىدا ئىشلەنگەن مۇزىكىلىق ئەسەر دېيىشكە بولىدۇ. ئۇ مۇقام بېشى، داپ نەغمىسى ۋە ئالتە داستاندىن ئىبارەت. مۇئەللىپ «رۇخسارى» مۇقامىغا ناۋائىينىڭ «جۇنۇن ۋادىسىغا مايىل...» دەپ باشلىنىدىغان غەزەلىنى سالغان. شۇنداقلا «غېرىپ-سەنەم» درامىسىنىڭ مۇزىكىلىرىنى بېيىتىش مەخسىتىدە ئۇنىڭغا قوشۇپ ئەسەر ۋاقەلىگىنى تولۇقلاشقا يەنىمۇ كۆچ چىقاردى. ئۇ يەنە «پەنجىگاھ» مۇقامىنىڭ كام داستانلىرىنى تولۇقلاشقا ئەمگەك سىڭدۈرگەن.

«رۇخسارى» مۇقامى يېرىم ئەسىردىن بېرى شەرقىي تۈركىستاندا، ئوتتۇرا ئاسىيا ۋە قازاقىستاندا ئۇيغۇر سەھنىلىرىدە، رادىئو ۋە تېلېۋىزورلاردا ھامان ياڭرىماقتا. مەزكۇر ئەسەر 1983-ژىلى ئۈرۈمچىدە كىتاپ بولۇپ نەشىر قىلىندى.

1944-ژىلى كۈز ئايلىرىدا غۇلجىدىن سەنئەتكار ئەزەم مىررەخمۇۋ (ئەزەم زەرگار)، ئارتىست ئابدۇغوپۇر ناسىرىي، مەھەممەتلەر ئاقسۇ شەھىرىگە بېرىپ، شائىر لۇتپۇللا مۇتەللىپ بىلەن كورۇشتى. ئەزەم لۇتپۇللا بىلەن بىللە ئوقۇغان زامانداش، شۇنداقلا زىكرى ئەلپەتتا بىلەن سانائىي-نەپىسە ئۇمگىدە بىللە ئىشلەپ، ئۇنىڭ سەنئىتىدىن بەھرىمەن بولغان ئىدى. لۇتپۇللا ئۇلارنى قىزغىن قارشى ئېلىپ، زىكرىنىڭ ئەھۋالىنى سورىدى. ئەزەم ئۇنىڭ «رۇخسارى» مۇقامىنى ياراتقانلىقىنى خەۋەر قىلدى. لۇتپۇللا بۇنىڭغا خوشال بولۇپ، دەل شۇ چاغدا ئوزىنىڭ «تاھىر-زۆھرا» سەھنە ئەسىرىنى يازغانلىقى، ئۇنىڭغا يېڭى ئاھاڭلارنىڭ لازىملىقىنى ئېيتىپ، كوپ ئوتمەي، «رۇخسارى» مۇقامىنىڭ مۇزىكىلىرىدىن پايدىلىنىپ، «تاھىر-زوھرا» سەھنىگە ئېلىپ چىقتى. زىكرى ئەلپەتتادىن مىننەتدار بولغان شائىر ئۇنىڭغا بېغىشلاپ «چال سازەندەم» دېگەن مۇخەممەسىنى 1944-ژىلى «ئاقسۇ شىنجاڭ گېزىتىدا» ئېلان قىلدۇردى.

1957-ژىلى زىكرى ئەلپەتتا ئۈرۈمچىگە يوتكىلىپ كېلىپ، مۇزىكانتلار جەمىيىتىدە ئىشلىدى. 1951-ژىلدىن باشلانغان «ئون ئىككى مۇقامنى» رەتلەش، ماگنىتافون لېنتىسىغا ۋە نوتىغا ئېلىش ئىشلىرىدا پائال قاتناشتى.

تونۇلغان مۇقامشۇناس زىكرى ئەلپەتتا ئىلى خەلق ناخشىلىرىنى ھەممىدىن يەتكۈزۈپ ئېيتالايدىغان خۇش ئاۋاز ناخشىچى ئىدى. ئۇ ئەينە شۇ خەلق مۇلكىگە ۋارىسلىق قىلىپ، ئۇ زاۋقچە ئېيتىلماي، ئۇنتۇلۇپ كېتەي دەپ قالغان ناخشىلارنى ئىزدەپ تېپىپ، تىرىلدۈرگەن جاپاكەش سەنئەتكار ئىدى.

پۈتكۈل ئومرىنى ئۇيغۇر خەلقىنىڭ سەنئىتى ئۈچۈن سەرىپ قىلغان ئاتاقلىق مۇزىكاشۇناس زىكرى ئەلپەتتا 1986-ژىلى ئۈرۈمچىدە ۋاپات بولدى. سەنئەتنى خەلق ئىچىدىن قېزىپ، يەنە ئۆز خەلقىگە تەغدىم قىلالىغان چوڭ سەنئەتكارنىڭ نامى مەڭگۈ ياشايدۇ.

تۇرسۇن قاھارىي.
ئالمۇتا شەھىرى.

بىلىم بېغىنىڭ باغۋەنلىرى

ئۆز كەسپىنىڭ ماھىرى

مېنىڭ سۆھبەتدىشىم دادىل پىكىر ئېيتىشقا قابىل ئۇستاز. ئۇ ئۆز پەنىنىڭ كەسپىي مۇتەخەسسىسلا ئەمەس، بەلكى شاگىرتلىرىغا پىسخولوگىيەلىك تەسىر يەتكۈزۈشكىمۇ ماھىر. ئۇنىڭ بۇ خۇسۇسىيىتىنى مەن 1991-ژىلى قېرىنداش جۇمھۇرىيەتلەردىن تەجرىبە ئالماشتۇرۇشنى مەخسەت قىلىپ كەلگەن بىر توپ تىلغار ئۇستازلارغا «ئۇيغۇر خەلق نەقىشلىرى» ماۋزۇسىدا ئوچۇق دەرس ئوتۇپ، تەسۋىرىي سەنئەت، ناخشا-ساز ۋە تارىخ دەرسلىرىنى باغلاشتۇرۇپ، تىڭشىغۇچىلاردا ياخشى تەسىرات قالدۇرغانلىقىدىن بايقىغان ئىدىم. شۇ ژىلى نويابىردا مۇئەللىملەرگە تەسۋىرىي سەنئەت ۋە سىزىش، لايھەلەش ئۇسۇللىرى ھەققىدە دەرس ئوتۇپ، يۈكسەك باھاغا مۇيەسسەر بولدى. 1992-ژىلى ئاھەيەلىك سېمىناردا تەسۋىرىي سەنئەت، گرافىكا ۋە سۈرەت سىزىش پەنىنى ھاياتقا ئۇيغۇنلاشتۇرۇپ ئوقۇتۇش ھەققىدە سوزگە چىقىپ، ئۇستاز ئوزىنىڭ تەدبىرچانلىقىنى، تەساۋۇر دائىرىسىنىڭ كەڭلىگىنى، تەپەككۇرىنىڭ چوڭقۇرلىقىنى نامايىش قىلدى. ئۇ «خەلق پېداگوگىكىسى» بويىچە لاتىنغا نەقىش بېسىش ھەققىدە ئەمەلىي ئوچۇق دەرس ئوتۇپ، خوشنا ئەللەردىن كەلگەن ھەمكەسىپلىرىنىمۇ قايىل قىلغان ئىدى. 1993-ژىلى ئالمۇتا ۋىلايەتلىك مۇئەللىملەرنىڭ بىلىمىنى مۇكەممەللەشتۇرۇش ئىنستىتۇتىدا ئوتكۈزۈلگەن كۇرستا ئۇ مۇئەللىملەرگە باشلانغۇچ سىنىپلاردا تەسۋىرىي سەنئەت پەنىدىن دەرس ئوتۇش ماۋزۇسىدا لېكسىيە ئوقۇدى. 1994-ژىلى بولسا گېرمانىيەدىن كەلگەن مائارىپ خادىملىرىغا ۋە تەسۋىرىي سەنئەت مۇتەخەسسىسلىرىگە «ئېكولوگىيە ۋە بىز» ماۋزۇسىدا ئوچۇق دەرس ئوتۇپ، ھەممىنى تاڭ قالدۇرغان ئىدى.

غىلاۋدىن ئوسمانوۋ سىنىپ رەھبىرى سۈپىتىدە تەلىم-تەربىيە سائەتلىرىنى يۈكسەك سەۋىيەدە ئوتكۈزۈشتىمۇ ياخشى تەجرىبىگە ئىگىدۇر. ئۇنىڭ قازاقىستاننىڭ مۇستەقىللىگى ۋە شەرقىي تۈركىستاننىڭ 50 ژىللىقى سەرلەۋھەلىك سىنىپ سائەتلىرى ئاھايىتى تەسىرلىك بولۇپ، ياش ئەۋلاتلارنىڭ قەلبىدە ساقلىنىپ قالدى.

غىلاۋدىن ئوسمانوۋ بىر ژىللىرى بىلىم ئىزدەپ تاشكەنت شەھىرىگە ئوقۇشقا راۋان بولغان ئىدى. ئۇ ئىمتىھاندىن ياخشى باھالار بىلەن ئوتۇپ، تاشكەنت پېداگوگىكا ئىنستىتۇتىدا رەسساملىق ئىلىمىنى ئىرىشىپ ئۆگەندى ۋە سىزىش ئىجادىيىتى بىلەن شۇغۇللاندى. ئۇ 1976-ژىلى مەزكۇر ئالىي بىلىم دەرگاھىنى تاماملاپ، ئەنجاندا مەخسۇس رەسساملىق بىلىم يۇرتىدا ئىش پائالىيىتىنى باشلىدى. ئارىدىن ئانچە ۋاقىت ئوتمەيلا ئىشچانلىقى، بىلىمدانلىقى، ئوزىنى تۇتۇش سالاھىيىتى بىلەن مەزكۇر بىلىم دەرگاھىدا ئىلمىي مۇدىر بولۇپ ژۈردى.

— شۇ ژىللىرى — دەيدۇ غىلاۋدىن، — خەلق ئارىسىدىن يېتىشىپ چىققان رەسساملار يوقنىڭ ئورنىدا بولۇپ، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئىجتىمائىي قالاقلىق، نادانلىق بېسىم ئىدى. تەسۋىرىي سەنئەتكە بولغان قىزغىنلىق، گوزەللىكنى سويۇشكە بولغان ئىنتىلىش سۇس بولىدىغان. ئۇنداق ۋەزىيەتتە ئوقۇغۇچىلاردىلا ئەمەس، بەلكى ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ھىس-تۇيغۇلىرىنى ئويغىتىپ، گوزەللىكنى سويۇشكە، مەدەنىيەتكە دەۋەت قىلىشنىڭ ئوزى بىر مۇئەمما ئىدى. يۇرت دېگەن باشقىچىدە! كىندىك قېنىڭ توكۇلگەن تۇپراق، بىللە ئويناپ ئوسكەن يارۇ-بۇرادەر چەت ياقىلاردا ژۈرگەندە بۇرنۇڭغا پۇراپ، خىيالىڭدىن زادىلا نېرى كەتمەيدىكەن. ئۇستاز ئۈچۈن ئوز ئانا تىلىڭدا، ئوز پەرزەنتلىرىڭنى ئوقۇتۇپ، بىلىملىك قىلىش ئارزۇسى ئادەمنى قىينايدىكەن، مەنمۇ ئۇيغۇر باللىرىنى ئوقۇمۇشلۇق، ئەدەپ-ئەخلاقلىق، مەدەنىيەتلىك قىلىپ يېتىلدۇرۇش يولىغا ۋۇجۇدۇمدا بار بىلىمىمنى سەرىپ قىلسام، دەپ ئويغا چومۇلەتتىم، ياش ئەۋلاتنى كەلگۈسىگە يارامىلىق ئادەم قىلىپ تەييارلاش مەخسىتىدە تۇغۇلغان يۇرتقا قايتىپ كەلدىم.

دەرھەقىقەت، ئۇ 1981-ژىلى بايسېيىت يېزىسىغا كېلىپ، ئىسمايىل تايىروۋ نامىدىكى ئۇيغۇر ئوتتۇرا مەكتىۋىگە مۇئەللىم بولۇپ ئورۇنلاشتى. ئۇ ئەڭ ئالدى بىلەن تەسۋىرىي سەنئەت، گرافىكا ۋە سىزىش كابىنېتىنى تەشكىل قىلىپ، ھەر بىر ياسالغان بۇيۇمنى جاي-جايىغا ئورۇنلاشتۇرۇشنى، بولمىنى دىتقا مۇۋاپىق بېزەشنى قولغا ئالدى. ئارىدىن ئانچە ئوتمەي تەسۋىرىي سەنئەت كابىنېتى ھەممىنى ئوزىگە تارتىدىغان جايغا ئايلاندى. ناھىيە، ۋىلايەت دائىرىسىدە ئوتكۈزۈلىدىغان سېمىنارلار موشۇ كابىنېتتا ئوتىدىغان بولدى. بارچىنى ئوزىگە قاراتقان بۇ سەنئەت بولمىسى شەخسەن غىلاۋدىننىڭ پەم-پاراستى بىلەن، مەكتەپ مەمۇرىيىتىنىڭ قوللىشى نەتىجىسىدە ۋۇجۇتقا كەلدى. بۇ يەردە غىلاۋدىن بىر چاغلاردىلا كوڭلىگە پۈكۈپ قويغان ئارمىنى بويىچە ياش ئەۋلاتلارنى گوزەللىكنى سويىدىغان، مەدەنىيەتلىك، ساغلام ئادەملەردىن قىلىپ يېتىلدۈرۈش يولىدا بارلىق بىلىمىنى، تەجرىبىسىنى سەرىپ قىلىپ ئىشلەۋاتىدۇ. بىز ئۇنىڭ ئۇلۇق ئارمان يولىدىكى ئىزگۇ ئىشلىرىغا تېخىمۇ ئامەت تىلەيمىز.

تۇرسۇن تۇردىيېۋ،
قازاقىستان ژۇرناليستلار ئىتتىپاقىنىڭ ئەزاسى.
چېلەك ناھىيەسى.

فوتو ئېتيود
نۇرانىي ئانىلار

د. يۇسۇپوۋ چۈشەرگەن سۈرەت.

سەنئەت ئىشقىدا يانغان قەلب

(قازاقستان خەلق ئارتىستكىسى زىننەت ئەكبەروۋا-60 ياشتا)

سەنئەت ـ ئۇ ئادەملەرنىڭ روھىي ئوزۇغى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنى بارچە ئىنسان سۆيىدۇ. بىر رىۋايەتتە ئېيتىلىشىچە: لايدىن ياسالغان ئادەم بەدىنىگە جاننىڭ كىرگۈسى كەلمىگەن ئىكەن. شۇندا نەي چېلىنىپتۇ. نەينىڭ يېقىملىق ئاھاڭىغا ئەگىشىپ، جان تەنگە كىرىپتۇ. دېمەك، سەنئەت ئادەمنىڭ ۋۇجۇدىغا جان بىلەن بىللە كىرگەن ۋە ئۇنىڭ بىلەن بىللە چىقىدۇ...

ھە، بۈگۈن بىز ھېكايە قىلماقچى بولغان قازاقستان خەلق ئارتىستى زىننەت ئەكبەروۋا ئەينە شۇنداق سەنئەتچىلەرنىڭ بىرى.

سەنئەتنىڭ يىلتىزى خەلقتە. ئۇ خەلقتىن سۇ ئىچىدۇ. ھەقىقىي سەنئەتكار سەنئەتنى ئەلدىن ئۆگىنىپ، ئۇنىڭغا ئۆز ماھارىتىنى قوشۇپ، يەنە ئەلگە سۇنىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ئەلگە ئارىلىشىش، ئەلدىن ئېرىنمەي ئۆگىنىش ۋە ئۆگەنگەنلىرىنى ئىجادىي رىۋاجلاندۇرۇش سەنئەتكارغا خاس خىسلەت. خەلقىنىڭ تۇرمۇشىنى ياخشى بىلمىگەن ئاكتىيور سەھنىدە ئەجايىپ ئوبراز يارىتالمايدۇ.

ئاتمىش ياشلىق باھارىنى تويلاۋاتقان تالانتلىق ئارتىست زىننەت ئەكبەروۋا ئۆزىنىڭ قىرىق بەش ژىللىق پائالىيىتىدە ئۇيغۇر تىياتىرىمىزنىڭ سەھنىسىدە ئانارخان، گۈلزارخان، ئاپپاق ئايىم، سەنەم، گۈلبادەم، نۇرخان، نازۇگۇم، ئايخان، رېھان، مودەنگۈل، بىبىخانۇم ئوبرازلىرىنى ياراتتى. ئۇ ئۇزاق ژىللار مابەينىدە تىياتىرىمىز سەھنىسىدە قويۇلغان يۈزدىن ئارتۇق سەھنە ئەسەرلىرىگە دېگىلىك قاتنىشىپ، يۈزدىن ئوشۇق روللارنى كۆڭۈلدىكىدەك ئىجرا قىلدى، بۇ ئوڭاي گەپ ئەمەس، ئەلۋەتتە.

ئۇيغۇر تىياتىرىنىڭ پېشقەدەم ئارتىستلىرىنىڭ بىرى بولغان زىننەت ئەكبەروۋا قانداق قىلىپ خەلق ئارتىستى دەرىجىسىگە يېتەلىدى؟ ژۇقۇرىدا ئېيتقىنىمىزدەك، زىننەت ئەكبەروۋاغا سەنئەت قېنى بىلەن كىرىپ، پۈتۈن ۋۇجۇدىغا سىڭىپ كەتكەن. ھەممىمىز ياخشى تونۇيدىغان كەسپىي سەنئەتكار ئەسقەرجان ئاكا ئەكبەروۋلارنىڭ ئائىلىسىدە ئۇ 1935-ژىلى دۇنياغا كەلگەن. سەنئەتكە بولغان ھەۋەس ئۇنىڭغا باللىق چېغىدىلا ھەمرا بولغان.

ئۇ ئۆزى تۇغۇلغان ياركەنت شەھىرىدە مەكتەپ بوسۇغىسىنى ئاتلىغان ۋاقتىدىلا جۇمھۇرىيەتلىك باللار ئولىمپىادىسىغا قاتنىشىپ، بىرىنچى ئورۇنغا ئېگە بولىدۇ. ئۇنىڭ كېلەچىگىدىن زور ئۈمۈت كۈتكەن ئاتا-ئانا 1949-ژىلى زىننەت ئەكبەروۋانى ئالمۇتىدىكى خورېئوگرافىيە بىلىم يۇرتىغا تەلىم ئېلىشقا ئەۋەتىدۇ. بۇ سەنئەت دەرگاھىنى مۇۋاپپەقىيەتلىك تاماملىغاندىن كېيىن ز. ئەكبەروۋا ئۆزى ئارمان قىلغان ئۇيغۇر تىياتىرىغا كەسپىي ئۇسسۇلچى بولۇپ ئىشقا كىرىدۇ. ئۇ ماھىر ئۇسسۇلچىلاردىن ئېرىنمەي ئۆگىنىپ، تىياتىرنىڭ ھەر قانداق كونسېرتلىرىغا دېگىلىك قاتنىشىپ، ئۇيغۇرچە، ئۆزبەكچە، تاتارچە، ھىندىچە ئۇسسۇللارنى ئويناپ، تاماشىبىنلارنىڭ ئالقىشىغا سازاۋەر بولۇشقا باشلىدى.

زىننەت ئەكبەروۋانىڭ ماھارىتىنىڭ ئۆسۈشىگە ئۇيغۇر تىياتىرى چوڭ تۈرتكە بولدى. چۈنكى بۇ سەنئەت دەرگاھىدا غۇلامخان جەلىلوۋ، مەريەم سېمەتوۋا، رىزۋانگۈل توختانوۋا، تۇرسۇنقىز ئىمىنوۋا، مەخپىر باقىيېۋ، چولپانقىز كەرىموۋا، روشەنگۈل ئىلاخۇنوۋا، خىلچەم ئىلىيېۋا ۋە ئەخمەت شەمىيېۋلار ئىشلىگەن ئېدى. ئۇلارنى ئۇستاز تۇتقان ز. ئەكبەروۋا ھەر كۈنى دېگىدەك مەسلىھەت سوراپ، ئۇلارنىڭ ئاكتىيورلۇق ماھارىتىنى ئۆگىنىشكە تىرىشاتتى. ئۇلار ئوينىغان روللارنى دىققەت بىلەن كۆزىتىپ، سەنئەتنىڭ كىشىنى ئۆزىگە تارتىدىغان نازۇك سىرىنى ئېگەللەشكە ئۇرۇناتتى. ياش ئۇسسۇلچىنىڭ ئاكتىيورلۇق تالانتىنى بايقىغان تىياتىر رەھبەرلىرى ئۇنىڭغا ئىشىنىپ، «ئانارخان» دراممىسىدىكى لەيلىخاننىڭ رولىنى ئىجرا قىلىشنى تاپشۇرىدۇ. ئۇ لەيلىخاننىڭ رولىنى تولىمۇ تەسىرلىك ئويناپ چىقىپ، تاماشىبىنلار تەرىپىدىن ياخشى باھالاندى. ئۇنجا قېتىم ئوينىغان رول، دەسلەپكى مۇۋاپپەقىيەت ز. ئەكبەروۋانىڭ كەلگۈسىدىكى يۈكسەك پەرۋازىغا قانات پۈتتى. ئۇ رولدىن-رولغا ئۆتۈپ، ئاكتىيورلۇق ماھارىتىنى ئاشۇرىدۇ. ئۆزىگە تاپشۇرۇلغان ھەر قانداق رولنى ئىجرا قىلىشتا ماھارەت كۆرسىتىپ، ئۇستازلىرىنى قايىل قىلىدۇ.

دراما سەنئىتىمىزنىڭ نامايەندىلىرىنىڭ بىرى بولغان قازاقستان خەلق ئارتىستى ز. ئەكبەروۋا بىر-بىرىدىن پەرىقلىنىدىغان تۈرلۈك دەۋرلەرگە مەنسۇپ، ھەر خىل ياشتىكى ۋە مەۋقەدىكى ئوبرازلار گالېرىيەسىنى ياراتتى، ئۇلار ئۇيغۇر تىياتىرىنىڭ فوندىدىن ئۆزىگە مۇناسىپ ئورۇن ئالدى.

ئۇيغۇر تىياتىرى قۇرۇلغان دەسلەپكى كۈنلەردىن تارتىپلا سازەندە سۈپىتىدە چارەك ئەسىر مابەينىدە تەر تۆكۈپ ئىشلىگەن قازاقستانغا خىزمەت كورسەتكەن ئارتىست ئەسقەرجان ئەكبەروۋلار ئائىلىسىنى سەنئەتچىلەر سۇلالىسى دېيىشكە بولىدۇ. ئۇنىڭ رەپىقىسى ھېلىمەم ئۇسسۇل ئويناپ، ناخشا ئېيتاتتى. ئۇلارنىڭ قىزى زىننەت خەلق ھورمىتىگە سازاۋەر بولغان ئارتىست، سىڭلىسى بولسا موسكۋا دولەت تىياتىر ئىنستىتۇتىنى تاماملىغان. ئىنىسى ئېلمان ئالمۇتا دولەت كونسېرۋاتورىيەسىنى تاماملاپ، قازاقستان دولەت سىمفونىيە ئوركېستىرىدا ئىشلەيدۇ. ئەنۋەر بولسا موسكۋا سەنئەت ئاسپىرانتۇرىيەسىنى ئۆتەتكەن. ئۇ سەنئەتشۇناسلىق پەنلىرىنىڭ نامزىتى ۋە جۇمھۇرىيەتنىڭ خىزمەت كورسەتكەن سەنئەت ئەربابى. ئۇ ھازىر قۇرمانغازى نامىدىكى كونسېرۋاتورىيەنىڭ پروفېسسورى. سىڭلىسى ئادالەت بولسا ئۇيغۇر تىياتىرىنىڭ ئۇسسۇلچىسى، سىڭلىسى خالبۇۋى تاشكەنتتىكى تىياتىر ئىنستىتۇتىنى تاماملاپ، شۇ سەنئەت دەرگاھىدا ئىشلەۋاتىدۇ. كەنجە سىڭلىسى نۇربۇۋى ئالدىنقۇرغان سەنئەت ئىنستىتۇتىنى تاماملاپ، ئالمۇتا دولەت ئاياللار ئىنستىتۇتىدا پەئونىندىن دەرس بېرىدۇ.

مەزكۇر سەنئەتكارلار سۇلالىسى يېقىندا ز. ئەكبەروۋانىڭ 60 ياشلىق مەرىكىسى ھارپىسىدا چېلەك، ئۇيغۇر، پانفىلوۋ ناھىيەلىرىدە گاسترولدا بولۇپ، سەنئەتخۇمار خەلقىمىزگە ئۆزلىرىنىڭ ماھارىتىنى كورسىتىپ قايتتى. تاماشىبىنلار ئۇلاردىن مىننەتدار بولۇشتى.

ز. ئەكبەروۋا قازاقستان خەلق ئارتىستى نامىغا سازاۋەر بولغان 1992-ژىلى ئۇيغۇر تىياتىرى كوللېكتىۋى بىلەن ئۈرۈمچى، تۇرپان، قەشقەر، خوتەن شەھەرلىرىدە بولۇپ، قېرىنداشلارغا ئۆزىنىڭ رول ئويناشتىكى ماھارىتىنى نامايىش قىلىپ قايتتى.

ز. ئەكبەروۋا جەمىيەت ئىشلىرىغىمۇ پائال ئارىلىشىپ كەلمەكتە. ئۇ ئالمۇتا شەھەرلىك كېڭەشنىڭ دېپۇتاتى بولۇپ سايلانغان ئېدى. ز. ئەكبەروۋا قازاقستان ئالىي كېڭىشىنىڭ پەخرىي يارلىقى ۋە بىر قانچە مېداللار بىلەن تەغدىرلەنگەن.

ز. ئەكبەروۋا كويۇمچان ئانا سۈپىتىدە ئىككى پەرزەندىنى زامانغا لايىق قىلىپ ئۆستۈردى. قىزى گۈلباھار فىلولوگىيە پەنلىرىنىڭ نامزىتى بولۇپ، ئۇ ئۇيغۇرشۇناسلىق ئىنستىتۇتىدا چوڭ ئىلمىي خادىم بولۇپ ئىشلەيدۇ. ئوغلى رۇسلان بولسا تېخنولوگ سۈپىتىدە تونۇلغان.

بىز كورۈنەكلىك سەنئەتچىمىز زىننەت ئەكبەروۋانى 60 ياشقا تولۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن قىزغىن تەبرىكلەپ، تېنىگە سالامەتلىك، ئۇزاق ئۆمۈر، ئائىلىسىگە بەخت-سائادەت، يەنىمۇ ئىجادىي مۇۋاپپەقىيەتلەر تىلەيمىز.

ئىبراھىمجان ئەخمەت-سابىر.

ژۇقۇرى جاۋابكەرلىك بىلەن

تىياتىرىمىزدا ئىشلەپ ئۆتكەن پېشقەدەم ئارتىستلىرىمىزدىن سىڭگەن ياخشى خىسلەتلەرنىڭ بىرىمۇ، ياكى ئۆز ئىشىغا بولغان مەسئۇلىيەتلىكنى چوڭقۇر ھېس قىلىش ئېپادىسىمۇ قازاقستان خەلق ئارتىستى زىننەت ھەدە ئەكبەروۋانىڭ بۇ جەھەتتىكى ئەۋزەللىگى ھەممىمىزنى قايىل قىلىدۇ.

مەلۇمكى تىياتىرىمىز ئۆز مىللىي يازغۇچى-دراماتورگلىرىمىزنىڭ ئورگىنال ئەسەرلىرى بىلەن بىر قاتاردا باشقا تىللاردىن تەرجىمە قىلىنغان ئەسەرلەرنىمۇ سەھنىلەشتۈرۈپ كېلىۋاتىدۇ،بۇ ئادەتتە ئالدىن ئالا تىياتىرىمىزدا قۇرۇلغان بەدىئىي كېڭەشنىڭ مۇھاكىمىسىدىن ئۆتكۈزۈلۈپ، ئاندىن مۇۋاپىق تېپىلغاندىلا تەييارلىنىشقا بېرىلىدۇ. ئەلۋەتتە تىياتىرىمىز بەدىئىي كېڭىشىگە كېلىپ چۈشكەن ھەممە ئەسەرلەرنى ياراملىق دەپ ئېيتىشقا بولمايدۇ. ئەينە شۇ كېڭەشنىڭ ئاساسى ئەزالىرىنىڭ بىرى رېتىدە زىننەت ھەدە ئەكبەروۋا ھەر قاچان ئۆزىنىڭ دادىل پىكىرلىرىنى ئېيتىدۇ. بۇ ئۆز نۆۋىتىدە ئاۋتورلار تەرىپىدىن ئەسەرنىڭ مۇكەممەل ئىشلىنىپ چىقىشىغا، شۇنىڭغا لايىق سەھنىلەشتۈرۈلۈپ، كىشىلەرنىڭ كۆڭلىدىن چىقىشىغا زەمىن يارىتىدۇ.

زىننەت ھەدە ئەكبەروۋا تىياتىرىمىزدا ئۆتكەن قىرىق ژىللىق پائالىيىتىدە دەسلەپ ياشلىقىدا پېشقەدەم ئارتىستلىرىمىزدىن قېتىقىنىپ ئۆگىنىپ كامالەتكە يەتكەن بولسا، ھازىر ياشلىرىمىزغا ئۇستاز بولۇپ ئۇلارنى تەربىيەلەشكە چوڭ ھەسسە قوشۇپ كېلىۋاتىدۇ.

س. ئازىنباقىيېۋا،

تىياتىرنىڭ بەدىئىي خادىمى.

سۈرەتتە: ز. ئەكبەروۋا «غېرىپ ۋە سەنەم» سپېكتاكلىدا ئانا رولىدا.

ھەممىمىز ئۈچۈن قەدىرلىك

مىللىي تىياتىر سەنئىتىمىزنىڭ يۈكسىلىشىگە مۇناسىپ ھەسسە قوشۇپ كېلىۋاتقان زىننەت ئەكبەروۋانىڭ قىرىق ژىللىق پائالىيىتى تىياتىرىمىز ھاياتى بىلەن مۇستەھكەم باغلىنىشلىق. ئۇيغۇر كەسپىي تىياتىرىنىڭ ئاساسىنى سالغان ئاتاقلىق سەنئەتكارلىرىمىزنىڭ بىرى بولغان ئاتىسى ئەسقەرجان ئەكبەروۋنىڭ تەسىرى بىلەن باللىقىدىن ناخشا-مۇزىكىغا خۇشتار بولۇپ ئۆسكەن زىننەت ئەكبەروۋا ئالمۇتا شەھىرىدىكى خورېئوگرافىيەلىك ئۇچىلىشىنى تاماملاپ، 1955- ژىلىدىن باشلاپ تىياتىرىمىزدا ئۆز پائالىيىتىنى باشلىغان ئېدى. ياش سەنئەتكار دەسلەپكى ژىللاردا ئۇيغۇر ۋە باشقا قېرىنداش خەلقلەرنىڭ ئۇسسۇللىرىنى ئىجرا قىلىپ، تاماشىبىنلارنىڭ دىققەت-ئېتىۋارىنى قوزغاپ ژۈردى. لېكىن، ئۇ بارا-بارا تىياتىر سەنئىتىدە ئۆزىنىڭ مۇناسىپ ئورنىنى تېپىپ ئاساسى قابىلىيىتىنى ئاكتىيورلۇق ماھارىتىدە كورسىتىشكە باشلىدى.

ئۇنىڭ ئۈچۈن ياش سەنئەتكارغا شۇ ژىللاردا نامى تىياتىر مۇخلىسلىرىغا كەڭ تونۇلغان مەريەم سېمەتوۋا، رىزۋانگۈل توختانوۋا، روشەنگۈل ئىلاخۇنوۋالاردىن ئېرىنمەي ئۆگىنىشكە توغرا كەلدى. ئىزدىنىش، تىرىشچانلىق ئۇنىڭغا قانات پۈتكۈزۈپ، ئاخىرى بۇ ساھادىكى قابىلىيىتىنى يېتىلدۈرۈپ،دەسلەپتە بىر نەچچە سەھنە ئەسەرلەردە كىچىك-چوڭ روللارنى ئويناپ ژۈردى. شۇنىڭ نەتىجىسىدە ئۇ ئاكتىيورلۇق ماھارىتىنى تېخىمۇ يېتىلدۈرۈپ، ئەندى تىياتىرىمىز سەھنىسىدە ئوينىلىدىغان سپېكتاكللاردا باش روللارنى ئىجرا قىلىدىغان دەرىجىگە كوتىرىلدى. ئەلۋەتتە، بۇ چوڭ مەسئۇلىيەتلىكنى، ژۇقۇرى ماھارەتنى تەلەپ قىلاتتى. زىننەت ئەكبەروۋا ئۇنىڭ ھۆددىسىدىن چىقىپ ژۈردى. ژۇقۇرىدا ئاتالغان سەنئەتكارلارنىڭ ئىشىنى داۋاملاشتۇرۇش لاياقىتىگە ئېگە بولالىدى. نەتىجىدە ئۇ ئانارخان، سەنەم، نۇرخان، نازۇگۇم، بىبىخانۇم ئوبرازلىرىنى سەھنىمىزدە يارىتىپ، تاماشىبىنلىرىمىزنىڭ ئالقىشىغا ئېرىشتى.

شۇنداقلا سەنئەتچىلەر سۇلالىسى ئائىلىسىدە ئۆسۈپ يېتىلگەن سەنئەتكار ئاكتىيورلۇق قابىلىيىتى بىلەنلا چەكلىنىپ قالماي، كۆپلىگەن ناخشىلارنى ئورۇنلاپ، تىياتىرىمىزنىڭ چوڭ كونسېرت پروگراممىسىغا قاتنىشىپ ژۈردى.

كوپ ژىللاردىن بېرى كەسپىي پائالىيىتىگە قوشۇمچە دولەت ۋە جەمىيەتلىك ئىشلارغا قىزغىن ئارىلىشىپ كېلىۋاتقانلىقى بىلەنمۇ زىننەت ئەكبەروۋانىڭ نامى جۇمھۇرىيەت ئاھالىسىغا كەڭ تونۇلغان. قازاقستان خەلق ئارتىستى، قازاقستان ئالىي كېڭىشىنىڭ پەخرىي يارلىقلىرى بىلەن تەغدىرلەنگەن سەنئەتكارنىڭ يېقىندا قازاقستان خەلقلىرى ئاسسامبلېيەسىگە دېلېگات بولۇپ سايلانغانلىقىمۇ شۇنىڭ بىر ئىپادىسىدۇر.

ئۆز كەسپىگە چىن بېرىلگەن، ھاياتىنىڭ مەزمۇنىنى تىياتىرسىز ھېس قىلالمايدىغان زىننەت ئەكبەروۋا ئەمگەك ئەجرى بىلەن بىز كەسپداشلىرى ئارىسىدا قەدىرلىك.

كەرىم زاكىروۋ،

قازاقستاننىڭ خىزمەت كورسەتكەن ئارتىستى.

چەت ئەللەردىن خەۋەرلەر

باكۇ مېتروسىدىكى پاجىئە

ئۆتكەن شەنبە كۈنى قېرىنداش ئەزەربەيجان جۇمھۇرىيىتىنىڭ پايتەختى باكۇ شەھىرىنىڭ مېتروسىدا دۇنيا مېترو تارىخىدا بولۇپ كۆرۈلمىگەن ئېغىر پاجىئە يۈز بەردى.

شۇ كۈنى يەرلىك ۋاقىت بويىچە كەچكى سائەت ئالتىلەردە باكۇ مېتروسىنىڭ «يۇلدىز» ستانسىيەسى بىلەن «نارىمانوۋ» ستانسىيەسى ئارىلىقىدا كېلىۋاتقان پويىزنىڭ ئاخىرقى ئىككى ۋاگونىغا ئوت كەتتى. ئوت تۇتاشقان ۋاگونلارنىڭ ئىشىك، دېرىزىلىرىنى سۇندۇرۇپ سىرتقا چىققان يولۇۋچىلار بىر-بىرىنى ئىتتىرىپ، تار يولدا قىسىلىپ، ئىستا بۇرۇختۇم بولغان. تىببىي خادىملارنىڭ خەۋىرىگە قارىغاندا، كۆپچىلىك ئىستا تۇنجۇقۇپ ھالاك بولغان. بالىلار بىلەن قېرىلارنىڭ كۆپى قىستا-قىستاڭدا دەسسىلىپ يارىلانغان ۋە قازا بولغان. بۇ پاجىئە ۋاقتىدا 298 ئادەم ھالاك بولۇپ، 300 دەك ئادەم جاراھەتلەنگەن. 400 دەك ئادەم قۇتقۇزۇلغان.

بىرلىكنى بۇزۇش- خائىنلىق

چېچەنىستاندىكى جاڭجالدا روسسىيە تەرەپ ئەڭ باشتىنلا «بۆلۈپ باشقۇرۇش» سىياسىتىنى قوللىنىپ، چېچەن خەلقىنىڭ بىرلىگىنى بۇزۇشنى كۆزلىگەن ئىدى. ئەندى ئۇلار دۇدايېۋچىلارنىڭ بىرلىگىنى بۇزۇشنى مەخسەت قىلماقتا.

«ئەگەر مەيدان كوماندىرلىرى ئىچىدىن فېدېرال ھوكۇمەت ۋەكىللىرى بىلەن سېپاراتسىتلىق كېلىشىم تۈزگۈچىلەر چىقسا، ئۇ چېچەن خەلقى ئالدىدا خائىن بولۇپ ھېساپلىنىدۇ» دەپ بىلدۈردى گروزنىيدا بولۇۋاتقان مۇزاكىرىلەردىكى رەسمىي نازارەت كومىسسىيەسىنىڭ ئەزاسى د. خوجايېۋ. ئۇ مەيدان كوماندىرلىرىنىڭ بىرى س. گېلىسخانوۋقا شۇنداق نىيەت بولغان دېگەن ئاپقاشتى سۆزىنى يوققا چىقاردى.

كانادا بولۇنمەي قالدى

خېلىدىن بېرى كانادىدا چوڭ سىيا-

سىي كۆرەش داۋام قىلىپ، ئۇنىڭ كۆپىيك ئۆلكىسىنىڭ مەملىكەتتىن بۆلۈنۈپ چىقىشى ھەققىدە ئايلىنىپ قالغان ئىدى. بۇ يەردە ئاھالىنىڭ بەشتىن تۆرت قىسمى فرانسۇز تىللىقلەر. دۈشەنبە كۈنى ئۆتكەن رېفېرېندۇم- ئاھالى پىكرىنى سوراشتا كانادىنىڭ بىر پۈتۈنلۈك تەغدىرى ھەل بولدى.

دۇنيادا ئەڭ تەرەققىي قىلغان سانائەت مەملىكەتلىرىنىڭ بىرى ھېساپلىنىدىغان بۇ يەردە دېموكراتىيە تۈزۈمى ھۇ ژۇقۇرى دەرىجىدە. قۇرال ئىشلەتمەي، مەملىكەت پۈتۈنلۈگى مەسىلىسىنى خەلق پىكرى ھەل قىلسۇن دەپ، ئۇنى رېفېرېندۇمغا قويغاندا، ئازراق ئارتۇق ئاۋاز بىلەن (50،6 پروتسېنت) دولەت بىرلىگىنى خالىغۇچىلار غالىپ چىقتى.

دىپلوماتىيە تارىخىدىكى مۇھىم كېلىشىم

ئاقش دولەت كاتىۋىنىڭ ياردەمچىسى ر. خولبرۇك ئۆز مەملىكىتىدىكى دېيتون ھەربىي بازىسىدا ئۆتكۈزۈلىدىغان مۇزاكىرىلەردە كېلىشىمگە كېلىش ئۈچۈن قولىدىن كەلگەن بارلىق ئىشلارنى ئورۇنلايدىغانلىقىنى بىلدۈردى.

ئۇنىڭ پىكرىچە، سېربىيە پرېزىدېنتى س. مىلوشېۋىچ، خورۋاتىيە پرېزىدېنتى ف. تۇدژمان بىلەن بوسنىيەۋە گېرتساگوۋىنا پرېزىدىۋمىنىڭ رەئىسى ئە. ئىزېتبېگوۋىچ قاتنىشىدىغان مۇزاكىرىلەر دىپلوماتىيە تارىخىدىكى ئەڭ مۇھىم كېلىشىم ھېساپلىنىدۇ. ئەگەر بۇ مۇزاكىرىلەردە كېلىشىم قولغا كەلمىسە، بالقان مەملىكەتلىرىنى پاجىئەگە ئېلىپ بارىدىغان ئۇرۇش قايتا باشلىنىدۇ، دېدى خولبرۇك.

تانسۇ چىللېر ھوكۇمەتنى باشقۇرىدۇ

موشۇ ھەپتىنىڭ بېشىدا تۈركىيە پرېزىدېنتى سۇلېيمان دېمىرېل توغرا يول پارتىيەسىنىڭ رەھبىرى تانسۇ چىللېر باشچىلىقىدىكى يېڭى ھوكۇمەتنىڭ تەركىۋىنى بەكىتتى.

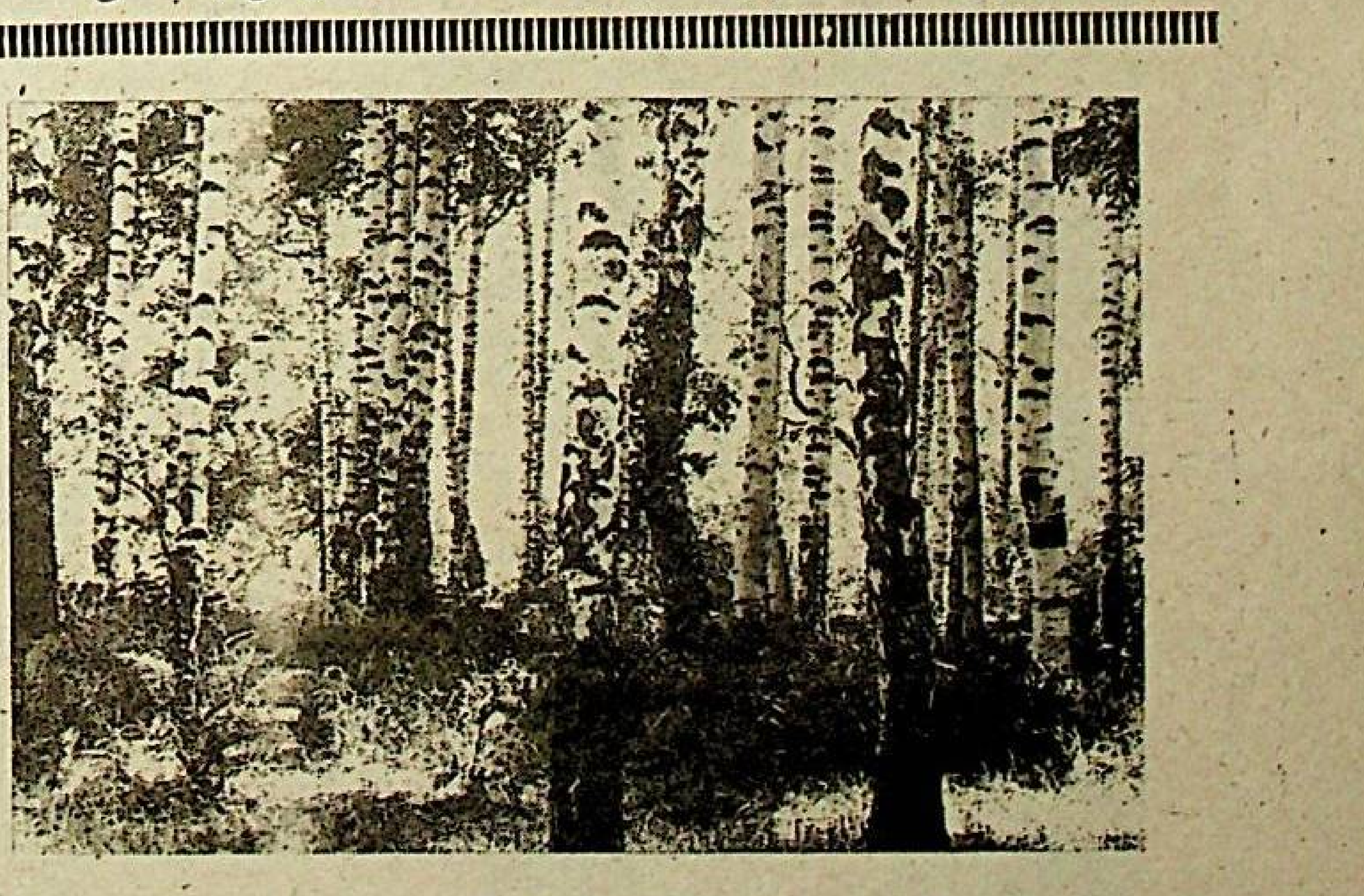

فوتو ئېتيۇد قېينزارلىق

خېلىدىن بېرى مەملىكەتتە ھوكۇمەت بوھرانى قانات يايغان ئىدى. كوئالىتسىيەدىكى پارتىيەلەرنىڭ بىرىنىڭ تەركىۋىدىن چىقىشى بىلەن تانسۇ چىللېر ھوكۇمىتى ئورنىدىن چۈشۈشكە مەجبۇر بولغان ئىدى. ئەندى توغرا يول پارتىيەسى خەلق ئىنقىلاۋىي پارتىيەسى بىلەن قايتا ئىتتىپاقلىشىپ، ھوكۇمەتنى باشقۇرۇش ھوقۇقىغا ئېگە بولدى.

خىتاي نوۋەتتىكى يادرو سىنىقىنى ئۆتكۈزمەيدۇ

خىتاي دۇنيا جامائەتچىلىگىنىڭ، بولۇپمۇ ئۇنىڭ ئىچىدە ياپونىيەلىكلەرنىڭ پىكرىنى ھېساپقا ئالدىمۇ، بۇ ژىلنىڭ ئاخىرىغا قەدەر بەلگۈلەنگەن يادرو سىنىقىنى ئېلىپ بېرىش پىلانىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشتىن باش تارتىدىغانلىقىنى مەلۇم قىلدى.

كوپلىگەن ئوبزورچىلار بۇنى خىتاينىڭ ياپونىيەدىن قەرز ئېلىشىغا مۇناسىۋەتلىك دەپ تەكتلىمەكتە. ھەقىقەتتە خىتاينىڭ مۇنداق پاراسەتلىك قەدىمىنى باھالىغان ياپون تەرەپ ئۇنىڭغا 141 مىلليارد يېن كولەمدە قەرز بېرىشنى ئويلاشتۇرىۋاتقان كورىنىدۇ.

گرۇزىيە- روسسىيە مۇناسىۋەتلىرى

كېيىنكى ۋاقىتلاردا گرۇزىيە بىلەن روسسىيە ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتلەر بىر ئاز ناچارلاشماقتا. بۇرۇن مۇنداق مەسىلىلەر بويىچە ئوچۇق پىكىر ئېيتىلمىغان بولسا، ئەندى ئۇنى يوشۇرمايدىغان بولدى.

گرۇزىيە دولىتىنىڭ رەھبىرى ئې. شېۋارنادزې روسسىيەنىڭ قاتنىشىشىز ئابخازىيەدىكى جاڭجالنى ھەل قىلىش قىيىن دەپ تەكتلىدى. ئەگەر روسسىيەنىڭ قاتنىشىشى بىلەن ئابخازىيەدىكى جاڭجالنى تىنچلىق يولى بىلەن ھەل قىلىش مۇمكىن بولمىسا، گرۇزىيە ئۆز كۈچى بىلەن تېررىتورىيە بىرلىگىنى قىلىپىغا كەلتۈرۈشنى ئويلاشتۇرىدۇ، دېدى مەملىكەت رەھبىرى. ئۇ چاغدا روسسىيە بىتەرەپ بولۇشى كېرەك.

ھىندىستان – پاكىستان:

تۈگىمەيدىغان جاڭجال

بىر ۋاقىتلاردا بىر دولەت بولغان موشۇ ئىككى مەملىكەت ئوتتۇرىسىدىكى جاڭجال ئۇزۇندىن بېرى داۋام قىلماقتا. كېلىشىمدىن كورە، قۇرالغا كوپرەك كۈچ سېلىنماقتا.

يېقىندا ھىندىستاننىڭ جامۇ ۋە كەشمىر شتاتىدىكى چېگارىسىدا پاكىستان تەرەپتىن ئوق ئېتىش باشلىنىپ، ئۇنىڭغا ھىندىستان تەرەپ ئوق قايتۇرغان. ئىسلامابادتىن ئېلىنغان خەۋەرلەرگە قارىغاندا، پاكىستان پرېزىدېنتى ف. لېگارى كەشمىر مۇئاممىاسى ھەل بولماي، ئىككى مەملىكەت ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتلەر ياخشىلانمايدۇ، دەپ بىلدۈرگەن. بۇ مۇئەممانى ھەل قىلىش يولى كەشمىردە رېفېرېندۇم ئۆتكۈزۈشتىن ئىبارەت. لېكىن بۇنىڭغا ھىندىستان كونمەيدۇ.

دولەت ئاۋتوئىنسپېكسىيەسى خەۋەرلەيدۇ

پەخەس بولۇڭلار!

شەخسىي ماشىنىسى بار ھەر بىر ئادەم ئۆز ترانسپورتىنىڭ ئوغرىلىنىپ كېتىشىدىن ئەندىشە قىلىدىغىنى سوزسىز. چۈنكى ھازىرقى قىيىنچىلىق زامانىدا ئوغرىلىق، بولۇپمۇ ئوي ئوغرىلاش، ماشىنا ئوغرىلاش، بۇلاپ كېتىش، ئالداش، پارىخورلۇق، زورلۇق-زومبىلىق كۈندىن-كۈنگە كۆپەيمەكتە.

مۇشۇنداق كېلىشمەسلىكلەرنىڭ بىرى- ئاۋترانسپورت مەسىلىسىگە توختىلىدىغان بولساق، پەقەت ئۆتكەن ژىلنىڭ ئۆزىدىلا ئالمۇتا ۋىلايىتى بويىچە 171 ئاۋتوموبىل ئوغرىلانغان. راست، دولەت ئاۋتوئىنسپېكسىيەسى خادىملىرىنىڭ بۇ جەھەتتىن ئەمەلگە ئاشۇرغان ئوپېراتىۋ ئىشلىرى، ھوشيارلىغى تۈپەيلى ئۇ ماشىنىلاردىن 103 ئۆز ئېگىلىرىگە قايتۇرۇلدى. شۇنىمۇ ئالاھىدە تەكىتلەش لازىمكى، تېپىلغان ماشىنىلار ئاساسەن پارچىلانغان، مۇھىم قىسىملىرى ئوغرىلانغان، بەزىلىرى كويدۈرۈلگەن، سۇغا چوكتۇرۇلگەن ياكى ئۇرۇلغان. مۇشۇنداق خۇنۇك كورۈنۈشلەر، ماشىنا ئېگىلىرىنىڭ كوڭلىنى غەش قىلىدىغانلىغى ئېيتمىساقمۇ، چۈشىنىشلىكتۇر.

ماشىنا ئوغرىلاش، مەيلى يېڭى ماشىنا، مەيلى ژۇك توشۇيدىغان ماشىنا، ئېيتايلى دولەتنىڭ، شەخسىنىڭ ماشىنىسى بولسۇن، ئوغرىلار ئۇچۇن ئوخشاش. ئۇلار ئۈچۈن ماشىنىنى تولاراق پارچىلاپ سېتىش قولايلىقتۇر. بەزى ئوغرىلار ماشىنىنى بىرەر يەرگە يېتىۋېلىش، ئاندىن قەبىھ، ھارام نىيەتلىرىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن پايدىلىنىدۇ. ئاندىن ئىزىنى يوقىتىش ئۈچۈن ئۇ ماشىنىنى، بىز ژۇقۇرىدا تەكىتلىگىنىمىزدەك، كويدۈرىۋېتىدۇ، سۇغا چوكتۈرىۋېتىدۇ، ئايدالىغا تاشلاپمۇ كېتىدۇ.

ئەڭ يامىنى ئاۋتوماشىنا ھايدىغۇچىلار ئۆزلىرى شۇنى سەزمەستىن، دايىمەن خەتەر ئاستىدا ژۈرىدۇ. چۈنكى ماشىنا ئوغرىلىرى تولاراق يولۇۋچىلار سۈپىتىدە ھەرىكەت قىلىدۇ. شەخسىي ماشىنىسى بىلەن ئادەم توشۇغۇچىلار شۇنداق يولۇۋچىلارنىڭ قولىغا چۈشۈپ كېتىدۇ. مۇنداق ئەھۋالدا ئۇلار پەقەت ماشىنىسىدىنلا ئەمەس، سالامەتلىگىدىن، ھەتتا ھاياتىدىنمۇ ئايرىلىپ كېتىشى مۇمكىن. ئۇ جىنايەتچىلەر كوپ جەھەتتىن قۇراللانغان، ئادەم قىياپىتىنى يوقىتىپ، ۋەھشىلەرگە ئايلانغانلار. كوپىنچە ئۇلار توپ بولۇپ ھەرىكەت قىلىدۇ، ھېچ نەرسىدىن قايتمايدۇ.

ئۆتكەن ژىلى ئاۋتوترانسپورت ھايدىغۇچىلاردىن 29 ئادەمگە قەست قىلىنغان. ئوغرىلانغان ماشىنىنى تېپىش، جىنايەتچىلەرنى ئېنىقلاش، راستىنى ئېيتىش كېرەك، دولەت ئاۋتوئىنسپېكسىيەسى خادىملىرى ئۈچۈن ئوڭايغا چۈشمەيدۇ. سەۋەۋى، ماشىنا ئېگىلىرى، بىزنى قىينايدىغىنى شۇكى، ماشىنىنىڭ يوقالغانلىغى ھەققىدە كېچىكىپ خەۋەر قىلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئوغرىلارنىڭ ئۇزاپ كېتىشىگە، ئوغرىلىقنىڭ ئىزىنى يوقىتىۋېتىشىگە يول قويىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن دولەت ئاۋتوئىنسپېكسىيەسى خادىملىرىنىڭ ئوپېراتىۋ ئىش ئېلىپ بېرىشى تۈپەيلى، ئۆتكەن ژىلى پەقەت ھۇجۇم قىلىپ، بۇلاپ كەتكەن 29 ماشىنىنىڭ 21 تېپىلدى. جىنايىي ئىشلارنى ئېچىشتا ئاۋتوئىنسپېكتورلار بەزىدە قۇراللىق جىنايەتچىلەر بىلەن ئۇزمۇيۇز ئۇچرىشىدۇ.

بىيىلقى ژىلنىڭ فېۋرال ئېيىدا ۋ. خارىن ئىسىملىق پۇخرا «موسكۋىچ-2141» ماركىلىق شەخسىي ماشىنىسى بىلەن پۇل تېپىش مەخسىتىدە ئالغىر شەھىرىدە يولۇۋچىلارنى توشۇپ ژۈرگىنىدە، ئۈچ ژىگىت ئۇنىڭ ماشىنىسىغا ئولتىرىپ، خالى كوچىلارنىڭ بىرىگە كەلگەندە ئۇنى قورقىتىپ، ماشىنىدىن ئىتتىرىپ چۈشىرىۋېتىپ، ماشىنىسىنى ھايداپ كېتىدۇ. بۇ ۋاقىئە ئاۋتوئىنسپېكسىيەنىڭ نوۋەتچىلىك بولۇمىگە دەررۇ خەۋەر قىلىنىدۇ. ئۇ يەردە ئوپېراتىۋ توپ تەشكىل قىلىنىپ، «قولغا ئېلىش» پىلانى ئىشلىنىپ، ھەرىكەتكە كېلىدۇ. شۇ پىلان بويىچە بارلىق پوستلار ئاگاھلاندۇرۇلۇپ، پاترۇل ماشىنىلار ئالغىر شەھىرىنىڭ بارلىق كوچىلىرىدا تىنتىش ژۈرگۈزىدۇ. ئارىدىن 4-5 سائەت ئوتۇپ، شەھەر ئىچىدىن ماشىنا تېپىلمىغاندىن كېيىن، سىرتقا چىقىدىغان يوللار نازارەتكە ئېلىنىدۇ: تەكشۈرۈش، ئىزدەشتۈرۈش نەتىجىسىدە توڭكورس- د مېتريېۋكىغا بارىدىغان يولنىڭ ئالتىنچى كىلومېتىرىدا يول-پوترۇل خىزمىتىنىڭ چوڭ ئىنسپېكتورى، مىلىتسىيە لېيتېنانتى سىرىم بايېۋ ئىزدەشتۈرۈلۈۋاتقان «موسكۋىچنى» دەرەققە ئۇرۇلغان يېرىدە، ئۇنىڭ يېنىدا ئۈچ ژىگىتنىڭ پاي-پېتەك بولۇپ ژۈرگىنىنى بايقاپ قالىدۇ. ئۇ قۇرقۇمسىزلىق بىلەن ماشىنىسىنى توختىتىپ، ئۇلارنىڭ يېنىغا بارىدۇ دە، بىرىنى تۇتىدۇ. جىنايەتچىلەر ئۇنىڭ يالغۇزلىغىنى كورۇپ، ئۇنىڭغا ھۇجۇم قىلىدۇ. ئاۋتوئىنسپېكتور ئۇلارنىڭ ھۇجۇمىنى قايتۇرۇپ، بوي بەرمىگەنلىكتىن، ئوغرىلار قېچىپ قۇتۇلماقچى بولىدۇ. لېكىن قەيسەر مىلىتسىيە خادىمى بىرىنى قولىدىن چىقارماي، جىنايەتچىنى ئىچكى ئىشلار بولۇمىگە تاپشۇرىدۇ. ئىككى جىنايەتچى ھازىرغىچە ئىزدەشتۈرۈلمەكتە.

موشۇ ۋاقىئەلەرگە ئائىت، شەخسىي ماشىنىسى بىلەن يولۇۋچىلارنى توشۇشنى كەسىپ قىلىۋاتقانلارغا: «پەخەس بولۇڭلار! ئۆز ھاياتىڭلارنى خەتەرگە تىقماڭلار. ماشىنا ھايداشتىمۇ ساق بولۇڭلار. ئويۇڭلاردا سىلەرنى باللىرىڭلار، ئائىلە ئەزالىرىڭلار كۈتىدۇ»،- دېمەكچىمىز.

م. قۇربانوۋ،

ئالمۇتا ۋىلايەتلىك دولەت ئاۋتوئىنسپېكسىيەسى باشقارمىسىنىڭ خادىمى، مىلىتسىيە چوڭ لېيتېنانتى.

باش مۇھەررىر
ي. ئازاماتوۋ.

يېڭى ھايات
ئالمۇتا، 480044
ئېپەك يولى كوچىسى
50 بىنا، 8-قەۋەت

گېزىتنى تەسىس قىلغۇچى:
قازاقستان جۇمھۇرىيىتى
مىنىسترلار كابىنېتى

نوۋەتچى مۇھەررىر
يا. سابىتي.

تېلېفونلار: قوبۇلخانا- 59-84-33، باش مۇھەررىرنىڭ ئورۇنباسارى 01-92-33، مەسئۇل كاتىپ- 06-86-33، ئىجتىمائىي – سىياسىي، مەدەنىيەت بولۇملىرى- 81-86-33، ئەدەبىيات ۋە سەنئەت بولۇمى- 27-86-33، ئىختىسات بولۇمى- 50-86-33.

تىراژى 4440

«Йеңи хаят» («Новая жизнь»), индекс 65359, приложение республиканской общественно-политической газеты «Уйгур авази», регистрационное свидетельство № 480, выдано Министерством печати и массовой информации Республики Казахстан.

Газета отпечатана в республиканском газетно-журнальном Издательстве «Дәуір», Алматы, 480044, пр. Ленина, 2/4.

گېزىتىمىز سەھىپىلىرىدە بېسىلغان ماقالىلار مۇئەللىپلىرىنىڭ مەۋقەسى بولۇپ ھېساپلانمايدۇ. تەھرىراتىمىزنىڭ مەۋقەسى تەھرىراتتىن ماتېرىياللار قايتۇرۇلمايدۇ ۋە جاۋاپ بېرىلمەيدۇ.

ПОГ-60

ئانا يۇرتۇڭ ئامان بولسا، رەڭگى -روپۇڭ سامان بولماس

يېڭى ھايات

ЖАҢА ӨМІР

1995 ژىل 11-نويابىر №44 شەنبە (4001) ئەركىن باھا

جۇمھۇرىيەتلىك ئىجتىمائىي- سىياسىي «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتىنىڭ ھەپتىلىك قوشۇمچىسى 1970- ژىلى 1- يانۋاردىن باشلاپ چىقىۋاتىدۇ.

پارلامېنت سايلىمى ھارپىسىدا

دەسلەپكى نامزاتلار...

ھازىر بارلىق جايلاردا قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئالىي قانۇن چىقىرىش ئورگانىغا نامزاتلارنى كورسىتىش باشلاندى. ئەلۋەتتە، ئوتمۇشتە ئالىي كېڭەشكە بولغان سايلاملار ئاھايىتى دېموكراتىك ھالدا ئوتكەن دەپ ئىسپاتلاشقا ئاساسمۇ يوق، چۇنكى «سايلام ۋاقتىدا قانۇنسىزلىققا يول قويۇلغان» دېگەن خۇلاسە چىقىرىپ، جۇمھۇرىيەتنىڭ كونستىتۇتسىيەلىك سوتى سابىق ئالىي كېڭەشنى تارقىتىۋېتىش توغرىلىق جۇمھۇرىيەت پرېزىدېنتىغا ئالاھىدە تەۋسىيە بەرگەن ۋە ئىلگەركى پارلامېنت تارقىتىۋېتىلگەن ئىدى.

ئەندى بولسا سايلام كامپانىيەسىنىڭ شەرت-شارائىتى خېلە كوپ ئوزگەرتىلدى. جۇمھۇرىيەت پارلامېنتىغا بولغان دېپۇتاتلار سايلىمى ئىككى باسقۇچتا: 5-دېكابىر كۇنى ژۇقارقى پالاتا-سېناتقا، ئەندى 9-دېكابىر كۇنى بولسا توۋەنكى پالاتا- مەجلىسكە ئوتكۇزۇلىدۇ. پەقەت توۋەنكى پالاتىغىلا سايلامنى ئۇتتۇر ئوتكۇزۇش كوزدە تۇتۇلغان، ئەندى ژۇقارقى پالاتىغا بولسا سايلام باسقۇچىدا ئوتكۇزۇلىدۇ: مەخسۇس سايلىغۇچىلار سېناتورلارنى ۋىلايەتلىك ۋە شەھەرلىك مەسلىھەتلەرنىڭ ئەڭ مۇناسىپ دېپۇتاتلىرىدىن تاللاپ ئېلىپ كورسىتىدۇ.

سايلام كامپانىيەسىگە تەييارلىق كوروش ۋە ئۇنى ئوتكۇزۇش ۋاقتى چەكلىك بولغانلىقتىن، جۇمھۇرىيەت پرېزىدېنتىنىڭ سايلام توغرىلىق پەرمانى ئېلان قىلىنىشىدىن كېيىن دەررو جەمىيەت تەشكىلاتلىرىنىڭ پائالىيىتىدە خېلە جانلىنىش پەيدا بولۇۋاتقانلىقى بايقالماقتا.

دەسلەپكىلەردىن بولۇپ تېخى يېقىندا تەسىس قىلىنغان خەلىق كونوپېراتىۋ پارتىيەسىنىڭ ۋەكىللىرى ۋە شۇنداقلا قازاقستان خەلىق بىرلىگى پارتىيەسىنىڭ ئەزالىرى جۇمھۇرىيەت پارلامېنتىغا ئوزلىرىنىڭ نامزاتلىرىنى كورسەتتى. ئەندى باشقا پارتىيەلەرمۇ بۇ ئىشنىڭ سىرتىدا قالماي، ئوز نامزاتلىرىنى كورسىتىشكە باشلىدى. جۇمھۇرىيەتتىكى ھەر خىل پارتىيەلەر بىلەن جامائەتچىلىك ھەرىكەتلىرى ئەندى سايلام ھارپىسىدىكى مۇسابىقىغا جىددىي كىرىشىشى كېرەك.

جۇمھۇرىيەت ئاھالىسىغا ئىلگىرى بولمىغان تامامەن يېڭى ئورگاننى سايلاش ئىشى ئۇرغانلىقتىن، بۇ سايلام ئىلگەركىلەرگە قارىغاندا خېلىلا پەرىقلىنىدۇ. ئەندى ھەر بىر دېپۇتاتلىققا كورسىتىلگەن نامزاتتىن 100 مىنىمال مائاش مىقدارىدا بەدەل- يەنى 30 مىڭ تەڭگە تولەش تەلەپ قىلىنىدۇ. مەركىزىي سايلام كومىسسىيەسىنىڭ رەئىسى يۇرىي كىمنىڭ پىكرىچە، بۇ تەلەپ بەزى ئادەملەرنىڭ ئىشقىۋازلىق بىلەنلا ئوز نامزىتىنى كورسىتىشنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۇچۇن جارىي قىلىنغان.

ئالدىن-ئالا ئېلىنغان مەلۇماتلارغا قارىغاندا، جۇمھۇرىيەتنىڭ ئالىي قانۇن چىقىرىش ئورگانىغا ئوتكۇزۇلىدىغان سايلامغا كېتىدىغان ئومۇمىي چىقىم 470 مىللىون تەڭگىنى تەشكىل قىلىدۇ. بۇ مەبلەغنىڭ بىر قىسمى ھەر بىر نامزاتنىڭ سايلام ھارپىسىدىكى كامپانىيەسى ئۇچۇن بىۋاستە دولەت بيۇدژېتىدىن ئاجرىتىلىدۇ.

ھەر بىر دېموكراتىك دولەتتە مەۋجۇت ھاكىمىيەتنىڭ تەرەپدارلىرى ۋە ئۇنىڭغا قارشىلار بولىدىغانلىقى ھېچكىمگە سىر ئەمەس. ھە، جۇمھۇرىيەتتە باشلانغان سايلام ھارپىسىدىكى كامپانىيەگە قازاقستاننىڭ مۇستەقىل كەسىپىي ئىتتىپاق مەركىزى، ئالمۇتا خېلسىنكى كومىتېتى ۋە «قازاقستاننىڭ قانۇن- ھوقۇق تەرەققىياتى» جەمئىيەت ھەرىكىتى ئوپپوزىتسىيەدە بولىدىغانلىقى توغرىلىق بىلدۇردى.

ئىجتىمائىي-سىياسىي بولۇم.

ھوكۇمەت ئارقالىقتا ئازاپ چەككەنلەرگە ياردەم كورسەتمەكتە

مەلۇمكى، 5-نويابىر كۇنى ئارقالىقتىكى بىر تۇرۇشلۇق ئويىدە پارتلاش يۇز بەردى. نەتىجىدە 20 ئادەم ھالاك بولۇپ، 4 ئادەم ئاغرىقخانىغا يەتكۇزۇلدى. 35 كۋارتىرا تولۇق ۋەيران بولدى، ئۇلاردا 76 ئادەم ياشاتتى.

موشۇنىڭغا باغلىق پرېمېر- مىنىستر ئەكژان قاژىگېلدىن بۇيرۇق چىقىرىپ، ئاپەتتىن قۇتقۇزۇش ئىشلىرىنى ژۇرگۇزۇشكە، ئازاپ چەككەنلەرگە، قازا بولغانلارنىڭ ئائىللىرىگە ماددىي ياردەم كورسىتىشكە ۋە مۇھتاج ئادەملەرنى تۇرۇشلۇق ئوي بىلەن تەمىنلەشكە جۇمھۇرىيەت ھوكۇمىتىنىڭ مەخسۇس رېزېرۋىدىن 27 مىللىون تەڭگە بولۇشنى تاپشۇردى.

ئالمۇتىدىن ئۇچ ۋاگون دېرىزە ئەينىكى ئەۋەتىلدى. پەۋقۇلاددە ئەھۋاللار بويىچە دولەت كومىتېتى بىلەن ترانسپورت ۋە كوممۇنىكاتسىيەلەر مىنىسترلىگى بۇ ژۇكنىڭ يول بىلەن ژۇرۇشكە ئازارەت ئورنىتىپ، ئۇنىڭ يەتكۇزۇلۇشنى چاپسانلىتىش چارىلىرىنى قوللانماقتا. (قاز تاگ).

مۇشتىرى توپلاش — 96

شەرەپلىك بورچىمىز

قازاقستان پايتەختىدە ئانا تىلىمىزدا چىقىۋاتقان سويۇملۇك گېزىتلىرىمىز «ئۇيغۇر ئاۋازى» بىلەن «يېڭى ھايات» بىزگە دۇنيادا بولۇۋاتقان مۇھىم ۋاقىئەلەرنى، ھوكۇمىتىمىزنىڭ ئەمىر-پەرمانلىرىنى، خەلقىمىزنىڭ باي تارىخى، ئەدەبىيات-سەنئىتىنى، بۇگۇنكى ھايات-مەئىشىتىمىزنى ئىنچىل يورۇتۇپ كېلىۋاتقان ھاياتىمىز ئەينىكى ھېساپلىنىدۇ. شۇنىڭ ئۇچۇنمۇ بۇ گېزىتلەرگە ئوز ۋاقتىدا مۇشتىرى بولۇش ئوزىنى مەن ئۇيغۇر دەپ ھېساپلايدىغان ھەر بىر ئادەمنىڭ شەرەپلىك بورچى ھېساپلىنىدۇ.

بىز ئىستىقامەت قىلىۋاتقان جامبۇل ۋىلايىتىدە ئۇچ مىڭدىن كوپرەك، جۇملىدىن جامبۇل شەھىرىدە مىڭدىن ئوشۇغراق ئۇيغۇر ياشايدۇ. مەن بىر نەچچە ژىلدىن بېرى گېزىتلىرىمىزنىڭ تۇرلۇك چاقىرىقلىرىغا ئاۋاز قوشۇپ، مۇشتىرى توپلاش ئىشىغا بىر كىشىلىك ھەسسەمنى قوشۇپ كېلىۋاتىمەن. مۇشتىرى توپلاش جەريانىدا بولۇپمۇ ئابدۇجېلىل تىمىرباييۇ، ئومەرجان ئىبراھىموۋ، ئابدۇقادىر مامتوۋ ئوخشاش يولداشلار ئوزلىگىدىن ھەر ئىككى گېزىتكە مۇشتىرى بولۇشتىن تاشقىرى باشقىلارغا تەشۋىق قىلىپ، گېزىتكە يېزىلىشقا، مۇشتىرىلار سانىنى كوپەيتىشكە پائال ياردەم بېرىپ كەلمەكتە.

لېكىن شۇنى ئەپسۇسلىنىش بىلەن ئېيتىش كېرەككى، بەزى ھال-ئوقىتى ياخشى، سورۇنلاردا باشقىلارغا سوز بەرمەيدىغان، ئوزىنى مەن ئۇيغۇر دەپ مەيدىسىنى كېرىپ ژۇرىدىغان ئايرىم ئادەملەرنىڭ ئويىگە بېرىپ، «سىزنى گېزىتكە يېزىپ قويايلى» دېسەك، ئوزلىرىچە «بىلىمدانلىق» قىلىپ، ئانا تىلىمىزدىكى گېزىتلەرگە مۇشتىرى بولۇشتىن باش تارتىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئوزلىرىنىڭ بېخىللىقىنى، تومۇرىدا سوقۇپ تۇرغان ئۇيغۇر قېنى يوقلىقىنى ئىپادىلەيدۇ... مۇنداق كىشىلەر ئانچە كوپ بولمىسىمۇ، بىز ئۇلارنىڭ «مەن ئۇيغۇر» دەپ باش كوتىرىپ ژۇرگىنىگە ھەيران بولىمىز...

مۇشتىرى توپلاش جەريانىدا گېزىتلىرىمىز جان كويەرلىرى تەرىپىدىن بېرىلگەن بىر قانچە پىكىر-تەكلىپلەرنى ئوتتۇرىغا قويماقچىمەن:

1. گېزىتلىرىمىزنىڭ ھەر سانىدا خەلىق ئارا ئەھۋاللارغا دائىر خەۋەرلەر كوپرەك بېرىلسە.
2. ئانا ۋەتىنىمىز شەرقىي تۇركىستاندا يۇز بېرىۋاتقان ئىجابىي ۋە سەلبىي ۋاقىئەلەر توغرىلىق كوپرەك بېلىشىمىزگە ئىمكانىيەت يارىتىلسا.
3. ياشلىرىمىز ئارىسىدا بولۇۋاتقان ياخشى پەزىلەتلەر ۋە ئۇلارنى ۋەتەنپەرۋەرلىك روھتا تەربىيەلەيدىغان ماتېرىياللار كوپەيتىلسە.
4. ئوتتۇرا ئاسىيادە، جۇملىدىن ئوزبەكىستان، قىرغىزستان، تۇركمەنىستان ۋە باشقا چەت ئەللەردە ياشايدىغان ئۇيغۇرلار ھاياتى توغرىلىق كوپرەك يېزىلسا ناھايىتى ياخشى بولغان بولار ئىدى.

ئاخىرىدا ئېيتارىمكى، مىللىتىمىز شەنىنى قوغداپ، كېلەچىكىمىز غېمىنى يەۋاتقان ئانا تىلىمىزدىكى گېزىتلىرىمىزغا ھەر بىر ئۇيغۇر ئائىلىسىنى ئايرىلىپ قالماي، ئوز ۋاقتىدا، تولۇق مۇشتىرى بولۇشقا چاقىرىمەن.

ئەخمەتجان رەخىموۋ،
پېنسىونېر. جامبۇل شەھىرى.

СП-1

Байланыс министрлігі Министерство связи

АБОНЕМЕНТ газетке на газету / журналға на журнал 65359 Басылым индексі индекс издания

«Йеңи һаят» Комплектілер саны колич. ком.

1996 жылға, айлары на 1996 год по месяцам

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X

Қайда Куда (почта индексі - почтовый индекс) (адресі - адрес)

Кімге Кому (фамилиясы, аты - фамилия, инициалы)

ДОСТАВОЧНАЯ КАРТОЧКА
ТАСЫМАЛДАУ КАРТОЧКАСЫ

ПВ ПВ | орны место

газетке на газету / журналға на журнал 65359

«Йеңи һаят»

Бағасы стоимость	Жазылу подписка	210 теңге 48 т.	Комплектілер саны
	Адресін өзгерту переадресовка	210 теңге 48 т.	Количество комплектов

1996 жылға, айлары на 1996 год по месяцам

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X

Қайда Куда (почта индексі - почтовый индекс) (адресі - адрес)

Кімге Кому (фамилиясы, аты - фамилия, инициалы)

قىيىۋېلىپ پايدىلىنىڭلار!

يۇرتىمىزدىكى ياخشى ئىشلار

جامبۇل ناھىيەسىنىڭ مەركىزى ئۇزۇناغاچ يېزىسىدا باشقا مىللەتلەر قاتاردا ئۇيغۇرلارمۇ ئىستىقامەت قىلىدۇ. ئۇيغۇرلاردىن كېڭەش ئىتتىپاقىنىڭ قەھرىمانى نامىنى ئالغان ئۈچ كىشىنىڭ بىرى- داداش باباجانوۋ بىزنىڭ يۇرتىمىزدىن ئېكەنلىكى بىلەن خەلقىمىز ھەقلىق يوسۇندا پەخىرلىنىدۇ. قەھرىماننىڭ نامىنى ئەبەدىيلەشتۈرۈش ئۈچۈن ئۇزۇناغاشنىڭ ئاۋات مەركىزىي كوچىلىرىنىڭ بىرى داداش باباجانوۋ نامى بىلەن ئاتالدى. خەلقىمىزنىڭ يەنە بىر مۇنەۋۋەر پەرزەنتى- ئابدۇللا روزىباقىيېۋنىڭ نامىغا يېزىمىزنىڭ يەنە بىر كوچىسى بېرىلدى.

جامبۇل ناھىيەسى- ئاقىنلار بىلەن باتۇرلار يۇرتى دەپ ئاتىلىشى بىكار ئەمەس. ئاتاقلىق ئاقىنلار جامبۇل سيۇمبايلار موشۇ ناھىيەنىڭ ئادەملىرىدىن. بىز باشقا بارلىق مىللەتلەر بىلەن ئىجىل-ئىناق ياشاپ كېلىۋاتىمىز، ئاتاقلىق ئادەملەرنىڭ مۇچەل تويلىرىنى، جۇمھۇرىيەت كۈنى، نەۋرۇز ۋە باشقا چوڭ بايراملارنى نىشانلاش ئوخشاش چارە-تەدبىرلەرنى ئوتكۈزۈشكە باشقىلار بىلەن بىرلىكتە ئىشتىراك قىلىپ كېلىۋاتىمىز. ئەينە موشۇ چارە-تەدبىرلەردە ئۇيغۇر جامائەتچىلىگىنىڭ ئومۇلۇگى، ئىناقلىغى ۋە شۇنداقلا سەنئەتخۇمارلىغى بىردىن كۆزگە چېلىقىدۇ. چۈنكى موشۇنداق مۇھىملاردا سەنئەت ھەۋەسكارلىرىمىز خەلقىمىزنىڭ باي كلاسسىك نەغمە-ناۋالىرىنى نامايىش قىلىپ تۇرىدۇ.

بىيىل باھاردا جامائەتتىن مەبلەغ يىغىپ قەبرىستانلىقنى تەرتىپكە كەلتۈردۇق، كوچەت تىكىپ، يول ياسىدۇق. ئىلگىرى قەبرىستانلىققا يامغۇر-يېشىن بولغان چاغلاردا ماشىنا چىقالمايدىغان ئەھۋاللار بولۇپ، كۆپ قىيىنچىلىقلار بولاتتى. ئەندى بولسا ھەر قانداق ماشىنا قەبرىستانلىققا بىمالال چىقالايدۇ. بۇ ساۋاپلىق ئىشتىن كېيىن جامائەتچىلىكىمىز چوڭ بىر نەزىر ئوتكۈزۈپ، مويسىپىتلىرىمىز ياشلارنىڭ ياخشى ئىشلىرىغا دۇئا بەردى.

يۇرتىمىزدا توي-توكۈن، نەزىر-چىراق، ئولۇم ئۇزۇتۇش ئوخشاش مەراسىملار قائىدە-يوسۇنلىرىمىزغا قەتئىي ئەمەل قىلىنغان ھالدا، ئەھۋالغا قاراپ، ئىسراپسىز ئوتكۈزۈشكە تىرىشىمىز. بەزى مۇھىملاردا تەمىناتى ناچار ئائىلىلەرگە ياردەم قىلىش ئۈچۈن يۇرتنىڭ مەخسۇس جەمغەرمىسى توپلانغان بولۇپ، ھەر ژىلى ھەر بىر ئائىلىدىن مەلۇم مىقداردا ئاخچا ژىغىلىدۇ. بىيىل ئەينە شۇنداق تەمىناتى ناچار بىر نەچچە ئائىلىگە ئوتۇن-كومۇر ئېلىشقا شۇ جەمغۇرمىدىن مەبلەغ ئاجراتتۇق.

ھەر ژىلى سۈيۈملۈك گېزىتلىرىمىز «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە «يېڭى ھاياتقا» مۇشتىرى توپلاش ئىشىدا يۇرتىمىزنىڭ ھورمەتلىك ئادەملىرىنىڭ بىرى، ئەمگەك ۋېتېرانى ئابدۇللا سادىروۋ ئوزلىگىدىن ھەرىكەت قىلىپ، بۇ مۇھىم سىياسىي ھەم خالىسانە ئىشنىڭ ھوددىسىدىن يالغۇز چىقىپ كېلىۋاتىدۇ. ئەگەر ئوتكەن ژىلى گېزىتلىرىمىزگە 60 ئادەم مۇشتىرى بولغان بولسا، بىيىل ئا. سادىروۋ ھەر بىر توي-توكۈن، نەزىر-چىراقلاردا «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە «يېڭى ھايات» گېزىتلىرىمىزنىڭ ماتېرىياللىرىنى تەشۋىق قىلىپ، چۈشەندۈرۈپ، ھازىرنىڭ ئوزىدىلا مۇشتىرىلار سانىنى 100گە يەتكۈزدى. ئۇ خەلق ئۈچۈن قىلىۋاتقان بۇ ساخاۋەتلىك ئىزگۈ ئىشىنى يەنىمۇ داۋاملاشتۇرماقتا. بىزنىڭ گېزىتلىرىمىزگە كويېچلىك ئەينە شۇ ئابدۇللا سادىروۋتەك مۇناسىۋەت قىلسا نۇر ئۈستىگە نۇر بولاتتى.

يۇرتىمىزدىكى ئابلىكىم كېبىروۋ، ئابدۇكېرىم ھاشىموۋ، ئارسلان داۋۇتوۋ، ئىمىنجان ئىمىنوۋقا ئوخشاش ئاقلىق پىكىر قىلىدىغان ئىنىلىرىمىز تەمىناتى ناچار بىر نەچچە ئائىلىنىڭ گېزىتلىرىمىزگە مۇشتىرى بولۇشىغا ئىختىسادىي ياردەم بېرىشنى ئوز ئۈستىگە ئالدى.

ھازىرقى ئىختىسادىي بوھرانچىلىق بولىۋاتقان ئېغىر زاماندا يۇرتىمىزدىكىلەر قىيىنچىلىقلارغا بەرداشلىق بېرىپ، ھەر كىم ئوز ئىشىغا مەسئۇلىيەتلىك بىلەن مۇناسىۋەت قىلىپ، كەلەچەككە ئۈمۈت بىلەن قارىماقتا.

تۇرسۇن تۇردىيېۋ،
قازاقستان خەلقلىرى ئاسسامبلېيەسىنىڭ ئەزاسى، جامبۇل ناھىيەلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ رەئىسى، ئۇزۇناغاچ جامائىتىنىڭ ژىگىت بېشى.

ئىنسان ۋە ئىمان

خەتمە قۇرئان ئوتكۈزۈلدى

كۆپ مىللەتلىك قازاقستان جۇمھۇرىيىتى مۇستەقىل ھالدا ياشاشقا باشلىغاندىن بېرى، جۇمھۇرىيەتتىكى ھەر قايسى قېرىنداش مىللەتلەر ئوزلىرىنىڭ مىللىي ئورپ-ئادەتلىرىنى، مەدەنىيىتىنى دېموكراتىك ئاساستا رىۋاجلاندۇرۇش بىلەن بىرگە دىنىمۇ ئالاھىدە كۆڭۈل بولمەكتە. ھازىر مۇسۇلمان ئەھلى زىچ جايلاشقان مەھەللىلەردە مۇسۇلمانلار ئۈچۈن قۇتلۇق جاي ھېساپلانغان مەسچىت سېلىش ئىشلىرى قىزغىن ئېلىپ بېرىلماقتا.

بىيىل ماي ئېيىدا ئالمۇتا شەھىرىنىڭ سۇلتانقورغان مەھەللىسىدە ئۇيغۇر جامائەتچىلىگى تەرىپىدىن چوڭ مەسچىتنىڭ ھۇلىنى قۇرۇش مەراسىمى ئوتكۈزۈلگەن ئىدى، مەزكۇر مەراسىمغا ژۇقارقى ئورگانلارنىڭ مەسئۇل خادىملىرى، يۇرت جامائەتچىلىگى، دىنىي زاتلار، ژىراق-يېقىندىن تەكلىپ قىلىنغان مېھمانلار جەم بولۇپ، تەنتەنىلىك ھالدا يېڭى مەسچىتنىڭ بىرىنچى فۇندامېنتى قويۇلغان. مانا بەش ئاي ئىچىدە ئۇيغۇر مىللىي ئارختېكتۇرلۇق ئۇلگىسىدە سېلىنىۋاتقان مەسچىت قەد كوتىرىپ تاماملىنىش ئالدىدا تۇرىدۇ. موشۇ مۇناسىۋەت بىلەن 4-نويابىر كۈنى چوڭ مەسچىتنىڭ كەڭ ھويلىسىدا جامائەتچىلىك تەرىپىدىن خەتمە قۇرئان ئوتكۈزۈلدى.

مەزكۇر مەراسىمغا قازاقستان جۇمھۇرىيىتى مىنىسترلار كابىنېتى يېنىدىكى دىنىي ئىشلار بويىچە كېڭەشنىڭ رەئىسى ت. ئى. ساۋرانبېكوۋ، روسسىيەدىن كەلگەن، خەلق ئارا مېتاللۇرگلار ئىتتىپاقىنىڭ پرېزىدېنتى س. ۋ. كالپاكوۋ، ئوكتەبىر ناھىيەلىك مەمۇرىيەتنىڭ ھاكىمى ك. ئابلېكىموۋ، جۇمھۇرىيەتلىك «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە ئۇنىڭ قوشۇمچىسى «يېڭى ھايات» گېزىتلىرىنىڭ باش مۇھەررىرى ي. ئازاماتوۋ، «بېنت» ئاكسىونېرلىق جەمئىيىتىنىڭ پرېزىدېنتى د.پ. قۇزىيېۋ، قېرىنداش مىللەتلەر ۋەكىللىرى، مەھەللە جامائەتچىلىگى ۋە سەنئەت ماھىرلىرى ئىشتىراك قىلدى.

ژىغىلغانلار ئالدىدا قۇرئان ئوقۇلغاندىن كېيىن سوزگە چىققان ناھىيە ھاكىمى كامال ئابلېكىموۋ قىسقىچە مۇنداق دېدى:

— ھازىر جەمئىيىتىمىزدە يۈز بېرىۋاتقان ئەجايىپ ئوزگىرىشلەر تۈپەيلى، دىنىمۇ ئالاھىدە ئېتىۋار بېرىلمەكتە. چۈنكى، دىن خەلقلەر ئوتتۇرىسىدىكى دوستلۇقنى، ئادەملەرنىڭ دىيانەتلىك بولۇشىنى ئۆگىتىدىغان تەربىيە مەكتىۋىدۇر. ناھىيەمىزدە ئىستىقامەت قىلىۋاتقان ئۇيغۇر ئاھالىسى ھەقىقەتەنمۇ ئىناق خەلق. ئۇلارنىڭ ئەمگەك سويەرلىگى، ھەمكارلىغى تۈپەيلى، مەزكۇر چوڭ يۇرتتا ئىككى مەسچىت قەد كوتەردى. مەن ناھىيە مەمۇرىيىتى نامىدىن ئۇيغۇر جامائەتچىلىگىگە تەشەككۇر ئىزھار قىلىمەن.

ئاندىن، روسسىيە فېدېراتسىيەسىدىن كەلگەن، خەلق ئارا مېتاللۇرگلار ئىتتىپاقىنىڭ پرېزىدېنتى س. ۋ. كالپاكوۋقا سوز بېرىلدى. ئۇ ئوز سوزىدە،- ھازىرقى ئىختىسادىي قىيىنچىلىقلار يۈز بېرىۋاتقان ئېغىر بىر شارائىتتا چوڭ، خاسىيەتلىك بىنانىڭ تېز تاماملىنىش ئالدىدا تۇرۇشى- موشۇ يەردە ياشاۋاتقان ئۇيغۇر جامائەتچىلىگىنىڭ ئالىي جاناپ ئىشىدۇر،- دەپ ئوزىنىڭ ئالقىشىنى ئىزھار قىلدى.

ئاندىن كېيىن سوزگە چىققان يۇرت مۇتىۋەرى ئابدۇۋەلى قارى، مەسچىتنىڭ سېلىنىشىدا ئىختىسادىي ۋاكالەتلىك قىلغۇچى نۇرمەھەممەت ھاجىم مەمەتوۋ يۇرت جامائەتچىلىگى نامىدىن قازاقستان ھوكۈمىتىگە ئۇلارنىڭ ئىزگۈ-نىيەتلىرىنى ئىزھار قىلىش بىلەن «بېنت» ئاكسىونېرلىق جەمئىيىتىنىڭ پرېزىدېنتى دىلمۇرات قۇزىيېۋ رەھبەرلىك قىلىۋاتقان زاۋۇت ئىشچىلىرىنىڭ مەسچىتنىڭ مۇرەككەپ ئىشلىرىغا يېقىندىن ياردەم بەرگەنلىگى ئۈچۈن مىننەتدارلىق بىلدۈردى.

يا. سەممەدىي،
ئالمۇتا شەھىرى.

АБОНЕМЕНТТІҢ ДҰРЫС ТОЛТЫРЫЛУЫН МҰҚИЯТ ҚАДАҒАЛАҢЫЗ!

Абонементке касса машинкесінің белгісі қойылуы керек.

Газетке жазылуды (мекен-жайды өзгертуді) толтыру кезінде касса мәшинкесі болмаған жағдайда абонементке жергілікті байланыс бөлімшесінің календарлық штемпелі басылуы тиіс. Мұндай жағдайда газетке жазылушыға абонементке қоса жазылу (мекен-жайды өзгерту) бағасының ақшасы туралы түбіртек қағаз бірге тапсырылады.

Газетке не журналға жазылуды, сондай-ақ басылымның жеткізілетін мекен-жайын өзгертуді толтыру үшін жеткізу кәртішкесі бар абонемент бланкісі жазылушының өз қолымен снямен толтырылады. Онда ешқандай қысқартуларға жол берілмейді және жазу айқын болуы тиіс. Мұның бәрі де «Баспасөзодағы» каталогында баяндалған ережелерге сай болуы шарт.

Басылымның жеткізілетін мекен-жайын өзгерту кезінде ай аттары көрсетілетін торларды, сондай-ақ «ПВ—Орын» деген торды байланыс кәсіпорнының немесе «Ъаспасөзодағының» қызметкері толтырады.

ياخشى ئادەملەر يېنىڭىزدا
شۇنداق ژىگىتلەر كۆپەيسكەن ...

موشۇ بىر كىچىككىنە ئىشخانا ژىراقتىن ئانچە بايقالمايدۇ. «ئايىنالايىن»، «باھار»، «ئىلدانا»، «بۇمېرانگ» دېگەن ئالەمشۇمۇل ھەرىپلەر بىلەن يېزىلغان دۇكانچىلارنىڭ ئارىسىدىن «سائات جوندەيدىغان ئورۇن» دېگەننى ئاران تاپىسەن. شۇنىڭغا قارىماستىن، بۇ كىچىككىنە ئىشخانا ھەر قاچان ئادەملەرگە لىق تولغان. سائات جوندىگۈچىلەر- ئازات مۇسايېۋ، يېۋگېنىي خېگايلار قول-قولىغا تەگمەي ئىشلىمەكتە.

سائاتچى ئازات مۇسايېۋ مۇنداق دەيدۇ: — بىز خەلققە خىزمەت قىلىشتا ئىرىنمەستىن ئىشلەۋاتىمىز. كۆلىگە ھەر قايسىمىز 6-7دىن سائات جوندەپ، ھەر ئايدا «زامان» ئاملىقى كىچىك كارخانىغا 14 مىڭ تەڭگىدىن پۇل ئوتكۈزۈۋاتىمىز.

— سىلەرگە سائات جوندەتكۈزگۈچىلەرنىڭ كۆپلەپ كېلىشىنى قانداق چۈشەندۈرگەن بولار ئېدىڭىز؟- دەپ سورىدىم مەن ئۇنىڭدىن.

— بۇ كەسىپتە ئۇزۇن ژىللاردىن بېرى ئىشلەپ كېلىۋاتىمەن. ماختانغىنىم ئەمەس، تەجرىبەم مول، ئەڭ مۇھىمى، ساپالىق ئىشلەشكە ئادەتلەنگەنمەن. شۇ سەۋەپتىن بولۇشى مۇمكىن، خېرىدارلار ماڭا كۆپ كېلىدۇ.

— ھەقىقەتەن شۇنداق ئېكەن. ئۇنىڭغا ئوزەمنىڭمۇ كوزۈم يەتتى. ئەندى ئوزىڭىز ھەققىدە بىر-ئىككى ئېغىز سوز ئېيتىپ بەرسىڭىز؟

— باشقىلاردىن ھېچ بىر ئايرىمچىلىقىم يوق. كۆپلىگەن كەسىپلەردە ئىشلەپ، ئاخىرى موشۇ سائات جوندەشكە ماسلىشىپ قالدىم. بۇ كەسىپ ئىنتايىن مۇرەككەپ ھەم ئىنچىككە كەسىپ. ئايالىم، ئىككى بالام بار. بالىلىرىمنىمۇ موشۇ كەسىپكە ئۆگىتىۋاتىمەن.

ئازات بىلەن بۇنىڭدىن بىرەر ژىل ئىلگىرى سائاتىمنى جوندەتكىنىمدە تونۇشقان ئېدىم. شۇنىڭدىن بۇيان يېقىنلىشىپ كەتتۇق. پات-پاتلا ئۇچرىشىپ تۇرىمىز. بۇ قولى گۈل ژىگىت ئوزىنىڭ كىچىك پېئىللىغى، ئادەمگەرچىلىگى، كىشىلەر بىلەن بولغان ياخشى مۇئامىلىسى تۈپەيلى ھورمەتكە سازاۋەر.

س. قۇئان ئوغلى.
ئالمۇتا شەھىرى.

ئۇيغۇر نانلىرى ۋە ئۇنىڭ تۈرلىرى

ئەجداتلىرىمىزنىڭ ئاساسلىق يېمەك
لىكى نان بولۇپ، ئۇ ناھايىتى ئۇزۇن
تارىخقا ئىگە. چەرچەننىڭ زاغۇنلۇق،
قومۇلنىڭ لاپچۇق-قارا دۆۋەدىن بۇ
لىڭدىن 3 مىڭ يىل ئىلگىرىكى دەۋر-
گە ئائىت قەبرىلەردىن تېپىلغان تو-
غاچ نانىنىڭ ئىز دەۋرىدىلا ئەجداتلىرى
مىزنىڭ ئاساسىي يېمەكلىكى ئىكەنلى-
كىنى ئىسپاتلايدۇ. چۈنكى ناننى ئا-
ساسىي يېمەكلىك سۈپىتىدە ئىستىمال
قىلىشتا ئادەتلەنگەنلىكى بىرىنچىدىن،
ئۇيغۇرلار ئۇز دەۋرىدە ئوۋچىلىق، چار
ۋىچىلىق بىلەن شۇغۇللانغان بولسا-
مۇ، ئاساسىي كەسپى-دېھقانچىلىق بى-
لەن شۇغۇللانغانلىقىنى ئىسپاتلايدۇ.
چۈنكى نان تەركىبىدە تۇز بولۇپ،
تونۇردا بىۋاستە ئوتقا قاقلاپ، سىڭ
دۇرۇپ پىشۇرغانلىقى ئۈچۈن ئۇ-
زۇن ساقلاش، ئېلىپ يۈرۈشكە ئەپ-
لىك، سۇ بولسۇن، بولمىسۇن خالىغا-
ندا يېيىشكە قولايلىق ئىكەنلىكىنى بىل
گەندە. ئەندى گوش، سۈت، قايماق ئۇز
دەۋرىدە ئەجداتلىرىمىزنىڭ مۇھىم يې-
مەك-ئىچمىكى بولسىمۇ، ئۇلىي ئۇ-
زۇن ساقلىغىلى، يەنى ئالغا ئېلىپ يېيىش
كە بولماتتى. شۇڭلاشقا ئەجداتلىرى-
مىز بۇ زىددىيەتنى نان بىلەن ھەل
قىلغان.

دېمەك، نان-ئۇيغۇرلارنىڭ ئەڭ قە
دىمىي يېمەكلىكلىرىنىڭ بىرى. دانلىق
زىرائەت ۋە ئۇلاردىن ئېلىنىدىغان دان
بىلەن ئۇنى ئۇن ياكى يارما قىلىنىدىغان
قول تۈگمىنى-يارغۇنچاقنى ئوخشاش
ئەسۋاپ-قۇراللارنىڭ پۈتۈن يەر شا
رى زېمىندا ئۇچرىشىدىغانلىقىنى ئار
خېئولوگلار تەرىپىدىن ئۆرگۈزۈلگەن
قېزىلمىلار ئىسپاتلىسا، ئىككىنچىدىن،
تارىخىي مەنبەلەر بىلەن مىلادىدىن بۇ
رۇنقى دەۋرگە ئائىت ماددىي- مەدە
نىي ئەسەر-ئەتىقىلەر ئۇلارنىڭ قېدى-
مىيلىكىنى ئىنكار قىلمايدۇ، ئەكسىچە،
ئەستىقلەيدۇ.

ئۇيغۇرلار ناننى ئاساسەن بۇغداي،
ئارپا، كومۇقوناق ئۇنلىرىدىن ھازىرلە
خاچقا، ئادەتتە، «بۇغداي نان»، «كو
مۇقوناق نېنى» دەپ پەرىقلەيدۇ. كو
مۇقوناق نېنىنى «زاغرا» دەپمۇ ئاتا
يدۇ. بۇغداي نان زاغرا نانغا قارىغان
دا، يۇمشاق، مېيزلىك، يېيىشلىك
كېلىدۇ. شۇڭا ئۇيغۇرلاردا ئادەملەر-
نىڭ ئېغىز-سۆزىنىڭ يۇمشاق- قاتتىق
لىقى بۇغدايغا تەخلىت قىلىنىپ، «بۇ
غداي نېنىڭ بولمىسا، بۇغداي سۆزۈڭ
بولسۇن» دېيىلىدۇ.

ئەندى، ئانلارنىڭ تۈرلىرىنى ئىس
پاتلايدىغان ئاتالغۇلارنىڭ بىر قالچە-
سىنى تەھلىل قىلىپ كۆرەيلى. ئاننىڭ
ئۇ ياكى بۇ تۈرگە قويۇلغان ناملار
قايسى ئۇلدىن، يەنى نېمىنىڭ ئۇنى-
دىن پىشۇرۇلگەنلىكى، تەييارلىنىش ئۇ-
سۇلى، بېزەكلىنىشى، ماسلاشما-قۇرۇ
مىنىڭ ياسىلىشى ۋە ھاكازىلارغا باغ-
لىق ئوزگىرىپ تۇرىدۇ. مانا شۇ
ناملارغا مۇناسىپ، نان تۈرلىرى-
نىڭ ناملىرى ھەر خىل ئاتالغۇلار بى-
لەن ئىپادىلىنىدۇ؛ مەسىلەن، يېسى نان،
ئاق نان، چوڭ نان، تونۇر نان، نې-
پىز نان، پېتىر نان، پېتىر توغاچ، كاك
چا، ئابنان، شىرمان نان، ھەمەك نان،
گىردە نان، شېكەر نان، بىجاق نان،
توغاچ، ياغلىق توغاچ، زىما نان، قاتـ
لىما نان، گۆلچە، سىيادان نان، پوم-
نان، جەۋەندە، يەكەن توغىچى، دامان
نېنى، بازار نېنى، جىرىس نان، جىگ-
تەكلىك نان، سەرا توغىچى، باسما
نان، چاۋات نان، سوقا نان، چىراق
نان، سەپەر توغىچى، ئاي نېنى، قە-
غەز نان، گوش نان، توم گىردە، قات
لىما نان، كومەچ، تۇخۇم پوشكال، ھو
لۇق نان، جىمبىل نان، تۇرپان يايما
نېنى، ژۇتا، پەلىمە ۋە باشقىلار.

بىجاق نان. بازار نېنىدىن سەل نې-
پىز ۋە سەل چوڭراق، يۈزىگە چاك-
كۈچ چېكىپ تونۇرغا ئۇدۇللۇق يې-
قىپ، ئۇدۇللۇق قومۇرۇۋالىدىغان بىر
خىل نان. بۇ نان كۈچار ناھىيەسىنىڭ
بىجاق دېگەن يېرىدىن تارالغانلىقى ئۈ
چۈن شۇ يەرنىڭ نامى بىلەن ئاتال-
غان.

گىردە. ئۇنغا خېمىتۇرۇچ سېلىپ،
تۇز، سۇ قويۇپ، چىڭ ژۇغۇرۇلىدۇ،
خېمىر ئۇزۇنىراق چەيلىنىدۇ. ژۇغۇ-
رۇلغان خېمىر بولدۇرۇلغاندىن كېيىن
مەلۇم چوڭلۇقتا زوگۇلا ئۈزۈپ ئاۋ-
لاپ، گىرۋىكىنى ژۇمۇلاق، ئوتتۇرىسى-
نى ئويمان قىلىپ ياساپ، ئوڭدىسىغا
تىزىپ، سۇ ۋە كونجۇت سېپىپ، نان
لارنىڭ يۈز تەرىپىنى بىر-بىرىگە جۈ
پلەپ، دەستىخان يېپىپ قويۇمىز. قى
زىغان تونۇرنىڭ تۈرخۈللىغىنى ئېتىپ،
تونۇرغا سۇ، تۇز سېپىپ، ھاۋاسىنى
تەڭشەپ، ناننى يېقىپ بولۇپ، يۈ-
زىگە سۇ سېپىپ، تونۇرنىڭ ئاغزىنى
يېپىپ قويۇمىز. بىر ئاز ۋاقىتتىن كې
يىن تونۇرنىڭ ئاغزىنى ئېچىپ، ئۈ-
زۈم شىرنىسىغا تەڭ باراۋەر نىسبەت
تە سۇ قوشۇپ، ناننىڭ يۈزىگە سۇس
چېچىپ بولۇپ، تۈرخۈننى ئېچىپ، ئو
تنى يالىلدىتىپ پىشىرىمىز. ناننىڭ يۈ
زىنى بەكمۇ قىزارتىۋەتمەسلىك كېرەك.

گىردە نېنى ئۇيغۇرلارنىڭ ئادەت-
تىكى بازار نېنى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

جىرىس نان. چالا تاسقالغان بۇغ-
داي ئۇنىدىن تەييارلىنىدىغان بىر خىل
نان. خېمىتۇرۇچ سېلىپ ژۇغۇرۇلىدۇ.
ناننىڭ گىرۋىكىنى بىر سانتىمېتر، ئوت
تۇرىسىنى يېرىم سانتىمېتر قىلىپ يا-
ساپ، يۈزىگە چاككۈچ چېكىپ تەي-
يارلىنىدۇ. تونۇرغا يېقىشنىڭ ئالدىدا
ناننىڭ يۈزىگە پىياز سۈركەپ، كەي-
نىگە شاكاراپ سېپىپ، ئۇدۇللۇق يې-
قىپ، ئۇدۇللۇق قومۇرۇپ ئالىدۇ.

زاغرا. كومۇقوناق ئۇنىدىن تەي-
يارلىنىدۇ. كومۇقوناق ئۇنىغا تۇز سې
لىپ، ئىسسىق سۇدا ژۇغىرىپ، خې-
مىر سوۋۇغاندا خېمىتۇرۇچ، ئۇششاق
توغرالغان كاۋا ئارىلاشتۇرۇپ، بىر
سائەت قويۇپ، بولدىرىمىز. ئاندىن
زوگۇلا تۇتۇپ، بۇغداي ئۇنىدا قۇر-
غۇنلاپ، گىرۋىكى 2 سانتىمېتر، ئوت
تۇرىسى 3 سانتىمېتر كېلىدىغان قى-
لىپ ياساپ، يۈزىگە پىچاق بىلەن چاپ
راس بەلگۇ تۇرۇلىدۇ. بۇ ناننى جە-
نۇبىي شىنجاڭدا سۇ ۋە تۇز بىلەن
ژۇغىرىپ، خېمىرنى بولدۇرماي يا-
قىدۇ.

يېسى نان. بۇغداي ئۇنىغا سۈت،
ياغ، سۇ قويۇپ ژۇغىرىلىدۇ. خېمىتۇ
رۇچ ئارقىلىق بولدۇرۇلغان خېمىردىن
چەمبەر شەكلىدە يوغان، نېپىز ياسلى
نىپ، ئوتتۇرىسى بىر نەچچە يەرگە
چاككۈچ ئۇرۇلىدىغان نان نېپىز نان.
ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىدا مەزكۇر
ناننىڭ «نېپىز نان»، «چوڭ نان»،
«تونۇر نان»، «ئوي نان» دېگەنگە ئو
خشاش سىنونىملىرى بار.

كومەچ. قوقاس، يەنى ئىسسىق
كۈلدە پىشۇرىلىدىغان بىر خىل نان.
كۈلدە پىشۇرۇلگەن ناننىڭ تۈرلىرى
ھەر دەۋردە ھەر خىل سۆزلەر بى-
لەن ئىپادىلەنگەن. ھازىرقى زامان ئۇي
غۇر تىلىدا **كومەچ** سۆزى مەۋجۇت
ناننىڭ بىر تۈرىنى ئەمەس، بەلكى
تونۇرغا يېقىلغان ناننىڭ چالا پىشىپ
ياكى تامامەن پىشماي، ئېقىپ چۈ-
شۈپ، كۈلدە بىر تەرىپى كۆيگەن،
بىر تەرىپى خامسۇق تۈرىگە نىسبە-
تەن قوللىنىلىدۇ.

پېتىرنان. بۇ خىل نان كوپىرەك
ئوي شارائىتىدا تەييارلىنىدۇ. ئۇنىڭ
خېمىرى چوڭ ناننىڭ خېمىرىغا ئوخ-
شايدۇ. ئامما ئۇ ئاز ئېچىتىلىدۇ. پې-
تىر نان چالا ئېچىغان چاغدا ياسىلى-
نىدۇ. پېتىرنىڭ يۈزىگە چاككۈچ ئۇ-
رۇلىدۇ. چاككۈچ چۈشكەن ئۇششاق،
قۇيۇق توشۇكلەر ناننىڭ يۈزىدە نە
قىش ھاسىل قىلىدۇ. پېتىر نان سۇ،
سۈت، ماي ئارىلاشتۇرۇلۇپ يېقىلى-
دۇ. پېتىر نان بىر نەچچە خىلغا بۆ-
لۈنىدۇ. مەسىلەن، كوك پېتىر (كوك
سېلىنغان) مايلىق پېتىر، قايماقلىق پې
تىر، قاتلىما پېتىر ۋە باشقىلار.

توغاچ. ئاق ئۇندىن تەييارلىنى-
دىغان ناننىڭ بىر تۈرى. ئۇنىڭ خې
مىرى خېمىرتۇرۇچ ئارقىلىق بولدۇرۇ
لۇپ، سۈت، سۇماي، تۇز، سىيادان
سېلىپ، ژۇغىرىلىدۇ. تونۇرغا يېقىش
نىڭ ئالدىدا ناننىڭ يۈزىگە سۈت، زى-
ما سۈركەپ يېقىلىدۇ. توغاچنىڭ گىر
ۋىگى قېلىن، 2—3 سىم بولسا، ئوت-
تۇرىسى ئۇنىڭغا قارىغاندا نېپىز، يە
نى 1—1،5 سىم بولىدۇ. مەلۇم چوڭ-
لۇقتا زوگۇلا تۇتۇپ، توغاچ ياسىلى-
غاندىن كېيىن ئۇنىڭ ئوتتۇرىسىغا بەش
بارماق بىلەن بېسىپ، گۈل چۈشۈ-
رىدۇ.

توغاچ سۆزى بىلەن ئۇنى تەييار-
لاش ناھايىتى ئۇزۇن ژۇللۇق تارىخىي
تەرەققىياتقا ئىگە. ئۇيغۇر ئالىمى مە
ھمۇد قەشقەرىي بۇ سۆزنى «توقۇچ»
دەپ ئاتاپ، ئۇنىڭ «توق ئەر- توق
ئادەم» دېگەن ئىبارىدىكى «توق» سو
زىدىن كېلىپ چىققانلىقىنى تەكىت-
لەيدۇ.

ھازىرقى ۋاقىتتا ئۇيغۇرلاردا تو-
غاچنىڭ بىر قانچە تۈرلىرى بار. مە
سىلەن، پېتىر توغاچ، ياغلىق توغاچ،
قاتلىما توغاچ، كوك توغاچ، زىما تو
غاچ، سىيادان توغاچ، جىگتەكلىك تو
غاچ، توي توغىچى، سەپەر توغىچى،
يوللۇق توغاچ، بازار توغىچى ۋە باش
قىلار.

ھەمەكنان. خېمىرنى چىڭراق ژۇ-
غىرىپ، بولدۇرىلىدۇ. زوگۇلىنى 1 —
1،5 سانتىمېتر قېلىنلىقتا كەڭەيتىپ،
غەلۋۇردەك چوڭ نان تەييارلىنىدۇ.
ھەمەك ناننى تونۇردا سىڭدۇرۇپ پى-
شىرىدۇ. بۇ ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئەن-
ئەنىۋىي چوڭ نانلىرىدىن بىرى بو-
لۇپ، ھېيت-بايراملاردا، توي-تۆكۈ
نلەردە دەستىخاندا دەستىلەپ قويۇ-
لۇپ، ئۈستىگە ئۇششاق ياغلىق تو-
غاچلار قويۇلىدۇ. ئۆزى قاتتىق بو-
لىدۇ، لېكىن ئەتكەن چايغا سالسا، تېز
يۇمشايدۇ، يېيىشلىك كېلىدۇ.

ئۇمۇمەن، ئۇيغۇر خەلقى ناننى تە
ۋەرىكچىلىك سىمۋولى سۈپىتىدە ئۇلۇغ
لايدۇ. بۇ «نېنى يوقنىڭ جېنى يوق»
دېگەن خەلق ماقالىسىدا ئوبرازلىق
ئىپادىلەنگەن. ئۇيغۇرلارنىڭ بۈگۈنگە
قەدەر داۋاملىشىپ كېلىۋاتقان ژىراق-
تىكى ئۇرۇق-تۇغقان، دوست-بۇرا —
دەرلىرىگە ساق-سالامەتلىك نىشانى
سۈپىتىدە مەخسۇس توغاچ خالتا قى
لىش، سەپەرگە چىققاندا نان يوللۇق
تۇتۇش ئادىتى ھەم زىيارەت-مېھمان-
دارچىلىقتا مېھمانلارغا ئالدى بىلەن
نان، چاي قويۇش ئادىتى ناننى ئۇ-
لۇغلاش ئېتىقادىسى ئاساسىدا شەكىل
لەنگەن.

ش. باراتوۋ،
فىلولوگىيە پەنلىرىنىڭ نامزىتى.
ز. ئىسلاموۋا،
غ. سەدۋاقاسوۋ نامىدىكى ئۇيغۇر-
شۇناسلىق ئىنستىتۇتىنىڭ ئىلمىي خا
دىمى.
ئالمۇتا شەھىرى.

چەت ئەل نەشرلىرىدىن

ختاينى شەرقىي تۈركىستان بېقىۋاتىدۇ

(تۈركىيە «كەچلىك گېزىتى»نىڭ 7-ئاينىڭ 13- كۈنىدىكى خەۋىرى).

قەيسىرى شەھرىدىكى شەرقىي تۈر-
كىستان مەدەنىيەت ۋە ھەمكارلىق دەر
نىكىنىڭ باشلىغى مەھمەت جانتۈرك
مۇخبىرىمىزغا ختاينىڭ شەرقىي تۈر-
كىستانغا قىلىۋاتقان يولسىزلىقلىرى تو
غرىسىدا توختىلىپ، مۇنداق دېدى:
ختاي شەرقىي تۈركىستاننىڭ تەبىي
بايلىقلىرىنى خالىغانچە تالان-تاراج
قىلماقتا. ھازىر شەرقىي تۈركىستانغا
كەلگەن ختاي كوچمەنلىرى 72 تىرىل-
لىون 715 مىللىونغا يېقىن ئامېرىكا دو
للىرى قىممىتىدىكى تەبىي بايلىقلارنى
ئىستىمال قىلىپ تۈگەتتى. شەرقىي
تۈركىستان ئالتۇن، ئۇران، كومۇر،
مىس، كۈمۈش، نېفت، تەبىي گاز، ئا
ليۇمىن، تومۇر، ياقۇت، قوغۇشۇن،
ماگنېزىت، نىكال، سىماپ، مانگان،
خرومىت قاتارلىق 130 خىلدىن ئار-
تۇق كان مەھسۇلاتىغا ئىگە باي مەم-
لىكەت. ئۇلارنىڭ ئىچىدە 32 تىرى-
للىون توننىدىن كوپىرەك تەبىي گاز،
12 تىرىللىيون توننا ئۇران، 60 مىللىا-
رد توننىدىن كوپىرەك نېفت، 6 مىل-
لىون 300 مىڭ سەردىن ئارتۇق ئال-
تۇن، 1 تىرىللىون 992 مىللىارد 878
مىللىون توننا كومۇر زاپاسىنىڭ بار-
لىقى بايقالدى. ئۇ مۇنداق دېدى:
«ئەگەر شەرقىي تۈركىستان خەلقى
ئۆز بايلىقىغا ئۆزى ئىگە بولسا، ئۇ
ھالدا كىشى بېشىغا توغرى كېلىدىغان
ژىللىق كىرىمى 28،630 ئامېرىكا دول-
لىرى بولىدۇ.

جانتۈرك مۇخبىرىمىزغا يەنە تۆۋە
ندىكىلەرنى بىلدۈردى: ختايلار مۇنب-
بەت تېرىلغۇ يەرلەرنى ئىگىلەپ، يەر
لىك خەلقنى قاقاس چوللەرگە ھاي-
دىماقتا. ختايلار ئۆز يۇرتىدا كىشى
بېشىغا بىر گېكتار تېرىلغۇ يەرگە ئې-
رىشەلمىگەن بولسا، شەرقىي تۈركىس-
تانغا كېلىپ، 2،7 گېكتار تېرىلغۇ يەر
نىڭ خوجايىنى بولۇشقا ئېرىشتى. يەر
لىك تۈرك خەلقىنىڭ كىشى بېشىغا تو
غرا كەلگەن تېرىلغۇ يەر 1،4 گېكتار.
ئېكىلىگەن ماتېرىياللارغا ئاساسلانغاندا، پۈ
تۈن ختاينىڭ ئوزۇق ئېھتىياجىنىڭ
خېلە كوپ قىسمىنى شەرقىي تۈركىس-
تان تەمىنلەپ تۇرىدۇ. كىشىنى قاي-
غۇغا سالىدىغان يېرى شۇكى، شەر-
قىي تۈركىستاننىڭ ئويمان بايلىقى خە
تايلار تەرىپىدىن داۋاملىق كېمىيىپ،
ئېكولوگىيەلىك مۇھىت ئېغىر دەرىجە
دە بۇزغۇنچىلىققا ئۇچرىماقتا. شەر-
قىي تۈركىستاندىكى تەبىي ئورمانلىق
لارنىڭ كولىمى 5 مىللىون گېكتار. خە
تايلار 56 مىللىون كۇب مېتر ئورمان
مەھسۇلاتىنى بولاڭ-تالاڭ قىلىپ، 6،2
مىللىاردقا يېقىن ياغاچ ماتېرىياللىرىنى
توشۇپ كەتتى. ھەتتا بىر قىسىم ئور
مان رايونلىرى ئۇلار تەرىپىدىن تاما-
مەن يوق قىلىپ تاشلاندى.

ژىغىپ ئېيتقاندا، شەرقىي تۈركىستان
خەلقى ئۆزىنىڭ مول تەبىي بايلىق-
لىرىدىن ئۆزى پايدىلىنىش پۇرسىتىگە
ئېرىشەلمەي، دۇنيادا نوپۇس ئۈستۈ
نلىكىنى ئىگىلىگەن ختاينى بېقىۋات-
دۇ. ئامما، ختاي بۇنىڭغا ئىقرار ئە-
مەس ۋە ئەزەلدىن بۇ رېياللىقنى ئېتى
راپ قىلىشقا جۈرئەت قىلغانمۇ ئە-
مەس. شەرقىي تۈركىستان خەلقى ئو
زىنىڭ ھەققانىي تەلىۋىنى ئوتتۇرىغا
قويغاندا، ختاي ھوكۇمىتى ئۇيالماس-
تىن خەلقنىڭ تەلىۋى بىلەن قىلچە مۇ
ناسىۋىتى بولمىغان توھمەتلەر بىلەن
يەنى «مىللىي بولگۈنچىلىك قىلدى»
دەپ قولغا ئالدى، تۈرمىگە تاشلىدى
ۋە قۇرال كۈچى بىلەن باستۇردى،
ئىدارە-جەمىيەت ئورۇنلىرىدىكى مىل
لىي ئىشچى-خىزمەتچىلەرنى ئىشتىن بو
شىتىپ، ھەممىدىن مەھرۇم قىلدى، رە
ھبىرىي كادىرلارنى ۋەزىپىسىدىن ئېلىپ
تاشلىدى.

مەھمەت جانتۈرك ئاخىرىدا مۇنداق
دېدى: پۈتۈن دۇنيادىكى مىللەتلەر تە
رەققىي قىلىپ رىۋاجلىنىش دەۋرىگە
كىرگەن بۈگۈنكى كۈندە مول تەبىي
بايلىق ئالاھىدىلىكىگە ئىگە شەرقىي تۈ
ركىستان خەلقى ئېخچىلا كىيىمى پۈ
تۈن، قورسىقى توق بولۇش ئارزۇسىغا
يېتەلمىدى. پۈتۈن ئاھالىنىڭ 70 پىرو
تسېنتى ئامراتلىق ئىچىدە ئىنتايىن
ئېچىنىشلىق كۈن كەچۈرىۋاتىدۇ. دۇ
نيا جامائەتچىلىكى شۇنىڭغا ئىشەنسۇ
نكى، ختاينىڭ سىرتقى دۇنياغا داۋ-
راڭ سېلىۋاتقان «تېررىتورىيەلىك ئاۋ
تونومىيە»- مۇستەملىكىچىلىكتىن باشقا نەرسە ئەمەس.

تۈركىيەدە چىقىدىغان «شەرقىي تۈركىستان» گېزىتىدىن ئېلىندى.

ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋىغا

(يولداش سەيدۇللا سەيپۇللايېۋ بىلەن

ھۆرمەتلىك گېزىتخان! شەرقىي تۈركىستان ئىنقىلاۋىنىڭ 51ـيىللىقى مۇناسىۋىتى بىلەن تۆۋەندە دىققىتىڭلارغا «شىنجاڭ تەزكىرىسى ژۇرنىلىنىڭ 1994ـيىللىق 4ـ سانىدا بېسىلغان سەيدۇللا سەيپۇللايېۋنىڭ «ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋىغا دائىر بەزى مەسىلىلەر توغرىسىدا» دېگەن سۆھبەت خاتىرىسىنى ھاۋالە قىلدۇق. مەزكۇر ماتېرىيالدىكى بەزى پىكىرلەر دەسلەپكى قېتىم مەتبۇئاتتا ئوچۇق ئېيتىلىۋاتىدۇ، ئەندى مۇئەللىپىنىڭ ش،ئۇئاردا تۇرۇپ پىكىر قىلىۋاتقانلىقى سەۋەۋىدىن، گېزىتخانلىرىمىزنى شەرقىي تۈركىستان ئىنقىلاۋىنىڭ بەزى تەرەپلىرىنى ئۇنىڭ ئەتراپلىقى شارائىتتا يانىتىشىپ بايان قىلغانلىقىنى نەزەردە تۇتقان ھالدا قوبۇل قىلىدۇ، دەپ ئۈمۈت قىلىمىز.

«يېڭى ھايات» تەھرىراتى.

مۇھەررىردىن: يولداش سەيدۇللا سەيپۇللايېۋ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋى دەۋرىدە شەرقىي تۈركىستان ئىنقىلاپچىل ياشلار تەشكىلاتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، رەئىسلىك ۋەزىپىلىرىنى، قوشۇمچە مائارىپ ئىدارىسىنىڭ باشلىقى ۋە مۇۋەققەت ھاكىم قاتارلىق خىزمەتلەرنى ئىشلىگەن.

يېقىنقى كۈنلەردە يولداش سەيپۇللايېۋ «ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋى تارىخى»نى يېزىش گۇرۇپپىسىنى تەكلىپ قىلىپ ئوتتۇرغا قويغان بىر نەچچە مەسىلىگە قىسقىچە جاۋاپ يازغان. بىز ئەينە شۇ جاۋاپلار ئىچىدىن بىر نەچچە مەزمۇنىنى ژۇرنىلىمىزدا ئېلان قىلىشنى لايىق تاپتۇق. موشۇ مەسىلىلەر ھەققىدە تېخىمۇ قانائەتلىنەرلىك جاۋاپقا ئېرىشىش ئۈچۈن، تەھرىر بولۇمىمىز خادىمى ئابلىز ئورخۇن يولداش سەيپۇللايېۋ بىلەن بۇ ھەقتە مەخسۇس سۆھبەتلەشتى ۋە شۇ ئاساستا بۇ ماقالىنى تەييارلىدى.

«ئازاتلىق تەشكىلاتى» ھەققىدە

ئىلىدىكى «ئازاتلىق تەشكىلاتى» 1944ـيىلى 4ـئايدا غۇلجا شەھرىدە قۇرۇلغان. بۇ تەشكىلات تۆۋەندىكى 12 كىشىدىن تەشكىللەنگەن: ئېلىخان تورە (باشلىق)، مۇھەممەتجان مەخسۇم، رەھىمجان سابىرھاجىيېۋ، جانى يولداشېۋ، ئابدۇرائۇپ مەخسۇم، سالجانباي، ئابدۇكېرىم ئابباسوۋ، قاسىمجان قەمبىرى، زۇنۇن تېيىپوۋ، مويدىن ئەخمىدى، ئومەرجان، ئۇردۇنبەگ. بۇلاردىن باشقا بۇ تەشكىلاتنىڭ تۆۋەندە ئەزالىرى يوق ئېدى. «ئازاتلىق تەشكىلاتى» شەھەر خەلقىنى گومىنداڭغا قارشى قوزغاشنى مەخسەت قىلغان. بولۇپمۇ ئېلىخان تورە غۇلجا شەھرىدىكى مەسچىتلەردە دىنىي تەشۋىق قىلىش ۋاستىسى بىلەن خەلقنى گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىگە قارشى كۈرەش قىلىشقا چاقىرغان. «ئازاتلىق تەشكىلاتى» ۋە «ئازاتلىق جەمىيىتى» دېگەندەك ناملاردا ئالتاي، قەشقەر، تاشقورغانلاردىمۇ بىر نەچچە تەشكىلات تەشكىللەنگەن. گومىنداڭغا قارشى مەخپىي ھەرىكەتلەر 1943ـيىلى يازدا بىر نەچچە جايدا باشلانغان بولسىمۇ، لېكىن مەغلۇپ بولغان. پەقەت ئىلىدا 1944ـيىلى كۈزدە قوزغالغان قوزغىلاڭ غەلىبە قىلغانلىقى ئۈچۈن، خەلق بۇ ئىنقىلاپنى «ئىلى ئىنقىلاۋى» دەپ ئاتىغان. بۇ ئىنقىلاپ ئۈچ ۋىلايەت دائىرىسىدە تولۇق غەلىبە قىلغانلىقى ۋە گومىنداڭ تەرەپ بىلەن ئېپلىق بىتىمنى ئىمزالىغانلىقى ئۈچۈن، «ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋى» دەپ ئاتالغان. بۇ ئىنقىلاپ شىنجاڭدىكى توققۇز ۋىلايەت، 42 ناھىيەدە تۈرلۈك دەرىجىدە ئىنقىلاپ ئوتىنى تۇتاشتۇرغان. شۇڭا، ئەمەلىيەتتە، ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋى پۈتۈن شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ مىللىي ئازاتلىق ھەرىكىتى بولۇپ، رەئىس ماۋزېدۇڭ ئېيتقاندەك «جۇڭگو يېڭى دېموكراتىك ئىنقىلاۋىنىڭ بىر قىسمى».

غۇلجا شەھرىنىڭ ئازات قىلىنىشى

1944ـيىلى 8ـئايدا نىلقا ناھىيەسىنىڭ ئۇلاستاي تاغلىرىدا پەيدا بولغان قوراللىق گۇرۇپپىنىڭ كېڭىيىشى، بولۇپمۇ چارۋىچىلارنىڭ قىزغىن قوللىشى بىلەن ئىككى ئايدىن ئارتۇق ۋاقىت ئىچىدە چوڭ بىر پارتىزانلار ئوترىدى تەشكىل بولدى. بۇلار 6ـنويابىر كۈنى غۇلجا شەھرىگە ھۇجۇم قىلدى. نىلقا پارتىزانلىرىنىڭ ھەرىكىتى باشلىنىش ئالدىكەينىدە غۇلجا شەھرىدىن بىر مۇنچە كىشىلەر سابىق سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ قورغاس چېگارىسىغا قېچىپ بارغان. بۇلارنىڭ بىر قىسمى مەخسەتلىك قېچىپ بارغانلار بولسا، بىر قىسمى گومىنداڭنىڭ قولىغا چۈشۈپ قېلىشتىن قورقۇپ قېچىپ بارغانلار ئېدى. بۇلار ئابدۇكېرىم ئابباسوۋ، ئالېكساندروۋ (يەرلىك لەشكەن رۇس)لارنىڭ قوماندانلىقىدا بىر گۇرۇپپا تەشكىل قىلغان، بۇلارمۇ 6ـنويابىردا غۇلجا شەھرىگە ھۇجۇم قىلدى. شەھەر خەلقى «ئازاتلىق تەشكىلاتى»نىڭ تەشۋىقاتى، بىر قىسىم كىشىلەرنىڭ ھەرىكەتلىنىشى بىلەن پارتىزانلارغا ئاۋاز قوشۇپ كەڭ تۈردە قوزغالدى.

ۋاقىتلىق ھۆكۈمەتنىڭ تەشكىل قىلىنىشى

غۇلجا شەھرى گومىنداڭدىن ئاساسەن تازىلانغاندىن كېيىن، ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت تەشكىل قىلىندى. بۇنىڭدا:

رەئىس ـ ئېلىخان تورە؛
مۇئاۋىن رەئىس ـ ھاكىم بەگ غوجا؛
مالىيە نازىرى ـ ئەنۋەر مۇسابايېۋ، مۇئاۋىن نازىرى گرېبېنكو (مەسلىھەتچى)؛
مائارىپ نازىرى ـ ھەبىپ يۈنىچى (2ـئايدىن كېيىن سەيپىدىن ئەزىزى)؛
سەھىيە نازىرى ـ مويدىن ئەخمىدى؛
تەپتىش نازىرى ـ جانى يولداشېۋ؛
تەمىرات نازىرى ـ سالجانباي؛
باش كاتىپ ـ ئابدۇرائۇپ مەخسۇم؛
ئىچكى ئىشلار نازىرى ـ رەھىمجان سابىرھاجىيېۋ، مۇئاۋىن نازىر ـ موسكالىيوۋ؛
سوت باشلىقى ـ مۇھەممەتجان مەخسۇم؛
تەشۋىقات مەسئۇلى ـ ئابدۇكېرىم ئابباسوۋ؛

ھەربىي قوماندان ـ دەسلەپكى كۈندە ئالېكساندروۋ، كېيىن پالىنوۋ ئاخىرىدا ئىسھاق بەگ مونونوۋ.

مۇھىم مەمۇرىي ئورۇنلارغا سابىق سوۋېت ئىتتىپاقى كىشىلىرىدىن مەسلىھەتچى تاينلاندى. ئۇلار:

ھۆكۈمەت مەسلىھەتچىسى ـ (ئېلىخان تورىنىڭ) ـ مۇھسىن ئەپەندى؛
ساقچى مەسلىھەتچىسى ـ ئەلى ئەپەندى (تاتار)؛
تەپتىش مەسلىھەتچىسى ـ سۇلايمان رۇزىيېۋ؛
مائارىپ مەسلىھەتچىسى ـ ئابدۇللايېۋ، كېيىن خېلىم خۇداربەدىيېۋ؛
تەمىرات مەسلىھەتچىسى ـ ئومەر ئەپەندى؛
دىنىي نازارەت مەسلىھەتچىسى ـ جەپەر داموللا.

ئۈچ ۋىلايەت دەۋرىدىكى دىنىي مەسىلە

ئىلىدا قوزغىلاڭ كۆتۈرۈلۈشتىن بۇرۇن ئېلىخان تورىنىڭ دىنىي ۋەز ـ نەسىھەتلىرى كۆپەيگەن. ئېلىخان تورە ھاكىمىيەت تۇتقان كۈنلەردە دىنىي ئىبارىلەر بىلەن خەلقنى سەپەرۋەر قىلىشقا، دىنىي تەشۋىقاتنى كۈچەيتىشكە تىرىشقان. ئۈچ ۋىلايەت دەۋرىدە «كىنو ـ تىياتىرلاردا ئەر، ئاياللار ئايرىم ئولتۇرۇشى لازىم»، «ئاياللار يۈزىنى يېپىشى لازىم» دېگەن گەپ ـ سۆزلەرمۇ تارقالغان. بىراق 1940ـيىللاردىن بۇرۇنمۇ ئىلىدا يۈزىنى ياپمايدىغان ئاياللار خېلە بار بولغاچقا، ئۇنى چەكلەش قىيىن، ئەلۋەتتە. دىنىي نازارەت قۇرۇلغاندىن كېيىن، ناھىيەلەردە شۇبە بولۇملىرى قۇرۇلغان. ئاخۇنلار نىكاھ مەراسىم ئىشلىرىنى باشقۇرغان. بۇنداق ئىش ئىنقىلاپتىن ئىلگىرى مەۋجۇت بولسىمۇ، لېكىن ئىنقىلاپ مەزگىلىدە بەزى يەرلەردە كۈچىيىپ قالغاندى. بىراق سوت مەھكىمىسى قانۇن بويىچە ئۆز ئىشىغا مەسئۇل بولۇپ ئىشلەۋەرگەن.

مىللىي ئارمىيە قۇرۇلغاندىن كېيىن، ھەربىيلەر ئىچىدە پولكتا ئاخۇن، روتىدا ئىمام تايىنلانغان. ئۇلار ئۇرۇشتا قۇربان بولغانلارنىڭ نامىزىنى چۈشۈرۈش، تىنچ ۋاقىتلاردا ناماز ئوتكۈچىلەرگە ئىمامەتچىلىك قىلىش ئىشلىرىغا مەسئۇل ئېدى. كوماندىرلار بىر مەزگىل سابىق سوۋېت ئىتتىپاقى كىشىلىرى، كېيىن زىيالىلاردىن بولغاچقا، دىنىي پائالىيەتلەرگە قاتنىشىشىدا ئىختىيارلىق ئاساس ئېدى.

قىسقىسى، شۇ چاغدىكى دىنىي تەشۋىقات ئېلىخان تورىنىڭ شەخسىي ئىمتىيازى ۋە خاھىشى بويىچە ئېلىپ بېرىلاتتى. باشقا دىندارلار ھەر قانچە سۆزلىسىمۇ، ئېلىخان تورىدەك سۆزلىيەلمايتتى ھەمدە سۆزلىرى ھۆكۈمەتنىڭ ئورگان گېزىتلىرىدە بېسىلماتتى. ئېلىخان تورە ۋە باشقا دىنىي ساھادىكىلەر دىنىي ئېتىقادىنى كۈچەيتىشكە ۋە كېڭەيتىشكە ھەر قانچە ئىنتىلسىمۇ، لېكىن ئىسلام دىنىغا ئېتىقات قىلمايدىغان كۆپ مىللەتلەرنىڭ، ئىلغار كۈچلەرنىڭ نارازىلىقىنى قوزغاشقا بولماتتى.

ئۈچ ۋىلايەتتە پانتۈركىسزم ھەرىكىتى بولغانمۇ؟

بەزى ماقالىلاردا، ئۈچ ۋىلايەتتە پانتۈركسىزمچىلار پائالىيەت ئېلىپ بارغان، ئۇ يىللىرى پانتۈركسىزمچىلار ھەرىكىتى كۈچەيگەن، ئېلىخان تورە پانتۈركىست ئېدى، دېگەندەك سۆزلەر يېزىلغان. مېنىڭ بىلىشىمچە، ئۈچ ۋىلايەت ۋاقىتلىق ھۆكۈمىتى پانتۈركىزمغا ۋە پانتۈركىستلارغا ئىزچىل قارشى تۇرۇپ كەلگەن، ھەتتا گۇمانلىق كىشىلەر نازارەت قىلىنغان. 1947ـيىلى مەسئۇد ئىلىغا تۇققان يوقلاش ئۈچۈن بېرىپ، يېقىنلىرىغا ئىلىدا بىر ئىلمىي جەمىيەت قۇرۇش تەكلىۋىنى بەرگەنلىكى ئۈچۈن، بۇ «پانتۈركىزم ھەرىكىتىنى باشلىماقچى بولغانلىق» دەپ قارىلىپ دەرھال چەكلەندى ۋە مەسئۇدقا قارشى مەخپىي تەشۋىق ۋارىغى تارقىتىلىپ، مەسئۇد ئىلىدىن قوغلاندى.

1948ـيىلى ماناس دەرياسى بويىدىكى مىللىي ئارمىيە ئىچىدىن ساۋۇت ئابدۇراخمان قاتارلىق ئون نەچچە كىشى ۋە غۇلجىدىن ئىككى ـ ئۈچ كىشى پانتۈركىزملىق تەشكىلات قۇرغان، دەپ قارىلىپ قولغا ئېلىندى. شۇ چاغدا ئۇلار قويۇپ بېرىلگەن بولسىمۇ، لېكىن «تۆۋەنامە» يازدۇرۇپ گېزىتتە ئېلان قىلىنغان. ئۇقۇشمىزچە، ئەسلىدە، ئۇلار بەزى رۇس ياشلىرىنى دوراپ «ئاغىنە بولۇش» دېيىش بىلەن بىر نەچچە ياش بەدەنلىرىگە گۈل چېكىۋالغانكەن. ئۇ خاتا ھالدا مەجبۇرلاش ئارقىسىدا «پانتۈركىزملىق تەشكىلات» بولۇپ قالغان. بۇلارنىڭ ئارخىۋى بار، ئارىخچىلار ئېنىقلاپ كورسە بولىدۇ.

1950ـيىلى ئىلىدا «راخمانوۋنىڭ پانتۈركىزملىق تەشكىلاتى» پاش قىلىندى، دەپ ئېلان قىلىنىپ، راخمانوۋ ئۈستىدىن سوت ھۆكۈم چىقارغان. ئەمەلىيەتتە، راخمانوۋ كاپىتان ئابدۇكېرىمنى (شەھەر كومېنداتىنىڭ كومىسسارى) ئولتۈرگەن قاتىل ئېدى. ئۇنىڭغا سوتنىڭ ھۆكۈم چىقىرىپ جازالىشى باشقا گەپ. لېكىن ئۇنى «پانتۈركىزملىق تەشكىلات» قۇرغان دېيىشكە فاكت يوق، دەپ قارايمەن، بۇنىڭ ئارخىۋى بار، بۇنىمۇ ئېنىقلاپ كورۇش لازىم.

1952ـيىلى ئىلىدا رەھىمجان سابىرھاجىيېۋ قاتارلىق بىر مۇنچە كىشىلەر «پانتۈركىست»، «ئەكسىلئىنقىلاپچى» دېيىلىپ، ساقچى ئورۇنلىرى تەرىپىدىن قولغا ئېلىنغان.چوچەكتىمۇ مەمەتئىياز قارىغا ئوخشاش كىشىلەر «پانتۈركىست» دەپ قارىلىپ قولغا ئېلىنغان. لېكىن بۇ ئىشلار ئۆز ۋاقتىدىلا خاتا دېلو دەپ ئاقلىنىپ، ھەممىسىنىڭ نامى ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەن.

ئېلىخان تورە بەزى ماقالىلاردا «پانتۈركىست»، «پانئىسلامىست» دېيىلدى. بۇنداق دېيىش ئۈچۈن چوقۇم قايىل قىلارلىق فاكت بولۇشى كېرەك. ئېلىخان تورىنىڭ «ئۈچ ۋىلايەت دائىرىسىدە پانتۈركىزملىق ھەرىكەت ئېلىپ بارغانلىقىغا» فاكت تېپىش قىيىن، ئېلىخان تورە كىچىكىدىن دىنىي تەلىم ئالغان دىنىي ئۆلىما، تەقۋادار مۇسۇلمان، كەسپى تېۋىپ ئېدى. ھەر بىر تەقۋادار مۇسۇلماننىڭ پان ئىسلامىست بولۇشى ناتايىن.

مېنىڭ بىلىشىمچە، 1933ـ1936ـيىللاردا قەشقەردە تۈركىيەدە ئوقۇپ كەلگەن بەش ـ ئالتە كىشى بولۇپ، بۇلاردىن قەشقەردىكى نو بېشى باشلانغۇچ مەكتەپتە يۈسۈپ ئەپەندى، سىبو مەكتەپتە ئابدۇرېھىم ھاجى، ئاتۇشتا مەمتىلى ئەپەندى، قاتارلىقلار تۈنجى قېتىم ئېچىلغان پەننىي باشلانغۇچ مەكتەپلەردە مۇدىر ۋە ئوقۇتقۇچىلىق قىلغان، 1936ـيىلى جەنۇبىي شىنجاڭ ۋاقەسىدىن كېيىن، شېڭ شىسەي ھۆكۈمىتى ئۇلارنى يوقاتتى. 1930ـيىللارنىڭ ئالدى ـ كەينىدە سابىق سوۋېت ئىتتىپاقىدىن شىنجاڭغا قېچىپ كەلگەن خەلقلەر ئىچىدىن ئاز سانلىق كىشىلەر شېڭ شىسەي دەۋرىدە «پانتۈركىست»، «پان ئىسلامىست» ھېساپلىنىپ قولغا ئېلىندى ۋە يوقىتىلدى ھەمدە شۇ كۈنلەردە پانتۈركىزمغا قارشى تەشۋىقاتلار قانات يايدۇرۇلدى. بۇنداق بولۇشىدىكى سەۋەپ ئوكتەبىر ئىنقىلاۋىدىن كېيىن، ئوتتۇرا ئاسىيادە سوۋېت ھۆكۈمىتىگە قارشى قوراللىق ئىسيان كۆتۈرۈلگەندە، چەت ئەلدىكى بىر قىسىم سوۋېتكە قارشى كۈچلەرمۇ ئۇلارغا قورال ـ ياراق ۋە ئادەم كۈچى ياردەم قىلغان، ھەتتا تۈركىيەلىك ئەنۋەر پاشا دېگەن كىشى كېلىپ ئىسيانچىلارغا قوماندانلىق قىلغان.

شۇڭا سابىق سوۋېت ئىتتىپاقى ھۆكۈمىتى قوراللىق ئىسيانچىلارنى مەغلۇپ قىلىش بىلەن ئۇلارغا قوشۇلغان ۋە ھېسداشلىق قىلغانلارنى «خەلق دۈشمەنلىرى» («ئەكسىلئىنقىلاپچىلار») دەپ قاتتىق باستۇرغان.شۇ ۋەجىدىن 1930ـ يىللاردا شىنجاڭدا ئىشلىگەن سابىق سوۋېت ئىتتىپاقى ساقچى خادىملىرى شىنجاڭدىمۇ پانتۈركىست، پان ئىسلامىستلارنى «دۈشمەن» ھېساپلاپ قاتتىق باستۇرغان.

ئۈچ ۋىلايەت دائىرىسىدىمۇ ھەممە ساھالاردا سابىق سوۋېت ئىتتىپاقى مۇتەخەسسىسلىرى بولغانلىقى ئۈچۈن، پانتۈركىزم، پانئىسلامىزمغا قارشى كۈرەش ئېلىپ بېرىشى تەبىي ئېدى.

بەزى ماقالىلاردا، ئېلىخان تورە ھاكىمىيەت بېشىدا تۇرغان ۋاقىت (1944ـيىل 11ـ ئايدىن 1946ـيىل، 6ـئايغىچە) بىلەن بىتىم

دائىر بەزى مەسىلىلەر توغرىسىدا!

بولغان سوھبەت خاتىرىسى)

دىن كېيىنكى (1946-يىل 6-ئايدىن 1949-يىلنىڭ ئاخىرىغىچە) ئەخمەتجان قاسىمى رەھبەرلىك قىلغان ۋاقىت ھەققىدە توختالغاندا، ئۇ ئىنقىلاپنىڭ ئىككى باسقۇچى بولسىمۇ، ئۇنى ئىككى دەۋر قىلىپ كۆرسىتىدىغان ئەھۋال كۆرۈلدى. ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت قۇرۇلغان دەسلەپكى مەزگىلدە ئېلىخان تۆرە رەئىس بولسىمۇ، لېكىن باش قومانداندىن تارتىپ رۇتا كوماندىرىغىچە بىر نەچچە يۈز سابىق سوۋېت ئىتتىپاقلىق كوماندىرلار ئىشلىگەن. ھاكىمىيەت ئورۇنلىرىنىڭ ھەممىسىدە سابىق سوۋېت ئىتتىپاقلىق مەسلىھەتچىلەر بار ئىدى. غۇلجا نوۋېگورەتكى رۇس چىركوۋسىنىڭ باش پوپىمۇ موسكۋادىن ئەۋەتىلگەن. بۇلارنىڭ ھەممىسى بىتىم ئىمزالانغاندىن كېيىن ئۆز ۋەتىنىگە قايتقان. بۇنداق بولغاندا، ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋى بىتىم ئىمزالىنىشتىن ئىلگىرى، يەنى سابىق سوۋېت ئىتتىپاقى خادىملىرى بار چاغدا خاتا يولغا كىرگەن، بىتىم ئىمزالىنىپ ئۇلار كەتكەندىن كېيىن ئىنقىلاپ توغرا يولغا چۈشكەن. دېگەن مەنا چىقىپ قالامدۇ؟ ئەخمەتجان قاسىمى، ئىسھاقبەگ مونونوۋ، ئابدۇكېرىم ئابباسوۋ، دەلىلقان سۇگۇربايېۋ قاتارلىق كىشىلەرمۇ سابىق سوۋېت ئىتتىپاقىدا ئوقۇغان ياكى ئۇ يەردىن پانالىق تىلەپ بېرىپ قايتقان كىشىلەر. ئۇلار دائىم بىتىم ئالدىدىمۇ ۋاقىتلىق ھۆكۈمەتنىڭ ئاساسلىق رەھبەرلىرى ئىدى. بىتىمدىن بۇرۇن ياكى كېيىنمۇ سابىق سوۋېت ئىتتىپاقى ئۈچ ۋىلايەتنى ئوخشاشلا ھەممە جەھەتتىن قوللاپ كەلگەن. ئامما بىتىمدىن كېيىنكى سىياسەت، تەدبىرلەردە پەرق بولغانلىقى ئېنىق. ئېلىخان تۆرە شۇ دەۋرنىڭ ئادىمى ۋە دىنىي زات بولۇشى سەۋەبلىك ئۈچ ۋىلايەت دەۋرىدە بەزى سەلبىي تەسىرلەرنى قالدۇرغان بولسىمۇ، لېكىن بىر ئېلىخان تۆرىنىڭ بولۇش-بولماسلىقى بىلەن ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋىنى ئوخشىمىغان ئىككى دەۋرگە ئايرىش رىياللىققا ئۇيغۇن بولمىسا كېرەك.

سابىق سوۋېت ئىتتىپاقى ھۆكۈمىتى تەرەپ ئېلىخان تۆرىنى «ئازاتلىق جەمىيىتى»نىڭ ۋە ۋاقىتلىق شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ رەئىسى قىلىشقا ماقۇل بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭدىن گۇمانلىناتتى. ئۇنىڭ شىنجاڭدا داۋاملىق خىزمەت ئىشلىشىنى ياقتۇرماتتى. بىتىم ئىمزالىنىش ئالدىدا ئېلىخان تۆرىنىڭ ئىستىپا بېرىشىنى تەلەپ قىلىپ، مەخپىي خەت يېزىش ئۇيۇشتۇرۇلدى ۋە شۇنىڭ بىلەن سوۋېت ئىتتىپاقىغا ئېلىپ كېتىلدى. ئاڭلاشلارغا قارىغاندا، ئېلىخان تۆرە سابىق سوۋېت ئىتتىپاقىدا (ئۆزبەكىستاندا) بىر مەزگىل دىنىي خىزمەت ئىشلەپ، كېيىنكى يىللاردا ۋاپات بولغان. ئېلىخان تۆرە-ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋىنىڭ دەسلەپكى مەزگىلدە مەلۇم رول ئوينىغان تارىخىي شەخس.

خەلق ئىنقىلاۋى پارتىيەسىگە مۇناسىۋەتلىك بەزى ئەھۋاللار

1946-يىلى بىتىم ئىمزالىنىش ئالدىدا ئىلىدا ئابدۇكېرىم ئابباسوۋنىڭ تەشەببۇسى بىلەن گومىنداڭغا قارشى تۇرۇش مەخسىتىدە مەخپىي تەشكىلات «خەلق ئىنقىلاۋى پارتىيەسى» (خ ئى پ) تەشكىل قىلىنغان. ئەزالىرى، ئاساسەن، ئۈچ ۋىلايەتتە خىزمەت قىلىۋاتقان ياشلار، زىيالىلار ئىدى. كېيىنكى كۈنلەردە ئۈرۈمچى، تۇرپان، قەشقەر، خوتەنلەردىمۇ گۇرۇپپىلار تەشكىل قىلىنغان. بۇ يەردە مۇنداق بىر ئەھۋالنى ئېيتماقچىمەن: پارتىيەنىڭ قۇرۇلغانلىق ئىشىنى غۇلجىدىكى سابىق س س س ر كونسۇلخانا خەۋەر قىلىپ قويۇشنى مۇۋاپىق كۆرۈپ، بۇ ئىشنى ئابدۇكېرىم ئابباسوۋ ئۈستىگە ئالغانىدى. ئاردىن بىر نەچچە كۈن ئۆتۈپ، ئابدۇكېرىم ئابباسوۋ ماڭا: «مەن ئېيتقىچە كونسۇلخانا بىلىپ بوپتۇ»، بۇنى كىم خەۋەر قىلغاندۇ؟» -دېدى ئېنىق بىر يەرگە كېلەلمىدۇق. بىر نەچچە ھەپتە ئۆتكەندىن كېيىن، ئابدۇكېرىم ئابباسوۋ يەنە شۇ ھەقتە سۆز ئېچىپ «كونسۇلخانا خەلق ئىنقىلاۋى پارتىيەسىنىڭ قۇرۇلغانلىقىنى موسكۋا ئارقىلىق ئۇققان بولسا كېرەك، ئارىمىزدىن بىرى قورغاس چېگارىسىغا خەۋەر بەرگەن، موسكۋا بۇ ئىشتىن ئالدىن خەۋەر تېپىپ، غۇلجا كونسۇلخانىسىدىن ئۇقۇشقاندا، ئۇلار بۇ ئىشتىن خەۋەرسىز بولغاچقا، «پارتىيە قۇرۇلغان ئىش يوق» - دەپ جاۋاپ بېرىپ، موسكۋانىڭ تەنقىدىگە ئۇچرىغان. شۇڭا كونسۇلخانىنىڭ بىزگە بولغان مۇئامىلىسى قوپال بولغان» دېدى. بىر مەزگىلدىن كېيىن ئابدۇكېرىم ئابباسوۋ قاتارلىق كىشىلەر ئۈرۈمچىگە خىزمەتكە كەتكەچكە، پارتىيەنىڭ ئىش ئورنىمۇ ئۈرۈمچىدە بولغان. يولداش سەيپىدىن ئەزىزىنىڭ ئېيتىشىچە، شۇ كۈنلەردە ئۈرۈمچىدە مەسكۋادىن كەلگەن بىر مەسئۇل كىشى بىلەن خەلق ئىنقىلاۋى پارتىيەسى ھەققىدە سۆزلەشكەندە، ئۇ كىشى ھېچقانداق باشقىچە پىكىردە بولمىغان.

1947-يىلى بىتىم بۇزۇلغاندىن كېيىن، ئۈرۈمچىدىن ئىلىغا قېچىپ بارغان بىر تۈركۈم ئىلغار زىيالىلار بۇ پارتىيەگە قوبۇل قىلىندى. شۇ كۈنلەردە سابىق س س س رنىڭ غۇلجىدىكى مۇئاۋىن كونسۇلى بىر شەخسكە «خەلق ئىنقىلاۋى پارتىيەسىگە كىردىڭمۇ... بۇ ئەكسىيەتچى تەشكىلات» دېگەن. بۇ گەپ 1957-يىلدىكى يەرلىك مىللەتچىلىككە قارشى كۈرەش ۋاقتىدا چوڭ زىيندا ئوتتۇرىغا قويۇلغان (ئۆز ۋاقتىدا ئۇ گەپكە ھېچ كىم ئىشەنمىگەن). بۇ يەردە ئىككى ئۇقتىغا دىققەت قىلىش كېرەك: بىرى موسكۋا راستىنلا خەلق ئىنقىلاۋى پارتىيەسىنى «ئەكسىيەتچى تەشكىلات» دەپ قارىغان بولسا، پارتىيە قۇرۇلغان چاغدىلا تۇزۇپ كېتەتتى، ھەتتا تەشكىل قىلغۇچىلارمۇ قاتتىق جازالىنىپ كېتىشى مۇمكىن ئىدى. يەنە بىرى، 1948- يىلى يازدا موسكۋادىن بىر كىشى كېلىپ پارتىيەدىن ئىككى ۋەكىل كۆرسىتىپ بېرىشنى تەكلىپ قىلدى. ئۇلار خەلق ئىنقىلاۋى پارتىيەسىنى يېڭىدىن تەشكىل بولىدىغان «شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقىغا» قوشۇشنى تەكلىپ قىلدى، بۇ مەسىلىدە بىر قىسىم يولداشلاردا ئوخشىمىغان پىكىر بولسىمۇ، موسكۋانىڭ تەكلىۋى بولغاچقا، ئۇ تەكلىپكە قوشۇلغان.

ئىنقىلاپچىل ياشلار تەشكىلاتى توغرىسىدا

شەرقىي تۈركىستان ئىنقىلاپچىل ياشلار تەشكىلاتى 1945 - يىلى 11- ئايدا تەشكىل قىلىنغان. 1946-يىلى خەلق ئىنقىلاۋى پارتىيەسى قۇرۇلغاندىن كېيىن، ياشلار تەشكىلاتى ئىچكى جەھەتتە پارتىيەنىڭ ياشلار بۆلۈمى بولۇپ پائالىيەت ئېلىپ بارغان. 1948-يىلى «شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى» قۇرۇلغاندا، ئىتتىپاقنىڭ ياشلار بۆلۈمى قىلىپ ئۆزگەرتىلگەن.

ياشلار تەشكىلاتىنىڭ ئاساسلىق ۋەزىپىسى ياشلارنى تەشكىللەپ ۋە تەربىيەلەپ، گومىنداڭغا قارشى كۈرەشنىڭ غەلىبىسىنى قولغا كەلتۈرۈش ۋە غەلىبە مېۋىسىنى قوغداشتىن ئىبارەت ئىدى. ياشلار تەشكىلاتى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئۈچ ۋىلايەت دائىرىسىدىكى بارلىق ۋىلايەت، ناھىيە ۋە مەكتەپ، كان-كارخانا، ھەربىي قىسىملاردا ھەر دەرىجىلىك تەشكىلىي ئاپپاراتلىرى بار بولۇپ، ئۇمۇمىي ئەزاسى 14 مىڭ ئەتراپىدا ئىدى. نىزامنامىنىڭ كونكرېت مەزمۇنلىرى ئېسىمدە يوق. لېكىن تەشكىلاتنىڭ مەسئۇللىرى ئىلغار ئىدېيەدىكى ياشلار بولغاچقا، نىزامنامىغىمۇ ئۆز ئىدېيەسىنى سىڭدۈرگەن. ھەتتا نىزامنامىدا «مۇتەئەسسىپ كۈچلەرگە قارشى كۈرەش قىلىش» تەشكىلاتنىڭ ئۆز ۋەزىپىسى دەپ يېزىلغان. ياشلار تەشكىلاتى يەنە خىزمەت نىشانىنى بېكىتكەندە، «خەلقنىڭ پارلاق ئىستىقبالى ئۈچۈن كۈرەش قىلىش»، «ئىلمىي ئاساستا كۈرەش ئېلىپ بېرىش»، «دۇنياۋىي خەلقچىل كۈچلەرنىڭ ياردىمىگە تايىنىش» دېگەندەك سۆزلەرنى يازغان. نىزامنامىگە «ماركسىزم-لېنىنىزم»، «سوتسىيالىزم» دېگەندەك ئىبارىلەرنى يېزىش مۇمكىن ئەمەس ئىدى. چۈنكى سوتسىيالىزم شۇئارىنى ئوچۇق تەشۋىق قىلىش شۇ شارائىتتا «سولچىللىق» دەپ قارىلىپ، خەلق ئاممىسىنى گومىنداڭغا قارشى كەڭ تۈردە قوزغاشقا پايدىلىق ئەمەس، دەپ ھېساپلىغان. نىزامنامىدىكى بەزى مەزمۇنلارغا ژۇقۇرى تەبىقىدىكىلەرنىڭ قوشۇلماسلىقى ئېنىق بولسىمۇ، لېكىن ئۇلار ئۇنىڭغا ئوچۇق قارشىلىق بىلدۈرەلمەيتتى.

ياشلار تەشكىلاتى ئەزالىرى ھەپتىلىك ئۆگىنىش، تۇرمۇش يىغىنلىرىغا قاتنىشاتتى. قەرەللىك ھالدا يىغىن ئوتكۈزۈپ، ۋەزىيەت توغرىسىدا دوكلاد بېرىلەتتى، ياشلار تەشكىلاتىنىڭ يەنە ئورگان ژۇرنىلى بولغان ئايلىق «كۈرەش» ژۇرنىلى نەشىر قىلىنىپ تۇراتتى، ژۇرنال تىنچلىق بىتىمىنى قوغداش ۋە ئۇنى ئىجرا قىلىش جەھەتتە تەشۋىقات ئېلىپ بېرىپ، ئۈچ ۋىلايەت ۋاقىتلىق ھۆكۈمىتىنىڭ خىزمەتلىرىگە يېقىندىن ماسلاشتى. بىرلەشمە ھۆكۈمەت سايلام ئېلىپ بارغاندا ۋە گومىنداڭ بەزى ئەكسىيەتچىلەر بىلەن تىل بىرىكتۈرۈپ، ئۈچ ۋىلايەتكە ھۇجۇم قوزغىغاندا، ياشلار تەشكىلاتى ئۆز رولىنى جارى قىلدۇردى. بولۇپمۇ تارباغاتاي ياشلار تەشكىلاتى تەشكىلات ئەزالىرىدىن 600 ياشنى تەشكىللەپ گومىنداڭنىڭ ھۇجۇمىغا قارشى ئۇرۇشقا سەپەرۋەر قىلغان.

ئۈچ ۋىلايەت ۋاقىتلىق ھۆكۈمىتى نېمە ئۈچۈن تىنچلىق بىتىمى ئىمزالىغان؟

بۇ مەسىلىدە ھەر خىل سۆزلەر بولۇنماقتا. مەسىلەن: بەزىلەر ئۈچ ۋىلايەت ئارمىيەسىنىڭ ئۈرۈمچىنى ئېلىشقا كۈچى يەتمەيدىغان بولغاچقا، تىنچلىق بىتىمىنى تۈزدى، دېسە، بەزىلەر: ئەسلى سابىق سوۋېت ئىتتىپاقى ئۈچ ۋىلايەتنى قوللاپ، شىنجاڭنى مۇستەقىل قىلماقچى ياكى سابىق سوۋېت ئىتتىپاقى شىنجاڭنى ئۆزىگە قوشۇۋالماقچى بولغان، لېكىن خەلق ئارا ۋەزىيەت يول قويمىغانلىقتىن، تىنچلىق بىتىمىنى تۈزۈشكە مەجبۇر بولغان، دېگەندەك سۆزلەرنى قىلىپ ژۈرگەن. بۇ گەپلەرنىڭ قىلچە ئاساسى يوق. بۇ ھەقتە قىسقىچە توختىلىمەن:

1). ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋى ئەسلىدە باشلىنىشىدىنلا مۇستەقىل بولۇشنى ئەمەس، بەلكى شىنجاڭدا گومىنداڭ ئارمىيەسىنى ئەزەر بەنت قىلىپ، جۇڭگو خەلقىنىڭ ئازاتلىق ئۇرۇشىغا مەدەت بېرىشنى مەخسەت قىلغان.

2). سابىق سوۋېت ئىتتىپاقى ئوكتەبىر ئىنقىلاۋىدىن كېيىن، بولۇپمۇ ئۈچ ۋىلايەت دەۋرىدە شىنجاڭنىڭ جۇڭگونىڭ بىر ئۆلكىسى بولۇشىنى ئىزچىل قوللاپ كەلدى. سابىق سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ مەخستى شىنجاڭدا سابىق سوۋېت ئىتتىپاقىغا قارشى كۈچلەرنىڭ ئورۇنلىشىشىنى توسۇش ۋە سابىق سوۋېت ئوتتۇرا ئاسىيەسىنىڭ مۇقىملىقىنى ساقلاشتىن ئىبارەت.

3). تىنچلىق بىتىمىنى ئىمزالاش يالغۇز شىنجاڭدىكى يەككە-يېگانە ئىش ئەمەس. شۇ كۈنلەردە دۇنيا ۋەزىيىتىدىكى چاۋشەن، ۋيېتنام، گېرمانىيە قاتارلىق دۆلەتلەردە ئىمزالانغان ئۇرۇش توختىتىش توغرىسىدىكى تىنچلىق كېلىشىملىرى بىلەن بىرلەشتۈرۈپ قارىغاندا، بۇ مەسىلىنى ئېنىقراق چۈشىنىۋالغىلى بولىدۇ.

ئىنقىلاپنىڭ دەسلەپكى كۈنلىرىدە مۇستەقىللىق شۇئارىنىڭ ئوتتۇرىغا قويۇلۇشى بىلەن خەلق ئىچىدىمۇ مۇستەقىللىق ئۈچۈن كۈرەش قىلىۋاتىمىز، دەيدىغان تونۇشنىڭ ئومۇملاشقان تەرىپىمۇ بار. لېكىن تارىخىي فاكتلارغا ئاساسلانغاندا، ئۇ شۇئاردىن ۋاستە سۈپىتىدە پايدىلىنىلغان، دېگەن خۇلاسىنى چىقىرىشقا توغرا كېلىدۇ.

تۇرپان قوزغىلىڭىنىڭ ئۈچ ۋىلايەت تەرەپ بىلەن مۇناسىۋىتى بولغانمۇ؟

ھازىر بەزى ماتېرىياللاردا (سوڭ شىليەن ئەپەندىنىڭ ئەسلىمىسىدە)، تۇرپان قوزغىلىڭىنى ئۈچ ۋىلايەت قوزغىغان، تۇرپانغا ئۈچ ۋىلايەت ياشلار تەشكىلاتى كادىرلىرى ئەۋەتىلگەن، دېگەندەك سۆزلەر يېزىلغان. تۇرپان خەلقىنىڭ قوزغىلىشىغا ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋىنىڭ تەسىر كۆرسەتكەنلىكى ئېنىق، ئامما قوزغىلاڭنىڭ ئاساسىي سەۋەبى گومىنداڭنىڭ تۇرپان خەلقىگە سالغان زۇلۇمىدىن بولغان. سوڭ شىليەن ئەپەندىنىڭ ئەسلىمىسىدە، ھەتتا: «ئۈچ ۋىلايەت ئەۋەتكەن پالانى، پوكۇنلار ئەسىرگە چۈشتى»،- دەپ يېزىلغان. ئۈچ ۋىلايەتنىڭ تۇرپان خەلقىگە قوزغىلىش بۇيرۇقى قىلغانلىق ۋە ئادەم ئەۋەتكەنلىك مەسىلىسى مەۋجۇت ئەمەس. تۇرپان قاتارلىق ئۈچ ناھىيە خەلقىنىڭ ھەرىكىتى ئىنقىلاۋىي ھەرىكەت. ئامما ئۈچ ۋىلايەت تەرەپ ھازىرغىچە ئۇزۇننىڭ قوزغىلاڭ بىلەن مۇناسىۋىتى بارلىقىنى ئىنكار قىلىپ كەلدى. ئەمەلىيەتتا، ئۈچ ۋىلايەت رەھبەرلىرى بىتىمگە خىلاپ ھەر قانداق ھەرىكەتلەرنى توسقان. شۇڭا تۇرپان ھاكىمى ئابدۇراخمان مۇھىتى ئۈچ ۋىلايەت تەرەپنىڭ تەلىۋىگە ئاساسەن، «قوزغىلاڭ قىلمىز» دېگۈچىلەرنىڭ بىر نەچچە قېتىملىق ھەرىكەتلىرىنى توسۇپ قالغان. جۇملىدىن غېنى، مۇسا (قاقۋاش) قاتارلىق ئون نەچچە كىشى قوراللىنىپ تۇرپان تاغلىرىغا كېلىپ «بىز ئۈرۈمچىدىن ئىنقىلاپ قىلىشقا كەلدۇق، بىزنى ئەخمەتجان ئەپەندى ئەۋەتتى» دەپ داۋراڭ سالغاندا، ھاكىم ئابدۇراخمان بىر بەن ساقچى ئەۋەتىپ، ئۇلارنى تۇتقان، لېكىن ئارىدا توقۇنۇش يۈز بېرىپ، غېنى، مۇسا قاتارلىق تۆرت كىشىگە ئوق تېگىپ ئۆلگەن، گومىنداڭ تەرەپ ئەھۋالنى بىلمىگەن ئاممىنى قايمۇقتۇرۇپ، موشۇ ئىشنى باھانە قىلىپ، خەلقنى «ئىنقىلاۋىي ياشلارنى ئۆلتۈرگەن قاتىللارنى يوقىتايلى!» دەپ جەسەتنى كۆتۈرۈپ، نامايىش قىلىشقا قۇترىتىپ، ئىلغار كۈچلەرگە زەربە بېرىشكە ئۇرۇنغان. بەزىلەرنىڭ ئۈچ ۋىلايەت ياشلار تەشكىلاتى ئەزالىرىنى قوزغىلاڭ كۆتۈرۈشكە ئەۋەتتى، دېگەن سۆزلىرىنىڭ ھېچقانداق ئاساسى يوق. تۇرپان قوزغىلىڭىغا قاتنىشىمىز، دەپ ئۈرۈمچىدىن بارغان ياشلار ئىچىدە ئۆزلىرىنى ئۈرۈمچىدىكى دېموكراتىك ياشلار تەشكىلاتىنىڭ ئەزاسى دەپ بارغانلاردىن بولۇشى مۇمكىن. بۇ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلاپچىل ياشلار تەشكىلاتى ئەمەس، شۇڭلاشقا ئۇلارنى دېموكراتىك ياشلار تەشكىلاتى ئەۋەتكەن بولماستىن، ئۆز [illegible]غا قىزىپ كېتىش بىلەن بارغان بالىلار بولۇشى مۇمكىن، دەپ ئويلايمەن.

مەردانىلىق

(بولغان ۋاقىە ئىزىدىن)

ئەختەم روشەندىن خەت ئالمىغىلى يېرىم يىلدىن ئاشتى. ئاغرىپ-سىلاپ قالدىمىكىن ياكى ئائىلىسىدە بىرەر ئوڭۇشسىز ئەھۋاللار يۈز بەردىمۇ، دېگەن خىيال- ئەندىشىلەر ئەختەمنى بىئارام قىلاتتى. شۇنداق كۈنلەرنىڭ بىرىدە بېيجىڭ تىببىي ئىنستىتۇتىنىڭ ستۇدېنتى ئەختەم ئۆز ياتىقىدا دەرس تەييارلاپ ئولتارغىنىدا قويۇندەك چېپىپ ۋۇرىدىغان شاكىچىك «خەت كەلدى!» دەپ ۋاقىراپ كىرىپ كەلدىدە، ئەختەمگە كونۋېرتنى تۇتقۇزدى. بىراق كونۋېرتنىڭ ئۈستىدە روشەننىڭ نامى ئەمەس، ئىلى سەھىيە باشقارما باشلىقى مۇنىرنىڭ ئىسمى يېزىلغان ئىدى. خەت تۆۋەندىكى مەزمۇندا ئىدى:

— ئىنىم ئەختەم، سالامەتمۇسەن، ئوقۇشلىرىڭ ياخشىدۇ. سېنىڭ تۇغۇلۇپ ئۆسكەن سۆيۈملۈك غۇلجىنى سېغىنغانلىقىڭنى چۈشىنىمەن. ماي ئېيىنىڭ سېخى تەبىئىتى شەھرىمىزنىڭ ھۆسنىنى تېخىمۇ گۈزەللەشتۈرمەكتە. بازارلار قايناپ-تاشقان. باياشەتچىلىك، ھۈنەرۋەن-كاسىپلارنىڭ قىزغىن ئىش- ھەرىكىتى كىشىلەر كۆڭلىدىن چىقماقتا. ئاشپۇزۇللاردا قورۇلۇۋاتقان سەيلەرنىڭ، ناۋايخانىلاردا قومۇرۇلۇۋاتقان نانلارنىڭ، سامسا، گوشكىردى، پەرمودىلارنىڭ خۇش پۇرىقى دىماققا ئۇرۇلۇپ ئىشتەيىنى غىدىغلاشلىرىنى دېمەمسەن.

زايىمكا، جىرغىلاڭ، جىلىل يۈزىلەرگە قويرۇغى ئۈزۈلمەي قاتناۋاتقان قوڭغۇراقلىق خادۇك ھارۋۇلاردىكى قىز-يىگىتلەرنىڭ ئويۇن-تاماشە، سەيلىلىرى ئەۋجىگە ئالماقتا...

ئەشۇ قۇرلارنى ئوقۇپ ئەختەمنىڭ ھىسسياتى ئۇرغۇپ، ئىچىدە: «مەن غۇلجامنى دۇنيانىڭ ھېچ بىر شەھىرىگە تەگلەشتۈرمەيمەن، ھەجەپ بۇرنۇمغا پۇراپ كەتتىدە» دەپ ئويلىدى. بىراق خەتنىڭ كېيىنكى قۇرلىرىغا كۆز يۈگۈرتكەندە ئەختەمنىڭ چىرايىنى كۆلەڭگە قاپلىدى...

— ئىنىم، ئەختەم، مەن بۇ خېتىمدا سېنى خۇش قىلالمايمەن. كەچۈرسەن، ئاغرىقنى يوشۇرساڭ، ئۆلۈم ئاشكارە دېگەندەك، سېنىڭ نېكاھىڭدىكى ئايالىڭ روشەن شەنىگە داغ تەككۈزدى. ئۇ ھېلىقى سەن بىلىدىغان رېھىم ساختا بىلەن مۇناسىۋەت باغلاپ، نومۇس، ئەخلاقتىن چەتلىگەنلىكى يۇرتتا پۇر بولۇپ كەتتى.

مەن دوستلىرىڭ بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، سېنى خەۋەرلەندۈرۈپ قويۇشنى لايىق كۆردۈم. قالغان ئىش ئۆزەڭدە. بۇ كۈتۈلمىگەن كۆڭۈلسىزلىك ساڭا ئېغىر بولسىمۇ، ئۆزەڭنى يوقاتماي، قەتئىي ئىرادىلىك بولۇپ، بىلىم ئېلىشقا ئىشتىياقىڭنى قىلچە بوشاتما.

خەير، مۇنىر، غۇلجا شەھەر،
20- ماي.

ئەختەم چۈشلۈك تاماققا ئۇرۇلغان قوڭغۇراق ئاۋازىغىمۇ دىققەت قىلمىدى. بېشى قاتتىق سىلكىنگەندەك بولۇپ، چوڭقۇر ئوي دەرياسىغا چۆمدى... «بۇ ئەقىلغا سىغمايدىغان ۋاپاسىزلىق، شەرمەندىلىكقۇ، مۇھەببەت، ئەر-ئاياللىق رىشتى قېنى؟» دېگەن خىياللارنى كەچۈردى. ئۇ روشەن بىلەن دەسلەپكى تونۇشقان چاغلىرىنى، نېكاللىق بولغانلىقىنى، ئائىلە قۇرغان ۋاقىتلىرىنى خۇددى ژىپقا تىزغاندەك ئەسلىدى. ئۇلار بىر ساھانىڭ- تىببىي كەسىپنىڭ ئادەملىرى ئىدى.

روشەن زىلۋا بوي، ئىللىق چىراي، خۇمار كۆز، كۈلگەندە سول مەڭزىدىكى زىناق ھۆسنىنى تېخىمۇ گۈزەللەشتۈرىدىغان خۇش خۇلقلۇق قىز ئىدى. ھازىر ئۇ چىراي ئەختەمنىڭ كۆز ئالدىدا غۇۋالىشىپ كۆرۈنمەكتە...

خەتتىن كېيىن ئەختەمنىڭ ۋۇجۇدىدا جىددىي ئۆزگىرىش يۈز بەرگەنلىكىنى بايقىغان سىنىپدىشى شاۋدۇن ۋاقەنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى بىلدى. ئەختەم ئۇنىڭغا خەتنى ئۇزاتتى. شاۋدۇن خەتنى ئوقۇۋېتىپ، قوشۇملىرى تۈرۈلدى. بىر چاغدا:

— تۇفى، ئۇياتسىز!— دەپ ۋاقىراۋەتتى ئۇ.

شاۋدۇن ئەختەمدىن ياش جەھەتتىن چوڭراق بولۇپ، ھايات تەجرىبىسىمۇ كەڭ ئىدى. ھەر ئىككىلىسى غۇلجىدا بىر مەھەللىدە ئۆسۈپ چوڭ بولغان، خۇش تەبەتلىك، ھەزىل-چاقچاققا ئۇستا، كىشىلەر بىلەن تېز چىقىشىپ كېتىدىغان يىگىت ئىدى.

— جۇرە، مەن سېنى ئوينىتىپ كېلەي،— دەپ ئەختەمنىڭ ئۇنىمىغىنىغا قويماي قولىدىن تارتتى شاۋدۇن. ئۇلار بېيجىڭ شەھرىنىڭ شەرىق تەرىپىدىكى يىخۇسەن بېغىغا بېرىپ، كول بويىدىكى سالقىن شىپاڭدىن ئورۇن ئېلىشتى. سىڭ خام دېگەن داڭلىق پىۋىدىن ئالدۇرۇپ، ئارقا- ئارقىدىن ئىككى كۈرۈشكىدىن سۈمۈرۈۋەتتى. ئاندىن چىنداۋ ھارىقىغا ئېغىز تەككۈزدى. ھارارەت تەسىرىدىن ئەختەمنىڭ پۈگانى ئورلەشكە باشلىدى. روشەنگە قىلغان ئەقىدىلىرىگە ئېچىنىپ، خەلقنىڭ:

«ئايرىلغانغا ئۆلمەيمەن،
ئېقىدەمگە ۋىغلايمەن»—

دېگەن ئاقىلانە سۆزى يادىغا كەلدى.

ئەتىسى شاۋدۇن بىلەن ئەختەم ياتاقتا ئولتىرىپ ئازادە سۆزلەشتى. نۆۋەتنى شاۋدۇن ئالغان ئىدى:

— مەنمۇ بىرىنچى نېكاھتا بەختسىزلىككە ئۇچرىغانمەن، ئۇ بىراق باشقىچە يۈز بەرگەن ئىدى. سۆيۈپ، كۆيۈپ ئالغان ئايالىم ياش دۇنيادىن ئۆتتى. سەن بولساڭ پاك مۇھەببىتىڭگىمۇ، ئەقىدەڭگىمۇ، ئەرلىك نومۇسىڭغىمۇ كويۇۋاتىسەن، سەن تېخى ياش، ھەقىقىي بەخت ئالدىڭدا. ھاياتنىڭ ئىسسىق سوغلىرىغا بەرداشلىق بېرىپ چېنىقىش، بىلىمىڭنى تەكەممۇللاشتۇرۇش ھەممىدىن ئەلا! —دېدى ئۇ.

ئىككى كۈن ئۆتۈپ، ئەختەم غۇلجا شەھەرلىك سوتقا قارىتىپ يېزىلغان، روشەننىڭ قانۇنى نېكاھقا خىيانەت قىلغانلىقى ئۈچۈن ئاجرىشىش تەلۋىنى ئوتتۇرىغا قويغان ئەرزىسىنى شاۋدۇنغا كۆرسەتتى...

* * *

ئايلار، يىللار ئۆتۈپ، ئەختەم ئىنستىتۇتنىڭ ئۈچىنچى كۇرسىنى تاماملىغاندا، تەتىلدە غۇلجىغا كەلدى. ئاتا-ئانا، ئۇرۇق — تۇققانلىرى بىلەن يارى-بۇرادەرلىرى قۇچاق يېيىپ قارشى ئالدى. دوستلىرى چاي-ھا-بەزمىلەرگە چاقىردى. كۈنلەرنىڭ بىرىدە بىر ئاغىنىسىنىڭ ئۆيىدە پاراڭلىشىپ ئولتارغىنىدا ئۇشتۇمتۇت روشەن توغرىلىق سۆز ئېچىلدى:

— روشەن ئۆزىگىمۇ قىلدىغۇ، مانا ئەندى مىڭ بىر پۇشايماندا، كاشكى رېھىم ساختا ئۇنىڭغا ۋاپا قىلسىچۇ، ئۇ رەسمىي نېكالىنىشقا ئۇنىمىغىدەك، تۇغۇلۇش ئالدىدا تۇرغان پەرزەندى چېچىراپ كېتىپتۇدەك،— دەپ قالدى ئاغىنىسىنىڭ ئايالى.

بۇ گەپ ئەختەمگە ئىلان چاققاندەك قاتتىق تەسىر قىلدى، ئۇ بىلىندۈرمىگەندەك، ئۇ زىنى تۇتقان بولسىمۇ، رەڭگى ئۆزگەرگەنلىكىنى ئاغىنىسى سېزىپ:

— خوتۇن كىشى دېگەن ئەندىكى ئۇششاق سۆزلەرنى كوتىرىپ يۈرىدىغان خەق،—دەپ ئايالىغا كايىدى. ئەختەمنىڭ كۆڭلى يارىسىغا تۇز سەپكەندەك ژۈرىكى ئېچىشىۋاتاتتى. «خەپ سېنى ساختا، ئەندى ساڭا ئۆزەمنى بىر كورسىتىپ قويمىسام» دېدىدە، ئەتىسى رېھىم ساختىنى ئىش ئورنىدىن ئىزدەپ تاپالمىدى. ئۇ كۈنى چۈشتە توغرى كورۈكتىكى سەلەينىڭ ئاشخانىسىدىن تاپتى. ئەختەم رېھىم ساختا تاماق يەۋاتقان ئۈستەلگە بېرىپ، ئۇنىڭغا قارىمۇ-قارشى ئولتۇرىشىغا، بۇنى كورگەن رەقىبى چوچۇپ، ئورنىدىن دەرھال تۇرۇپ كەتتى. «كەل، كەل!» دەپ كۆچۈكلىنىپ سۆزلەشكە باشلىدى.

— مەن سېنى ئىزدەپ يۈرىمەن، سېنىڭ بىلەن سۆزلىشىدىغان جىددىي مەسىلە بار. جۇر، خالىي بىر ئورۇن تاپايلى،— دەپ ئۇنىڭ بويىنىنى باغلىغاندەك ئاشخانىدىن ئېلىپ چىقتى. ئۇلار ئايرىم خالىي جاينى تېپىپ، ئەختەم ھاراق-زاكۇسكا بۇيرىدى. رېيۇمكىلار تولتىرىلىپ، ئۈن-تۈنسىز، ئۇرۇشتۇرمايلا ھەر ئىككىسى ئىچىۋېتىشتى. ئەختەمنىڭ غۇلجىغا كەلگەنلىكىنى ئاڭلىغان رېھىم ساختا بىر كۈنى بولمىسا، بىر كۈنى موشۇنداق بولارىنى سېزىپ يۈرەتتى. سۆزنى ئەختەم ئەشتى:

— سەن قانداق سەۋەپ بىلەن بولمىسۇن روشەننى يولدىن چىقاردىڭ، مەن ئەرلىك نومۇسۇمغا بەرداشلىق بېرىپ، ئاڭلىق ھالدا، ئەگەر روشەن سەن بىلەن بەختلىك بولسىلا مەيلى، دەپ كەڭ قوساقلىق قىلدىم. ئەندى بولسا، روشەننىڭ ئىپپەت-نومۇسىنى دەپسەندە قىلىپ، خالىغىنىڭچە خورلاپ يۈرۈيسەن. سەن ئويلىمىغىنكى، روشەننىڭ ھېچ قانداق ھىمايىچىسى يوق دەپ، گەرچە مېنىڭ روشەن بىلەن قانۇنى ئەر-خوتۇنلۇق ئىشىمىز كۈچىدىن قالغان بولسىمۇ، ئۇنىڭ خورلانغان نومۇسىنى قوغداش بۇرچۇم بار!— ئەختەمنىڭ قەھرى-غەزەپكە كېلىپ ئېيتۋاتقان بۇ سۆزلىرىگە رېھىم ساختىنىڭ «مەن روشەننى خورلىمىدىم، مۇناسىۋەت ئۈزمىدىم» دېگەندىن باشقا سۆز ئاغزىدىن چىقمىدى. ئەختەمنىڭ ئەلپازىدىن ھەر قانداق دەھشەتنى كۈتۈش مۇمكىنلىكىنى سەزدى رېھىم ساختا.

— مېنىڭ ساڭا قويىدىغان شەرتىم شۇنداق،— دېدى ئەختەم،— روشەننىڭ ئالدىدا ئەپۇ سوراپ، رەسمىي نېكالىنىپ، تۇرمۇشنى داۋاملاشتۇرىسەن. ئەگەر بۇنىڭغا كونمىسەڭ، ھاياتىڭدىن ئايرىلىسەن! سېنى بۇ دۇنيادا ساق قويمايمەن!— دەپ سۆزىنى چورت ئۈزدى.

رېھىم ساختا ئەختەمگە تەسلىم بولۇش بوسۇغىسىدا تۇراتتى. ئەندى ساختىلىق بىلەن روشەننى خورلاشقا ئورۇن قالمىغانلىقىنى چۈشەنگەندۇ بەلكىم، ئەختەمنىڭ ئەر ژۈرەك مەرتلىكىدىن ياكى دوستىقا يولەكچى، دۈشمەنگە رەھىمسىز ئىرادىسىدىن چوچىدىمۇ ئەيتەۋىر، ئورنىدىن تۇرۇپ:

— كەچۈر ئەختەم، سەن ئېيتقان شەرتنى ئورۇندايمەن،— دەپ قول ئۇزاتتى...

كوپ ئۆتمەي يۇرت ئىچىدە «رېھىم ساختا روشەن بىلەن نېكا رەسمىيتىنى ئۆتەپ، تۇرمۇش كەچۈرۈۋاتقىدەك» دېگەن خەۋەر تارقالدى.

ئەختەمنىڭ تەتىل مۇددىتى تۈگەشكە بىر نەچچە كۈن قالغان ئىدى. ئاغىنە- ئۇلغىلىرىگە ئۇ دەستىخان يېيىپ، خوشلىشىش چېيى ئۆتكەزدى. كەلگۈچىلەرنىڭ ھەر قايسىسى ئەختەمگە ئىزگۈ تىلەكلەرنى ئېيتىپ، قەدەھ كوتۇرۇشتى. پەقەت بىرلا ئادەم باشقىچە سۆزلىدى:

— مەن بۈگۈن ئەختەمنىڭ پۈتۈنلەي يېڭى دەۋرگە ماسلاشقان، بىلىمىنىڭ ئېگىز چوققىلىرىغا قاراپ ئورلەۋاتقان ئۆزگىچە ژىگىت ئىكەنلىكىنى كورمەكتىمەن. بولۇپمۇ، ئەختەم روشەن مەسىلىسىدە بۇرۇن بىزدە بولۇپ باقمىغان ئەخلاقنىڭ ئالىجاناپلىق ئۈلگىسىنى كورسەتتى،— دېدى. بۇ كىشى ئەختەمنىڭ ئۇستازى رۇستەم ئەپەندى ئىدى.

ئەختەم يولغا چىقىشتىن بىر كۈن بۇرۇن روشەندىن خەت ئالدى. خەتتە:

«سالام ئەختەم، مەن بۇ خېتىم ئارقىلىق ھازىرغىچە مېنى ئازاپلاپ كېلىۋاتقان ۋە بىر ئۆمۈر ۋىجدان ئازاۋىدا ئۆتكىدىغان قەلبىمدىن سۆز ئاچماقچىمەن، مەن ئۆز دەردىمگە ئۆزەم داۋا ئىزدىشىم كېرەك ئىدى. مەن ئەندىلىكتە چىن مۇھەببەتنىڭ نېمىدىن ئىبارەت ئىكەنلىكىنى، ھالال ئائىلە قۇرۇشنىڭ مۇقەددەسلىكىنى چوڭقۇر ھىس قىلماقتىمەن. ساپ مۇھەببەت ئاساسىغا قۇرۇلغان مۇھەببەتتىن ئارتۇق مۇقىم ھەقىقەت يوق ئىكەن. مەن ھاياتنىڭ ئالدامچى، يالغان كورۇنۇشلىرىگە بېرىلىپتىمەن. سىزنىڭ پاك مۇھەببىتىڭىزگە خىيانەت قىلدىم. سىز مېنىڭ ئەندىكى ھاياتىمغا ئاچچىقلىك ئېچىنىپ، روھى ھەسداشلىق بىلدۈرگىنىڭىز بىلەن دەز كەتكەن قەلبنى قاداشقا بولمىغاندەك ئىش ئىكەنلىكىنى چۈشىنىمەن. سىزگە چىن ژۈرىكىمدىن ئەندىكى نېكاھىڭىزدا بەختلىك بولۇشىڭىزنى بىر ئاللادىن تىلەيمەن. بۇ سىز بىلەن خەت ئارقىلىق ئاخىرقى دىدارلاشقىنىم.

خەير، روشەن.»

روشەننىڭ ژۈرەكنى تەۋرىتىدىغان، چىنلىقنى ئەكس ئەتتۈرىدىغان خېتىگە ئەختەمنىڭ قەلبىدە قانداق ئاستىن-ئۈستۈنلۈك بولغانلىقىنى سەزگۈر ئوقۇغۇچىلار ئۆزى تەسەۋۋۇر قىلالايدۇ دەپ ئويلايمىز.

* * *

ئەختەم بېيجىڭ تىببىي ئىنستىتۇتىنى يەتتە يىلدا ئالدىنقىلاردىن بولۇپ تاماملاپ، غۇلجا شەھەر داۋالاش مەھكىمىسىگە دوختۇر بولۇپ كەلدى. ئۇ خەلقىنىڭ دەردىگە داۋا تېپىپ ئىشلەشتە بار ۋۇجۇدى بىلەن كۈچ-قۇدرىتىنى سەرىپ قىلدى. تىببىي مەكتەپتە قوشۇمچە دەرس ئۆتتى.

ئۇ بىر ئاغىنىسىنىڭ توي-مەرىكىسىدە بولۇپ، ئەختەم ئولتارغان ئۈستەلنىڭ قارشىسىدا ئولتارغان قىزلار ئارىسىدا بىر قىزغا كۆزى چۈشۈپ قالدى. ئەختەم قەدەھ كوتىرىش پەيتىدىن پايدىلىنىپ، شۇ قىز بىلەن تونۇشتى، ئىسمى گۈلبەھرەم، ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ ياش مۇئەللىمى ئىكەن. ئەختەمگە سۆز بېرىلىپ، ئۇ سۆزلەۋاتقاندا، گۈلبەھرەم ئۆتكەن بىر ۋاقەنى يادىغا ئېلىپ، تەمرىقاپ قالدى. ئۇلار بارغانسېرى ھىمرىلىشىپ پاراڭلاشتى، تانسا ئويناشتى. گۈلبەھرەم ئوتتۇرا بويلۇق، بۇغداي ئۆڭلۈك، ئىككى ئورۇم قۇندۇز چېچى ئېقىمىغا چۈشكەن، چېھرىسىدە تەبەسسۇم يېغىپ تۇرغان قىز ئىدى. ئەختەم گۈلبەھرەمنى خېلە ۋاقىتلار سىناپ يۈردى. ئەتىجىدە توي ياساپ، ئائىلىلىك بولدى...

كۈنلەرنىڭ بىرىدە گۈلبەھرەم:

— قاراڭا ئەختەم، مەن سىزگە كۆڭلۈمدىكى بىر سىرىمنى ئېيتاي، سىزنىڭ روشەن بىلەن بولغان ۋاقەدە ۋاپاسىزلىق قىلغان ئايالىغا رەھىمدىللىك قولىنى سوزغان ژىگىتنى بىر كورۇش ئارزۇسىدا بولۇپ يۈرەتتىم. تۇۋۋا، تەغدىر ئىككىمىزنىڭ قوشۇلۇشىغا سەۋەپچى بولغىنىنى،— دېدى. ئەختەم گۈلبەھرەمگە جاۋابەن:

— تەغدىر دېگەن ھەر ئادەمنىڭ بېشىدا ياخشىلىق ياكى يامانلىق بىلەن تۈگەيدىغان رىۋاللىق ھالەت. بىراق ئۇ ھەر كىمنىڭ مۇجەز-خۇلقى، پەيلى، ئارزۇ-ئارماللىرىغا نىيىتىگە باغلىق بولىدۇ،— دېدى. گۈلبەھرەم ئەختەمنى قۇۋەتلىدى...

ھەبىبۇللا مۇتەللىپ.

دىللارغا يول تاپقان شائىر

(شائىر ئابلىز ھېزىموۋ — 60 ياشتا)

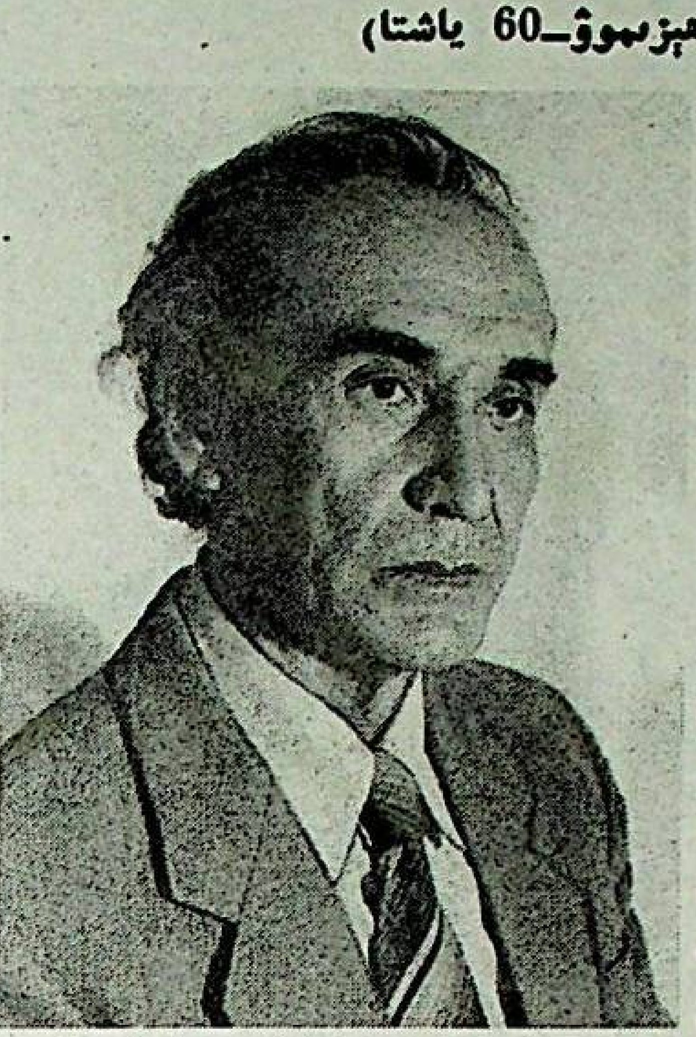

مەلۇمكى، ھەر بىر خەلق روھىي ھاياتىنىڭ ئەينىكى بولۇپ سانىلىدىغان ئەدەبىياتىنىڭ كامالەت دەرىجىسىنى بەلگىلەيدىغان ئامىللارنىڭ بىرى شۇ ئەدەبىياتنىڭ بارلىق ژانىرلىرى بىلەن تەل-توكۈزلۈككە ئېگە بولۇشىغا باغلىقتۇر. ئەينە شۇ نۇقتەئىي نەزەردىن پىكىر قىلغىنىمىزدا، ئاتمىشىنچى يىللارنىڭ بېشىدا بارلىق ژانىرلىرى بىلەن مۇكەممەللىشىشكە ئوتكەن كېڭەش ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ تەرەققىياتىغا ئۆزىنىڭ بەدىئىي ماھارەت بىلەن يېزىلغان شېئىرلىرى، بولۇپمۇ مەسەل، ھەجۋىيلىرى ئارقىلىق مۇناسىپ ھەسسە قوشقان شائىرلىرىمىزنىڭ بىرى ئابلىز ھېزىموۋ بولدى. شۇندىن بېرىقى ئىجادىي ئىزدىنىش بىلەن بېسىپ ئوتكەن ھايات يولىدا ئۇ ئەدەبىياتىمىزدىكى كورنەكلىك شائىرلىرىمىزنىڭ بىرىگە ئايلاندى.

باللىقىدىن ۋۇجۇدىغا سىڭگەن ئىشتىياقى تۇپەيلى ھايات سىرلىرىنى شائىرانە ھېسسىيات بىلەن ئوزلەشتۇرۇپ، ئۇنى تەبىئەت ئاتا قىلغان تالانتى ئارقىلىق كۈيلەپ كېلىۋاتقان ئا. ھېزىموۋنىڭ ئىجادىيىتى ئوزىگە خاس ئالاھىدىلىككە ئېگە. ھالبۇكى، ئادەتتىكى دىغدامىلىق، باشقىلار قاتارى ئېتىلىپ كېلىۋاتقان پىكىرلەرگە يانداش شېئىر كۇپلېتلىرىنى تۈزۈپ چىقىشى ھېچ بىر شائىر ئۈچۈن ئابروي ئېلىپ كەلمەيدىغانلىقى مۇقەررەر ھەقىقەت. ئا. ھېزىموۋنىڭ ئىجادىيىتى ئەينە شۇ خىل ھالاكەتلىكتىن يىراق، قەلبىدىكى ھاياجانلىق ھېسسىيات تۇيغۇلىرىدىن تۇغۇلىدىغانلىقى بايقىلىدۇ. شۇنىڭ بىر ئەمەلىي كورۇنۇشى رىتىدە شائىر مەرت-مەردانىلىق، غورۇرنىڭ يۈكسەكلىكىنى نامايان قىلىپ، يولۋاسنىڭ ئالدىغا كېلىپ، ئۇنىڭ بىلەن چېلىشماقچى بولغان ئىشتقا يولۋاسنىڭ بەرگەن جاۋابىنى ئىزھار قىلىدىغان شېئىرنى مۇنداق يەكۈنلەيدۇ:

يولۋاس ئاستا دەپتۇدەك كۈلۈپ:
«مىڭ ئەلاغۇ كەتكىنىم ئۆلۈپ.
نام ئالغىچە تۇرۇپ ساق، تىمەن،
چېلىشىپتۇ ئىشت بىلەن دېگەن».

بۇ مەسەل شېئىرىدا قەيت قىلىنىۋاتقان پىكىرنى ئېيتىشتا شائىر بىر تەرەپتىن ھاياتلىقتا ئۆزىنى پايلىماي ھاكاۋۇرلۇق، تەكەببۇرلۇقتا ئېرىلىدىغان شەخسلەرنىڭ قىياپىتىنى ئەكس ئەتتۇرسە، ئىككىنچى تەرەپتىن ئەينى ھالەتنى ئوي ئەگلىگىدە تاسقاپ، قۇرۇق كورەڭلىكنى مەسقىرىلەيدىغان غالىپ كۈچلەرنىڭ مەردانىلىقىنى مەدھىيىلەيدۇ. دېمەك، بۇ شېئىرىدا سېزىلىپ تۇرغىنىدەك، شائىر ژۇرىگىدە ئالدى بىلەن تىلغا دەستەك بولغىدەك ئوي-پىكىر تۇغۇلۇپ، ئاندىن ئۇ شېئىر مىسرالىرىغا بەدىئىي قاچىلانغان.

ئادەتتە مەسەللەر بىرەر سيۇژېتلىق ۋاقىە خاراكتېرىغا مۇناسىپ كوپىنچە دىئالوگلار بىلەن يېزىلىدۇ. بىر خىل ئىزنا بىلەن ئېيتىلماقچى بولغان پىكىرنى بايانلاشقا قارىغاندا شېئىر بەدىئىيلىككە دەخلى يەتكۈزىدىغان دىئالوگنى مۇۋاپىق ئورۇنلاشتۇرۇش شائىرنى مۇشكۇللۈككە سالىدىغانلىقى مەلۇم. شائىر ئا. ھېزىموۋنىڭ ئۇنىڭ ھوددىسىدىن مۇۋاپىق چىقىپ، بىرەر سيۇژېتنى ئىنچام پايدىلىنىش ئارقىلىق چوڭقۇر ئوي-پىكىرنى بايان قىلىپ بېرىش ئىختىدارى ئۇنىڭ ھەقىقىي شائىرلىق ماھارىتىدىن دەرەك بېرىدۇ. ئۇنىڭغا دەلىل رىتىدە شائىرنىڭ مونۇ بىرلا كۇبلېت شېئىرنى كەلتۈرۈش كۇپايە.

—ئەۋۇ ترامۋاي،— سوراپتۇ بالا،
دادا نېمىشكە ئورۇلۇپ كەتكەن.
ئۇز جاۋاۋىدا ئېيتىپتۇ ئاتا:
يولدىن چىققىنى بېشىغا يەتكەن.

بۇ ئاددىي ۋە چۈشىنىشلىك تىل بىلەن يېزىلغان مىسرالاردىكى شائىرلىق ئىما-ئىشارەت ئوقۇغۇچىلارنى جەزمەن ئويلاندۇرماي قويمايدۇ. ئۇ ئوي — مۇلاھىزىلىرى، دېمەك، ئەقىل-ئەسىھەتنى تىڭشىماي ئىنسانىيلىق ھايات كەچۈرۈش يولىدىن چىققانلارنىڭ تەغدىرى شۇنداق ھالاكەتلىك بولىدۇ، دېگەن خۇلاسىغا يەكۈنلىنىدۇ.

ئوز دەۋرىنىڭ ئادالەتپەرۋەر كۇيچىسى رىتىدە كىشىلەرنى ئىنسانپەرۋەرلىك، ئادىللىق ئېقىدىلىرىگە سادىق بولۇشقا دەۋەت قىلىپ كېلىۋاتقان شائىر ئا. ھېزىموۋنىڭ مەسەل، ھەجۋىيلىرىدە ھاياتتا يۈز بېرىدىغان سەلبىي كورۇنۇشلەر، مەككارلىق، خوشامەتچىلىك، زوغۇيلۇق، كورەڭلىك، ھەسەتخورلۇق ئىللەتلىرى ئوتكۇر كىنايە بىلەن پاش قىلىنىدۇ.

چايان ئوستەڭگە دۇچ كېلىپ،
مەيۇس كوز سېلىپ:
«ۋاي ئاداش» دەپ
«مەن ساڭا بولاي ھاپاش» دەپ
تاشپاقىدىن سوراپتۇ.
يالۋۇرۇپ ئالدىنى توراپتۇ
بىراق سۇدىن ئوتۇپلا،
جۇدۇنى قورۇپتۇ،
تاشپاقىغا نەشتىرىنى ئۇرۇپتۇ.

شائىرنىڭ مەككارلىق، ۋاپاسىزلىقنىڭ ئەپتى-بەشىرىسىنى ئېچىپ تاشلاش ئۈچۈن بۇ ۋاقىەلىكنى ئەقىل قىلغانلىقى ئۇنىڭ تاپقۇرلىقىنى ئىپادىلەيدۇ. ئادەتتە قۇرۇق ۋەزى-ئەسىھەت بىلەن بۇ خىل ئۇقۇمنى سىڭدۇرۇش بۇ مەسەلدە زىكىر قىلىنغىنىدەك تەسىرلىك بولماس ئىدى.

شۇنى مەمنۇنىيەت بىلەن ئېتىراپ قىلىش ئورۇنلۇقكى، شېئىرلىرىنى ئاھايىتى ئىنچام قۇراشتۇرىدىغانلىقى، تىلىنىڭ مەنتىقەن راۋانلىقى ئا. ھېزىموۋنىڭ ئالقىشلىنىشقا ئەرزىيدىغان ماھارىتىدۇر. ئەينە شۇ چەكلىمىنىڭ ئىزىدە ئۇ كەڭ ۋە چوڭقۇر مەناغا ئېگە بولغان پىكىرلەرنى ئىزھار قىلىپ بېرىشكە قابىل. ئاھايىتى ئىنچام بولسىمۇ، لېكىن چوڭ مەزمۇن سالمىقىنى كوتىرىپ تۇرغان مونۇ شېئىرلار سوزىمىزنىڭ دەلىلىدۇر.

چوشقا:
بۇ يەردە ئېغىناشقا پاتقاق بارمۇ؟
تۈلكە:
ئالداشقا لايىق بىرەر ئاقماق بارمۇ؟

ئىلى ۋىلايىتىنىڭ غۇلجا شەھرىدە تۇغۇلۇپ ئوسكەن ئابلىز ھېزىموۋنىڭ باللىق چاغلىرىدىلا ھايات قاينىمىدىكى ھەر خىل كورۇنۇشلەرگە زېھىن بىلەن سىنچىلاپ، تەئەججۇپلىنىپ قارايدىغانلىقى بارا-بارا ئۇنىڭ قەلبىگە شائىرلىق ئىلھام بەخش ئەتكەن ئىدى. ئۇنىڭدىن كېيىن شىنجاڭ پېداگوگىكىلىق ئىنستىتۇتىنىڭ تىل-ئەدەبىيات فاكۇلتېتىدا ئوقۇپ ژۈرگىنىدە ئەينە شۇ ئىلھامىغا قانات پۇتۇپ، ھىس-تۇيغۇسىنى دەسلەپكى يېزىپ ژۈرگەن شېئىرلىرىدا بايان قىلىپ ژۈردى. پەلەكنىڭ چەرخى بىلەن 1962-ژىلدىن ئېتىۋارەن ئالمۇتا شەھرىدە ياشاشقا باشلىغىنىدا بولسا ئىجات پەرۋازىغا كوتىرىلىپ، خەلق دىلىدىن ئورۇن ئالغان «ئوي ئۇچقۇنلىرى» (1971-ژىل)، «تاش بىلەن تامچا» (1977-ژىل)، «تەتۈر كىرپىك» (1982-ژىل)، (بۇ مەسەل، ھەجۋىي شېئىرلار توپلىمى 1988-ژىلى ئورۇمچىدە نەشر قىلىنىپ، ۋەتەنداشلىرىمىزنىڭ ژۇقۇرى باھاسىغا ئېگە بولغان)، «كۇنگەي ۋە تەسكەي» (1995-ژىل) ناملىق شېئىر توپلاملىرىنى نەشر قىلدۇردى.

كېيىنكى ژىللاردا مىللىي ئەدەبىياتىمىز ھەققىدە پىكىر ژۈرگۈزگىنىمىزدە كوپىنچە ئۇنىڭ بىر تارمىقى بولغان باللار ئەدەبىياتىنىڭ ئاسقاپ كېلىۋاتقانلىقىنى ئەپسۇسلىنىش بىلەن تىلغا ئالىمىز. ئەينە شۇ يېتەرسىزلىكنىڭ ئورنىنى تولتۇرۇش ئۈچۈنمۇ مۇناسىپ ھەسسە قوشۇپ كېلىۋاتقان شائىرلىرىمىزنىڭ بىرى ئابلىز ھېزىموۋدۇر. شائىر بۇ ساھادا «ئويلان، تاپ»، «توقسەن توققۇز تېپىشماق»، «قوڭغۇراق» ناملىق توپلاملىرىنى نەشر قىلدۇردى. ئۇلاردىكى شېئىرلار، سوز ئويۇنلىرى، تېپىشماقلار تىلىنىڭ يېنىكلىكى، باللار سوز ھەرىكىتى، پىسخولوگىيەسىگە ماس بېرىلگەنلىكى ئۈچۈن مەزكۇر توپلاملار ياش ئوسمۇرلەرنىڭ سويۇپ ئوقۇيدىغان كىتابلىرىغا ئايلانغان.

قازاقستان يازغۇچىلار ئىتتىپاقىنىڭ ئەزاسى، كوپ ژىللار «يېڭى ھايات» گېزىتىدە ئەدەبىي خادىم بولۇپ ئىشلىگەن ئا. ھېزىموۋنىڭ ژۇرنالىستىكا ساھاسىدا سىڭدۇرگەن ئەمگەك ئەجرىمۇ تىلغا ئالارلىق. ئۇ كېيىنكى ژىللاردا «ئارزۇ» ژۇرنالىدا تەھرىر بولۇپ ئىشلىشى بىلەن بىر قاتاردا كەسپىي ئىجادىيەت بىلەن قىزغىن شۇغۇللىنىپ كېلىۋاتىدۇ. شائىرنىڭ 60 ژىللىق تەۋەللۇدى ھارپىسىدا نەشر قىلدۇرغان «كۇنگەي ۋە تەسكەي» ناملىق شېئىرلار توپلىمى ئۇنىڭ تالانتىنىڭ يۈكسەكلىككە ئورلەۋاتقانلىقىدىن دەرەك بەردى. خەلق دىلىدىن ئورۇن تېپىشقا مۇئەسسەر بولالىغان شائىر ئا. ھېزىموۋ قايناق ئىلھام، ژۇقۇرى ماھارەت بىلەن يېزىپ كېلىۋاتقان شېئىر، داستانلىرى بىلەن كەلگۈسىدە ئىجادىيەت پەرۋازىغا يەنىمۇ ئورلەيدىغانلىقىغا ئىشەنچە ھاسىل قىلىدۇ.

س. ئىسكەندەرىي.

زىيا سەمەدىي

ھەم ئادىل ھەم دادىل مەسەلچى

مەن ئابلىز ھېزىمنى شېئىرىيىتىمىزنىڭ ھەممە ساھاسىدا دېگىدەك ئەمگەك قىلىپ كېلىۋاتقان؛ باللار ئەدەبىياتى بويىچە شېئىرلار، سوز ئويۇنلىرى، تېپىشماقلار، ھەجۋىيلەر ۋە چوچەكلەرنىڭ ئەڭ ياخشى ئۇلگىلىرىنى يارىتىۋاتقان بولسىمۇ، ئۇنى دادىل مەسەلچى دەپ بىلىمەن.

مۇنداق بولىشى ئۇ مەزكۇر ژانىرنى سان جەھەتتىنلا ئەمەس، شەكىل، ماۋزۇ-مەزمۇن جەھەتتىنمۇ تەلەپكە جاۋاپ بېرەرلىك دەرىجىدە بېيىتتى ۋە «بىزدە مەسەل بار» دەپ ھەر قانداق مىللەتكە پەخىرلىنىش بىلەن تەغدىم قىلىساق ئەرزىگىدەك باللداقىغا كوتەردى. ئېنىغىراق قىلىپ ئېيتقاندا، بىرىنچىدىن، مەسەلچىلىكتە بۇرۇندىن بار پېرسوناژلار تەركىۋىنى شۇنچىلىك كەڭەيتتىكى، ئۇنىڭ قەلىمىگە ئىلىنمىغان ئادەم ئەزالىرىدىن: باش، چاچ، قولاق، كوز، كىرپىك، بۇرۇن، كالپۇك، ساقال، بۇرۇت، ئۇز، ئاغىز، تىل، چىش، قول، قولتۇق، ئالقان، بارماق، تىماق، پۇت، قوساق، ئوپكە، بېغىر، ژۇرەك، بورەك، ئاچچىق ئۈچەيلەرمۇ چەتتە قالمىدى. ئىككىنچىدىن، بىر پېرسوناژنى بىر مەسەلگە پايدىلىنىش بىلەن «بولدى» قىلماي، قايتا-قايتا تەكشۈرۈش، تەتقىق قىلىش جەريانىدا ئۇنىڭ تېخى مەلۇم بولمىغان قىر-سىرلىرىنى ئېگىلەش، ئۇنى بىر-بىرىگە مۇتلەق ئوخشىمايدىغان بىر نەچچە مەسەل ئۈچۈن پايدىلىنىشنى بىلدى. بۇنىڭغا مەسەلچىنىڭ بىر تاشپاقا ھەققىدە ژىگىرمىگە يېقىن مەسەل يازغانلىقىنى تەكىتلىسەك كۇپايە قىلىدىغۇ دەپ ئويلايمەن. بۇنىڭ بىلەن ئابلىز بەزى بىر كالتە پەم ئەدىپلەرنىڭ «مەسەلدە ئېيىق-گول، تۈلكە-قۇۋ، بورە-ئاچكوز، ئىشت-ۋاپادار، ئېشەك-ئەقىلسىز، قارغا-توك، دەرەخ-مېھرىۋان... بولۇپ كېلىشى كېرەك»- دېگەنگە ئوخشاش يېگىدىن مەسەل بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان ياشلارنى قايمۇقتۇرىدىغان، ئۇلارنىڭ ئىزدىنىشىنى چەكلەيدىغان بىر تەرەپلىمىلىك پىكىرلىرىنى يوققا چىقاردى. ئۇچىنچىدىن، مەسەل دېگەنلى سېغىز سوزغاندەك سوزۇشتۇرماي، ئادەم ئومرىدەك قىسقا، يەنى:

چاشقان دەپتۇ ماختىنىپ- قايناپ:
«تاشپاقىنى تاشلىدىم چايناپ».

دېگەنگە ئوخشاش ئىككى قۇر بىلەنمۇ يېزىشقا بولىدىغانلىقىنى ئىسپاتلىدى.

بۇ كىچىككىنە ئىنكاستا مەسەلچىنىڭ ئۇيغۇر مەسەلچىلىگىگە كىرگۈزگەن يېڭىلىقلىرىنى ئۇجۇر-بۇجۇرىگىچە ئىسپاتلاپ بېرىش مۇمكىن ئەمەس، ئەلۋەتتە. بىراق شۇ نەرسىنى ئېيتىپ ئوتمەي بولمايدىكى، ئەدىپ ئوز مەسەللىرى ئارقىلىق تۇرمۇشقا ئوزىچە قارىمايدىغانلىقىنى، ھاياتنى ئوزىچە بىر يېڭى نەزەر بىلەن كورىدىغانلىقىنى — ئەڭ مۇھىمى كوزۇ تولگەن ۋاقىەدىن توغرا، تەبىئىي ۋە مەنتىقىي خۇلاسىلارنى چىقىرىشنى بىلىدىغان ئىستىداتى ئېكىسى ئېكەنلىكىنى كورسەتتى. ئۇ پۇتۇن ۋۇجۇدى بىلەن «كولەڭگىنىڭ» دۇشمىنى ئېكەن، ھەر خىل بولمىغۇرلىق ۋە خاھىشلارنى ئىش-ھەرىكەتلىرىدە ئىپادە قىلىپ كېلىۋاتقانلارغا، تۇرلۇك ئۇخشان ۋە زىيانلىق ئىللەتلەرنى بويىغا سىڭدۇرىۋالغانلارغا قارشى ئوچۇق كورەش قىلدى. مەسەللىرىدە بىر نەرسىنى ئىنكار قىلسا، بىر نەرسىنى قوللاش بىلەن ئۇلار ئوتتۇرىسىدىكى زىددىيەتنى تەسىرلىك ئېچىپ بېرەلىدى

باللار ئوز شائىرىنى ياخشى كورىدۇ

كالىنىن كولخوزىدىكى 31-ئۇيغۇر-قازاق ئوتتۇرا مەكتىۋىدە بولۇپ ئوتكەن ئۇچرىشىش باللارنىڭ ئوز شائىرىنى ياخشى كورىدىغانلىقىنى يەنە بىر قېتىم ئىسپاتلىدى. مەسەلچى ئابلىز ھېزىموۋنىڭ تۇغۇلغىنىغا 60 ژىل تولۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن ئوتكۇزۇلگەن بۇ ئۇچرىشىشنى ئەدەبىيات مۇئەللىمى ماھنۇر قاسىموۋا ئېلىپ باردى. مەكتەپ مۇدىرى سۋېتلانا ئىسمائىلوۋا، ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزى شوبىسىنىڭ رەئىسى ئابدۇرېھىم مۇھەممەدوۋ، ژىگىت بېشى جالال ئەمىر ئەلىيېۋ، مەھەللە ئاكتىۋىستلىرىدىن ئابلېكىم خۇشنەزەروۋلار سوزگە چىقىپ، يۇبىلەرنى قىزغىن تەبرىكلىدى. ئۇچرىشىش قاتناشچىلىرىدا بولۇپمۇ پېشقەدەم مۇئەللىمە ئىبادەت جاھانوۋا رەھبەرلىكىدە تەييارلانغان بەدىئىي ئوقۇش ۋە توۋەنكى سىنىپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ شائىر شېئىرلىرىدىن تۈزۈلگەن پروگراممىسى ئىنتايىن چوڭقۇر تەسرات قالدۇردى.

ئۇچرىشىشقا شائىر-يازغۇچىلاردىن دولقۇن ياسىنوۋ، سېيىتجان سېتېشېۋ، ھىسامدۇن ئىسلاموۋ، ئالىمجان باۋدىنوۋ، مومۇن ھەمرايېۋلار قاتناشتى.

ئوز مۇخبىرىمىز.

سۈرەتتە: ئۇچرىشىشتىن كورۇنۇش. سۈرەتنى ئۇ. قۇربانىيازوۋ چۈشەرگەن.

ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋىغا دائىر بەزى مەسىلىلەر توغرىسىدا

(ئاخىرى، بېشى 4-5- بەتلەردە)

ئىلىدىكى ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت يولغا قويغان مىللىي سىياسەتلەر

1. ئۈچ ۋىلايەت ۋاقىتلىق ھۆكۈمىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن، ھەممە مىللەت ھوقۇقتا باراۋەر بولۇش سىياسىتىنى ئېلان قىلغان.

ئۈچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيەسى تەركىۋىگە ھەر مىللەتتىن بولغان ياشلار ئەسكەرلىككە قوبۇل قىلىنىپ، مىللەت تەۋەلىگى بويىچە ئايرىم-ئايرىم موڭغۇل پولكى، تۇڭگان پولكى ۋە شۇ ئىسكادرونى تەشكىل قىلىنغان ۋە شۇ مىللەتنىڭ ئۆزىدىن كوماندىرلار قويۇلغانىدى.

بەزى شەھەرلەر قولغا ئېلىنغان كۈنلىرى ئىنتىزامغا خىلاپ ھالدا قەستەن خەنزۇلارنى ئۆلتۈرۈش، بۇلىغان لۈكچەك ئۇنسۇرلارغا ئۆلۈم جازاسى بېرىش قارار قىلىنغان. ئەمەلىيەتتىمۇ، غۇلجا، چۆچەك، سۈيدۈڭ، شىخولاردا بىر نەچچە چەكچە ئۆز ۋاقتىدا ئۆلۈم جازاسى بېرىلگەن. خەنزۇلار ئۈچۈن مەخسۇس جەمىيەت تەشكىل قىلىنىپ، نورمال تۇرمۇش كاپالەتكە ئىگە قىلىنغان. خەنزۇ مەكتەپلىرى ئېچىلىپ، ئۇلارنىڭ قانۇنلۇق ھوقۇقى سۈپىتىدە ئۆز مىللىي تىل-يېزىقىدا تەربىيە ئىشلىرى يولغا قويۇلغان، خەنزۇچە گېزىت چىقىرىلغان. ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋى قانداقتۇر بىرەر مىللەتكە قارشى ئېلىپ بېرىلغان ئىنقىلاپ بولماستىن، بەلكى گومىنداڭ ئەكسىيەتچى ھۆكۈمىتىگە ۋە ئۇنىڭ ئارقا تىرىكى ئامېرىكا جاھانگىرلىكىگە قارشى ئەركىنلىك، باراۋەرلىك، ئازاتلىق ئۈچۈن ئېلىپ بېرىلغان ئىنقىلاپ ئىدى.

2. ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت يەنە ئەينى دەۋردىكى تۈرلۈك ئىقتىسادىي قىيىنچىلىقلارغا قارىماي، موڭغۇل باللىرى ئۈچۈن غۇلجا ۋە چۆچەك شەھەرلىرىدە ھۆكۈمەت ھېسابىدا ياتاقلىق مەكتەپ ئاچقان.

ۋاقىتلىق ھۆكۈمەت قۇرۇلغاندىن كېيىن، ئەمگەكچى خەلقنىڭ سېلىقىنى يېنىكلىتىش ۋە خەلق تۇرمۇشىنى ياخشىلاش ئۈچۈن 391-نومۇرلۇق ھۆكۈمەت قارارىنى ئېلان قىلىپ، باجنى 50 پىروسېنتقا كېمەيتىش، باج تۆلەشكە قۇدرىتى يەتمىگەن دېھقان، چارۋىچىلارنىڭ سېلىقىنى كەچۈرۈۋېتىشنى بەلگىلىگەن.

ئۇرۇشتىن كېيىن، ئىشلەپچىقىرىشنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش، يېزا ئىگىلىكىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش ئۈچۈن، ھۆكۈمەت دېھقانلارغا دېھقانچىلىق قورال-سايمانلىرى، ئات-كالا ۋە ئۇرۇق تارقىتىپ بەرگەن.

يېزا ئىگىلىك بانكىسى قۇرۇپ (بۇ شىنجاڭ تارىخىدا تۇنجى قېتىم ئېچىلغان بانكا بولسا كېرەك)، بانكا ئارقىلىق دېھقانلارغا قەرز بېرىپ، ئۇلارنىڭ ئىشلەپچىقىرىشلىرىغا يار-يۆلەك بولغان، جازانىخورلارغا زەربە بەرگەن.

يېتىم باللارنى [illegible]، دۆلەت تەرەپتىن تەمىنلەنگەن، ھۆكۈمەت يەنە ئىگە-چاقىسىز بوۋاي-مومايلار ۋە ئامراتلارغا مەلۇم مىقداردا قۇتقۇزۇش بۇيۇملىرى تارقىتىپ بېرىپ، ئۆزىنىڭ ئىنسانپەرۋەرلىك روھىنى جارى قىلدۇرغان.

ئەدىپ تەۋەللۇدى نىشانلاندى

ئۆتكەن ھەپتىنىڭ جۈمە كۈنى ئەمگەكچىقازاق ناھىيەسىدە مەشھۇر ئۇيغۇر يازغۇچىسى ھېزمەت ئابدۇللىننىڭ 70 يىللىق تەۋەللۇدى نىشانلاندى. شۇ كۈنى شەھەردىن چىققان بىر توپ ئالىم، يازغۇچى، سەنئەتكارلار، يازغۇچى ئىجادىنىڭ مۇخلىسلىرى تەشكەنساز يېزىسىنىڭ باش تەرىپىدىكى غۇلجا يولىغا كېلىپ، مەرھۇمنىڭ ھەيكىلىگە گۈلچەمبەرلەر قويدى.

ھېزمەت ئابدۇللىننىڭ 70 يىللىق تەۋەللۇدى يازغۇچىنىڭ تۇغۇلۇپ ئۆسكەن يۇرتى تەشكەنسازدا داۋاملاشتى.

تەشكەنسازنىڭ مەدەنىيەت سارىيىدا يازغۇچى تەۋەللۇدىنى خاتىرىلەشكە بېغىشلانغان يىغىن بولۇپ ئۆتتى. يىغىندا ھېزمەت ئابدۇللىننىڭ ئىجادىي پائالىيىتى توغرىلىق فىلولوگىيە پەنلىرىنىڭ دوكتورى، قازاقستان پېداگوگىكىلىق ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ پروفېسسورى، شائىر ماخمۇت ئابدۇراخمانوۋ دوكلاد قىلدى. يىغىننى ناھىيە ھاكىمىنىڭ مۇئاۋىنى ئەبدىباي ئالقابايېۋ ئېلىپ باردى. يىغىندا قازاقستان يازغۇچىلار ئىتتىپاقىنىڭ كاتىۋى غاباس قابىشېۋ، قازاقستان خەلق ئارتىستى روشەنگۈل ئىلاخۇنوۋا، قازاقستان پېداگوگىكىلىق ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ پروفېسسورى، فىلولوگىيە پەنلىرىنىڭ دوكتورى خاسىيەت ئادبايېۋ، ئۇرۇش ۋە ئەمگەك ۋېتېرانى ئىبرائىم باراتوۋ، يازغۇچىنىڭ رەپىقىسى ھېلىمەم ئابدۇللىنا، بەستىكار سېلىماخۇن زەينالوۋ، شائىر ئىلاخۇن ھوشۇر ۋە باشقىلار سۆزلەپ، يازغۇچى ھەققىدە خاتىرىلىرىنى ئېيتتى. يېزا ھاكىمى سۆيتلانا باقىيېۋا تەشكەنساز يېزىسىنىڭ چوڭ بىر كوچىسىغا ھېزمەت ئابدۇللىن نامى بېرىلگەنلىكىنى خەۋەر قىلدى. مەراسىم جاي-جايلاردىن كەلگەن سەنئەت ھەۋەسكارلىرىنىڭ جورلىقىدا كۆڭۈللۈك ئۆتتى.

ئە. ھوشۇروۋا.
ئەمگەكچىقازاق ناھىيەسى.

يۇرتداشلار ئارىسىدا

يېقىندا ئالمۇتا شەھىرىدە 70 ياشقا تولغان كۈنى نىشانلىنىپ ئۆتكەن يازغۇچى مەسۇمجان زۇلفىقار يۇرتداشلىرىنىڭ تەكلىۋى بىلەن چېلەك ناھىيەسىدە بولدى. مەدەنىيەت ئۆيىگە ئۇرغۇنلىغان ئەدەبىيات مۇخلىسلىرى توپلانغان ئىدى. ئەتتەنلىك يىغىندا ناھىيە ھاكىمى يېلپۇسىز سۇلتانغازىيېۋ يازغۇچىنى قىزغىن تەبرىكلىدى. مەسۇمجان زۇلفىقارنىڭ ھايات ۋە ئىجادىي يولى ھەققىدە شائىر دولقۇن ياسىن دوكلاد قىلدى. ئالمۇتا ۋىلايىتى مەمۇرىيىتىنىڭ مەسئۇل خادىمى رەخمىجان توختىنىيازوۋ ۋىلايەت ھاكىمىغا ۋاكالەتەن يۇبىلەرگە تون كىيگۈزگەندىن كېيىن، «ماياك» سوۋخوزىنىڭ دىرېكتورى نۇرەخمەت ئىبراگىموۋ، يازغۇچى مۇرات ئەۋېزوۋ، ئەدەبىيات مۇئەللىمى مىرغىياس سىيمەتوۋ، قازاقستان يازغۇچىلار ئىتتىپاقى يېنىدىكى ئەدەبىيات فوندىنىڭ رەئىسى نۇرەخمەت تولېنوۋ، يازغۇچى شايىم شاۋاپېۋ، چېلەك ناھىيەلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ رەئىسى قۇرۋانجان دولەتوۋ، ئىسمايىل ساتتاروۋ ناملىق مەكتەپنىڭ مۇدىرى ئابدۇراخمان ئىسمايىلوۋ، م. ئەۋېزوۋ نامىدىكى مەكتەپنىڭ مۇدىرى رەخىم قىمبەروۋلار سۆزگە چىقىپ، يۇرتدىشى يازغۇچىغا سەممىي تەبرىكلىرىنى ئىزھار قىلدى. ناھىيە سەنئەتكارلىرى يۇبىلەرگە بېغىشلاپ كونسېرت كۆرسەتتى.

(ئۆز مۇخبىرىمىز)

سەنئەتكار قەدرى

ئۆتكەن دۈشەنبە كۈنى ئەۋېزوۋ نامىدىكى قازاق دولەت دراما تېياترى بىناسىدا قازاقستان خەلق ئارتىستى زىنەت ئەكبەروۋانىڭ 60 ياشقا تولۇشى شەرىپىگە بېغىشلانغان كەچ بولۇپ ئۆتتى. كەچنى قازاقستان مەدەنىيەت مىنىسترىنىڭ ئورۇنباسارى يېسمۇخان ئوبايېۋ ئېچىپ، يۇبىلەرنى قىزغىن تەبرىكلىدى.

كەچتە تەبرىك سۆز بىلەن سەھنىگە چىققان سابىق س س س ر ۋە قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ خەلق ئارتىستى، دولەت مۇكاپىتىنىڭ لائۇرېياتى خادىشا بۆكېيېۋا، ئەۋېزوۋ نامىدىكى قازاق دولەت تېياترىنىڭ دىرېكتورى، قازاقستان خەلق ئارتىستى، جۇمھۇرىيەت مۇكاپىتىنىڭ لائۇرېياتى تۇڭغۇشباي جۇمانقۇلوۋ، كورېيىس تېياترىنىڭ ئارتىستى تامارا كىم، ئۇيغۇر ناھىيەسى ھاكىمىنىڭ ئورۇنباسارى ژېڭىس قويچىبېكوۋ، قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ خەلق ئارتىستى قۇرۋانجان ئابدۇراسۇلوۋ، جۇمھۇرىيەتكە خىزمەت كۆرسەتكەن ئارتىست رىزۋانگۈل توختانوۋا، رېژىسسيورلار سېرگېي باشىيان، قادىر ژېتپىسبايېۋلار، خەلق ئاراميتاللۇرگلار ئىتتىپاقى كېڭىشىنىڭ ئەزالىرى دىلمۇرات قوزىيېۋ، نىكولاي كانىشېۋ ۋە باشقا كۆپلىگەن يولداشلار زىنەت ئەكبەروۋانىڭ ئۇيغۇر مىللىي سەنئىتىنى تەرەققىي ئەتكۈزۈشكە قوشۇپ كېلىۋاتقان ئەمگەكلىرىنى يۇقىرى باھالىدى. ئەتتەندە زىنەت ئەكبەروۋانى تەبرىكلەپ، تۈركىيە دولەت تېياترلىرى ئارا جەمىيىتىنىڭ رەئىسى، تۈركىيە خەلق ئارتىستى، پروفېسسور بوزكۇرت كۇرۇچنىڭ ئەۋەتكەن تەبرىگىنى ئوقۇغاندا، ئۇنى زالدا ئولتارغان جامائەتچىلىك ئالقىشلار بىلەن قارشى ئالدى.

مەخسۇس مۇخبىرىمىز.

ئالمۇتا شەھىرىنىڭ «يېڭى ھايات» مەھەللىسىدىكى بىر توپ ئەل-ئاغىنىلىرى، دوست-بۇرادىرى

خوجاخمەت مەھەممەت مۇسايېۋنىڭ

مەزگىلسىز ۋاپات بولۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن مەرھۇمنىڭ ئائىلە-تاۋابىئاتىغا، ئۇرۇق-تۇققانلىرىغا چوڭقۇر قايغۇرۇپ تەزىيە بىلدۈرىدۇ.

چەت ئەللەردىن خەۋەرلەر

20- ئەسىر ۋاباسىنىڭ قۇرۋانلىرى

ئاقش تا ئائىدس (سپىد) ئاغرىقىدىن ئۆلگەنلەرنىڭ سانى ئۆتكەن يىلدىكى بىلەن سېلىشتۇرغاندا 9 ھەسسە كۆپىيىپ، 41 مىڭ 330غا يەتكەنلىگى توغرىلىق خەۋەر قىلىندى.

مۇشۇنداق رېكوردلىق كورسەتكۈچنى خەۋەر قىلغان سالامەتلىكنى ساقلاش مىنىسترلىكىگە قاراشلىق ستاتىستىكا مەركىزىنىڭ مەلۇماتىغا قارىغاندا، ئائىدس (سپىد) ئاغرىقى مەملىكەت بويىچە ئۆلۈمگە گىرىپتار بولغان ئاغرىقلارنىڭ ئىچىدە سەككىزىنچى ئورۇننى ئىگىلىگەن. 1992-يىلدىن ھازىرغا قەدەر بۇ ئاغرىق 25—44 ياش ئارىلىقىدا ئۆلگەنلەر ئۈچۈن ئاساسىي سەۋەپ بولماقتا. ئەشۇ ياشتىكىلەردىن 30 مىڭ 280 ئادەم سپىد قۇرۋانىغا ئايلانغان.

مەلۇماتقا قارىغاندا، ئائىدس (سپىد)تىن ئۆلگەنلەرنىڭ 54 پروتسېنتى ئاق تەنلىك ئەركەكلەر، 29 پروتسېنتى نېگرلار، ئاياللارنىڭ 7 پروتسېنتى ئاق تەنلىكلەر، 9 پروتسېنتى قارا تەنلىكلەر. ئاقش تا 20- ئەسىر ۋاباسىغا ئۇچرىغان قۇرۋانلار سانىدىكى كورسەتكۈچلەرنىڭ يۇقۇرى دەرىجىدىكى ئوسۇشى 1992- ۋە 1993- يىللار بولۇپ، ئۇ 15 پروتسېنتنى تەشكىل قىلغان.

بىمت دا تاماكىغا چەك قويۇلدى

قۇرۇلغىنىغا 50 يىل تولغان بىرلەشكەن مىللەتلەر تەشكىلاتى «تاماكىنى تاشلىدى».

نيۇ-يوركتىكى بىمت بىناسىدا تاماكا چېكىش مەنئىي قىلىنغان بۇيرۇق كۈچىگە كىردى. ئۇنىڭدا بىرلەشكەن مىللەتلەر تەشكىلاتىنىڭ ئۆز خىزمەتچىلىرىگە بۆلۈملىرىدە تاماكا چەكمەسلىك ئادەمگەرچىلىك بورچ ئىكەنلىگى تەكىتلەنگەن.

بىنا ئىچىدىكى بيۇرولاردا تاماكا چېكىش مەنئىي قىلىنغىنى بىلەن بەزى ئورۇنلاردا مۇنداق تەرتىپ يوق. مەسىلەن، ئاشخانىلارنىڭ 30 پروتسېنتىدا ۋە چوڭ زاللاردا تاماكا چېكىشكە بولىدۇ. بەزى دىپلوماتلار بۇ ھەقتىكى بۇيرۇقنىڭ ئەمەلگە ئېشىشىغا شۈبھىلەنمەكتە.

ئانقارىنىڭ موسكۋاغا نارازىلىقى

تۈركىيە مۇھاجىرەتتىكى كۈرد پارلامېنتىنىڭ يىغىنىنى ئۆتكۈزۈشكە رۇخسەت بەردى، دەپ روسسىيەگە نارازىلىق بىلدۈردى.

موسكۋا ئۆزىنىڭ تۈركلەرنى كۆپتىن بېرى ئاۋارىگەرچىلىككە سېلىۋاتقان مۇنداق تەشكىلاتنى قوللىمايدىغانلىقىنى دەلىللەپ، مەسىلىنى يوققا چىقارماقچى بولدى. ئۇمۇمەن، تۈركىيە نىڭ يېرىنى بولۇپ، مۇستەقىل كۈردىستان قۇرۇشقا تىرىشىدىغان بۇ تەشكىلاتنىڭ تەرەپدارلىرى ھەر خىل مەملىكەتلەردە تېپىلىدۇ. مەسىلەن، تۈركىيە تەرىپىدىن قولغا ئېلىنىپ، تۈرمىدە ياتقان كۈرد ھەرىكىتىنىڭ رەھبەرلىرىدىن بىرى لەيلە زانانى نورۋېگىيەلىكلەرنىڭ نوبېل مۇكاپىتىغا تەۋسىيە قىلىشى ئەينە شۇنىڭ ئىسپاتىدۇر.

يۇنېسكو قازاقستانغا ياردەم قىلماقچى

ئاباي تويى ۋاقتىدا قازاقلارنىڭ تويىغا تەممىن تىنىپ، مېھماندا بولغان يۇنېسكونىڭ باش دىرېكتورى فېدېرىكو مايورنىڭ ئالاھىدە كۈچ چىقىرىشى بىلەن قازاقستاننىڭ موشۇ تەشكىلات بىلەن بولغان ئىش بابىدىكى مۇناسىۋەتلىرى بارغانسىرى مۇستەھكەملەنمەكتە.

ھۆكۈمەت رەھبىرىنىڭ ئورۇنباسارى ئىمانغالى تاسماغامبېتوۋنىڭ پارىژغا سەپىرى ئەنجىسىدە يۇنېسكونىڭ شەمەي ۋىلايىتىدە ئېلىپ بېرىلغان يادرو پارتلىتىشلىرىنىڭ ئاقىۋىتىنى يوقىتىش، تۈركىستاننىڭ 1500 يىللىغىنى نىشانلاش ۋە خوجا ئەخمەت ياسساۋىي ماۋزۇلېيىنى دۇنياۋىي يادىكارلىقلار تىزىمىغا قوشۇش ئۈچۈن ياردەم كورستىدىغانلىقى مەلۇم بولدى.

باش مۇھەررىر
ي. ئازاماتوۋ.

يېڭى ھايات
ئالمۇتا، 480044
لېنىن يولى كوچىسى
50 بىنا، 8-قەۋەت

گېزىتنى تەسىس قىلغۇچى:
قازاقستان جۇمھۇرىيىتى
مىنىسترلار كابىنېتى

نۆۋەتچى مۇھەررىر
پەيزۇللا ئەخمەت

تېلېفونلار: قوبۇلخانا- 59-84-33، باش مۇھەررىرنىڭ ئورۇنباسارى 01-92-33، مەسئۇل كاتىپ- 06-86-33، ئىجتىمائىي-سىياسىي، مەدەنىيەت بۆلۈملىرى- 81-86-33، ئەدەبىيات ۋە سەنئەت بۆلۈمى- 27-86-33، ئىختىسات بۆلۈمى- 50-86-33.

تىرازى 4440

«Йеңи хаят» («Новая жизнь»), индекс 65359, приложение республиканской общественно-политической газеты «Уйгур авази», регистрационное свидетельство № 480, выдано Министерством печати и массовой информации Республики Казахстан.

Газета отпечатана в республиканском газетно-журнальном Издательстве «Деуір», Алматы, 480044, пр. Ленина, 2/4.

گېزىتىمىز سەھىپىلىرىدە بېسىلغان ماقالىلار مۇئەللىپلىرىنىڭ مەۋقەسى تەھرىراتىمىزنىڭ مەۋقەسى بولۇپ ھېساپلانمايدۇ. تەھرىرات ماتېرىياللارنى قايتۇرمايدۇ ۋە جاۋاپ بەرمەيدۇ.

ئانا يۇرتۇڭ ئامان بولسا، رەڭگى-رويۇڭ سامان بولماس

يېڭى ھايات
ЖАНА ӨМІР

1995 يىل
18-نويابىر
№45
شەنبە
(4002)
ئەركىن باھا

جۇمھۇرىيەتلىك ئىجتىمائىي- سىياسىي «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتىنىڭ ھەپتىلىك قوشۇمچىسى 1970- يىلى 1- يانۋاردىن باشلاپ چىقىۋاتىدۇ.

قازاقىستان پرېزىدېنتىنىڭ موسكۋادىكى ئۇچرىشىشلىرى

ئىلگرى خەۋەر قىلىنغىنىدەك، پرېزىدېنت نۇرسۇلتان نازاربايېۋ يۇنېسكونىڭ يېرىم ئەسىرلىك يۇبىلېيى مۇناسىۋىتى بىلەن ئۇنىڭ باش كونفېرېنسىيەسىنىڭ سېسسىيەسىگە قاتنىشىش ئۈچۈن پارىژغا سەپىرىدە روسسىيە فېدېراتسىيەسىنىڭ پرېزىدېنتى بورىس يېلتسىن بىلەن ئىلگرى ئالدىن-ئالا بەلگۈلەنگەن ئىش بابىدا ئۇچرىشىش ئۈچۈن موسكۋادا توختاپ ئۆتتى.

ئۇلار ئىككى تەرەپلىملىك مۇناسىۋەتلەرنى تەرەققىي ئەتكۈزۈشنىڭ ۋە مدە دائىرىسىدا ئۆز مەملىكەتلىرى مۇناسىۋەتلىرىنىڭ ئىستىقبالىنى ئىشەنچلىك ۋە سەمىمىي شارائىتتا مۇھاكىمە قىلدى.

ب. يېلتسىن ن. نازاربايېۋنىڭ كېلەر يىلنىڭ بېشىدا جۇمھۇرىيىتىمىزنى رەسمىي سەپەر بىلەن زىيارەت قىلىش تەكلىۋىنى مەمنۇنىيەت بىلەن قوبۇل قىلدى.

* * *

جۇمھۇرىيىتىمىز باشلىقىنىڭ روسسىيە ھۆكۈمىتىنىڭ رەئىسى ۋىكتور چېرنومىردىن ۋە ئۇنىڭ بىرىنچى ئورۇنباسارى ئولېگ سوسكوۋېتس بىلەن بولغان ئۇچرىشىشلىرىدا ئىختىسادىي ھەمكارلىقنى تېخىمۇ چوڭقۇرلىتىش، قازاقىستان، روسسىيە ۋە بېلارۇسنىڭ تاموژنا ئىتتىپاقىنى شەكىللەندۈرۈش، بىرلەشكەن مالىيەۋىي-سانائەت توپلىرىنى قۇرۇش مەسىلىلىرى، شۇنداقلا نېفت-گاز كومپلېكسىدا قازاقىستان بىلەن روسسىيەنىڭ ئۆز ئارا ھەرىكەت قىلىشىنى تەرەققىي ئەتكۈزۈشتىكى ئىستىقباللىق مۇئاممالار، روسسىيە نېفت شىركەتلىرىنىڭ قازاقىستان كانلىرىنى ئىشلەشكە ئىشتىراك قىلىشى مەسىلىلىرى مۇھاكىمە قىلىندى. مۇزاكىرىلەردە قاراچاغاناق نېفت-گاز كوندېنسات كانىنى بىرلىشىپ ئىشلەشكە، «تېنگىز شېۋ رويل» شىركىتى دائىرىسىدە ھەمكارلىشىشقا، قازاقىستان نېفتىنى دۇنيا بازىرىغا توشۇش سىخېمىسىغا ئالتېرناتىۋ كاسپىي تروبوپروۋود كونسورسىئۇمىغا ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلۈندى.

قازاقىستان پرېزىدېنتى ۋە روسسىيە ھۆكۈمىتىنىڭ رەئىسى شۇنداقلا روسسىيەنىڭ يېتەكچى بانكىلىرى ۋە شىركەتلىرى: «لۇكويل»، «ئونېكسىم بانك»، «مېناتېپ» ھەم «ئالفا-بانك» رەھبەرلىرى بىلەن سۆھبەتلەشتى. روسسىيە بانكىرلىرى بىلەن سانائەت- تىجارەت دائىرىلىرىنىڭ بىرلەشكەن، مالىيەۋىي- سانائەت توپلىرىنى قۇرۇش توغرىلىق ئەخبارات تىڭشالدى. ئۆز نۆۋىتىدە ن. نازاربايېۋ ئەمەلىي ۋەزىپىلەرنى ھەل قىلىشتا ئىختىسادىي ھەمكارلىقنى تېخىمۇ چوڭقۇرلىتىشنىڭ كونكرېت مەسىلىلىرىنى مۇھاكىمە قىلىش ئۈچۈن روسسىيە تىجارەتچىلىرى بىلەن بانكىرلىرىنى ئالمۇتىغا كېلىشكە تەكلىپ قىلدى.

ئۇچرىشىشلاردا قازاقىستان تەرىپىدىن نېفت ۋە گاز سانائىتى مىنىستىرى نۇرلان بالغىمبايېۋ ۋە قازاقىستاننىڭ روسسىيەدىكى ئەلچىسى تائىر مانسۇروۋ ئىشتىراك قىلدى.

* * *

ن. نازاربايېۋ روسسىيەنىڭ فېدېرال بېخەتەرلىك خىزمەت مەھكىمىسىنىڭ دىرېكتورى مىخائىل بارسۇكوۋ بىلەن ئىككى دۆلەتنىڭ مۇنداق خىزمەت ئورۇنلىرىنىڭ ھەمكارلىشىش مەسىلىلىرىنى مۇھاكىمە قىلدى. تېررورىزمغا، ئۇيۇشقان جىنايەتچىلىككە، ناركوتىك ماددىلارنىڭ قانۇنسىز ئوبوروت قىلىنىشىغا قارشى كۈرىشىش ئوخشاش مۇئاممالارنى ھەل قىلىشتا بۇنىڭدىن كېيىن ئىككى تەرەپنىڭ تېخىمۇ ئۆز ئارا ھەمكارلىشىشىنىڭ زۆرۈرىيىتى توغرىلىق ئومۇمىي پىكىر ئېيتىلدى.

(قاز تاگ).

خەلق ئارا ھاياتنىڭ رېاللىقى سۈپىتىدە ئېتىراپ قىلىندى

قازاقىستان تاشقى ئىشلار مىنىستىرى قاسىمژومارت توقايېۋ يېقىندا ئالمۇتىدا ئېچىلغان ئاسىيادە ئۆز ئارا ھەرىكەت قىلىش ۋە ئىشەنچ چارىلىرى بويىچە كېڭەشمىنى تەييارلاش بويىچە مەخسۇس خىزمەت توپىنىڭ ئۈچىنچى مەجلىسىدە سۆزگە چىقتى. ئۇ 18 دۆلەتتىن كەلگەن تاشقى سىياسىي خىزمەت ئورۇنلىرىنىڭ ۋەكىللىرىنى تەبرىكلىدى ۋە ئۇلارغا ئاسىيا بىخەتەرلىكى سىستېمىسىنى قۇرۇشقا پائال قاتناشقانلىقى ئۈچۈن مىننەتدارلىق بىلدۈردى.

مەخسۇس خىزمەت توپى پائالىيىتىنىڭ كۆپ تەرەپلىملىك خاراكتېرى ۋە كېڭەشمىنىڭ ھوقۇق ئاساسىنى شەكىللەندۈرۈشتىكى بايقىلىۋاتقان تەرەققىيات، توقايېۋ جاناپلىرىنىڭ پىكرىچە، قازاقىستان تەشەببۇسىنىڭ ئۇتۇققا ئېگە بولۇشىغا ئۈمۈت قىلىشقا ئاساس بېرىدۇ. مەجلىس قاتناشچىلىرىغا تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىرىنىڭ ئورۇنباسارلىرى دەرىجىسىدە دېكابىرغا بەلگۈلەنگەن ئۇچرىشىشنى ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن تېگىشلىك ھۆججەتلەرنى ئىشلەپ چىقىش زۆرۈرلىكى ئەسلىتىلدى.

(قاز تاگ).

مۇشتەرى توپلاش — 96

تەشەككۈر

«ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە ئۇنىڭ قوشۇمچىسى «يېڭى ھايات» گېزىتلىرىنىڭ تەھرىراتى 1996-يىلغا گېزىتلىرىمىزغا مۇشتەرى توپلاشنى مۇۋاپپىقىيەتلىك تاماملىغان تالغىر ناھىيەسى كالىنىن يېزىسىنىڭ ژىگىت بېشى جالال ئەمرەلىيېۋ رەھبەرلىگىدىكى بىر توپ ئاكتىۋىستلارغا سەمىمىي مىننەتدارلىق بىلدۈرىدۇ.

ئۇتۇقلۇق ئاياقلاشتۇردۇق

ھازىرقى ۋاقىتتا خەلقىمىزنىڭ ئىككى كۆزىدەك بولۇپ قالغان سۆيۈملۈك گېزىتلىرىمىز «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە «يېڭى ھاياتى» ھاياتىمىزنىڭ ئەينىگى دېيىشكە بولىدۇ. بىز بۇ گېزىتلىرىمىز ئارقىلىق مۇستەقىل قازاقىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئىچكى ۋە تاشقى سىياسەتلىرىدىن، بارلىق ۋاقىئەلەردىن ۋە شۇنداقلا ئۆزبەكىستاندا، قىرغىزستاندا، تۈركمەنىستاندا ئومۇمەن ھەمدوستلۇق ئەللىرىدە ئىستىقامەت قىلىۋاتقان خەلقىمىزنىڭ ئىجتىمائىي، سىياسىي ۋە ئىختىسات ساھالىرىدىكى ھايات تىرىكچىلىكىدىن، ئۇيغۇرلار دىيارى- شەرقىي تۈركىستاندا، تۈركىيەدە، سەئۇدىيە ئەرەبىستاندا ۋە باشقا دۆلەتلەردە ياشاۋاتقان قېرىنداشلىرىمىزنىڭ ھاياتىدىن، ئۇلارنىڭ ئارزۇ- ئۈمۈتلەر يولىدىكى ئىش-پائالىيەت كۆرەشلىرىدىن، شۇنىڭ بىلەن بىللە شانلىق تارىخىمىزدىن، قەدىمىي مەدەنىيىتىمىز بىلەن سەنئىتىمىزدىن، ئۆرپ-ئادەت ۋە ئەنئەنىلىرىمىزدىن، ئىلىم- پەن ۋە باشقا ساھالاردا بۈيۈك چوققىلاردا كۆرۈنۈپ كېلىۋاتقان كىشىلىرىمىز بىلەن تونۇشۇپ كېلىۋاتىمىز. شۇڭا بۇ گېزىتلار بىز ئۈچۈن قىممەتلىك ۋە ئەزىز.

1996-يىلغا مۇشتەرى توپلاش باشلانغان دەسلەپكى كۈنلەردىن تارتىپلا بىز بۇ ئىشنى ھەر يىلقىدەك تەشكىللىك ھالدا ئېلىپ باردۇق. گېزىت ئاكتىۋىستلىرى، كوچا كومىتېتلىرىنىڭ باشلىقلىرى بىلەن بىرلىكتە بىرمۇ ئائىلىنىڭ گېزىتسىز قالماسلىقى ئۈچۈن ئۆيمۇ-ئۆي كىرىپ، مۇشتەرى توپلىدۇق. نەتىجىدە بىزنىڭ كالىنىن يېزىسىنىڭ ئۆزىدىنلا ھەر ئىككى گېزىت بولۇپ 400 نۇسخىدىن ئوشۇق مۇشتەرى توپلاندى. مۇشتەرى توپلاش ئىشىدا ئابدىرىم مۇھەممەدىيېۋ، ئەكۋەرجان مەخپىروۋ، ئارۇپچان توقانوۋ، نۇرمەھەممەت قۇربانىيازوۋ، بەگدۆلەت ئايۇپوۋ، ئابلىكىم قۇشنەزەروۋ، ئىسھاق ئەيساروۋ، مەريەم مەمتاشوۋا ۋە باشقىلار ھەقىقىي ۋەتەنپەرۋەرلىكنىڭ ئۈلگىسىنى كۆرسەتتى.

شۇنداق قىلىپ، بىزنىڭ يېزىدا 1996-يىلغا «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە «يېڭى ھايات» گېزىتلىرىغا مۇشتەرى توپلاش ئىشى ئۇتۇقلۇق ئاياقلاشتى.

جالال ئەمرەلىيېۋ،
تالغىر ناھىيەسى، كالىنىن يېزىسىنىڭ ژىگىت بېشى.

СП-1

Байланыс министрлігі — Министерство связи

АБОНЕМЕНТ — газетке / на газету — журналға / на журнал — 65359 (басылым индексі / индекс издания)

«Йеңи һаят» — Комплектілер саны / Колич. ком.

1996 жылға, айлары — на 1996 год по месяцам

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
						X	X	X	X	X	X

Қайда / Куда ______ (почта индексі - почтовый индекс) (адресі - адрес)

Кімге / Кому ______ (фамилиясы, аты - фамилия, инициалы)

ДОСТАВОЧНАЯ КАРТОЧКА
ТАСЫМАЛДАУ КАРТОЧКАСЫ

ПВ / ПВ — орны / место

газетке / на газету — журналға / на журнал — 65359

«Йеңи һаят»

Бағасы / стоимость	жазылу / подписка	210 теңге 48 т. / 210 тенге 48 к.	комплектілер саны / количество комплектов
	адресін өзгерту / переадресовка	210 теңге 48 т. / 210 тенге 48 к.	

1996 жылға, айлары — на 1996 год по месяцам

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
						X	X	X	X	X	X

Қайда / Куда ______ (почта индексі - почтовый индекс) (адресі - адрес)

Кімге / Кому ______ (фамилиясы, аты - фамилия, инициалы)

قىيىۋېلىپ، پايدىلىنىڭ!

قىسقا خەۋەرلەر

تەسىس كونفېرېنسىيەسى ئۆتكۈزۈلدى

يېقىندا ياركەنتتە شەرىق ئاياللىرى
خەلق ئارا ئېكولوگىيەلىك ئىتتىپاقى
تەرىپىدىن ئۇنىڭ ياركەنتتىكى شۆبە
سىنى قۇرۇش بويىچە تەسىس كون-
فېرېنسىيەسى ئۆتكۈزۈلدى. كونفېرېن
سىيەنى پانفىلوۋ ناھىيەسى ھاكىمىنىڭ
ئورۇنباسارى ب. ن شىن ئاچتى. كون
فېرېنسىيەدە شەرىق ئاياللىرى خەلق
ئارا ئېكولوگىيەلىك ئىتتىپاقىنىڭ پرېز
دېنتى ھۆرىقىز ئىلىيېۋا مەزكۇر نا
ھىيەنىڭ ئېكولوگىيە مۇئاممالىرى ۋە
گرافىك بويىچە تىببىي ئېكولوگىيەلىك
ياردەم بېرىش مەسىلىلىرى توغرىلىق
سوزگە چىقتى.

كونفېرېنسىيەدە ناھىيەدىكى مۇسۇ
لمان ئاياللىرىنىڭ لىدېرى، جەمىيەت
ئىشلىرىنىڭ جانكويەرى تۇرسۇناي ژا
يىتاغۇلوۋا شەرىق ئاياللىرى خەلق
ئارا ئېكولوگىيەلىك ئىتتىپاقى ياركە-
نت بولۇمىنىڭ رەئىسى بولۇپ ساي-
لاندى.

شۇنى تەكىتلەش كېرەككى، ئىتتى-
پاق خادىملىرى مەزكۇر كونفېرېنس-
يەدە كونكرېت تىببىي ياردەم بېرىش
توغرىلىق پىكىرلەشتى. ئەندى ئىچىم
لىك سۈيىنى تازىلاش بويىچە كورنەك
لىك ئالىمە، تېخنىكا پەنلىرىنىڭ نام-
زىتى ئې. ك. ئاسېنوۋا ئوز پىكىرل-
رىنى ئوتتۇرغا قويدى.

شۇنىڭدىن كېيىن ياركەنت شەھىرى-
نىڭ ئاھالىسىغا دوختۇرلۇق- كونسۇ ا
تاتىۋ ياردەم بېرىلدى.

9-نويابىر كۈنى ئالمۇتىدا شەرىق
ئاياللىرى خەلق ئارا ئېكولوگىيەلىك
ئىتتىپاقىنىڭ ئالمۇتا بولۇمىنى قۇ-
رۇش بويىچە تەسىس كونفېرېنسىيە
سى بولدى. كونفېرېنسىيەدە نيۇ-
يورك ئاكادېمىيەسىنىڭ ھەقىقىي ئەزا-
سى ئالمۇتا دولەت ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ
ئەمەلىي پسىخولوگىيە ئوقۇتقۇچىسى
پروفېسسور ك. ئا. ئورازبېكوۋا بو-
لۇم رەئىسى بولۇپ سايلاندى.

(ئۆز مۇخبىرىمىز).

«سۇ چوك»نىڭ شىپاكارلىغى

چېرنوۋودسكويې يېزىسىدا بىر قىز
ئون يېشىدىن باشلاپلا قولىغى ئاڭلى-
ماس بولۇپ قالغان ئىدى. ئاڭلاش نېر
ۋىنىڭ پارالىچ بولۇشىنى دورىلار بى
لەن داۋالاش ھېچ قانداق نەتىجە بەر
مىدى. لېكىن، بۇ ئاغرىق جەنۇبىي كو
رىيەلىك پروفېسسور پاك جى ۋۇ تە-
رىپىدىن ئىشلەنگەن ئۇسۇل بىلەن سەا
لىمازا ساقىيىپ كەتتى.

قازاقستاندا شەرىق تىبابەتچىلىگ-
نىڭ بۇ ئۇسۇلى 1992-ژىلدىن بېرى
ياخشى مەلۇم ۋە ئۇ كوپلىگەن مۇتە
خەسسىسلەر تەرىپىدىن ئىقرار قىلىن-
غان. قىممەت باھالىق دورىلارسىز داۋا
لايدىغان بۇ ئۇسۇلنىڭ شىپا بەخشلى
گى ۋە ئىمكانىيىتى ۋىلايەت سالامەت-
لىكنى ساقلاش مەھكىمىلىرىنىڭ دىققى
تىنى بارغانسىرى كوپىرەك ئوزىگە جە
لىپ قىلماقتا. ئۇنىڭ ئۇستىگە بۇ
يېڭىلىق كوممېرتسىيەلىك ئەمەس ئا-
ساستا ئوزلەشتۇرۇلۇۋاتىدۇ.

يېڭى تېخنىكا ياردەم قىلىدۇ

ۋىلايەت قىزىلچا ئوستۇرگۇچىلىرى
1996-يېزا ئېگىلىگى ژىلىغا تەييارلىق
كورۇشتە «مىراس» ئاكسونېرلىق
كارخانىسى ئىشلەپ چىقىرىۋاتقان تېخ
نىكىغا چوڭ ئىشەنچ بىلدۈرمەكتە. ئىل
گىرى مەزكۇر كارخانا پەقەت ماشىنى
لارنىڭ ئاككۇمۇلەتورلىرىنىلا ئىشلەپ
چىقىراتتى، ھازىر بولسا بۇ يەردە قە
نت قىزىلچىسىنىڭ ئۇرۇغىنى تېرىدى-
غان سېيالكىلارمۇ چىقىرىلماقتا.

يەتتىسۇدا بۇ خىل تېخنىكىغا بول-
غان تەلەپ كۇچلۇك. چۇنكى قەنت
سانائىتىنىڭ خام ئەشياسىنى تەييار-
لاش بىلەن پەقەت جۇمھۇرىيەتنىڭ
جەنۇبىي- شەرقىي قىسمىلا شۇغۇ
للىنىپ قالماي، ئۇ بارغانسىرى شى-
مالغا قاراپ كەڭەيمەكتە. سېيالكىلار
نىڭ سۇپىتى ناھايىتى ياخشى، ئۇلار
دېخانلارغا چەت ئەللەردىن كەلتۇرۇۋا
گەن تېخنىكىغا قارىغاندا بىر يېرىم،
ئىككى ھەسسە ئەرزەنگە توختايدۇ.

مال نەسلىنى ياخشىلاشقا غەمخورلۇق

جۇمھۇرىيەتتىكى ئۇچ يۇزگە يېقىن
نەسىللىك مال زاۋۇدلىرى بىلەن ئېگ-
لىكلەر باھالىق مال نەسلىنى ياخشى-
لاش ۋە ئۇلارنى يېتىشتۇرۇش ئۇچۇن
مۇناسىۋەتلىك بولغان چىقىملارنى يې-
پىش ئۇچۇن ھوكۇمەتنىڭ قارارى بو
يىچە مەبلەغ ئېلىشقا باشلىدى. بۇ مۇ
ھىم چارە ھازىرقى مۇرەككەپ ۋەزى-
يەتتە مۇھىم ساھانى ساقلاپ قېلىش
ۋە كەلگۇسىدە ئۇنى تېخى-
مۇ تەرەققىي ئەتكۇزۇش مە
خسىتىدە ئەمەلگە ئاشۇرۇلماق-
تا. بۇ ئىشقا ئىختىساسلاشقان «نا-
سىل» دولەت ئاكسونېرلىق كومپانى
يەسى ئاگروكارخانىلارغا مال نەسل-
نى ياخشىلاشتا ياردەم قىلىدۇ.

(قاز تاگ).

АБОНЕМЕНТТІҢ ДҰРЫС ТОЛТЫРЫЛУЫН

МҰҚИЯТ ҚАДАҒАЛАҢЫЗ!

Абонементке касса машинкесінің белгісі қойылуы керек.

Газетке жазылуды (мекен-жайды өзгертуді) толтыру кезінде касса машинкесі болмаған жағдайда абонементке жергілікті байланыс бөлімшесінің календарлық штемпелі басылуы тиіс. Мұндай жағдайда газетке жазылушыға абонементке қоса жазылу (мекен-жайды өзгерту) бағасының ақшасы туралы түбіртек қағаз бірге тапсырылады.

Газетке не журналға жазылуды, сондай-ақ басылымның жеткізілетін мекен-жайын өзгертуді толтыру үшін жеткізу кәртішкесі бар абонемент бланкісі жазылушының өз қолымен сиямен толтырылады. Онда ешқандай қысқартуларға жол берілмейді және жазу айқын болуы тиіс. Мұның бәрі де «Баспасөздағы» каталогында баяндалған ережелерге сай болуы шарт.

Басылымның жеткізілетін мекен-жайын өзгерту кезінде ай аттары көрсетілетін торларды, сондай-ақ «ПВ—Орын» деген торды байланыс кәсіпорнының немесе «Баспасөздағының» қызметкері толтырады.

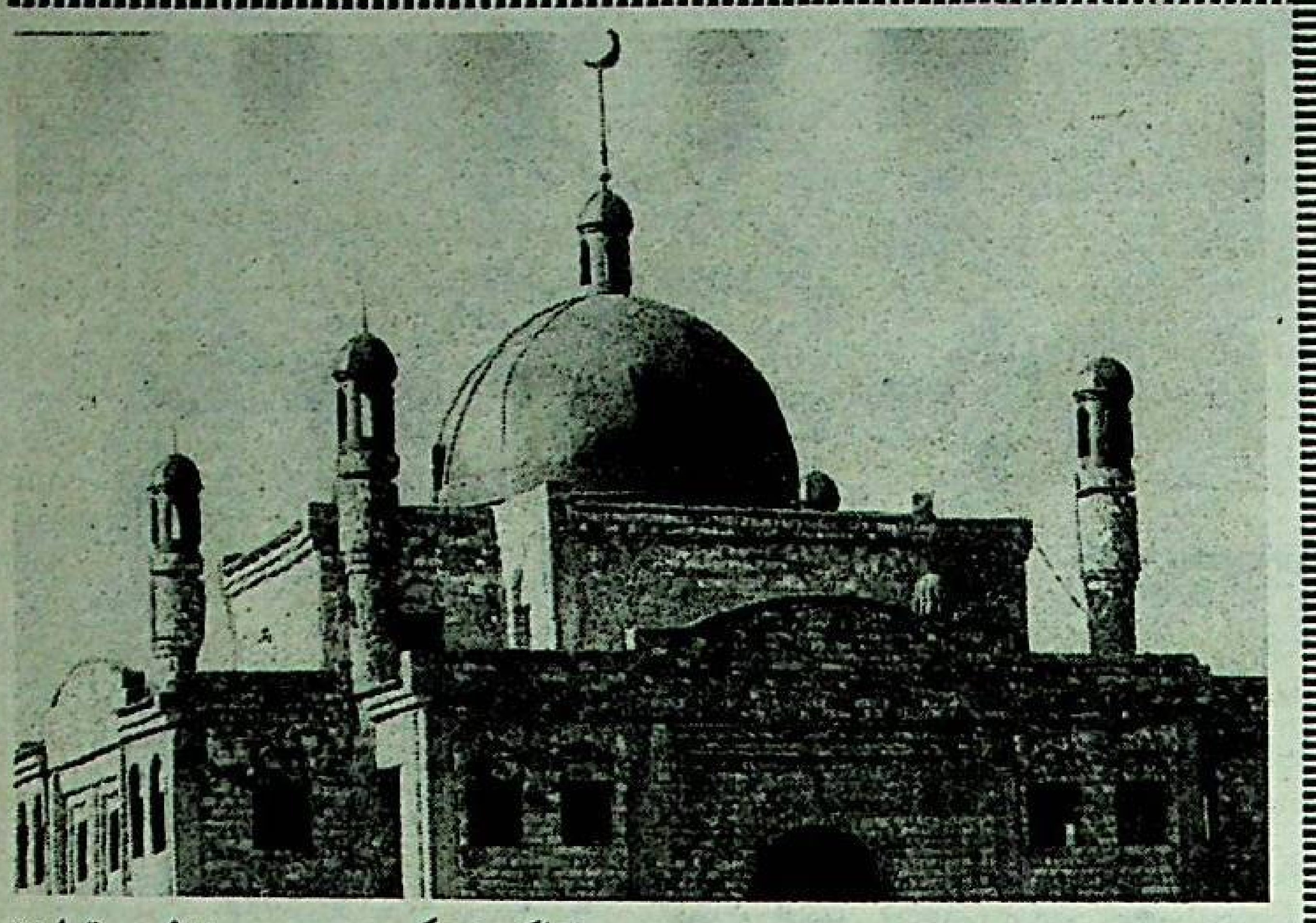

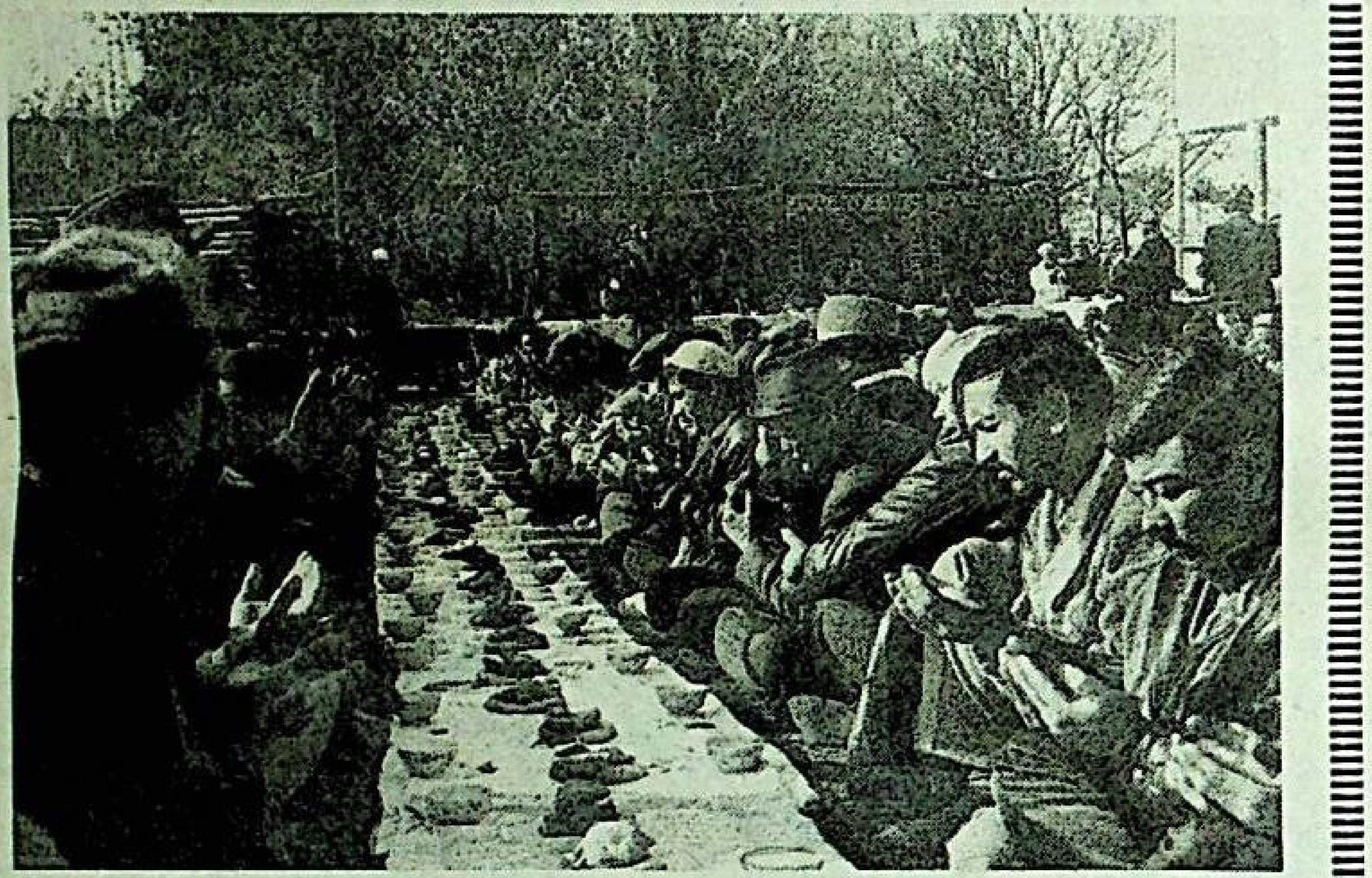

ئىلگىرى گېزىتىمىزدە خەۋەر قىلىنغى
نىدەك ئالمۇتا شەھىرى سولتان قور-
غان مەھەللىسى ژۇقارقى مەسچىتىنىڭ
گومبىزى كوتىرىلگەنلىكى مۇناسىۋىتى
بىلەن خەتمە قۇرئان ئوتكۇزۇلگەن ئې
دى. خەلق كۇچى بىلەن سېلىنىۋاتقان
مەزكۇر مەسچىت ئاللا بۇيرىسا پات
يېقىندا ئىبادەت دەرگاھىغا ئايلانماق-
چى.

**سۇرەتلەردە: 1. مەسچىتنىڭ ئومۇ
مى كورۇنۇشى. 2. مەسچىتنىڭ سې-
لىنىشىغا رەھبەرلىك قىلىۋاتقان نۇر
مەھەممەت ھاجىم مەمەتوۋ. 3. خەتمە
قۇرئاندىن كورۇنۇش.**

**ئۇ. قۇربانىيازوۋ چۇشەرگەن
سۇرەتلەر.**

كېلەستىكى پاجىە

ئەتىمالىم، جەنۇبىي قازاقستان ۋىلا
يىتى ئىچكى ئىشلار ئورگانلىرىنىڭ بىر
مۇ خادىمى مۇنچىلىك چوڭ مىقياس-
تىكى پاجىەنى ئەسلىمىسە كېرەك.

ئوزبەكىستان بىلەن قازاقستاننى ئا
جرىتىپ تۇرغان كېلەس دەرياسىدىن
تورت كۇن ئىچىدە 16 جەسەت تېپىل
دى. ئۇلاردىن 14 ئەر، بىرى ئايال ۋە
بىرى بالا جەستى. ئۇچ ئەركەك پى-
چاق سېلىپ ئولتۇرۇلگەن، قالغانلىرى
بوغۇۋېتىلگەن، ئوپېراتىۋ-تەرگەۋ تو
پى ھازىرچە بىلىدىغان پۇتكۇل ئەخبا
رات ئەينە شۇنچىلىك. ئوپېراتىۋ-تەر
گەۋ توپى يۇزلىگەن تەجرىبىلىك تەر
گەۋچىلەردىن تەركىپ تاپقان. جۇم-
ھۇرىيەت ئىچكى ئىشلار مىنىستىرىنىڭ
ئورۇنباسارى يولباشچىلىغىدىكى بىر
توپ تەرگەۋچىلەر يەرلىك ئىچكى ئىش
لار ئورگانلىرىغا ياردەم بېرىش ئۇ-
چۇن يېتىپ كەلدى. بۇ دەھشەتلىك
جىنايەتنى پاش قىلىشقا ئوزبەكىستان
ھوقۇق قوغداش ئورگانلىرىنىڭ خادىم
لىرى ياردەم بەرمەكتە. ھازىرچە تېخى
ھالاك بولغانلارنىڭ كىم ئېكەنلىگى ئې-
نىقلانمىدى، بۇ بولسا، تەبىيكى، جىنا
يەت سەۋەپلىرىنى ئېنىقلاشنى ۋە قا
تىللارنى ئىزدەشنى قىيىنلاشتۇرماقتا.

چىمكەنت شەھىرى.

(قاز تاگ).

ئوقۇغۇچىلار ئۇچۇن دىافىلىم

ئوزبەكىستان يازغۇچىلار ئۇيۇشمى-
سىنىڭ ئەزاسى ھېسامدۇن ئىسلاموۋ
باللار شائىرى. ئالمۇتا، تاشكەنت شە
ھەرلىرىدە شائىرنىڭ ئۇيغۇر، ئوزبەك
تىللىرىدا بىر قانچە شېئىر توپلاملىرى
نەشىر قىلىندى. شۇنداقلا ئۇ باللار
ھاياتىدىن بىر پەردىلىك بىر نەچچە
پېيىسلارنى يازدى.

يېقىندا شەكېن ئايمانوۋ نامىدىكى
قازاقفىلىم كىنوستۇدىيەسى ھېسامدۇن
ئىسلاموۋنىڭ «دوستلار» ناملىق پيې-
سىسى ئاساسىدا ئۇيغۇر مەكتەپلىرى-
نىڭ 1-3- سىنىپلىرى ئۇچۇن بېغىش
لانغان ئوقۇش دىافىلىمنى چىقاردى. ئۇ
نى پېداگوگىكا پەنلىرىنىڭ نامزاتى
بۇۋىخان ئەلاخۇنوۋا، ئالىيەم نارزىيې
ۋالار تەييارلىغان. سۇرەتلىرىنى قا-
زاقستان خەلق رەسسامى رەشىت يو
لداشېۋ سىزغان. بۇ فىلىم ئۇيغۇر مەك
تەپلىرىگە سېتىلماقتا.

(ئۆز مۇخبىرىمىز)

تەرەققىياتنىڭ چىغىر يوللىرى

پات-پاتلا تۈرلۈك مىللەتلەرنىڭ تەرەققىياتى، مەدەنىي-مائارىپى ھەققىدە بەس-مۇنازىرىلەرگە دۇچ كېلىپ قالىمەن. بەزى كىشىلەردىن كېگەمىش دىيارىدا 1937-يىلىدىن باشلاپ ئۇيغۇر مەكتەپلىرى تېز سۈرئەت بىلەن يېپىلىپ، ئۇلارنىڭ مائارىپى بوغۇلۇپ تاشلانغاندىن كېيىنكى زامانلاردىكى كوز ئالدىلىرىغا كەلتۈرۈپلا: «ئۇيغۇرلار مەدەنىيەتسىز، ئوقۇمىشى...» دېگەنگە ئوخشاش يېقىمسىز سوزلەرنى ئاڭلاپ قالىمەندە، تۇۋۋا، ئوز زامانىسىدا تۈركىي خەلقلەر مەدەنىيىتىنىڭ ئۇلگىسى، تۈركىي خەلقلەرنىڭ ئاتىسى بولغان بۇ خەلققە بۇ خىل سوزلەرنىڭ ئارتىلىپ قالغىنىغا ھەيران بولۇپ؛

«ھەي پەلەك، چەرخىڭ يامان،
كىملەرگە خار قىلدىڭ مېنى.
دەردى يوق بېدەردىلەرگە،
خاروۇ-زار قىلدىڭ مېنى»

دېگەن ئۇيغۇر خەلق ناخشىسى مەزمۇنىنىڭ نەقەدەر چوڭقۇرلۇغىنى، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ قاتمۇ-قات ئېزىلىشلەر جەريانىدا ژۇقارقىدەك ئاللىق ناخشا-قوشاقلارنىڭ بارلىققا كېلىشىنى ھىس قىلىپ، مەدەنىي-مائارىپ ھەققىدىكى تارىخىي ھەقىقەتنى ئويلاپ كېتىمەن.

مائارىپ ئىنسانلار تەرەققىياتىنىڭ، پەن-تېخنىكىنىڭ ئاساسى ئىكەنلىگى ھەممىمىزگە مەلۇم. مائارىپنى تەرەققىي قىلدۇرماي تۇرۇپ ھېچ بىر مىللەت دۇنيادىكى مەدەنىي مىللەتلەر قاتارىدا قەد كوتىرىپ تۇرالمايدۇ. مائارىپسىز بىچارە، بوزەك بىر مىللەت بولۇپ خارلىقتا قالىدۇ.

دۇنيادا ھەر خەلقنىڭ ئالىملىرى، يازغۇچى-شائىرلىرى، قەھرىمان - باتۇرلىرى ۋە باشقا ئېلغار زاتلىرى بولغىنىدەك، ئۇيغۇر خەلقىنىڭمۇ قەدىمىي زامانلاردىن تارتىپ ھەر دەۋردە خەلقىنى ئىلىم-مەرىپەتكە ئۈندەپ، مائارىپنى ئۇلۇق تۇتۇپ، شۇ ئاساستا خەلقىنى يېتەكلەشتە باشلىغۇچى مەرىپەت يۇلتۇزلىرى ئاز بولمىغان. ئۇيغۇرلار ئوتتۇرا ئاسىيادا يېزىق تارىخى ئۇزۇن، مەدەنىيەتلىك مىللەتلەرنىڭ بىرى. ئۇيغۇر يېزىقى ئاكا-ئۇكا كىرىل ۋە مېفودىلار تەرىپىدىن بولغارىيىدە كەشىپ قىلىپ بەرگەن سلاۋيان-رۇس يېزىقىدىن كوپ ئەسىرلەر بۇرۇن مەيدانغا كەلگەن.

مىلادىيەنىڭ 5-ئەسىرىگىچە ئۇيغۇرلارنىڭ ئاساسىي يېزىقى يېنىسەي(رونىك) ئېلىپبەسى ئىدى، ئۇنىڭدىن كېيىن ئورخۇن ئۇيغۇر ئېلىپبەسى ئىشلىتىلگەن. قېدىمىي ئۇيغۇر يېزىقىدا ئورغۇنلىغان قوشاق، مۇزىكا تېكىستلىرى، پېداگوگىكىلىق رىسالىلەر، مەدەنىي ئاشلار ۋە ئىلمىي ئەسەرلەر يېزىلغان. مانا موشۇلارنىڭ ئوزى تارىخىي دەرسلىك، ھەم بەدىئىي ئەدەبىيات قىممىتىگە ئىگىدۇر. بۇ خاتىرىلەرنى يازغانلار شۇ دەۋرنىڭ ئاتاقلىق ئوقۇغۇچىلىرى، ئەدىپلىرى ۋە ماھىر خەتتاتلار ئىدى. ئۇيغۇرلاردا يېزىق تارىخى باشلانغاندىن كېيىن مەكتەپ - مائارىپ ئىشلىرىغا ئوتتۇرا ئاساس سالغان تورپان-ئىدىقۇت («ئىدىقۇت» سوزى بەختكە يېتىشتۈرگۈچى دېگەن سوز)، شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ كىشىلەر ئىدىقۇتنى ئوز زامانىسىدا «ئوتتۇرا ئاسىيانىڭ يەر ئاستىدىكى كۈتۈپخانىسى» دەپ بېكار ئېيتمىغان.

ئىدىقۇتتا قانداق قىلىپ بۇنچىلىك تارىخىي يادىكارلىقلار ساقلىنىپ قالغان؟ ئۇنىڭ سەۋەۋى، بىرىنچىدىن، ئىدىقۇتتا مائارىپ ۋە ئىدېئولوگىيە ئەركىنلىكى يولغا قويۇلغان، كىشىلەرنىڭ قانداق ئېتىقاتتا بولۇشىدىن قەتئىي نەزەر، ئۇ بىلىم ئىگىسى بولسىلا، بولۇپمۇ ئەۋلاتلارنى تەربىيىلىگۈچى بولسىلا ھورمەتكە سازاۋەر ئىدى. خەلىققە مەرىپەت بەرگۈچىلەر «ئىلتەبىر» دەپ ئاتىلاتتى.

ئىككىنچىدىن، ئىدىقۇتتا كىتاپ يېزىش، كوچۈرۈش ئەڭ ساۋاپلىق كەسىپ دەپ قارىلاتتى. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ پۈتۈلگەن كىتاپلارنىڭ خاتىمىسىدە: «بۇ كىتاپنىڭ ساۋاۋى ئالدى بىلەن خان سارىيىغا، ئاندىن قالسا مەرھۇم ئەجداتلارغا ۋە يارۇ-بۇرادەرلەرگە بولغايلەر...» دېگەن سوزلەر ئالاھىدە يېزىلاتتى.

ئۈچىنچىدىن، ئىدىقۇتتا بىلگە كېڭىشى (مائارىپپەرۋەر دانىشمەنلەر كېڭىشى) تەسىس قىلىنغان. بۇ كېڭەش دەرىجە، ئۇنۋانلارنى بەلگۈلەتتى، ئەل ئارىسىدىكى ئاقارتىش ئىشلىرىغا يېتەكچىلىك قىلاتتى. ئورغۇن تىللىق لۇغەتلەرنى قوللانما سۈپىتىدە تۈزۈپ چىقىپ، ئوز ئالدىغا ياغاچ مەتبەلەر كەشىپ قىلىنغان. ھەرپلەر دانە-دانە قېلىنىپ ياغاچلارغا ئويۇلۇپ، ئاندىن قېلىپقا بەكىتىلىپ، ئۈستىدىن بوياق بېرىلىپ، تۈرلۈك رەڭدىكى كىتاپلار بېسىلاتتى. بۇنداق مەتبەلەر ھەرپلىرىدىن 20-ئەسىرنىڭ باشلىرىدا روسسىيەلىك ئولدېنبۇرگ تۇرپانغا كېلىپ يۈز مىڭدىن ئوشۇغىنى ئېلىپ كېتىپ موسكۋا مۇزېيىغا تاپشۇرۇپ بەرگەن ئىدىقۇت مەتبەسى 18-ئەسىرگىچە تاكى گېرمانىيە ئالىمى ئېنوگىن كودېنبۇرگ ئىجات قىلغان مېتالل ھەرپلىك مەتبە تېخنىكىسىنى ئىشلەتكىچە دۇنيادا ئالدىنقى ئورۇندا تۇراتتى.

قاراخانىيلار دەۋرىدە ھەممە ۋىلايەت، ناھىيەلەردە باشلانغۇچ ۋە ئوتتۇرا مەكتەپلەر قۇرۇلغان. بولۇپمۇ قەشقەردە مەشھۇر ئالىي بىلىم يۇرتلىرىدا ئاتاقلىق ئالىملاردىن ھۇسەيىن ئىبىر خەلەپ، سەئىد جامالىدىن باغدادىي، خوجا ياقۇپ سۈزۈكىي، رەشىد ئىبن ئەلى قەشقەرىي قاتارلىق ئورغۇنلىغان ئالىملار مۇئەللىملىك قىلدى. بۇ بىلىم دەرگاھلىرىنىڭ دەرسلىكلىرى: ماتېماتىكا، يۇنان فىلوسوفىيەسى، تىلشۇناسلىق، ئاسترونومىيە، تىبابەتچىلىك ئىلمى، تارىخ، جوغراپىيە، ئىلمىي روھ ساھالىرىغىچە كەڭەيدى، تۈرلۈك كاتېگورىيەلەر بويىچە ئورغۇن ئىلمىي-تەتقىقات ئەسەرلىرى، بۇ ئەسەرلەر ئەرەپ ئېلىپبەسى ئاساسىدىكى ئۇيغۇر يېڭى يېزىقى بىلەن يېزىلاتتى.

مانا شۇنداق مەدەنىي-مائارىپ تەرەققىي قىلىشى جەريانىدا قاموسچى، ئالىم، ئىلىم-پەن دۇنياسىدا ئارىستوتېلدىن كېيىن ئىككىنچى ئۇستاز دەپ شوھرەت قازانغان، ژىگىرمىدىن ئوشۇق تىل بىلىدىغان ئۇلۇق مۇتەپەككۇر ئەبۇ ناسىر فەرابىي، ئاتاقلىق ئالىم ۋە تىلشۇناس مەھمۇت قەشقەرىي (1028-يىللىرى مەرىپەتلىك ئائىلىدە تۇغۇلغان)، تىلشۇناسلىقنىڭ ئۇنجا ئۇستازى، جاھان تۈركولوگىيە پەنىگە ئاساس سالغۇچى بۈيۈك ئۇستازدۇر. ئۇ ئومرىنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە 1118- يىلى ئوپالدا «مەدرەسەۋىي مەھمۇدىيە» ناملىق ژۇقۇرى دەرىجىلىك مەكتەپ تەشكىل قىلىپ، ئوزى بۇ مەدرىسىگە سەككىز يىل مۇدەررىسلىك قىلغان. ئوقۇتقۇچىلىقنى تاكى ۋاپات بولغىچە داۋاملاشتۇرۇپ، 1126-يىلى 97 يېشىدا ئانا يۇرتى ئوپالدا ۋاپات بولغان.

شۇنداقلا ئۇيغۇر مائارىپ تارىخىدا ئۇلۇق مۇتەپەككۇر يۇسۇپ خاس ھاجىپ ۋە ئۇنىڭ مەشھۇر ئەسەرى «قۇتادغۇ بىلىك» داستانى ئىنتايىن مۇھىم ئورۇن تۇتىدۇ. يۇسۇپ خاس ھاجىپ بىلىم، ئادالەت، پەزىلەت ۋە چىدام، غەيرەت خىسلەتلىرىنى ئىنسانلارنىڭ ئەڭ گوزەل غايىسى ھېساپلىنىدۇ دەپ، ئادەملەرنى ئەشۇ تەلىم-تەربىيە ئارقىلىق بەخت-سائادەتكە يېتىشتۈرۈشنى نىشانلايدۇ.

ئۇيغۇر مائارىپى سەئىدىيە خانلىقى دەۋرىگە كەلگەندە (1514-1678-يىللىرى) تېخىمۇ گۈللەندى. بۇ چاغدا قۇرۇلغان مەكتەپلەرنىڭ سانى 2263 كە يەتكەن. 1522-يىلى قۇرۇلغان مەشھۇر «ساقىيە» ناملىق مەدرىسىلەردە ئورغۇنلىغان ئالىملار، ئوقۇتقۇچىلار، مۇزىكاشۇناسلار، تارىخشۇناسلار، ئەدىپ-يازغۇچىلار، بىناكارلىق ماھىرلىرى تېز يېتىلىپ چىقتى. بۇلاردىن باشقا سىپاھىيە (ھەربىي مەكتەپ)، «شىپاھىيە» (تىببىي مەكتەپ)، «ھۇدۇدىيە» (چېگارا ساۋاتى) ۋە ئايىنەئى ساپارەت (ئەلچىلەر ئەدىنگى) قاتارلىق ئورغۇنلىغان كەسپىي مەكتەپلەرمۇ تەسىس قىلىنغان. ئۇيغۇر كلاسسىك مۇزىكىسىنىڭ ئاساسى موشۇ چاغدا مەيدانغا كەلدى. بولۇپمۇ، بۇ دەۋرنىڭ ئەڭ چوڭ ۋە مەشھۇر ۋەكىلى سۇلتان ئابدۇرېشىتخان (1510-1570) شۇ چاغدىكى قەشقەر ۋە يەكەن خانلىق مەدرىسىلىرىدە ياخشى تەلىم ئالغان ئىختىدارلىق ئالىم ۋە سىياسەتچى ئىدى. شۇنداقلا ئۇ پازىل شائىر، تىلشۇناس، ماھىر مۇزىكاشۇناس، ھەم ئالىملارنىڭ ھىمايىچىسى، ماھىر چالغۇچى ئىدى. ئۇ چارتار، دۇتار، ساتار، قالۇن، تەمبۇر، راۋاپ، ئود، غەجەكلەرنى ياخشى چالاتتى، شۇنداقلا ماھىر خەتتات ۋە پارسچە، تۈركچە شېئىر يازالايدىغان كامىل شائىر ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ بۇ دەۋردە ئامانىساخان، مىرزا ھەيدەر قەشقەرىي، قەدىرخان يەكەندى، مەۋلانە خۇلقى، مىرزا مىرەك، چالىش ئايازىي قاتارلىق ئورغۇنلىغان تالانتلىق مەرىپەتچىلەر يېتىشىپ چىققان ئىدى. شۇنداقلا بۇ دەۋردە خەتتاتلىقنى بىلمىگەن كىشىلەر ئۇلۇق بىلىملىك ھېساپلانماتتى. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ھۆسنى خەت ئىلمى ئاساسىي دەرسلىكلەردىن ھېساپلىنىپ ئۆگىتىلەتتى. بۇ دەۋردە «نورۇز» پائالىيىتى گۈللەنگەن بولۇپ، موشۇ ئەنئەنىۋىي پائالىيەتلەر ئارقىلىق تەن تەربىيە ۋە ئىجتىمائىي تەلىم-تەربىيە كەڭ ژۇرگۈزۈلەتتى. «نەۋرۇز چېيى»، «ھەپتە سالام»، «مۇشائىرە كېچىلىكى»، «نەۋرۇز ناخشا-قوشاقلىرى»، «نەۋرۇز مەشرىپى»، «چەۋەندازلارنىڭ ئات بەيگىسى»، «ئوغلاق تارتىش»، «چېلىشىش»، «ئەلنەغمە مۇنبىرى»، «چاقپېلەك ئويناش» ۋە باشقىلار. نەۋرۇز بايرىمىدىن كېيىن يېڭى ئوقۇش مەۋسۇمىنىڭ دەرسىنى باشلاتتى. ئاتا-ئانىلار باللىرىنى يېتەلەپ مۇئەللىمنىڭ ئالدىغا بېرىپ ئەدەپ بىلەن توۋەندىكى سوزلەرنى بەجا كەلتۈرەتتى: «پەرزەنتىمىزنىڭ جېنى تەڭرىمىزدىن، ئۇستىخىنى ئاتا-ئانا (بىز)دىن، بەخت-ئىقبالى ئۇستازدىن...» دەپ پەرزەنتلىرىنى مەكتەپكە تاپشۇرۇشاتتى. مۇئەللىم جاۋابەن:

«مەرىپەت چىرىغى دىلىنى ئاچقاي،
مەرىپەت ئاچقۇچى تىلىنى ئاچقاي»

دەپ بايان قىلىپ، باللىنى قوبۇل قىلاتتى. بۇ خىل ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىش مەكتەپلەرنىڭ مائارىپ نىزامى-قائىدىسى ئىدى. ئاندىن «نەۋرۇز مىبىرىدە» مەلۇماتلىق ئاتىقلار، جامائەت ئەرباپلىرى سوزگە چىقىپ، پەدى-نەسىھەتلەر ئارقىلىق تەلىم-تەربىيە ئېلىپ باراتتى. ئۇيغۇر مائارىپى ئەينى زامانلاردا موشۇنداق گۈللەنگەن ئىدى. لېكىن، بۇ تەرەققىيات چەت ئەللەرگە ياقمىدى. 1626-1694-يىللارغا كەلگەندە بولگۈنچى جاسۇس ئىشان ھىدايەتۇللا خوجا قاتارلىقلار ئارقىلىق سوپىزمنى كىرگۈزۈپ، خەلق ئارىسىدا تەركىدۇنيالىقنى، جاھالەتلىكنى تەرغىپ قىلىپ، سەئىدىيە خانلىقىنىڭ تەرەققىپەرۋەر سىياسىتىگە ئاشكارە قارشى چىقتى. ئاخىرى ئۇ يەكەنگە قوراللىق ھوجۇم قىلىپ، 1671-يىلى يېڭىلىپ قېلىپ سىرتقا قېچىپ كەتتى. ھەر يەردە ئىشانلىق قىلىپ ژۈرۈپ 1677-يىلى كەشمىر ئارقىلىق تىبەتكە نوتۇپ دالاي لامىنىڭ ئالدىغا بېرىپ ئەرزىشەكايەت قىلدى. دالاي لاما جوڭغار گېنېرالى غالدانغا خەت يېزىپ ھىدايەتۇللاغا ياردەم بېرىش ئۈچۈن ئون ئىككى مىڭ كىشىنى قەشقەرگە ئەۋەتىشنى تاپشۇردى. بۇ ئورۇش جەريانىدا تومەن بويىدىكى جەڭدە سەئىدىيە قوشۇنلىرى يېڭىلىپ قالدى. نەتىجىدە ھىدايەتۇللا خوجا «ھەزرىتى ئاپپاق» دېگەن ئۇنۋان بىلەن قورچاق ۋاڭ بولۇۋالدىدە، سوپىزمنى كۈچىنىڭ بارىچە تەشۋىق قىلىپ، ئۇيغۇر جامائىتىنى چىراقسىز جاھالەت ئىچىدە قالدۇردى. مانا شۇنىڭ بىلەن ئۇيغۇر مائارىپى تۇنجۇقتۇرۇۋېتىلدى. فىلوسوفىيە، ئاسترونومىيە، تارىخ، ماتېماتىكا، جوغراپىيە ئوخشاش پەنلەرنى ئۆگىتىشنى ئۇ «پەرەڭلەرنىڭ سېھرى، جىنىدىلىق» دەپ جار سېلىپ، مەنئى قىلدى. شۇنداقلا «بۇ ئالەم ئاسارىلارغا، بىزگە ئۇ ئالەم مەنسۇپ» دەپ چۇقان كوتەردى. خوتۇن-قىزلارنى قاراڭغۇلۇقتا تۇتۇپ، ئەركىنلىكتىن مەھرۇم قىلدى. چۈنكى ئانىلار نادان بولغاندا باللارنىڭمۇ جاھالەت ئىچىدە قالىدىغانلىقى تەبىئىي ھالەتتە. موشۇنداق رەزىل ئۇسۇللار ئارقىلىق ئۇيغۇر مائارىپى تۇنجۇقتۇرۇلۇپ، ئۇنىڭ ئۇلۇق شامىلىرى ئوچۈرۈلۈپ تاشلانغانلىقى ئۈچۈن ئۇيغۇر جەمىيىتىدە مىسلى كورۇلمىگەن نادانلىق ۋە قۇللۇق ھوكۈم سۈردى. سوپىزم نادانلاشتۇرۇشنىڭ قورالى بولسا، چىڭ سۇلالىسىنىڭ ھوكۈمرانلىرى قۇللاشتۇرۇشنىڭ ئامىلى بولدى.

مائارىپ چىرىغى ئاللىقاچان ئوچۈپ، ئۇيغۇر ئېلى زۇلمەت ئىچىدە قالغان شۇ پەيتتە، دۇنيانىڭ ئىككىنچى بىر چېتى ياۋروپا ئەللىرىدە يېڭى تېخنىكا، يېڭى مائارىپ تەرەققىي قىلىپ، جاھاننى زىل-زىلىگە كەلتۈرۈشكە باشلىدى.

ياۋروپىدىكى موشۇ تەرەققىياتنىڭ ئويغىنىشى نەتىجىسىدە بەزى ئىسلام ئۆلىمالىرىنىڭ ۋە تەرەققىپەرۋەر كىشىلەرنىڭ كوزى ئېچىلىپ، دۇنياغا نەزەر سېلىشقا مەجبۇر بولدى. ئۇلاردىن بەزىلىرى خەلقنى ئويغىتىش توغرىسىدا خىتاپ قىلىپ، مۇنداق يازغان ئىدى:

«قوپ! ئەي ئاداش بىر...
ئەتراپىڭغا باق،
باق... نە كورەرسەن ئويلىغان
تۇزاق.
يەردە، ھاۋادا، سۇدا كېلۇرلەر،
ياۋروپالىقلاردىن ئال ئەندى
ساۋاق!..»

ئۇزاق ۋاقىت تۇنجۇقتۇرۇۋېتىلگەن ئۇيغۇر مائارىپى ئوتتۇرا ئاسىيادە يېڭى مائارىپ موشۇنداق خىتاپ ۋە ئېھتىياج ئاستىدا باشلاندى. بۇ يېڭى مەكتەپ مائارىپى «ئۇسۇلى جەدىت» دەپ ئاتالدى. بۇ مەكتەپنىڭ شەرىقتىكى ئەڭ ژىرىك ۋەكىلى ۋە تەشەببۇسكارى جامالىدىن ئافغانىي، ئۇيغۇرلار ئىچىدىكى مۇھىم تەشەببۇسكارى ۋە تەسىس قىلغۇچىلىرى ئاتۇش ۋە ئىلىدا ھۇسەيىن مۇسابايى، باھاۋۇتدىن مۇسابايى، ئابدۇقادىر داموللا قەشقەرىي، تاش ئاخۇنۇم، تورپان ئاستانىدا مەخسۇت مۇھىتى، كۇچاردا ھامىت قاتارلىقلار ئىدى. بۇ كىشىلەر كوكرەك كېرىپ جاھالەتكە قارشى چىقتى. كېيىنرەك ھۇسەيىنباي ۋە باھاۋۇتدىن بايلار ئاتىسى مۇسا ھاجىنىڭ ۋەسىيىتى بويىچە مەكتەپ مائارىپىغا ھەسسە قوشۇشتا تېخىمۇ پىداكارلىق كورسەتتى، ئەينى زاماندىكى ھۇسەيىنباي ۋە باۋدۇنباي ئاكا-ئۇكا مۇسابايېۋلارنىڭ قەلبىدە ۋەتەنپەرۋەرلىك، ۋىژدان ئوتىنىڭ نەقەدەر يالقۇنلانغانلىقىنى كورۇۋالايمىز. ئۇلار ئوز خىراجەتلىرى بىلەن مەكتەپلەر سالدۇرۇپ، ئوقۇتقۇچى مەسىلىسىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن چەتكە ئوقۇغۇچى چىقىرىپ تەربىيلەشنى مەردانىلىق بىلەن قارار قىلدى. شۇ قارار بويىچە تۇنجا قېتىم قازان ئۇنىۋېرسىتېتىدا ئىككى يىل تەلىم ئالغان كېرىماخۇن ئىدى. كېيىن ئۇ مەكتەپكە مۇدىر بولدى.

يېڭى مەكتەپنىڭ ئوقۇش پۇتۇرۇش مەراسىملىرىغا پۈتۈن ئاتا-ئانىلار قاتنىشىپ، ئوقۇغۇچىلار مەكتەپ مارشىنى ياڭراتقان ھالدا ئوقۇش پۇتەرگۈچىلەرگە مۇكاپاتلار بېرىلەتتى. مەسىلەن، بىرىنچى دەرىجىلىكلەرگە «تەھسىننامە»، ئىككىنچى دەرىجىلىكلەرگە «ئاپىرىننامە»، ئۈچىنچى دەرىجىلىكلەرگە «تەقدىرنامە»، تورتىنچى دەرىجىلىكلەرگە «شاھادەتنامە» تارقىتىلىپ بېرىلەتتى. ئۇ چاغلاردا مۇئەللىملەرنىڭ خەلق ئارىسىدا ئابرويى بەك چوڭ بولۇپ، ئەر مۇئەللىملەر «ئەپەندىم»، ئايال ئوقۇتقۇچىلار «موللاچام» دەپ ئاتىلاتتى. ئوقۇتقۇچىلارنىڭ مائاشى بەكمۇ ژۇقۇرى بولۇپ، بۇ مائاشنىڭ بىر قىسمى

(ئاخىرى 6-بەتتە).

مۇھىم ۋاقىئە

ئۈمۈت بىلەن باشلىنىپ، تەشۋىش بىلەن داۋاملاشقان

ئۇيغۇر ياشلىرىنىڭ مەدەنىيەت كۈنلىرى

ھەر كىمدە ھەر خىل تەسىرات قالدۇردى

مانا ھەممىمىز كوپتىن بېرى تاقەتسىزلىك بىلەن كۈتكەن ئۇيغۇر ياشلىرىنىڭ مەدەنىيەت كۈنلىرىمۇ نىشانلاندى. دۇنيانىڭ جاي-جايلىرىدىن، جۇملىدىن، ئاۋش، گېرمانىيە، تۈركىيە، پاكىستان، قىرغىزستان، ئۆزبەكىستان ئوخشاش دولەتلەردىن كەلگەن «قارا كوزلىرىمىز» ئىككى كۈن مابەينىدا بىر ئاز بولسىمۇ سىر ئېلىشىپ، مۇڭدىشىپ، ئۆزلىرىنىڭ قەلب تەشنالىقىنى قاندۇرغاندەك بولدى...

توۋەندە دىققىتىڭلارغا 28–29-ئوكتەبر كۈنلىرى ئالمۇتا شەھىرى تومۇر يولچىلار سارىيىدا ئوتكەن ئۇيغۇر ياشلىرىنىڭ مەدەنىيەت كۈنلىرى ھەققىدە ماتېرىيالنى تەقدىم قىلىۋاتىمىز.

تەسادىپىي باشلانغان قالايمىقانچىلىق

مەدەنىيەت سارىيى بۇ كۈنلەردە بۆلەكچە رەڭ ئالغان. زالغا جۇمھۇرىيەتلىك غ. سەدۋاقاسوۋ نامىدىكى ئۇيغۇرشۇناسلىق ئىنستىتۇتىنىڭ ۋە تۈرك دۇنياسىنى تەتقىق قىلىش جەمىيىتىنىڭ كىتاپ كورگەزمىسى قويۇلغان. بۇ يەردىكى ئادەملەرنىڭ ۋۇقۇرى بايرەملىك كەيپىياتى، خۇش تەبەسسۇمى ئۇلارنىڭ ھەقىقەتەنمۇ بۇ ئارزۇلۇق كۈننى تەشنالىق بىلەن كۈتكەنلىگىدىن دېرەك بېرەتتى. سەھنىنىڭ تۆرىگە مۇستەقىل قازاقىستاننىڭ دولەت بايرىغى ئىلىنغان. ئەندى ئۇنىڭ يېنىدىكى شەرقىي تۈركىستاننىڭ بايرىغى بىلەن خەرىتىسى خەلقىمىزنىڭ بۈيۈك ئارزۇ-ئارمانلىرىنىڭ ئىپادىسى ئىدى.

زال ئىچى ئادەمگە لىق تولۇپ، ئەتەتەنەلىك ۋەقەنىڭ باشلىنىشىنى ئالدىدا كۆتۈلمىگەن ۋاقىئە يۈز بەردى. ھەسسىياتقا بېرىلگەن بەزى ئادەملىرىمىز ئەقىلگە سىغمايدىغان ۋە ئۆزگىلەرنىڭ شەخسىگە تېگىدىغان گەپلەرنى كوتىرەڭگۈ ئاغاتلار ئېيتىشقا باشلىدى. شۇنداقلا قازاقىستان ھۆكۈمىتى تەرىپىدىن پائالىيىتى توختىتىلغان «شەرقىي تۈركىستان ئىنقىلاۋىي مىللىي بىرلىك سېپى» تەشكىلاتى ئۆز گېزىتىنى ئەنجۇمان قاتناشقۇچىلىرىغا تارقاتتى. ئەنجۇمان پروگراممىسىدا كۆزدە تۇتۇلمىغان ۋە جۇمھۇرىيەت قانۇنلىرىغا خىلاپلىق قىلىدىغان ھەرىكەتلەرنى كۆرگەن ھوقۇق قوغداش ئورگانلىرىنىڭ ۋەكىللىرى تەشكىللىي كومىتېت ئەزالىرىغا ئەسكەرتىپ، بەلگىلەنگەن بايرام پروگراممىسىدىن ئۆز-ئۆزىنى گەرگەلتلىگە ئەپۇس بىلدۈرۈپ، مەدەنىيەت كۈنلىرىدە مۇنداق سىياسىي پائالىيەتنىڭ ئۆزگىرىلمەسلىكىنى تەلەپ قىلدى. مانا موشۇ قالايمىقانچىلىقلار زالدا تولۇق ئارغانلارنىڭ بايرىمىلىك كەيپىياتىغا خېلە چوڭ تەسىر كۆرسەتكۈزدى.

شۇنداقتىمۇ، ئوزلىرىنىڭ روھىي جەھەتتىن چۈشكۈنلۈككە بېرىلگىنىنى سەزدۈرمىگەن تەشكىللىي كومىتېت ئەزالىرى ئېغىر-بېسىقلىق بىلەن ئوز ئىشىنى باشلىدى.

ئەڭ ئالدى بىلەن زالدا قازاقىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ دولەت گىمنى ئورۇنلاندى. ئالدىن ۋەتەن ئىستىقلالىيىتى يولىدا شېھىت بولغان قۇرۇقلىرىمىز روھىغا بېغىشلاپ بىر مىنۇت سۈكۈتتە تۇرۇلدى. مانا شۇنىڭدىن كېيىن يىغىلىشنى ئېلىپ بارغۇچىلار — ئۇيغۇرلارنىڭ دولەتلەر ئارا ئىتتىپاقى يېنىدىكى ياشلار كېڭىشىنىڭ رەئىسى ئالىمجان تىلۋالدى بىلەن تۈركىيەدىكى «شەرقىي تۈركىستان ئوقۇغۇچى ياشلار» بىرلىكىنىڭ رەئىسى دولقۇن ئىسا ئالدىكىلەرنى بۇ مۇھىم ۋاقىئە بىلەن تەبرىكلەپ، جاي-جايلاردىن كەلگەن مېھمانلىرىمىزنى تونۇشتۇرۇپ ئوتتى. شۇنداقلا ئۇلار بۇ ئەنجۇمانغا كېلەلمىگەن مېھمانلارنىڭ تەبرىكلىرىنى ئوقۇپ بەردى. ئۇيغۇر ياشلىرىنىڭ مەدەنىيەت كۈنلىرىگە يازما تۈردە سالام يوللىغان تۈركىيەدىكى ۋە «شەرقىي تۈركىستان» ۋەخپىسىنىڭ رەئىسى گېنېرال مۇھەممەت رىزا بېكىن، تۈركىيەدە نەشر قىلىنىدىغان «شەرقىي تۈركىستان ئاۋازى» ۋە «شەرقىي تۈركىستان ياشلىرى» گېزىتلىرىنىڭ تەھرىراتلىرى، 1992-يىلى ئىستامبۇلدا قۇرۇلغان «شەرقىي تۈركىستان مىللىي قۇرۇلتىيى» ئىجرائىي كومىتېتىنىڭ رەئىسى مۇھەممەت ئىمىن ھەزرەت، تۈركىيەدە ئىستىقامەت قىلىۋاتقان سىياسىي ئەرباپ ئەيسا يۇسۇپ ئالىپتېكىن، شۇنداقلا ئالمۇتا دولەت ئۇنىۋېرسىتېتى فىلولوگىيە فاكۇلتېتى، ئۇيغۇر كافېدرىسىنىڭ ئۇستازلىرى بىلەن ستۇدېنتلىرى، ئالمۇتا ۋىلايىتى ئۇيغۇر ناھىيەسىنىڭ مەمۇرىيىتى ۋە ناھىيەلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزى بارلىق قاتناشقۇچىلارنى بۇ بايرەم بىلەن چىن قەلبىدىن تەبرىكلەپ، ئەڭ ئالىي تىلەكلەر بىلەن بىللە دۇنيادىكى تىنچلىق ۋە خاتىرجەملىكنىڭ مۇستەھكەملىنىشىگە ئوز ئۇلۇشىمىزنى قوشۇشىمىزغا تىلەكداشلىق بىلدۈرۈپتۇ.

دەسلەپكىلەردىن بولۇپ، سوزگە چىققان ئالمۇتا شەھەرلىك ئوكتەبر ناھىيەسىنىڭ ھاكىمى ك. ئابلەكىموۋ ئوز سوزىدە قاتناشقۇچىلارنى سەممىي تەبرىكلەپ، خەلقىمىزنىڭ ئالىي خىسلەتلىرى ھەققىدە ئېيتىپ، ئەسىرلەر بويى بۇزۇلماي كېلىۋاتقان ئۇيغۇر-قازاق دوستلۇغىنى بۇنىڭدىن كېيىنمۇ مۇستەھكەملەشكە چاقىردى.

شۇنىڭدىن كېيىن سوزگە چىققان مېھمانلارمۇ قاتناشقۇچىلارنى ئۇيغۇر ياشلىرىنىڭ مەدەنىيەت كۈنلىرى بىلەن تەبرىكلەپ، توۋەندىكى پىكىرلەرنى ئېيتتى:

ق. غوجامبەردىيېۋ، ئۇيغۇرلارنىڭ دولەتلەر ئارا ئىتتىپاقىنىڭ پرېزىدېنتى:

— ئۇيغۇر ياشلىرىنىڭ مەدەنىيەت كۈنلىرى بۇ تارىخىمىزدا ئۇنتۇلماس بىر ۋاقىئە بولۇپ قالىدۇ. مەن ياشلىرىمىزنىڭ مۇنداق ئىشلىرىغا ئۇتۇق تىلەپ، ئۇلارنى بار كۈچ — غەيرەت، بىلىم، ماھارىتىنى خەلقىمىز ئۈچۈن سەرىپ قىلىشقا چاقىرغان بولار ئىدىم. شۇنداقلا مەن ھەر قانداق ئىشتا پىكىرنىڭ ھەر خىللىغى، ئامما نىيەتنىڭ، مەخسەتنىڭ بىر بولۇشىنى خالايمەن.

ن. كەنجىيېۋ، قىرغىزستان جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت جەمىيىتىنىڭ رەئىسى:

— ياشلار خەلقىمىزنىڭ ھەقىقىي تارىخىنى ئۆگىنىشى لازىم. ئۇلار شۇنداقلا دولەت، دۇنيا قانۇنلىرىنى چوڭقۇر ئېگىلەپ، مەخسەتنى سىۋىلىزاتسىيەلىك يول بىلەن يېشىشى شەرت. ئەڭ ئاساسى، ياشلارنىڭ ئارىسىدا ئۇيۇشچانلىق، بىرلىك بولغىنى ئەۋزەل.

ئى. ئاباسوۋ، قىرغىزستان جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر ئاسسوتساتسىيەسىنىڭ پرېزىدېنتى:

— بەختت نەدىن كېلىدۇ؟ ئۇ ھەرگىز ئاسماندىن ئالدىمىزغا كېلىپ چۈشمەيدۇ. ئۇنىڭ ئۈچۈن كۈرىشىش، ئەمگەك ئېتىش لازىم.

ئەندى بۇ يەرگە يىغىلىپ ئولتارغان ياشلىرىمىزغا ئېيتارىم، ئىلاھىم، ئويلىغان ئارزۇ-ئارمانلىرىڭلار، ئىزگۇ-نىيەتلىرىڭلار ئەمەلگە ئاشسۇن. ئالغا قويغان مەخسەتلىرىڭلارغا يېتىۋېرىڭلار.

ئومەر قانات، گېرمانىيەدىكى «يېۋروپا-شەرقىي تۈركىستان بىرلىگى» تەشكىلاتىنىڭ باش كاتىۋى:

— ۋەتەن داۋاسىنى خەلق ئارا مەيداندا ھەل قىلىش يولىدا ئەمگەك قىلىۋاتقان ئەركىن ئالىپتېكىننىڭ ۋە تەشكىلاتىمىزنىڭ باشقا ئەزالىرىنىڭ سەممىي سالىمىنى يوللايمەن. شۇنداقلا بۇ چارە-تەدبىرنىڭ ئوتكۈزۈلۈشىگە زور مۇمكىنچىلىك ياراتقان مۇستەقىل قازاقىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ رەھبەرلىگىگە ئوز مىننەتدارلىقىمنى ئىزھار قىلىمەن.

ي. ئازاماتوۋ، «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە ئۇنىڭ قوشۇمچىسى «يېڭى ھايات» گېزىتلىرىنىڭ باش مۇھەررىرى:

— ياشلار چوڭلارنىڭ، ئەجدادلىرىمىزنىڭ ئالىي خىسلەتلىرىنى ئۈلگە قىلىپ، كامچىلىقلاردىن بولسا، ساۋاق ئېلىشى شەرت. ئوزى بىلەن ئوزى بولغاندىن كورە باشقا خەلقلەر بىلەن بولغان مۇناسىۋەتنى كۈچەيتىپ، تەجرىبە ئالماشتۇرۇپ تۇرغان ئارتۇقچىلىق قىلمايدۇ. ھەر قانداق مەسىلىنى قۇرۇق ۋاقىراش، ھىسسىياتلار ئىلكىگە بېرىلىش بىلەن ئەمەس، بەلكى پەم-پاراسەت بىلەن يېشىش كېرەك.

تۇفەك ھاشىم ئوغلى، ئالمۇتا شەھەرلىك تۈرك مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ رەئىسى:

— تۈركىي خەلقلەرنىڭ ئارزۇ-ئارمانلىرى، مەخسەت مۇددىئالىرى ئورتاق. مېنىڭ ئېيتارىم، ھەر قانداق ئىشنى ئەمەلگە ئاشۇرغاندا قۇرۇق سوزگە بېرىلمەسلىك كېرەك. شۇنداقلا ئەڭ ئاساسى كۈچ-ئۇ بىرلىك.

مانا بايرەمنىڭ دەسلەپكى كۈنى ئېيتىلغان پىكىرلەرنىڭ قىسقىچە مەزمۇنى شۇنداق. ئامما چۈشتىن كېيىن يەنە بىر ئەپسۇسلىنارلىق ۋاقىئە يۈز بەردى. ھىسسىياتلار ئىلكىگە بېرىلىپ، قازاقىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ قانۇنلىرىغا خىلاپلىق قىلغان ئايرىم شەخسلىرىمىزنىڭ سەلبىي تەسىرى تۈپەيلى مېھمانلارغا بېرىلىدىغان نۇۋەتتىكى تەبرىك سوزلەر توختىتىلىپ، ئۇيغۇرشۇناسلىق ئىنستىتۇتىنىڭ خادىملىرى تەرىپىدىن تەييارلانغان ئۇيغۇر خەلقىنىڭ تارىخى، مەدەنىيىتى ھەققىدە يېزىلغان مۇھىم دوكلادلارنىڭ ئوقۇلۇشىمۇ جۇمھۇرىيەت ھوقۇق قوغداش ئورۇنلىرى تەرىپىدىن مەنئىي قىلىندى. نەتىجىدە مىڭ بىر مەشەقەتلەر بىلەن تۈزۈلگەن پروگرامما بۇزۇلۇپ، تەشكىلىي كومىتېت ئەزالىرى، بۇ ژىغىنغا قاتناشقۇچىلار بىر ئاز قالايمىقانچىلىقتا چۈشۈشكە مەجبۇر بولدى.

قىسقىسى، بىرىنچى كۈنى پ. ئى. چايكوۋسكىي نامىدىكى مۇزىكا ئۇچىلىشىنىڭ ستۇدېنتلىرى، ياركەنت شەھرىدىن كەلگەن «دىيار» ئانسامبلىنىڭ كوللېكتىۋى، ئالمۇتا دولەت ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ستۇدېنتى ئارتۇر ئىلاخۇنوۋنىڭ ئىجراسىدىكى ناخشا-سازلار بىلەن تاماملاندى.

ھەممىدىن يامىنى خېجالەتچىلىك

ئېيتىڭلارا، كىم ئوز خەلقى، ئوز ۋەتىنى ئۈچۈن كويۇنگۇسى كەلمەيدۇ؟ ئويلىنىڭلارا، قايسى ئۇيغۇر شەرقىي تۈركىستان ئىستىقلالىيىتىنى ئارمان قىلمايدۇ؟ ئەلۋەتتە، بۇ ھەر بىرىمىزنىڭ قەلبىگە ئارام بەرمەيدىغان ئارزۇ-ئارمان ۋە ئىزگۇ تىلەكتۇر. ئامما، قۇرۇق ھىسسىياتقا بېرىلىپ، مۇھىم مەسىلەرنىڭ بۇزۇلۇش ئېھتىماللىغىنى تارىخىمىز تالاي قېتىم ئىسپاتلىغان. ئۇنىڭ ئۈستىگە بۈگۈنكى كۈن تەلىۋى ھەممىمىزنى ۋۇقۇرى ئالىقسەۋىيەلىك، پاراسەتلىك، بىلىملىك ۋە مەدەنىيەتلىك بولۇشقا دەۋەت قىلىدۇ. ھەر قانداق مەسىلىنى موشۇنىڭغا ئەمەل قىلغان ھالدا ھەل قىلىشىمىز توغرا بولسا كېرەك.

بۇ يەردە ئۇيغۇر ياشلىرىنىڭ مەدەنىيەت كۈنلىرىنى ئۇيۇشتۇرغان ئالىمجان تىلۋالدى رەھبەرلىگىدىكى تەشكىلىي كومىتېت ئەزالىرى ھەققىدە ئىككى ئېغىز سوز ئېيتماي مۇمكىن ئەمەس. ئۇلار ئىككى ئاي داۋامىدا بىر تالاي ئىشلارنى ئەمەلگە ئاشۇردى. ئەڭ دەسلەپ تەكلىپنامە چىقىرىش، يېقىن ۋە ژىراق چەت ئەللەردىكى ئۇيغۇرلار بىلەن مۇناسىۋەت باغلاش بىلەن شۇغۇللاندى. بۈگۈنكى كۈندە مەبلەغسىز ھېچ قانداق مەسىلە يېشىلمەيدىغانلىغى ھەممىمىزگە مەلۇم. شۇڭلاشقىمۇ تەشكىللىي كومىتېت ئوزلىرى سپونسورلارنى ئىزدەپ تاپتى. شۇلارنىڭ ياردىمى بىلەن جاي-جايلاردىن كەلگەنلەر ئۈچۈن مېھمانخانا، ئىسسىق تاماق، ترانسپورت، ئوتكۈزۈلىدىغان جاي تېپىپ، باشقىمۇ تەشكىلىي ئىشلارنى ئەمەلگە ئاشۇردى. شۇنىڭ بىلەن بىللە مەدەنىيەت كۈنلىرىدە ئوتكۈزۈلىدىغان مۇسابىقە غالىپلىرى ئۈچۈن سوغىلارنى تەييارلاپ، ناھىيە مەمۇرىيەتلىرىگە، ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركەزلىرىگە مەخسۇس خەتلەرنى يېزىپ، ھەتتا ھاجەت بولغان ئەھۋالدا ئۇلارغا ئوز ۋەكىللىرىنى ئەۋەتتى.

مانا موشۇنداق ئىشلارنى ئەمەلگە ئاشۇرۇپ، ئەتتەنە ئەندىلا ئېچىلغان پەيتتە، ئۇلار بىز ۋۇقۇرىدا تەكىتلەپ ئوتكەن تەسادىپىي باشلانغان قالايمىقانچىلىقا دۇچ كەلدى. بۇ يەردە شۇنى قوشۇمچە قىلىش كېرەككى، ھازىر ئايرىم شەخسلەر ئۇيغۇر ياشلىرىنىڭ مەدەنىيەت كۈنلىرى كوزلىگەن مەخسىتىگە يەتتى دەۋاتىدۇ. ئەگەر ئىلگىرى بىر نەچچە قېتىم مۇھاكىمە قىلىنىپ، بەكىتىلگەن پروگراممىدا كۆتۈلمىگەن يەردىن تولۇغى بىلەن بۇزۇلسا — مەخسەت شۇ ئىدىمۇ؟ ھەتتا ياش ئالىملىرىمىزنىڭ موشۇ ئەنجۇمان ئۈچۈن مەخسۇس تەييارلىغان ئىلمىي دوكلادلىرىنى ئوقۇشقا تامامەن چەك قويۇلسا — بۇمۇ كوزلىگەن مەخسەتكە يەتكەنلىكمۇ؟!

ئىلمىي دوكلادلار، مېھمانلارنىڭ ئۇتۇقلىرى مەنئىي قىلىنغاندىن كېيىن، تەشكىلىي كومىتېتقا بۇ بوشلۇقنى قانداق تولدۇرۇش ھاجەتلىكى ھەققىدە ئويلىنىشقا توغرا كەلدى. چۈنكى زالدىكىلەر ئۈچۈن پروگراممىنىڭ قانداق داۋاملىشىدىغانلىغى تېپىشماق ئىدى. ئاخىرى تەشكىلىي كومىتېت ئەزالىرى تېز ئارىدا بۇ قىيىنچىلىقتىن چىقىش يولىنى تېپىپ، قايتىدىن چاقىغان پروگرامما تۈزۈپ، جامائەتچىلىك دىققىتىگە تەقدىم قىلدى. ياركەنت شەھەرلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى قۇرۋانبۇۋى ھاشىموۋا بۇ چارە-تەدبىرنى ئېيتىپ بېرىش بىلەن بىللە، تەسادىپىي يۈز بەرگەن ئەھۋال توغرىلىق ۋە شۇ سەۋەپكە بولا كۈن تەرتىۋىنىڭ ئوزگەرگەنلىگى ھەققىدە كوپچىلىككە چۈشەنچە بەردى.

م. ياقۇپوۋ نامىدىكى 101-ئۇيغۇر ئوتتۇرا مەكتىۋى يېنىدا پائالىيەت ئېلىپ بېرىۋاتقان سپورتنىڭ كاراتې-دو تۈرى بويىچە سېكسىيەسىنىڭ ئەزالىرى (مەشقلەندۈرگۈچى ئوكتەبر ئابلىزوۋ) ئوز ماھارىتىنى نامايىش قىلدى. ئاندىن ئالمۇتا دولەت ئۇنىۋېرسىتېتى فىلولوگىيە فاكۇلتېتىنىڭ ستۇدېنتلىرى ئا. تالىپوۋ، ن. ئارىپوۋا، ئۇيغۇر ناھىيەسىنىڭ «ئىلى-ۋادىسى-ئىلى شوغىلاسى» گېزىتلىرىنىڭ مۇخبىرى م. جومارووۋ كورنەكلىك شائىرلارنىڭ ۋە ئوز ئىجادىيىتىدىن شېئىرلارنى ئوقۇپ بەردى.

ئاخىرىدا ئىككى كۈن داۋامىدا ئوز ھۈنەرلىرىنى نامايىش قىلغان ئانسامبللار، ئايرىم ناخشىچى-سازەندىلەر، ياش ئىجاتكارلار ئەمگىگىنى باھالاپ ئولتارغان سەنئەتشۇناسلىق پەنلىرىنىڭ دوكتورى، پروفېسسور ت. ئەلىباقىيېۋا رەھبەرلىگىدىكى ژيۇرى ئەزالىرى ئۇلارغا سوغىلارنى تاپشۇردى.

ئەنجۇمان قاتناشقۇچىلىرىنىڭ پىكىرلىرى

مانا ئىككى كۈن داۋامىدا تەشۋىشلەر ئىلكىدە داۋاملاشقان ئۇيغۇر ياشلىرىنىڭ مەدەنىيەت كۈنلىرىمۇ ئاياقلاشتى. ئۇ توغرىسىدا ھەر كىم ھەر خىل پىكىردە بولۇشى چوقۇم. قېنى ئەمسە، موشۇ تەنتەنىنىڭ گۇۋاچىسى بولغانلارنىڭ پىكىرىنى ئاڭلاپ كورەيلى.

ق. غوجامبەردىيېۋ، ئۇيغۇرلارنىڭ دولەتلەر ئارا ئىتتىپاقىنىڭ پرېزىدېنتى:

— ئۇ كۈنى مىنبەرگە چىقىپ سۆزلىگۈچى ئايرىم شەخسلەر ھەددى-ھېساپسىز ھىس — تۇيغۇغا بېرىلىپ كەتتى. شۇنى تەكىتلەپ ئۆتۈش ھاجەتكى، شەرقىي تۈركىستان مۇئەمماسى ئىلگىرىمۇ بولغان، ھازىرمۇ موجۇت، كېلەچەكتىمۇ بولىدۇ. بىراق، مەسىلە مىنبەرگە چىقىۋېلىپ، كەلسە- كەلمەس جار سېلىشتا ئەمەس. شۇنىڭ ئۈچۈن ھەر قانداق مەسىلىنى سىۋىلىزاتسىيەلىك يول بىلەن يېشىشىمىز كېرەك. جامائەتچىلىكىمىز ئارىسىدىكى ئايرىم ئادەملەرنىڭ جۇمھۇرىيەت قانۇنلىرىغا قارشى كېلىدىغان ھەرىكەتلىرى يۈز بەرگەچكە، ھوقۇق قوغداش ئورۇنلىرى بۇ تەلتەنىنىڭ پروگراممىسىنى ئۆزگەرتىشنى قەتئىي تەلەپ قىلدى.

داۋۇت ئىسسىيېۋ، تارىخ پەنلىرىنىڭ نامزىتى، غ. سەدۋاقاسوۋ نامىدىكى ئۇيغۇرشۇناسلىق ئىنستىتۇتى تارىخ بۆلۈمىنىڭ باشلىقى.

— ھازىر ئۇيغۇر ياشلىرىنىڭ ئالدىغا چوڭ ۋەزىپىلەر قويۇلغان. ئەينە شۇ ۋەزىپىلەرنى قىسمەن بولسىمۇ ھەل قىلىش مەخسىتىدە ياشلىرىمىزنىڭ مەدەنىيەت كۈنلىرى ئۆتكۈزۈلدى. لېكىن، ئۇ ئۆز ۋەزىپىسىنىڭ ھوددىسىدىن تولۇق چىقالمىدى، دەپ ئېيتىشقا بولىدۇ. چۈنكى، ئەنجۇماننىڭ دەسلەپكى كۈنى ھىسسىياتقا بېرىلگەن بەزى شەخسلەر كۈن تەرتىۋىدىكى ماۋزۇنى تامامەن باشقا ياققا بۇراپ كەتتى. چوڭ مەسىلىلەرنىڭ بىرى، مەسىلەن، ھازىر ئۇيغۇر بالىلىرىنىڭ 20—30 پروتسېنتى دېگىدەك مەكتەپلەرگە بارالمايۋاتىدۇ. سەۋەبى— كەمبەغەلچىلىك. شۇنداقلا ئۇيغۇرلار ئاتا-بوۋىلىرىنىڭ ماكان-جايلىرىنى تاشلاپ، يېزىلاردىن شەھەرلەرگە كۆچۈپ كېلىشكە مەجبۇر بولۇۋاتىدۇ. مانا موشۇنداق ۋە باشقىمۇ مۇھىم مۇئەممالار توغرىلىق گەپ بولۇشنىڭ ئورنىغا پەقەت ناخشا-ساز، ئويۇن-تاماشە بىلەن چەكلىنىشكە مەجبۇر بولدۇق. نەتىجىدە ئەنجۇماننىڭ مەخسىتى تولۇق ئەمەلگە ئاشمىدى.

م. جۇماروۋ، ئۇيغۇر ناھىيەلىك «ئىلى ۋادىسى-ئىلى شوغىلاسى» گېزىتىنىڭ مۇخبىرى:

—ئۇيغۇر ياشلىرىنىڭ مۇنداق باش قوشۇشىنىڭ بولىدىغانلىقىنى ئاڭلىغاندا، بېشىمىز كۆككە يەتكەندەك بولغان ئىدى. ئامما بىز بۇ يەرگە كېلىپ، چوڭ بىر چۈشكۈنلۈككە بېرىلدۇق. ئويلايمەنكى، بۇ چارە-تەدبىرنى ئۇيۇشتۇرغۇچىلار بىر مۇنچە خاتالىقلارغا يول قويغان. ئەندى ئۇلار كېلەچەك ئىشلىرىدا موشۇ كەمچىلىكلارنى ئەسكە ئالىدۇ دەپ ئويلايمەن.

ئا. تالىپوۋ، ئالمۇتا دۆلەت ئۇنىۋېرسىتېتى فىلولوگىيە فاكۇلتېتىنىڭ ستۇدېنتى:

— ھەر قانداق باشلانمىنىڭ ئۇتۇقلىرى بىلەن بىللە كەمچىلىكلىرىمۇ بولۇشى تەبىي. ئۇيغۇر ياشلىرىنىڭ مەدەنىيەت كۈنلىرىنىڭ ئۇيۇشتۇرۇلۇشى بىز ئۈچۈن زور تارىخىي ۋاقىئە. لېكىن مەن بۇ كۈنلەرنى تامامەن باشقىچە تەسەۋۋۇر قىلغان ئىدىم. مېنىڭچە بولغاندا، پۈتكۈل دۇنيادىكى ئۇيغۇر ياشلىرىنىڭ باش قوشۇشى ھەقىقىي بايرەمگە ئايلىنىشى كېرەك ئىدى. ئەپسۇس، بۇ قېتىم ئۇيغۇر ياشلىرىنىڭ ئالغا قويغان مەخسەتلىرى ئەمەلگە ئاشمىدى.

* * *

ئۇيغۇر ياشلىرىنىڭ مەدەنىيەت كۈنلىرى، قانداق ئۆتكۈزۈلۈشىدىن قەتئىي نەزەر، ھاياتىمىزنىڭ مۇھىم ۋاقىئەسى بولۇپ قالىدىغانلىقى تالاشسىز. راست، تەشكىلىي كومىتېت بىر مۇنچە خاتالىقلارغا يول قويدى. بىز ئۇلاردىن بۇ ئەۋەتىلگەن كەمچىلىكلاردىن مۇۋاپىق خۇلاسە چىقىرىپ، كېلەچەكتە مۇنداق چارە-تەدبىرلەرنى يەنىمۇ داۋام قىلىدۇ دەپ ئىشىنىمىز.

ئىرشات ئەسەتوۋ،
بەختىشات سوپىيېۋ.
ئالمۇتا شەھىرى.

تەڭسىز «ئىلى شەرتنامىسى»

19-ئەسىرنىڭ 60- يىللىرىدا ئەركىنلىك ۋە ئازاتلىق ئۈچۈن بولغان قوزغىلاڭلارنىڭ نەتىجىسىدە ئۇيغۇر زېمىنىدا بىر قانچە خانلىق ۋە بەگلىك ھاكىمىيەتلىرى ۋۇجۇتقا كەلدى. ئۇلارنىڭ ئىچىدە ئۈرۈمچى ۋە قەشقەر ھاكىمىيىتىنىڭ تەسىر دائىرىسى چوڭراق ئىدى. كەڭ خەلق ئاممىسى بۇ ھاكىمىيەتلەرنىڭ بىرلىشىپ، بىر پۈتۈن ھاكىمىيەت بولۇپ قۇرۇلۇشىنى تەلەپ قىلاتتى. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ يۇرت موتىۋەرلىرى باش قوشۇپ، مەسلىھەتلىشىپ، قوقەن خانلىقىدا تۇرىۋاتقان بۇزرۇك خوجىنى تەلەپ قىلىپ مەكتۇپ ئەۋەتتى. قوقەن خانى قەشقەر ھاكىمىيىتىنىڭ تەلىۋىگە قوشۇلۇپ، بۇزرۇك خوجىنى بىر توپ ئادەملىرى بىلەن قەشقەرگە يولغا سالدى. ئۇلارنىڭ ئىچىدە ئەسلى تاجىك ياقۇپ بەگمۇ بار ئىدى.

1865-يىلى بۇزرۇك خوجا كېلىپ، قەشقەر-يېڭى شەھەر قەلئەسىنى مانجۇر ئىستىبداتلىرىنىڭ قولىدىن تارتىپ ئالدى. شۇنىڭدىن كېيىن قەشقەر تەختىدە ئولتۇرغان بۇزرۇكخان خوجا يەكەن، خوتەن، ئاقسۇ، كوچار قاتارلىق جايلارنىمۇ ئۆز ئىلكىگە ئالدى. ئارىدىن ئانچە ئۆتمەي، 1867-يىلى بۇزرۇك خاننى «ھەج قىلىشقا» يولغا سېلىپ قويۇپ، ياقۇپ بەگ ھەربىي، مەمۇرىي ھوقۇقنى ئۆز قولىغا ئېلىۋالىدۇ ۋە ئۆزىنى يەتتە شەھەرنىڭ ئەمىرى دەپ جاكالايدۇ. 1870-يىلى ئۇ ھاكىمىيەتنى كېڭەيتىش مەخسىتىدە ئۈرۈمچىگە ھەربىي يۈرۈش قىلىپ ئۇنى ئىشخال قىلغاندىن كېيىن تەڭرى تاغلىرىنىڭ شىمالىي ۋە جەنۇبىدىكى كۆپلىگەن جايلاردا ئۆز ھۆكمىنى سۈردى.

ياقۇپ بەگ ئىلى تەۋەسىدىن باشقا جايلارنى قولىغا كىرگۈزۈپلا، ئۆز ھاكىمىيىتىنى تىكلىگەندىن كېيىن روسسىيە، تۈركىيە، ئانگلىيە قاتارلىق دۆلەتلەر بىلەن دىپلوماتىك مۇناسىۋەتلەرنى ئورناتتى. ئۇلار بىلەن ئۆز ئارا ئەلچە ئالماشتۇرۇش، سودا-تىجارەت ۋە مەدەنىيەتكە ئائىت شەرتنامىلارنى تۈزدى. ياقۇپ بەگنىڭ بۇ ئۈچ دۆلەت بىلەن مۇنداق مۇناسىۋەتتە بولۇشى ئەينى ۋاقىتتا شەرقىي تۈركىستاننى قولدا تۇتۇپ تۇرۇشقا ئىمكانىيەت تۇغدۇردى. چۈنكى ئانگلىيە، روسسىيە، تۈركىيەلەر كونا مۇستەملىكىچى دۆلەتلەر ئىدى. ئۇلار ھەدەپ ئۇيغۇر زېمىنىنى چاڭگىلىغا كىرگۈزۈش كويىدا يۈرۈشەتتى. ئۇلارنىڭ بىرىگە يېقىنلىشىپ، باشقىسىنى چەتكە قاققىنىدا، ياقۇپ بەگ ئۈچۈن ئېغىر ۋەزىيەت يۈز بېرىشى ئېھتىمالدىن يىراق ئەمەس ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ ئۈچ دۆلەتكە قاراتقان دىپلوماتىيە سىياسەتلىرى ماھىيەتتە ئۇيغۇر زېمىنىنى ئۇلارنىڭ يۇتۇۋېلىشىدىن ساقلاپ قالدى.

ياقۇپ بەگ باشچىلىغىدىكى ھاكىمىيەتنى ئالدى بىلەن ئانگلىيە ئېتىراپ قىلىپ، قەشقەرگە ئەلچىلەر ئۆمىكىنى ئەۋەتتى. تۈركىيە سۇلتانىمۇ قاراپ تۇرماي، 1865-يىلى چار روسسىيە تاشكەنتنى بېسىۋالغاندىن كېيىن، تاشكەنتتىن تۈركىيەگە باش پانا تىلەپ بېرىۋالغان قازىخان شىر دېگەن كىشىنى ياقۇپ بەگكە ئەلچىلىككە ئەۋەتىدۇ. ياقۇپ بەگ تۈركىيە ئەلچىسىنى قوبۇل قىلغاندىن كېيىن ئۇرغۇن سوغا-سالاملار بىلەن تۈركىيەگە ئەلچىلەر ئۆمىكىنى ئەۋەتتى. تۈركىيە ھۆكۈمىتى بۇ ئۆمەكنى ناھايىتى قىزغىن كۈتۈۋېلىپ، ياقۇپ بەگكە ئەمىرلىك نامىنى بېرىدۇ. شۇنداقلا مايور ئىسمائىل ئەكەك باشلىق ژىگىرمىدىن كۆپ ھەربىي، سىياسىي مەسلىھەتچىلەرنى ئۇرغۇن سوغات ۋە قورال-ياراقلار بىلەن قەشقەرگە ئەۋەتىدۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ياقۇپ بەگ ھۆكۈمەت ئاخچىسىغا تۈركىيە خانى ئابدۇل ئەزىزخاننىڭ نامىنى باستۇردى.

1870-يىلى ئانگلىيە ۋەكىللەر ئۆمىكى قەشقەرگە كېلىپ، ياقۇپ بەگكە كۆپ مىقداردا قورال-ياراق تەغدىم قىلدى ۋە ئۇنىڭ ئەمىرلىك ئورنىنى ئېتىراپ قىلدى. ئۇنىڭ بەدىلىگە ئانگلىيەگە سودا ئالاقە قىلىش، ئەلچى، كونسۇل تۇرغۇزۇش، كونسۇللاردا سوراق قىلىش ھوقۇقى بولۇش قاتارلىق ئىمتىيازلار بېرىلدى. ئانگلىيە بىلەن ياقۇپ بەگ ھۆكۈمىتى ئوتتۇرىسىدا شەرتنامە تۈزۈلۈۋاتقان بىر چاغدا چار روسسىيە ۋەكىللەر ئۆمىكى قەشقەرگە يېتىپ كەلدى. چار روسسىيە ھۆكۈمىتى ياقۇپ بەگ خانلىقىنىڭ قوقەن خانلىقى بىلەن چېگرىداش ۋە دىنداشلىغى تۈپەيلىدىن روسسىيەنىڭ قوقەنگە قاراتقان سىياسىتىگە خوۋۇپ يېتىپ قېلىشىنى نەزەردە تۇتۇپ، بىر ياقتىن ياقۇپ بەگ بىلەن ئالاقە قىلسا، يەنە بىر ياقتىن 1871-يىلى باسقۇنچى ئەسكەرلىرىنى كىرگۈزۈپ، ئىلىنى بېسىۋالدى. شۇنىڭ بىلەن ياقۇپ بەگنىڭ شىمالىغا قاراپ ئىلگىرىلىشىگە توسالغۇ پەيدا بولدى. چار روسسىيە جاھانگىرلىگى ئۆزىنىڭ جۇغراپىيە جەھەتتىكى يېقىنلىغىدىن پايدىلىنىپ، ئۇيغۇرلار دىيارىنى ژۇتۇپ كېتىش خىيالىدا بولغان ئىدى. 1848-يىلىدىن باشلاپ قوقەن خانلىغى تەۋەسى بىلەن بۇخارا خانلىغىنى بېسىۋېلىپ، 1867-يىلى تۈركىستان مەھكىمىسىنى قۇردى. شۇنىڭ بىلەن ئوتتۇرا ئاسىيا ۋە ئۇيغۇرلار دىيارىنى مۇستەملىكە قىلىۋېلىش پىلانىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا جىددىي كىرىشتى. بۇ خىل ئەھۋال ئانگلىيە جاھانگىرلىگىنىڭ غەزىۋىنى كەلتۈرۈپ قويدى. ئۇ چار روسسىيەنىڭ تېخىمۇ ئىچكىرىلەپ، ھىندىستانغا قول سوزۇشىدىن ئەنسىرەپ، روسسىيەگە دۈشمەنلىك مەۋقەسىگە ئۆتتى. شۇنداق قىلىپ شەرقىي تۈركىستان روسسىيە بىلەن ئانگلىيەنىڭ ئوتتۇرىسىدا تالاش-تارتىش نۇقتىسى بولۇپ قالدى.

چار روسسىيە جاھانگىرلىگى 1871-يىلى ئىلى تەۋەسىنى بېسىۋالغاندىن كېيىن يەتتە شەھەر ئەمىرى ياقۇپ بەگنىڭ روسسىيەدىن بارغانسىرى ژىراقلاپ، تۈركىيە، ئانگلىيەگە ئەگىشىپ كېتىۋاتقانلىغىنى كۆرۈپ، دەرھال ھەر خىل يوللار بىلەن ئۇيغۇر دىيارىغا «سەياھەتچىلەر»، «سودىگەرلەر»، «ئىلمىي تەكشۈرگۈچىلەر» دېگەن نام بىلەن ۋەكىللەر ئۆمەكلىرىنى ئەۋەتتى. ئۇلار شەرقىي تۈركىستاننىڭ جەنۇبىدا ۋە پامىر ئېتەكلىرىدە «تەكشۈرۈش» ئىشلىرى بىلەن جىددىي شۇغۇللاندى. ئاتالمىش سەياھەتچى ئالىم سوستروتسكىي روسسىيەنىڭ غەيرىي رەسمىي ۋەكىلى سۈپىتىدە جۇچۇەنگە بېرىپ، خىتاي خانى بىلەن كۆرۈشۈپ، «تاشقىي خىتايدا» سودا-تىجارەت قىلىشقا رۇخسەت قىلىشنى ئىلتىماس قىلدى. خان ئۇنىڭغا سودا ئالاقىنى شىنجاڭنى تۇگەل قولغا كەلتۈرۈپ بولغاندىن كېيىن باشلاشنىڭ زۆرۈرلىگىنى تەكىتلىدى. روسسىيەنىڭ ھېلىقى غەيرىي رەسمىي ۋەكىلى: خىتاي قوشۇنلىرى تاشقى خىتايغا چىقسا، 5 مىللون جىڭ ئاشلىق ياردەم قىلىمىز، دېدى، يەنە بىر تەرەپتىن چار روسسىيە ھۆكۈمىتى 1872-يىلى تۈركىستان گوبېرناتورى بىلەن تۈزگەن شەرتنامىغا ئاساسەن ياقۇپ بەگنى يەتتە شەھەرنىڭ پادىشاھى دەپ ئېتىراپ قىلىپ، قەشقەر ۋە باشقا شەھەرلەردە سودا قىلىشقا باشلىدى، بىراق ياقۇپ بەگ ھاكىمىيىتى چار روسسىيە سودىگەرلىرىگە خىلمۇ-خىل توساقلارنى پەيدا قىلدى، ئۇنىڭ ئەكسىچە 1874-يىلى ئانگلىيە ھۆكۈمىتى بىلەن تۈزگەن شەرتنامە بويىچە ئۇنىڭ سودىگەرلىرىگە ئالاھىدە ئىمتىيازلارنى بەردى. بۇ ئەھۋال چار روسسىيەنىڭ يەنىمۇ غەزىۋىنى قوزغىدى. بۇ زىددىيەتلەر ياقۇپ بەگ بىلەن چار روسسىيە ئوتتۇرىسىدىكى زىددىيەتتەك كۆرۈنسىمۇ، ئەمەلىيەتتە چار روسسىيە بىلەن ئانگلىيە ئوتتۇرىسىدىكى تالىشىش ئىدى. بۇ خەلق ئارادا كاپىتالىزم تەرەققىي ئېتىپ، مونوپولىيە باسقۇچىغا قەدەم قويغان ۋاقىت بولۇپ، بازار، خام ئەشيا، مۇستەملىكە تالىشىش راسا ئەۋۇج ئالغان بىر پەيت ئىدى.

چىڭ سۇلالىسى ھۆكۈمىتى جاھانگىرلار بىلەن تىل بىرىكتۈرۈپ، خىتاي مىلىتارىستلىرىدىن زىڭ گوفەن، لى خۇڭجاڭ ۋە زوزوڭتاڭ قاتارلىقلارنى يولەپ قۇراللاندۇرۇپ، تەيپىڭ تيەنگو ئىنقىلاۋىنى باستۇردى. شۇنىڭدىن كېيىن جاھانگىر دۆلەتلەر چىڭ سۇلالىسى بىلەن تۈزگەن تەڭسىز شەرتنامىلارغا بىنائەن ئانگلىيە چاڭجياڭ دەرياسىنىڭ ئوتتۇرا ۋە تۆۋەن ئېقىمىدىكى جايلارغا، ھەتتا تىبەتكە ئۆز تەسىر دائىرىسىنى كېڭەيتتى. شەرقىي تۈركىستاندا ياقۇپ بەگ ھاكىمىيىتىنى ئېتىراپ قىلىش يولى بىلەن ئەلچىخانا ئېچىپ، ئەركىن سودا قىلىش ھوقۇقىغا ئىگە بولۇۋالدى. فرانسىيە بولسا غەربىي جەنۇبىي خىتاينى ئۆز تەسىر دائىرىسى قىلىۋالدى. گېرمانىيە سەندۇڭ يېرىم ئارىلىنى، ياپونىيە تەيۋەن، پىڭخۇ تاقىم ئاراللىرىنى بېسىۋالغاندىن تاشقىرى، فوجەن ۋە لياۋدۇڭ يېرىم ئارىلىنى ئۆز تەسىر دائىرىسى ئىچىگە كىرگۈزۈۋالدى.

شەرقىي تۈركىستاندا ياقۇپ بەگ ھاكىمىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن بىر مەزگىل چىڭ سۇلالىسى ھۆكۈمىتى تاشقى جەھەتتە جاھانگىر دۆلەتلەرنىڭ تەجاۋۇزى، ئىچكى جەھەتتە تەيپىڭ تيەنگو-دېخانلار قوزغىلىڭىنىڭ بېسىمى ئاستىدا شەرقىي تۈركىستانغا قول تىقىشقا ئىمكانىيەت تاپالمىدى. چار روسسىيە ئىلىنى بېسىۋالغان چاغدا چىڭ سۇلالىسى ئوردىسىدا شەرقىي تۈركىستاننى تاشلىۋېتىش ياكى قايتۇرۇۋېلىش مەسىلىسىدە قاتتىق تالاش-تارتىش بولغان. بۇ تالاش-تارتىش 1864-يىلىدىن تارتىپ 1876-يىلغىچە داۋام قىلدى.

شەرقىي تۈركىستاننى تاشلىۋېتىش، كارى بولماسلىق تەرەپدارلىرى بىلەن ئۇنى قايتۇرۇۋېلىپ باشقۇرۇش تەرەپدارلىرىنىڭ مەخسىتى بىر-بىرىگە تامامەن زىت ئىدى. غەربىي رايون ئاتالغان شەرقىي تۈركىستاننى تاشلىۋېتىش تەرەپدارى لى خۇڭجاڭ ئۆزىنىڭ شىمالىي دېڭىز فلوتىنى مۇستەھكەملەپ، ئالىي ھوقۇقنى قولغا ئېلىشنى مەخسەت قىلاتتى. ئۇ شەرقىي تۈركىستان ژىراق جاي، ئۇزاق يىللاردىن بۇيان تىنچىماي كەلدى. ئۇنى تىنچىتىشقا كەتكەن چىقىم كۆپىيىپ كېتىپ، دۆلەت خەزىنىسىگە تەسىر يەتتى. ھازىر ئۇنىڭ پايدىسىدىن زىيىنى كۆپرەك تۇرىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ زېمىننى تاشلىۋېتىپ، خىراجەتنى دېڭىز مۇداپىئەسىنى مۇستەھكەملەشكە ئىشلەتكەن ياخشىراق دەيتتى. زوزوڭتاڭ ئارقا تەرەپتىكى دۈشمەن كۈچلىرىنىڭ خەۋپىنى تەكىتلەيتتى. خان ئوردىسىدا شەرقىي تۈركىستاننى قايتۇرۇۋېلىپ باشقۇرۇش تەرەپدارى بولغان زوزوڭتاڭنىڭ پىكرى قوللاشقا ئېگە بولۇپ، خان زوزوڭتاڭنى غەربىي رايوننىڭ ھەربىي ئىشلار قوماندانى قىلىپ بەلگۈلىدى.

زوزوڭتاڭ بۇ قېتىمقى تالاش-تارتىشتا غەلبە قىلغاندىن كېيىن جاي-جايلاردىكى چىڭ سۇلالىسىغا قارشى قوزغالغان قوزغىلاڭلارنى قانلىق باستۇرۇپ، بىر مۇددەت تەييارلىق قىلغاندىن كېيىن، جۇچۇەندە بارگاھ تىكلەپ، ئۇيغۇرلار دىيارىغا ليۇجىنتاڭ باشچىلىغىدا زور قوشۇن ئەۋەتتى. زوزوڭتاڭ شەرقىي تۈركىستاننى قايتۇرۇۋېلىشتا ئالدى بىلەن شىمالنى، ئاندىن جەنۇبنى ئېلىش ستراتېگىيەسىنى قوللاندى. ئۇ ليۇجىنتاڭ قىسىملىرىنى فۇكاڭغا ھۇجۇم قىلىشقا، جاڭ ياۋ قىسىملىرىنى باركۆلنى ساقلاشقا بۇيرىدى. ليۇجىنتاڭ قىسىملىرى 1876-يىلى گۇچىڭنى، ئاندىن ئۈرۈمچىنى ئالدى. شۇنىڭدىن كېيىن ماناس، سانجى، قۇتۇبى قاتارلىق ناھىيە

(ئاخىرى 6-بەتتە).

تەڭسىز «ئىلى شەرتنامىسى»

(ئاخىرى، بېشى 5 ـ بەتتە)

لەرنى ئىشغال قىلدى. ياقۇپ بەگ قوشۇنلىرى ماناستىن تارتىپ ئۈرۈمچىگىچە بولغان پۈتۈن سۇرۇك لىنىيەدە مەغلۇپ بولدى. شۇندىن كېيىن ياقۇپ بەگ داۋانچىڭ، تۇرپان، قاراشەھەرلەردە مۇداپىئە لىنىيەلىرىنى قۇردى.

چىڭ قوشۇنلىرى 1877 ـ يىلى داۋانچىڭغا ھۇجۇم قىلدى. ئۇلار داۋانچىڭنى، ئاندىن تۇرپاننى ئىشغال قىلدى. ماي ئايلىرىنىڭ ئاخىرىدا ياقۇپ بەگنى كورلىدا زەھەر بېرىپ ئۆلتۈردى. تارىخىي ماتېرىياللاردا كۆرسىتىلىشىچە، چىڭ ھاكىمىيىتىگە ئاللاقاچان سېتىلغان خوتەن ھاكىم بېگى نىياز ياقۇپ بەگنىڭ يېنىدىكى بىر مەرىمىنى سېتىۋېلىپ، ئۇنىڭ قولى بىلەن ياقۇپ بەگكە زەھەر بېرىپ ئۆلتۈرگەن ئىكەن...

ياقۇپ بەگ قەستەن قىلىپ ئۆلتۈرۈلگەندىن كېيىن كورلا، كۇچار قاتارلىق شەھەرلەرمۇ چىڭ ئەسكەرلىرىنىڭ قولىغا ئۆتۈپ كەتتى.

ياقۇپ بەگ ئۆلگەندىن كېيىن ئۇنىڭ جەسىتىنى ئوغلى خەيرۇللا كۇچارغا ئېلىپ كېتىۋاتقاندا ياقۇپ بەگنىڭ چوڭ ئوغلى بەگقۇلى بەگ ئادەم ئەۋەتىپ، ئىنىسى خەيرۇللانى ئۆلتۈرۈۋېتىپ، خانلىق تەختىدە ئۆزى ئولتاردى. بەگقۇلى بەگ چېكىنىپ، قەشقەردە ئىستېھكام قۇردى. 1877 ـ يىلنىڭ ئاخىرى 1878 ـ يىلنىڭ باشلىرىدا چىڭ ئەسكەرلىرى قەشقەر، ئاقسۇ، خوتەنلەرنى ئىشغال قىلدى. ياقۇپ بەگ قوشۇنلىرى بۇنچە چوڭ كۈچ ئالدىدا تاقابىل تۇرالماي، ئاخىرى مەغلۇپ بولدى. شۇنىڭ بىلەن ياقۇپ بەگنىڭ 14 يىللىق ھۆكۈمرانلىقى ئاخىرلاشتى ۋە چار روسسىيەنىڭ شەرقىي تۈركىستاننى پۈتۈن يۇتۇۋېلىش پىلانى ئەمەلگە ئاشماي قالدى. چىڭ ھۆكۈمىتى چار روسسىيە بىلەن ئۇلار بېسىۋالغان ئىلى تەۋەسىنى قايتۇرۇۋېلىش ئۈستىدە سۆھبەت ئېلىپ باردى.

1878 ـ يىلى ئىيۇن ئېيىدا چىڭ ھۆكۈمىتى رۇڭخۇ زىڭخۇنى روسسىيەگە ئىلى مەسىلىسىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن ۋەكىل قىلىپ ئەۋەتتى. ئۇ سۆھبەتتە مۇرەسسەچىلىككە يول قويۇپ، دۆلەتكە ئاھانەت كەلتۈرگەنلىكى ئۈچۈن 1880 ـ يىلى زىڭجىزەيىنى روسسىيەنىڭ شۇ چاغدىكى پايتەختى پېتىربۇرگقا «روسسىيە، خىتاي ـ ئىلى» شەرتنامىسىنى ئۆزگەرتىپ باشقىدىن تۈزۈشكە ۋەكىل قىلىپ ئەۋەتتى. 1881 ـ يىلى 24 ـ فېۋرال كۈنى ئۆزگەرتىلگەن «ئىلى شەرتنامىسى» ئىمزالاندى. مەزكۇر شەرتنامىدا مۇنداق دېيىلگەن:

1). قورغاس دەرياسىنىڭ غەربىدىكى رايونلار روسسىيەگە بېرىلىدۇ. روسسىيە ئىلىغا قاراشلىق تۇققۇز شەھەرنى خىتايغا قايتۇرۇپ بېرىدۇ. تېكەسنىڭ غەربىدىكى جايلارمۇ خىتايغا تەۋە بولىدۇ،

2) روسسىيەنىڭ تۇرپان، سۇجۇلاردا ئەلچە تۇرغۇزۇشىغا رۇخسەت قىلىنىدۇ. قۇمۇل قاتارلىق يەنە بەش ئورۇندا ئەلچە تۇرغۇزۇش ئىككى تەرەپ كېلىشكەندىن كېيىن بىر تەرەپ قىلىنىدۇ،

3) روسسىيە سودىگەرلىرى شىنجاڭ ۋە شىنجاڭدىن سۇجوغا (جۇچۇەنگە) قەدەر بولغان جايلاردا ۋە مەملىكەتنىڭ ئىچكى جايلىرىدا سودا قىلىدۇ.

4). شىنجاڭدا روسسىيە سودىگەرلىرىدىن ۋاقىتىنچە باج ئېلىنمايدۇ.

5). خىتاي روسسىيەگە 9 مىللىون سوم ئۇرۇش چىقىمى تۆلەيدۇ.

6). ئىلى خەلقى روسسىيەگە بېرىپ ـ كېلىشكە رۇخسەت قىلىنىدۇ...

شۇنداق قىلىپ، 1881 ـ يىلى ئىلى تەۋەلىكى چار روسسىيەنىڭ ئون يىللىق مۇستەملىكىچىلىكىدىن قۇتۇلۇپ، چىڭ سۇلالىسى ھۆكۈمىتىنىڭ ئىلكىگە ئۆتتى. ئۇلارنىڭ خەلققە نىسبەتەن ئىنتىقام ئېلىشى تۈپەيلى ناھايىتى كۆپ كۆز ياش تۆكۈلدى. ئىلى قايتۇرۇپ بېرىلگەندىن كېيىن چار روسسىيە ئىلىدا بۇلاڭ ـ تالاڭ قىلىپ، قۇرۇق شەھەرنى ئاملاج تاپشۇرۇشقا مەجبۇر بولغان. روسسىيەنىڭ قۇتۇرتۇشى ۋە مانجۇر ئىستىبداتلىرىنىڭ ئۆچ ئېلىپ قىرغىن قىلىشى ئارقىسىدا 1881 ـ يىلدىن 1884 ـ يىلغىچە 70 مىڭ ئائىلە روسسىيەگە ئامالسىز كۆچتى. ئىلىدىن كۆچكەن بەختسىز خەلق چىڭ ھۆكۈمىتىنىڭ قانلىق قىلىچىدىن قۇتۇلغان بىلەن مۇساپىر بولۇپ، ئېغىر زۇلۇم، خورلىنىش ئىچىدە كۈن كۆرۈشتى. ئىلىدا قالغانلار بولسا قاتتىق قىرغىنغا دۇچار بولدى. ئىلى خەلقى يەنىلا زۇلۇم ـ ستەمدىن قۇتۇلالمىدى. تەڭسىز «ئىلى شەرتنامىسى» ئەينە شۇنىڭدىن ئىبارەت ئىدى...

1884 ـ يىلى گۇاڭشۈي خان قوماندانى زوزۇڭ تاڭنىڭ تەڭرى تاغلىرىنىڭ شىمالى ۋە جەنۇبىدىكى كەڭ ۋادىنى **شىنجاڭ** دەپ ئاتاپ، ئۇ يەردە ئۆلكە تەسىس قىلىش توغرىسىدىكى تەكلىپىگە ئىمزا چەكتى. ئەينە شۇندىن باشلاپ **«شىنجاڭ»** دېگەن يېڭى جۇغراپىيەۋى ئاتالغۇ پەيدا بولدى.

ئىبراھىم نىيازىي،

تارىخچى.

(مۇئەللىپنىڭ «تارىختىن قىسقىچە بايانلار» ناملىق كىتاۋىدىن ئېلىندى.)

تەرەققىياتنىڭ چىغىر يوللىرى

(ئاخىرى، بېشى 3 ـ بەتتە)

نى ئاكا ـ ئۇكا مۇساباييۇلارنىڭ ئىختىساتىدىن، قالغان قىسمى ئۇشرە ـ زاكات كىرىمىدىن چىقىرىلاتتى. كەمبەغەل ئوقۇغۇچىلار كىيىم ـ كېچەك ھەم تاماق بىلەن تەمىنلىنىپ، ئۇلارنىڭ خاتىرجەم ئوقۇشى ئۈچۈن شارائىت يارىتىلىپ بېرىلەتتى. 1902 ـ يىلى باۋدۇنباي بىر قېتىمدا سەككىز نەپەر ئىختىدارلىق ياشنى تۈركىيەگە ئوقۇشقا ئەۋەتتى. چەتكە چىققان باللار قايتىپ كەلگىچە باۋدۇنباي تۈركىيەدىن ئابابەكرى قاتارلىق زىيالىلارنى مۇئەللىملىككە تەكلىپ قىلىدۇ. بۇ چاغدا دەرىس پروگراممىسىدا تەنتەربىيەمۇ بار ئىدى.

1910 ـ يىلدىن باشلاپ «ھۈسەينىيە» مەكتىۋىگە تۈركىيەدىن ئوقۇشنى تاماملاپ ۋەتىنىگە قايتىپ كەلگەن تۇرسۇن ئەپەندى مۇدىر بولۇپ بەلگۈلىنىپ، بۇ مەكتەپتە تاكى، 1933 ـ يىلغىچە جەمئى 23 يىل مۇدىر بولۇپ ئىشلىدى. كېيىن مائارىپ خىزمىتىنىڭ ئېھتىياجى بىلەن 1934 ـ يىلدىن 1937 ـ يىلى ئۈرۈمچىگە ئېلىنغىچە قەشقەر دارىلمۇئەللىمىندە ئوقۇتقۇچى بولۇپ ئىشلىدى. يەنە بىر ئېيتىپ ئۆتىدىغان نەرسە، تۇرسۇن ئەپەندى مەكتەپلەردە تەنتەربىيەلىك پائالىيەتلىرى جانلاندۇردى. بۇنىڭغا بىر مىسال، 1927 ـ يىلى ماي ئېيىدا قەشقەر سەمەندىكى ئابدۇشۈكۈر ھاجىمنىڭ بېدىلىگىدە خەلق ئارا فۇتبول مۇسابىقىسى ئۆتكۈزۈلىدىغان بولدى. بۇ جەرياندا ئانگلىيەنىڭ قەشقەردە تۇرۇشلۇق كونسۇلى ناھايىتى كۆرەڭلىگەن ھالدا تۇرسۇن ئەپەندىگە شەرت قويۇپ: ـ سىلەر ئۇتۇۋالساڭلار كۈمۈچ ئەگەر جابدۇقلۇق ئارغىماق سوغا قىلىمىز، بىز ئۇتۇۋالساق قانداق قىلىسىلەر؟ ـ دېدى. تۇرسۇن ئەپەندى جۈرئەتلىك بىلەن: «بىز ئىككى قاتلاپ قايتۇرىمىز» ـ دەپ جاۋاپ قايتۇردى...

ئويۇن باشلىنىش ئالدىدا ئابدۇشۈكۈر ھاجىم: «ئەزىمەت باللىرىم، غەيرەت قىلىڭلار، خۇدادىن سىلەرگە مەدەت تىلەيمەن، سىلەرنىڭ غەلىبەڭلار ئۈچۈن قوي سويۇپ زىياپەت بېرىمەن» ـ دەپ كوماندىغا مەدەت بەردى.

كوماندا ئىككى ـ ئۈچ سائەتتە سوزۇلغان جىددىي ئېلىشىشلاردىن كېيىن ئىنگلىز كوماندىسىنى بىرگە قارشى ئىككى نەتىجە، شۋېدلارنى نۆلگە قارشى يەتتە نەتىجە بىلەن يېڭىپ چىقتى. بۇ غەلىبە چەت ئەللىكلەرنى تاڭ قالدۇردى....

... لېكىن بۇ جىددىي كېتىۋاتقان مائارىپ شۇ دەۋردىكى مۇتەئەسسىپلەرگە، خىتاي ھۆكۈمىتىگە يەنە ياقمىدى. جاڭ دوتەي بۇ بولۇۋاتقان ئەھۋاللارنى ئۈرۈمچىگە مەلۇم قىلدۇدە، باۋدۇن مۇساباييۇنى دوتەي مەھكىمىسىگە چاقىرىپ كېلىپ سوراق قىلدۇ؛

ـ سەن نېمىشكە مەكتەپ ئاچتىڭ، مەكتەپتە نېمە ئىشلارنى قىلىپ يۈرسەن؟

باۋدۇنباي ئۇنىڭغا جاۋابەن: «قۇرئاندا «ئىقرە» دېگەن سۆز بار. مەنىسى «ئوقۇڭلار» دېگەن بولىدۇ، قارىنى ئاقارتىش گۇناھ بولمايدۇ، ئۇنىڭ جاناپلىرىغا ھېچ قانداق دەخلىسى يوق» دەيدۇ: جاڭ دوتەي بۇ ھەقىقەتنى جاۋاپتىن قىسىلىپ، «ئانداقتا سەن دۆلەت تىلىنى ئوقۇتسەن، تۈركىيەدىن كەلگەن ئەپەندىلەرنى ھايداۋېتىسەن» دەپ بۇيرۇق قىلىپ، ئۆز ئوغلىنى خىتاي تىلىنى ئۆگىتىش ئۈچۈن مۇئەللىم قىلىپ ئەۋەتىدۇ...

ئەپسۇس! ئۇيغۇر خەلقىنىڭ تەرەققىياتى شۇ دەۋردىكى خىتاي ھۆكۈمىتىگە يەنە ياقمىدى، شۇنداقلا ئۇلارنىڭ قولىياغلىقى بولغان ئىشان دىنىنى سوپىزمنى تەشۋىق قىلغۇچىلار، چەت ئەل مۇخالىپەتچىلىرىمۇ ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئويغىنىشىغا ـ تەرەققىياتىغا توسقۇنلۇق قىلغۇچى ياۋۇز كۈچ ئىدى. چۈنكى ئۇلار ماددىي ۋە مەنىۋىي جەھەتتىن پايدا ئېلىش ئۈچۈن خەلقنىڭ داۋاملىق نادان، كەمبەغەل، ئىنتائەتچان بولۇشىنى خالايتتى. موشۇ خىل توسقۇنلۇقلار ئىچىدىن يول ئېچىپ ماڭغان ئوت يۈرەك مائارىپچىلار قەھرىمانلارچە ئالغا باستى، تۈرمە، زەنجىر، كىشەنلەردىن قورقمىدى. ھەتتا بۇ يولدا ئەزىز جانلىرىنى ئايىماي قۇربان بولۇشتى. مەسىلەن، ئابدۇقادىر داموللا بىننى ئابدۇۋارىس ئوغلى قەشقەرىي 1924 ـ يىلى ئەكسىيەتچى مۇتەئەسسىپلەر تەرىپىدىن سۈيىقەست قىلىنىپ شېھىت بولدى. شۇنداقلا 1931 ـ يىلدىن 1937 ـ يىللارغىچە ئۆز ۋەتىنىگە، خەلقىگە چىن دىلىدىن كۆيگەن مەرىپەتپەرۋەر زاتلاردىن قۇتلۇق ھاجى شەۋقىي، مەخسۇت مۇھىتىي، تۇرپانلىق ۋەتەنپەرۋەر دېموكرات شائىر ئابدۇخالىق ئۇيغۇر، مەمتىلى ئەپەندى، تۇرسۇن ئەپەندى ئوخشاش ئۆرغۈنلىغان ياشلار خىتاي ھۆكۈمىتى ـ شىڭ شىسەي تەرىپىدىن قىيناپ ئۆلتۈرۈلدى. زالىملار ئۇيغۇر خەلقىنىڭ كۆزى ئېچىلىشىدىن قورققانىسرى خەلق مائارىپى تەرەققىي قىلىۋەردى. چۈنكى قېدىمىي زامانلاردىن تارتىپ مۇنەۋۋەر ئوغلانلارنىڭ چاچقان مائارىپ ئۇرۇقلىرى، ئۇلارنىڭ تىككەن كۆچەتلىرى مەرىپەت بېغىنى ئېخىمۇ باراقسان قىلدى. بىز شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ باتۇر مائارىپچىلارنىڭ روھى ئالدىدا باش ئېگىمىز. ئۇلارنىڭ نامى خەلقىمىز يادىدا ـ ئەۋلاتتىن ـ ئەۋلاتقا مەڭگۈ ساقلىنىدۇ ۋە ئۇيغۇر خەلقىنىڭ بۇ قېدىمىي مائارىپى بۇنىڭدىن كېيىنمۇ تەرەققىي قىلىۋېرىدىغانلىقى شۈبھىسىزدۇر.

جەزىرە بۇرھانوۋا.

يېڭى كىتاپ

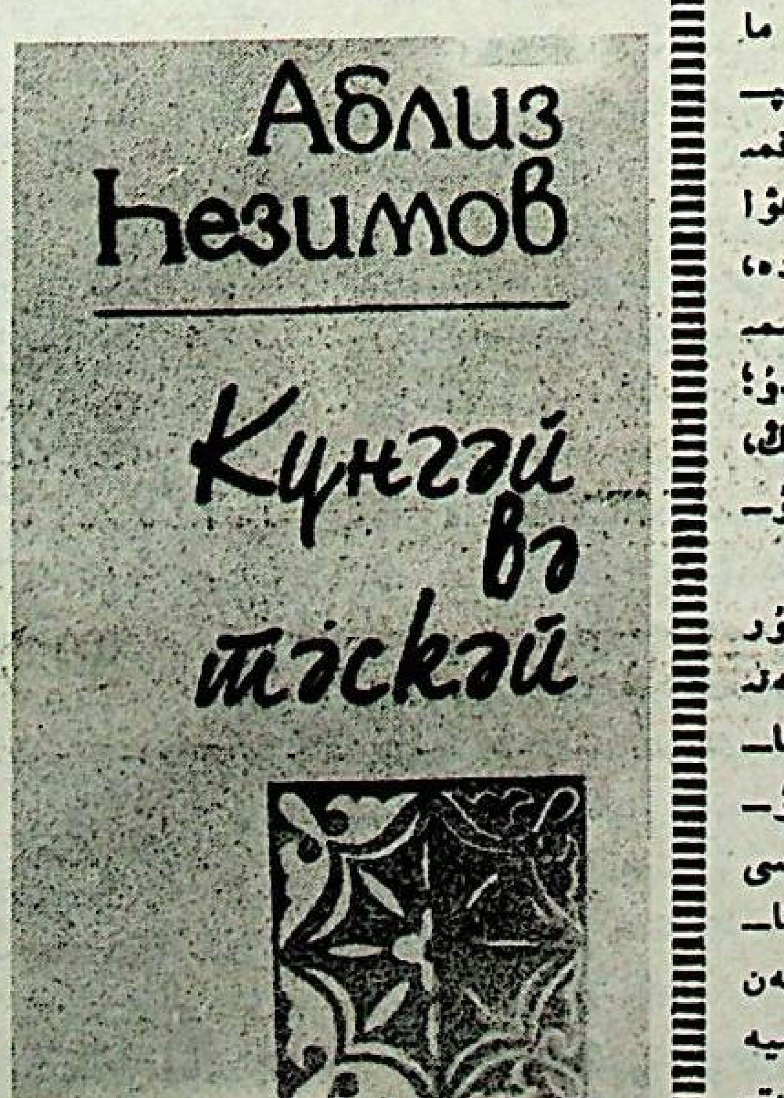

«كۈنگەي ۋە تەسكەي»

كورنەكلىك شائىر ۋە تەنقىتچى ئابلىز ھېزىموۋنىڭ ئەسەرلىرى كۆپتىن بېرى كىتاپخانلارغا ياخشى مەلۇم. 1971 ـ يىلدىن باشلاپ شائىرنىڭ «نوي ئۇچقۇنلىرى»، «تاش بىلەن تامچا»، «تەتۈر كىرپىك» ئوخشاش ئونغا يېقىن كىتاۋى يورۇق كۆرگەن. شائىر ئابلىز ھېزىموۋ كۆپ ۋاقىتلاردىن بېرى شېئىرىيەتنىڭ مەسەل ۋە ھەجۋىي ژانىرىدا تۈتۈملۈك ئەمگەك قىلىپ كەلمەكتە. شائىر ئۆزىنىڭ قىسقا، مەزمۇنلۇق، فىلوسوفىيەلىك پىكىرلەر ئۈستىگە قۇرۇلغان شېئىرلىرىدا جەمىيەت، ھايات، ئادەملەرنىڭ سەلبىي تەرەپلىرىنى ئۆتكۈر قامچا ئاستىغا ئالىدۇ. ئەدەبىياتىمىزدا شېئىرىيەتنىڭ ھەجۋىي ژانىرىنى ۋايىغا يەتكۈزۈۋاتقان شائىر ئابلىز ھېزىموۋنى ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ كىرىلوۋى دەپ تەنبىلىش ئارتۇقچە بولمىسا كېرەك.

بىيىل تۇغۇلغىنىغا 60 يىل تولۇش تەۋەللۇدىنى نىشانلىغان شائىرنىڭ «ژاۋۇشى» نەشرىياتىدىن يەنە بىر يېڭى كىتاۋى «كۈنگەي ۋە تەسكەي» نامىدا يورۇققا چىقتى. بەش باسما تاۋاق ھەجىمدىكى بۇ كىتاپتا ئابلىز ھېزىموۋنىڭ كېيىنكى يىللاردا يازغان يېڭى مەسەللىرى بىلەن ھەجۋىي شېئىرلىرى ئورۇن ئالغان. مەزكۇر كىتاپ ئەدەبىيات مۇخلىسلىرىدا چوڭ قىزىقىش پەيدا قىلىدىغانلىقى چوقۇم.

كىتاپنى ئاۋتورنىڭ ئۆزىدىن ۋە مەھەللىلەردىكى ژىگىت باشلىرىدىن سېتىۋېلىش مۇمكىن.

م. سادىروۋ.

سەنئەتشۇناس ئالىم

(سەنئەتشۇناس ئە. قادىروۋ 60 ياشتا)

ئۆمۈردە بەزىدە ئوزاق كۈتمىگەنلا ئەمەس، بەلكى خىيالىڭغا كەلتۈرمىگەن ئىشلار بولۇپ ئۆتىدىكەن. شۇنىڭغا بولا سىنىڭ كىيىنكى ھاياتىڭ، تىرىكچىلىكىڭدە بۇرۇلۇش بولىدىكەن. ئەخمەتجان قادىروۋ ئۇيغۇر ناھىيەسىدە مەدەنىيەت ئۆيىنى باشقۇرۇپ ژۈرگەندە، ئۇنىڭ رەھبەرلىگىدىكى بەدىسي ھەۋەسكارلار ئانسامبلى جۇمھۇرىيەتلىك سەنئەت كورۇگىدە بىرىنچى ئورۇننى ئالغان ئىدى. بۇ ھادىسە ناھىيە رەھبەرلىرىنىڭ دىققەت-ئېتىۋارىنى ئوزىگە تارتىدۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ناھىيە رەھبەرلىرى ئەخمەتجاننى تاشكەنتتىكى تىياتىر ۋە رەسسامچىلىق ئىنستىتۇتىغا ئالىي بىلىم ئېلىشقا ئەۋەتىدۇ. ئۇ مەخسۇس يوللانما بىلەن مەزكۇر ئىنستىتۇتنىڭ تىياتىرشۇناسلىق بولۇمىگە ئوقۇشقا كىرىپ ئوقۇيدۇ. ئۇ شۇ سەنئەت بىلىم دەرگاھىدا ئوقۇغاچ، موشۇ كۈلدە قازاقستاندا كورنەكلىك تىياتىر تەنقىتچىلىرىنىڭ بىرى بولۇپ كوزگە كورۈندى. شۇڭلاشقا جۇمھۇرىيەت دائىرىسىدە ۋە ئۇنىڭ سىرتىدا بولغان ھەر قانداق تىياتىر مەسىلىلىرىگە بېغىشلانغان ژىغىنلار ئۇنىڭ ئىشتىراكىسىز ئوتمەيدۇ. ئۇ ژىغىنلاردا ئەخمەتجان دايىما يېڭى پىكىرلىرى بىلەن سوزگە چىقىپ، ئوزىنى زامانىۋي تىياتىرنى چوڭقۇر ۋە پۇختا بىلىدىغان مۇتەخەسسىس سۈپىتىدە نامايان قىلماقتا.

ئەخمەتجان قادىروۋتىكى سپېكتاكلىغا ئىجادىي يونىلىشتە باھا بېرىش، پەقەت نوقسانلىرىنى تېپىش بىلەن چەكلەنمەستىن، ئۇنى تېخىمۇ ياخشىلاش يوللىرىنى ئىزدەشتۈرۈشكە كوپرەك باش قاتۇرىدۇ. ئۇنىڭغا بۇ خىسلەت تاشكەنتتە ئوقۇپ ژۈرگەندە، ئۇستازلىرىدىن سىڭگەن ئىدى. بىر قېتىم مۇنداقمۇ ۋاقىئە بولغان ئىدى: ئەخمەتجان تورتىنچى كۇرستا ئوقۇپ ژۈرگەندە، قىشلىق تەتىلدە ئالمۇتىغا كېلىپ، رۇس تىياتىرىنىڭ پرېمېرىغا قاتنىشىدۇ. رۇس تىياتىرى شۇ ژىللىرى «ملىتسيە سېرژانتى» ناملىق رومانىنى سەھنىلەشتۈرگەن ئىدى. بىر ھەپتىدىن كېيىن «لېنىنسكايا سمېنا» گېزىتىدە ئىككى ماقالە چىقىدۇ. بىرىنىڭ مۇئەللىپى ئىچكى ئىشلار مىنىسترلىگىنىڭ مەسئۇل خادىمى، يەنە بىرىنىڭ ئاۋتورى ستۇدېنت، ملىتسيە پولكوۋنىگى تىياتىر مۇھىم ماۋزۇغا مۇراجەت قىلغانلىقىنى، ئاكتيورلار ناھايىتى قىزىقارلىق بىلەن رول ئوينىغانلىقىنى، ئەيتەۋۇر، ئوز كەسپىگە باغلىق ۋە تاماشىبىن سۈپىتىدە سپېكتاكلنى ئىنتايىن ماختاپ يازىدۇ. ستۇدېنت بولسا تىياتىر ھەر قاچان جامائەتچىلىك پىكىر-ئىنكاسىغا ئىگە بولىدىغان، دەۋرگە ئاھاڭداش ماۋزۇلارنى كوتۈرۈشى لازىملىقىنى، ئەسەرلەردە ئاكتيورلارنىڭ ئىمكانىيىتى، ماھارىتىنى تېخىمۇ چوڭقۇرلىتىشقا قارىتىلغان كوچلۈك خاراكتېرلار بولۇشى زۆرۈرلىگىنى، «ملىتسيە سېرژانتى» بۇ تەلەپلەرنىڭ ھېچ بىرىگە جاۋاپ بەرمەيدىغانلىغىنى ئېنىق دەلىللەر ئارقىلىق ئىسپاتلاپ بېرىدۇ. ئەخمەتجاندىكى تىياتىر رېپېرتۇئارىغا ئىنتايىن جاۋاپكەرلىك بىلەن قاراش، ئەسەرلەرنى تاللاشنى بىلىش ۋە ھەر قاچان تىياتىرنىڭ يونىلىشىگە بولا ئەسەرلەرنى قويۇش، شۇنداقلا ھەر بىر سپېكتاكىل بىلەن سەنئەتكارلارنىڭ يېڭى ئىمكانىيەتلىرىنى ئېچىپ بېرىشنى ئويلاش، بۇنىڭ ھەممىسىدە رېژىسسيورنىڭ رولىنى كوتىرىشكە قارىتىلغان تەلەپلىرى تىياتىرنىڭ كەلگۈسى پائالىيىتىگە تۈرتكە بولىدۇ.

ئە. قادىروۋ بىردىنلا پەنلەر ئاكادېمىيەسىگە كەلگىنىدە، ئېھتىمال، كوزگە كورۈنگەن ئالىم سۈپىتىدە يېتىلىپ، ئۇ تىياترشۇناس تەنقىتچى ئەمەس، بەلكى تىياترشۇناس تەتقىقاتچى بولۇپلا چەكلىنەتتى. ئەندى ئەخمەتجاننىڭ ئىنستىتۇتتىن كېيىن بىۋاستە مەدەنىيەت مىنىسترلىگىدە تىياترلار بولۇمىدە خىزمەت قىلىشى ئۇنىڭغا يالغۇز پايتەختتىكىلا ئەمەس، بەلكى ھەر بىر ۋىلايەتلەردىكى تىياترلار بىلەن تونۇشۇشقا، ئۇلارنىڭ ھەر بىرىنىڭ قانداق دەرىجىدە ئىكەنلىگىنى بىلىشتە ۋە ئۇلاردىكى يېتىشمەسلىكلەرنىڭ نېمىدىن ئىبارەت ئىكەنلىگىدىن خەۋەردار بولۇشتا ھەممە مۇمكىنچىلىكلەرنى بېرەتتى. ئۇ خىزمەت جەريانىدا ئۇرغۇنلىغان رېژىسسيورلار، دراماتۇرگلار بىلەن تونۇشىدۇ. ئۇ ھەر دايىم سەھنە ئەسەرلىرى توغرىلىق يېڭى، سالماقلىق پىكىرلەرنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، تىياتىر پائالىيىتىنىڭ جانلىنىشىغا ھەسسە قوشىدۇ. ئۇ ئاكتۇئال ماۋزۇدىكى سپېكتاكللارنىڭ كوپىيىشىگە، ئەڭ ئالدى بىلەن رېژىسسيور، ئاكتيورلارنىڭ ئوزلىرىنى ئوزلىرى چۈشەنگەن ھالدا تاماشىبىنلارغا ئېمىلەرنى يەتكۈزۈشكە قىزىقىشىغا كوڭۈل بولۇپ، چوڭقۇر مەنالىق پىكىرلىرى بىلەن قايىل قىلغاشقا باشقىلار ئۇنىڭ كېپىگە قۇلاق سالاتتى. ئەخمەتجان ئوزىدە بار بىلىمىنى، توپلىغان قىممەتلىك تەجرىبىسىنى ئالدى بىلەن ئۇيغۇر تىياترى ئۈچۈن سەرىپ قىلىشقا، ئەگەر قولىدىن كەلسە، ئۇيغۇر تىياتىرىغا ياردەم قىلىشنى ئويلايتتى. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ئۇ دەسلەپكى كۈنلەردىن باشلاپلا ئوز ئانا تىياترى بىلەن يېقىن مۇناسىۋەت باغلايدۇ. ئارىدىن كوپ ژىللار ئوتكەن بولسىمۇ، ئەخمەتجان ئۇيغۇر سەنئىتىنىڭ بوشۇگى بولغان بۇ تىياتىردىن زادىلا قول ئۈزۈپ نېرى كەتمىدى. ئۇچۇغىنى ئېيتقاندا، ئەخمەتجان مەلۇم رەۋىشتە ئۇيغۇر تىياتىرىغا ئۈزۈۋي باغلىق ھالدا كورنەكلىك تىياتىر تەنقىتچىسى بولۇپ شەكىللەندى. سپېكتاكللارنىڭلا ئەمەس، بەلكى كونسېرت پروگراممىلىرىنىڭ تەييارلىنىشىمۇ ئۇنىڭ ئىشتىراكىسىز ئوتمەيدۇ. ئەندى سەھنە ئەسەرلىرىنىڭ پرېمېرىسىنى تەييارلاشتا رېژىسسيور، ئاكتيور، ھەتتا كومپوزىتورلارمۇ ئۇنىڭ مەسلىھىتىنى ئېلىشقا ئالدىرايدۇ. ئە. قادىروۋ سەنئەت ۋە سەنئەتكارلار ھەققىدە پىكىر قىلغاندا، مۇۋاپىقەت ۋە يېتىشمەسلىكلەرنىڭ كېلىپ چىقىش سەۋەپلىرى توغرىلىق ئېنىق توختىلىپ، ئۇلارنىڭدىن قۇتۇلۇشنىڭ يوللىرى ھەققىدە سالماقلىق مۇلاھىزە ژۈرگۈزىدۇ. ئۇنىڭ سوزلىرى قۇرۇق تەنقىت، ئەتتەي كامچىلىقلارنى تېپىشقىلا قارىتىلغان پىكىر ئەمەس، بەلكى سپېكتاكلىغا ماھىر مۇتەخەسسىس تەرىپىدىن بېرىلگەن باھا ياكى مۇكەممەل ئىجادىي تەھلىلدۇر. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ئۇيغۇر تىياتىرىنىڭ قولغا كەلتۈرگەن ئۇتۇقلىرى .ا ئە. قادىروۋنىڭمۇ بىر كىشىلىك ھەسسىسى بار، ئەلۋەتتە. ئۇ ھېچ قاچان ئۇيغۇر تىياتىرىدا خىزمەت قىلمىغان بولسىمۇ، تىياتىردىكى ھەر بىر ئاكتيور ئەخمەتجاننى ئۇ كوللېكتىۋنىڭ ئەزاسى، مىللىي سەنئەتنى تەرەققىي ئەتكۈزۈش ئۈچۈن جان كويدۈرۈپ ئىشلەۋاتقان ئىنسان دەپ بىلىدۇ.

ئە. قادىروۋ تەنقىتچى سۈپىتىدە يېتەكچى سەنئەتكارلىرىمىزنىڭ ئىجادىي ئۇتۇقلىرىنى كەڭ يورۇتۇپ، باشقا خەلقلەرگە تونۇشتۇرۇش ئىشلىرىدىنمۇ زېرىكمىدى. ئۇنىڭ رۇس تىلىغا مۇكەممەل بولۇشى، ئۇ يازغان ماتېرىياللارنى كوپچىلىكنىڭ ئوقۇشىغا ئىمكانىيەت ياراتتى. 1968-ژىلدىن 1991-ژىلغىچە ئەخمەتجان قادىروۋ ئۇيغۇرشۇناسلىق ئىنستىتۇتىدا ئىشلىدى. ئۇ ئەدەبىيات ۋە سەنئەت مۇئەممالىرى بىلەن شۇغۇللاندى. بۇ ئىلمىي دەرگاھ ئالىملاردىن تەتقىقاتچىلىقنى تەلەپ قىلغاچقا، ئە. قادىروۋ ئۇيغۇر تىياترى تارىخىنى يورۇتۇشقا، تىياتىرنىڭ بېسىپ ئوتكەن يولىنى ئايدىڭلاشتۇرۇشقا بەل باغلايدۇ. ئۇ كوپ ئىزدىنىپ، ئاخىرى كوپ ژىللىق تەتقىقاتىنىڭ مېۋىسى سۈپىتىدە «تىكلىنىش ژىللىرى» دېگەن كىتاپ يازدى ۋە گېزىت-ژۇرنال سەھىپىلىرىدە ئېلان قىلدى. ئۇ ئۇيغۇر سەنئىتى توغرىلىق تەتقىقات ژۈرگۈزۈپ، سەنئەتشۇناسلىق ساھاسى بويىچە نامزاتلىق دىسسېرتاتسىيە ھىمايە قىلدى.

ئە. قادىروۋ ئۇيغۇرشۇناسلىق ئىنستىتۇتىدا ئىشلىگەندە ئۇيغۇر ئەدەبىياتى مەسىلىلىرى بويىچىمۇ شۇغۇللاندى. ئۇ ئەدەبىياتچىلار تەرىپىدىن تەييارلانغان «ئۇيغۇر خەلق تارىخى ۋە مەدەنىيىتى بويىچە ماتېرىياللار»، «ئۇيغۇر ئەدەبىياتى ۋە فولكلورىنىڭ ژانىرلىرى»، «ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ تارىخى» قاتارلىق ئىلمىي تەتقىقات ئەسەرلىرىدە سەنئەت ۋە دراماتۇرگىيە مەسىلىلىرىنى ئايدىڭلاشتۇرىدۇ. ئامما ئۇيغۇر تىياترى ۋە ئۇنىڭ مۇھىم مەسىلىلىرى بەرى بىر ئالىمنىڭ نەزىرىدىن چەتتە قالمايدۇ. ئۇ «كېچمىش ئۇيغۇر تىياترى»، «ۋاقىت ۋە تىياتىر» دېگەن مونوگرافىيەلەرنى يېزىپ چىقتى.

ئە. قادىروۋ خېلىدىن بۇيان ستۇدېنتلارغا لېكسىيە ئوقۇماقتا. ژۈرگېنوۋ نامىدىكى تىياتىر ئىنستىتۇتى ئېچىلغاندىن بېرى ئۇ سەنئەت تارىخى ۋە نەزەرىيەسى كافېدرىسىغا يېتەكچىلىك قىلىدۇ. ئۇ پروفېسسور.

بىر ژىللىرى رېژىسسيور بولۇشنى ئارمان قىلغان ئەخمەتجان قادىروۋ بۈگۈنكى كۈندە كورنەكلىك ئالىم، تىياتىر تەنقىتچىسى، ستۇدېنتلارنىڭ سويۈملۈك پروفېسسورى بولۇپ تونۇلدى. تەغدىر خاھىشى شۇنداق بولغاشقا، ئەخمەتجان ئوزىنى تىياترشۇناسلىق ساھاسىدا ھەر تەرەپلىمە كورسەتتى.

پاتىگۈل سابىتوۋا،

فىلولوگىيە پەنلىرىنىڭ نامزاتى.

پەخىرلىنىشكە ئەرزىيدۇ

تىياتىردا يېتەكچى رولنى رېژىسسيور ئوينىسىمۇ ئۇيغۇر تىياتىرىدا كېيىنكى ژىللاردا باش رېژىسسيور لاۋازىمىدا مىللىي مۇتەخەسسىس بولماي كەلدى. لېكىن ئۇيغۇرلار ئارىسىدىن بىلىم ۋە قابىلىيەتلىك تىياتىر تەتقىقاتچىسى، تىياترشۇناس يېتىلىپ چىقتى. ئۇنىڭغا بىزمۇ خوشال بولدۇق. ئۇ ئۇيغۇر تىياترى ھاياتىدا مۇھىم ۋەقە بولدى. سەۋەۋى رېژىسسيور پەقەت ئارتىستلار بىلەنلا ئىشلەش بىلەن چەكلەنسە، تىياترشۇناس ئومۇمىي تىياتىرنىڭ تەرەققىياتىغا يول كورسىتىدۇ.

مەن ئەخمەتجان قادىروۋنى ستۇدېنتلىق دەۋرىدىن ياخشى بىلىمەن. بىز ياشلىغىمىزدىن ئارتىپ مۇڭداش، سىرداش، بولۇپ ئوستۇق. ئۇنىڭ نامى ھازىر قازاقستاندىلا ئەمەس، ئوزبەكستاندىمۇ كەڭ تونۇلغان. خەمت غۇلامنىڭ ئامانىسا ھەققىدە يازغان «مۇھەببەت قوشىغى» سپېكتاكلىنى مۇلاھىزە قىلغان ۋاقىتتا ئەخمەتجاننىڭ ئېيتقان پىكىرلىرىنى تىياتىرىمىز كوللېكتىۋى موشۇ كۈنگىچە ئەسلەيدۇ.

غاپۇر خەمدۇللايېۋ،

ئوزبەكستاندا خىزمەت كورسەتكەن سەنئەت ئەربابى، رېژىسسيور.

تىياتىر سەنئىتىمىزنىڭ تەتقىقاتچىسى

مەن ئەخمەتجان قادىروۋنى ئاتمىشىنچى ژىللارنىڭ بېشىدىن باشلاپ بىلىمەن. ئۇنىڭ شۇ ژىللاردا م. ئەۋېزوۋ نامىدىكى قازاق دراما تىياتىرىدا ئوتكەن بىر ئۇچرىشىشتا تىياتىر سەنئىتى ھەققىدە ئېيتقان پىكىرلىرىدىن بۇ ساھادا چوڭقۇر بىلىمگە ئىگە ئىكەنلىگىنى بىلگەن ئىدۇق. شۇندىن بېرى ئۇنىڭ بىلەن بولغان بىزنىڭ ئالاقىمىز ئۈزۈلگىنى يوق. ئاكا-ئۇكىدەك پىكىرلىشىپ ژۈرىمىز.

بۈگۈنكى كۈندە بۇ ساھادا ئاتاقلىق ئالىم، پروفېسسور دەرىجىسىگە كوتىرىلگەن ئەخمەتجان قادىروۋ پەقەت ئۇيغۇر تىياترىلا ئەمەس، قازاقستان تىياتىر سەنئىتىنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈنمۇ چوڭ ھەسسە قوشۇپ كېلىۋاتىدۇ. ئۇنىڭ ئۇيغۇر تىياتىرىنىڭ بېسىپ ئوتكەن ھايات يولى تارىخىنى ئىپادىلەش بىلەن بىللە كەلگۈسى تەرەققىياتىغا يول كورسىتىشى توغرىسىدا يازغان چوڭ كولەملىك كىتاۋى كىتاپخانلار تەرىپىدىن قىزغىن قارشى ئېلىندى. شۇنداقلا ئۇ ئۇستاز رېتىدە كوپلىگەن دراماتورگلار، ئارتىستلارنى تەربىيەلەپ چىققان كەسپىي مۇتەخەسسىس.

قالتاي مۇخامېتژانوۋ،

قازاقستان خەلق يازغۇچىسى، دراماتورگ.

ئۇچرىشىش بولۇپ ئۆتتى

يېقىندا ياركەنت پېداگوگىكىلىق كوللېدژىدا كورنەكلىك تىياترشۇناس ئالىم، پروفېسسور ئەخمەتجان قادىروۋنىڭ 60 ياشلىق تەۋەللۇدىغا مۇناسىۋەتلىك مەزكۇر بىلىم جايى ستۇدېنتلىرى، ئۇستازلار كوللېكتىۋىنىڭ ئۇنىڭ بىلەن ئۇچرىشىشى ئوتكۈزۈلدى.

ئۇچرىشىشتا قازاقستان خەلق ئارتىستى قۇرۋانجان ئابدۇرۇسۇلوۋ كورنەكلىك تىياترشۇناس ئە. قادىروۋنىڭ ھاياتى ۋە ئىجادىي پائالىيىتى ھەققىدە دوكلاد قىلىپ، ئومۇمەن قازاقستان تىياتىر سەنئىتى، جۈملىدىن ئۇيغۇر تىياتىرىنىڭ تەرەققىياتىدا ئوزىنىڭ يول-يورۇق، پىكىر-مەسلىھەتلىرىنى بېرىپ كېلىۋاتقان تىياترشۇناسنىڭ ئەمگىگىنى ژۇقۇرى باھالىدى. ئە. قادىروۋنىڭ تىياتىرىمىزنىڭ غەمخورچىسى رېتىدە ئۇنىڭ ئىشىغا تۇراقلىق ئارىلىشىپ كېلىۋاتقانلىغى، ئارتىستلىرىمىزنىڭ ماھارىتىنى يېتىلدۇرۇشتە ئۇنىڭ پايدىلىق مەسلىھەتلەرنى بېرىپ كېلىۋاتقانلىغىنى تەكىتلىدى. ئاندىن كېيىن مىنبەرگە كوتىرىلگەن ناھىيە ھاكىمىنىڭ ئورۇنباسارى ۋ. ن. شىن، شەھەر ھاكىمى ر. ئەيسايېۋ، ناھىيەلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ رەئىسى ر. توختاخۇنوۋ، پېداگوگىكىلىق كوللېدژىنىڭ مۇئەللىمى يا. ئابدۇقادىروۋ ۋە باشقىلار تەبرىك سوزگە چىقىپ، تىياترشۇناس ئالىمنىڭ ئىجادىيىتىگە ئۇتۇقلار تىلەپ، سوغىلار تەقدىم قىلدى.

ئەتتەندە پروفېسسور ئە. قادىروۋ ناھىيە ۋە شەھەر رەھبەرلىرىنىڭ، ئۇچىلېششىي مەمۇرىيىتىنىڭ كوڭۈل بولۇپ ئوزىنىڭ نامىغا سەمىمىي ئىنكاسلىرىنى بىلدۈرگەنلىگى ئۈچۈن مىننەتدارلىغىنى ئىزھار قىلدى.

ئۇچرىشىش ئاخىرىدا «ناۋا» ئانسامبلىنىڭ كونسېرتى بىلەن ئاياقلاشتى.

ئا. ياركەنتىي.

پانفىلوۋ ناھىيەسى.

يېڭى ناملار

قاسىمجان ئەيساپۇ 1949-ژىلى غۇلجا شەھىرىدە تۇغۇلغان. ئۇ 1963-ژىلى ئائىلىسى بىلەن قىرغىزستانغا كۆچۈپ چىقىپ، فرۇنزې (ھازىرقى بىشكېك) شەھىرىدىكى رۇس ئوتتۇرا مەكتىۋىنى تاماملىغىنىدىن كېيىن، كۆپ ژىللار قۇرۇلۇش ساھاسىدا ئىشلىگەن. قاسىمجان 70-ژىللاردىن ئېتىۋارەن ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللىنىپ كەلمەكتە. ئۇ گېزىتىمىزنىڭ قىرغىزستاندىكى جان كۆيەرلىرىنىڭ بىرىدۇر.

1994-ژىلى قىرغىزستان يازغۇچىلار ئىتتىپاقىنىڭ بەدىئىي ئەدەبىيات تەشۋىقات بيۇروسى تەرىپىدىن نەشر قىلىنغان «ئۇمۇتىم مېنىڭ- ئاتا يۇرت» ناملىق توپلامدا ئۇنىڭ بىر تۈركۈم شېئىرلىرى بېسىلدى. دىققىتىڭلارغا ياش شائىرنىڭ يېڭى شېئىرلىرىدىن بىر نەچچىسىنى تەغدىم قىلىۋاتىمىز.

خەلقىمىز قەلبىدە «تۈگىمەس ناخشا»

ژۇرىمىز ساقلاپ

خەلقىمىنىڭ داناسى، شائىرى كۆپكەن،
كۆپ قىرلىق سەنئىتى ماھىرى كۆپكەن.
سەزگۈر كۆز، قۇلاق،
ئوتكۈر تىل بولۇپ،
ئەل-يۇرتى ئىشقىدا كۈي كۈيلەپ ئۆتكەن.

مەنمۇ شۇ ناخشىدىن ئېيتسام بىرلىرى،
- بەس يېتەر پەدەڭنى يوتكىگىن،- دېدى.
تۈگىمەس مۇڭ-زاردا دىللارنى ئەزمەي،
خوشاللىق بىر ناخشا ئېيتقىنا قېنى.

مەن دېدىم: سەراپنى بىلمەي مەدھىيلەپ،
ژۇرەكلەر تارىغا ئۇرمايمەن زەخمەك.
ئالدامچى ۋەدىلەر دەردىنى ئاز دەپ،
نە ھاجەت كۆڭۈلنى زورلاپ خۇش ئەتمەك.

خەلقىمىنىڭ قەلبىدە «تۈگىمەس ناخشا»،
دۈشمەنىنىڭ كۆكسىدە «چالا تەككەن ئوق».
نېمە دەپ ئېيتىمىز شادلىق ناخشىنى،
ئەركىنلىك يولىدا پۇغاندا قالدۇق.

ئېيتىلار ئاقىۋەت شادلىق ناخشىمىز،
ھازىرچە دىللاردا ژۇرىمىز يادلاپ.
كېتىپتۇ مىراس قىپ ئەشۇ ئۈمۈتنى،
كۆرەشچان ئاتىلار بىزلەرگە تاپلاپ.

رەنجىگەن دوستقا

بۇ مېنىڭ كۆڭلۈم دەپ تولتۇرۇپ هاراق،
سوز ئارا قەدەھنى تۇتتىڭ ئالدىراپ.
ئىچمىدىم، رەنجىدىڭ،
كەتتىڭ خوش دېمەي،
ئۇزەڭنى چەتنىتىپ ژۇردۇڭ كۆرۈنمەي.

قە دىناس دوستلاردىن ئېدۇق ئەسلى بىز،
دەتتۇققۇ- دوستنى دوس چۈشەنسە ئەزىز.
سوزىمىز، ئويىمىز، دىلىمىز بىردەك،
كەڭ ئېدى كۆڭلىمىز دەريا، دېڭىز دەك.

مە ن بولسام رەنجىشتىن ئەزەلدىن ژىراق،
قەلبىمنى بىر سوراق قىينايدۇ بىراق،
قەدەھتە تۇتقىنىڭ قانداق كۆڭۈل ئۇ،
دەريادەك كۆڭۈلدىن قالغىنى شۇمۇ.

گۈلنىڭ جاۋاۋى

ئېچىلغان گۈل داغدا قويۇپ بۇلبۇلنى،
مەپتۇن قىلدى باغدا باغۋەن قىزىنى.
ئىللىق كۈلۈپ گۈلدىن ئۈزمەي كۆزىنى،
ئولۇق تىنىپ باشلىدى قىز سوزىنى.

گۈلگە ئوخشاش چىرايلىق قىز دېمەستىن،
دېگەن بولسا قىزغا ئوخشار گۈلىمىز.
ئېيتقىنا گۈل، ئېيتقىن ماڭا راستىنى،
موشۇ باغنىڭ ئەڭ گۈزىلى قايسىمىز.

گۈل قىزاردى ياپراقلىرى يارىشىپ،
تۇرۇپ قالدى كېپىنەكلەر قارىشىپ.
شوق شامالار خۇش پۇراقنى تالىشىپ،
ئېگىلىشتى غۇلچە-پورەك مارىشىپ،

-مەن، دېدى گۈل، مېھنىتىڭنىڭ مېۋىسى،
گۈزەل ھوسنىڭ مىسالى بوپ ئېچىلغان.
گۈزەللىكنىڭ تىمسالى شۇ قەلبىڭنى
دورالماستىن ئاخىر توزۇپ چېچىلغان.

سۈيەنچىم سەن ئېدىڭ پەقەت
(ئۇستازىم نەسىردىن داۋۇتوۋنىڭ ۋاپاتىغا بېغىشلايمەن)

تۇساتتىن ئۇرۇلغان خائىن توقمىغى،
بەئەينى بىلىندى كەلگەن شۇم خەۋەر.
ئوتلۇق بىر ژۇرەكنى دېدى توختىدى،
ۋۇجۇدىم تىترىدى تەۋرىگەندەك يەر.

قول سۇنۇپ چىقاتتىڭ چېھرىڭدە كۈلكە،
كىرسەممەن ھەر قاچان بوسۇغاڭ ئاتلاپ.
چىقمىدىڭ،
چىقىشتى ئاق باغلاپ بەلگە،
بالىلىرىڭ بۇزلىشىپ قەلبىمنى داغلاپ.

مۇسىبەت بېسىپتۇ سەن سويگەن يۇرتنى،
ماتەملىك كوزلەردە پۇشايمان پىنھان.
كىيگۈزمەي سەن ئۈچۈن تىكىلگەن توننى،
تۇرار دوستلىرىڭ تاپالماي ئىمكان.

ئوقۇغان كىتاۋىڭ ئوچۇقلۇق بېتى،
قويۇلماي چېكىتى ھېكايەڭ قالدى.
ئارمىنىڭ كۆپ ئېدى قالدى شۇ پېتى،
خەلقىمىز ئىستىگى- ئارزۇيىڭ ئېدى.

ئەلۋىدا ئۇستازىم خوشلاشماي كەتكەن،
كىملەرگە تاشلىدىڭ ئوتكۇر قەلەمنى.
ئايرىدى شۇم ئەجەل ۋاقىتسىز كەلگەن،
دىلغا سېپ قويدۇڭغۇ ئاچچىق ئەلەمنى.

ئەلۋىدا ئۇستازىم ۋاپاسىز دۇنيا،
يۇزىدىن تاپالماي ئىزدەپ ھەقىقەت.
كەتتىڭمۇ ئىزدەشنى داۋام قىلىشقا،
مەن ئۈچۈن ھەقىقەت سەن ئېدىڭ پەقەت.

مەن سېنى ئۇستازىم ئىزدەيمەن ھامان،
مازاردىن ئەمەس، ياق!
جەڭگىۋار سەپتىن.

ئىجادىڭ قۇرىدىن ئەكسىڭ نامايان،
ئەسەر قەھرىمانىڭ سوزلىگەن گەپتىن.
سەن كەتتىڭ
مەن بولسام باسقان ئىزىڭدا،
مەنپىيەت بېغىدىن بولمايمەن جۇدا.
ئاشىقىدىم ھاياتتا سايەڭ بولۇشقا،
ئەندى مەن سەن ئىزەڭ قالدۇرغان سادا.

يامغۇرغا چىقايلى

توقۇلۇپ پۈتمەستە ژىپى تارىلىپ،
چەڭ كەتكەن ئەتىۋا گۈللۈك ئەتلەستەك.
بۇ تۇرمۇش بەختلىك يولى ئارىلىپ،
داجىدۇق، دومسايدۇق بۇ بىز ئەمەستەك.

ژىپىنىمۇ ئىگەرگەن مۇكچىيىپ بىللە،
موكىمۇ، بايكامۇ بولغان ئۆزىمىز.
گۈللەرنى ئەۋرىشكە قىلغاندا رەخكە،
قانائەت جامىغا تولغان ئارزۇمىز.

سەن تارتتىڭ ئۈچىنى مەن بىر چېتىنى،
داكىدەك تارالدى شۇندا ئەقىدە.
ئەجرىمىز كۈن-تۈنى تىككەن يوتقاننى،
سوكۈلۈش ئالدىدا، جىدەل دەستىدە.

كۆڭۈللەر كەتتىمۇ ئات چېپىپ ھەر يان،
يە ھايات سوقمىغى ئېغىر كەلدىمۇ!؟
بىلمىدىم ئېمىشكە كوتەردۇق ئىسيان،
ياكى بۇ مەنمەن زەپتى-دەردىمۇ.

بەلكى بىز ئېگەرگەن ژىپلار ژىپ ئەمەس،
گۈلگە رەڭ بەرگەن بوياق جامىدى.
مەن ئەمەس ئۆزگەرگەن، سەنمۇ
ئۆزگەرمەس،
ئارزۇلۇق پەللىمىز موشۇ جايمىدى.

كۆڭۈلنى چىككەن ئۇ ساداقەت قولى،
قەلبلەر جۇپلەشكەن لەۋلەردىن ئاللىن.
ھاياتنىڭ دۇچ كەلگەن بەختلىك يولى،
قۇتقۇزغان ئېدىغۇ بىزنى شۇ ھاللىن.

جارائەت تاتىلاپ، سەۋەپ ئىزدىمەي،
ھەقىقەت چاقمىغى قايتا بىر چاقسۇن.
قاراڭغۇ تۈنلەردە يورۇق ئىزدىگەي،
بىزنىمۇ بىر دەملىك يورۇتۇپ قالسۇن.

يامغۇرغا چىقايلى، چىققىن ياق دېمەي،
كۆڭۈل ھەم دىلىمىز ژۇيۇلۇپ قالسۇن.
ژۇرەكلەر سىقىلىپ، كۆڭۈل ئىزدىمەي،
بالىمىز قەلبىدەك پاكلىنىپ قالسۇن.

چەت ئەل خەۋەرلىرى

شاڭگاڭ: مۇستەملىكە قەرەلى پۈتكەندىن كېيىن

سىنگاپۇر. (ئىتار-تاس-س مۇخبىرى ستانىسلاۋ بېچكوۋ).

بېجىن بېيىل دېكابردا 1997-ژىلى ئىيۇلدا مۇستەملىكىلىك قەرەلى تۈگەيدىغان شاڭگاڭنى خخج ئىختىيارىغا ئوتكۇزۇشكە تەييارلىق بويىچە ھازىر ئىشلەۋاتقان ئالدىن-ئالا ئىش با بىدىكى كومىتېتنى تەييارلىق كومىتېتىغا ئالماشتۇرماقچى.

شاڭگاڭدىكى ياخشى خەۋەردار مەنبەلەردىن ئىتار-تاس-س مۇخبىرىغا مەلۇم بولۇشىچە، مەزكۇر كومىتېت ختاي ھاكىمىيەت ئورۇنلىرى تەرىپىدىن بەلگۈلەنگەن 120-150 ئەرباپتىن تەشكىل تاپىدۇ. ئۇنىڭ يېرىمىنى خخج ۋەكىللىرى، قالغان يېرىمىنى بولسا كورنەكلىك شاڭگاڭلىقلار ئېگىلەيدۇ. ھازىر ئىشلەۋاتقان ئالدىن-ئالا كومىتېت ئەزالىرىنىڭ سانى ئۇنىڭدىن ئىككى ھەسسە ئاز. ھازىرقى ئالدىن-ئالا تەييارلىق كومىتېتى ئۆز ئىشىنى ھەغدادىغا يەتكۇزۇش ئۈچۈن تولۇق تەركىۋى بىلەن يېڭى تەييارلىق كومىتېت تەركىۋىگە كىرىدۇ. يېڭى كومىتېت كېلەر ژىلى يانۋار ئېيىدا ئىش باشلىشى كېرەك. ئۇنىڭ ئالدىغا يېڭى ۋەزىپە-ئىككى ژىلدىن كېيىن شاڭگاڭنىڭ قانداق بولۇشىنى بەلگۈلەيدىغان «ئالاھىدە مەمۇرىي رايون ھوكۇمىتىنى شەكىللەندۇرۇش بىلەن شۇغۇللىنىش» ۋەزىپىسى قويۇلغان.

مەمۇرىي ھوكۇمەتنى «شەكىللەندۇرۇش» ئەرتىۋى مەمۇرىيەت رەھبىرىنىڭ ئورنىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان ھالدا ئىجرا قىلغۇچى ۋەزىپىلەرگە بەلگۈلىنىدىغان نامزاتلارنىڭ تىزىمىنى تۈزۈش ئۈچۈن كېلەر ژىلى ئاپرېلدىن باشلاپ تاللاش كومىسسىيەسىنى قۇرۇشنى كوزدە تۇتماقتا. بۇ تىزىم 1997-ژىلنىڭ بېشىغىچە تەييار بولۇشى كېرەك. كومىسسىيە شۇنداقلا قانۇنىي مەجلىس ۋە ئەدلىيە سىستېمىسىنىڭ كادىرلىرىنى شەكىللەندۇرۇش بويىچە «تەۋسىيەلەرنى ئىشلەپ چىقىشنى» ئۆز ئۈستىگە ئالىدۇ. تىزىم شاڭگاڭ ۋە ماكائو ئىشلىرى بويىچە ختاي ھوكۇمىتى يېنىدا ئىشلەۋاتقان بولۇمنىڭ قاراپ چىقىشىغا سۇنۇلىدۇ.

مەنبەلەردىن مەلۇم بولۇشىچە، خخج رەئىسى جاڭ زېمىن مەمۇرىيەت رەھبەرلىگىگە بولۇم تەرىپىدىن تاللانغان نامزاتلار بىلەن ئۇچرىشىدۇ ۋە خكپ مەركىزىي كومىتېتىنىڭ سىياسىي بيۇروسىدا تەكلىپ بىلەن سوزگە چىقىدۇ. ئەينە شۇ چاغدىلا شاڭگاڭ مەمۇرىيىتى باشلىغىنىڭ ئىسمى مەلۇم بولىدۇ.

جۇمھۇرىيەتلىك «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە ئۇنىڭ قوشۇمچىسى «يېڭى ھايات» گېزىتلىرى رېداكسىيەسىنىڭ كوللېكتىۋى گېزىتلىرىمىز باش مۇھەررىرىنىڭ «يېڭى ھايات» بويىچە سابىق ئورۇنباسارى، فىلوسوفىيە پەنلىرىنىڭ نامزىتى

ئالىمجان قاسىموۋنىڭ

مەزگىلسىز ۋاپات بولۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن مەرھۇمنىڭ ئائىلىسىگە ۋە قوم-قېرىنداشلىرىغا چوڭقۇر قايغۇرۇپ تەزىيە بىلدۇرىدۇ.

قازاقستان ئاسسامبلېيەسىنىڭ كېڭەشى ئاسسامبلېيە ئەزاسى، جامبۇل ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ رەئىسى، ۋىلايەتلىك تېرە ئاغرىقلىرى دىسپانسېرىنىڭ باش دوختۇرى

مارس زىيا ئوغلى ئابدۇسەمەتوۋنىڭ

مەزگىلسىز ۋاپات بولۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن مەرھۇمنىڭ ئائىلىسىگە ۋە قومى-قېرىنداشلىرىغا چوڭقۇر قايغۇرۇپ تەزىيە بىلدۇرىدۇ.

جۇمھۇرىيەتلىك «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە ئۇنىڭ قوشۇمچىسى «يېڭى ھايات» گېزىتلىرى رېداكسىيەسىنىڭ كوللېكتىۋى گېزىتلىرىمىزنىڭ ئاكتىۋىستى، جامبۇل ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ رەئىسى، ۋىلايەتلىك تېرە ئاغرىقلىرى دىسپانسېرىنىڭ باش دوختۇرى

مارس زىيا ئوغلى ئابدۇسەمەتوۋنىڭ

مەزگىلسىز ۋاپات بولۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن مەرھۇمنىڭ ئائىلىسىگە ۋە قومى-قېرىنداشلىرىغا چوڭقۇر قايغۇرۇپ تەزىيە بىلدۇرىدۇ.

باش مۇھەررىر
ي. ئازاماتوۋ.

يېڭى ھايات
ئالمۇتا، 480044
لېنىن يولى كوچىسى 50 بىنا، 8-قەۋەت

گېزىتنى تەسىس قىلغۇچى:
قازاقستان جۇمھۇرىيىتى مىنىسترلار كابىنېتى

نۆۋەتچى مۇھەررىر
مالىك سادىروۋ

تېلېفونلار: قوبۇلخانا- 59-84-33، باش مۇھەررىرنىڭ ئورۇنباسارى 01-92-33، مەسئۇل كاتىپ-06-86-33، ئىجتىمائىي - سىياسىي، مەدەنىيەت بولۇملىرى-81-86-33، ئەدەبىيات ۋە سەنئەت بولۇمى- 27-86-33، ئىختىسات بولۇمى- 50-86-33.

تىرازى 4440

«Йеңи хаят» («Новая жизнь»), индекс 65359, приложение республиканской общественно-политической газеты «Уйгур авази», регистрационное свидетельство № 480, выдано Министерством печати и массовой информации Республики Казахстан.

Газета отпечатана в республиканском газетно-журнальном Издательстве «Дәуір», Алматы, 480044, пр. Ленина, 2/4.

گېزىتىمىز سەھىپىلىرىدە بېسىلغان ماقالىلار مۇئەللىپلىرىنىڭ مەۋقەسى تەھرىراتىمىزنىڭ مەۋقەسى بولۇپ ھېساپلانمايدۇ. تەھرىراتتىن ماتېرىياللار قايتۇرۇلمايدۇ ۋە جاۋاپ بېرىلمەيدۇ.

ПОГ-60

ئانا يۇرتۇڭ ئامان بولسا، رەڭگى—روينىڭ سامان بولماس

1995
يىل
25—نويابىر
№46
شەنبە
(4003)
ئەركىن باھا

يېڭى ھايات
ЖАҢА ӨМІР

جۇمھۇرىيەتلىك ئىجتىمائىي—سىياسىي «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتىنىڭ ھەپتىلىك قوشۇمچىسى 1970—يىلى 1—يانۋاردىن باشلاپ چىقىۋاتىدۇ.

رەسمىي خەۋەرلەر

قازاقستان ۋە تاجىكستان رەھبەرلىرىنىڭ مۇزاكىرىلىرى

22—نويابىر كۈنى تاجىكستان پرېزىدېنتى ئىمامەلى رەخمانوۋ قىسقا مۇددەتلىك ئىش بابىدىكى سەپەر بىلەن ئالمۇتىدا بولدى.

پرېزىدېنت نۇرسۇلتان نازارباييۋ قېرىنداش جۇمھۇرىيەت رەھبىرىنى قوبۇل قىلىپ، ئۇنىڭ بىلەن ئايرىم سۆھبەت ئۆتكۈزدى ۋە ھۆكۈمەتلەر ئارا مۇزاكىرىلەر ۋۈرگۈزۈلدى.

سۆھبەت ۋە مۇزاكىرىلەر نەتىجىلىرى بويىچە ئىككى مەملىكەت رەھبەرلىرى بىرلەشكەن رەسمىي باياناتنى ئېلان قىلدى. ئۇنىڭدا ئىككى تەرەپنىڭ ئىككى مەملىكەت ئوتتۇرىسىدىكى كۆپ ساھالىق ھەمكارلىق مەسىلىلىرىنىڭ كەڭ كولەمى، شۇنداقلا مۇھىم خەلق ئارا مۇئامىلار مۇھاكىمە قىلىنغانلىقى ئېيتىلغان. پرېزىدېنتلار بىر بىرىنى ئۆز مەملىكەتلىرىدىكى ئىچكى سىياسىي ئەھۋال، ئىقتىسادىي ئىسلاھاتلارنىڭ تەرەققىياتى ۋە مىللىي مۇستەقىللىقنى تەرەققىي ئەتكۈزۈشكە قارىتىلغان قەدەملەر بىلەن تونۇشتۇردى.

ئىككى تەرەپ ئىلگىرىدىن داۋاملىشىۋاتقان ھەمكارلىقنى كۈچەيتىشكە، ئۆز مەملىكەتلىرىنىڭ مالىيەسىنى ھۆنەر—كەسىپ ۋە ئىلمىي—تېخنىكىلىق ساھالارنى تەرەققىي ئەتكۈزۈشكە پايدىلىنىپ، ئۇنىڭ يېڭى تۈرلىرىنى ئىزدەشتۈرۈشكە تەييار ئىكەنلىكىنى مەلۇم قىلدى.

ئىككى تەرەپ تەييارلانغان ھۆججەتلەرگە ئىمزا چەكتى. بىرىنچى ۋىتسې—پرېمىيېرلار نىغمەتجان ئېسىنغارىن بىلەن ماخمادسەئىد ئۇبەيدۇۋلايېۋ ئىككى تەرەپلىمىلىك ھەمكارلىقنى چوڭقۇرلىتىش توغرىلىق، ئەركىن سودا توغرىلىق، تاجىكستاننىڭ قازاقستانغا قەرزىنىڭ مۇددىتىنى قايتىدىن بەلگۈلەشنىڭ شەرتلىرى توغرىلىق ھۆكۈمەتلەر ئارا كېلىشىملەرگە ئىمزا قويدى.

ن. نازارباييۋ بىلەن ئى. راخمانوۋ مەتبۇئات كونفېرېنسىيەسى ئۆتكۈزۈپ، ژۇرناللىستلارنىڭ سوئاللىرىغا جاۋاپ بەردى.

(قاز تاگ).

قازاقستان پرېمىيېرىنىڭ ئەنگلىيەگە تۇنجا سەپىرى

19—نويابىر كۈنى پرېمىيېر—مىنىستىر ئەكېژان قاژىگېلدىن لوندونغا ئۇچۇپ كەلدى. بۇ قازاقستان ئەنگلىيە مۇناسىۋەتلىرى تارىخىدىكى بىرىنچى ھۆكۈمەت باشلىقىنىڭ ئۇتۇق بىرتاللىق يەنە تۇنجا سەپىرى. سەپەر 24—نويابىرغىچە داۋاملىشىپ، ئە. قاژىگېلدىن دژون مېيجور بىلەن، ئۇنىڭ ئورۇنباسارى مايكل خېزېلتاين بىلەن، تاشقى ئىشلار مىنىستىرى مالكولم رىفكىند بىلەن مۇزاكىرىلەرنى ۋۈرگۈزدى.

ياۋروپا تايانچ قۇرۇلۇش ۋە تەرەققىيات بانكىدىكى كونفېرېنسىيەدە جۇمھۇرىيەت پرېمىيېرى «قازاقستاننىڭ بۈگۈنكى كۈنى ۋە كېلەچىكى» دېگەن ماۋزۇدا دوكلاد بىلەن سۆزگە چىقتى.

شۇنداقلا ئۇ «بىرىتىش گاز»، «توماس دې لىيە رۇس» كومپانىيەلىرىنىڭ رەھبەرلىرى، باشقا يېتەكچى مالىيە ئىنستىتۇتلىرىنىڭ ۋەكىللىرى بىلەن مۇزاكىرىلىرى بولۇپ ئۆتتى.

سەپەر ۋاقتىدا چەت ئەل ئىنۋېستىتسىيەلىرىنى جەلىپ قىلىش ۋە ئۆز ئارا قوللاش توغرىلىق ھۆكۈمەتلەر ئارا كېلىشىمگە قول قويۇلدى، ئۇ قازاقستان ئىقتىسادىغا ئەنگلىيە ئىنۋېستىتسىيەلىرىنىڭ قوشۇلۇش كولەمىنى كوپەيتىشكە ياردەم بېرىدۇ.

(قاز تاگ)

بالقاندىكى تىنچلىق ھەممىگە كېرەك

قازاقستان 21—نويابىر كۈنى ئاقش تا بوسنىيە، خورۋاتىيە ۋە سېربىيە پرېزىدېنتلىرىنىڭ مۇزاكىرىلەردە قولغا كەلتۈرگەن بوسنىيە بىلەن گېرتسېگوۋىنادىكى ئاممىۋى تىنچلىققا كەلتۈرۈش بويىچە كېلىشىمنى تەبرىكلەيدۇ، دېيىلگەن جۇمھۇرىيەت تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىكىنىڭ بايانات مۇۋۇقشىدە.

200 مىڭغا يېقىن ئادەمنى ھالاك قىلىپ، ئىككى مىليوندىن كۆپرەك كىچى ئاھالىنى ئاچالانغا ئايلاندۇرغان تۆرت يىللىق ئۇرۇشتىن كېيىنكى بۇ ۋاقىئە، دەپ تەكىتلىگەن قازاقستان تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىكى، قايغۇ—ھەسرەت چەككەن بالقان يېرىدە، تاخىردا كۆپتىن كۈتكەن تىنچلىق ئورنايدۇ، دېگەن ئىشەنچكە ئىپادىلەيدۇ.

بوسنىيە، خورۋاتىيە ۋە سېربىيە رەھبەرلىرىنىڭ چوڭ ۋە قىيىن مەسىلىلەرنى دادىل ھەل قىلىشقا قەدەم بېسىشى ئالاھىدە قائىدە ھېسابلىنىدۇ، بۇنىڭ ئۆزى جاڭجاللىنى ھەل قىلىشقا ئاساس يارىتتى.

شۇنىڭغا باغلىق قازاقستاننىڭ تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىكى بوسنىيە بىلەن گېرتسېگوۋىنانىڭ مەملىكەتنىڭ بىرلىگىنى ساقلاش بالقان جاڭجىلىنى تەرتىپكە كەلتۈرۈشنىڭ ھەل قىلغۇچى ئامىللىرىدىن بىرى ئىكەنلىكىگە ئىشىنىدىغانلىقىنى يەنە بىر قېتىم تەكىتلەيدۇ.

ئەندى ئاساسىي مەسىلە جاڭجالغا ئارىلاشقان بارلىق تەرەپلەرنىڭ كېلىشىلگەن پرىنسىپلارغا قەتئىي ئەمەل قىلىشىدا، ئەكسى ھالدا ھەربىي ھەرىكەتلەرنىڭ قايتىدىن باشلىنىپ، تېررىتورىيەلىك ۋە دۇنيا بىخەتەرلىككە چوڭ زىيان يەتكۈزىدىغانلىقىنى ئەستىن چىقارماسلىق كېرەك.

(قاز تاگ)

سەۋر—تاقەت ساقلاپ، ئادالەتلىك بولغان ياخشى

جۇمھۇرىيەت ژۇرناللىستلار ئىتتىپاقى باشقارمىسىنىڭ كاتىپاتى رۇسسىيەنىڭ ئاممىۋى ئاخبارات ۋاستىلىرى قازاقستاندا رۇس تىللىق تۇرغۇنلارنىڭ، جۈملىدىن كازاكلارنىڭ ھوقۇقلىرى دەپسەندە قىلىنىۋاتىدۇ دېگەن مىش—مىش ماتېرىياللارنى تارقىتىشقا باغلىق رۇسسىيە فېدېراتسىيەسى ژۇرناللىستلار ئىتتىپاقىغا مۇراجەت يوللىدى.

بۇ ئەخمەتلەرنىڭ ھېچ قانداق ئاساسى يوق، دېيىلگەن مۇراجەتتە، قازاقستان ژۇرناللىستلار ئىتتىپاقى باشقارمىسىنىڭ كاتىپاتى روسسىيەنىڭ ئاممىۋى ئاخبارات ۋاستىلىرىنى ئىككى مەملىكەت ئوتتۇرىسىدىكى، ھايات ساھالىرىدىكى ئوكتەن، قېدىمى دوستلۇقنى ھورمەتلەپ، سەۋر—تاقەت كورسىتىپ، ئادالەتلىك بولۇشقا ۋە ئەدەپ بىلەن نار—نومۇس قائىدىلىرىنى داۋاملىق ساقلاشقا چاقىردى.

(قاز تاگ)

گۈزكىنى ئەيىپكار دەپ تونۇلدى

ئالماتىنىڭ موسكۋا ناھىيەسىنىڭ خەلق سوتى يەكتىسۇ كازاك ئەسكەرلىرى ئاتامانلىقىنىڭ ئاتامانى بولۇپ ژۈرگەن نىكولاي گۈزكىنىنى 1995—يىلى ياۋاردا رۇخسەت قىلىنمىغان ئامايىش ئۇيۇشتۇرۇپ، ئۇنى ژۈرگۈزگىنى، ئۇنىڭدا ھۆكۈمەتكە قارشى سوز سوزلىگىنى ئۈچۈن ئەيىپكار دەپ تونىدى.

سوت ھىمايە قىلغۇچى گۇۋاچىلارنىڭ دەلىللىرىنى ئورۇنسىز دەپ ھېسابلىدى. چۈنكى، مۇنداق دەلىللەرنى ۋاكالەتسىز ئادەملەر—ئامايىش ۋە مىتىنگ قاتناشچىلىرى ئېيتتى.

ن. گۈزكىننى ئۇمۇمىي تەرتىپتىكى كولونىيەدە ئۈچ ئاي تۇتۇش جازاسى چارىسى بەلگۈلەنگەندىن كېيىن سوت ئۇنىڭغا بۇ قارار بويىچە بىر ھەپتە ئىچىدە ئالىي ئورۇنلارغا ئەرىزە قىلىش ھوقۇقىنى بەردى.

ليۇدمىلا بوندارتسوۋا،
قاز تاگ مۇخبىرى.

تەشەككۈرنامە

«ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە ئۇنىڭ قوشۇمچىسى «يېڭى ھايات» گېزىتلىرى تەھرىراتى 1996—يىلغا گېزىتلىرىمىزغا مۇشتىرى توپلاشنى قەرەلىدىن بۇرۇن، ئوتكەن يىللىقىغا قارىغاندا ئاشۇرۇپ ئورۇنلىغانلىقى ئۈچۈن ئالمۇتا شەھىرى مالاياستانتسا مەھەللىسى ئۇيغۇر جامائەتچىلىكىنىڭ ژىگىت بېشى **سەيدۇللا ئۇمەروۋقا** ۋە گېزىتلىرىمىزنىڭ جان كويەرلىرى **ئاۋاكرى زىكرىياروۋ، ئەمىردىن ئۇرسايتوۋ، يۇنۇسجان رۇزاخۇنوۋلارغا**، شۇنداقلا «گۈلاگېر» مىكرورايونىنىڭ ژىگىت بېشى **ئىمىنجان ساقىيېۋقا** تەشەككۈر ئىزھار قىلىدۇ.

گېزىتلىرىمىز جانكويەرلىرى

ئالاھىدە كۈچ چىقارماقتا

1881—1884—يىللاردىكى كۆچ—كۆچ دەۋرىدە بەرپا بولغان قارىيوتا يېزىسىدا شۇ ۋاقىتتا ئالتە يۈزگە يېقىن ئۇيغۇر ئائىلىسى بولغان ئىكەن. ھازىر مەزكۇر يېزىدا ئاتمىشقا يېقىن ئۇيغۇر ئائىلىسى ئىستىقامەت قىلىۋاتىدۇ. ئەندى ئانا تىلىمىزدا چىقىۋاتقان «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە «يېڭى ھايات» گېزىتلىرىغا قانچە ئائىلىنىڭ مۇشتىرى بولغانلىقىنى بىلىش ئۈچۈن ئۈچ يىللىق مەلۇماتنى سېلىشتۇرۇپ كورسەك، 1993—يىلىنىڭ كى گېزىتقا 37 ئائىلە، 1994—يىلى 42 ئائىلە، 1995—يىلى بولسا 56 ئائىلە مۇشتىرى بولغان. بىيىل گېزىت باھالىرىنىڭ قىممەتلىشىگە، دېخانلار تۇرمۇشىنىڭ ناچارلىشىغا قارىماي، قارىيوتا يېزىسىدا ھازىرغىچە 48 ئادەم مۇشتىرى بولۇپ يېزىلغان.

يېزىدا گېزىتلىرىمىزغا مۇشتىرى توپلاشتا يۇرت ئاكتىۋى، ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزى قارىيوتا شۆبىسىنىڭ رەئىسى مۇھەتدىن نىيازباقىيېۋ كوپ يىللاردىن بېرى پائال كۈچ چىقىرىپ كەلمەكتە. ئۇ ھەر بىر ئۇيغۇر ئائىلىسىنىڭ ئانا تىلىمىزدىكى گېزىتلارغا مۇشتىرى بولۇشنى شەرەپلىك ۋەزىپە دەپ ھېسابلايدۇ.

مۇھەتدىن نىيازباقىيېۋ دەسلەپ مېخانىزاتورلارنى تەييارلايدىغان تېخنىكۇمنى تاماملىغاندىن كېيىن كەتمەن ۋە چونجا يېزىلىرىدا ئىشلىگەن. ئاندىن ھەربىي خىزمەتكە چاقىرىلىپ، كرونشتادتىكى ھەربىي—دېڭىز فلوتىدا ستارشىنا ئۇنۋانى بىلەن تورت يىل خىزمەت قىلغان. ھەربىي سەپتىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن «قىزىلچىگەدە» سوۋخوزىدا ماشىنا—تراكتور پاركىنىڭ ئىشخانا باشلىقى، باش ئىنژېنېر لاۋازىملىرىدا ئىشلىدى.

كېيىنكى ۋاقىتلاردا سوۋخوزنىڭ مۈلكى—تېخنىكا، مال ۋە يېرى يۈزدىن كوپرەك شەخسىي ئائىلەۋىي دېخان ئېگىلىكلىرىگە تەخسىم قىلىندى. بۇيەردە دەسلەپ قۇرۇلغان 43 ئائىلىنى بىرلەشتۈرگەن 236 ئادەمدىن ئىبارەت «چولپان» دېخان ئېگىلىكمۇ كوپ ئۇتمەي ئۇن ئىككىگە بولۇنۇپ كەتتى. بۇنىڭغا ئاساسەن يەر تېخنولوگىيەسىنىڭ بۇزۇلۇشى، تېخنىكا ۋە ئېھتىيات قىسىملارنىڭ،يانار ماينىڭ ھەددى—ھېسابسىز قىممەتلىكى، ئوغۇتلانمىغان ئېتىزلاردا ھوسۇلدارلىقنىڭ كامىيىپ كېتىشى، ئېگىدارسىزلىق، يېتىشتۈرۈلگەن ھوسۇلنى ماللارنىڭ دەسسەپ پايخان قىلىشى ۋە باشقا كوپلىگەن ئامىللار سەۋەپ بولدى. نەتىجىدە يېزىدا چوڭقۇر كۆڭۈللۈك يۈز بەردى. ئادەملەر ئەمگەك ھەققىنى، پېنسىيە پۇلىنى بىر نەچچە ئايلاپ ئالالمايدىغان بولۇپ قالدى. دېخانلار تۇرمۇشى ناچارلاپ كەتتى.

ئەينە شۇنداق ئەھۋالدىمۇ ئۇزىنىڭ مىللىي غۇرۇرىنى يوقاتمىغان مۇھەتدىن نىيازباقىيېۋ ئىنژېنېرلىق لاۋازىمىدىن تاشقىرى جەمىيەت ۋە جامائەتچىلىك ئىشلىرىغا پائال قاتنىشىپ كەلمەكتە. پەرزەنتلىرىنىڭ ئالىي بىلىم ئېلىشىغا غەمخورلۇق قىلغان م. نىيازباقىيېۋ ھاياتىمىز ئەينىكى بولغان گېزىتلىرىمىزگە يۇرتداشلىرىنىڭ تولۇق مۇشتىرى بولۇپ، ھايات يېڭىلىقلىرىدىن خەۋەر تېپىشىغا ئالاھىدە كۈچ چىقارماقتا.

تۇرسۇن تۇردىيېۋ.
چېلەك ناھىيەسى.

سۈرەتتە: مۇھەتدىن نىيازباقىيېۋ.
مۇئەللىپ چۈشەرگەن سۈرەت.

جۇمھۇرىيەت پارلامېنتىغا نامزاتلار

تونۇشۇپ قويۇڭ،
سېناتقا نامزات ئۇيغۇر ژىگىتى

قازاقىستان سابىق كېڭەش ئىتتىپاقى پارچىلىنىپ، ئۆز مۇستەقىللىقىنى قولغا ئالغاندىن كېيىن قانۇنىي كونستىتۇتسىيەگە ئاساسلانغان ھەقىقىي دېموكراتىك دۆلەت قۇرۇشقا ئالاھىدە كۈچ چىقارماقتا. پەقەت بۇ يىلنىڭ ئۆزىدىلا ئىككى رېفېرېندۇم — ئاھالى پىكرىنى سوراشنىڭ ئەمەلگە ئاشۇرۇلغانلىقى، 5- ۋە 9- دېكابىرلاردا بولسا ئىلگىرى تارقىتىلغان ئالىي كېڭەش ئورنىغا ئىككى پالاتا — سېنات ۋە مەجلىستىن ئىبارەت يېڭى قانۇن چىقارغۇچى ئورگان پارلامېنت سايلىمىنىڭ ئۆتكۈزۈلىدىغانلىقى بۇنىڭ يارقىن مىسالىدۇر.

ھازىر جۇمھۇرىيەتنىڭ بارلىق ۋىلايەتلىرى بىلەن شەھەرلىرىدە سېنات ۋە مەجلىسكە دېپۇتاتلىققا نامزاتلارنى كۆرسىتىش تاماملىنىپ، جاي-جايلاردا ئۇلارنىڭ سايلىغۇچىلار بىلەن ئۇچرىشىشلىرى قىزغىن داۋام قىلماقتا. ئەينە شۇلارنىڭ ئارىسىدا ئالمۇتا ۋىلايىتىدىن سېنات دېپۇتاتىغا نامزات قىلىپ كۆرسىتىلگەن ئۇيغۇر ژىگىتى مارس ئارۇپ ئوغلى باتتالوۋمۇ بار. يېقىندا مەخسۇس مۇخبىرىمىز نامزات بىلەن ئۇچرىشىپ، سۆھبەتلەشكەن ئىدى. دىققىتىڭلارغا شۇ سۆھبەتنى تەقدىم قىلىۋاتىمىز.

— مارس ئارۇپ ئوغلى، ئالدى بىلەن سىزنى مىڭلىغان گېزىتخانلار نامىدىن يېڭى پارلامېنت سېناتىغا مۇناسىپ نامزات بولۇشىڭىز بىلەن سەمىمىي تەبرىكلەيمەن.

— كۆپتىن-كۆپ رەخمەت.

— ئۇيغۇر جامائىتى سىزنىڭ بۇ ۋۇقۇرى لاياقەتكە قانداق ئېگە بولغانلىقىڭىز توغرىلىق قىزىقىدۇ، ئەلۋەتتە. بېسىپ ئۆتكەن ھايات يولىڭىز ھەققىدە ئېيتىپ بەرسىڭىز؟

— مەن 1950-يىلى ئۇيغۇر ناھىيەسىنىڭ ئاۋات يېزىسىدا ماتارىپپەرۋەر ئائىلىدە دۇنياغا كەلدىم. دادام ئارۇپ يېرىم ئەسىر داۋامىدا ياش ئەۋلاتقا بىلىم بېرىش بىلەن شۇغۇللانغان. 1967-يىلى چارىن يېزىسىدىكى ئوتتۇرا مەكتەپنى تاماملىدىم. ئەمگەك پائالىيىتىم شۇ يىلى ئاقتام ئوتتۇرا مەكتىپىدە باشلانغۇچ سىنىپلارغا رۇس تىلىدىن دەرس بېرىشتىن باشلاندى. 1972-يىلى ئاباي نامىدىكى قازاقىستان دۆلەت پېداگوگىكا ئىنستىتۇتىنىڭ فىلولوگىيە فاكۇلتېتىنى تاماملاپ، رۇس تىلى ۋە ئەدەبىياتى مۇئەللىمى مۇتەخەسسىلىگىگە ئېگە بولدۇم ۋە بىر يىل چارىن ئوتتۇرا مەكتىپىدە كەسپىم بويىچە ئىشلىدىم. 1973-74-يىللىرى كېڭەش ئارمىيەسى سېپىدە خىزمەت قىلدىم. 1974-83-يىللىرى بولسا يەنە چارىن ئوتتۇرا مەكتىپىدە مۇئەللىملىك ئىشىمنى داۋاملاشتۇردۇم.

1983-يىلى مارتتىن 1987-يىلى ئاپرېلغىچە ناھىيەلىك پارتىيە كومىتېتى ئاپپاراتىدا ئىشلەپ، كېيىنكى يىل چونجا ئوتتۇرا مەكتىپىدە مۇدىرلىق ۋەزىپىسىنى ئاتقۇردۇم. شۇنىڭدىن كېيىن ناھىيەلىك ئىجرائىي كومىتېت ئاپپاراتىدا ئىشلەپ يۈرۈپ، ناھىيەلىك مەمۇرىيەتنىڭ تەشكىلىي-ئىنسپېكتورلۇق ۋە كادىرلار ئىشلىرى بويىچە بۆلۈمىنىڭ باشلىقى بولۇپ تايىنلاندىم. ئاندىن كېيىن خەلق دېپۇتاتلىرى ناھىيەلىك كېڭەش رەئىسىنىڭ ئورۇنباسارى، ناھىيەلىك مەمۇرىيەت ئىچكى سىياسەت بۆلۈمىنىڭ باشلىقى لاۋازىملىرىدا خىزمەت قىلدىم. 1994-يىلى ئاپرېلدىن باشلاپ ھازىرغىچە ئۇيغۇر ناھىيەلىك مەسلىھەتنىڭ كاتىپى بولۇپ ئىشلەپ كېلىۋاتىمەن.

— خېلە مۇرەككەپ ھايات قاينىمىدا تاۋلىنىپسىز. خەلق ئۈچۈن خىزمەت قىلىپ، ئىشەنچكە ئېگە بولغان پەرزەنتلىرىنى خەلق ئالىي خىزمەتلەرگە تەكلىپ قىلىدۇ، ئەلۋەتتە.

— شۇنداق بولۇشى تەبىي. يېقىندا بولۇپ ئۆتكەن رايىمبېك (نارىنقول)، كېگەن، ئۇيغۇر، چىلەك، تالغىر ناھىيەلىك مەسلىھەتلىرىنىڭ سېسسىيەسىدە دېپۇتاتلار ماڭا ۋە تالغىر ناھىيەسىدىكى «گورنىي سادوۋود» سوۋخوزىنىڭ دىرېكتورى ئۇسىپجان ئورمانبېت ئوغلى ئورمانبېتوۋقا چوڭ ئىشەنچ بىلدۈرۈپ، قازاقىستان پارلامېنتى سېنات دېپۇتاتلىقىنىڭ نامزاتىغا تەۋسىيە قىلدى.

— ئەگەر تەلىيىڭىز ئوڭدىن كېلىپ، 5-دېكابىردا بولىدىغان پارلامېنت سېناتى سايلىمىدا دېپۇتات بولۇپ سايلانسىڭىز، خەلقىمىز ئۈچۈن قانداق ئىشلارنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشنى كۆزلەۋاتىسىز؟ سايلام ئالدىدىكى پروگراممىڭىز ھەققىدە قىسقىچە ئېيتىپ بەرسىڭىز؟

— مەنسەپ ئۈچۈن تاغدەك قۇرۇق ۋەدە بېرىپ، خەلقنى ئالداشنى ئۆزەم ئۈچۈن نومۇس دەپ ھېساپلايمەن. ئەگەر سېنات دېپۇتاتى بولۇپ سايلىنىپ قالسام ئىختىسات ساھاسىدا: يېزا ئېگىلىگى ئىشلەپ چىقىرىشنى تەرەققىي ئەتكۈزۈش ئۈچۈن يېزا ئىسلاھاتى پروگراممىسىنى ئىزچىل ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا، ئۆزىنى ئۆزى ئاقلايدىغان شەخسىي ئېگىلىكلەرنى ھەر تەرەپلىمە قوللاپ-قۇۋۋەتلەشكە، ھەر بىر ۋىلايەتتە ئاھالىنى ئاساسىي ئوزۇق-تۈلۈك بىلەن تەمىنلەش پروگراممىسىنى تۈزۈشكە ۋە ئۇنى ئىزچىل يولغا قويۇشقا؛ **سىياسەت ۋە ئىدېئولوگىيە ساھاسىدا:** كۆپ مىللەتلىك قازاقىستان دىيارىدا ھەقىقىي دېموكراتىك دۆلەت قۇرۇشقا، ئىنسان ھوقۇقىنى دەپسەندە قىلىشقا يول قويماسلىققا، مەملىكەتنىڭ كېلەچىگى — باللارنى ھىمايە قىلىشقا، ئۇلارغا بىلىم بېرىشنى ياخشىلاشقا، سالامەتلىكىنى ساقلاش، مەدەنىيەتنى گۈللەندۈرۈشكە، جۇمھۇرىيەتتە تېچلىقنى ساقلاش ۋە مىللەتلەر ئارا دوستلۇق-ئىناقلىقنى كۈچەيتىشكە، ھەر خىل جىنايەتلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىشقا، ئادەملەرنىڭ خاتىرجەم ھاياتىنى تەمىنلەشكە، ئىنتىزام، ھوقۇق تەرتىۋىنى كۈچەيتىشكە قارىتىلغان قانۇنلارنىڭ ئىزچىل ئورۇنلىنىشىنى تەلەپ قىلىشقا؛ **خەلقنى ئىجتىمائىي جەھەتتىن ھىمايە قىلىش ساھاسىدا:** ئاھالىنىڭ ئىجتىمائىي تۆۋەن قاتلىمىنى، بولۇپمۇ پېنسىيونېرلار بىلەن ئۇرۇش قاتناشقۇچىلىرى ۋە ئاكالارنى، كۆپ باللىق ئائىلىلەر بىلەن ئوقۇغۇچى ياشلارنى ھىمايە قىلىشنىڭ دۆلەت پروگراممىسىنى ئىزچىل ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا، خەلقنى، بولۇپمۇ ياشلارنى ئىش بىلەن تەمىنلەشكە، ھەر بىر ئادەمنىڭ ئۆزى خالىغان ھۈنەر-كەسىپ، ئۆز كۈچى يېتىدىغان پايدىلىق ئەمگەك بىلەن شۇغۇللىنىش ئەركىنلىگىنى بېرىشكە ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە ھارماي-تالماي كۈچ چىقىرىشقا تىرىشىمەن.

— پارلامېنت، ئۇنىڭ پالاتىلىرى — سېنات بىلەن مەجلىسى توغرىلىق ئېيتىپ بەرسىڭىز؟

— پارلامېنت — قانۇن چىقىرىش ۋەزىپىسىنى ئەمەلگە ئاشۇرىدىغان جۇمھۇرىيەتنىڭ ئەڭ ئالىي ۋاكالەتلىك ئورگىنى. ئۇنىڭ ۋاكالەتلىك مۇددىتى — تۆرت يىل. پارلامېنت تۇراقلىق ئىشلەيدىغان ئىككى پالاتىدىن — سېنات ۋە مەجلىستىن تەركىپ تاپىدۇ. مەجلىس قانۇن تەييارلىغۇچى ئورگان بولۇپ، جۇمھۇرىيەتنىڭ تېررىتورىيەلىك ھاكىمىيەت بولۇنىشى ھېساپقا ئېلىنغان ھالدا قۇرۇلىدىغان ۋە سايلىغۇچىلار سانى تەخمىنەن تەڭ بىر ماندانلىق، تېررىتورىيەلىك سايلام ئوكرۇگلىرى بويىچە سايلىنىدىغان 67 دېپۇتاتتىن ئىبارەت. سېنات مەجلىس تەييارلىغان قانۇنلارنى ھەر تەرەپلىمە پۇختا تەكشۈرۈپ، ئەمەلىياتقا تەدبىق قىلىپ تەستىقلەيدىغان ئورگاندۇر. سېنات ھەر بىر ۋىلايەتتىن، جۇمھۇرىيەتلىك ئەھمىيەتكە ئېگە شەھەردىن ۋە جۇمھۇرىيەت پايتەختىدىن ئىككى ئادەمدىن نامزات بەلگۈلىنىپ، ۋىلايەتنىڭ، جۇمھۇرىيەتلىك ئەھمىيەتكە ئېگە شەھەرنىڭ ۋە جۇمھۇرىيەت پايتەختىنىڭ بارلىق ۋاكالەتلىك ئورگانلىرى دېپۇتاتلىرىنىڭ بىرلەشكەن يىغىنىدا سايلىنىدىغان دېپۇتاتلاردىن تەشكىل تاپىدۇ. باشقىچە ئېيتقاندا، مەجلىس دېپۇتاتلىرىنى 9-دېكابىر كۈنى خەلق ئاۋاز بېرىش ئارقىلىق سايلايدۇ. سېنات دېپۇتاتلىرىنى بولسا 5-دېكابىر كۈنى ۋاكالەتلىك ئورگانلار دېپۇتاتلىرىنىڭ بىرلەشكەن يىغىنىدا دېپۇتاتلارنىڭ ئۆزلىرى ئاۋاز بېرىش ئارقىلىق سايلايدۇ. سېنات دېپۇتاتلىرىنىڭ يېرىمى ھەر ئىككى يىلدا قايتا سايلىنىدۇ. سېناتنىڭ يەتتە دېپۇتاتىنى جۇمھۇرىيەت پرېزىدېنتى تايىنلايدۇ. ئۇلار ھەر ئىككى يىلدا قايتا سايلىنىشقا تېگىشلىك ئەمەس.

— پارلامېنتقا نامزاتلارنى كۆرسىتىشتە پارتىيەلەر بىلەن ھەرىكەتلەرنىڭ رولى قانداق بولىۋاتىدۇ؟

— پارلامېنت دېپۇتاتلىقىغا ئۆز نامزاتلىرىنى سۇنغان پارتىيەلەرنىڭ ئىچىدە ئەڭ ئاكتىۋى قازاقىستان خەلق بىرلىكى پارتىيەسى. دېموكراتىك پارتىيە، قازاقىستان خەلق كونگرېسى ۋە خەلق كوئوپېراتىۋى پارتىيەسىنىڭ مەۋقەسى خېلە كۈچلۈك. قالغان پارتىيەلەر بىلەن ھەرىكەتلەر بۇ مۇھىم سىياسىي ئىشتا ئاجىزلىق قىلىۋاتىدۇ.

— دۆلەت ئالىي ئورگانىغا سايلىنىدىغان دېپۇتاتلارنىڭ ھەر تەرەپلىمە پۇختا بىلىم، تەجرىبە، ھايات سىناقلىرىدىن ئۆتكەن بولۇشى مۇھىم ئەھمىيەتكە ئېگە بولسا كېرەك؟

— ئەلۋەتتە، بارىبات بولغان سابىق كېڭەش ئىتتىپاقى دەۋرىدە كۆپ قوزا ئالغان ئاددىي چوپان، كۆپ سۈت ساققان سېغىنچى، مول ھوسۇل يېتىشتۈرگەن ئاددىي دېخان ۋە ئىشچى، بىلىمى، مۇتەخەسسىسلىگى، ھايات، باشقۇرۇش تەجرىبىسى بولماسلىغىدىن قەتئىي نەزەر، دېپۇتات بولۇپ سايلىناتتىدە، ئاقىۋەتتە ئۇلار قول كۆتىرىپ ئاۋاز بېرىشتىن باشقىنى بىلمەيدىغان قۇرۇق ھەيكەل، قوچاققا ئايلىناتتى. ھازىر دېپۇتاتلارغا بولغان تەلەپ ناھايىتى ئۈستۈن. ھەقىقەتنى ئېيتقاندا، خەلق مەنپەئەتى ئۈچۈن خىزمەت قىلىدىغان مۇكەممەل قانۇنلارنىڭ ۋۇجۇتقا كېلىشى دۆلەت ئالىي ئورگانىغا سايلىنىدىغان دېپۇتاتلارنىڭ ھەر تەرەپلىمە پۇختا بىلىمگە، جەمىيەت تەرەققىياتىنىڭ ئامىللىرىنى بىلىدىغان ھاياتىي تەجرىبىسىگە، ئالاھىدە سىياسىي، ئىختىسادىي ۋە مەدەنىي پاراسەت ئىقتىدارىغا باغلىقتۇر. ھازىر جۇمھۇرىيەت پرېزىدېنتى نۇرسۇلتان ئەبىش ئوغلى نازاربايېۋ ۋە ھۆكۈمەت مەملىكەتتە ئەينە شۇنداق سالاھىيەتلىك پارلامېنتنى ۋۇجۇتقا كەلتۈرۈش ئۈچۈن كۈچ چىقىرىۋاتىدۇ.

سۆھبەتنى ۋۇرگۈزگەن
مالىك سادىروۋ.

پرېزىدېنتنىڭ باھاسىغا لايىق بولايلى

قىرغىزستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ پرېزىدېنتى ئاسقار ئاقايېۋ بىيىل 8-ئىيۇل كۈنى جۇمھۇرىيەتتىكى ئۇيغۇر ئاھالىسىنىڭ ۋەكىللىرى بىلەن ئۇچراشتى. بىشكېكنىڭ لىبېدىنوۋ مەھەللىسىدىكى مەدەنىيەت ئۆيىدە ئۆتكۈزۈلگەن مەزكۇر ئۇچرىشىش خەلقىمىز ئارىسىدا ناھايىتى چوڭ ئىجابىي تەسىرات قالدۇردى ۋە ئۇ ھەقىقىي دوستلۇق ۋە قېرىنداشلىق رەمزىگە ئايلاندى.

ئاسقار ئاقايېۋنىڭ جۇمھۇرىيەتتىكى بارلىق مىللەتلەرنىڭ بىرلىك ئىتتىپاقلىقتا ياشىشىغا، ئىنسان ھوقۇقىنى ھۆرمەتلەشكە ۋە مىللىي ئۆرپى-ئادەتلەرنى ھۆرمەتلەشكە ئالاھىدە كۆڭۈل بولۇۋاتقانلىغى ھەممىگە ياخشى مەلۇم، ئەينە شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ قىرغىزستاندىكى ھەر مىللەت خەلقى بىر ئائىلىنىڭ باللىرىدەك ئىناق ياشاپ، ياش، مۇستەقىل دۆلەتنىڭ گۈللىنىشى ئۈچۈن ئەمگەك قىلماقتا.

پرېزىدېنت ئا. ئاقايېۋ مەزكۇر ئۇچرىشىشتا خەلقىمىز توغرىلىق سۆزلەپ، ئۇيغۇرلارنىڭ مەركىزىي ئاسىيادىكى قەدىمىي خەلقلەرنىڭ بىرى ئىكەنلىكى، ئۇلارنىڭ ئەمگەكچان، مەدەنىيەت تومۇرى چوڭقۇر، دۇنياغا مەخمۇت قەشقىرىي، يۈسۈپ خاس ھاجىپ ئوخشاش بۈيۈك مۇتەپەككۇرلەرنى بەرگەنلىگىنى سەمىمىي تەكىتلەپ ئۆتتى. ئۇ شۇنداقلا قىرغىزستاندا ياشاپ، ئەمگەك قىلىۋاتقان خەلقىمىزنىڭ ئاتاقلىق پەن، مەدەنىيەت ئەربابلىرى توغرىلىقمۇ خەۋەردار ئىكەنلىگىنى ئاتاپ، ئۇلارنىڭ مۇستەقىل قىرغىزستاننى تېخىمۇ گۈللەندۈرۈش، ئۇيغۇر ۋە قىرغىز قېرىنداشلار ئوتتۇرىسىدىكى قېرىنداشلىق رىشتىلىرىنى تېخىمۇ مۇستەھكەملەش ئۈچۈن، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ مەدەنىي-مائارىپ، ئەدەبىيات-سەنئىتىنى گۈللەندۈرۈش ئۈچۈن كۈچ قۇۋۋىتىنى ئايىمايدىغانلىغىغا ئىشىنىدىغانلىغىنى ئىزھار قىلدى.

پرېزىدېنت ئاسقار ئاقايېۋ كلۇب ئىچىدە چوڭ ھەرپلەر بىلەن ئۇيغۇرچە يېزىلغان: **«ماناسنىڭ مەرىكىسى — ئەل دوستلۇغىنىڭ بۇلىغى»** دەپ يېزىلغان پلاكاتنى ئوقۇپ، خوشاللىغىدىن ئۇنى كۆپچىلىككە كۆرسۇتۇپ، ئۆزى ئوقۇپ بېرىپ، بۇ ناھايىتى ئۆتكۈر تەسىرلىك شار ئىكەنلىگىنى ئالاھىدە مىننەتدارلىق بىلەن تەكىتلىدى.

مۇھتەرەم ئاسقار ئاقايېۋنىڭ خەلقىمىز توغرىلىق ئېيتقان ھەر بىر سەمىمىي سۆزلىرىگە نىسبەتەن زالدا گۈلدۈراس ئالقىشلار ياڭراپ كەتتى.

ئەجەبا، ئەينە شۇنداق ئۇلۇق، قەدىمىي مەدەنىيەتلىك ئۇيغۇر خەلقىنىڭ بۈگۈنكى ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغىنى قانداق؟ — دېگەن سوئال تەبىي پەيدا بولىدۇ. ھە، مۇنداق سوئاللارغا جاۋاپنى ئۆزىمىزنىڭ تارىخىدىكى ئاچچىق تەجرىبە ساۋاقلاردىن ئېلىشىمىز مۇمكىن، دەپ ئويلايمەن.

قىرغىزستان تەۋەسىدە ياشاۋاتقان ئۇيغۇر قېرىنداشلار بىرلىك ئىتتىپاقلىغىمىزنى تېخىمۇ چىڭىتىپ، خەلقىمىزنىڭ كېلەچىگىگە ئۈمۈت بىلەن قارىغان ھالدا، ئەجداتلىرىمىز ئىشلىرىغا سادىق بولۇشىمىز كېرەك.

ئالدىمىزدا قىرغىزستان پرېزىدېنتىنىڭ سايلىمى ئىشى تۇرىدۇ. قىرغىزستان جۇمھۇرىيىتىدە ياشاۋاتقان 50 مىڭدىن ئوشۇق ئۇيغۇر ئاھالىسى مەزكۇر سايلام كامپانىيەسىگە پائال ئىشتىراك قىلىدىغانلىغىغا ئىشىنىمەن. ئەلۋەتتە، خەلق ئۆز خالىغان ئادەمنى سايلايدۇ. شەخسەن مەن ئۇيغۇر خەلقىنىڭ سەمىمىي دوستى، ياش، مۇستەقىل قىرغىزستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ گۈللىنىشىگە سالماقلىق ھەسسە قوشۇۋاتقان ئاسقار ئاقايېۋنىڭ ئىككىنچى مۇددەتكە پرېزىدېنت بولۇپ سايلىنىشى ئۈچۈن ئاۋاز بەرگەن بولاردىم. كۆپچىلىك قىرغىزستاننىڭ تۇنجى پرېزىدېنتى مۇھتەرەم ئاسقار ئاقايېۋنى قوللاپ قۇۋۋەتلەيدىغانلىغىغا ۋە ئالدىمىزدا بولىدىغان پرېزىدېنت سايلىمىدا ئۇنىڭ ئۈچۈن ئاۋاز بېرىدىغانلىغىغا ئىشىنىمەن.

ئەخمەتجان غازى.
بىشكېك شەھىرى.
قىرغىزستان.

تارىخىمىزنىڭ شانلىق سەھىپىلىرىدىن

بىزنىڭمۇ ھەسسىمىز بار

سابىق س.س.س.ر دا ئۇلۇغ ۋەتەن ئۇرۇشى دەھشەتلىك داۋام قىلىۋاتقان 1944- يىلى كۈز ئايلىرىدا ئۇيغۇرلار دىيارىدىمۇ مۇستەبىت گومىنداڭ ھاكىمىيىتىگە قارشى مىللىي-ئازادلىق ئىنقىلاب باشلىنىپ كەتكەن ئىدى. خۇددى س.س.س.ر دىكىدەك ئوخشاشلا شەرقىي تۈركىستان خەلقىمۇ ئاتا ۋەتەنى دۈشمەنلەردىن ئازات قىلىش كۈرەشلىرىگە باشتىن-ئاياغ قاتناشقان.

ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشى پۈتكۈل يەر شارىنى زەھەرلىك ئوتنى چېچىپ تۇرغان چاغلاردا بىزنىڭ مىللىي ئارمىيەمىزمۇ ئاتلانمادە تۇرغان ئىدى. شەرقىي تۈركىستان مىللىي ئارمىيەسىگە ئاساسىي جەھەتتىن كېڭەش ھەربىي مۇتەخەسسىسلىرى رەھبەرلىك قىلغانلىقتىن مىللىي ئارمىيەنىڭ تاكتىكا ۋە ستراتېگىيەلىك پىلانلىرىنىڭ ھەممىسى ئەينە مۇلارنىڭ خائىشى بويىچە بولغانلىقتىن، ئات دېسە ئاتتۇق، توختا دېسە توختاپ قالدۇق. ئۈرۈمچىگە سىرلىق كوماندا بىلەن ماناس دەرياسىنىڭ بويىدا توختاپ قېلىشىنىڭ سەۋەبى نېمىدىن ئىبارەت ئىدى؟ ئەلۋەتتە، بۇ مەخسەتلىك كوماندا شۇ مەزگىللەردە قەتئىي ھەربىي سىر بولغان بولسىمۇ ھازىر ئۇ پاش بولۇپ قالدى. نېمە ئۈچۈن دېگەندە، ئۇ مەزگىلدە س.س.س.ر دا ئۇرۇش ناھايىتى كەسكىن كېتىپ باراتتى، ئەندى بىزنىڭ ۋەتەنمىزدىمۇ گومىنداڭ مۇستەبىتلىرىگە قارشى ئۇرۇش بولىۋاتاتتى. شۇنداقلا ئىچكىرى خىتايدا گوڭچەنداڭ بىلەن گومىنداڭ ئوتتۇرىسىدا ئىچكى ئۇرۇشلارنىڭ بولۇشى بۇ ئىككى چوڭ دۆلەتنى ناھايىتى ئېغىر ئەھۋالغا سېلىپ قويغان ئىدى. مەسىلەن:

1- شۇ چاغدىكى ھەربىي ئەخبارات ئاگېنتلىقلىرىنىڭ تەكىتلەشلىرىدە: «شەرقىي تۈركىستاننىڭ ئۈچ ۋىلايىتىدىكى مىللىي ئارمىيەسى س.س.س.ر بىلەن گېرمانىيە ئوتتۇرىسىدىكى ئۇرۇشنىڭ شەرقتىن بولىدىغان خەۋپىنى توساشتا ۋە چېگارا رايونلارنىڭ ھەربىي مۇداپىئەسىنى قوغداشتا بىزنىڭ كېڭەش ئارمىيەمىزگە چوڭ ياردەمدە بولۇۋاتىدۇ» — دەپ دۇنياغا خەۋەر قىلغان. بۇنىڭ بىلەن بىزنىڭ مىللىي ئارمىيەمىزنىڭ جەڭگىۋارلىق روھىنى تېخىمۇ كۆتىرىپ، بىزدىن پايدىلانغان ئىدى.

2- دىن ماۋزېدۇڭ رەھبەرلىكىدىكى خىتاي كومپارتىيەسى ۋە غەربىي – شىمالدىكى پېڭ دې خۇي قوماندانلىقىدىكى ھەربىي ئەخباراتلاردا «شىنجاڭنىڭ ئۈچ ۋىلايىتىدىكى مىللىي ئارمىيە ناھايىتى ئىنتىزاملىق ۋە كۈچلۈك ئارمىيە بولۇپ، ئۇ- ئۆز دۈشمىنى گومىنداڭ ئارمىيەسىنى قوغلاپ چىقىرىپ، غەلىبە قىلىپلا قالماستىن، بىزنىڭمۇ ئىچكى ئۇرۇشلىرىمىزنىڭ توختىتىلىشىغا چوڭ ھەسسە قوشتى، شۇنداقلا غەربىي-شىمالنى ئازات قىلىش، غەربىي چېگارىلىرىمىزنى قوغداشتا ئىنتايىن چوڭ ھەسسە قوشتى، دەپ ئالاھىدە باھالاپ، ئۈچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيەسىنىڭ جەڭچى- ئوفىتسېرلىرىغا «غەربىي شىمالنى ئازات قىلىش كۈرىشىگە قاتناشقانلىقى ئۈچۈن» ۋە «خەلق ئىنقىلاۋى ئىشلىرىدا كۆرسەتكەن باتۇرلۇقلىرى ئۈچۈن» دېگەن مېداللارنى بەرگەن ئىدى.

3- دىن كېڭەش ئىتتىپاقىدىكى ئۇرۇش جاراھەتلىرىنى ساقايتىش، ئىقتىسادنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ئۈچۈن ئاشلىق، چارۋىچىلىق مەھسۇلاتلىرى، نېفىت، مەدەن ۋە باشقا ئەشيالار بىلەن س.س.س.ر نى قامداشتا شەرقىي تۈركىستان ھۆكۈمىتى ۋە ئۇنىڭ مىللىي ئارمىيەسىنىڭ غەمخورلۇقى ئالاھىدە بولدى، دەپ تەشەككۈرلىرىنى دۇنياغا جار سالغانلىقى ھېلىمۇ ئېسىمدە.

بۇ ئىككى چوڭ ئىمپېرىيە ئۆزلىرىنى دۈشمەنلەردىن ئازات قىلىپ ئالغاندىن كېيىن، ئاخىرىدا بىزنىڭ شانلىق مىللىي ئارمىيەمىزنى، ھەتتا شەرقىي تۈركىستان ھۆكۈمىتىنىمۇ ئۇنتۇدى.

ھازىرقى دېموكراتىيە ۋە ئاشكارىلىق جارىي قىلىنىۋاتقان دەۋردە شەرقىي تۈركىستان ئىنقىلاۋى توغرىلىق خېلە مەلۇماتلار ئېلان قىلىندى. ئەلۋەتتە، ئۇيغۇر خەلقى كېلەچەككە ئۈمۈت بىلەن قارايدۇ. بىز ئىنقىلابتا قۇربان بولغانلارغا ھۆرمەت بىلدۈرۈپ، ياش ئەۋلادنى ۋەتەننى سۆيۈش، كېلەچەكتە خەلقىمىزنىڭ سادىق پەرزەنتلىرىدىن بولۇشقا چاقىرىمىز.

ئەخمەتجان غازى،

سابىق شەرقىي تۈركىستان مىللىي ئارمىيەسىنىڭ ۋېتېرانى.

بىشكېك شەھىرى.

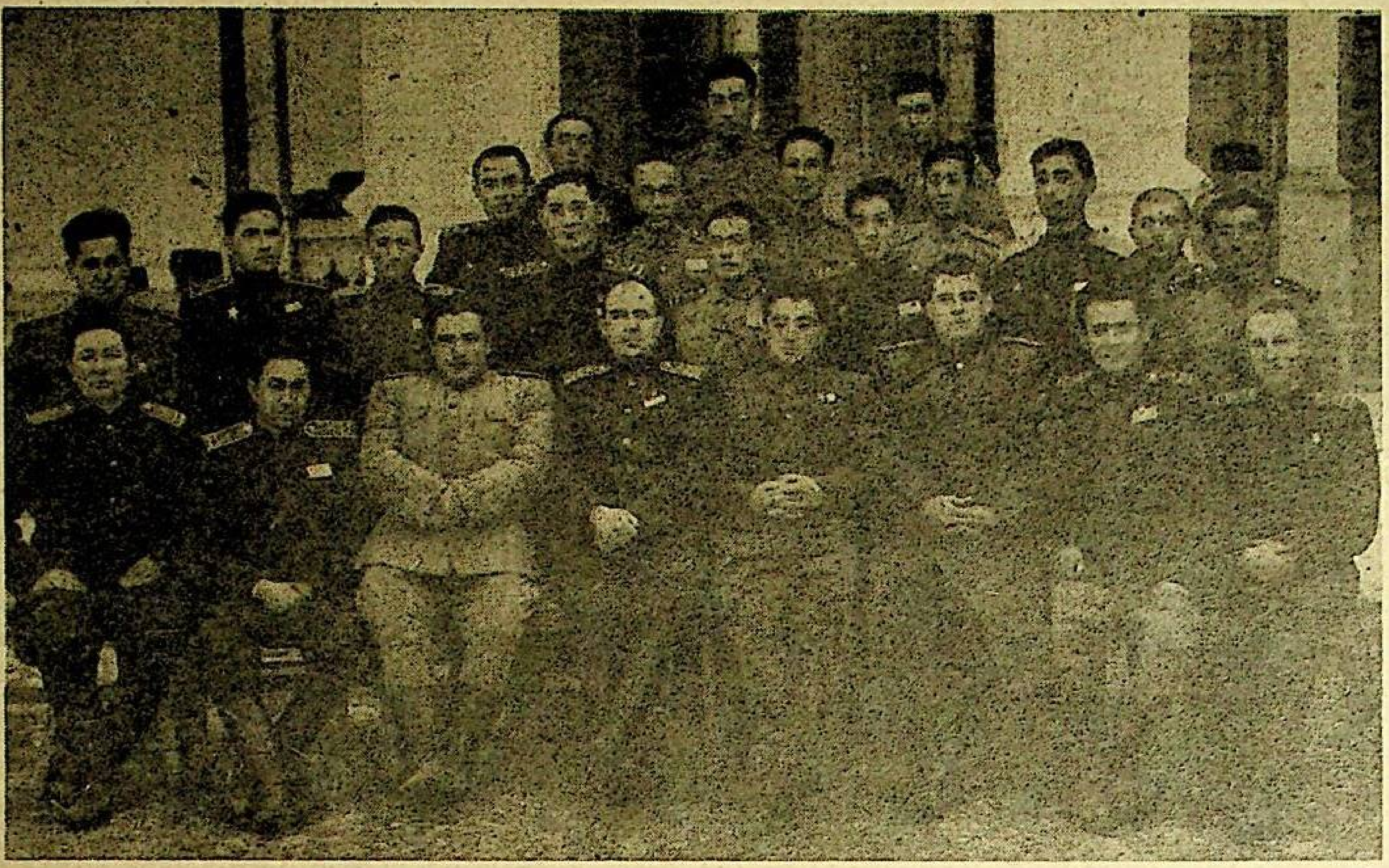

سۈرەتتە: مىللىي ئارمىيەنىڭ بىرىنچى نۆۋەتلىك سىياسىي مۇھاپىزەت «رازۋېد» كونفېرېنسىيەسىنىڭ ۋەكىللىرى.

ئۆتكەن كۈنلەرنى ئەسلىگەندە...

مەن ئۆزەم تاتار قىزى بولغىنىم بىلەن پۈتكۈل ھاياتىم ئۇيغۇر خەلقى بىلەن ناھايىتى زىچ ئالاقىدا، قېرىنداشلىق رىشتىلىرى بىلەن باغلانغان ھالدا ئۆتتۈۋاتىدۇ. مەن ئۇيغۇرلارغا كېلىن بولۇپ، ئۆمۈرلۈك يولدىشىم مەرھۇم نىغمەت بىلەن ئىناق ئۆتتۈق.

1944- يىلى غۇلجىدا شەرقىي تۈركىستان مىللىي-ئازادلىق ئىنقىلاۋى پارتلىغاندا مەن مەرھۇم فەيزىراخمان مۇسىن دېگەن تەجرىبىلىك ئىختىساتچىنىڭ بۇخگالتېرلىق كۇرسىدا ئوقۇپ، بۇخگالتېر مۇتەخەسسىسلىكىنى ئېگىلەپ، ئۇستازىم ياخشى، سالاھىيەتلىك بولغاچقا، شۇ دەۋردىكى ياش، بۇخگالتېرلار قاتارىدا بىرىنچىلا خىزمەتكە ئورۇنلاشتىم. ھە دېگەندە مەن شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ مالىيە نازارىتىدە، ئاندىن شەرقىي تۈركىستان ئىنقىلاپچى ياشلار تەشكىلاتىدا، ئاندىن خەلق خوجىلىق باشقارمىسىدا بۇخگالتېر بولۇپ ئىشلىگەن ۋاقتىم ئۇيغۇر خەلقى ۋە بۇ دىياردا ياشايدىغان باشقا ھەر مىللەت ۋەكىللىرى مۇستەبىت گومىنداڭ باسقۇنچىلىرىنىڭ زۇلۇمىدىن قۇتۇلۇپ، ئىستىقلالىيەتنى قولغا ئالغان دەۋرگە توغرا كەلگەن ئىدى. بۇ بىر ئەجايىپ جۇشقۇن، خەلقنىڭ روھى ئۇستۇن، ھەممە بىر مەخسەتتە، بىر نىشاندا ئىشلەپ، مۇستەقىل شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ گۈللىنىشى ئۈچۈن ھەرىكەت قىلىۋاتقان دەۋردە مەلۇم ئۆز ئىشىم بىلەن زەررىچىلىك بولسىمۇ مۇشۇ ئۇلۇغ مەخسەتكە ھەسسە قوشقانلىقىم بىلەن پەخىرلىنىمەن. شەرقىي تۈركىستان ھۆكۈمىتى مېنىڭ خىزمىتىمنى ژۇقۇرى باھالاپ، مېنى «ساداقەت» مېدالى بىلەن مۇكاپاتلىدى. مەن شەرقىي تۈركىستان دۆلىتىنىڭ بۇ مېدالىنى تەۋەرۈك كۆرۈپ ساقلاپ كېلىۋاتىمەن.

1949- يىلى خىتاي كوممۇنىستلىرى ئۇيغۇرلار دىيارىنى ئىشغال قىلغاندىن كېيىن دەسلەپ غۇلجا ۋالىي مەھكىمىسىدە، ئاندىن مائارىپ مەھكىمىلىرىدە بۇخگالتېر بولۇپ ئىشلىدىم.

ئەندى شۇ دەۋردىكى خىزمەتداش ۋە باشقا رەھبىرىي يولداشلار توغرۇلۇق ئايرىم توختالمىساممۇ، شەرقىي تۈركىستان مالىيە نازارىتى، خەلق خوجىلىق باشقارمىسى ۋە شۇنداقلا شەرقىي تۈركىستان ئىنقىلاپچى ياشلار تەشكىلاتىدىكى خىزمەتداشلىرىم بىلەن ھەقلىق يوسۇندا پەخىرلىنىمەن. ئۇلارنىڭ بىر قىسمى ۋاپات بولۇپ كەتتى، ئەندى قالغانلىرى بولسا شەرقىي تۈركىستاندا، قازاقىستاندا، ئۆزبەكىستاندا، قىرغىزستاندا ياشىماقتا. مەن ئۆتكەن كۈنلەرنى ئەسلەپ، ھازىرقى ياشلىرىمىزنى ئەينە شۇنداق شانلىق تارىخ سەھىپىلىرى بىلەن تەربىيەلەپ، خەلقىمىزنى ئۈمۈت بىلەن ياشاشقا چاقىرغان بولار ئىدىم.

نادىيە ھاسانوۋا،

پېنسىيونېر.

ئالمۇتا شەھىرى.

قازاقىستاندا تۆرت مىڭ مەسچىت سېلىندى

قازاقىستاننىڭ ھەر بىر ئاۋۇل، يېزا، مەھەللىسىدە ھەر كۈنى دېگىدەك ئاللانىڭ ئۆيى بولغان يېڭى مەسچىتلار سېلىنىپ، ئىبادەت دەرگاھىغا ئايلانماقتا. جەنۇبىي قازاقىستان ۋىلايىتىنىڭ كىزىلگۈرت ناھىيەسىدە ۋە ئارىس ستانسىدا، شۇنداقلا تالدىقورغان شەھىرىدە ۋە ئاتىراۋ ۋىلايىتىنىڭ كۇلسارى نېفتچىلار پوسېلوكىسىدا ھەم جامبۇل ۋىلايىتىنىڭ چۇ ناھىيەسىدە ۋە ئالمۇتا ۋىلايىتىنىڭ ھوجەت يېزىسىدا بىر كۈننىڭ ئۆزىدە يېڭى مەسچىتلارنىڭ ئىشقا قوشۇلۇشى بۇنىڭ يارقىن مىسالىدۇر.

بۇنىڭدىن بەش يىل بۇرۇن ئەكسىگە كەلگەن قازاقىستان مۇسۇلمانلىرىنىڭ دىنىي باشقارمىسى ئەجداتلار دىنىنى قايتا تىكلەشنى قولغا ئالغان ئىدى. شۇنىڭدىن بېرى قازاقىستاندا تۆرت مىڭغا يېقىن يېڭى مەسچىت سېلىنىپ، مۇسۇلمانلارنىڭ ئىبادەت ئۆيىگە ئايلاندى. ئۇلارنىڭ ھەممىسى دېگىدەك خەلقنىڭ ئۆز كۈچى، كارخانا، مەھكىمىلەرنىڭ ۋە چەت ئەللىك قېرىنداشلىرىمىزنىڭ ياردىمى بىلەن سېلىندى.

مەسچىتلار ھازىر پەقەت ئىبادەت ئورنىلا ئەمەس، ياخشى ئۆرپ-ئادەتلەرنى ئەكسىگە كەلتۈرۈش، مەدەنىيەت ۋە مائارىپنى رىۋاجلاندۇرۇش، ئىسلام ئاساسلىرىنى ئۆگىنىش مەركىزىگە ئايلانماقتا.

مىرتاي ئالچۇلاقوۋ،

قاز تاگ مۇخبىرى.

سۈرەتتە: خەلق خوجىلىق باشقارمىسىنىڭ ئىشچى-خىزمەتچىلىرى. 1950- يىل.

زامانىمىزنىڭ

(ئوچېرك)

ئىسمى-شەرىپى سىز بىلەن بىزگە ياخشى مەلۇم، «ناۋا» ئانسامبلىنىڭ ئاخشىچىسى، ئۇيغۇر «12 مۇقامى»نىڭ ۋارىسچىلىرىدىن بىرسى سەيدەكرەم تولىپنوۋنىڭ بېشىدا 1986-يىلى تېرە كېسەللىكى (كالا تەمرەتكىسى) پەيدا بولدى. ئۇ بارمىغان، داۋالىمىغان دوختۇر بىلەن تېۋىپ قالمىدى. تەمرەتكە ساقىيىشنىڭ ئورنىغا بارا-بارا تەنىنىڭ كۆپ قىسىملىرىغا يامراشقا باشلىدى. ئۆتكەن يىلى كېسەللىك تېخىمۇ كۈچىيىپ كەتتى. نېمە قىلىش كېرەك؟ بۇ دەردكە قەيەردە داۋا باردۇ؟ ئاڭلىغانلىكى ھەممىسىنى قىلىپ كۆرۈشتى. ياق، ھېچ قانداق نەتىجە بولمىدى. ئۆزبېكىستاننىڭ نامەنگەن ۋىلايىتىدىكى «چارتاغ» دېگەن ساناتورىيىدە تېرە كېسەللىكلىرىنى داۋالاشتا ناھايىتى ياخشى نەتىجە بېرىۋېتىپتۇ، دېگەننى ئاڭلىغان سەيدەكرەم دەردكە داۋا ئىزدەپ شۇ جايغا باردى.

ھەر قانداق بىمارنىڭ «خۇدايىم شىپالىق بېرىپ، موشۇ دوختۇرنىڭ داۋاسى بىلەن كېسىلىم سەللىمازا ساقىيىپ كەتسە ھەجەپ ئەمەس» دېگەن ئۈمۈت، ئىشەنچ بىلەن دوختۇرغا مۇراجىئەت قىلىشى ھېچ كىمگە سىر ئەمەس. سەيدەكرەممۇ خۇددى شۇنداق ئۈمۈت، ئىشەنچ بىلەن «چارتاغ» ساناتورىيىسىغا باردىيۇ، ئىككى ھەپتىگە يېتەر-يەتمەي جاراھەت ساقىيىشنىڭ ئورنىغا تېخىمۇ ئۇزدەپ، بەدىنىنىڭ ھەممە يېرىگە بىردەك تارىلىپ كەتتى...

شۇنىڭدىن كېيىن سەيدۇكرەم سەھنە ياكى تېلېۋىزور ئېكرانىغا چىقىپ ناخشا ئېيتىش بۇ ياقتا تۇرسۇن، كىشىلەر بىلەن ئۇچرىشىپ، قول ئېلىشىپ كۆرۈشۈشتىن خىجالەت بولۇپ ئۆيىدىن چىقالماي قالدى. كېسەللىك ئازاۋىدىنمۇ ئۇنى ئۈمۈتسىزلىك ئازاۋى تولا قىيناپ بىئارام قىلدى. «ئېھ خۇدا، ئۆزەڭ سالغان بۇ كېسەلگە ئەندى ئۆزەڭ شىپالىق بەرمىسەڭ، بەندىلىرىڭنىڭ قولىدىن كەلمەيدىغان ئوخشايدۇ؟ ئۆزەڭ بەرگەن چىرايىمنى، ئاۋازىمنى، تالانتىمنى ئۆزەڭ تارتىۋالماقچىمۇسەن؟ ياكى مېنى ئەندى ئادەملەرگە كۆرۈنمىسۇن، ناخشىسىنى ئېيتمىسۇن دەۋاتامسەن؟» دەپ ئۇ كېچىلەردە يۇلتۇزلارغا قاراپ خۇداغا نالە قىلاتتى. ئۇزاق تۈنلەرنى ئۇ ئۇيقۇسىزلىقتا، ئازابلىق ئوي-خىياللاردا ئۆتكۈزەتتى.

بىر كۈنى ئۇنىڭ ئاكىسى جۇماخۇن شۇنداق بىر خۇش خەۋەرنى ئېلىپ كەلدى. «ئۇكام، سەن كۆپ ئويلىنىپ ئازابلانمىغىن. بۇ كېسەلگە داۋا بۇ يەردە تېپىلمىغىنى بىلەن ئانا ۋەتىنىمىزدە تېپىلىشىغا ئىشەنچىم كامىل. بىر ئاغىنەم يېقىندا خوتەنگە بېرىپ كەپتۇ. ئۇنىڭ ئېيتىشىغا قارىغاندا، خوتەندە تېرە كېسەللىكلىرىنى داۋالايدىغان ناھايىتى تەجرىبىلىك دوختۇرلار، تېۋىپلار بار ئىكەن. مەن سېنى شۇ يەرگە ئېلىپ باراي، خۇدايىم شىپالىق بېرىپ ياخشى بولۇپ كېتەرسەن» دېگەن گەپنى قىلدى.

ئارىدىن ئاز ۋاقىت ئۆتۈپ، ئاكا-ئۇكا ئىككىسى خوتەنگە باردى. بۇ يەردە ئۇلارنىڭ سېتىۋالدى ۋېلىباي ئىسىملىك بىر نەۋرە تۇققىنى بار ئىكەن. ئۇ كىشى سەيدەكرەمنى دەررۇ خوتەن ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر مىللىي تېبابەتچىلىك دوختۇرخانىسىغا ئېلىپ باردى. بۇ يەردىكى شىپاكارلار سەيدەكرەم تولېپنوۋنى كۆرمىگىنى بىلەن ئۇنىڭ ناخشىلىرىنى ئاڭلاپ، بۇ خۇش ئاۋاز مۇقامچىنى كۆرۈشنى ئارزۇ قىلىپ زۇرىگەن ئىكەن. ۋەتەنداشلار ئۇنى قۇچاق ئېچىپ قارشى ئالدى. كېسەلنىڭ چوقۇم ساقىيىپ كېتىشىنى ئېيتقىنىدا، سەيدەكرەمنىڭ ئۈمۈت چىرىغى پاللىدە يالقۇندەك بولدى.

خۇللاس، شۇنىڭ بىلەن خوتەن ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر مىللىي تېبابەتچىلىك دوختۇرخانىسىدا سەيدەكرەمنى داۋالاش كۇرسى باشلاندى. ئارىدىن بەش-ئالتە كۈن ئۆتتى. كېسەللىك ساقىيىش تەرىپىگە مېڭىشىنىڭ ئورنىغا ئەكسىچە تېخىمۇ ئېغىرلىشىپ، ھەتتا ئۇنىڭ پۇت-قوللىرى تارتىشىپ ماڭالماي قالدى. دوختۇرلار نېمە قىلىشىنى بىلەلمەي، ئۇنىڭ ساقىيىشىغا دەرگۇمان بولۇشتى. ئاغدەك ئۈمۈت، ئىشەنچ بىلەن بۇ يەرگە كەلگەن سەيدەكرەمنىڭ شېرىن ئارزۇ-ئىستەكلىرى كۆمپەي-كۆم بولۇپ، ئۈمۈت چىرىغى ياڭلىنىشتىن ئۆچتى. «ئەندى مەن ساقىيالماي-دىغان ئوخشايمەن. بۇ يەرگە مېڭىپ كېلىۋېدىم، ھەپتىگە يەتمەي ماڭالماس بولۇپ قالدىم. ئېھ خۇدا، بۇ نېمە تارتقۇلۇقتۇ؟...»

خەلقتە «ساقايغىسى كەلگەن كېسەلنىڭ دوختۇرى ئۆزى كەپتۇ» دېگەن ھېكمەتلىك سوز بار. «سىرلىق يېشىڭىز يېتىپ قالدى. شۇنچە ژىل ئىشلەپ بەردىڭىز، رەھمەت، ئەندى پېنسىيىگە چىقىپ دەم ئېلىڭ» دەپ، شۇنداق بىر قابىلىيەتلىك، تالانتلىق، تەجرىبىلىك، ئۇيغۇر مىللىي تېبابىتىنىڭ داڭقىنى، شان-شۆھرىتىنى چىقىرىشقا ئۆزىنى بېغىشلىغان، ئاخىرىسىدا ئىنسانلارغا سالامەتلىك، ھاياتلىق بەخش ئەتكۈچى سويۇملۇك كەسپىدىن چەتلەشتۈرۈلگەن، خوتەن ۋىلايىتىنىڭ كېرىيە ناھىيىسىدە تۇرۇشلۇق مۇھەممەت روزى غازى موشۇ ئاغرىقخانىدا داۋالىنىۋاتقان بىر يېقىن تونۇشىنى يوقلاپ كېلىپ قالدى. شۇلدا سەيدەكرەمنىڭ بۇ سىرلىق كېسىلىنىڭ ساقىيىپ كېتىشىگە دەرگۇماندا بولۇپ، قانداق ئۇسۇل، قانداق دورا-دەرمەك بىلەن داۋالاشنى بىلەلمەي تۇرغان دوختۇرخانا باش ۋراچى ئەزىز مۇھەممەت روزى غازىغا مۇراجىئەت قىلدى:

— سىزنىڭ كېلىپ قالغىنىڭىز ناھايىتى ياخشى بولدى. بىزدە ھازىر پۈتۈن بەدىنىنى كالا تەمرەتكىسى بېسىپ كەتكەن بىر كىشى ياتىدۇ. ئۇ كىشى قازاقىستاننىڭ ئالمۇتا شەھىرىدىن كەلگەن سەيدەكرەم تولېپنوۋ دېگەن مۇقامچى ئارتىست. كەلگىنىگە بىر ھەپتىگە يېقىن ۋاقىت بولۇپ قالدى. بىزنىڭ داۋالاش ھەرىكەتلىرىمىز ھېچ بىر ئۈنۈم بەرمەيۋاتىدۇ. شۇ كىشىنى ئۆزىڭىز كۆرۈپ باقسىڭىز؟

— بولىدۇ، كۆرۈپ باقايلى، — دېدى مۇھەممەت روزى غازى.

باش ۋراچ ئۇنى پالاتىغا باشلاپ كىردى. مۇھەممەت روزى غازى ئالدى بىلەن سەيدەكرەمنىڭ تومۇرىنى ئۇزاق تۇتۇپ، تىڭشىدى. ئاندىن بىمارنىڭ تىلىنى كۆردىدە، قەتئىي تۇردە قىسقىچىلا شۇنداق دېدى: «بۇ كېسەلنى چوقۇم ساقايتىشقا بولىدۇ».

ئەزىز ئۇ كىشىگە بۇ كېسەلنى داۋالاپ ساقايتىش تەكلىۋىنى قويدى.

— ھازىر ۋاقتىم يوق. يەنە ئون كۈندىن كېيىن قىرغىزستانغا بىر مەجلىسكە بارماقچىمەن. چاقىرىۋاتىدۇ، — دېدى مۇھەممەت روزى غازى.

— ئۆزىڭىز كۆرۈۋاتىسىز، ئاغرىقنىڭ ئەھۋالى ناھايىتى ئېغىر، كېچىكتۈرۈشكە ھېچ مۇمكىن ئەمەس. تېگىشلىك ئورۇنلار بىلەن سۆزلىشەيلى، سەپىرىڭىزنى بىر ئاز كېيىنرەك قالدۇرايلى. بىز ئاغرىقخانا كوللېكتىۋى نامىدىن سىزدىن سورايمىز، موشۇ كېسەلنى داۋالاشنى ئۈستىڭىزگە ئالسىڭىز؟...

مۇھەممەت روزى غازىدىكى ئۆز كەسپى بويىچە بىمار ئالدىدىكى مەجبۇرىيىتى بىلەن ئىنسانپەرۋەرلىكى يەنە بىر قېتىم غالىپ كەلدىدە، ئۇ «مەجلىس دېگەن تۈگەپ قالىدىغان نەرسە ئەمەس، بۇ قېتىم بولمىسا كېلەر سەپەر بارارمەن. ئامما كېسەل قاراپ تۇرمايدۇ» دېگەن ئوي — قارار بىلەن سەيدەكرەمنى داۋالاشقا كېلىشتى. شۇنىڭ بىلەن ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر مىللىي تېبابەتچىلىك ئاغرىقخانىسىنىڭ باش ۋراچى ئەزىز يەنجاڭ، ئاغرىقخانا پارتكوم سېكرېتارى روشەنگۈل، ئابدۇقادىر، مەتتۇرسۇن ھاجىم، ئابدۇغوپۇر ھاجىم قاتارلىق دوختۇرلار باش قوشۇپ، تولېپنوۋنى داۋالاش يۈزىسىدىن ژىغىن ئۆتكۈزدى. بىمارنىڭ پۈتۈن داۋالىنىش خىراجىتى ھېساپلاپ چىقىرىلدى ۋە مۇھەممەت روزى غازى بىلەن ئاغرىقخانا ئوتتۇرىسىدا شەرتنامە تۈزۈلدى. بىمارغا داۋاملىق قاراش ئۈچۈن ھەمشىرە ئايىنساخان بەلگۈلەندى. مۇھەممەت روزى غازى شەرتنامىغا قول قويۇۋېتىپ، ئىشەنچلىك تۇردە شۇنداق دېدى: «ھازىر ماڭالماس ھالەتكە كېلىپ قالغان تولېپنوۋنى داۋالاشنى 25-ئىيۇلدىن باشلاپ، 15-ئىيۇلغىچە داۋالاشتۇرىمەن، ئەشۇ ژىگىرمە كۈننىڭ ئىچىدە ئاغرىقنى 40—50 پىروتسېنت ساقايتىپ، خوتەننىڭ كوچىلىرىدا ئەركىن ماڭىدىغان ھالغا كەلتۈرىمەن. ئاندىن 15-ئىيۇلدىن 1-ئاۋغۇستقىچە تولېپنوۋ بۇ كېسەلنىڭ 80—90 پىروتسېنتىدىن قۇتۇلىدىغان بولىدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن يەنە ئون — ژىگىرمە كۈننىڭ ئىچىدە كېسەللىكنى يۈزدە يۈز پىروتسېنت ساقايتىشنى ھۆددىگە ئالىمەن».

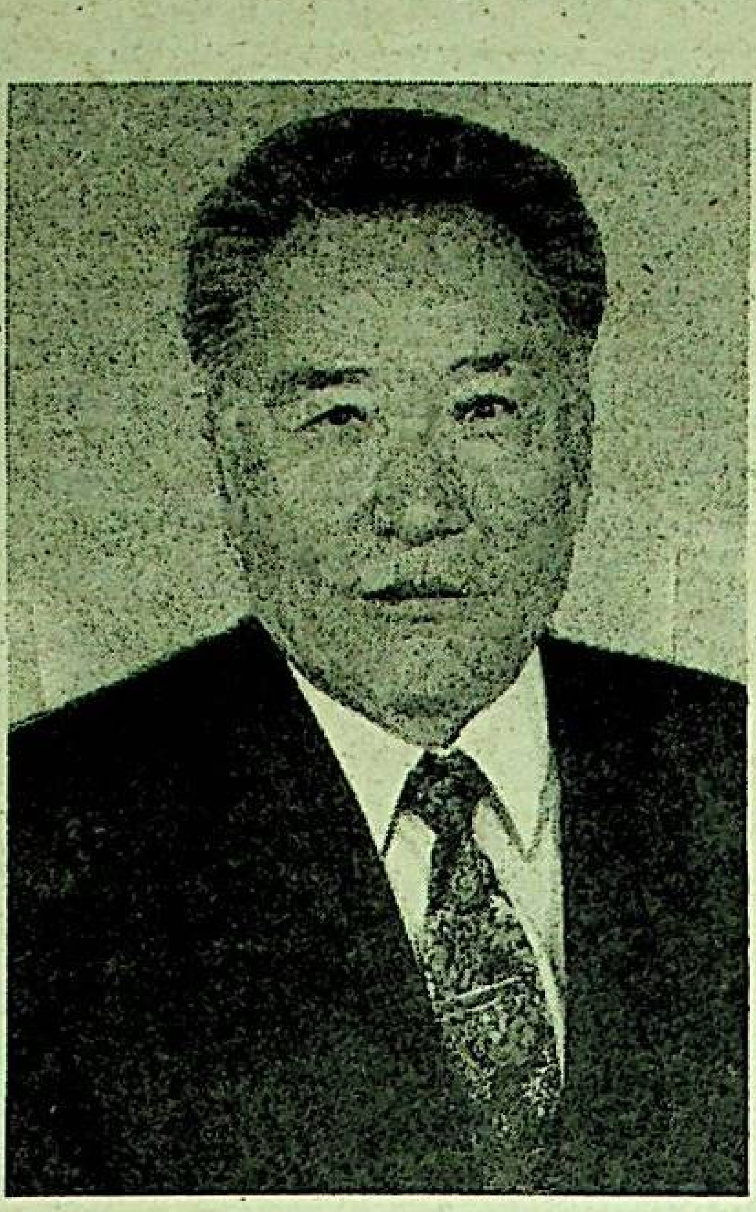

تېبابەتچىلىك ساھاسىدا شۇ كۈنگىچە بىرەر شىپاكارنىڭ كېسەللىكنى داۋالاشتا مۇنداق ئىشەنچلىك، ئېنىق سوز قىلىشىنى ھەمدە ئەشۇ سوزىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالىغىنىنى ئاڭلىمىغان ئىكەنمەن. خوش، شۇنداق ئىكەن، مۇھەممەت روزى غازى بۇ سوزلەرنى نېمىگە ئاساسلىنىپ ئېيتىۋاتىدۇ؟ ياكى ئۇ ئەجايىپ بىر تىلسىمات قۇدرەت-كۈچكە ئىگىمۇ؟ ياكى ئۇنىڭ قولىدا رىۋايەتلەردە ھېكايە قىلىنىدىغان، «سۇۋ» دەپ قويسا ئاغرىلارنىڭ كوزى ئېچىلىپ، ماڭالماسلار مېڭىپ، تۇتالماسلار تۇتۇپ، گېكەچىلەر سوزلەپ كېتىدىغان ئەڭگۈشتە بارمۇ؟ مۇمكىن ئاللاتائالا مۇھەممەت روزى غازىغا ئەينە شۇنداق قۇدرەتنى-خاسىيەتنى ئاتا قىلغاندۇ؟! بۇ ھەقتە ئۇ ئېنىق ھېچ نەرسە ئېيتمايدۇ. بۇنىڭ ئۆزى بىر سىر.

قېنى، مۇھەممەت روزى غازى كېسەللىكنى داۋالاشتا ئېيتقان سوزىنىڭ، قىلغان ۋەدىسىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالىدىمۇ، چىقالمىدىمۇ؟ چىقالىدى! ھەممە ئىش خۇددى ئۆزى ئېيتقاندەك بولدى. داۋالاشنىڭ بىرىنچى كۇرسى ژىگىرمە كۈن داۋاملاشتى. سەيدەكرەمنىڭ بېشىدىن تارتىپ ئايىغىنىڭ تىمنىغىچە پۈتۈن بەدىنىدىكى تەمرەتكە-جاراھەتنىڭ 40—50 پىروتسېنتىنى ساقايتىپ، ئۇ خوتەن كوچىلىرىنى سەياھەت قىلىدىغان بولدى. ئاندىن ئىككىنچى كۇرس داۋالاشتىن كېيىن، كېسەللىك 80—90 پىروتسېنت ساقايدى. قانچە ژىللار بۇ كېسەللىكنىڭ دەردىنى، ئازاۋىنى تارتىپ، ئاخىرىسىغا كېلىپ ساقىيىشىدىن تامامەن ئۈمۈتىنى ئۈزگەن سەيدەكرەم مۇھەممەت روزى غازىنىڭ قۇدرەت-كامالىتىدىن ئەقلى لال بولدى. بۇ خەۋەر يۇرۇڭقاش ۋە قاراقاش دەريالىرى بويلاپ پۈتۈن خوتەن ۋىلايىتىگە پۇر كەتتى. ئادەملەر بۇ قۇدرەت-كامالەتتىن ھەيران بولۇشۇپ ياقا تۇتۇشتى.

ئالتۇن قانچە ژىل توپىنىڭ ئاستىدا ياتقىنى بىلەن ئۇ يەنە بەربىر ئالتۇن، پاقىراپ تۇرغىنى تۇرغان! تېخى موشۇ ژىلى ئەللىك ئاتمىشقا تولىۋاتقان، ئىلىم-بىلىمدا، ئەقىل-پاراسەتتە، تەجرىبىدە كامالەت چوققىسىغا يېتىپ، مىللىي تېبابىتىمىزنىڭ تەرەققىياتىغا ئەللىكنە بىر كىشىلىك ھەسسە قوشۇشقا بەل باغلاپ، ئىلمىي-تەتقىقات ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان موجىزىكار تېۋىپ-دوختۇر مۇھەممەت روزى غازىغا كوزلىگەن مەخسەتكە يېتىشى ئۈچۈن ھەممە شەرت-شارائىتلار يارىتىلىشىنىڭ ئورنىغا «يېشىڭىز توشۇپ قالدى، پېنسىيىگە چىقىڭ» دېيىش بىلەن سويۇملۇك، ئۇلۇغ كەسىپدىن ئاۋارالاشتۇرۇۋېتىشكە نېمە سەۋەپ بولغان؟ بۇ ھەقتە ھېچ كىم ئېنىق ھېچ نەرسە ئېيتالمايدۇ.

چىراق ئۆزى قاراڭغۇ دېگىنىدەك، ئەشۇنىڭدىن كېيىن قولىدىكى ئالتۇنىنىڭ قەدرىگە يەتمىدىغانلار چىقىپ قالدى. ئۆز ئۆيىدىلا ئالدىغا كەلگەنلەرنى داۋالاپ، دەردىگە دەرمان بولۇپ ژۈرگەن مۇھەممەت روزى غازىنى بىردىنلا خوتەن ۋىلايەتلىك ژىتىم-يېسىر، مېيىپلار پاراۋانلىق ئاغرىقخانىسىغا باش دوختۇر لاۋازىمىغا بەكىتتى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ كىشى سەيدەكرەمنى ئۆزىنىڭ يېڭى ئاغرىقخانىسىغا ئېلىپ كەتتى. ئۈچىنچى داۋالاش كۇرسىنى شۇ يەردە ھەقسىز داۋاملاشتۇردى. بۇ يەردە ئۇ ژىگىرمە كۈن داۋالىنىپ، سەللىمازا ساقىيىپ چىقتى.

خوش، پۈتۈن بىر ۋىلايەتتە، يەنى كېلىپ خوتەن ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر مىللىي تېبابەتچىلىك ئاغرىقخانىسىدا سەيدەكرەم تولېپنوۋنىڭ كېسىلىنى ساقايتىش ھېچ كىمنىڭ قولىدىن كەلمەي تۇرغان بىر ۋاقىتتا مۇھەممەت روزى غازى ئۇنى قانداق ئۇسۇلدا، قانداق دورا-دەرمەكلەر بىلەن ساقايتالىدى؟ دېگەن سوئالغا قىسقىچىلا، جاۋاپ: داۋالاش ئۇسۇلى ناھايىتى ئاددىي. سەيدەكرەمنىڭ ئېيتىشىچە، «مېنى چوپ-گىيالاردىن ياسالغان ئۈچ تۈرلۈك دورا بىلەن داۋالىدى. ئۇلار ئىچىدىغان سۇيۇقلۇق دورا، سۈركەيدىغان ماي دورا ۋە يەيدىغان دورا. ئەشۇ دورىلارنى ئۆزى ئېلىپ كىرىدۇدە، ئىچكۈزىدۇ، يېگىزىدۇ ۋە مايلاتقۇزىدۇ. ئاندىن ئۆزى بىلەن بىللە ئېلىپ چىقىپ كېتىدۇ».

مۇھەممەت روزى غازى ئەينە شۇنداق شىپالىق دورىلارنى قايسۇ چوپ-گىيالاردىن، قانداق ئۇسۇلدا ياسىغان. بۇنى ئۇ ھېچ كىمگە ئېيتمايدۇ ۋە ھېچ كىممۇ بىلمەيدۇ. بۇنىڭ ئۆزى بىر مەخپىيەت.

رىۋايەتلەردە ھېكايە قىلىنىشىچە، ئىبنى سىنا ياش ۋاقىتلىرىدا ناھايىتى قاتتىق ئاغرىغان ئىكەن. شۇ دەۋرنىڭ تېۋىپلىرىغا كۆرۈلۈپ، داۋالىناي دېسە قولى قىسقا-ئاقچا يوق. ئاغرىقى بارغانسىرى ئېغىرلىشىپتۇ. ئاخىرى ئۇ چوپ — گىيالاردىن دورا ياساپ، ئۆزىنى ئۆزى داۋالاپ ساقىيىپ كەتكەن ئىكەن. بىز ھېكايە قىلىۋاتقان مۇھەممەت روزى غازىمۇ تېرە كېسەللىگى بىلەن ئاغرىپ، ئۇنىڭ ئازاۋىنى توپ-توغرا ئون ئالتە ژىل تارتىپتۇ. ئۇ كۆرۈنمىگەن تېۋىپ بىلەن دوختۇر، ئۇ بارمىغان ئارشاڭ قالماپتۇ. ھېچ بىر داۋا بولمىغاندىن كېيىن، ئۇ چوپ-گىيالاردىن دورا ياساپ، ئالدى بىلەن ئۆزىگە تەجرىبە قىلىپ كۆرۈپتۇ. ئۇزاق ژىللىق ئىزدىنىش بىلەن تەجرىبە ياخشى نەتىجە بېرىپتۇ. مۇھەممەت روزىغازى تېرە كېسەللىگىنى ساقايتىشنىڭ بىردىن-بىر دورىسىنى چوپ-گىيالاردىن تاپقان ئىكەن.

مۇھەممەت روزى غازىنىڭ ئىجات قىلغان شىپالىق دورىسى ئارقىلىق ئىككى ئايغا يېتەر-يەتمەس ۋاقىت ئىچىدە سەللىمازا ساقىيىپ كەتكەن سەيدەكرەم ئۆزىنىڭ بىر چاغلاردىكى قىرىق ياشلىق قىران ژىگىت دەۋرىگە كېلىپ قالدى. مانا، بۇنىڭ ئۆزى بىر موجىزە ئەمەسمۇ؟ شۇلدا سەيدەكرەم بۇ موجىزىكار تېۋىپ-دوختۇرغا بولغان مىننەتدارلىقىنى قانداق ئىزھار قىلىشىنى بىلەلمەي قالدى.

— مەن بۇلچىلىك ياخشى بولۇپ كېتىشىمگە ئىشەنمىگەن ئىدىم. بۇ يەرگە كېلىپ ساقىيىشىنىڭ ئورنىغا پۇت-قوللىرىم تارتىشىپ ماڭالماس بولۇپ قالغىنىمدا، ئۆزەمگە-ئۆزەم: «سەيدەكرەم، ئەندى ئىشىڭ پۈتكەن ئىكەن. ھايات بىلەن ۋىدالىشىدىغان كۈنۈڭ يېقىنلاپ قاپتۇ. ئەندى ناخشاڭنى پانىي دۇنيادا ئەمەس، باقىي دۇنيادا ئېيتىدىغان ئوخشايسەن!» دېگەن ئوي-خىياللار غىمۇ كېلىپ قالغان ئىدىم. ئاكا، سىز ماڭا ھاياتلىق بەخش ئەتتىڭىز. بۇ ياخشىلىقىڭىزنى پۈتۈن ئۇرۇق-ئەۋلادىم بىلەن مەڭگۈگە ئۇنتۇماي-

ئىبىن سىناسى

ھەم. بىز سىزگە بىر ئۆمۈر قەرزدارمىز، — دېگەن سۆزلەر بىلەن سەيدەكرەم شىپاكارنىڭ قوللىرىنى تۇتىيادەك كۆزلىرىگە سۈرتتى.

— ياق، ئۇنداق دېمەڭ، ئۇكام، — دېدى ئىنتايىن سىلىق-سىپايە، كەمتەرىن ئۇ ئىنسان، — مەن سىزنى ساقايتىپ قويغان بولساممۇ، لېكىن مەن بۇنىڭ بىلەن پەخىرلىنىشنى، ماختىنىشنى ھىس قىلمايمەن. چۈنكى مەن بىر دوختۇر بولغاللىقىم ئۈچۈن مېنىڭ بۇ قىلغان ئىشىم مېنىڭ ئۆتەشكە تېگىشلىك مەجبۇرىيىتىم. مەن ھەممە كېسەللەرنىڭ سىزگە ئوخشاش ساقىيىپ كېتىشىنى ھەم سالامەتلىكى تولۇق ئەسلىگە كېلىشىنى، كېيىنكى روھى ھەم جىسمانىي ئازاۋى تولۇق تۈگىتىلىشىنى خالايمەن.

— رەھمەت، ئاكا. ئاللاتائاللا سىزگە ئۇزاق ئۆمۈر ئاتا قىلغاي! — دېدى سەيدەكرەم بۇ ئىنسانىنىڭ ئىنتايىن كەمتەرىنلىكىگە ئاپىرىن ئەيلەپ.

— ئېيتقىنىڭىز كەلسۇن، ئۇكام، — دېدى مۇھەممەت روزى غازى. — خام ئىشەنمەڭ، سىزنىڭ موشۇ كېسەللىكىڭىز 1968-يىلى ماڭا چۈشۈمدە ئايان بولغان. ئاللاتائاللا غەرىپتىن بىر ئادەمنىڭ كېلىدىغانلىقىدىن ئۇچۇر بەرگەن. ئۇ كىشى مانا سىز ئىكەنسىز ... سىزنىڭ بۇ كېسەللىكىڭىزنى تىبابىتىمىزدە كالا تەمرەتكىسى دەپ ئاتايدۇ. ئۇنىڭ ئون نەچچە تۈرى بار. بۇ كېسەللىكنى چوقۇم ساقايتىشقا بولىدۇ. ھازىر دۇنيا تىبابىتىدە راك كېسەللىكى بىلەن ئاق (پېسە) كېسەللىكىگە داۋا تېپىلمايۋاتىدۇ. خۇداغا مىڭ قەتلى شۈكرىكى، ماختانغىنىم ئەمەس، ئاق كېسەللىكىگە داۋانى مەن تاپتىم.

— راك كېسەللىكىگە ئوخشاش ئاق كېسەللىكى ھازىر بىز تەرەپلەردىمۇ كۆپىيىپ كېتىۋاتىدۇ. داۋاسى يوق، — دېدى سەيدەكرەم سۆز ئارا.

— بىلىمەن. راك كېسەللىكى بىلەن تېرە كېسەللىكلىرى دۇنيانىڭ كۆپ يېرىگە تارىلىۋاتىدۇ. بۇلىڭدىن باشقىمۇ ئۇرغۇللىغان كېسەللىكلەر كۆپىيىپ كېتىۋاتىدۇ. بۇلارنىڭ ھەممىسى ئالدى بىلەن ئېكولوگىيەنىڭ بۇزۇلۇشىدىن بولماقتا. بۇ ئېچىنىشلىق ئەھۋال. ھازىر قارىسىڭىز، شۇنداق گۈزەل قىزلىرىمىز بىلەن يىگىتلىرىمىز ئاق كېسەللىكى پەيدا بولۇشقا باشلىدى. ئۇلار ئۆيلىنىشتىن، ھەتتا كىشىلەرگە كۆرۈنۈشتىن ئۈركۈپ، خىجالەت بولۇشىدۇ. ئۇلارغا قارىسام، قەلبىم ئازاپلىنىدۇ... بۇ كېسەللىكنى كۆپ ئەدىتە ۋەتمەي، ۋاقتىدا داۋالىنىش كېرەك. ھازىرچە ئاق كېسەللىك 50 پىروتسېنتقىچە بولغان تەغدىردە ئۇنى چوقۇم ساقايتىشنى ھوددىگە ئالىمەن. يەنە بىر قوشۇمچە قىلىدىغان نەرسە، قازاقستان ۋە ئوتتۇرا ئاسىيا جۇمھۇرىيەتلىرىدە ئاق كېسەللىكىدىن بىر ياز ئىچىدە تولۇق ساقىيىپ كېتىشنى ئارزۇ قىلىدىغان ۋە ياش قۇرامى 10دىن يۇقۇرى 35 ياشقىچە بولغانلار بولسا، 1996-يىلى 4-ئايدا كېلىپ تىزىمغا ئالدۇرۇشى ۋە داۋالىنىشنى قوبۇل قىلىشى كېرەك! مەن بۇ تەكلىپنى سىز ئارقىلىق شۇ ياقلاردىكى ئاغرىقلارغا يەتكۈزمەكچىمەن. ھەر قانداق تېرە كېسەللىكلىرىگە، جۈملىدىن، يۇقۇرىدا ئېيتقىنىمدەك، ئاق كېسەللىكىگە گىرىپتار بولغانلار مەرھەمەت، كەلسۇن. مەن ئۇلارنىڭ خىزمىتىگە تەييار.

مۇھەممەت روزى غازى يالغۇز تېرە كېسەللىكلىرىنىلا داۋالاش بىلەن چەكلىنىپ قالماي، ئۇ بۆرەك، ئاستىما، ئاياللار كېسەللىكلىرىنى داۋالاپ ساقايتىشتىمۇ، شۇنىڭ بىلەن بىللە چوڭ-كىچىك ئوپېراتسىيەلەرنى قىلىشتىمۇ قۇدرەت-كامالەتكە ئىگە دوختۇر. ئۇ ئۆزىنىڭ سەيدەكرەم بىلەن بولغان بىر سوھبىتىدە شۇنداق گەپنى قىلغان: «مەن يولۋاس جۇمۇڭ، ئۇكام، ئە شۇ يولۋاس مانا ئەندى ئويغىنىۋاتىدۇ!..»

توغرا، مەنمۇ ئۇنى يولۋاس دەپ ئاتىغۇم كەلدى. ئاللاتائاللا بۇ ئەجايىپ ئىختىدارلىق ئىنسانغا شۇنچە قۇدرەت-كامالەتنى بەرگەن ئىكەنۇ، ئامما ئەشۇ خاسىيەتلەر ئۇ «يولۋاسنى» ئۇزاق يىللار تەزەربەنت قىلىپ قويۇپتۇ. مۇھەممەت روزى غازىغا بېمەنا «مەدەنىيەت ئىنقىلاۋى» دەۋرىدە «شىۋجىڭجۇيىچى» (رېۋىزونىست) قالپىقى كىيگۈزۈلۈپ، ئۇنى روھى ۋە جىسمانىي جەھەتتىن ئازاپلاپ، قىينىغان ئىكەن. كېيىنكى دەۋردە بولسا، شۇنداق ئىختىدارلىق ئادەمنىڭ مىللىي تىبابىتىمىزنىڭ تەرەققىياتىغا بىر كىشىلىك ھەسسە قوشۇشىغا شەرت-شارائىت يارىتىشنىڭ ئورنىغا، ھاياتلىق مەنبەسى بولغان مولدۇر بۇلاقنىڭ كۆزىنى يېپىۋەتكەندەك، ئىمە سەۋەپلەردىندۇ ئۇنى بۇ سويۇملۇك كەسىپدىن ژىراقلاشتۇرىۋېتىپتۇ. بىراق، بەرىبىر ئەشۇ بۇلاق ئېتىلىپ چىقىپ كەتتى!.. مۇھەممەت روزى غازىنىڭ «يولۋاس مانا ئەندى ئويغىنىۋاتىدۇ» دېگىنى شۇ بولسا كېرەك؟..

ھورمەتلىك گېزىتخان، قېنى، بۇ موجىزىكار تىۋىپ-دوختۇر بىلەن قىسقىچە تونۇشۇپ ئۆتۈڭ: مۇھەممەت روزى غازى 1935-يىلى دېكابىر ئېيىدا خوتەن ۋىلايىتىنىڭ كېرىيە ناھىيەسىگە قاراشلىق قاراقىر يېزىسىدا دېخان ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. دەسلەپ دىنى، ئاندىن باشلانغۇچ ۋە تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپلەردە تەھسىل كۆرۈپ، كېيىن خوتەن ۋىلايەتلىك دارىلمۇئەللىمىنى تاماملاپ، بىر يىل مۇئەللىم بولۇپ ئىشلىدى. ئاندىن غۇلجا ۋە ئۈرۈمچى شەھەرلىرىدىكى تىببىي تېخنىكۇملاردا ئوقۇدى. 1954-يىلدىن باشلاپ ئۇ دەسلەپ خوتەن ۋىلايەتلىك دوختۇرخانىدا، ئاندىن كېرىيە ناھىيەلىك ئاغرىقخانىدا ئىش پائالىيەت ئېلىپ باردى. كېيىن شىنجاڭ تىببىي ئىنستىتۇتىنىڭ تاشقى كېسەللەر كافېدرىسىدا بىر يېرىم يىل مەخسۇس بىلىم ئاشۇرۇپ كەلدى.

مۇھەممەت روزى غازى باللىق چاغلىرىدىن تارتىپلا ئىلىم-پەننىڭ ئېگىز چوققىلىرىنى ئېگىلەشنى بەك ھەۋەس قىلغان ئېدى. ئەندى دوختۇرلۇق كەسپىنى ئېگىلىگەندىن كېيىن بولسا، ئۇ مىللىي تىبابىتىمىزنىڭ تەرەققىياتىغا بىر كىشىلىك ھەسسە قوشۇشنى ئۆز ئالدىغا بۈيۈك مەخسەت قىلىپ قويۇپ، كۆپ ئىزدەندى، تىرىشىپ ئوقىدى، ئۆگەندى، ئىلمىي-تەتقىقات ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللاندى ۋە بۇ ئىشنى ھازىرمۇ داۋاملاشتۇرماقتا. مۇھەممەت روزى غازى تىببىيات ساھاسىدا ئىشلەۋاتقان قىرىق يىلدىن ئوشۇق ۋاقىت ئىچىدە يۇقۇرىدا ئېيتقىنىمىزدەك، تىببىياتنىڭ ھەممە ساھالىرىدا دېگىدەك باي تەجرىبىگە، بىلىمگە ئىگە بولدى. ئۇ يىگىرمە ئالتە يىل سكالپېل تۇتۇپ، يىگىرمە مىڭدىن ئوشۇق چوڭ-كىچىك ئوپېراتسىيەلەرنى بىخەتەر قولىدىن چىقاردى. ئوپېراتسىيە ئىشلىرى بويىچە مۇھەممەت روزى غازى مىللىي تىبابىتىمىزگە ئەجايىپ بىر يېڭىلىق ئېلىپ كىرگەنلىكىنى ماختىنىش ۋە پەخىرلىنىش بىلەن ئېيتماي مۇمكىن ئەمەس. ئۇنىڭ ئېيتىشىچە، چوڭ قىسمى ئېلىپ تاشلانغان ئاشقازاننىڭ قالدۇق قىسمىغا مەخسۇس ترۇبكا قويۇش بىلەن بىمارنى تومۇر ۋە ئېغىز ئارقىلىق ئەمەس، بەلكى ئەشۇ قويۇلغان ترۇبكا ئارقىلىق گوش، سەي، تۇخۇم ۋە سۈت بىلەن ئوزۇقلاندۇرۇش ئاغرىقنىڭ تېز ساقىيىشىغا بىردىن-بىر ئامىل. موشۇ ئۇسۇل بىلەن ئاغرىقنىڭ ئېغىز ئارقىلىق تاماقلىنىش ۋاقتى يەتكەن بەشىنچى كۈنى ترۇبكا ئېلىپ تاشلىنىدۇ. بۇ، ئەلۋەتتە، يېڭىلىق.

مۇھەممەت روزى غازىنىڭ ئىلمىي-تەتقىقات ئىشلىرىغا كەلسەك، بۇ ھەقتە ئۇ مۇنداق دەيدۇ: «مەن 1952-يىلدىن تارتىپ تىببىياتنىڭ ھازىرغىچە پىنھان كېلىۋاتقان سىرلىرىنى ئېچىشقا بارلىق كۈچ-قۇدرىتىمنى، بىلىمىمنى ۋە تەجرىبەمنى سەرىپ قىلىپ كېلىۋاتىمەن. 43 يىل مابەينىدا جانلىق ھەم جانسىز تەبىئەتنىڭ ئىنسانلار خالىشىغا باغلىق بولمىغان خۇسۇسىيەتلىرىنى بىلىش، ماددا بىلەن ئېنېرگىيەنىڭ ئۇمۇمىيلىقى بىلەن ئالاھىدىلىكلىرىنى، ئورتاقلىقلىرى بىلەن خاسلىقلىرىنى بىلىپ، ئۇلارنى ئىنسان ھاياتىنى قۇتقۇزۇشقا خىزمەت قىلدۇرۇش ئۈچۈن تىرىشىپ كېلىۋاتىمەن. مېنىڭ تەبەت دۇنياسىدىن تاپقان شىپابەخش ۋاستىلىرىم ئەينە شۇنىڭ نەتىجىسى بولسا كېرەك دەپ ئويلايمەن. بۇ، ئەلۋەتتە، چوڭ ئىلمىي ئاساسسىز ئەمەلگە ئاشمىغان بولار ئېدى...».

مۇھەممەت روزى غازىنىڭ ئائىلىسىنى تىبابەتچىلەر ئائىلىسى دەپ ئاتاشقا بولىدۇ. ئۇنىڭ ئۈچ قىزى تىببىي ئىنستىتۇتنى تاماملاپ، ئاتىسى بىلەن ماڭماقتا. ئەندى كۆيوغۇلى ئالىمجانمۇ ئۇنىڭ ۋارىسچىلىرىدىن بىرسى.

* * *

— مەن خوتەندە بولغان ئىككى ئايغا يېقىن ۋاقىت ئىچىدە ۋەتەنداش قېرىنداشلىرىمنىڭ ماڭا كۆرسەتكەن ئىززەت-ئېھتىرامىنى سۆز بىلەن يەتكۈزەلمەيمەن، — دەيدۇ سەيدەكرەم تولېكېنوۋ. — قېدىمىي باي تارىخقا، مەدەنىيەتكە، سەنئەتكە ئىگە بۇ دىيار خەلقىنىڭ ئېيتقان بىر سۆزىدىن قايىتماس ئىرادىسىگە، ئىنتايىن سەممىي، ئاق كۆڭۈل، مەرت-مەردانىلىقىغا، ئوچۇق چىراي مېھماندوستلۇقىغا قايىل قالدىم. «ئالمۇتىدىكى ئۇيغۇر تېياتىرىنىڭ ئاخشىچىسى بىزنىڭ خوتەنگە داۋالىنىشقا كەپتۇ» دېگەننى ئاڭلاپ، ئۇزۇنلىغان، يۇزلىگەن ئادەملەر كېلىپ مېنى يوقلاپ تۇردى. مەن ئابدۇللا مەجنۇن، نەبىجان، ھېبۇللا، نۇرتاي، ئابدۇللا ھاشىم، ئۇمەرجان، مەھەممەت شاكىر، جېلىل ھاجىم، ئادىل، مەمتىمىن ئاخۇن ۋە موللايېۋقا ئوخشاش كۆپلىگەن ۋەتەنداشلىرىمغا چىن قەلبىمدىن مىننەتدارلىقىمنى ئىزھار قىلماقچىمەن!

زامانىمىزنىڭ ئىبىن سىناسى مۇھەممەت روزى غازى ھەققىدىكى ئوچېركىمغا شۇ يەردە چېكىت قويۇپ، شۇنى ئېيتماقچىمەن، ئەگەر دەردىڭىزگە داۋا ئىزدىسىڭىز، شەرقىي تۈركىستاننىڭ خوتەن شەھرىدىكى ئەجايىپ ئىختىدارلىق دوختۇر مۇھەممەت روزى غازىغا بېرىڭ. ئۇ كىشى سىزنى ئۆز قېرىندىشىدەك قارشى ئالىدۇ. ئۇنىڭ قۇدرەت-كامالىتىدىن دەردىڭىزگە داۋا تېپىشىڭىزغا ئىشىنىم كامىل!

ئالىمجان باۋدىنوۋ،

مەخسۇس مۇخبىرىمىز.

بازار مۇناسىۋەتلىرى شارائىتىدا

مەخسەت-ئىختىسادىي بوھراندىن چىقىش

ئالمۇتا شەھرىدىكى «گىدروماش» زاۋودىنىڭ قۇرۇلۇشى 1976-يىلدىن باشلانغان ئېدى. تولۇق پۈتمىگەن ھالدا ئۇزىنىڭ ئىش پائالىيىتىنى باشلىغان مەزكۇر كارخانا س س س ر مۇداپىە مىنىسترلىكىنىڭ قارىمىغىدا ھەربىي تېخنىكىلارنى لايىھىلەش ھەم ئىشلەپ چىقىرىشقا ئىختىساسلاشتۇرۇلغان بولۇپ، ئاساسەن مۇداپىە مىنىسترلىكىنىڭ بۇيرۇتمىلىرىنى ئورۇنلاپ كەلگەن ئېدى...

1991-يىلى سابىق كېڭەش ھوكۇمىتى پارچىلىنىپ، قازاقستان ئۆز مۇستەقىللىقىنى قولغا ئالغاندىن كېيىن ئايرىم ئىختىسادىي سىياسەت يۈرگۈزۈلۈپ، بازار ئىختىسادىغا كۆچۈش مۇناسىۋىتى بىلەن «گىدروماش» زاۋودىمۇ ئۆزىنىڭ ئىشلەپ چىقىرىش ستروكتورىسىنى ئۆزگەرتكەن ھالدا مەھسۇلات ئىشلەپ چىقىرىشنى داۋاملاشتۇرۇپ كەلدى.

يېقىندا بىز «قورغائۇ» مىللىي-ئاكسونېرلىق كومپانىيە قارىمىغىدىكى «گىدروماش» ئاكسونېرلىق زاۋودى پرېزىدېنتىنىڭ ياردەمچىسى ۋىكتور ۋاسىلىيېۋىچ ۋاسىشېۋتىن زاۋود كوللېكتىۋىنىڭ ئىش-پائالىيىتى ھەققىدە ئېيتىپ بېرىشنى ئىلتىماس قىلدۇق. ئۇ تۆۋەندىكىلەرنى ئېيتىپ بەردى:

— زاۋود كوللېكتىۋى مۇستەقىل ھالدا ئىش يۈرگۈزۈپ كېلىۋاتقىنىغا مانا تورت يىل بولدى. زاۋود قارىمىغىدا 20دىن ئوشۇق كىچىك كارخانىلار قۇرۇلۇپ، ئۇلار ئۆز مەبلىغى بىلەن خەلق ئېھتىياجىغا كېرەك مەھسۇلاتلارنى بۇيرۇتمىلار ئاساسىدا ئىشلەپ چىقىرىۋاتىدۇ.

جۇمھۇرىيەت بويىچە كەڭ قانات يايغان ئىختىسادىي بوھرانغا قارىماي، زاۋود كوللېكتىۋى قولىدا بار مۇمكىنچىلىكلەرنى ئىشقا قوشقان ھالدا ئىشلەۋاتىدۇ. بولۇپمۇ، بازار ئىختىسادىغا كۆچۈش دەۋرىدە ئۆزىنى-ئۆزى مەبلەغ بىلەن تەمىنلەشنى، تىجارەتچىلىك ئۇسۇلىنىڭ يېڭى تۈرىدە ئىشلەشنى، قولدا بار رېزېرۋلارنى كەڭ پايدىلىنىشنى تەلەپ قىلىۋاتىدۇ. موشۇنىڭغا بىنائەن ئىشلەپ چىقىرىش ستروكتورىسىنى ئۆزگەرتكەن ھالدا زاۋودنى تەجرىبە-مېخانىكىلىق ئاساستا قۇرۇپ، ئاھالى ئېھتىياجىغا كېرەكلىك توۋارلاردىن تومۇر ئىشكىلەرنى، دېرىزىلەرنى، ھەر خىل قولۇپلارنى ياساۋاتىمىز.

شۇنداقلا بىز ئېلېكتر ستانسىيەلىرى ئۈچۈن كېرەك بولغان ئېھتىيات قىسىملار — ترۇبىلارنى، كورپۇسلارنى، شۇنداقلا ترۇبىلارنىڭ چاقلىرىنى ياساپ، مەزكۇر بۇيۇملارنى زاۋود ئىشلىتىۋاتقان ئېلېكتر ئېنېرگىيەسى ھېساۋىغا بېرىۋاتىمىز. بۇمۇ توۋار ئالماشتۇرۇشنىڭ بىر يولى، چۈنكى بۇ ئېھتىيات قىسىملار ئېلېكتر ستانسىيەلىرى ئۈچۈن ئەڭ كېرەكلىك جابدۇقلاردۇر.

بىز ئۆتكەن ۋاقىت ئىچىدە روسسىيەنىڭ بىر قالىچە كارخانىلىرى ۋە فىرمىلىرى بىلەن شەرتنامە تۈزۈپ، ئۇلارغا كېرەكلىك مەھسۇلاتلارنى سېتىپ بېرىش بىلەن مۇھتاج بولۇۋاتقان خام ئەشيالارنى ئېلىش بارغانسىرى كېڭەيمەكتە.

ئۆتكەن يىلى روسسىيە، ئاقش، بېلاروسسىيە ۋە قازاقستان جۇمھۇرىيەتلىرى بىرلىشىپ، ھازىرقى زامان تېخنولوگىيەسى ئاساسىدا نېفىت-گاز، ئېنېرگېتىكا سانائەتلىرى ئۈچۈن يېڭى جابدۇقلارنى، ئېھتىيات قىسىملارنى ھەمكارلىقتا ئىشلەپ چىقىرىش پروگراممىسى تۈزۈلۈپ، مەزكۇر دولەتلەر ئارا تېخنولوگىيەلىك پروگراممىدا بويىچە لايىھە تۈزۈش بىزنىڭ زاۋودقا تەۋسىيە قىلىنغان ئېدى. كارخانىدىكى لايىھىلەش-كونستروكتورلۇق بولۇمىنىڭ كوللېكتىۋى تەرىپىدىن پروگراممىدا كۆرسىتىلگەن بارلىق كورسەتمىلەر ئاساسىدا لايىھە تۈزۈلۈپ چىقتى. مەزكۇر لايىھە ئامېرىكىلىق كەسپداشلار تەرىپىدىن يۇقۇرى باھالىنىپ، ئۇلار بارلىق بيۇدژېتنى ئۆز ئۈستىگە ئالدى. ھازىر موشۇ لايىھە بويىچە زاۋود كوللېكتىۋى ئىش باشلىدى، كەلگۈسىدە لايىھىدە كورسىتىلگەن نېفىت-گاز سانائىتى ئۈچۈن ئەڭ كېرەكلىك جابدۇقلار — ئىشلەنگەن نېفتنى قاچىلايدىغان چوڭ ھەجىمدىكى تومۇر تۇڭلارنى، ترۇبىلارنى، ئارماتۇرىلارنى ۋە باشقىمۇ مەھسۇلاتلارنى ئىشلەپ چىقىرىشقا باشلايدۇ.

ئۇمۇمەن ئېيتقاندا، زاۋود كوللېكتىۋىنىڭ ئالدىدا تۇرغان ئاساسىي ۋەزىپىسى قولدا بار رېزېرۋلارنى تولۇق پايدىلىنىپ، ئىختىسادىي بوھراننىڭ خالىتا كۆچىسىدىن چىقىشنى مەخسەت قىلماقتا.

يالقۇن سەممەدىي،

ئالمۇتا شەھرى.

چۆچەكنىڭ تۇنجا ئاۋازى

(«بىزنىڭ تاۋۇش» گېزىتىنىڭ نەشر قىلىنغىنىغا 70 يىل)

تارباغاتاي ۋىلايىتىنىڭ مەركىزى چۆچەك خېلە ئۇزۇن تارىخقا ئىگە، يېرى مۇنبەت، سويى مول، تەبىئىتى چىرايلىق، دېھقانچىلىق ۋە چارۋىچىلىققا ماس كېلىدىغان جاي بولۇپ، ئۇ يەردە ئۇيغۇر، قازاق، تاتار، ئۆزبەك، موڭغۇل، خىتاي، رۇس، قىرغىز مىللەتلىرى ياشاپ كەلگەن شەھەر. چۆچەككە ئۇرلۇك جايلاردىن كېلىپ ئولتۇراقلاشقان خەلقلەر دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىقتىن باشقا سودا-تىجارەت، قول ھۈنەرۋەنچىلىك بىلەن شۇغۇللانغان. چۆچەكتە «سوۋسىنتورگ» سودا شىركىتىدىن باشقا شەخسلەرنىڭ بىر قانچە ئوتلىغان سودا شىركەتلىرى (كومپانىيەلىرى) بولغان. ئۇلار شەھەرنىڭ ئىختىسادىي، مەدەنىي، ئىجتىمائىي ساھاسىدىكى ئىشلىرىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشتا ئۆز تەسىرىنى كۆرسەتكەن. چۆچەك ئېلېكتر ستانسىيەسىنى قۇرۇپ چىقىشتا ئۇ يەردىكى باي سودىگەرلەرنىڭ (70كە يېقىن كىشى پاي تويلىغان) قوشقان ئۈلۈشى بار.

چۆچەك باشقا شەھەرلەرگە نىسبەتەن مەدەنىي-مائارىپى بىر ئاز ئىلگىرەرەك تەرەققىي قىلغان شەھەر. شۇڭدەك ئۇنىڭ مەتبۇئاتىمۇ خېلە ئۇزۇن تارىخقا ئىگە. چۆچەك مەتبۇئاتىنىڭ ئالدىنىراق مەيدانغا كېلىشىدە خوشنا كېڭەش ئېلى، (ئۆزبەكىستان، قازاقىستان) ۋە قازان شەھىرىدە بېسىلغان مەتبۇئات نەمۇنىلىرىنىڭ تەسىرى چوڭ بولغان.

1901- يىلى چۆچەكتە قۇرۇلغان تۇنجا يېڭىچە «ئۇمەرىيە» مەكتىۋى ۋە ئۇنىڭدىن كېيىن مەيدانغا كەلگەن «مەخمۇدىيە»، «تۇران»، «گۈلەندەمىيە»، گىمنازىيە ھەمدە باشقا بىلىم ئوچاقلىرى بۇ يەردە مەدەنىي-مائارىپ كادىرلىرىنىڭ دەسلەپ قېتىم يېتىلىپ چىقىشى ئۈچۈن چوڭ رول ئوينىدى. ئەينە شۇ چۆچەكتىكى تۇنجا يېڭىچە بىلىم ئوچىقى «ئۇمەرىيە»دە بىلىم ئالغانلارنىڭ بىرى نىياز ئىسخاقى ئەلبايېۋتۇر.

نىياز ئىسخاقى 1890- يىلى تۇرپان شەھىرىنىڭ ئاستانە يېزىسىدا دۇنياغا كەلگەن. ئۇ ئائىلە يېشىدىن تارتىپ ئوقۇمۇشلۇق، بىلىمدان ئائىلىدە تەربىيە ئېلىپ قاتارغا قېتىلدى. ئۇنىڭ تۇسمۇرلۇك ۋە ياشلىق چاغلىرى چۆچەكتە ئۆتتى. ئۇ دەسلەپ مەرىپەت ئىشىكىنى ئېچىپ «تۇران» مەكتىۋىدىن ھايات يول ئالدى. مەرىپەتپەرۋەر ۋە ژۇرنالىست نىياز ئىسخاقنىڭ مائارىپ ۋە مەتبۇئات ساھەسىدىكى جاپالىق ئەمگەكلىرى كۈنگرىسىدا «شىنجاڭ تەزكىرىسى» ژۇرنىلى (1992- يىل 3- سان) مۇنداق دەپ يازىدۇ: «1922- يىلى سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ قازان شەھىرىدىن تاش مەتبەئە سېتىۋېلىپ، سوۋېت ئىتتىپاقىدا نەشر قىلىنغان دەرسلىك كىتابلاردىن پايدىلىنىپ، باشلانغۇچ مەكتەپ دەرسلىكلىرىنى تۈزۈپ نەشر قىلدى... نىياز ئىسخاقى يەنە قەرەلسىز گېزىت چىقىرىپ، ئوقۇغۇچىلار ۋە زىيالىلار ئارىسىدا تارقاتتى. ئۇ 1925- يىلى كەلگەندە بۇ قەرەلسىز گېزىتنى تەرەققىي قىلدۇرۇپ، «بىزنىڭ تاۋۇش» نامىلىق سىياسىي، ئىختىسادىي، ئەدەبىي، ئىجتىمائىي-ھەپتىلىك گېزىتكە ئايلاندۇرۇپ، چۆچەك شەھىرى ۋە ئەتراپىدىكى يېزىلاردا، شىنجاڭدىكى ئۈرۈمچى، غۇلجا قاتارلىق جايلاردا تارقاتقان. گېزىتنىڭ تىراژى 400 نۇسخىغا يېتىدۇ... نىياز ئىسخاقى بۇ گېزىتنىڭ باش مۇھەررىرى بولىدۇ».

بىز چۆچەك شەھىرىنىڭ مەتبۇئات تارىخىنى تىلغا ئالغىنىمىزدا، دېمەك، 1925- يىلى چۆچەكتە «بىزنىڭ تاۋۇش» گېزىتى نەشر قىلىنىپ، خەلق بىلەن يۈز كۆرۈشكەنلىكىنىڭ گۇۋاھچىسى بولىمىز. بۇ گېزىت بەتلىرىدە «دولەت ئىچى ۋە خارجى ئىشلارغا مۇلاھىزە»، «مائارىپ تەتقىقاتى»، «خەۋەرلەر»، «ئەدەبىيات گۈلزارى» دېگەنگە ئوخشاش رۇبرىكىلار ئاستىدا ماتېرىياللار بېرىلىپ تۇرۇلغان.

بەزى مەلۇماتلاردا: «بىزنىڭ تاۋۇش» گېزىتى 1915- يىلدىن تارتىپ چىقىشقا باشلىغان، بۇ گېزىت («بىزنىڭ تاۋۇش» ت. ق.) دەسلەپكى ۋاقىتلاردا 10-20- يىللىرى شاپىگرافتا چىقىپ تۇردى» دېيىلىدۇ.

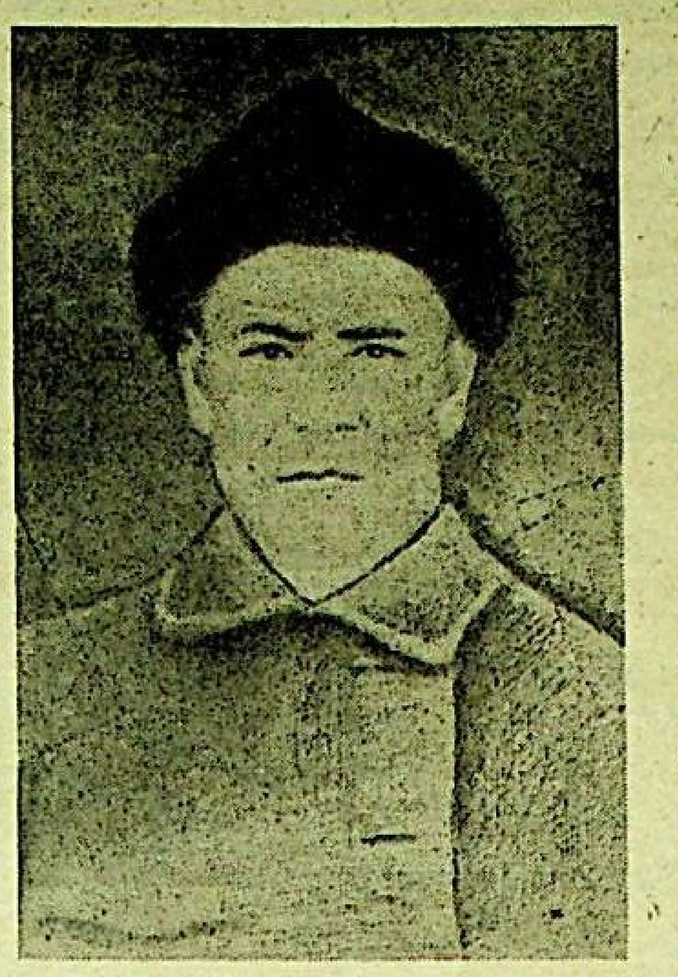

ۋەتەنپەرۋەر ژۇرنالىست نىياز ئىسخاقنىڭ تەشەببۇسى ۋە جان كۆيدۈرۈپ قىلغان ئەمگەكلىرى نەتىجىسىدە مەيدانغا كەلگەن «بىزنىڭ تاۋۇش» گېزىتى ئەشۇ كۆلپەتلىك 20-30- يىللاردا چۆچەك خەلقىنى ئويغىتىش، يېڭىلىق، مەدەنىيەت ۋە تەرەققىيات چوققىلىرىغا ئېلىپ چىقىشتا كۆرەشچان ئاۋازىنى ياڭراتتى. نىياز ئىسخاقى پۈتكۈل كۈچىنى گېزىتنى كېڭەيتىشكە ۋە ئۇنى ساقلاپ قېلىشقا سەرىپ قىلدى. ئامما ئۇيغۇر خەلقىنىڭ قاتىلى جىن شۇرېن 1932- يىلى «بىزنىڭ تاۋۇش» گېزىتىنى نەشر قىلىشتىن توختاتتى.

1933- يىلى «ئاپرېل ئۆزگىرىشىدىن» كېيىن ھەر بىر ۋىلايەت ۋە شەھەرلەردە يېڭىلىقلار پەيدا بولدى. چۆچەكتە ئۇيغۇر مەدەنىي-ئاقارتىش ئۇيۇشمىسى قۇرۇلدى. بۇ ۋاقىتقا كېلىپ «بىزنىڭ تاۋۇش» گېزىتىنى قايتا تەشكىل قىلىش تەشەببۇسى مەيدانغا چىقتى. خەلقپەرۋەر مىريۇسۇپ مىرزاھەدبايېۋنىڭ ھوزۇرىدا نىياز ئىسخاقى، مىريۇسۇپ جامالىي، مەھەممەتجان يۇسۇپوۋ، ئابدۇلخەي مۇناسپوۋ ۋە باشقىلار يىغىلىپ، مەزكۇر تەشەببۇسنى قوللاپ، تەشكىلىي ئىشلارغا كىرىشتى. نەتىجىدە «بىزنىڭ تاۋۇش» گېزىتىنى رەسمىي مەتبەگە كوچۈرۈش نىيىتىدە «سوۋسىنتورگ» شىركىتى ئەتراپىدىكى سودا-تىجارەتچىلەردىن مىريۇسۇپ مىرزاھەدبايېۋ، ۋاققاس رەيىمپوۋ، ناسىرجان سالىخ-جانبايېۋ ۋە باشقىلاردىن ئىئانە توپلاپ، گېزىتنىڭ مۇكەممەل چىقىپ تۇرۇشىغا سەرىپ قىلىنغان. بۇ ۋاقىتقا كېلىپ، يەنى 1934- يىلدىن باشلاپ گېزىتنىڭ باش مۇھەررىرى يەنە نىياز ئىسخاقى، مىريۇسۇپ جامالىي، فوزەيل مەخسۇم ئىسلاموۋ، ۋەلى ئەخمەت موللاشوۋلار مۇھەررىرى، غارىپ بۇرناشوۋ تەرجىمان بولۇپ ئىشلىگەن. بۇ گېزىتكە فوزەيل مەخسۇم «ئۆزبېك» تەخەللۇسى بىلەن ماتېرىياللار يېزىپ تۇرغان. گېزىتتە فوئات ئابدۇرىشىت، ئابدۇلغەزىز، ئەخمەتجان، مۇراتوۋ، فوئات سەيدىي، يۇسۇپ... ۋە فاۋزىلار ھەرىپ تەرگۈچى، خوسۇيىن بايمۇراتوۋ ھەم ھەرىپ تەرگۈچى ھەم كوررېكتور بولۇپ خىزمەت قىلغان. گېزىت ھېمىشەم ئىلىم-پەن يېڭىلىقلىرىنى، ئاياللار ئازاتلىقىنى تەرغىپ قىلىش بىلەن بىرگە خۇراپات ۋە جاھالەتكە قارشى تۇرۇش ئوخشاش ماۋزۇلارنى يورۇتۇپ بارغان. مەدەنىي-مائارىپ، خۇسۇسەن ئاياللار مائارىپىنى يۈكسەلدۈرۈشكە ئايرىم ئېتىۋار بېرىلگەن. گېزىتكە باشقا مەتبۇئاتلاردىن «پراۋدا»، «ئىزۋېستىيە» گېزىتلىرىدىن ماتېرىياللار تەرجىمە قىلىنىپ بېرىلگەن. شۇنىڭدەك «مۇئەللىم ئاۋال»، «مۇئاللىم سانى» دېگەن كىتابلاردىن پارچىلار ئېلان قىلىنغان. پېداگوگ ئىبراھىم بېكپولاتوۋ «بىزنىڭ تاۋۇش» گېزىتى مەتبەسىدە ئۆزىنىڭ «ھېساپ دەرسلىگى» كىتاۋىنى نەشر قىلدۇرغان.

«بىزنىڭ تاۋۇش» گېزىتىنىڭ ياڭراق ۋە جۇشقۇنلۇق ئاۋازىدىن قورققان شىڭ شىسەي 1935- يىلى گېزىتنى ھۆكۈمەت قارمىقىغا ئېلىۋالغان. 1937- يىلى ياز ئايلىرىدىن باشلاپ «بىزنىڭ تاۋۇش» گېزىتى «تارباغاتاي شىنجاڭ گېزىتى» بولۇپ ئۇيغۇرچە، خىتايچە چىقىشقا باشلىدى. ئۇيغۇرچە گېزىتنىڭ باش مۇھەررىرى يەنە نىياز ئىسخاقى بولدى. ئۇ شۇ يىلى ئۇيغۇر مەدەنىي-ئاقارتىش ئۇيۇشمىسىنىڭ نەشر ئەپكارى قىلىپ «يېڭى شىنجاڭ» دېگەن پەسىللىك ژۇرنالىنىمۇ نەشر قىلدى. بىراق جاللات شىڭ شىسەي نىياز ئىسخاقنىڭ مۇقەددەس ۋە ياللۇقلۇق خىزمەتلىرىدىن چوچۇپ ئۇنى 1938- يىلى قولغا ئېلىپ، 1944- يىلى يوشۇرۇن ھالدا ئۆلتۈرۈۋەتتى.

1944- يىلدىكى مىللىي ئازاتلىق ئىنقىلاۋىدىن كېيىن بولسا، چۆچەك شەھىرىدە «خەلق ئاۋازى»، «خەلقچى» گېزىتلىرى نەشر قىلىنىشقا باشلىدى. بۈگۈن بىز چۆچەك مەتبۇئاتىنىڭ ھولىنى سالغان «بىزنىڭ تاۋۇش» گېزىتىنىڭ 70 يىللىغىنى خاتىرلىگىنىمىزدە، ئۇنىڭ چۆچەك خەلق ئاممىسىنى ئويغىتىشتا كۆرسەتكەن مۇقەددەس پائالىيەتلىرىنى ئۇيغۇر مەتبۇئات تارىخىغا كىرگۈزىشىمىز بىلەن بىللە ئۇنىڭ باش مۇھەررىرى نىياز ئىسخاقنىڭ ئۆلمەس خىزمەتلىرىنى بۈگۈنكى ياش ئەۋلادقا تونۇتىشىمىز لازىم.

تۇرسۇن قاھھارىي.

سۈرەتتە: ئالمۇتا شەھىرى «فارمىن» كافېسىنىڭ دىرېكتورى ماگىلان شەرىپوۋ (ئوڭدا) يېقىندا بىشكېك شەھىرىدىكى ئۇيغۇر ئاسسوتسىئاتسىيەسىنىڭ پرېزىدېنتى ئىلدان ئايىپسوۋ ئارقىلىق قىرغىزستان دولەت ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ يېنىدا ئېچىلغان ئۇيغۇر بۆلۈمىنى تەبرىكلەپ دۇتار، تەمبىر سوغا قىلدى.

پ. ئەخمەت چوشەرگەن سۈرەت.

ۋېتېران مىننەتدارلىغى

كۆڭۈل كۆزى بىلەن

مەن 1905- يىلى ھازىرقى پانفىلوۋ ناھىيەسىنىڭ كوكتال يېزىسىدا ياغاشچى-ئۇستا ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلدىم. بىيىل 90 ياشقا كىرسەممۇ، ئۇ زەمنى ئىمەن ھىس قىلمەن. بىراق، بىر ئەپسۇسلىنىدىغان يېرىم ئوتتۇز بەش يىلدىن بېرى ھېچ نەرسىنى كورمەيمەن، قارىغۇ بولۇپ قالدىم. ئوتتۇز يىل مابەينىدە مېنى ئومۇرلۇك رەپىقەم گۈلسۇم يېتىلەپ يۈردى. ئاپارمىغان يېرى، كورسەتمىگەن دوختۇر، تېۋىپ قالمىدى، لېكىن كوزۇمگە داۋا تېپىلمىدى.

ھازىر ئالتە پەرزەندىم، يىگىرمە بەش نەۋرەم، ئون توققۇز چەۋرەم بار. ئۇلار ماڭا غەمخورچى. كەنجە قىزىم رىزۋانگۈلنىڭ قولىدا تۇرىۋاتىمەن. قىزىمنىڭ مېھرىۋانلىغىدىن ئىنتايىن رازىمەن.

مەن ئوتتۇزىنچى يىلغىچە ھەر خىل ئىشلاردا ئىشلەپ يۈرۈپ، كېيىن سوۋدا ساھاسىغا يوتكەلدىم. 1942- يىلى فاشىست باسقۇنچىلىرىغا قارشى مەيدانغا ئاتلاندىم. كوپلىگەن شىددەتلىك جەڭلەرگە ئىشتىراك قىلدىم. ئاخىرى غالىبىيەت بىلەن يۇرتۇمغا قايتىپ كېلىپ، ئىلگەركى ئىشىمنى داۋام قىلدىم. 1960- يىلى ئىككى كوزۇم ئاغرىپ، ۋۇقۇرىدا ئېيتقىنىمدەك كور بولۇپ قالدىمدە، پېنسىيەگە چىقتىم.

بىيىل مېنى ھاياجانلاندۇرغان ۋاقىئەلەرنىڭ بىرى ئۇلۇق غالىبىيەتنىڭ يېرىم ئەسىرلىك بايرىمىنىڭ تەنتەنىلىك نىشانلىنىشى بولدى. بۇ بىز ئۈچۈن ئەڭ قىممەتلىك بايرام. چۈنكى ئۇ ئازاتلىق، ئەركىنلىك ئۈچۈن جېنىنى قۇربان قىلغان مىللىونلىغان ئوغۇل-قىزلىرىمىزنىڭ خاتىرە كۈنى. غالىبىيەت كۈنى بىزدىن قالچە ژىراقلىغانلىرى، ئۇرۇش قاتناشقۇچىلىرىنىڭ سانى بارغانسىرى ئازايماقتا، ئۇلارغا بولغان ھورمەت-ئېھتىرام كۈچەيمەكتە. بىيىل بىز ئەينە شۇنداق ھورمەت، خەمخورلۇقنىڭ گۇۋاچىسى بولدۇق. جۇمھۇرىيىتىمىز پرېزىدېنتى نۇرسۇلتان نازارباييېۋ ھەر قاچان ئۇرۇش قاتناشقۇچىلىرىنى پەخىرلىنىش بىلەن تىلغا ئېلىپ، ئۇلارغا بارلىق جەھەتتىن ياردەم كورسىتىۋاتىدۇ.

بىيىل ئۇلۇق غالىبىيەتنىڭ ئەللىك يىللىغىدا ناھىيەمىزدە قالغان تورت يۈز ئۇرۇش ۋېتېرانى ئالاھىدە ھورمەت-ئىززەت، مېھىر-مۇھەببەتكە بولەندى. ئۇلارنى كوپلىگەن كوللېكتىۋلار تەكلىپ قىلىپ، تەسىرلىك ئۇچرىشىشلارنى ئۇيۇشتۇردى، زىياپەت بېرىپ، سوغىلارنى تەغدىم قىلدى. نامىمىزغا ئېيتىلغان ئىللىق سوزلەردىن بېشىمىز كوككە يەتكەندەك بولدى. مەن ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى كۆڭۈل كوزى بىلەن كورۇپ، ژۇرەك تەۋرىشى بىلەن تىڭشىدىم. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ رېداكسىيەگە موشۇ خەتنى يېزىپ، بىز-ئۇرۇش ۋېتېرانلىرىغا سەممىي ئىززەت-ھورمەت، غەمخورلۇق قىلغان ۋە بۈگۈنكى قىيىن زاماندا بىزگە چوڭ ئىمتىياز-يېنىكچىلىكلەرنى يارىتىپ بەرگەن جۇمھۇرىيەت ھوكۈمىتى بىلەن ناھىيە رەھبەرلىرىگە، مەمكىمە ۋە ئەمگەك كوللېكتىۋلىرىغا چىن قەلبىمدىن تەشەككۇر ئىزھار قىلىمەن.

ھېزىم نىيازوۋ،

ئۇرۇش ۋە ئەمگەك ۋېتېرانى.

كوكتال يېزىسى، پانفىلوۋ ناھىيەسى.

ئەدەبىيات سەھىپىسى

مىرزەخمەت مىرىبوۋ

يېڭى شېئىرلار

بىزنىڭ ناخشىمىز

«سەنمۇ ئېيتىپ تۈگىتەلمىگەن،
شۇنداق ناخشا بۇ تۈگىمەيدىغان».

تېيىپجان ئېلىيېۋ.

تۇغۇلغان يۇرتىنىڭ، ئانا ۋەتەننىڭ،
ئىشتىياق مېھرى ئەشۇ ناخشىمىز.
كۆرەش قىزىتىپ، توسقۇنى يېڭىپ،
ئۆلۈمنى ئۆلتۈپ مەغرۇر ياشايمىز.

تەڭرى تاغلىرى، تۇرپان ۋادىسى،
گوزەللىك، بايلىق- ئۇيغۇر زېمىنى.
كۆرەشچان، باتۇر ئوغۇل-قىزلىرىڭ،
چىن دىلدىن سويۇپ قوغدىغان سېنى.

ئەشۇ مۇقەددەس ئۇيغۇر ماكانى،
داڭقى تارالغان دۇنيا يۈزىگە.
ياتلاردا رەشىق قوزغاپ ئەسىرلەر،
ئەجنەبىلەرنى تارتقان ئۆزىگە.
تۇققان ماكانىدىن تەگمەستىن ئورۇن،
ياقا يۇرتلاردا ژۇرىمىز ژىتىم.
قېدىم تارىختا يېزىلغان ئۆچمەس،
نامۇ-شەرىپىڭ ئۇيغۇرىيە ئېتىڭ.

تۈگىمەس بىزنىڭ ناخشىمىز ۋەتەن
ئەدرۇ-قىممىتىڭ ئۆتتى بىزلەرگە.
ئىستىقلال تۇغىن قاداپ كوكسۇڭگە،
قۇتلۇق توپاڭنى سۈرسەت كوزلەرگە...

كورسەم ئىدى

كورسەم ئىدى ئەركىنلىگىڭنى،
شاتـشادىمان تەلپۈنگىنىڭنى.
ئۇيغۇرستان، ئىستىقلال تۇغۇڭ،
ئاسمىنىڭدا يەلپۈنگىنىنى.

كورسەم ئىدى ئانا ۋەتەننىڭ،
دوستلار ئوخشاش تۇرغىنىن سەپكە.
كورسەم ئىدى ژۇرەك ئارمىنى-
يەتكىنىنى چىن ھۆرىيەتكە.
ئوغۇزخاندىن سەئىدخانغىچە،
ئوتتى خانلار تەختىنى تىكلەپ.
كۆرەش-جەڭدە قانلار ئورنىغا،
كەلگەن ئىدى بەختىمىز كوكلەپ.
قىلىچىدىن قان تامغان جاللات،
قانچە-قانچە زوزۇڭ تالاڭ ئوتتى.
«قۇل بولۇپ بىز ژۇرگىچە ھايات
ئولگەن ئارتۇق» دەپ ئەل كۈرەشتى.
سەددىچىندىن كەلگەن ئەجدىھا،
ئۇيغۇر ئىلىگە خوجا- بەگ بولدى.
ياتـياۋۇزنى بېقىپ باي زېمىن،
خەلقى سەرسان، ئەلەمناك بولدى.
ئۇيغۇر ئېلى مۇقەددەس زېمىن،
پەرزەنتلىرىڭ تاپمىدى تىنىم.
ئەجداتلارنىڭ روھلىرى يولەپ،
جەڭ قىلار دەپ «ئولۇم يە، كورۇم!»

كېلەر پۇرسەت

بىزگىمۇ پۇرسەت كېلەر، پۇرسەت كېلەر،
ئېسىپ بولار شاتـخوراملىق يورۇق
كۈنلەر.
تەغدىرنىڭ تەقەززاسى كاژىلىق قىلىما،
تەڭ بولايلى دوستلار بىلەن ئەندى بىزلەر.

قاراڭغۇ بولسا ئاينىڭ ئون بەش تۈنى،
نۇر چېچىلىپ يورۇپ كېتەر ئون بەشىدە.
مەزلۇم ئەل ئۇيغۇرنىڭمۇ ياڭراپ ئۈنى،
ئېيتار سوز ئەندى جاھان مىنبىرىدە.

بىزنىڭ ھەم تا ئەزەلدىن ئېلىمىز بار،
كىمدىن كام؟ ناخشاـئۇسسۇل ھۈنىرىمىز.
كىمدىن كام؟ پاراسەت ھەم ئويىمىز بار،
ۋەتەن دەپ ئۇرۇپ تۇرار ژۇرىگىمىز.

بىزدىمۇ بارغۇ ئىدرەك، غورۇر، نومۇس،
بىزگىمۇ تەئەللۇقتۇ شانۇـشەرەپ.
توشقانىنى ئولتىرەركەن ھەتتا قومۇش
ئۇيغۇرنى تەغدىر ھامان كېلەر سورەپ.

ئېنىمىز، ئويىمىزگە بولۇپ شېرىك،
كەلگۈندى «ۋاپادار» بوپ قىلار ئاخماق.
ھۆرلىككە ئىنتىلسەكمۇ ھەر قەدەمدە،
زوراۋان بېشىمىزغا ئۇردى توخماق.

مەھكۇملۇك ژىغا ئارىلاش كۇلكىمىزدە،
ئۆزىمىز ئىگە ئەمەس ئەركىمىزگە،
ئىككى ئەسىر ھاپاش قىلىپ كەلدۇق مانا،
سەددىچىنلىق رودۇپاينى يەلكىمىزدە.

ماڭ! دېسە مېڭىپ كەلدۇق، ئولتار دېسە،
ئولتىرىپ شۇنى يېدۇق «غوجام» بەرسە،
بايلىق ۋە مەنسەپ ئۈچۈن سېتىلغانلار،
بوينىمىزنى باغلاپ بەردى ھاجەت بولسا.

قانچىلار ئانا يۇرتتىن كەتتۇق تېنەپ،
ژۇرىمىز ھاۋاسىنى سويۇپ، كىنەپ.
ئوزىگە ئوزى ئىگە بولالماستىن،
خورلۇقتا ئورتىنىدۇ قانچە ژۇرەك.

ژۇرىمىز يەنە قانچە پۇرسەت كۈتۈپ،
بارىدۇ ئۈمۈت بىلەن ۋاقىت ئوتۇپ.
ئانا يۇرتىنىڭ دەردىدە بويۇن قىسىپ،
كېتىمىزمۇ ھەر يەردە بىزلەر ژۇتۇپ.

ۋا مېنىڭ قېرىنداشىم، ۋەتەنداشىم،
ئەلەمدىن زىدە بولدى ئىچىمـتېشىم.
گاڭگىراپ جۇدالىقنىڭ زەرداۋىدا،
ھەسـھەستە مىڭ كويۇلۇپ قاتار بېشىم.

ھەمنەپەس تۇرۇلمەستىن بىلىگىمىز،
ھالاكەت يەلكۈسى بۇ ژۇرگىنىمىز.
پۇرسەتنى قولدىن بېرىپ قويساق يەنە،
ئۇرۇشتىن مەڭگۈ توختار ژۇرىگىمىز.

بىر ئەلەم قالدى

بۇرادەر مەرتلىكتىن، مېھىرـشەپقەتتىن،
سوزلىسەڭ دىللارنى ئېتسەن مايىل.
ۋاھ، خالى ئەمەسسەن پايدا ئالداشتىن،
قەدىمىڭ سېنىڭمۇ ئەمەسكەن دادىل.

كىملەرگە ئىقىدەڭ شەپقىتىڭ توكتىڭ،
كىملەرگە كوزۇڭنىڭ سالمىدىڭ قىرىن.
ئۇمۇتنى ئاخلىماي، پايدىنى ئۇتتۇڭ،
ئىشەنگەن بىلمىدى قەلبىڭنىڭ سىرىن.

سەندىكى ياخشىلىق، ساخاۋەت، مەرتلىك،
«بىر سىقىم» ئالدىدا بوپ قالدى نالە.
بۇ ژۇرەك ناپاكتىن بولىدۇ دەرتلىك،
مەرتلىكنى سەن كىمگە قىلدىڭ ھاۋالە.

نەپسىڭنىڭ ئالدىدا بولۇپ بېچارە،
پايدىغا ئەشۇ كۈن پۈككۈزدىڭ سەن تىز.
دوستلۇقتىن نۇر ئالغان ساڭا ئىشەنگەن،
قاپـقارا بوپ قالدى ماڭا ئاپپاق يۈز.

ھەقىقەت ئالدىدا يەرگە قارايسەن،
يالغاننى ھەقىقەت دېمىگىن زادى.
بىلمەن، ئوزەڭنى بىر مەرت سانايسەن،
ژۇرەكتە سېنىڭدىن بىر ئەلەم قالدى.

ئىككى شائىر

مۇقاغالى، ئىليا شائىر دوست ئېدى،
ئىككىسىنىڭ ژۇرەك قەلبى قوش ئېدى.
شائىرلىقنىڭ دۇلدۇلىغا مىنگىشىپ،
بىللە ژىغلاپ، ئوتكەن بىللە كۈلۈشۈپ.

ئىككى شائىر بەگۋاش ئېدى، شوق ئېدى،
ئىلھاملىرى كويۇۋاتقان ئوت ئېدى.
بىرى قازاق، بىرى ئۇيغۇر بالىسى،
كوكۆللەردە يوق ئېدى كىر، ئالىسى.

موسكۋانىڭ كوچىسىدا ئىككىسى،
بىللە ژۇرۇپ ياڭرىغاندى كۈلكىسى.
ئىككى شائىر بېرىلگەندى شاراپقا،
ئارزۇلىرىن چىقىرالماي روياپقا.

شۇنىڭ بىلەن بېسىپ ئۇلار پۇغاننى،
بوسۇپ ئوتمەك بولدى توراپ تۇرغاننى،
قازاق، ئۇيغۇر ناخشىسىنى ۋاقىراپ،
ژۇرگەن ئېدى بىر بىرىدىن ھال سوراپ.

ئۇلار ئەركىن كەڭ دۇنياغا پاتمىدى،
كورەلمەسلەر دايىم چەتكە تاشلىدى.
ناخشىلىرى قىلىپ خەلقى تىلىدا،
يادلىنىدۇ مەڭگۈ ئۇچمەي دىلىدا.

تىنەپ ئوتەر

دەيدىغان ئەزەلدىنلا دانا خەلقىم،
«ئاخماقنىڭ بولماس ھەرگىز چوڭـكىچىگى»
ئاجراتماي ئۇلار ھەقنى، راستـيالغاننى،
«ھاۋشويدۇ» ھايداقچىنىڭ بوپ كوچۇگى.

ئاخماقلار ئادەملەرنىڭ «دانىشمىنى»
كورىدۇ باشقىلارنىڭ بواسا مىنى.
ئوزىنى تونۇتۇشقا مەستانە بوپ،
دەپسەندە قىلماق بولار دايىم سېنى.

ئويلىماي سوز قىلغاننى ئاخماق دەيمىز،
ئويلىماي ئىش قىلغاننى ئاخماق دەيمىز.
ھاماقەت چالۋاقىغان ئوندىقلارنى،
باشقىلار قولىغا ئوتقان توقماق دەيمىز.

ئاقماقلار پۇشايماندىن «كويىنەك» كىيەر،
ھەسەتتە، كۈندەشلىكتە ئىچى كويەر.
ھەق بىلەن ناھەقلىقنى ئاجرىتالماي،
بىر ئومۇر گاڭگىراشتا تىنەپ ئوتەر.

ژۇرگىمدىن سۆنمەن

يازغان شېئىرىم ئاياقلاشسا بىر مەزگىل،
ئالدىرايمەن ئەلگە بېرىپ يەتسۇن دەپ.
قانات قاققان قۇش بالىسى مىسالى،
ئۇگىسىدىن ئۇچۇم بولۇپ كەتسۇن دەپ.

مىسرالارغا تۈگۈپ جوشقۇن ئويۇمنى،
خۇمارىمدىن شۇندا چىققان بولىمەن.
ھاياجانلىق ھىسلار بىلەن خەلقىمگە،
ژۇرەك تەپتىم ئىجادىمنى سۇنىمەن.

ئەژداتلارنىڭ روھى مېنى قوللىسۇن،
نىيەت قىلغان مەخسىتىمگە يېتەي مەن.
ياتقان ئىلھام ئوتۇم ئوچۇپ قالمىسۇن،
ئىجادىيەت داۋىنىدىن ئوتەي مەن.

ياشلىقنى كىنەش

خىيال قىپ يولۇمدا كېلىمەن ئاستا،
ئوتكەنكى ئومۇرنىڭ بېتىنى ئېچىپ
قاناتلىق ئويلىرىم بىر كوكتە، پەستە،
ئۇچىدۇ توسقۇنسىز تاغ، دېڭىز ئېشىپ.

ئەسلىسەم ياشلىقنىڭ گۈلۈستاننى،
خوشاللىق دەملىرى ئورايدۇ دىلنى.
باھاردەك ياشنىغان شۇ پەيتلىرىم،
بىر پۇرسەت يېنىشلاپ كەلسىچۇ قېنى.

ھە، بەزەن خۇمار قىپ كەلمەسكە، يوققا،
تاسقايدۇ ئويۇمنى ھايات غەلۇرى.
ژۇگەنسىز خىيالغا سالالماي نوختا،
مەن كىنەپ ئىزدەيمەن ياشلىق دەۋرىنى.

هاياتلىق سىرىنىڭ ئېگىگە يەتمەي،
بەس دەيمەن ئوزەمنى كېتىمەن بەزلەپ.
بۇگۈنكى دەملىرىم قەدرىنى بىلمەي،
ئوتكەننى ئارمان قىپ ژۇرمەستىن لەيلەپ.

دوستلارغا

دوستلارنى ئىلغا قىلالماي قالغان،
بۇ ھاياتلىقتا پەقەت مەن ئەمەس.
چىن ئىخلاس بىلەن ۋاپادار بولغان،
ھەقىقي دوستنى تېپىش ئېكەن تەس.

ژۇرگەن ئېكەنمۇ بەزى «دوستلىرىم»،
مەنپىيەت ئۈچۈن مېنى قەدىرلەپ.
كەتكەندە ئامەت قېچىشتى ئۇلار،
كورگۈسى كەلمەي ھەر يانغا چەتنەپ.

سۇرۇنۇپ كەتسەم كۈلدى بىرلىرى،
پىتنەـپاساتلىق سوزىنى ئېيتىپ.
دەردىـھالىمغا يەتكۈسى كەلمەي،
شۇ بىر ئەلەمكەن كەتسە قول شىلتىپ.

كىمنىڭ كىملىگى ئايرىلدى مەيلى،
ئاچتى كوزۇمنى بۇ ئاچچىق سىناق.
ئاداۋەت تۇتماي ژۇرىمەن ھېلى،
يەنە دوستلار دەپ يېيىپ مەن قۇچاق.

باغدات باراتوۋ.

ئالىمجان قاسىموۋ

ئۇيغۇر خەلقى يەنە بىر زىيالىيسىدىن ئايرىلدى. جۇمھۇرىيەتلىك «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە ئۇنىڭ قوشۇمچىسى «يېڭى ھايات» گېزىتلىرى باش مۇھەررىرىنىڭ «يېڭى ھايات» بويىچە سابىق ئورۇنباسارى، فىلوسوفىيە پەنلىرىنىڭ نامزىتى، پېشقەدەم ژۇرنالىست ئالىمجان قاسىموۋ تۇيۇقسىز ۋاپات بولدى.

ئۇ 1932-ژىلى ئالمۇتا ۋىلايىتى ئۇيغۇر ناھىيەسىنىڭ چارىن يېزىسىدا تۇغۇلغان. ئەمگەك پائالىيىتىنى ئەللىگىنچى ژىلى شۇ ناھىيەدىكى سۋېردلوۋ نامىدىكى كولخوزدا قاتاردىكى كولخوزچى بولۇپ ئىشلەشتىن باشلىغان. 1955-ژىلى قازاقستان دۆلەت ئۇنىۋېرسىتېتىنى تاماملىغاندىن كېيىن چارىن يېزىسىدىكى ئوتتۇرا مەكتەپتە مۇئەللىم، دىرېكتورنىڭ ئوقۇش ئىشلىرى بويىچە ئورۇنباسارى، 1957-1961- ژىللىرى ئۇيغۇر ناھىيەلىك كومسومول كومىتېتىنىڭ ئىككىنچى، بىرىنچى كاتىۋى بولۇپ ئىشلەيدۇ. 1961-64- ژىللىرى سۋېردلوۋ نامىدىكى كولخوز پارتىيە كومىتېتىنىڭ كاتىۋى بولغان. 1966-ژىلى ئالمۇتا ئالىي پارتىيە مەكتىۋىنى تاماملىغاندىن كېيىن ئالىمجان قاسىموۋ توققۇز ژىل داۋامىدا ئالمۇتا ۋىلايەتلىك پارتىيە كومىتېتىدا جاۋاپكەرلىك خىزمەتلەردە بولىدۇ. 1975-ژىلدىن 1992-ژىلى ھۆرمەتلىك پېنسىيەگە چىققىچە «يېڭى ھايات» گېزىتىنىڭ مۇھەررىرى، «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە «يېڭى ھايات» گېزىتلىرى باش مۇھەررىرىنىڭ «يېڭى ھايات» قوشۇمچىسى بويىچە ئورۇنباسارى بولۇپ ئىشلەيدۇ.

ئالىمجان قاسىموۋ قەيەردە، قانداق ئىشتا ئىشلىمىسۇن، ئۆزىگە تاپشۇرۇلغان ۋەزىپىلەرگە چوڭ جاۋاپكەرلىك بىلەن قارىغان. ئۇ ئادەملەر بىلەن ئىشلەشنى بىلىدىغان، ئۆزىگە تەلەپچان ئادەم بولغان. ئۇنىڭ خىزمىتى ھۆكۈمەت تەرىپىدىن مۇناسىپ باھالىنىپ، ئىككى قېتىم جۇمھۇرىيەت ئالىي كېڭىشىنىڭ پەخرىي گراموتىسى ۋە مېداللار بىلەن مۇكاپاتلانغان.

ئالىمجان قاسىموۋنىڭ يارقىن قىياپىتى ئۇنى بىلىدىغانلارنىڭ خاتىرىسىدە مەڭگۈ ساقلىنىدۇ.

ئۇيغۇر ناھىيەسىنىڭ ھاكىمى، ناھىيەلىك مەسلىھەت دېپۇتاتلىرىنىڭ ژىغىنى، جۇمھۇرىيەتلىك «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە ئۇنىڭ قوشۇمچىسى «يېڭى ھايات» گېزىتلىرى باش مۇھەررىرىنىڭ سابىق ئورۇنباسارى، فىلوسوفىيە پەنلىرىنىڭ نامزىتى

ئالىمجان قاسىموۋنىڭ

مەزگىلسىز ۋاپات بولۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن مەرھۇمنىڭ ئائىلىسىگە ۋە ئۇرۇق-تۇققانلىرىغا چوڭقۇر قايغۇرۇپ تەزىيە بىلدۈرىدۇ.

ئۇيغۇر ناھىيەسى «گۈلىستان» كولخوزىنىڭ باشقارمىسى ۋە چارىن يېزا ھاكىمىيىتى «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە ئۇنىڭ قوشۇمچىسى «يېڭى ھايات» گېزىتلىرى باش مۇھەررىرىنىڭ «يېڭى ھايات» بويىچە سابىق ئورۇنباسارى

ئالىمجان قاسىموۋنىڭ

مەزگىلسىز ۋاپات بولۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن مەرھۇمنىڭ ئائىلىسىگە ۋە ئۇرۇق-تۇققانلىرىغا چوڭقۇر قايغۇرۇپ تەزىيە بىلدۈرىدۇ.

ئۇيغۇر ناھىيەسىدە ئىستىقامەت قىلىۋاتقان بىر توپ دوست-بۇرادەرلىرى ناھىيەلىك مەمۇرىيەتنىڭ بۆلۈم باشلىقى ماخمۇت قاسىموۋقا ئاكىسى

ئالىمجان قاسىموۋنىڭ

مەزگىلسىز ۋاپات بولۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن چوڭقۇر قايغۇرۇپ تەزىيە بىلدۈرىدۇ.

تالغىر ناھىيەسى كالىنىن يېزىسىنىڭ يۇرت- جامائىتى مەرىپەتچى-ئۇستاز پەخرىدىن خەيرىدىنوۋقا ئاتىسى

خەيرىدىن باھاۋدىن ئوغلىنىڭ

ۋاپات بولۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن مەرھۇمنىڭ ئائىلە-تاۋابىئاتىغا، ئۇرۇق- تۇققانلىرىغا چوڭقۇر قايغۇرۇپ تەزىيە بىلدۈرىدۇ.

گېزىتلىرىمىز جانكۆيەرلىرى

ھىممەت

خەلقىمىزدە «ئالتۇننىڭ قەدرىنى زەرگار بىلىدۇ» دېگەن سۆز تولىمۇ ئورۇنلۇق ئىكەنلىكىنى يەنە بىر ئىسپاتلاپ قالدىم.

كۆز قارچۇغىمىزدەك ئەتىۋالاپ كېلىۋاتقان گېزىتلىرىمىز «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە «يېڭى ھايات»قا ئالدىمىزدىكى 1996-ژىلغا مۇشتىرى توپلاش باشلانغانلىقىنى گېزىتلىرىمىزدا بېسىلغان ئېلانلاردىن خەۋەر تاپقان دوستلىرىمدىن بىرى ئابدۇسالام ئوسمان يېقىندا رېداكسىيەمىزگە كىرىپ كەلدى. سالاملاشقاندىن كېيىن ئۇنىڭ گېزىتىمىزگە بىرەر ماتېرىيال ئەكەلگەنلىكىنى سورىغىنىمدا، ئۇ بۇ قېتىم باشقا ئىش بىلەن يەنى ھەر ژىلقىدەك گېزىتلىرىمىزغا مۇشتىرى توپلاش ئىشىغا ياردەملىشىدىغانلىقىنى ۋە ئۇن دانە «يېڭى ھايات» گېزىتىگە ئاقچا ياردەم قىلىدىغانلىقىنى ئېيتىپ، ئۆزىنىڭ بىر ئايلىق پېنسىيە پۇلىغا قوشۇپ 2140 تەڭگىنى ئېلىپ كەلگەنلىكىنى ئىزھار قىلدى.

ئابدۇسالام بىلەن يېقىن تونۇشلاردىن بولساقمۇ، ئۇنىڭ پېنسىيەگە چىققانلىقىنى ئاڭلاپ، گېزىتلىرىمىزنىڭ جانكۆيەرى، كۆپ ژىللاردىن بېرى ھەر ئىككىلا گېزىتقا ماقالە، خەۋەر، ئوچېركلارنى يېزىپ كېلىۋاتقان قەلەمداش دوستىمىزنى قىسقىچە تونۇشتۇرۇپ ئۆتۈشكە توغرا كەلدى.

ئابدۇسالام ئوسمانوۋ ئەسلى غۇلجا ناھىيەسىگە قاراشلىق ئابلاش يېزىسىدا دېھقان ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. ئالەنى ئامىنەم ئۇ ئىككى ياشقا كىرگەندە ۋاپات بولىدۇ. غەمگۇزار ئانا ئوغلىغا ژىتىمچىلىقنى بىلدۈرمەي، تەربىيەلەيدۇ. ئا. ئوسمانوۋ غۇلجا شەھىرىدىكى تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنى تۈگەتكەندىن كېيىن 1957-ژىلى ئۈرۈمچى شەھىرىدىكى شىنجاڭ پېداگوگىكا ئىنستىتۇتىنىڭ تىل-ئەدەبىيات فاكۇلتېتىغا چۈشۈپ ئوقۇيدۇ.

1960-ژىلى ئىنستىتۇتنى مۇۋاپپەقىيەتلىك تۈگەتكەن ئابدۇسالام تۇغۇلغان يۇرتىغا قايتىپ كېلىپ، ئىككى ژىل ئىسلاميۇزى يېزىسىدا مۇئەللىم بولۇپ ئىشلەيدۇ.

تەغدىرنىڭ تەتۈر شاملى تۈپەيلى، باشقا ۋەتەنداشلار قاتارىدا ئابدۇسالاملار ئائىلىسى 1962-ژىلى قازاقستان دىيارىغا كۆچۈپ چىقىشقا مەجبۇر بولىدۇ. دەسلەپ ئۇلار چېلەك ناھىيەسىنىڭ قارايوتا يېزىسىغا ئورۇنلىشىپ ياشايدۇ. بىراق، خۇددى يىلتىزى بىلەن قومۇرۇلغان دەرەخنىڭ ئۆزگە يەرلەرگە ئوزلىشىپ، تۇتۇپ كېتىدىغىنى قىيىن بولغىنىدەك، ئابدۇسالام تۇرمۇشىنىڭ كۆپ ئېغىرچىلىقلىرىغا دۇچ كەلدى ۋە ئۇنى تارتماسقا ئىلاجى يوق ئىدى. ئۇ قۇرۇلۇشتا ئىشلەپ، ئائىلىسىگە يار-يۆلەك بولدى. ئۇ ئەشۇ قارايوتىدا ئۆي-ئوچاقلىق بولۇپ، بىر قانچە ژىل ئىشلىگەندىن كېيىن 1970-ژىلى ئالمۇتا شەھىرىنىڭ زارە ۋوستوكا مەھەللىسىگە كۆچۈپ كېلىدۇ. كەلگەندىن كېيىن ئابدۇسالام بۇ يەردە ھەر خىل ئىشلاردا تىرىشىپ ئىشلەش بىلەن ئۆز ئۆمرىنى باللىرىنى تەربىيەلەشكە بېغىشلىدى. ئۇ ھەر قانداق ئىشتا بارلىق كۈچ-قۇۋۋىتىنى سەرپ قىلغان ھالدا ۋىژدان ئەمرى بىلەن ئىشلەپ، ھار-نومۇس بىلەن ياشاشنى بىلدى. شۇڭلاشقا ئابدۇسالام ئوسمانوۋ بۈگۈنكى كۈندە ياخشى، خاتىرجەم تۇرمۇش كەچۈرۈۋاتقانلارنىڭ بىرى. ئۇ ئۆمۈرلۈك يولدىشى ئامىنەم بىلەن بەش پەرزەنتىنى ئوستۇرۇپ، قاتارغا قوشتى.

م. ھەمرا.

ئالمۇتا شەھىرى.

تەبرىكنامە

ئابدۇسالام ئوسمانوۋقا

ئالمۇتا شەھىرى زارە-ۋوستوكا مەھەللىسى

ئائىلىمىزنىڭ باش پاناسى، ئانىمىزنىڭ ھالال جۈپتى، ھەممىمىزگە قەدىردان ئىنسان-ئاتىمىز ئابدۇسالام سىزلى بىز پەرزەنتلىرىڭىز، قېرىنداشلىرىڭىز بۈگۈن ئاتمىش ياشقا تولغان مۇبارەك كۈنىڭىز بىلەن چىن قەلبىمىزدىن تەبرىكلەيمىز. سىز مۇشۇ ياشقا يەتكىچە ھاياتىڭنىڭ ئىسسىق-سوغىنى بېشىڭدىن كەچۈرۈپ، دوستلارغا قەدىردان، يۇرت-جامائەت ئىشىغا بېرىلگەن كىچىك پېئىل، خەلققە خىزمەت قىلىشنى راھەت ھېساپلايدىغانلىقىڭىز بىلەن قەدىرلىكسىز.

بىز پەرزەنتلىرىڭىزلى مېھرىۋان ئانىمىز ئىككىڭلار ئۆستۈرۈپ قاتارغا قاتقىنىڭلارغا چەكسىز مىننەتدار بولۇپ باش ئېگىمىز. بۇندىن كېيىنكى ھاياتىڭىزغا خاتىرجەملىك، تېنىڭىزگە سالامەتلىك ھەم ئۇزاق ئۆمۈر تىلەيمىز.

تەبرىكلىگۈچىلەر: ئۆمۈر يولدىشىڭىز ئامىنەم، پەرزەنتلىرىڭىز ئابۇبەكرى-سېلىمەم، پەرىدەم-ئىمىنجان، ئاسىيەم-شاۋكەت، سانىيەم، روستەم، قېرىنداشلىرىڭىز: خالىدەم، ئەيساجان-ئامىنەم، ئابدۇۋاجىت-كامىلەم، ئەزىمجان-شەمشىنۇر، مەمتىمىن-پاتىگۈل.

سالامەتلىكىمىز ئۆز قولىمىزدا

1996-ژىلنىڭ بىرىنچى يانۋارىدىن باشلاپ قازاقستاندا مەجبۇرىي تىببىي ستراخوۋانىيە توغرىلىق قانۇن ئىشلەشكە باشلايدۇ. ۋىتسې-پرېمېر ئىمانغالى تاسماغامبېتوۋ، سالامەتلىكنى ساقلاش ۋە مالىيە مىنىستىرلىكلىرىنىڭ، شۇنداقلا تىببىي ستراخوۋانىيە فوندىنىڭ رەھبەرلىرى ھۆكۈمەتتە ژۈرگۈزگەن مەتبۇئات كونفېرېنسىيەسى ئەينە شۇ ماۋزۇغا بېغىشلاندى.

ئى. تاسماغامبېتوۋنىڭ تەكىتلىشىچە، مەجبۇرىي تىببىي ستراخوۋانىيەگە بارلىق پۇقرالار جەلىپ قىلىنىدۇ، بۇ ئاھالىنى ئالاھىدە تىببىي تىزىمغا ئېلىش دېگەن سۆز. ئىشلەۋاتقان ئادەملەرنىڭ بىر قىسمىنى ئىش بەرگۈچىلەر ئۆز ھوددىسىگە ئالىدۇ، پېنسىيونېرلار، ستۇدېنتلار، باللار ۋە ئاكالار بىلەن جۇمھۇرىيەتلىك فوندىنىڭ بۆلۈملىرى شۇغۇللىنىدۇ.

دۆلەت باللار ۋە تۇغۇت ئۆيلىرىگە، سىل، ئونكولوگىيەلىك ۋە ئەسەبىي ئاغرىقلار دىسپانسېرلىرىغا، ئاكالار ئۆيلىرىگە، شۇنداقلا «تېز ياردەم» ھەقسىز خىزمىتىگە تىببىي جەھەتتىن خىزمەت قىلىشنى ئۆز ئۈستىگە ئالىدۇ.

كەلگۈسىدە ھەر بىر قازاقستانلىققا تىببىي پاسپورت بېرىلىدۇ. ئۇ دوختۇر بىلەن بىمارنىڭ ۋاقتىنى تېجەپلا قالماستىن، بەلكى ئاغرىقنىڭ ئۆز ۋاقتىدا داۋالىنىشىغا ياردەم بېرىدۇ.

(قاز تاگ).

سەنئەتكارنىڭ ئىجادىي ھېساۋىتى

كومپوزىتور، بەستىكار سازەندە زەينۇللام سىيتەكوۋقا كۆرسىتىلىۋاتقان ھۆرمەت يۈزىسىدىن قازاقستان مەدەنىيەت مىنىستىرلىكى، جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزى ۋە كومپوزىتورلار ئىتتىپاقى سەنئەتكارنىڭ ئىجادىي ھېساۋات كېچىنى بەلگۈلىدى.

ئالمۇتا پاختا رەختلىرى كومبىناتىنىڭ مەدەنىيەت سارىيىدا 27-نويابىر سائەت 3 دە ئۆتىدىغان كومپوزىتورنىڭ ئىجادىي كېچىدە ئۇنىڭ تەرىپىدىن ئىجات قىلىنغان ناخشىلار ئىجرا قىلىنىپ، ئۇنىڭ پائالىيىتى كەڭ جامائەتچىلىك بىلەن تونۇشتۇرۇلىدۇ.

تىياتىر دىرېكتورىنىڭ ئورۇنباسارى، سەنئىتىمىز غەمخورچىسى زەينۇللام سىيتەكوۋنىڭ بۇ ئىجادىي ھېساۋاتىغا كەلگۈچىلەرگە مەدەنىيەت سارىيى ئىشىكى ئوچۇق.

س. ئىسكەندەرىي.

باش مۇھەررىر
ي. تازاماتوۋ.

يېڭى ھايات
ئالمۇتا، 480044
تېمىريازېۋ كوچىسى
50 بىنا، 8 قەۋەت

گېزىتنى تەسىس قىلغۇچى:
قازاقستان جۇمھۇرىيىتى
مىنىستىرلار كابىنېتى

نۆۋەتچى مۇھەررىر
يالقۇن سىمەدىي

تېلېفونلار: قوبۇلخانا- 59-84-33، باش مۇھەررىرنىڭ ئورۇنباسارى 01-92-33، مەسئۇل كاتىپ-06-86-33، ئىجتىمائىي-سىياسىي، مەدەنىيەت بۆلۈملىرى-81-86-33، ئەدەبىيات ۋە سەنئەت بۆلۈمى- 27-86-33، ئىختىسات بۆلۈمى- 50-86-33.

تىراژى 4440

«Йеңи хаят» («Новая жизнь»), индекс 65359, приложение республиканской общественно-политической газеты «Уйгур авази», регистрационное свидетельство № 480, выдано Министерством печати и массовой информации Республики Казахстан.

Газета отпечатана в республиканском газетно-журнальном Издательстве «Деуiр», Алматы, 480044, пр. Ленина, 2/4.

گېزىتىمىز سەھىپىلىرىدە بېسىلغان ماقالىلار مۇئەللىپلىرىنىڭ مەۋقەسى تەھرىراتىمىزنىڭ مەۋقەسى بولۇپ ھېساپلانمايدۇ. تەھرىراتتىن ماتېرىياللار قايتۇرۇلمايدۇ ۋە جاۋاپ بېرىلمەيدۇ.

ئانا يۇرتۇڭ ئامان بولسا، رەڭگى-روييۇڭ سامان بولماس

يېڭى ھايات

ЖАҢА ӨМІР

1995 - يىل
2 - دېكابر
№47
شەنبە
(4004)
ئەركىن باھا

جۇمھۇرىيەتلىك ئىجتىمائىي-سىياسىي «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتىنىڭ ھەپتىلىك قوشۇمچىسى 1970 - يىلى 1 - يانۋاردىن باشلاپ چىقىۋاتىدۇ.

پارلامېنتقا مۇناسىپ كىشىلەرنى سايلايلى!

5 - دېكابر - سېناتنىڭ، 9 - دېكابر - مەجلىسنىڭ سايلام كۈنى

سايلام ھارپىسىدا يېڭى مەسىلىلەر پەيدا بولدى

سايلامنىڭ بارلىق ئوكرۇگلاردا كۆڭۈلدىكىدەك ئۆتىدىغانلىقىغا ئۆزىنىڭ گۇمانلىنىدىغانلىقىنى، جۇمھۇرىيەت پارلامېنتىغا سايلام ئۆتكۈزۈشنىڭ پۈتكۈل تارىخىدا بىرىنچى قېتىم ژۇرنالىستلارغا رەسمىي ئادەم، مەركىزىي سايلام كومىسسىيەسىنىڭ رەئىسى يۇ. كىم بىلدۈردى. ئۇ ئاممىۋى ئەخبارات ۋاسىتىلىرى ۋەكىللىرىگە بېغىشلانغان مەتبۇئات كونفېرېنسىيەسىدە دېپۇتاتلىققا نامزاتلارنىڭ ئۆزلىرىدىمۇ، ئۇلار ئاۋازغا چۈشىدىغان ئوكرۇگلاردىمۇ ئاكتىۋلىقنىڭ تۆۋەنلىگىگە ئەپسۇسلىنىدىغانلىقىنى ئىزھار قىلدى. ئۆتكەن سايلاملاردىن پەرقلىق شۇنىڭدەكى، ھازىرغىچە نامزاتلار مەتبۇئاتتا، رادىو ۋە تېلېۋىدېنىيىدە ئومۇمەن سۆزگە چىقىۋاتقىنى يوق. دېپۇتاتلىق مانداتقا ئۈمۈتكارلارنىڭ سايلىغۇچىلار بىلەن ئۇچرىشىشلىرىغا ئادەم ناھايىتى ئاز يىغىلماقتا. قىلىپلاشقان ئەھۋالنىڭ سەۋەپلىرىگە توختالغان مەركىزىي سايلام كومىسسىيەسىنىڭ رەئىسى ھاكىملار ئۆزلىرى ئاۋازغا چۈشىدىغان ئوكرۇگلاردا ئۇلارنىڭ باشقا نامزاتلارغا قارشى ھەرىكەتلىرى بايقىلىۋاتقانلىقىنى تەكىتلىدى. بۇ ئۇلارنىڭ باشقا ئۈمۈتكارلارغا سايلام ئالدىدىكى كامپانىيەدە ياردەملىشەلمەيۋاتقانلىقىدىمۇ ياققال كۆزگە چۈشىدۇ.

دېگەن بىلەن، يۇ. كىم بۈگۈندىن سايلام بويىچە ئاچار خۇلاسە چىقىرىش كېرەك، دېگەن چۈشەنچىدىن يىراق ئىكەنلىگىنى ئالاھىدە قەيت قىلدى. مەركىزىي سايلام كومىسسىيەسىگە بۇنىڭدىن ئىلگىرىكى سايلاملاردىكىگە قارىغاندا سايلام كومىسسىيەلىرىنىڭ، ھاكىمىيەت ئورگانلىرىنىڭ ھەرىكىتى توغرىلىق چېقىملارنىڭ خېلە ئاز چۈشىۋاتقانلىقىنىڭ ئۆزى جەمىيەتتىكى سىياسىي مەدەنىيەتنىڭ ئۆسكەنلىگىدىن، سايلام توغرىلىق كودېكسنى ئالماشتۇرغان ھوقۇق قانۇنىنىڭ تولۇقلانغانلىقىدىن گۇۋالىق بېرىدۇ. گەرچە، مەزكۇر قانۇن بەزى تۈزىتىشلەرگە مۇھتاج بولغىنى بىلەن ئۇنىڭ ئاساسىي دۇرۇسلىغىنى ھازىرقى ھايات تەجرىبىسى تەستىقلىمەكتە.

مەركىزىي سايلام كومىسسىيەسىنىڭ رەئىسى ژۇرنالىستلارنىڭ سوئاللىرىغا جاۋاپ بېرىپ، ئۈچ ئوكرۇگدا پەقەت بىردىن نامزات ئاۋازغا چۈشىدىغانلىقىنى، ئۈمۈتكارلارنىڭ ئەڭ كۆپ تىزىمغا ئېلىنغان جايى ئالمۇتىدىكى ئەل-فارابىي سايلام ئوكرۇگى ئىكەنلىگىنى خەۋەر قىلدى. ئۇ يەردە بىر ماندات ئۈچۈن ئون بىر ئادەم رىقابەتلىشىدۇ. 54 نامزاتنىڭ ئالىي كېڭەشتىكى قانۇن چىقىرىش ئىشىدا توپلىغان تەجرىبىسى بار.

مەتبۇئات كونفېرېنسىيەسىدە تىلغا ئېلىنغان سايلام ئالدىدىكى كامپانىيەنىڭ موشۇ ۋە باشقىمۇ ئالاھىدىلىكلىرى جۇمھۇرىيەتنىڭ ئىككى پالاتىلىق كەسپىي پارلامېنتىنى ۋۇجۇتقا كەلتۈرۈش ئىشىدا پرىنسىپلىق يېڭىلىقلار ئاز ئەمەس ئىكەنلىگىنى كۆرسەتتى. ئەندىكى مەسىلە سايلىغۇچىلارنىڭ ئۆزىدە، ئېلىمىزدىكى ئىسلاھاتلارنى يەنىمۇ ئىلگىرىلىتىشنىڭ تەغدىرىنى ئۇلار ئۆز خاھىشلىرى بىلەن ھەل قىلىدۇ.

ليۇدمىلا بوندارتسوۋا،
قاز تاگ مۇخبىرى.

«ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە ئۇنىڭ قوشۇمچىسى «يېڭى ھايات» گېزىتلىرى رېداكسىيەسىگە

قازاقستان جۇمھۇرىيىتى پروفىلاكتىكىلىق تىببىي ئاكادېمىيەسىنىڭ ئاكادېمىگى بولۇپ سايلىنىشىمغا باغلىق مېنى تەبرىكلىگۈچى بارلىق كوللېكتىۋلارغا ۋە ئايرىم شەخسلەرگە ئۆزەمنىڭ چوڭقۇر مىننەتدارلىقىمنى ئىزھار قىلىمەن.

تۇرغان سوپىيېۋ،

تىببىي پەنلىرىنىڭ دوكتورى، ئالمۇتا تىببىي ئىنستىتۇتىنىڭ پروفېسسورى، جۇمھۇرىيەتلىك سالامەتلىكنى ساقلاش مىنىستىرلىگىنىڭ باش باللار ستوماتولوگى، قازاقستان جۇمھۇرىيىتى پروفىلاكتىكىلىق تىببىي ئاكادېمىيەسىنىڭ ئاكادېمىگى.

تەشەككۈر

جۇمھۇرىيەتلىك «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە ئۇنىڭ قوشۇمچىسى «يېڭى ھايات» گېزىتلىرىنىڭ تەھرىراتى 1996 - يىلغا گېزىتلىرىمىزغا مۇشتەرى توپلاش ئىشىدا ئاكتىۋلىق كۆرسەتكەن ئالمۇتا شەھىرى ئوربىتا مىكرورايونىنىڭ ژىگىت بېشى **ئىلياس رەخمەتنوۋقا،** شەھەردىكى ئون ئىككىنچى مىكرورايوننىڭ ژىگىت بېشى **تۇرسۇنغوجا مىرزايېۋقا،** گېزىتلىرىمىز جانكويەرلىرى **ۋاپاخان قۇربانوۋقا، ئادىلجان قابىلوۋقا، خانقىز قۇربانوۋاغا، رەپقەت سابىتوۋقا** ۋە ئاكا-ئۇكا **شاۋدۇن، غىلاجىدىن ئايۇپوۋلارغا** سەممىي تەشەككۈر ئىزھار قىلىدۇ.

مۇشتەرى توپلاش—96

ئومۇلۇك بىلەن

جەنۇبىي قازاقستان ۋىلايىتىنىڭ مەركىزى چىمكەنت شەھىرىدە ۋە سارئاغاچ، كېلەس ناھىيەلىرىدە ئىستىقامەت قىلىۋاتقان ئۇيغۇرلار قېرىنداش مىللەتلەر بىلەن بىرلىكتە ئىناق ياشاپ، مۇستەقىل قازاقستاننىڭ گۈللىنىشى ئۈچۈن بىر كىشىلىك ھەسسىلىرىنى قوشۇپ كەلمەكتە.

مەھەللە ژىگىت باشلىرى ۋە مەدەنىيەت مەركەزلىرى مەسئۇللىرىنىڭ كۈچ چىقىرىشى بىلەن «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە ئۇنىڭ قوشۇمچىسى «يېڭى ھايات» گېزىتلىرىغا 1996 - يىلغا مۇشتەرى توپلاش مۇۋاپپەقىيەتلىك ژۈرگۈزۈلدى. ئاتاپ ئېيتقاندا، سارئاغاچتا ژىگىت بېشى قادىر بېگىم، ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ رەئىسى يۇنۇس رەجەپوۋ، كېلەستە ژىگىت بېشى نۇرمەھەممەت باقىيېۋ، مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى پەرۇخ سەدۋاقاسوۋ، شۇنداقلا دىلشات توختىيېۋ، چىمكەنتتىن ژىگىت بېشى سېتۋالدى سەلىموۋ، يارمۇھەممەت ئىسكەندەروۋ، غوجاخمەت ئەيسايېۋ ۋە ئەنۋەر قۇربانوۋلار ياخشى كۈچ چىقارماقتا. ھازىرنىڭ ئۆزىدىلا يۈزدىن ئوشۇق گېزىتقا مۇشتەرى توپلاندى.

* * *

جامبۇل ۋىلايىتىنىڭ مەركىزى جامبۇل ۋە چۇ شەھەرلىرىدە ياشايدىغان ئۇيغۇر جامائەتچىلىگى ئانا تىلىمىزدا نەشىر قىلىنىدىغان گېزىتلىرىمىزگە قىزغىن مۇشتەرى بولماقتا.

مۇشتەرى توپلاش ئىشىغا جامبۇل شەھىرىدىن ژىگىت بېشى ئابدۇجېلىل تومۇربايېۋ، شۇنداقلا ئومارجان ئىبراھىموۋ، ئەخمەتجان روزىيېۋ، تۇرنىسا سەيدىنوۋا، چۇ شەھىرىدىن ژىگىت بېشى مۇساجان نىيازوۋ، شۇنداقلا ئەيساجان ئومەروۋ، تۇداخۇن ئەيسايېۋ، موللائەخمەت ھاشىروۋ ۋە باشقىلار پائال ئىشتىراك قىلدى.

مۇۋاپپەقىيەتلىك ئاياقلاشتى

ئالمۇتا شەھىرى ئايېدروم مەھەللىسىنىڭ يۇرت-جامائىتى «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە ئۇنىڭ قوشۇمچىسى «يېڭى ھايات» گېزىتلىرىگە تولۇق دېگىدەك مۇشتەرى بولدى. بۇ مۇھىم ئىشقا مەھەللە ژىگىت بېشى باشلىق گېزىت ئاكتىۋىستلىرى مەھەممەتجان خۇدايقۇلوۋ، سېتۋالدى يۇنۇسخانوۋ، ئاشىمەمەت باراخۇنوۋ، تۇرغانجان سادىقوۋ، ئىبراھىم يولداشېۋ، ئىمام ھاشىموۋ ۋە مۇراجەت ياقۇپوۋلار ياخشى ھەسسە قوشتى. قىسقا ۋاقىت ئىچىدە 60 نۇسخا «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە 100 نۇسخا «يېڭى ھايات» گېزىتلىرىغا مۇشتەرى توپلاندى.

ت. بېيشانوۋ.

رەسمىي خەۋەرلەر

1996 - يىل ئىشلەپ چىقىرىش ئورۇنلىرىنى ئىسلاھ قىلىش بىلەن ئۆتىدۇ.

دەسلەپكى ۋاقىتتا خۇسۇسىيلاشتۇرۇلۇپ، ئەمگەك كوللېكتىۋلىرىنىڭ ئىختىيارىغا بېرىلگەن كۆپلىگەن ئىشلەپ چىقىرىش ئورۇنلىرى بۈگۈن ئېغىر ئەھۋالغا دۇچار بولماقتا. ئىشلەپ چىقىرىشنىڭ بوھرانغا ئۇچرىشىنى توختىتىش ۋە ئۇنى بۇنىڭدىن كېيىن تەرەققىي ئەتكۈزۈش ئۈچۈن ئۇلارنى ئىسلاھ قىلىش كېرەك.

29 - نويابىر كۈنى ھۆكۈمەتنىڭ ۋىلايەتلەرنىڭ ۋە ئالمۇتا شەھىرى ھاكىملىرىنىڭ، جۇمھۇرىيەت مىنىستىرلىكلىرى بىلەن ئىدارىلىرى رەھبەرلىرىنىڭ قاتنىشىشى بىلەن ئۆتكەن كېڭەيتىلگەن مەجلىس ئەينە شۇ مۇئەممالارغا بېغىشلاندى.

خەلىق ئارا ئاۋتوموبىل قاتنىشى توغرىلىق كېلىشىم بەكىتىلدى

قازاقستان جۇمھۇرىيىتى پرېزىدېنتىنىڭ پەرمانى بىلەن قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ ھۆكۈمىتى ۋە پاكىستان ئىسلام جۇمھۇرىيىتى ھۆكۈمىتى ئوتتۇرىسىدىكى خەلىق ئارا ئاۋتوموبىل قاتنىشى توغرىلىق 1995 - يىلى 12 - مارتتا ئىسلامابادتا قول قويۇلغان كېلىشىم بەكىتىلدى.

ياپونىيە يېڭى قەرز بېرىدىغان بولدى

تاشقى ئىشلار مىنىستىرى قاسىمژومارت توقايېۋ 28 - دېكابر كۈنى ياپونىيەنىڭ قازاقستاندىكى تولۇق ھوقۇقلۇق ۋە پەۋقۇلاددە ئەلچىسى ئاكىرا ماتسۇئى بىلەن ئۇچراشتى.

ئۇچرىشىش نەتىجىلىرى بويىچە قازاقستانغا ياپونىيە ھۆكۈمىتىنىڭ يەتتە مىللىياردتىن كۆپرەك يېن (70 مىليونغا يېقىن ئامېرىكا دوللىرى) كۆلەمدە قەرز بېرىشى توغرىلىق ئېلىش-بېرىش نوتىسىغا ۋە توختامغا قول قويۇلدى.

پرېزىدېنت نۇرسۇلتان نازاربايېۋنىڭ كۈن چىقىش مەملىكىتىگە 1994 - يىلى ئاپرېلدا قىلغان سەپىرى ۋاقتىدا قولغا كەلتۈرۈلگەن ئەھدىنامىغا باغلىق بۇ قەرز قازاقستاننىڭ خىتاي خەلىق جۇمھۇرىيىتى بىلەن چېگارىسىدىكى «دوستلۇق» تۆمۈر يولىنىڭ ئىشلەپ چىقىرىش قۇۋۋىتىنى تەرەققىي ئەتكۈزۈشنى كۆزلەيدىغان ئىنۋېستىتسىيەلىك لايىھەنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن پايدىلىنىلماقچى.

ھەمكارلىقنى تەرەققىي ئەتكۈزۈش يولى

29 - نويابىر كۈنى ئەتىگەندە، ئالمۇتىدا ئون ۋاقتىدا، ئامېرىكىنىڭ سان-دىيېگو شەھىرىدە «قازاقستان-95. ئۆز ئارا چۈشىنىشتىن ھەمكارلىققا» دېگەن كۆرگەزمە-كونفېرېنسىيەسى ئېچىلدى. بۇ ۋاقىئەگە بېغىشلانغان تەنتەنىلىك مەراسىم «تائۇن ئىند كانترى» مېھمانخانىسىنىڭ زاللىرىنىڭ بىرىدە بولۇپ ئۆتتى.

ئامېرىكىنىڭ ئاممىۋى ئەخبارات قوراللىرى قازاقستان كۆرگەزمىسىگە ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلمەكتە. شۇنىڭغا باغلىق رەسمىي دېلېگاتسىيەنىڭ باشلىغى، پرېمېر-مىنىستىرنىڭ ئورۇنباسارى ن. ئىسېنغارىن مەخسۇس ئۆتكۈزۈلگەن مەتبۇئات كونفېرېنسىيەسىدە ئۇلارنىڭ كۆپلىگەن سوئاللىرىغا جاۋاپ بەردى.

ھەربىي تەرتىپ كۈچەيتىلىدۇ

29 - نويابىر كۈنى قازاقستان جۇمھۇرىيىتى مۇداپىئە مىنىستىرلىگىدە يەنە بىر كەڭەيتىلگەن مەتبۇئات كونفېرېنسىيەسى بولۇپ ئۆتتى. ئۇنىڭدا قوراللىق كۈچلەرنىڭ ھازىرقى ئەھۋالى ۋە كېلەچىگى توغرىلىق كەڭ چۈشەنچە بېرىلدى.

ھەربىي خىزمەتكە چاقىرىشنى ئۇيۇشتۇرۇش ئىشلىرى بۇنىڭدىن كېيىن يەرلىك ھاكىمىيەتكە يۈكلىنىدۇ ۋە ئۇنىڭ ئىختىسادىدىن ئەمەلگە ئاشۇرۇلىدۇ.

قاتاردىكى جەڭچىلەرنىڭ ھەربىي خىزمەت ئۆتەش مۇددىتى يېگىدىن چاقىرىلغانلار ئۈچۈن قايتىدىن ئىككى يىل بولۇپ بەلگىلەندى.

ژۇرنالىست تەۋەللۇدى نىشانلاندى

كورىيەلىك ژۇرنالىست ۋە تەرجىمان تۇرداخۇن نەزەروۋنىڭ ئىسمى مەدە ئەللىرىدىكى ئۇيغۇر جامائەتچىلىككە ياخشى مەلۇم. ئۇ ئوتتۇز يىل جەريانىدا «كوممۇنىزم تۇغى» (ھازىرقى «ئۇيغۇر ئاۋازى») گېزىتى رېداكسىيەسىدە ئىشلەپ، جۈملىدىن يىگىرمە يىلدىن ئۇشۇق ۋاقىت داۋامىدا مەزكۇر گېزىت باش مۇھەررىرىنىڭ ئورۇنباسارى، باش مۇھەررىر لاۋازىملىرىنى ئېگىلىگەن ئىدى. ئوزىنىڭ ئاساسىي ئىشىدىن تاشقىرى ئۇ كوپلىگەن دەرسلىكلەرنى ۋە ئايرىم رۇس ۋە قازاق يازغۇچىلىرىنىڭ ئەسەرلىرىنى ئۇيغۇر تىلىغا تەرجىمە قىلغان. ئاتمىشىنچى يىللاردىن كېيىن مەتبۇئات ساھاسىدا ئىشلەۋاتقان نۇرغۇنلىغان ژۇرنالىستلار ت. نەزەروۋنى ئۇستاز تۇتۇپ، ئۇنىڭ ئىسمىنى دائىم چوڭ ھورمەت بىلەن تىلغا ئالىدۇ.

يېقىندا تۇرداخۇن نەزەروۋ تۇغۇلۇپ ئوسكەن يۇرت— ئۇيغۇر ناھىيەسىنىڭ چوڭ ئاقسۇ يېزىسىدا ئۇنىڭ 60 ياشقا تولۇشىغا بېغىشلانغان تەنتەنە بولۇپ ئوتتى. يىغىننى چوڭ ئاقسۇ يېزىسىنىڭ ھاكىمى ۋ. يۇسۇپ ئاچقاندىن كېيىن، يۇبىلەرنىڭ ھاياتى ۋە ئىجادىي پائالىيىتى ھەققىدە «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە ئۇنىڭ قوشۇمچىسى «يېڭى ھايات» گېزىتلىرىنىڭ باش مۇھەررىرى ي. ئازاماتوۋ سوزلەپ بەردى. شۇنىڭدىن كېيىن مۇنبەرگە كوتىرىلگەن ئۇيغۇر ناھىيەسى ھاكىمىنىڭ بىرىنچى ئورۇنباسارى ز. ئىدابېكوۋ، «ئەمگەك» كوللېكتىۋ ئىگىلىگىنىڭ رەئىسى ل. ھەۋىدۇللايېۋ، ئۇيغۇرلارنىڭ دولەتلەر ئارا ئىتتىپاقىنىڭ پرېزىدېنتى ق. غوجامبەردىيېۋ، قازاقىستان يازغۇچىلار ئىتتىپاقى يېنىدىكى ئۇيغۇر يازغۇچىلىرى بىرلەشمىسىنىڭ رەئىسى س. مەمەتقۇلوۋ، قازاقىستان دولەت ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ دوتسېنتى، فىلولوگىيە پەنلىرىنىڭ نامزىتى ئو. جامالدىنوۋ، بىولوگىيە پەنلىرىنىڭ نامزىتى س. تۇردىيېۋ، «قازاقىستان تېلېۋىدېنىيىسى ۋە رادىوسى» كورپوراتسىيەسىنىڭ ۋەكىلى ر. ئاخماتوۋ، ژۇرنالىست غ. سەدۋاقاسوۋ، يازغۇچى ش. شاۋايېۋ ۋە باشقىلار ت. نەزەروۋقا ئوزلىرىنىڭ ئىزگۇ-تىلەكلىرىنى ئىزھار قىلىپ، ئۇنى 60 يىللىق تەۋەللۇدى بىلەن سەمىمىي تەبرىكلىدى.

تەنتەنە چوڭ ئاقسۇ يېزىسى سەنئەت ھەۋەسكارلىرىنىڭ كونسېرتى بىلەن ئاياقلاشتى. (ئوز مۇخبىرىمىز).

ياخشى كىشىلەر يېنىمىزدا

تىلى بىلەن دىلى بىر

قېرىنداش قىرغىزىستاندا ئاز سانلىق مىللەتلەرگە ئوز مەدەنىيىتىنى، مائارىپىنى يۇكسەلدۇرۇشكە ئىمكانىيەت بارىچە شارائىت يارىتىلماقتا. ئىختىسادىي بوھران ھوكۇم سۇرگەنگە قارىماي، بارلىق دۇچ كەلگەن قىيىنچىلىقلارنى يېڭىپ، ئوز مەدەنىيىتىنى، مائارىپىنى رىۋاجلاندۇرۇش مەخسىتىدە قىرغىزىستاندا ئىستىقامەت قىلىۋاتقان ئۇيغۇرلار «تەڭرى تاغ فوندىنى» قۇرغان ئىدى. بۇ مەدەنىيەت فوندىنى تەشكىل قىلىشتا فىلولوگىيە پەنلىرىنىڭ نامزىتى، يازغۇچى ئىسرائىل ئىبراھىموۋ بىر توپ ياشلارنى ئوز ئەتراپىغا توپلاپ، مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلار بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، تەشەببۇسكارلىق كورسەتكەن ئىدى. ئۇ چاغدا ئىسرائىل ئىبراھىموۋقا قول-قانات بولغانلارنىڭ ئىچىدە كۇرەش مەمەدى ئوغلى سايىتوۋمۇ بار ئىدى.

ئوتكەن يىلى ھەممە جايلاردا «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە ئۇنىڭ قوشۇمچىسى «يېڭى ھايات» گېزىتلىرىغا مۇشتىرى توپلاش ئىشى جىددىي ژۇرگۇزۇلۇۋاتقان بىر مەزگىلدە قىرغىزىستاندا بۇ خالىسانە ئىشنى قىلىدىغان ئادەم چىقماي قالدى. گېزىتخانىلار مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلارغا ئىلتىماس قىلىپ، ھېچ نېمىنى ھەل قىلالمىدى. مۇشتىرى توپلاش ۋاقتى ئاخىرلىشىپ قالغاچقا، كىشىلەر گېزىتسىز قالىدىغان بولدۇق دېيىشىپ، خېلىلا ئەنسىرەشتى. چۈنكى چارەك ئەسىردىن ئارتۇق ۋاقىتتىن بۇيان ئوز ئانا تىلىمىزدا چىقىۋاتقان، بىزنىڭ غېمىمىزنى يەپ، دەردىمىزنى ئالەمگە دەۋاتقان، بىزنى غەپلەت ئۇيقۇسىدىن ئويغىتىپ، مەنىۋىي ئوزۇق بولىۋاتقان، بولۇپمۇ كومۇلۇپ قالغان تارىخىمىزنى ئېچىپ بېرىۋاتقان سويۇملۇك گېزىتلىرىمىزغا مۇشتىرى بولالماي قېلىش، چوڭ يوقىتىش بولار ئىدى. موشۇنداق بىر پەيتتە «تەڭرى تاغ فوندى» بۇ ئىزگۇ ئىشقا ئارىلىشىپ، بۇ مەسىلىنى ھەل قىلىشنى كۇرەشنىڭ زىممىسىگە ژۇكلىدى. ئۇ ئوز ماشىنىسى بىلەن ئالمۇتىغا كېلىپ، رېداكسىيەنىڭ مەسئۇل كىشىلىرى بىلەن كورۇشۇپ، بۇ مەسىلىنى ھەل قىلدى. بۇنىڭ بىلەن گېزىتخانىلارنىڭ كۇرەشتىن كۇتكەن ئۇمۇتى ئاقلاندى. مۇشتىرىلار گېزىتلارنى ئوز ۋاقتىدا ئېلىپ تولىمۇ خۇرسەن بولۇشقان ئىدى. ئۇلار بۇ ئىزگۇ ئىشنى ھەل قىلغان كۇرەش بىلەن ئۇنىڭغا ئىختىسادىي جەھەتتىن ياردەم قىلغان جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر ئاسسوتسىئاسىيى بىلەن تىجارەتچى ئېغمەت بوساقوۋتىن مىنەتدار بولۇشتى.

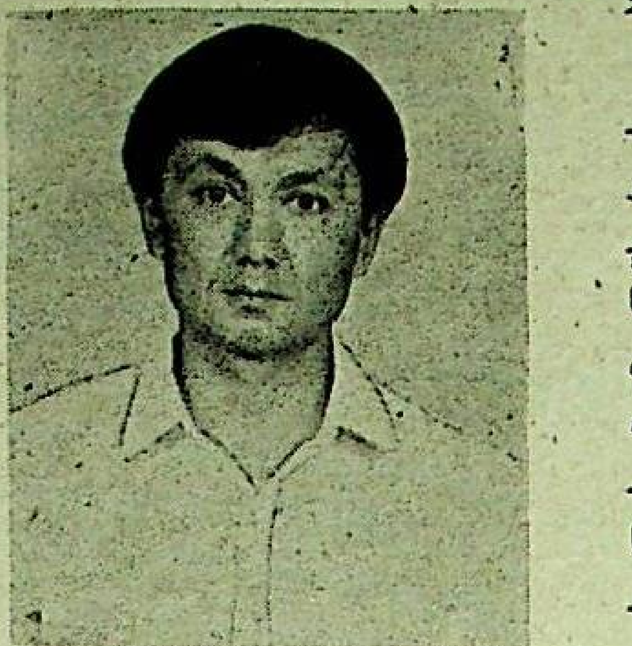

ئوتكەن يىلدىن باشلاپ قىرغىزىستان دولەت دارىلفۇنۇنىدا ئۇيغۇرلارمۇ ئوزلىرىنىڭ مىللىي فاكۇلتېتىنى ئېچىپ، ئوز پەرزەنتلىرىنى ئوقۇتۇشقا باشلىدى. بۇ ئىشتىمۇ كۇرەش كوپ ئىشلارنى بېجەردى. ئۇ بىشكېك ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى يېزىلارغا بېرىپ، ئوتتۇرا مەكتەپنى تاماملاش ئالدىدا تۇرغان ئۇيغۇر ئوغۇل-قىزلىرىنىڭ تىزىمىنى ئالدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ ئېرىنمەي، ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئائىلىسىگە بېرىپ، ئاتا-ئانىلار بىلەن سوزلىشىپ، كېلەچەكتە ئۇيغۇر مەكتىۋى ئېچىش پىلانى بارلىغى، ئۇنىڭ ئۇچۇن ئوقۇتقۇچى تەييارلاشنىڭ زورۇرلىگىنى تەكىتلىدى. ئۇنىڭ ياخشى نىيىتىگە كىشىلەر رازى بولۇپ قوشۇلدى. شۇنىڭدىن كېيىن قىرغىزىستان ئۇنىۋېرسىتېتىدا تۇنجا ئۇيغۇر فاكۇلتېتى ئېچىلدى.

بىيىل مەزكۇر ئۇيغۇر فاكۇلتېتى تالىپلىرى بىر يىللىق ئوقۇشنى مۇۋاپپەقىيەتلىك تاماملاش مۇراسىمىنى مەخسۇس تەييارلىقلار بىلەن ئاممىۋىي چوڭ يىغىن ئېچىپ ئوتكۇزدى. بۇ تەنتەنىلىك يىغىنغا ئالمۇتا، تاشكەنت ۋە باشقا جايلاردىن ئالىملار، ئەدىپلەر، چەت ئەل ئەلچىخانىلىرىنىڭ ۋەكىللىرى، مۇخبىرلار، جامائەت ۋە كىشىلىرى تەكلىپ بىلەن قاتناشتى. يىغىندا مەسئۇل يولداشلار تەبرىك سوز سوزلەشتى. شۇنداقلا 1995 — 1996— ئوقۇش يىلىدا مەزكۇر ئۇيغۇر فاكۇلتېتىغا قېرىنداش جۇمھۇرىيەتلەردىنمۇ ئۇيغۇر بالىلىرىنى قوبۇل قىلىش ئېلان قىلىندى. بۇ خۇش خەۋەر ئىللىق قارشى ئېلىندى. جۇمھۇرىيەتلەر ئارا ئوتكۇزۇلگەن مۇندا ق چوڭ يىغىننىڭ تەييارلىق ئىشلىرىنى يەنىلا شۇ كۇرەش ئېلىپ باردى. يىغىندىن كېيىن ئۇ قازاقىستاننىڭ ئۇيغۇرلار زىچ جايلاشقان ناھىيەلىرىگە، ئالمۇتا، چىمكەنت، جامبۇل شەھەرلىرىگە بېرىپ، مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلار بىلەن سوزلىشىپ، ئۇيغۇر پەرزەنتلىرىنى ئوقۇشقا قوبۇل قىلدى. موشۇ كۇنلەردە ئىككىنچى كۇرستا ئوتتۇزغا يېقىن ستۇدېنت ئوقۇۋاتىدۇ. كۇرەش باشقا جايلاردىن بىشكېككە كېلىپ ئوقۇۋاتقان بالىلارنىڭ پۇختا بىلىم ئېلىشى ئۇچۇن زورۇر بولغان ھەممە شارائىتلارنى يارىتىشقا دائىم كوڭۇل بولىدۇ. ئۇلارنىڭ ياتاق مەسىلىسىنى ھەل قىلىشقا تىرىشىدۇ. ئۇ ئوز ئىشىدا ئالىم ئىسرائىل ئىبراھىموۋنى ئۇستاز تۇتۇپ، ئۇنىڭ بىلەن بارمەسلىھەت ئىش ئېلىپ بارىدۇ.

يېقىندا ئۇنىڭ بىلەن بولغان بىر سوھبەتتە ئۇ مۇنداق دېدى: «دادام رەھمەتلىك ئوز ۋاقتىدا شەرقىي تۇركىستان مىللىي-ئازاتلىق ئىنقىلاۋىغا پائال قاتنىشىپ، مىللىي ئارمىيە سېپىدە ئوفىتسېر بولۇپ ئىشلىگەن ئىكەن. ئۇ ماڭا دائىم ۋەتەن، خەلق يولىدا خالىس خىزمەت قىلىش توغرىسىدا نەسىھەت قىلاتتى. شۇنىڭ نەتىجىسى بولۇشى كېرەك، مەندىمۇ خەلقىمگە بېمىننەت خىزمەت قىلىش ئارزۇسى پەيدا بولدى. مەن دائىما خەلقىمگە ياخشىراق بىر ئىش قىلسام، دېگەن ئوي بىلەن ياشايمەن...».

كۇرەش توغرا ئېيتىدۇ، ئۇنىڭ ئىش-پائالىيىتى تىلى بىلەن دىلى بىر ئادەملىگىنى كورسىتىپ تۇرىدۇ. ئۇ موشۇ كۇنلەردە ئۇيغۇر فاكۇلتېتىدا ياردەمچى دېكان لاۋازىمىنى ياخشى بېجىرىۋاتىدۇ. بىز كۇرەش سايىتوۋقا ئىزگۇ مەخسەت يولىدىكى ئىشلىرىغا ئاق يول تىلەيمىز.

نۇرمەھەممەت ھەسەن،
شتاتتىن تاشقىرى مۇخبىرىمىز.
قىرغىزىستان جۇمھۇرىيىتى.

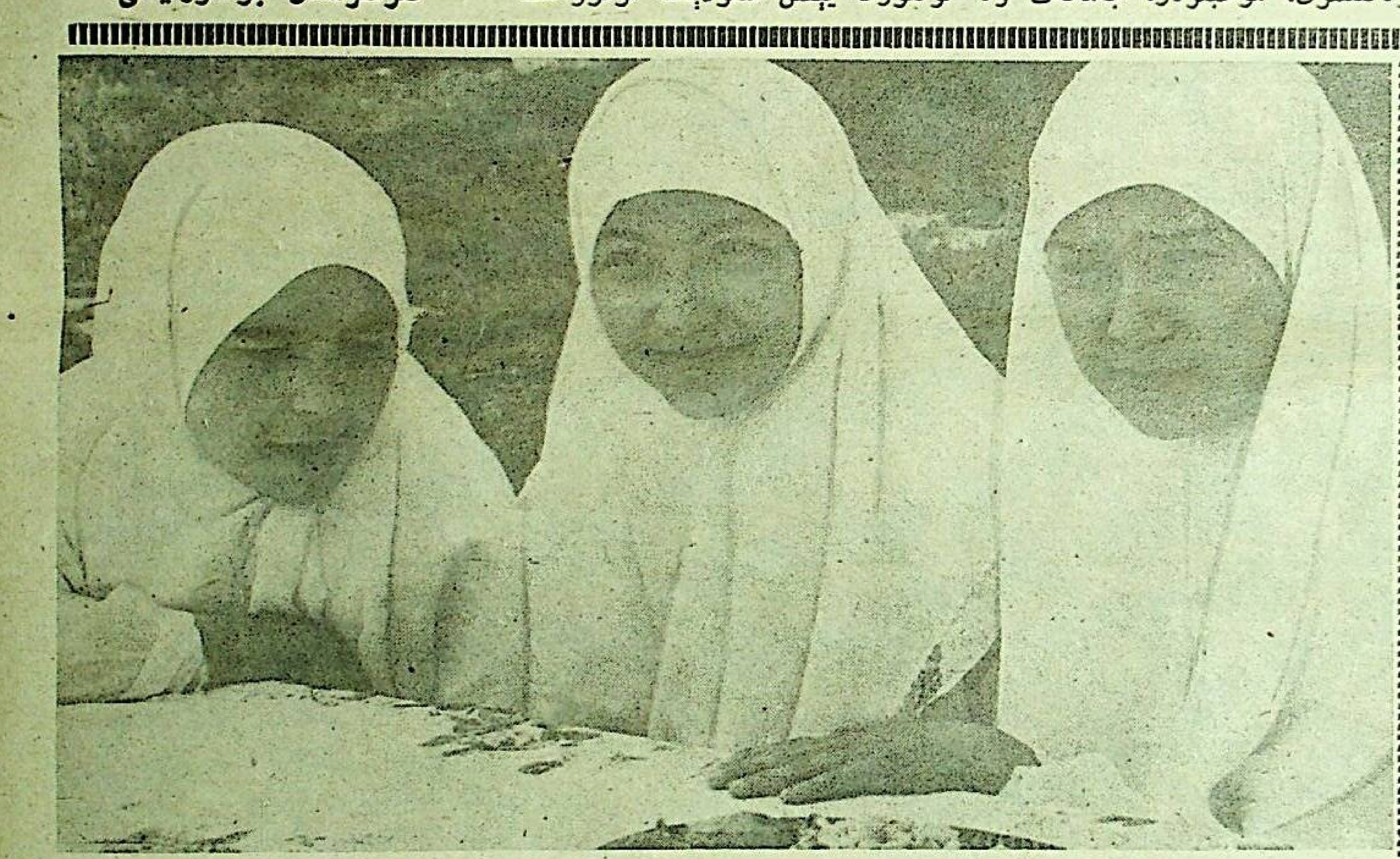

سۈرەتتە: سۇلتانقورغان مەسچىتىدىكى دىنىي تەلىم ئېلىۋاتقان قىزلار. پ. ئەخمەت چۈشەرگەن سۈرەت.

ھاياتىمىز يىلنامىسى

«شىنجاڭ تەزكىرىسى» 12 يىلدىن بېرى ئۈرۈمچى شەھىرىدە ئۇيغۇرچە، خەنزۇچە تىللاردا نەشر قىلىنىۋاتقان پەسىللىك ژۇرنال بولۇپ، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق تەزكىرە كومىتېتى ۋە ش.ئۇ.ئار ئىلمىي جەمئىيىتىنىڭ نەشر ئەپكارىدۇر.

«شىنجاڭ تەزكىرىسى» 1995-يىلى بىرىنچى سانىدىن باشلاپ، ئۇنىڭ ھەجمى كېڭىيىپ، 96 بەت بولۇپ چىقىشقا باشلىغان. شۇنىڭدەك مەزمۇنى ئېخىمۇ كېڭەيتىلىپ، تارىخ، تەزكىرە، ئارخېئولوگىيە، تىلشۇناسلىق، جۇغراپىيە ۋە باشقا جەھەتلەردىكى قىممەتلىك ۋە نادىر ئەسەرلەر بىلەن تولۇقلانغان. ژۇرنالنىڭ مۇقاۋىسى رەڭلىك فوتو سۈرەتلەر بىلەن بېزەلدۈرۈلۈپ، سۈپەتلىك، نامىباپ، ئوقۇمۇشلۇق، كىتابخانىنىڭ قىزىقىپ ئوقۇيدىغان ژۇرنىلىغا ئايلانغان.

«شىنجاڭ تەزكىرىسىنىڭ» بېيىلقى بىرىنچى ۋە ئىككىنچى سانلىرىدا «ھوججەتلەر»، «خىزمەت تەتقىقاتى»، «ئۇيغۇر تەزكىرىچىلىكىدىن»، «تارىخ سەھىپىسىدە»، «مەشھۇر شەخسلەر»، «تارىخى ئەسلىمە»، «يەر نامى تەتقىقاتلىرى»، «ئىلمىي مۇھاكىمە»، «تۇنۇگۇن ۋە بۇگۇن»، «مەدەنىيەت يادىكارلىقلىرى»، «شىنجاڭدىكى كەسىپلەر»، «ئورپى-ئادەتلەر»، «نەسەبنامە تەتقىقاتى»، «گوھەر زېمىندا»، «بىلىپ قېلىڭ» ۋە باشقا رۇبرىكىلار ئاستىدا يېڭى ۋە تەرجىمە قىلىنغان ماتېرىياللار تونۇشتۇرۇلغان. مەسىلەن، بىرىنچى سانىدىكى «نەسەبنامە ۋە ئۇيغۇر نەسەبنامىچىلىكى ھەققىدە قىسقىچە چۈشەنچە» دېگەن ماقالىدا ئىسلامىيەتتىن ئىلگىركى ۋە كېيىنكى ئۇيغۇر نەسەبنامىچىلىككە دائىر يازما ماتېرىياللار بىلەن بىرلىكتە ئۇيغۇرلارنىڭ ئوز نەسەبىنى سۈرۈشتۈرۈشتە يەتتە ئاتىسىنى يادقا بىلىش ۋە ئۇلارنىڭ ئىسىملىرىنى كېيىنكى ئەۋلاتقا قالدۇرۇش ۋە خاتىرىلەش ئۇسۇللىرىنى بايان قىلىدۇ. ماقالە «قۇمۇل ۋاڭلىرىنىڭ نەسەبنامىسىنى» تونۇشتۇرۇش بىلەن بىرگە ناھايىتى قىممەتلىك تارىخى ھوججەتلەر ۋە مەلۇماتلارنى بېرىدۇ.

1995-يىل بىرىنچى سانىغا بېرىلگەن 15 ماقالىنىڭ ھەممىسى قىزىقارلىق ۋە نادىر ماتېرىياللار ھېساپلىنىدۇ. ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى «ياۋروپا-ئاسىيا مىللەتلىرىنىڭ 7-ئەسىردىن بۇرۇنقى چوڭ كوچۇشلىرى»، «گومىنداڭ ئىشپىيونلىرىنىڭ شىنجاڭ تېچلىق بىلەن ئازات بولغاندىن كېيىنكى تىزىملىنىش ۋە بىر تەرەپ قىلىنىش ئەھۋالى»، «تۈركىي تىللار دىۋانىدا» خاتىرىلەنگەن يەر-جاي ۋە قەبىلە ناملىرى»، «دامكو يېزىسى پەننىي مائارىپىنىڭ ئوتمۇشى ۋە تەرەققىياتى» ئوخشاش ماتېرىياللار ئۇيغۇرلارنىڭ ئېتنىك مەتبەسى ۋە تارىخىنى، شېڭ شىسەي ۋە گومىنداڭ ھاكىمىيىتى دەۋرى، شۇنىڭدەك خوتەن ۋىلايىتىدىكى دامكو دېگەن بىر يېزىدا 12 باشلانغۇچ مەكتەپ، 150دىن ئارتۇق ئوقۇتقۇچىلارنىڭ بارلىغى كىتابخانىلارنى قىزىقتۇرماي قويمايدۇ.

«شىنجاڭ تەزكىرىسىنىڭ» 2-سانىدا بىلال نازىمنىڭ «غازات دەر مۇلكى چىن» تارىخى داستانى، ئاتاقلىق ئەدىپ-ئۇيغۇر بالىسى- ئەزەرغۇجىنىڭ ھاياتى ۋە ئىجادىي پائالىيىتى كەڭ تونۇشتۇرۇلغان. «قورالىق ھەمشىرە- پاتىمە» دېگەن ماقالىدا بولسا، 1944- يىلدىكى مىللىي ئازاتلىق ئىنقىلاۋىنىڭ سويدۇڭدە بولغان شىددەتلىك جەڭلىرىگە قاتنىشىپ، مەرتلەرچە قۇربان بولغان تاتار قىزى پاتىمە بىلەن ئۇنىڭ ئاكىسى رەخمەجاننىڭ يارقىن قىياپىتى ئەجايىپ فاكتلار بىلەن تەسۋىرلەنگەن. بۇ ساندىكى «ياڭ زېڭشىن، جىن شۇرىن دەۋرلىرىدىكى ئۇيغۇر ئاخباراتچىلىقى» دېگەن ماتېرىيال ئۇيغۇر مەتبۇئاتىنىڭ تارىخىنى مۇكەممەل ئوگىنىشتە يېڭى مەنبەلەرگە ئىگە قىلىدۇ.

ت. قاھھارى.

ئۇلار ۋە ئادەملەر

كۆپچىلىك ئىشىغا جان كۆيدۈرۈپ

سۇلتانقورغان مەھەللىسىنىڭ ژىگىت بېشى، مەرھۇم ئىمىنجان ئاكىنىڭ ئىنىسى غەيرەت مەمەتەلىيېۋ ئۆزىنىڭ كىچىك پېيىللىقى، كەمتەرلىكى، ئادەمگەرچىلىكى بىلەن دائىم يۇرت خىزمىتىنى قىلىپ ژۈرگەنلىكىنى كورىسىز. ئۇنىڭ ئۆزى ھەققىدە سورىسىڭىز، قىسقىچىلا «ئەل قاتارىدا يۇرتنىڭ تاپشۇرغان ئىشىنى قىلىۋاتىمىز» دەپ جاۋاپ بېرىدۇ، خالاس.

... غەيرەتنىڭ دادىسى ئۆمەرجان مەمەتەلىيېۋ دۇنياغا كوز قارىشى يېڭى، مەرىپەتپەرۋەر ئادەم بولغان ئىدى. ئۇ موشۇ سۇلتانقورغان مەھەللىسىدە مەكتەپ بىناسىنى سېلىشتا كوپ كۈچ چىقارغان. ئىنقىلاپتىن كېيىن مەھەللىدە كوللېكتىۋلاشتۇرۇش ئىشىغا، ئاكتىۋ قاتناشقانلاردىن ئىدى. ئۆمەرجان ئاكا 1941-ژىلى يۇرتداشلىرى بىلەن ۋەتەن ئازاتلىقى ئۈچۈن جەڭ مەيدانىغا ئاتلىنىپ، 1942-ژىلى فرونتتا قۇربان بولىدۇ...

غەيرەت مەمەتەلىيېۋ شۇ كۈنلەرنى ئەسلەپ، مۇنداق دەيدۇ:

—دادام جەڭ مەيدانىدا قۇربان بولدى. ئاپام بىلەن بىز 7 بالا قالدۇق. ئائىلىدە ئوغۇللاردىن ئەڭ چوڭى ئىمىنجان ئاكام ئىدى. ئائىلىنىڭ بارلىق ئېغىرچىلىقى ئاپام بىلەن ئىمىنجان ئاكامنىڭ يەلكىسىگە چۈشتى. ئۇ دەۋىردە ئاكام باشقا ياشلارغا ئوخشاش بىر تەرەپتىن ئوقۇپ، بىر تەرەپتىن كولخوزدا ھەر خىل ئىشلاردا ئىشلىگەن ئىدى...

غەيرەت مەمەتەلىيېۋ ئەمگەك پائالىيىتىنى «پرىگورودنىي» سۈت سوۋخوزىدا ئىشلەش بىلەن باشلايدۇ. ئېگىلىكتە بىر ئاز ۋاقىت ئىشلىگەندىن كېيىن بىرەر ھۈنەرنى ئېگىلەش ئىستىكىدە بىرلىگەن ئۇ 1962-ژىلى شوفيورلارنى تەييارلاش كۇرسىدا ئوقۇپ چىقىپ، شەھەردىكى 13-ئاۋتوبازىغا شوفيور بولۇپ ئىشقا ئورۇنلىشىدۇ. بۇ يەردە ئىشلەش جەريانىدا غەيرەت ئاۋتوبازا مەمۇرىيىتى تاپشۇرغان ۋەزىپىلەرنى ئۆز ۋاقتىدا ئورۇنلاش بىلەن كوللېكتىۋ ئارىسىدا ئىشقا بولغان ئىرىشچانلىقى، كەسىپداشلىرىغا بولغان سەمىمىيەتلىكى، ئۇيغۇر ژىگىتلىرىگە خاس چوڭغا-چوڭچە، كىچىككە-كىچىكچە مۇئامىلىسى تۈپەيلىدىن ئۇنىڭ نامى ھۆرمەت بىلەن تىلغا ئېلىنىدىغان بولدى. بۇ يەردە ئۇ 1976-ژىلغىچە ئىشلىگەندىن كېيىن، ئۇنى شەھەردىكى ئاھالىنى ئوتۇن كومۇر يېقىلغۇسى بىلەن تەمىنلەش بازىسىغا ئىشقا ئەۋەتىدۇ. بۇ يەردىمۇ غەيرەت مەمەتەلىيېۋ تاپشۇرۇلغان ۋەزىپىنى قەرەلىدە ئورۇنلايدۇ.

غەيرەت مەمەتەلىيېۋ جەمئىيەت ئىشىدىن تاشقىرى مەھەللىدىكى جامائەتچىلىك ئىشلارغا يېقىندىن ئارىلىشىدۇ. شۇ سەۋەپتىن بولسا كېرەك، مەرھۇم ژىگىت بېشى ئىمىنجان ئاكا ئۆز ۋاقتىلاردا ئۆزى يېتەلمىگەن يەرلەرگە ئىنىسى غەيرەتنى ئەۋەتىپ تۇراتتى.

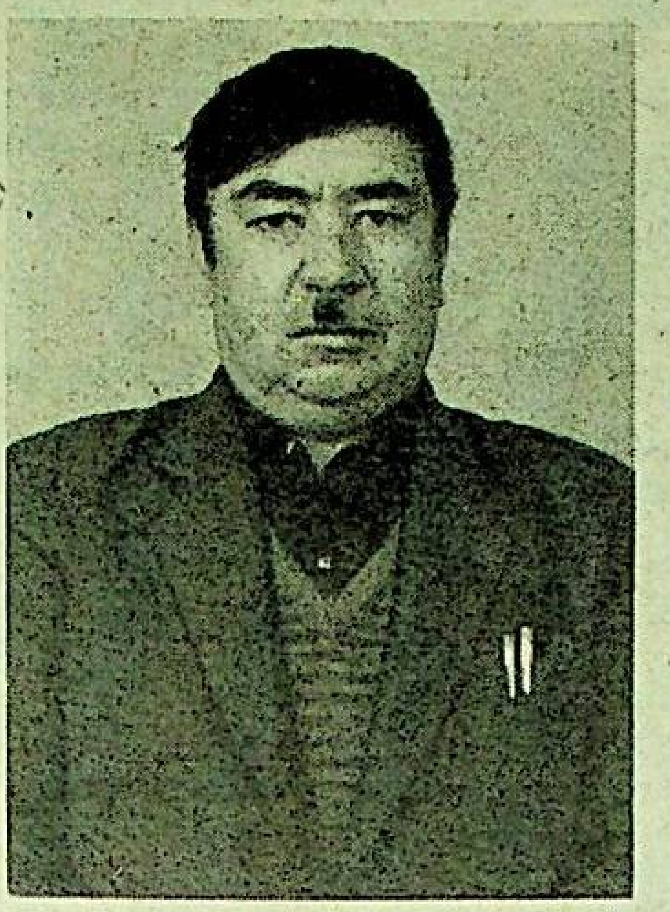

— قازاقستان جۇمھۇرىيىتى ئۆز مۇستەقىللىقىنى قولغا ئالغاندىن كېيىن دېموكراتىك تۈزۈم ئاساستا ئىش ئېلىپ بېرىلدى، — دەيدۇ سوھبەت ئارا غەيرەت مەمەتەلىيېۋ. — باشقا مىللەتلەر قاتارىدا ئۇيغۇرلارنىڭمۇ مەدەنىيەت مەركەزلىرى تەشكىل قىلىنىپ، مىللىي ئۆرپ-ئادەتلەرنى، مىللىي مەدەنىيەتنى رىۋاجلاندۇرۇش بىلەن دىنىمىزمۇ ئالاھىدە كۆڭۈل بولۇنۇشكە باشلىدى. مۇسۇلمانلار زىچ ياشايدىغان مەھەللە، يېزىلاردا قەبرىستانلارنى ئەتىگە كەلتۈرۈش، مەسچىت سېلىش ئىشلىرى قىزغىن ژۈرگۈزۈلدى ۋە ژۈرگۈزۈلمەكتە. جۈملىدىن، بىزنىڭ سۇلتانقورغان مەھەللىسىدىمۇ قەبرىستانلىقنى تەرتىپكە كەلتۈرۈش، مەسچىت سېلىش ئىشى قولغا ئېلىندى. بۇ قۇتلۇق ئىشنى يۇرتنىڭ بارلىق مۇسۇلمان ئەھلى قوللاپ-قۇۋۋەتلىدى.

مەھەللىدە چوڭ بىر مەسچىتنى سېلىشنى مەخسەت قىلغان ئىدۇق. بىراق، مەھەللىدىكى ئايرىم ئادەملەر كېلىشمەي قويدى. ئۇلارنىڭ پىكرىچە، بۇ چوڭ يۇرتتا ئىككى مەسچىت سېلىش كېرەكلىكى خاھىشىدا بولدى. شۇ سەۋەپتىن، ئاھالىدىن ژىغىلغان پۇل ئىككىگە بولۇنۇپ، ھەر ئىككى مەسچىت تولۇق پۈتمەي قالدى. چوڭ مەسچىتنىڭ يېنىغا ۋاقىتلىق قىلىپ سېلىنغان مەسچىت بىناسى (كەلگۈسىدە تالىپلارنى ئوقۇتىدىغان مەدرىسە بولىدۇ) گاز، ئېلېكتر ئېنېرگىيەسى، تېلېفون، ئىسسىق ۋە سوغ سۇ بىلەن تەمىنلەندى.

ئەندى چوڭ مەسچىتنىڭ قۇرۇلۇش ئىشى باشلانغىنىغا 4-5 ئاي بولدى.

موشۇ قىسقا ۋاقىت ئىچىدە مەسچىتنىڭ تاملىرى تۇرغۇزۇلۇپ، چوڭ گومبىزى ئورنىتىلىپ بولدى. بۇ ئىشقا مەھەللىمىزنىڭ ئۇرغۇنلىغان جانكويەرلىرى ئۆزلىرىنىڭ خالىس ياردەملىرىنى كورسىتىپ كېلىۋاتىدۇ. مەسىلەن، موشۇ يۇرتتا ئوسۇپ، يۇرتنىڭ قايغۇسىنىمۇ، خوشاللىقىنىمۇ تەڭ تارتىپ كېلىۋاتقان ياشلىرىمىزدىن «بېنت» ئاكسولپرلىق جەمئىيىتىنىڭ پرېزىدېنتى دىلمۇرات قۇزىيېۋ چوڭ مەسچىتنىڭ قۇرۇلۇشى ئۈچۈن 7،5 مىللىون تەڭگە ئىئانە قىلدى. ھازىرمۇ بەزى مۇھىم ئىشلىرىمىزغا يېقىندىن ئارىلىشىپ، خالىس ياردىمىنى كورسىتىۋاتىدۇ. بۇنىڭدىن باشقا مەسچىتنىڭ تېز پۈتىشى ئۈچۈن مەھەللىمىزدىكى ياشلار ھەر كۈنى دېگىدەك نوۋەتلىشىپ، ئۇنىڭ قۇرۇلۇشىغا ئىشلەپ كېلىۋاتىدۇ.

چوڭ يۇرتنىڭ ئىشىمۇ چوڭ بولىدىكەن. ھازىرقى ئالدىمىزدا تۇرغان مۇھىم ئىشلار— چوڭ مەسچىت قۇرۇلۇشىنى پۈتتۈرۈش، 1996-ژىلنىڭ گېزىتلىرىغا مۇشتەرى توپلاش ئىشىدۇر. بولۇپمۇ، مەھەللىدىكى ئۇيغۇر ئاھالىسىنى ئانا تىلىمىزدا چىقىۋاتقان «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە «يېڭى ھايات» گېزىتلىرىغا مۇشتەرى بولۇشنى پات-يېقىندا مۇۋاپپەقىيەتلىك تاماملاش ئۈچۈن ئىش ئېلىپ بېرىۋاتىمىز.

ھە، يۇرت خىزمىتى ئۈچۈن ئىشلىگەنگە نېمە يەتسۇن! غەيرەت ئاكىسى مەرھۇم ئىمىنجان مەمەتەلىيېۋتىن كېيىنمۇ ئۆزىنىڭ تۇغۇلۇپ ئوسكەن يۇرتى، ئۈچۈن خىزمەت قىلىشتا كېچە- كۈندۈز دېمەي، جامائەتچىلىك تەرىپىدىن تاپشۇرۇلغان ۋەزىپىلەرنى جاندىلى بىلەن ئورۇنلاپ كېلىۋاتىدۇ. بۇ دېمەك، يۇرت غېمى بىلەن ياشاش، يۇرتنىڭ كۈندىلىك ئىشى بىلەن بەنت بولۇش دېمەكتۇر.

ياقۇپ سەمەدىي.
ئالمۇتا شەھىرى.

ئۇلار ۋە ئادەملەر

يۇرت ھۆرمەتلەيدىغان ئادەم

ھەر بىر يۇرتتا ئابرويلۇق، قەدىرلىك ئادەملەر بولىدۇ. ئۇنداق ئادەملەرگە يۇرت ئىشىنىدۇ، چۈنكى ئۇلار يۇرتنىڭ ھەر خىل ئىشلىرىنى بېجىرىشتە بارلىق كۈچ-قۇۋۋىتىنى، بىلىمىنى سەرىپ قىلىپ، ئەلنىڭ ئىشەنچىنى ئاقلاشقا تىرىشىدۇ. جامبۇل ناھىيەسىنىڭ مەركىزى- ئۇزۇناغاچ يېزىسىدا ئىستىقامەت قىلىدىغان ئابدۇللا سادىروۋ ئەينە شۇنداق ئادەملەرنىڭ بىرى، ئابدۇللا ئاكىنى ئىلى تەۋەسىدىن بۇ تەرەپكە كوچۈپ چىققان ئۇيغۇرلارنىڭ تونۇمايدىغىنى ئاز دېسەم، مۇبالىغە بولماس. چۈنكى ئۇ ئۆز دەۋرىدە شەرقىي تۈركىستاندىكى ئەڭ ئاتاقلىق سپورتچىلار قاتارىدىن ئورۇن ئالغان بولۇپ، ئەل ئىچىدە داڭقى كەڭ تارقالغان ئىدى.

ئا. سادىروۋ 1930-ژىلى غۇلجا شەھىرىدە تۇغۇلغان. ئۇ ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتەرگەندىن كېيىن غۇلجىدىكى «ئۇمۇت» مەكتىۋىدە تەن-تەربىيە مۇئەللىمى، ئاندىن 1952-1955-ژىللىرى غۇلجا شەھەرلىك تەن-تەربىيە كومىتېتىدا، 1955-1958-ژىللىرى ئىلى-قازاق ئاۋتونوم ئوبلۇسىنىڭ تەن-تەربىيە كومىتېتى مۇسابىقە بولۇمىدە ئىشلىدى. ئىلى-قازاق ئاۋتونوم ئوبلۇسى بويىچە تەن-تەربىيە مۇسابىقە ئىشلىرىغا مەسئۇل بولغان ئابدۇللا ئاكا ئاتاقلىق ۋولېيبولىست سۈپىتىدە ئىچكىرى خىتاينىڭ بارلىق شەھەرلىرىدە، شىنجاڭ ۋولېيبول كوماندىسى بىلەن بولۇپ، كوپلىگەن مۇسابىقىلەردە ئۆز كوماندىسىنىڭ شەنى ئۈچۈن كۈرىشىپ، بىر نەچچە قېتىم چېمپىيون ئاتالدى. ش.ئۇ.ئار بويىچە ئا. سادىروۋ ۋولېيبول كوماندىسى 1-ئورۇننى قولدىن بەرمىدى. ئۇنىڭ پۈتكۈل خىتاي بويىچە ئوتكۈزۈلگەن ۋولېيبول مۇسابىقىلىرىدا قولغا كەلتۈرگەن ئۇتۇقلىرىنى ژۇقۇرى باھالاپ، خ.خ.ج سپورت كومىتېتى ئا. سادىروۋقا مەملىكەت بويىچە 1-دەرىجىلىك سپورتچى دېگەن يۇكسەك ئۇنۋاننى بەردى ۋە «ئۇ سپورت ماھىرى» دېگەن كۆبۈك بىلەن مۇكاپاتلاندى.

تەغدىر تەقەززاسى بىلەن ئابدۇللا سادىروۋ 1955-ژىلى سابىق كېڭەش ئېلىگە كوچۈپ چىقىدۇ. مانا 40 ژىلدىن بۇيان ئۇ ئائىلىسى بىلەن ئالمۇتا ۋىلايىتى جامبۇل ناھىيەسىنىڭ مەركىزى ئۇزۇناغاچ يېزىسىدا ياشىماقتا. دەسلەپ ئۇ لېنىن نامىدىكى كولخوزدا دېخان بولۇپ ئىشلىدى، كېيىنرەك ناھىيە مەمۇرىيىتى ئابدۇللا ئاكىنىڭ ئۆز ۋاقتىدا ئاتاقلىق سپورتچىلاردىن بولغانلىقىدىن خەۋەر تېپىپ، ئۇزۇناغاچتىكى ستادىئوننى باشقۇرۇشقا مەسئۇل قىلىپ بەلگۈلىدى. ئۆز كەسپىگە بىر ئومۇر سادىق بولغان ئابدۇللا ئاكا يېڭى ئىشقا چوڭ جاۋاپكەرلىك بىلەن كىرىشىپ كەتتى. ئۇ ئۆز ئەتراپىغا سپورت ئىشقىۋازلىرىنى توپلاپ، فۇدبول، ۋولېيبول، باسكېتبول كوماندىلىرىنى تەشكىللەپ، ناھىيە، ۋىلايەت دائىرىسىدە مۇسابىقىلارغا ئىشتىراك قىلىپ، جامبۇل ناھىيەسى سپورتچىلىرىنى ئەلگە تونۇتتى، بۇ خىزمەتلىرى ئۈچۈن ئۇ جۇمھۇرىيەت سپورت كومىتېتىنىڭ بىر نەچچە پەخرىي يارلىغى بىلەن مۇكاپاتلانغان.

بۇ ئىشتا 11 ژىل ئۇتۇقلۇق ئىشلىگەندىن كېيىن لېنىن كولخوزىنىڭ مەمۇرىيىتى ئۇنى كولخوز باشقارمىسى كادىرلار بولۇمىنىڭ باشلىقى قىلىپ تايىنلىدى. 1991-ژىلى ھۆرمەتلىك دەم ئېلىشقا چىققىچە ئا. سادىروۋ ئەينە شۇ كادىرلار بولۇمىنى باشقۇرۇپ، كولخوزچىلارنىڭ مىننەتدارلىقىغا سازاۋەر بولغان.

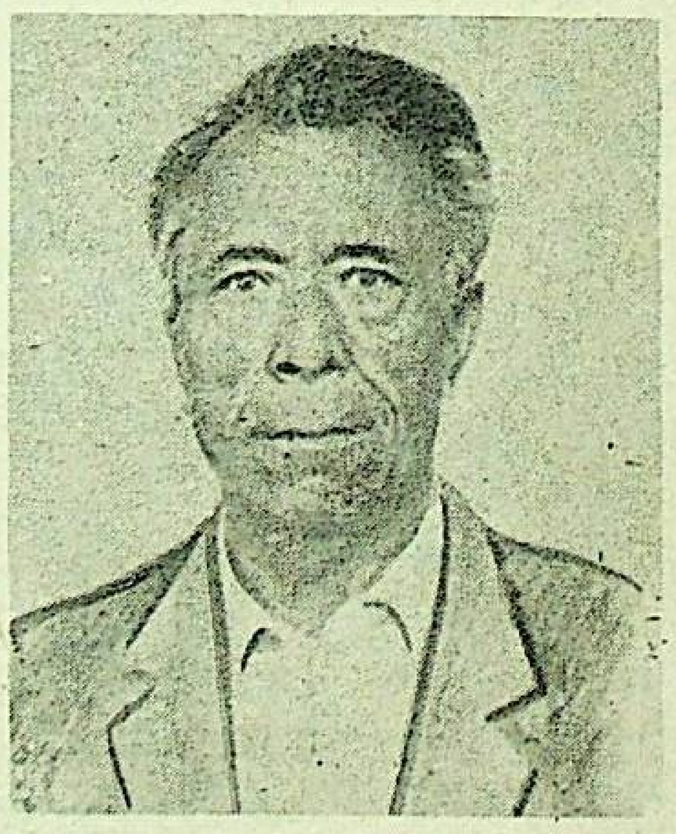

1962-ژىلى ئۇيغۇرلار دىيارى شەرقىي تۈركىستاندىن س.س.س.رغا ۋەتەنداشلار كوپلەپ چىقىشقا باشلىدى. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ئائىلىسىز مۇساپىرلارمۇ بار ئىدى. ئەينە شۇ قېرىنداشلارنى ياتاق، ئىش بىلەن تەمىنلەش ئوخشاش كوپلىگەن مۇئاممالارنى ھەل قىلىشتا ئابدۇللا ئاكا باشتىن ئاياق ئارىلىشىپ، سەۋاپلىق ئىش قىلغانلىقىنى شۇ ئادەملەر ھازىرمۇ مىننەتدارلىق بىلەن ئەسلەيدۇ.

— ش.ئۇ.ئاردىن كەلگەن ئۇيغۇر ياشلىرى رۇس تىل-يېزىغىنى بىلمىگەنلىكتىن بىرەر كەسىپ ئېگىلەشتە خېلە قىيىنچىلىقلار تۇغۇلغان ئىدى. بىز يۇرتتىكى ئۈچ-توتىمىز مەسلىھەتلىشىپ بۇ مەسىلە توغرىلىق قازاقستان مىنىستىرلار كېڭىشىگە ئىلتىماس يازدۇق. ئاز ۋاقىت ئوتمەي مەسىلە ئىجابىي ھەل قىلىندى. قازاقستان كپ جامبۇل ناھىيەلىك كومىتېتىنىڭ ئارىلىشىشى بىلەن ئۇزۇناغاچتا ئۇيغۇر تىلىدا شوفيورلارنى تەييارلايدىغان كۇرس ئېچىلدى. ئەينە شۇ كۇرستا بىر مەزگىلدە 33 ئۇيغۇر بالىسى ئوقۇپ شوفيور بولۇپ يېتىشىپ چىقتى، — دەپ ئەسلەيدۇ ئا. سادىروۋ.

ھەر قانداق ئادەم، ئەگەر ھاياتتىن ئۆز ئورنىنى تاپالىسا، باشقىلار ئۈچۈن چوقۇم بىرەر ياخشىلىق قىلالىسا، ئەلۋەتتە، ئۇنداق ئادەم ئۆزىنى بەختىلىك دەپ ھېس قىلىدۇ ۋە ئۇ ئەينە شۇنداق خىسلەتلىرى بىلەن كوپچىلىكنىڭ نەزىرىگە چۈشىدۇ. ئابدۇللا ئاكا كوپچىلىك ھۆرمەتلەيدىغان، يۇرت خىزمىتى ئۈچۈن دائىم تەييار تۇرغان تىنىمسىز ئادەملەرنىڭ بىرى. ئۇ ئۇزۇناغاچ ئۇيغۇر جامائىتىنىڭ ژىگىت بېشى تۇرسۇن تۇردىيېۋ، ناھىيەلىك مەسچىت ئىمامىنىڭ مۇئاۋىنى ئەخمەت ھاجىم ۋە باشقا موتىۋەرلەر بىلەن يۇرتتىكى مۇھىم ئىشلارغا يېقىندىن ئارىلىشىپ، جامائەتچىلىك ئىچىدە پەيدا بولىدىغان ھەر قانداق مەسىلىلەرنى با مەسلىھەت بىر تەرەپ قىلىشقا تىرىشىدۇ.

ئابدۇللا ئاكا «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە «يېڭى ھايات» گېزىتلىرىنىڭ سەمىمىي دوستى ۋە جانكويەرلىرىنىڭ بىرى. ئۇ ئوتكەن ژىللاردىن بۇيان ئاغىنىسى تۇرغان ئەپەندى بىلەن گېزىتلىرىمىزغا مۇشتەرى تاپلاشقا ناھايىتى پائال ئارىلىشىپ كەلمەكتە. ئا. سادىروۋ بىيىلمۇ بۇ مۇھىم سىياسىي ئەھمىيەتلىك ئىشنى قولغا ئېلىپ، جامائەتچىلىك توپلانغان ھەر بىر توي-توكۈن، نەزىر-چىراقلاردا گېزىتلارغا مۇشتەرى بولۇشنى تەشۋىق قىلماقتا.

ئادەم باشقىلارغا پەقەت ئۆزىنىڭ ئەمەلىي ئىش پائالىيىتى بىلەنلا ئۈلگە بولۇشى مۇمكىن. ئابدۇللا سادىروۋ جامائەتچىلىك ئارىسىدا ئەينە شۇنداق ئىشلىرى بىلەن ئۆزىنىڭ ئورنىنى تاپقان ئىنسانلارنىڭ بىرىدۇر.

يادىكار سابىتىي،
مەخسۇس مۇخبىرىمىز.
جامبۇل ناھىيەسى.

دولقۇن ئەيسا

شەرقىي تۈركستان ياشلىرىنىڭ مىللىي-ئازاتلىق كۈرىشىدىكى

شەرقىي تۈركىستان مىللىي-ئازاتلىق كۈرىشى ئۇزۇن بىر تارىخى جەريانى باشتىن كەچۈرۈپ كەلمەكتە. بۇ كۈرەشلەر نۇرغۇن ئىنقىلاپچىلارنى، قابىلىيەتلىك قوماندانلارنى، تالانتلىق سىياسەتچىلەرنى، ئۇلۇق دولەت ئەرباپلىرىنى يېتىشتۈردى. بۇ ئىنتايىن مۇرەككەپ كۈرەش جەريانى بولۇپ، ھەر قايسى دەۋرىدىكى كۈرەش شەكلى، خاراكتېرىمۇ ھەر خىل بولدى. پۈتكۈل يەر شارى خاراكتېرلىك سىياسىي كۈرەشلەرگە تەسىر كۆرسەتتى. ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشىدىن كېيىنكى 1944-يىلدىكى يالتا كونفېرېنسىيەسىدە رۇزۋېلت، چېرچىل ۋە ستالىندىن ئىبارەت جاھانگىر كۈچلەرنىڭ دۇنيانى قايتىدىن بۆلۈشى، دۇنيا خەرىتىسىنى يېڭىدىن سىزىپ چىقىشتەك سىياسىي ئويۇنلىرىنىڭ مۇھىم تېمىسى بولدى ۋە بۇ ئەجايىپ ئويۇنلاردا قالتىس «كوزۇر» لۇق رول ئوينىدى.

مىللىي-ئازاتلىق كۈرىشىمىزنىڭ مەيلى راۋاجلىنىپ، غەلبە قىلغان چاغلىرىدا بولسۇن، مەيلى مەغلۇپ بولۇپ، پەسكويغا چۈشكەن چاغلىرىدا بولسۇن، مەيلى قوراللىق ئىنقىلاپتا بولسۇن، مەيلى سىياسىي كۈرەشتە بولسۇن ئۆزىنىڭ ئىزچىللىقىنى ساقلاپ، بۇ كۈرەشتە ئاكتىپ، ھەل قىلغۇچى رول ئوينىغان ئاۋانگارت بىر قوشۇن باردۇر. بۇ قوشۇن ياشلار قوشۇنىدۇر!

تارىختىن بۇيانقى مىللىي-ئازاتلىق كۈرەشلىرىمىزدە ياشلار ئىنتايىن مۇھىم ۋەزىپىلەرنى ئۈستىگە ئالدى ۋە ھەل قىلغۇچى رول ئوينىدى.

ئىنقىلاپتىكى ياشلارنىڭ رولى ۋە ئورنى مەسىلىسى مۇھاكىمە قىلىشقا تېگىشلىك مۇھىم تېمىلارنىڭ بىرىدۇر. ھازىرغا قەدەر بۇ تېما مۇھاكىمە قىلىنغىنى ۋە مۇئەييەنلەشتۈرۈلگىنى يوق. يالغۇز بۇ تېما ئەمەس، ھەر قايسى دەۋرلەردىكى ئازاتلىق ئىنقىلابىمىزنىڭ باشقا مۇھىم تەرەپلىرىمۇ مۇھاكىمە قىلىنمىدى. يەكۈنلەشكە تېگىشلىك ئەجايىپ قىممەتلىك تەجرىبە-ساۋاقلار يەكۈنلەنمىدى. بىزدىكى بۇ ئاجىزلىق ۋە يېتەرسىزلىك سەۋەبىدىن ھازىرغا قەدەر ۋەتەن ئىچى ۋە سىرتىدا بولغان مىللىي-ئازاتلىق ئىنقىلابىمىزنىڭ سىستېمىلاشقان ئىنقىلاب نەزەرىيەسىنى تۈزۈپ چىقالمىدۇق. مىللىتىمىزگە يېتەكچى ئىدىيە ۋە توغرا يۆنىلىش بېرەلمىدۇق. بۇ ئاجىزلىقلىرىمىز بىزدە خىلمۇخىل بولغان قان تۆكۈشكە، ئارتۇق بەدەل تۆلەشكە ئېلىپ بارماقتا. مەيلى ۋەتەن ئىچىدە بولسۇن، مەيلى ۋەتەن سىرتىدا بولسۇن تەشكىللىنىۋاتقان جەمئىيەتلىرىمىز تۈزۈك ئىلگىرىلىيەلمەيۋاتىدۇ. يۆنىلىش بەلگىلەنمىگەچكە بۇلارنىڭ بەزىلىرى ۋەتەننىڭ، مىللەتنىڭ مەنپەئەتىگە، مىللىي-ئازاتلىق ئىنقىلابىمىزغا زىيانلىق رول ئوينىماقتا. بىز ئۆتمۈشتىكى ۋە ھازىرقى ئىنقىلاۋىي كۈرەشلىرىمىزنىڭ تەرەپلىرىنى ئەستايىدىل تەتقىق قىلىشىمىز، ھازىرقى دۇنيا ۋەزىيىتىنى ياخشى ئۆگىنىشىمىز ۋە بۇ ئاساستا پۈتكۈل تەشكىلاتىمىز، جەمئىيەتلىرىمىز بىرلىكتە مىللىي-ئازاتلىق كۈرىشىمىزنىڭ سىياسىي پروگراممىسىنى تۈزۈپ چىقىشىمىز زۆرۈر. بىز بەك كۆپ كۈچىمىزنى، بەك كۆپ ۋاقتىمىزنى بوش ئۆتكۈزۈۋەتتۇق، نۇرغۇنلىغان پۇرسەتلەرنى قولدىن بېرىپ قويدۇق، ئەندى ۋاقىتنى چىڭ تۇتۇشىمىز، كاللىمىزنى ئويدان سىلكىۋېتىشىمىز كېرەك. بىز تېخى ھەر قايسى تارىخى دەۋرلەردىكى ئىنقىلاپلارنىڭ خاراكتېرى ۋە ئالاھىدىلىكلىرىگە، خاتالىقلىرىغا باھا بەرگىنىمىز، ئايرىپ چىققىنىمىز يوق. بۇ ئىشلارنى باشقا مىللەتلەر ئاللىقاچان پۈتتۈرۈپ بولدى. مەسىلەن، فرانسۇزلار بۇ خىزمەتنى 18-ئەسىرنىڭ بېشىدىلا تاماملىغان ئىدى.

ئەلۋەتتە، شەرقىي تۈركستان مىللىي-ئازاتلىق كۈرەشلىرىنىڭ پۈتكۈل جەريانلىرىغا توغرا، ئەتراپلىق باھا بېرىش ھازىرچە بالدۇرلۇق قىلىشى مۇمكىن، ئەمما يەكۈنلەشكە تېگىشلىك قىممەتلىك تەجرىبە-ساۋاقلىرىنى يەكۈنلىشىمىز، مۇئەييەنلەشتۈرۈشكە زۆرۈر بولغان قىسىملىرىنى مۇئەييەنلەشتۈرۈشىمىز لازىم. مۇنداق قىلىش مۇندىن كېيىنكى كۈرەشلەرنىڭ توغرا سىياسىي يۆنىلىشىنى بەلگىلىشىمىزدە بىزنى ئەھمىيەتلىك ماتېرىياللار بىلەن تەمىنلەيدۇ. مېنىڭچە ھازىر مۇھاكىمە قىلىشقا، مۇئەييەنلەشتۈرۈشكە زۆرۈر بولغان تېمىلارنىڭ ئىچىدە مۇھىم بىر تېما ئىنقىلاپتىكى ياشلارنىڭ رولى ۋە ئورنى بولۇشى كېرەك. چۈنكى مۇنداق قىلىشىمىز ھېچ بولمىسا بۇندىن كېيىنكى كۈرەشلىرىمىزنىڭ ئاۋانگاردلىق قوشۇنىنىڭ كۈچىيىشى، كېڭىيىشىنى كاپالەتكە ئىگە قىلىدۇ. دۇنيا تارىخىدىن قارىساقمۇ كۆپلىگەن دۇنيا مىللەتلىرىنىڭ كۈرەشلىرىدە ياشلار ھەرىكىتى ئىنتايىن مۇھىم ۋە ھەل قىلغۇچى روللارنى ئوينىغان ئىدى. مەسىلەن: 1989-يىلدىكى خىتاي ئوقۇغۇچى-ياشلار ھەرىكىتى دۇنيا كوممۇنىزم لاگېرىنىڭ يىمىرىلىشىگە كۈچلۈك تەسىر كۆرسەتتى. خىتايدا ئوقۇغۇچىلارنىڭ دېموكراتىيە ھەرىكىتى پارتىلىغان ئۇ زامانلاردا تېخى شەرقىي ياۋروپادا دېموكراتىيە ھەرىكىتى ئاشكارە مەيدانغا چىقمىغان ئىدى. خىتاي ياشلىرىنىڭ ھەرىكىتى دۇنيادا تەسىر قوزغاپ كېيىنكى ئىتتىپاقى ۋە شەرقىي ياۋروپا دولەتلىرىنىڭ دېموكراتىك ئىنقىلاۋىنىڭ پارتىلىشىغا بېۋاستە تەسىر قىلىپ، دۇنيادا كوممۇنىزم لاگېرىنىڭ يوقۇلۇشىدەك تارىخى دەۋرنىڭ يېڭى سەھىپىسىنى ياراتتى، تارىخنىڭ بىراز ئالدىغا كوز ژۇگۇرتسەك دەل 78 يىل ئىلگىرى ئوكتەبر ئىنقىلاۋىنىڭ تەسىرىدىن 1919-يىلى خىتاي ئوقۇغۇچى-ياشلار ھەرىكىتى پارتلاپ، 1989-يىلدىكى ئوقۇغۇچىلار ھەرىكىتىنىڭ تامامەن ئەكسىچە جوڭگوغا ماركسىزم-لېنىنىزم ئىدىيەسىنى ئەكىلىپ، خىتايدا كوممۇنىستىك ئىدېيەلوگىيەنىڭ تارقىلىشىدەك تارىخى دەۋرنى ياراتقان ئىدى.

1919-يىلى ئوسمانلى ئىمپېراتورلۇغىنىڭ پادىشاھلىرىدىن فاتىھ سۇلتان-مەھمەت كۈچلۈك دۈشمەنگە جەڭ ئېلان قىلىپ، يۈكسەك قوماندانلىق قابىلىيىتى، ھەربىي تاكتىكىسى بىلەن ئىستامبۇلنى ئالغان ۋاقتىدا تېخى 17 ياشتا ئىدى. بۇنداق مىساللارنى دۇنيانىڭ ھەممە يېرىدىن، ھەر قايسى تارىخى دەۋرىدىن ئېلىش مۇمكىن.

شەرقىي تۈركستان مىللىي-ئازاتلىق ئىنقىلاۋىمىزنىڭ پۈتكۈل جەريانىغا نەزەر سالساق، پۈتكۈل ئىنقىلاپنى «ياشلار ئىنقىلاۋى» دەپ قاراشمۇ مۇمكىن. پۈتكۈل ئىنقىلاپنىڭ ھەر قايسى باسقۇچىدا ياشلار مۇھىم ۋەزىپىلەرنى ئۈستىگە ئالغان، ئەڭ جەڭگىۋار سېپىنى شەكىللەندۈرگەن.

يېقىن زامان تارىخىمىزغا قارىساق، 1920-يىللاردا پارتىلىغان تۆمۈر خەلىپە باشچىلىقىدىكى قۇمۇل دېھقانلار قوزغىلىڭىنىڭ جەڭگىۋار سېپىنى ياشلار شەكىللەندۈرگەن، بۇ ئىنقىلاپنىڭ يېتەكچىسى تۆمۈر خەلىپە 30 ياش ئەتراپىدىكى قوماندان ئىدى. 30-يىللاردىكى خوجانىياز ھاجى ئىنقىلاۋى، مۇھەممەت ئىمىن بۇغرا باشچىلىقىدىكى خوتەن ئىنقىلاۋى ۋە 1933- يىلى قۇرۇلغان شەرقىي-تۈركستان ئىسلام جۇمھۇرىيىتى قاتارلىقلارغا قارىساق، بۇ كۈرەشلەرنى قوزغىغۇچىلار ۋە قاتناشقۇچىلار، جۇملىدىن جۇمھۇرىيەتنىڭ قۇرغۇچىلىرى ۋە دولەتنىڭ ژۇقۇرى دەرىجىلىك رەھبەرلىرى، مىنىستىرلارنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى 30 ياش بىلەن 40 ياش ئارىسىدىكى ياشلاردىن تەشكىل تاپقانلىقىنى كۆرىمىز. ئۇ دەۋردىكى ئىنقىلاپ داھىلىرىدىن مۇھەممەت ئىمىن بۇغرا خوتەن ئىنقىلاۋىنى قوزغاپ، خوتەن ئەمىرى دەپ ئاتالغان چاغدا 32 ياشتا بولۇپ، يەنە خوتەن ئىنقىلاۋىنىڭ باشقا قوماندانلىرىدىن شامەنسۇر، ئابدۇللا بولسا تېخى 30 ياشقا يەتمىگەن قەھرىمانلار ئىدى. قۇمۇل ئىنقىلاۋى ۋە شەرقىي تۈركستان ئىسلام جۇمھۇرىيىتى رەھبەرلىرىدىن رەئىس جۇمھۇر خوجانىيازھاجى، باش قوماندان مەھمۇت مۇھىتى قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسى 30-40 ياشلار ئارىسىدىكى تالانتلىق قوماندان ۋە دولەت ئەرباپلىرى بولۇپ يېتىشىپ چىقتى. بىز يەنە 1944-يىلى قۇرۇلغان شەرقىي تۈركستان جۇمھۇرىيىتىگە قارايدىغان بولساق، مىللىي-ئازاتلىق ئۇرۇشىمىزنىڭ ئەڭ ئاساسلىق سېپىنىڭ ياشلاردىن تەشكىل تاپقانلىقىنى كۆرىمىز. بۇ جۇمھۇرىيىتىمىز مىڭلىغان جەڭگىۋار ياش ئوغۇل قىزلىرىمىزنىڭ ئىسسىق قېنى بىلەن قۇرۇلغان ئىدى. جۇمھۇرىيىتىمىزنىڭ رەھبەرلىرىدىن ئەخمەتجان قاسىمى 33 ياش، ئابدۇكېرىم ئابباس 24 ياش، ئىسھاقبېك 40 ياشلار دەۋرىدىلا شەرقىي تۈركستان ئىنقىلاۋىغا يېتەكچىلىك قىلدى ۋە ئىنقىلاپ تارىخىمىزنىڭ مۇھىم دەۋرىنى ياراتتى. ھازىرغا قەدەر شەرقىي تۈركستان داۋاسىنى ئېلىپ بېرىۋاتقان ھاياتتىكى لىدېرىمىز ئەيسا ئەپەندىمۇ بۇ كۈرەشكە 20 نەچچە ياش ۋاقتىلىرىدىلا ئاتلانغان ئىدى. 30- ۋە 40-يىللارنىڭ ۋەتەنپەرۋەر شائىرلىرىدىن ئابدۇخالىق ئۇيغۇر، لۇتپۇللا مۇتەللىپلەرمۇ تولىمۇ ياش بىر زامانلىرىدا ۋەتەن، خەلقىنىڭ قەلبىدە ئابىدە بولۇپ تىكلەنگەن ئىدى. بۇ يەردە شۇنى ئالاھىدە ئەسكەرتىپ ئۆتۈش لازىمكى، ئىنقىلاپچىلىرىمىزنىڭ، رەھبەرلىرىمىزنىڭ ئىنقىلاپتا قانداق رول ئوينىغانلىقى، قايسى يۆلۈنۈش بويىچە خىزمەت قىلغانلىقى ئايرىم تەتقىق قىلىنىشقا تېگىشلىك مەسىلە. مېنىڭ دېمەكچى بولغىنىم، ئۇلارنىڭ ياش دەۋرىدىلا ئىنقىلاپنىڭ رەھبەرلىك سېپىدە رول ئوينىغانلىقىنى كۆرسىتىپ ئۆتۈشتۇر.

دۇنيادىكى ھوكۇمران كۈچلەرنىڭ ھەر تۈرلۈك سىياسىي سودىلىرىنىڭ قۇربانى بولۇپ 1949-يىلى ۋەتىنىمىز خىتاي كوممۇنىستلىرىنىڭ مۇستەملىكىسىگە ئايلىنىپ قالغاندىن بۇيان، ۋەتەن خەلقى ئۈزۈلۈكسىز كۈرەش قىلىپ كەلدى. كۈرەش شەكلى، خاراكتېرىنىڭ قانداق بولۇشىدىن قەتئىي نەزەر، بۇ كۈرەشلەرنىڭ ئاساسلىق ھالقىسى يەنىلا ياشلار قوشۇنىدىن ئىبارەت بولدى. بۇ كۈرەش جەريانلىرىنى ئەسلەپ ئۆتسەك، 1950-يىلى 1-ئايدا پارتىلىغان ئاراتۈرك قوزغىلىڭى، ۋە قابىلبەك باشچىلىقىدىكى قوراللىق قوزغىلاڭ، 1950-يىلى 3- ئايدا باشلانغان ئوسمان باتۇر باشچىلىقىدىكى قوراللىق قوزغىلاڭلار، 1951-يىلدىكى «51چىلەر» كۈرۈشى، 1954-يىلى 12-ئايدا خوتەن، قاراقاش، لۇپتا پارتىلىغان ئابلىمىت داموللا، پەتتىدىن مەخسۇم قوزغىلىڭى، 1956-يىلى قاراقاشتا پارتىلىغان باقى داموللا ۋە سەمەت داموللا قوزغىلىڭى، 1956-يىلى 5-ئايدا پارتىلىغان ئابدۇقادىر باشچىلىقىدىكى لوپ قوراللىق كۈرىشى، 1958-يىلى 10-ئايدا ئىلى قورغان، سېيىت يېتەكچىلىكىدىكى قۇمۇل قوزغىلىڭى، 1958-يىلى 10-ئايدىكى شىخو قوزغىلىڭى،1962-1969-يىللاردىكى ئىمنوۋ باشچىلىقىدىكى خەلق ئىنقىلاۋىي پارتىيەسىنىڭ كۈرەشلىرى، 1969-يىلى قەشقەردە پارتىلىغان ئاخۇنوۋ، مېجىت سىلىڭ قوزغىلاڭلىرى، 1981-يىلى «12-يانۋار» قاغىلىق ۋاقەسى، 1981-يىلى 5-ئايدا پارتىلىغان پەيزىئاۋات ئىنقىلاۋى، تەڭرىتاغ پارتىيەسى ۋە ئۇيغۇرستان ياش ئۇچقۇنلار پارتىيەسىنىڭ كۈرەشلىرى، 1985-يىلى «12-دېكابر» ۋە 1988-يىلى «15-ئىيۇن»دا پارتىلىغان ئوقۇغۇچى-ياشلارنىڭ دېموكراتىك ياشلار ھەرىكىتى، 1989-يىلى ئۈرۈمچىدە پارتىلىغان 18-19-ماي ۋاقەسى، 1990-يىلى 1-ئايدىكى قورغاس ۋاقەسى، 1990-يىلى 4-ئايدا پارتىلىغان بارىن قوزغىلىڭى، 1995-يىلى 7-ئايدىكى خوتەن ۋاقەسى، 1995-يىلى 8-ئايدىكى غۇلجا ياشلار قوزغىلىشى قاتارلىق يۈزلىگەن ئىنقىلاپلارنىڭ ھەممىسىدە ياشلار ئەجايىپ قەھرىمانلىق روھىنى نامايەن قىلدى. بۇ كۈرەشلەرنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمىغا ياش ئىنقىلاپچىلار يېتەكچىلىك قىلدى. شۇنى ئالاھىدە ئەسكەرتىپ ئۆتۈش كېرەككى، بۇ ئىنقىلاپلاردىكى بۈيۈكلىرىمىزنىڭ، پېشقەدەم ئىنقىلاپچىلىرىمىزنىڭ رولى، كۆرسەتكەن ئۇلۇق تۆھپىلىرى تالاشسىز ھەقىقەتتۇر.

ئاتالمىش شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاۋتونوم رايونى سىياسىي مەسلەھەت كېڭىشىنىڭ سابىق رەئىسى بادەيىنىڭ سىياسىي كېڭەش يىغىنىدا سۆزلىگەن ۋە 1990-يىلى 6-ئاينىڭ 4 - كۈنى «قەتئىي مەخپى» دەپ تارقاتقان ھۆججىتىدە شۇنداق دېيىلگەن: «جەنۇبىي شىنجاڭدا 1987-يىلدىن 1989-يىلغىچە «ئۇيغۇر نوش»غا، «خەنزۇلارغا قارشى تۇرۇش»قا قۇترىتىدىغان «شىنجاڭنى مۇستەقىل قىلىش»نى تەرغىپ قىلىدىغان ئەكسىيەتچى شۇئارلاردىن 178 قېتىم 596 پارچە چاپلاندى... 1986-يىلدىن 1989-يىلغىچە قولغا چۈشۈرگەن ئەكسىيەتچى شۇئارلار، ئەكسىيەتچى تەشۋىقات ۋارىقى تارقاتقان 72 كىشى ئىچىدە 70 ياشتىن تۆۋەنلەر 57 كىشى. بۇلارنىڭ ئىچىدە 15 ياشتىن تۆۋەن 16 نەپەر، مەكتەپتە ئوقۇۋاتقانلار 55 نەپەر، ئوتتۇرىدىن ژۇقۇرى سەۋىيەدىكىلەر 39 نەپەر... ....» خىتاي ئەمەلدارىنىڭ بۇ سانلىق مەلۇماتلىرى مىللىي-ئازاتلىق كۈرىشىمىزنىڭ يالغۇز ياشلار ئارىسىدىلا ئەمەس، ئۆسمۈرلەر ئارىسىدىمۇ كۈچلۈك يىلتىز تارتقانلىقىنى، مىللىي- ئازاتلىق سېپىمىزنىڭ كۆلىمى كېڭىيىۋاتقانلىقىنى ئاشكارىلاپ بېرىدۇ.

دېمەك، مىللىي-ئازاتلىق ئىنقىلاۋىمىزنىڭ پۈتكۈل جەريانىدا ياشلار ئاساسلىق كۈچ بولۇپ، ھەل قىلغۇچى رول ئويناشتەك تارىخى ئىزچىللىقىنى ساقلاپ كەلمەكتە. بۇ ھال ھازىر تېخىمۇ روشەنلەشمەكتە.

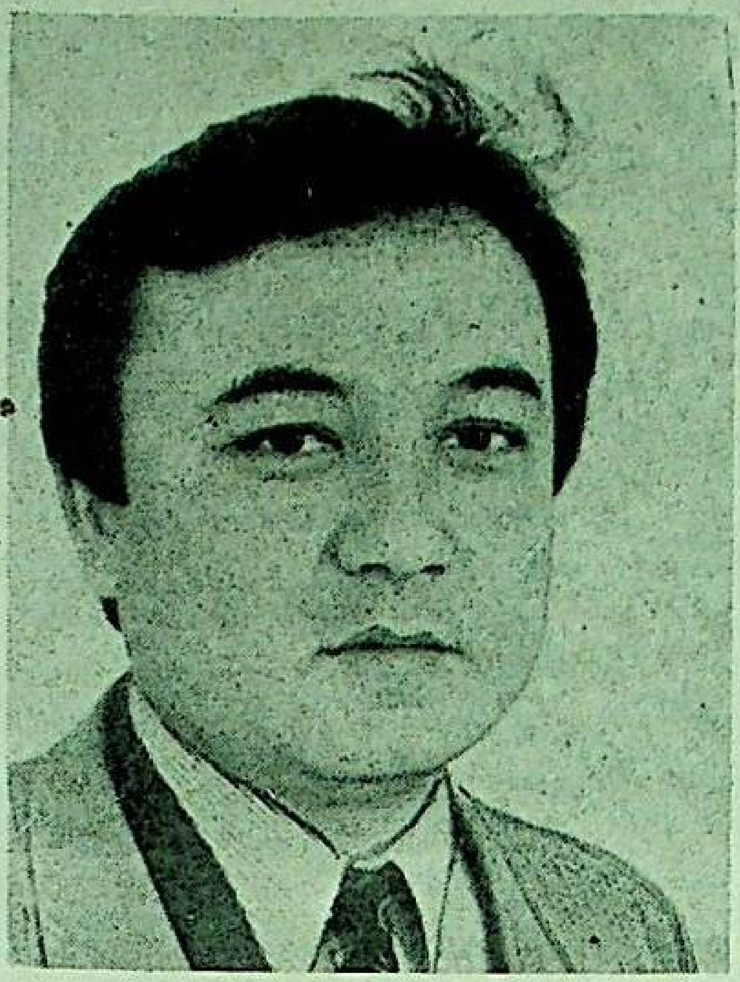

ئورنى ۋە تەسىرى

90‑ يىللارنىڭ كىرىشى بىلەن كوممۇنىزم لاگېرىنىڭ يىمىرىلىشى شەرقىي ياۋروپا مەملىكەتلىرىنىڭ دېموكراتىيەلىشىشى، سابىق كېڭەش ئىمپېرىيەسىنىڭ پارچىلىنىشى ئوخشاش زور سىياسىي ئۆزگىرىشلەر خەلقىمىزدە بولۇپمۇ ياشلاردا چوڭ ئۆزگىرىشلەرنىڭ بولۇشىغا تەسىر كورسەتتى. مىللەتتە كۈچلۈك ئويغىنىش بارلىققا كەلدى. ياشلىرىمىزنىڭ دىنى، مىللىي ئەخلاقى كۈچلەنمەكتە، ئىجتىمائىي ئاڭ يۈكسەلمەكتە، سىياسىي سەزگۈرلىگى ئېشىپ بارماقتا. مەملىكەتتە ئومۇمىي يۈزلۈك بىر ئىنقىلاپ ۋەزىيىتى شەكىللەنمەكتە.

تارىخى رىياللىق ۋە نوۋەتتىكى ۋەزىيىتىمىز شۇنى ئىسپاتلىماقتىكى، بۇندىن كېيىنكى ئازاتلىق كۈرىشىمىزنىڭ توغرا، سىياسىي يۈلۈنۈشىنى بەلگىلەش، بۇ كۈرەشكە يېتەكچىلىك قىلىش ۋە رىۋاجلاندۇرۇش ياشلارنىڭ ئۈستىگە چۈشكەن ۋەزىپىدۇر. مىللىتىمىز، خەلقىمىز ۋە رىياللىق ياشلاردىن شۇنى تەلەپ قىلماقتا. بۇنداق مۇھىم ھەم زور ۋەزىپىنى ئۈستىگە ئېلىۋاتقان ياشلارغا، ئەھمىيەت بېرىش، ئۇلارنىڭ ئاكتىپچانلىغىنى قوزغاش، ئىنقىلاپتىكى رولى ۋە ئورنىغا ئادىل، توغرا باھا بېرىش، ئەستايىدىل مۇھاكىمە قىلىش لازىم. مەنچە نوۋەتتىكى ئەڭ مۇھىم مەسىلە ياشلارغا ئىشىنىش، ئۇلارنىڭ ئىختىدارىغا ئىشىنىشتۇر. ئۇلارنىڭ تەۋرەنمەس، قەتئىي كۈچ ئىكەنلىگىنى مۇئەييەنلەشتۈرۈش لازىم. ھەر قايسى تەشكىلات، جەمىيەتلەردىكى ياشلار قوشۇنىنى تەربىيەلەشكە، يېتىشتۈرۈشكە، ئۇلارنىڭ ئىختىدارىنى جارى قىلدۇرۇشقا دىققەت قىلىش لازىم. بىزنىڭ جەمىيىتىمىزدە بىر خاتا خاھىش ھۆكۈم سۈرمەكتە، ياشلارنىڭ ئىنقىلاپتىكى ئاۋانگارتلىق رولى رىياللىقتا كۆرۈنۈپ تۇرسىمۇ ئۇلارغا ئەھمىيەت بەرمەيمىز، ئۇلارغا ئىشەنچىسىز قارايمىز، قابىلىيىتىنى جارى قىلدۇرۇشنى خالىمايمىز ياكى سەل قارايمىز. مەنچە بىر مىللەتنىڭ ياشلىرىغا ئىشەنمەسلىك، شۇ مىللەتكە ۋە شۇ مىللەتنىڭ كېلەچىگىگە ئىشەنمەسلىكتۇر. ئۇيغۇر ياشلىرى ئىشەنچلىكتۇر، ئىختىدارلىقتۇر. بۇ ئۇزۇن يىللىق مىللىي‑ئازاتلىق كۈرىشىمىزنىڭ يەكۈنىدۇر.

تارىختىكى ۋە ھازىرقى پېشقەدەم ئىنقىلاپچىلىرىمىزنىڭ، داھىلىرىمىزنىڭ، چوڭلىرىمىزنىڭ قىممەتلىك، مول تەجرىبە‑ساۋاقلىرى بار. ياشلار بۇلارنى ياخشى ئۆگىنىشىمىز لازىم. بۈيۈكلىرىمىز بولسا ئۆز ئىنقىلاپ تەجرىبىلىرى بىلەن ياشلارنى يېتىشتۈرۈشكە دىققەت ئېتىبارىنى قوزغاپ، ياشلارنىڭ قابىلىيىتىنى جارىي قىلدۇرۇشقا شارائىت ھازىرلاپ بېرىشى، تۈرتكە بولۇشى لازىم. شۇنداق قىلغاندىلا ئېتىمۇ كۆپلىگەن ياش ئىنقىلاپچىلار مەيدانغا كېلىپ، پېشقەدەم ئىنقىلاپچىلىرىمىزنىڭ ئىنقىلاۋىي روھىغا، يولىغا ۋارىسلىق قىلىپ، ئۇلارنىڭ ئىزىنى داۋاملاشتۇرىدۇ ۋە كۈچلەندۈرىدۇ. پېشقەدەملىرىمىزنىڭ ئىنقىلاپ تارىخىنى يازىدۇ، ئابىدىلىرىنى تىكلەيدۇ. بۇ مىللىي‑ئازاتلىق كۈرىشىمىزنىڭ ئۈزلۈكسىز كېڭىيىشى، رىۋاجلىنىشى ۋە غەلىبە قىلىشىنىڭ تۈپ كاپالىتىدۇر.

مەشھۇر شەخسلەر

ئوسمان تومۇر

تومۇر خەلپە ۋە ئۇنىڭ نەسەبلىرى

تومۇر خەلپە ۋە ئۇنىڭ نەسەبلىرىنىڭ مەنبەسىنى سۈرۈشتۈرۈشكە توغرا كەلسە، گېپىنى قومۇلنىڭ ھازىرقى بوغاز يېزىسىدىن باشلاشقا توغرا كېلىدۇ. بۇ يېزا قېدىمدا «تار بوغاز» دەپ ئاتالغان ئىكەن.

بوغاز يېزىسىنىڭ يېرى قۇملۇق ۋە قىزىل تۇپراقلىق بولۇپ، دېڭىز يۈزىدىن تۆۋەن بولغانلىقتىن، ھاۋاسى قۇرغاق ئىسسىق كېلىدۇ. تېرىقچىلىقمۇ باشقا يېزىلارغا نىسبەتەن ئىلگىرى باشلىنىدۇ. بۇ يېزا قۇمۇل شەھرىنىڭ جەنۇبىغا 25 كىلومېتر كېلىدۇ.

1870‑يىلى ياقۇببەگ (بەدەۋلەت) كورلىنى مەركەز قىلىپ، تۇرپان، پىچانلارغا مالىمانچىلىق سالغاندا كۆپلىگەن كىشىلەر پانالىق ئىزدىشىپ قۇمۇلغا كەلگەن بولۇپ، بۇ كىشىلەرنىڭ ئىچىدە سوۋۇر دېگەن كىشى قورايغا، ئوروق سوۋۇر دېگەن كىشى يوقىرى ئاقيەرگە، تالىپ، بوكى ياماق راشىدىن ھاجى ۋە بوكى ياماق قۇربان ھاجىلار بوغازغا ئورۇنلاشقان. يىللارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن قورايدىكى سوۋۇر يالغۇز ئوغلى يۈسۈپنى بوغازدىكى تالىپنىڭ چوڭ قىزى راھىلەگە ئۆيلىگەن. تالىپ 2‑قىزى رابىخاننى ژۇقۇرى ئاقيەردىكى ئوروق سوۋۇرغا ياتلىق قىلغان. ئۇلار بىر ئوغۇللۇق بولغان. ئۇنىڭ ئىسمى ئىبراھىم بولۇپ، ھازىر 80 ياشتىن ھالقىغان بولسىمۇ، يەنىلا تېنى ساغلام، تىمەن تۇرماقتا. تالىپ ئوقەتچان، ئىشچان بولغانلىغى ئۈچۈن، بوغازنىڭ شىمالىي ئېتىگىدە بىنەم ئېچىپ كوكەرتكەن. شۇ چاغلاردا ئۇنىڭ يالغۇز ئوغلى نىياز قازا تاپقان. شۇندىن كېيىن تالىپ قورۇ‑جايلىرىنى قىزلىرىغا بۆلۈپ بېرىپ، ژۇقۇرى ئاقيەرگە كوچۈپ كەتكەن.

سوۋۇرنىڭ يالغۇز ئوغلى يۈسۈپنىڭ مىجەز‑خاراكتېرىگە قاراپ ئۇنىڭغا «يۈسۈپ تۈڭگان» دەپ لەقەم قويۇۋالغان. يۈسۈپ راھىلەدىن ئىككى ئوغۇللۇق بولغان. چوڭىنى «تومۇر»، كىچىگىنى «شاكىر» دەپ ئاتىغان. ئۇلار 15‑16 ياشقا كىرگەندە يۈسۈپ ئەر‑ئايال ئىككىسى تەڭلا قازا بولۇپ كەتكەن. شۇ چاغلار دەل تورپاقلار قوزغىلىڭى دەۋرى بولۇپ، قۇمۇل ۋاڭى تومۇرنى چوڭ گۆنا ئوتكەزدى، دەپ بوغازغا پالىغان. تومۇر شۇندىن كېيىن بۇ يېزىدا ياغاچچىلىق ھۈنىرىنى ئۆگەنگەن ۋە بۇ ئارقىلىق پۇل تاپقان. ئۇ دىنى ئوقۇشنىمۇ تاشلىمىغان ئۇ كېيىنكى كۈنلەردە زىكرى سوھبەتچىلەرگە خەلپە بولۇپ قالغان. ئۇ بوۋىسى تالىپتىن قالغان يەرلەرگە بىر يورۇش سۇ تۈگمىنى ياساپ بوغاز كىشىلىرىنى ئۇن بىلەن تەمىنلىگەن.

تومۇر ئۆيلىنىپ ئىككى قىزلىق بولغان. چوڭ قىزى نىيازخان تورت ياشقا، كىچىك قىزى رابىيە ئىككى ياشقا كىرگەندە ئۇنىڭ ئايالى قازا بولۇپ كەتكەن. شۇنىڭ بىلەن ئۇ بوغازدىكى زېمىنىنىڭ بىر قىسمىنى بوكى ياماق راشىدىن ھاجى بىلەن بوكى ياماق قۇربان ھاجىغا 30 قوشقارغا تېگىشىپ، كىچىك قىزى رابىيەنى چوڭگومباتلىق سوۋۇر قۇرمالىغا بېرىپ، چوڭ قىزى نىيازخاننى ئېلىپ قورايغا كوچۈپ كەتكەن.

تومۇر قورايغا چىقىپ قايتا ئۆيلىنىپ، باست ئىسىملىك بىر ئوغۇللۇق بولغان. باست 12 ياشقا كىرگەندە ئىلىدىكى مانجۇ ئەمەلدارلىرىنىڭ زۇلۇمىغا قارشى ياڭ زەنشۇ باشچىلىغىدىكى قوزغىلاڭ يۈز بېرىدۇ. ئۇرۇمچىدىكى باش مۇپەتتىش يۈەن داخۇا قوزغىلاڭنى باستۇرۇشقا كۈچى يەتمەي، شىنجاڭدىكى فېودال ۋاڭلاردىن ھەربىي ياردەم تەلەپ قىلىدۇ. بۇنىڭغا جاۋابەن قۇمۇل ۋاڭى شامەخسۇت قۇمۇل ئۇيغۇرلىرىدىن 500 ئاتلىق قوشۇن تەييارلاپ ئالدى بىلەن 300 كىشىنى يولغا سالىدۇ. 1‑تۈركۈمدىكى ئەسكەرلەر بەششار ۋە قۇمۇلدىن ئېلىنغان بولۇپ، 2‑تۈركۈمى قۇمۇل 12 تاغدىن كەلتۈرۈلگەن ئىدى. بۇ ئەسكەرلەر تومۇر خەلپە، ئامانقۇل، جامال ۋە سالمانلار باشچىلىغىدا تەشكىللىنىپ، يولغا چۈشۈپ لۈدۈڭغا يېقىنلىشىپ كەينىگە قاراپ نەيزە ئۇرغان. لودۈڭدىن يانغان بو ئوت كۈشۈتىگە يېتىپ كەلگىچە چوڭ يالقۇنغا ئايلانغان.

تومۇر خەلپە تەقۋادار دىنىي زات بولغانلىغى ئۈچۈن ئۇ لى شۇفۇ ئىسىملىك خۇيزۇ ھەربىينىڭ ھىلە‑نەيرىڭگە ئىشىنىپ ئالدىنىپ قالغان. «تۇتۇنسىز ئوت بولماس، نوقسانسىز ژىگىت» دېگەندەك، سەۋەنلىگى ئوز بېشىغا چىققان. جۈملىدىن، شۇ چاغنىڭ تومۇر، خۇيزۇ ئاخۇنلىرى بىلەن ھەسەن ھاجى قاتارلىق يۇرت كاتتىلىرىنىڭ ئارىغا چۈشۈشى بىلەن قوزغىلاڭ تېچلاندۇرۇلغان ھەمدە تومۇر خەلپە ئۈرۈمچى لومەنچىڭدىكى 3‑ئاتلىق باتالىيونغا كوماندىر قىلىنىپ، 1913‑يىلى 9‑ئاينىڭ 5‑كۈنى قولغا ئېلىنىپ قەتلى قىلىنغان، بېشى ئۈرۈمچىنىڭ جەنۇبىي دەرۋازىسى (ئەنمىڭ)غا ئېسىلىپ سازايى قىلىنغاندىن كېيىن، قۇمۇلغا ئېلىپ كېلىنىپ قۇمۇل كونا شەھەر دەرۋازىسىغىمۇ ئېسىپ قويۇلغان. تومۇرگە ئەگىشىپ چىققان بىر قىسىم كىشىلەرمۇ ئامان قالمىغان. ئۇلار يۇرتىغا قايتۇرۇش دېگەن بانا بىلەن قۇرالسىزلاندۇرۇلغان ۋە گۈچۈڭ ناھىيەسىنىڭ چوڭتاش دائىرىسىدىكى تاغ ئىچىگە يېتىپ كەلگەندە ياڭ زېڭشىننىڭ پىستىرمىسىغا چۈشۈپ قىرىپ تاشلانغان. تومۇر ئۈرۈمچىگە ئېلىپ كېتىلگەندىن كېيىن، قۇمۇلدا قالغان بىر قىسىم كىشىلەر «قاراقچىلاردىن مۇداپىئەلىنىش» دېگەن بانا بىلەن ئەنشىگە يوتكەلگەن، ئۇلار شىڭشىشاغا يېتىپ كەلگەندە گەنسۇ چېرىكلىرى تەرىپىدىن تىرىك كومۇۋېتىلگەن. شاكىر، ئىمىن، جامال، ئەمەت سېيىت، ئابدۇللا قاتارلىقلار تۇرپانغا ئېلىپ بېرىلىپ ئولتۇرۇلگەن.

شامەخسۇت ۋاڭ: تومۇرنىڭ جەمەتىدىن بىرىنىمۇ قالدۇرماسلىق كېرەك، دەپ جار سالغان. بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغان راھەتباغ يېزا چاڭغۇ مەھەللىلىك ساقال ئەزىمەت دېگەن كىشى باشقىلارغا تۇيدۇرماستىن قورايغا چىقىپ، باستنى ئېلىپ كېلىپ ئوزى يەتتە سەككىز يىل تەربىيىلىگەن. بۇ ئىشنى ئىرغايتىلىق ئاۋۇت دورغا سېزىپ قېلىپ ئوردىغا مەلۇم قىلغان. بۇ خەۋەرنى ئالدىن بىلىۋالغان ئەزىمەت بوۋاي باستنى بىر ئات بىلەن ئۇنىڭغا يېتەرلىك پۇل ۋە ئوزۇق‑تۈلۈك بېرىپ قاچۇرۇۋەتكەن. شۇنىڭ بىلەن باست جىمسار ۋە گۈچۈڭلاردا پانالانغاچ دىنى بىلىم ئالىدۇ. ئۇ شامەخسۇت ۋاڭنىڭ ئولگەنلىگىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، قۇمۇلغا قايتىپ كېلىپ، پالۋانتۇر يېزا كونا ئانىلىكلەر مەھەللىسىدىكى مەسچىتكە ئىمام بولىدۇ. ئۇ 1980‑يىلى ئالەمدىن ئوتىدۇ. ئۇنىڭ ئايۇپ، ئابلەت، ئىمىن قاتارلىق ئوغۇللىرى ۋە بىر نەچچە قىزلىرى بار.

بوغاز يېزىسىنىڭ شىمالىدىكى قۇم داۋانىدىن چۈشۈپ مەھەللىنىڭ جەنۇبىغا قاراپ كەتكەن يولنىڭ ئىككى تەرىپىدىكى يەرلەر «ساي پارچا» دەپ ئاتالغان بولۇپ، بۇ يەردىكى تېرىلغۇ يەرلەر، ئۈزمە دەرىخى ۋە ۋەيران بولۇپ كەتكەن سۇ تۈگمىنىنى كىشىلەر ھازىرمۇ يەنىلا تومۇر خەلپە نامى بىلەن ئاتىشىپ كەلمەكتە.

قۇمۇل خەلقى مەشرەپ، توي‑تۆكۈن، نەغمە ناۋالىرىدا تومۇر خەلپە ھەققىدىكى بىر قىسىم قوشاقلارنى ھازىرمۇ تەكرارلاپ كەلمەكتە. مەسىلەن:

قورايى يولى ھەيۋەتلىك،
ئۇنىڭ ئىچى زەرەتلىك.
مۇرادىغا يەتمىگەن،
تومۇر خەلپە رەھمەتلىك.

جىڭتەي ئەسكىرى سەپتۇ،
ئاقچۇق يولىدا ئوقۇر.
تومۇر خەلپىنى ئولتەرگەن،
چەندارىن دېگەن چوقۇر.

تومۇر خەلپىنىڭ ئايۇپ، ئابلەت قاتارلىق ئەۋلادلىرى پالۋانتۇر يېزىسىدا ھازىرمۇ ھايات.

«شىنجاڭ تەزكىرىسى» ژۇرنالىدىن ئېلىندى.

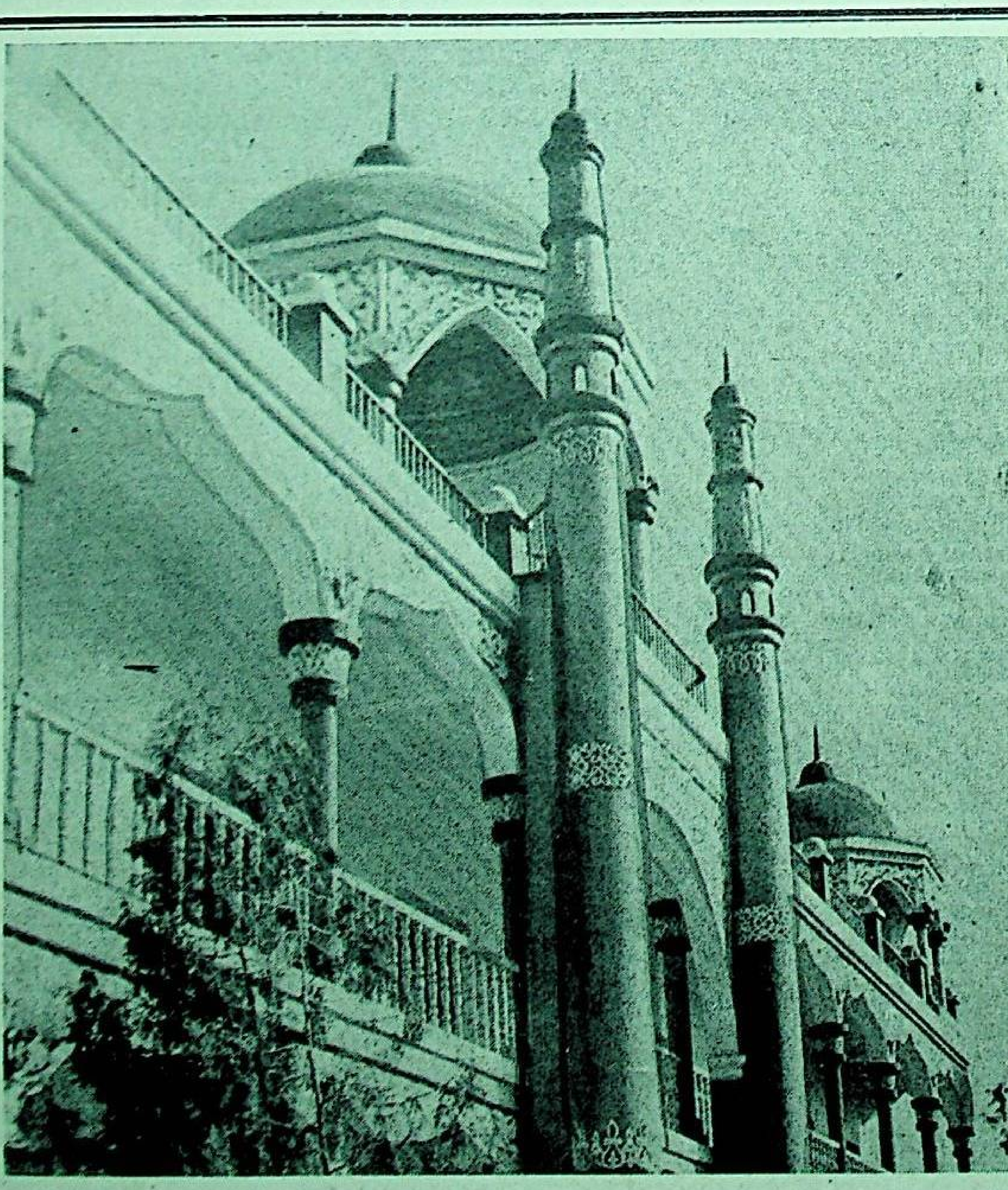

سۈرەتتە: قېدىمىي تۇرپان شەھرىدىكى زامانىۋىي مېھمانخانا كۆرۈنۈشى.

ئۇيغۇر شېئىرىيىتىنىڭ شۇڭقارى

زۇنۇن قادىر

شائىر تېيىپجاننى ئەسلەپ...

ئۇيغۇر خەلقىنىڭ سۆيۈملۈك شائىرى تېيىپجان ئېلىيېۋ ھايات بولغان بولسا، ئۇ ئەندىلا 65-باھارىنى تويلاتتى، ئىجادىي پائالىيىتىگىمۇ 50 ژىل تولاتتى. مەڭگۈلۈك ئۇيقۇدىكى ئۇنىڭ جىسمىنى بىزدىن ئايرىغان بىلەن ئۇنىڭ پاك ئىسمى «توگىمەس ناخشىدەك» ھەممىلا سورۇنلاردا تىللاردىن چۈشمەي ياڭراپ، دىللارغا ئورنىماقتا.

مەزكۇر سەھىپە ئاتاقلىق شائىرىمىز خاتىرىسىگە بېغىشلاندى.

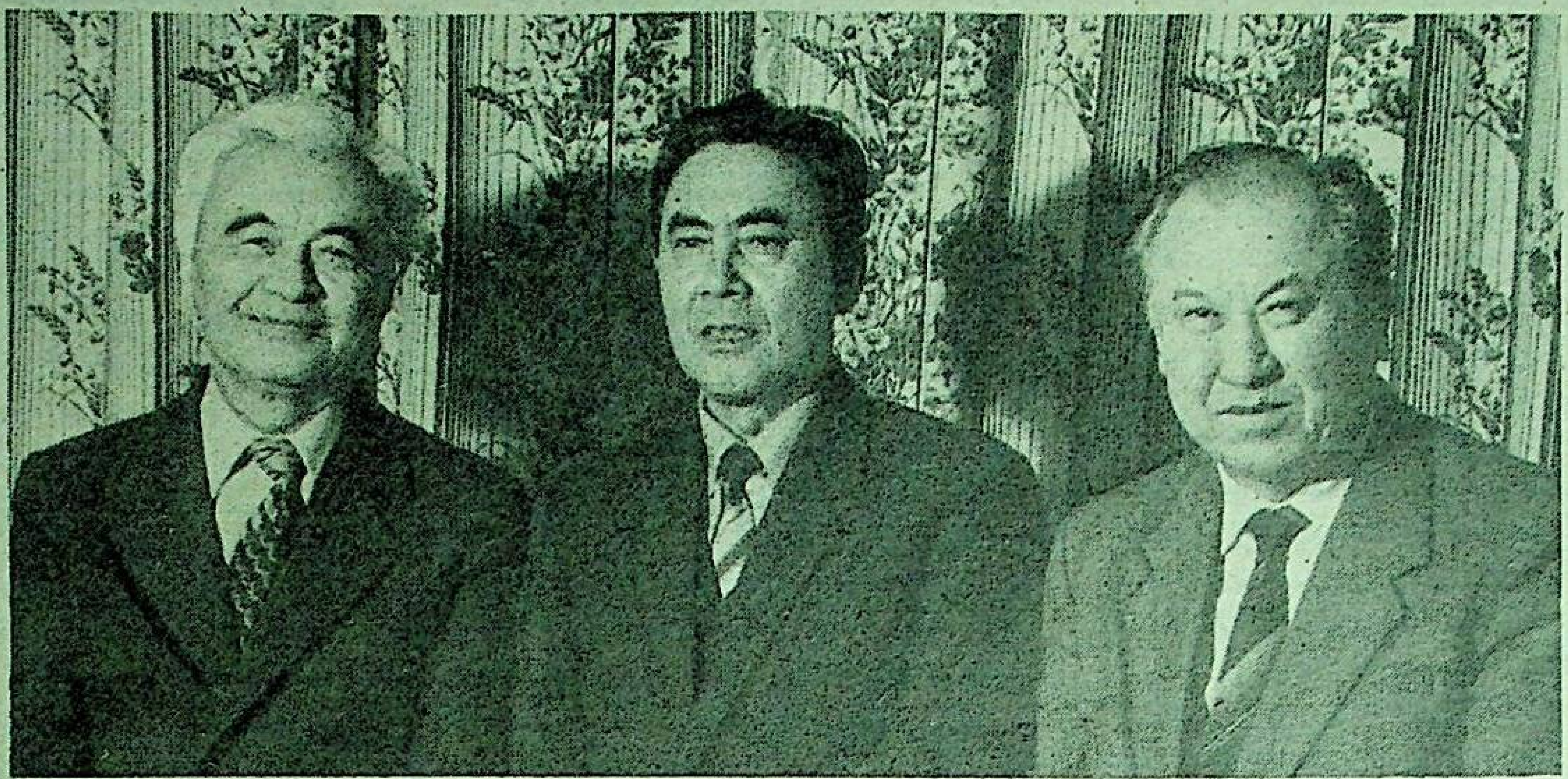

ئەدەبىيات باغچىمىزنىڭ گۈلزارلىرىدا ئېچىلغان رەڭدار بىر خۇشپۇراق گۈلىمىز غازاڭ بولدى. بۇ قايغۇلۇق ھادىسە مۇناسىۋىتى بىلەن تالانتلىق شائىر ئىنىمىز تېيىپجان ئېلىيېۋنىڭ ئەدەبىيات سېپىگە قوشۇلغان دەسلەپكى چاغلىرىدا مەندە قالدۇرغان بەزى بىر تەسىراتلىرىنى ئەسلەپ ئوتمەكچىمەن.

مەن ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋى ياشلار تەشكىلاتىنىڭ ئورگىنى بولغان «كۈرەش» ژۇرنىلىدا ئەدەبىي مۇھەررىر بولۇپ ئىشلەيتتىم. مىرسۇلتان بولسا ژۇرنالنىڭ كاتىپى ئىدى. بىر كۈنى ئىككىمىز ماقالىلارنى تەھرىرلەش بىلەن بولۇپ كېتىپ، بولۇمگە كىم كىرگىنىنى خېلىغىچە بايقىماي قاپتۇق. بىر چاغ بېشىمنى كوتۇرۇپ قارىسام، ئىشىكنىڭ تۈۋىدە 15 ياشلار چامىسىدىكى بىر بالا بىزگە تەلمۈرۈپ قاراپ تۇرۇپتۇ. ئۇ يانچۇغىدىن بىر پارچە قەغەزنى چىقىرىپ، ئەيمىنىپ تۇرۇپ، ماڭا سۇنۇپ، «ماۋۇ شېئىرنى» دەپ، باشقا گەپ قىلماستىن شۈك تۇرۇپ قالدى. مەن ئۇنىڭ يازغىنىنى قولۇمغا ئېلىپ بىر قۇر ئوقۇپ چىقتىم. ئاندىن ئۇنىڭغا قاراپ، ئۇنىڭ يوغان كوزلىرىدە شېئىرىنىڭ تەغدىرى توغرىسىدا ئەندىشە قىلىپ تۇرغان ئىپادىسىنى كوردۇم، مەن ئۇنى ئىلھاملاندۇرۇپ:

— ھە، ئۇكا، سېنىڭ شېئىرىڭدىكى ياش ۋاقتىدا ئوقۇيالماي قېلىپ، پۇشايمان قىلغان بوۋاينىڭ «ھەسرىتىنى ساقىلىنى سىيپاپ، كوزى چەكچەيدى» دېگەندەك سوزلىرىنى يارىتىپ قالدىم. ئەندى يازغان شېئىرلىرىڭدا چوڭقۇرراق پىكىر قىلساڭ بولىدۇ، — دېگەندىم، ئۇ ھاياجانلىنىپ:

— رەخمەت، ئاكا، رەخمەت! — دەپ بولمىدىن خوشال چىقىپ كەتتى. مەن كېيىنرەك ئۈچ ۋىلايەت ھوكۇمىتىنىڭ گېزىتىگە يوتكىلىپ كېلىپ ئىشلەۋاتقان كۈنلەرنىڭ بىرىدە تېيىپجان يەنە مېنى ئىزدەپ بولۇمگە كىرىپ كەلدى. ئۇ بۇ قېتىم كېلىش مەخسىتىنى ئېنىق ئېيتتى:

— مەن بۇگۇن سىلەرنىڭ يېنىڭلارغا يۇرتۇمدىن قېچىپ كەلدىم. مەھەللىدىكى جامائەت مېنى سەن بالاغەتكە يەتتىڭ، سىنى مەرھۇم داداڭنىڭ ئورنىغا ئىمام قىلىپ سايلايمىز دەپ چىڭ تۇرۇۋالدى. مەن ئوزەڭلار بىلسىلەر ئەدەبىياتقا قىزىقاتتىم. ئۇلار مېنىڭ ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللىنىشىمغا يول قويمايدىغاندەك قىلىدۇ. ماڭا ئىلاجى بولسا گېزىتخانىدىن ئوزەمگە چوشلۇق بىرەر ئىش تېپىپ بەرسەڭلار. يۇرتۇمغا كەتمەي، سىلەر بىلەن بىللە ئىشلەپ قالسام، ئىجادىيەت بىلەن شوغۇللانسام، — دېدى.

تېيىپجاننىڭ ئاتىسى زاكىر خەلپەم قورغاس جامائىتى چوڭقۇر ئېتىقات قىلىدىغان موتىۋەر خاتىپ ئىدى. ئۇ ئاتىسىنىڭ تەربىيەسىدە قارىلىقتا ئوقۇپ، 30 پارە قۇرئاننى تولۇق ياد ئېلىپ، مۇكەممەل قارى ئاتىقىنى ئالغان ئىكەن. بىز تېيىپجاننىڭ ئەدەبىياتقا بولغان يۇكسەك قىزغىنلىقىنى ئېتىبارغا ئېلىپ، ئۇنى ئەدەبىيات سېپىمىزگە قوشۇۋېلىش ئۈچۈن مىڭ بىر تەسلىكتە يۇرتداشلىرىنىڭ رازىلىقىنى ئالدۇق. ئۇنى قاتارىمىزغا ئالغاندىن كېيىن دەسلەپكى چاغلاردا تەييارلانغان ماتېرىياللارنى ئاققا كوچۇرۇش ئىشىغا قويدۇق. ئۇ تەرلەپ-پىشىپ، تىنماي كوچۇرۇش بىلەن مەشغۇل بولاتتى. ئامما ئۇ قانچە ئىشلىسىمۇ، شتاتتا بولمىغىنى ئۈچۈن مائاش بېرىلمەيتتى. مەن ئۇنى رەسمىي ئىشقا ئېلىشقا قانچە ئۇرۇنسامۇ، باشلىقلار «ئورۇن يوق» دەپ شتاتقا كىرگۇزمىدى. كېيىن بىر پارچە خەت يېزىپ بېرىپ، شۇ چاغدىكى «ئالغا» گېزىتىنىڭ باشلىقى سەيپىدىن ئەزىزىگە ئەۋەتكەندىم، ئۇلار تېيىپجاننىڭ خېتىنىڭ چىرايلىقلىقىنى كورۇپ، ئۇنى خەت كوچەرگۈچىلىككە ئاپتۇ. ئۇ «ئالغا» گېزىتىغا ئىشقا كىرىپ، مەلۇم ۋاقىت ئوتكەندە سەيپىدىنگە يولۇقۇپ قالغىنىمدا، ئۇ «ھېلىقى سەن بىزگە ئىشقا ئەۋەتكەن بالا قالتىس تالانتلىق ژىگىت ئىكەن. ھازىرنىڭ ئوزىدىلا تەھرىرلىككە كوتۇرۇلۇپ، ھەممىنىڭ ئالدىغا ئوتۇپ كەتتى» دەپ مىننەتدار بولغانلىقىنى ئىزھار قىلدى. شۇنداق قىلىپ تېيىپجان ئاز ۋاقىتنىڭ ئىچىدىلا تەھرىرلىكتىمۇ، ئىجادىيەتتىمۇ ھەممىنى بېسىپ ئوتۇپ، خەلقنىڭ نەزىرىگە چۈشتى.

ئۇ نېمىشكە شۇنداق تېز ئوسۇپ كەتتى؟ دېگەن سوئالغا مەن ئۇنىڭ ئەدەبىياتقا بولغان قىزغىنلىقى، تىنماي ئۆگىنىشى ۋە ئىزدىنىشى، زېرىكمەي جاپاغا چىداپ قىلغان ئەمگىكىنىڭ نەتىجىسى دەپ جاۋاپ بېرىمەن. مەن ئۇنىڭ يازغان ئەسەرلىرىنى قايتا-قايتا تۈزەپ، ئېرىنمەي بىر نەچچە قېتىم كوچىرگەنلىگىنى ھېمىشەم كورۇپ تۇراتتىم.

تېيىپجان كىتاپ ئوقۇشقا خۇشتار ئىدى. ئۇ ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتىنى قېتىقىنىپ ئۆگىنەتتى. شۇنداقلا ئومەر مۇھەممەدي، ھادى تاختاش، ئابدۇللا توقاي شېئىرلىرىدىن مەنىۋىي ئوزۇقلانسا، ناۋائىي، فۇزۇلي شېئىرلىرىنى ئوقۇپ تەھلىل قىلاتتى. مەن ئۇنىڭغا ئەدەبىياتىمىزنىڭ سوغۇلماس بۇلىقى بولغان كلاسسىك ئەسەرلىرىمىزنى تەھلىل قىلماقچى بولساڭ، ئەرەپچە-پارسچە تىل ئۆگىنىشنى چىڭ تۇت، دەپ مەسلىھەت بېرەتتىم. ئۇنىڭ قارىلىقى ئەرەپ تىلىنى ئېگەللىشىگە زەمىن ياراتقانىدى، ئۇ ئەرەپ، پارس تىلىنى ئۆگەنگەن بىلەن شېئىرلىرىنى ساپ ئۇيغۇر تىلىدا يازاتتى. ئۇنىڭ ئەسەرلىرىنىڭ تىلى ئاددىي، راۋان بولۇشى خەلق ئىچىدە تېزدىنلا ئابروي تېپىشىغا زەمىن ھازىرلىدى. دەسلەپكى چاغلاردا ئۇ ئوزىگە «جۇرئىتىي» دېگەن تەخەللۇسنى قويغانىدى. بۇمۇ ئۇنىڭ ئىجادىيەتكە بېرىلىپ، ھەرىكەت قىلىشىغا، يەنى ئالغا ئىنتىلىشىگە مەنىداش سوز بولۇپ قالغانىدى.

تېيىپجان ھازىر جاۋاپ شائىر بولۇپ، ئۇنىڭ ئۇستىگە ياخشى سازەندە، ياخشى ناخشىچى، قىزىقچى ۋە ئوتكۇر چاقچاقچى ئىدى. شۇڭلاشقا ئۇ قاتناشقان سورۇندا ناخشا-ساز، چاقچاق بولۇپ، كىشىلەر ئۇنى ئۇزۇنغىچە ئەسلەيدىغان.

تېيىپجان تالانتى، تىرىشچانلىقى، كەڭ كوڭۇل ۋە ئېغىر بېسىقلىقى ئارقىسىدا ئاددىي خەت كوچەرگۈچىدىن پۈتكۈل جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى دەرىجىسىگىچە كوتۇرۇلەلىدى. ئۇ 1930-ژىلى قورغاس ناھىيەسىدە دۇنياغا كەلگەن ئاددىي بىر ئوغۇل ئىدى. ئۇنىڭ ئىجادىي پائالىيىتىمۇ 1945-ژىلى باشلانغان بولۇپ، ئۇنىڭ ئومۇرى گېزىت-ژۇرنال ۋە ئەدەبىيات-سەنئەت ساھاسىدا ئوتتى. ئۇ «شىنجاڭ ئەدەبىيات-سەنئىتى» («تارىم») ژۇرنىلىنىڭ مۇئاۋىن باش مۇھەررىرى، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاۋتونوم رايونلۇق ئەدەبىيات-سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى لاۋازىملىرىدا ئىشلەپ، ئۇيغۇر ئەدەبىياتى ۋە سەنئىتىنىڭ دۇنياغا تونۇلۇشىغا كوپ كۈچ سەرىپ قىلدى. شۇنداقلا ئىشتىن بوش ۋاقىتلىرىدا ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللىنىپ، خەلق قولدىن-قولغا ئوتكۇزۇپ ئوقىغان توققۇز توپلامىنى قالدۇرۇپ كەتتى.

ئۇ تالانتلىق ياشلارنى تاللاش، ئوستۇرۇش ئىشلىرىغا ئاتىدارچىلىق قىلىپ، ئەدەبىيات-سەنئەتچىلەر قوشۇنىغا بىر تۇركۇم تالانتلىق ياشلارنى ئېلىپ كىردى ۋە ئۇلارنى پەرۋىش قىلىشقا كوڭۇل بولدى. نەتىجىدە ئۇ ئارقىسىدا ئىستىداتلىق ئىز باسار شاگىرتلارنى قالدۇردى. ئۇ ياشلارنىڭ ئەينە شۇنداق جانكويەرى بولىدىغان تېيىپجان پېشقەدەم قەلەم ئېگىلىرىگە ھورمەت بىلەن قاراپ، ئۇلار بىلەن ھەر قانداق ئىشتا بار مەسلىھەت، ئىناق ئوتۇشكە تىرىشاتتى.

مەن بىر ژىللىرى ئۇنىڭ ئەدەبىيات سېپىگە كىرىشىگە ئازىراق ياردەم قىلغانلىقىمنى ئۇ ئومرىنىڭ ئاخىرقى دەقىقىلىرىگىچە ئۇنۇتماي، تالاي قېتىم مىننەتدارچىلىقىنى بىلدۇرگەن ئىدى. بۇ توغرىلىق ماڭا بولغان ھورمىتىنىڭ ئاخىرقى بىر كورۇنۇشىنى قايغۇلۇق ھالدا ئەسلەپ ئوتەي: مەن ئايالىم بىلەن ئۇنى يوقلاپ، ئاغرىقخانىغا بارغىنىمدا، تېيىپجاننىڭ ئاغرىقى ئېغىرلىشىپ، يورۇق دۇنيادىن كوز ژۇمۇش ھالىتىگە چۈشۈپ قالغانىكەن، ئۇ پۈتۈن كۈچىنى ژىغىپ، پەس ئاۋازدا «مەن سېنىڭ ئالدىڭدا ئالايىق ئىش ئوتكۇزگەن بولسام، كەچۈرگىن، مەندىن رازى بولغۇن، ئاكا» دېدى. ئۇ يەنە قولۇمنى مەھكەم سىقىپ تۇرۇپ، بېشىدا تۇرغان بالا-چاقىلىرىغا تەلمۈرۈپ «بۇ — مېنىڭ ئاتام، بۇ مېنىڭ ئۇستازىم. مەن ئۈچۈن بۇ ئادەمگە ھورمەت بىلدۈرۈپ تۇرۇڭلار!» دېدى. ئۇ بىر دەقىقىدىن كېيىن شوفىيور مىجىتقا قاراپ: «ئۇكام، سەن موشۇ ئادەمنى يولدا كورۇپ قالساڭ، ماشىناڭغا ئالماي ئوتمە. بۇ كىشىگە ياردەملىشىپ قوي، مېنىڭ روھىم خۇش بولىدۇ. مېنىڭ بۇ سوزۇمنى ھەرگىزمۇ ئۇنتۇپ قالما» دەپ ۋەسىيەت قىلدى ۋە زىلەيخە بىلەن ئىككىمىزنى سويۇپ، بىز بىلەن ئىناقلىقىنى ئىپادىلىدى. ئاخىرقى قېتىم مەن ئۇنىڭ بىلەن خوشلاشقاندا، ئۇ ئاجراشقۇسى كەلمەي، يېنىدا ئۇزاغىراق ئولتۇرۇشىمىزنى ئوتۇنۇپ سورىدى...

1989-ژىل، 1-ئاپرىل،
غۇلجا.

سۈرەتتە: (سولدىن - ئوڭغا) مەرھۇملار س س س ر خەلق ئارتىستى، كومپوزىتور قۇددۇس غوجامىياروۋ، ئاتاقلىق شائىر تېيىپجان ئېلىيېۋ ۋە پەن دوكتورى غوجاخمەت سەدۋاقاسوۋلار.

1986-ژىل.

تېيىپجان ئېلىيېۋ

توگىمەس ناخشا

ھەر ئاخشىمى ناخشا ئېيتىمەن،
شۇ كوچىنى ئەگىپ كېتەلمەي.
بىر پەللىنى كوزلەپ ماڭىمەن،
ئاۋارىمەن تېخى يېتەلمەي.
بۇگۇن ئاخشام ئوتكەنىدىم يەنە،
ئاخشام بىلەن دېرىزە قېقىپ.
قەيەردىدۇ ئىشىك غىچىلداپ،
كايىپ كەتتى بىر بوۋاي چىقىپ.

— چاقىرايسەن ھەر كۈنى شۇنداق،
ساراڭمۇ سەن ئوڭشالمايدىغان.
يا ئادەمگە ئۇيقا بەرمەيسەن،
قانداق ناخشا بۇ توگىمەيدىغان؟!
— كايىما، بوۋاي،
سەنمۇ بىر چاغدا
ياش ئىدىڭغۇ ئۇخلىمايدىغان.
سەنمۇ ئېيتىپ توگىتەلمىگەن
شۇنداق ناخشا بۇ — توگىمەيدىغان.

1956-ژىل.

ژۇرەك ياشلىرى

كوپتىن بېرى چوشۇم بۇزۇلۇپ،
ئوتەر ئىدى غەملىكتە كۈنۈم.
بۇگۇن مانا شوم خەۋەر كېلىپ،
چۇشۇپ كەتتى ئىچىمگە ئۇنۇم.
ئانا، شۇنداق يەرگە كېتىپسىز،
«ئانا!» دېسەم، «ھە» دېمەيدىغان،

مەن قالدىم بەك ئېغىر ئازاپتا،
ئەسلەپ تولغىنىپ ھەسرەت يەيدىغان.
بۇ ھەسرەتنى كىمدىن كوردۇمەن،
بۇ دەردىمنى كىمدىن ئالىمەن؟
«تەغدىر شۇنداقتا» كونگەچكە مەنمۇ،
شۇنداق دېمەي،
قانداق قىلىمەن...

ئىسكەنبىلىك بەت

ئىككى ھەجۋىيە

ۋاي-ۋاي، جىنىمەي، ئالمىخان

بۇلتۇ ئەتە يېڭى يىل دېگەن كۈنى چىققان «رېكلامىدىن» بىر چوكاننىڭ «جايىدا لايىق بولسا ئەرگە تېگىمەن، سەۋەبى «تۇل» دېگەن سۆزدىن قۇلاق-قاسقىنىمغىچە تويدۇم» - دەپ يازغان ئېلانىنى ئوقۇپ، شۇ كۈنى تاڭ سەھەردە تۇرۇپ ناشتىمۇ قىلماي يولغا چىقتىم. يولدا كاللامغا كەلمىگەن ئويلار قالمىدى. ھەر ھالدا ئۆزەمگە ئۆزەم سەۋر بېرىپ، ئاخىرى شۇ چوكاننىڭ ئۆيىگە يېتىپ كەلدىم. دېگەن بىلەن تەلىيىمگە چوكان ئۆيىدە ئىكەن. ئۇ كەلگىنىمگە ئانچە ھەيران بولماي قارشى ئېلىپ، ئۆيىگە باشلىدى. رەسىم-قائىدە بويىچە ئالدى بىلەن سىنچاي، ئاندىن ئاچچىق-چۈچۈك قورداق كەلدى. دەسلەپ ھەر ئىككىلىمىز سەل قىسىلغاندەك بولساقمۇ كۆپ ئۆتمەي، بىر-بىرىمىزگە ئېچەكىشىپ كەتتۇق. چوكاننىڭ ئىسمى ئالمىخان ئىكەن. مەن ئۆزەمنى ئالىمجان دەپ تونۇشتۇردۇم. چوكان مېيىقىدا كۈلۈپ، ئالتۇن چىشلىرىنى كۆرسىتىپ،

— ئىسمىلىرىمىز بەكمۇ يېقىن ئىكەن، — دېدى.

— ئېھتىمال، ئىسمىلىرىمىزنىڭ يېقىنلىقى كۆڭلىمىزنىڭ يېقىنلىقىدۇ، — دېدىم مەن. شۇ سۆزدىن كېيىن ھەش-پەش دېگىچە ئاپاق-چاپاق بولۇشۇپ، بىر-بىرىمىزدىن تارتىنماي سۆزلىشىشكە كىرىشتۇق. كېلىشتىكى مەخسىتىمنى ئېيتقاندا، ئالمىخانمۇ:

— سىز ئىشىكتىن كىرىۋاتقاندىلا بىلگەن ئىدىم، — دېدى. مانا بىز ئاساسىي مەخسەتكە كۆچتۇق. مەن ئالمىخاننى شۇ كۈنلا ئۆيۈمگە ئېلىپ كەتمەكچى بولدۇم. بىراق چوكان:

— توختاڭ، ئالىمجان، بۇ نىيىتىڭىز ياخشى، لېكىن سىزگە قويىدىغان بەش شەرتىم بار. مېنىڭ ئېرىم بولغۇچى كىشى شۇ شەرتلەرگە كۆنسە، مەن ئۇنىڭگە بارالايمەن، — دېدى.

مەن شۇ ياشقا كېلىپ، خوتۇن قويۇپ، خوتۇن ئېلىپ ژۈرۈپ، شەرت قويىدىغاننى كۆرمىگەن ۋە ئاڭلىمىغان ئىدىم. دەسلەپ سەل ئالاقزادە بولۇپ، كېيىن ئالمىخاننىڭ بەش شەرتىنى ئاڭلاشقا رازىلىق بىلدۈردۈم.

— بىرىنچى شەرت، — دېدى چوكان سۆزىنى ھە دەپ باشلىغاندا، — ماڭا ئەر بولغۇچى ئادەم سىزىقىمدىن قىل ئۇ ياققا، قىل بۇ ياققا چىقمايدۇ. ھازىرقى ئەرلەر ئۆيگە كىرسە بىرىنىڭ، ئالاغا چىقسا مىڭىنىڭ بوپ كەتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ ئەرنىڭ تىزگىنى مېنىڭ قولۇمدا بولىشى كېرەك. ئەندى ئىككىنچى شەرتىم، مەن ئۆيدە قازان بېشىغا قالداق چىقسام، ئېرىم ماتىغا چۈشۈشى كېرەك. چۈنكى نان-تەڭ، چاي-تەڭ، سول ئېمىشكە كەڭ، بولماسلىقى ئۈچۈن.

مەن قولاق سېپ جىم ئولتۇرۇۋەردىم.

— ئۈچىنچى شەرتىم، ئۆمرۈمدە مەن كىرقات ژۇيۇپ، كۆرمىگەن، ئەگەر ژۇيۇپ قويسام ھەممە ئەزايىمغا ئېشەك يېمى چىقىپ كېتىدۇ. ئۇنىڭ ھوددىسىدىن ئېرىم چىقىشى لازىم.

تۆرتىنچى شەرتىم؛ مەن زادى كالا سېغىپ كۆرمىگەن، سەۋەي زوڭزۇيۇپ ئولتىرالمايمەن، ئولتارسام پۇتلىرىم تارتىشىپ كېتىدۇ. ئاخىرقى بەشىنچى شەرتىم بولسا، ياخشى تىڭشاپ تۇرۇڭ، مەن ھەرگىز بولكا يېمەيمەن، ئاش قازىنىمغا زىيان. شۇڭا تونۇرغا نان يېقىپ يەيمەن. نان ياققاندا ئىككى پۇتۇمنى ئېرىم تۇتۇپ تۇرىشى كېرەك.

ئالمىخاننىڭ بەش شەرتىنى چىداپ ئاڭلىغىنىمنى، قايسى ھالغا چۈشكەنلىگىمنى بىلمەيمەن. ئالمىخاننىڭ ئۆيىدىن چىققاندا، ئىشىكىدىن چىقتىممۇ، دېرىزىسىدىن چىقتىممۇ ئېسىمدا يوق. لېكىن قايتىپ كېتىۋېتىپ، چوكاننىڭ غەمسا، ئازگال كوچىسىدا غىڭشىپ «ۋاي-ۋاي جېنىم ئەي ئالمىخان» دېگىنىمنى بىلمەن.

سارالڭ قىلغان ساماگون

كۈندىلىك ئادىتىم بويىچە، ماگازىن ئالدىغا شۇنداقلا چىقىشىمغا، ئۇنىمىگەن چىغ تۈۋىدىن تورەلمىگەن توشقان چىققاندەك، ئالدىمغا داۋۇت دوڭغاس، سۇلايمان سوغاق، شېرىپ شەپرەڭ، شەخى شەيتان- تورتى پەيدا بولدى.

— ھە، بەللى-بەللى، بارمۇ سەنۇي بىرادەر، قىيۇم قەيسەر! — دەپ ئەتراپىمغا ئولاشتى ئۇلار. گەپ-سۆزدىن تۇرقى، — تىلەتىدىن ھەممىنى سەزدىم، چۈنكى ئۇلار باشقا چاغدا تاڭگا چىشلەۋالغاندەك ئۈندىمەي، گېكتىڭگە بىر نىملەر كىرىپ كەتكەندە، شاپتۇلغا جىن يېپىشقاندەك ساڭا يېپىشىدۇ. قېنى ئەندى ئۇلاردىن قېچىپ قوتۇلغىنچۇ؟

بەشىمىز ئۇنى دەپ، بۇنى دەپ بىردەم راست ئېيتىپ، بىردەم يالغان ئېيتىپ دېگەندەك، ئاخىرى يانچۇقلارنى قېقىشتۇرۇپ ئاران بىر لىتىر ھاراققا ژىغىش قىلدۇق. بۇنداق ئادىتىمىز تاسما يېگەن ئىشت ئولگىچە ئادىتىنى قويمىغاندەك گەپتە. ھەش-پەش دېگىچە داۋۇت دوڭغاس ھاراقنىمۇ يەتكۈزۈپ كەلدى. ھە بۇنى قۇرۇق ئىچىمىزمۇ؟ «يانچۇغۇمدا بىر پۇل يوق ئېتىم ماجانگول» دېگەندەك، بىر قارا بولكىنىڭ تۆرتتىن بىرىنى بىر ئۆيگە كىرىپ، تىلەمچىدەك سوراپ ئېلىپ چىقتۇق. بەشىمىز ئۆلۈك قويغا ھوجۇم قىلغان چىل بورىلەردەك ھاراققا قوشۇپ، بىر دەمنىڭ ئىچىدە تۈپىسىنى تۇرپانغا ئۇچاردۇق.

ھاراق دېگەن كاساپەت قوساققا كىرگەندە جىم تۇرامدۇ؟ قارىسام، بىرادەرلىرىم قىمىرلا ئەمەس. يانچۇغىغا چاشقان كىرگەلمىگەن بۇلارنىڭ. ئىچىمدە «نامەرتنىڭ گۆرىگە ئوت كەتسۇن» دېدىمدە بىر كۈنى ئەسقىتىپ قالار دېگەن ئۆيدا خوتۇندىن ئوغۇرلۇقچە ئىشتان قىرغىقىغا قىستۇرۇپ، ساقلاۋاتقان پۇلۇمنى قىمارۋاز تورت ئوشۇقنى ئاۋكاغا «دەتتىكام» دەپ تاشلىغاندەك ئوتتۇرىغا تاشلىدىم.

— يارايسەن، يارايسەن، ئاتىسى ئوغۇل دەپ تاپقان قىيۇم قەيسەردە بۇ، — دېيىشتى بىرادەرلىرىم پۇلنى كۆرۈپ كۆزلىرى پاقىراپ قىلىشتى. يەنە داۋۇت دوڭغاس ھاراققا ژۈگەردى. بىراق بىر ئېمىدىن ئۇمۇلغان ھامىلدار ئايالدەك بىر قىسمىلا بولۇپ، قۇرۇق قول يېنىپ كەلدى.

— بىرادەرلەر ماگازىندا ھاراق يوق، لېكىن بىر يەردە ساماگون بار دەپ ئاڭلىغانىمەن، ئالاي دېسەم ئۇ بىرلىرىگە ئۇماش ياققاندەك ياقسا، بىزلىرىگە ئېچىپ كەتكەن ھەلەپنى يېگەن ئوكۈزدەك تېپىرلاپ كېتىدۇ، ھەتتا سارائىمۇ قىلىۋېتىدۇ دەپ قورقۇپ ئالمىدىم.

— ھەي دوڭغاس، ساماگون دېگەن ئوغا ئەمەس، بارىغا دەتتىكام، قورقماي ئېلىپ كېلىۋەر، — دېدىم. مانا ئەندى ساماگون دېگەننى ئىچىشكىنى كور، ئېشەك ئىشەكتىن قالسا، قولىغىنى كەس. ئارىدا سولايمان سوغاق بىلەن شېرىپ شەپرەڭ «ئەدەپ» دەپ يوقاپ كېتىۋىدى، بىر ئازدىن كېيىن ئۇلار بىر لىتىر ساماگون كوتىرىپ كەپتۇ، مانا ئەندى ئىچىشكىنى بىل، ھايال ئۆتمەي، داۋۇت دوڭغاس بىلەن شەپى شەيتان بايىقى مېنىڭ مەرتلىگىمدىن ئۇيالدىمۇ، قەرىزگە ئالدۇق دېيىشىپ، بىر لىتىر ئەكىلىشتى...

بىر ھازادا ئۆزەمنى شۇنداق بايىقىغدەك بولسام، چاتاقتەك سەزدىم، تىلىم كالۋالىشىپ، سۆزلىيەلمەي قاپتىمەن، ماڭاي دېسەم بېشىم بىر ياققا، پۇتۇم بىر ياققا كېتىۋاتىدۇ. «توختا قىيۇم قەيسەر، جاھاننىڭ تېچلىقىدا قۇيرۇقنى خادا قىل» دېگىنىمنى بىلمەن. قالغان ئىش نېمە بولدى ماڭا قاراڭغۇلۇق... بىر چاغدا خوتۇنۇم توختىخاننىڭ «ۋاي دات، ۋاي جان، مۇنداق ئەردىن تويدۇم!» — دەپ ۋاقىرىغىنىنى ئاڭلاپ قالدىم. ئوغلۇمنىڭ چىقىراپ ژىغلىغىنى ئېسىمدا، مەن بولسام، بىر قولۇمدا پىچاق، بىر قولۇمدا پالتا، كىمدۇ-بىرلىرى بىلەن ئېلىشىپ-چېلىشىپ ژۈرگىنىم چۈشۈمدەك يادىمدا. ئاندىن كېيىن نېمە بولدى، بىلمەيمەن.

بىر چاغدا ئۆزەمگە سەل كېلىپ، ئۆپ-چۆرەمگە قارىسام، غەلىتە بىر يەردە تۇرۇمەن. پۇت-قولۇم كارىۋاتقا باغلانغان. قىمىرلاشقا ھالىم يوق. بىر ئازدىن كېيىن ئىشىك ئېچىلىپ ئاق خالاتلىق ئەر كىشى كىردىدە، ۋاي دېگىنىمگە قارىماي يامپىشىمغا يوغان بىر ئوكولنى تىقماسىمۇ، شۇلى بىلمەن، ئۇخلاپ كېتىپتىمەن. ھېلىقى ئاق خالاتلىق كىشى يەنە كىرگەندە «يولداش بۇ قايسى بالنىتسا؟» دەپ سورىدۇم.

— بالنىتسا ئەمەس، سارجاز دېگەن سارالڭ خانە، — دېدى ئۇ.

بېشىمغا بىر قاپاق سوغ سۇ قۇيغاندەك بولدى، يەر يېرىلمىدى، مەن كىرىپ كەتمىدىم.

س. ئېلىيېۋ.

مەمنۇن

غەزەللەر

كېچەلمەيمەن

مەھەممەتجان شەمشىدىنوۋقا

ئاكىلار، دوستلار، سىلەردىن بىر نەپەس كېچەلمەيمەن،
سىلەرنى ئالماي ئېسىمگە ئەسلا چاي ئىچەلمەيمەن.
بېرىڭلار دېخان، بىرىڭلار ئۇستاز، بىرىڭلار دوختۇر،
ھاياتنىڭ سىرلىرىنى ھېچ سىلەرسىز يېشەلمەيمەن.
ژىقىلسام دەرھال يۆلەپ ئېھ، سۆرۈنسەم كۆيۈندۈڭلار،
تەلىيىم-بەختىمنى ھەرگىز سىلەرسىز چۈشەلمەيمەن.
پاراسەت، روھى مەدەت بەرگەچ سىلەر ھەر قەدەمدە،
ئېمىشكە غەم تاغلىرىنى پەرھاتتەك تېشەلمەيمەن!
قەدىرلەپ، باشتا كۆتەرسەم ئەرزىيدۇ تىرىكلىكتە،
ئالەمدىن خوشلاشقىنىمنىڭ چىرىغىن ئۆچەرمەيمەن.
ئالدىنىپ قالسامۇ بەزەن ئۆزگىنى ئالدىمىدىم،
ياخشى دوست، ياخشى ئاكىنى تىلىمدىن چۈشەرمەيمەن.

قالدى

ئېيتسام تىل، ئېيتمىسام دىل كۆيەر، دىلدا ئارمان قالدى،
ئاھ، ھەۋەس كەينىدە كەتتىم، تۇغۇلغان ماكان قالدى.
ئانا يۇرت قوينىدا بەلكى ئانىدەك بىر مېھرىۋان
قالدىڭمۇ دەپ ئويلىسام، سۇغرىلىپ تەندىن جان قالدى.
ياخشىدۇر جان قالغىنى ئىشق-مۇھەببىتىم شۇندىدۇر،
ئەس-ھوشۇم بېرىلگەن ئۇندا بىر ھۆسنى جاھان قالدى.
بىرى كام دۇنيا ئىكەن بۇ تەڭشەلمىگەن ئەزەلدىن،
دەپ ئانام، سىگلىم چىرايى سارغىيىپ سامان قالدى.
ھەممىنى تاشلاپ ئىشق-روھسىز تېنىمدە مەن كەتسەم،
مۇھەببەت ئەھلى ساراڭلىق ھالىمغا ھەيران قالدى.
ياخشىلار تۈزمەيدىكەن شۇم پەيلىگە بۇ تەغدىرنىڭ
بايقىساڭ ئەينە تۈزۈپ يات پەيلىگە يامان قالدى.
قانچە ئاھ، ئۇرما ژۈرەكنى قان قىلىپ يەنە مەمنۇن،
قۇرۇماس كۆزدە يېشىڭ ۋاھ – ۋاھ تارام-تارام قالدى...

ئەمەسمۇ

ئانامغا، يۇرتقا، يارىمغا جېنىم پىدا ئەمەسمۇ،
كۆيمىسە جېنىم ئۇلارغا تەندىن جۇدا ئەمەسمۇ.
ياشاشقا تەشنالىقىدۇر ئالغان ھەر بىر نەپەسىم،
ژۈرىگىم يالقۇنلىنار ئېھ، كۆزۈم شەيدا ئەمەسمۇ.
ئېيتقىنىم سۆيگۈ غەزىلى، گۈزەل ياشلىق ساداسى،
كۆڭلۈمنىڭ قات-قاتلىرىدىن چىققان نىدا ئەمەسمۇ.
كورۈڭ بۈركۈتنى پەرۋازدا قانىتىن تالماس قىلغان،
ئۆگىسى- ئەشۇ قاتتىق تاش، بۈيۈك خادا ئەمەسمۇ.
ئۆلۈق ئەجدات ئوغلىمەن، شۇ روھلارنى قىلمىسام خۇش
ژۈرەك باغرىم قان بولۇپ، ئۇ چاغدا ئادا ئەمەسمۇ،
كۆڭۈلنىڭ خۇشى دېمەك بۇ ژۈرەكنىڭ مىسرالىرى،
مەمنۇننى شائىر ياراتقان ئەلدىكى سەۋدا ئەمەسمۇ.

تۈگەمدىكەن

يار-جانان ھەققىدە شائىر غەزىلى تۈگەمدىكەن،
ئېيتىڭ يار لېۋىدە تاتلىق ھەسلى تۈگەمدىكەن.
بىر گۈزەل ئۆتسە جاھاندىن مىڭى ئورنىنى باسار،
ئاشىقلار كۆزىگە دورا-گۈزەلى تۈگەمدىكەن.
مۇھەببەت قېدىمى دەر، ژۈرەكتە ئوت كۆيۈۋەر،
بىرىدىن-بىرى ياقۇت-زەر، ئەۋزىلى تۈگەمدىكەن.
قايسى ئاشىق-مەشۇق يەتتى سۆيۈشنىڭ مەنزىلىگە،
تۈگىمەس ئاخشا كەبى ئىشق مەنزىلى تۈگەمدىكەن.
شائىر- ئاشىقنىڭ ھاياتى بىر تۇغۇلۇش پەقەتلا،
ئۆلۈم يوق مەمنۇن ساڭا، يار تەسۋىرى تۈگەمدىكەن!

ئۈزۈلمىسۇن

ئاۋايلاپ چالغىن دۇتارنى، زىل تارى ئۈزۈلمىسۇن،
زوق بىلەن تىڭشىغان يارنىڭ خۇش كەيپى بۇزۇلمىسۇن.
مېنى مەستانە، ئۆزەڭگە مەپتۇن، ھەيران قىلىپ چال،
يازاي بىر ئوتلۇق غەزەل، ئۇنداق غەزەل يېزىلمىسۇن.
مەھلىيا ئەيلەپ سارىڭغا ژۈرەك تارلىرىن باغلا،
يار بىلەن يايرىغان بۇ تۈن يورۇپ، تاڭ سۈزۈلمىسۇن.
كۆيۈشكەن قەلبلەر سىرىنى قانغىچە ئېيتىۋالسۇن،
كورەلمەس بەندىگە ئۇ بۇ سىرلار ھېچ سېزىلمىسۇن.
تاكى تاڭ ئاتقىچە ھەممە ئەترابنى كېزەيلى يار،
مۇھەببەت ئاياقلىرىدىن ياشقىسى كېزىلمىسۇن.
ئەي ئېگار، كۆزۈڭگە شاتلىق مۇراتتىن ياش تىزىلغاي،
خۇشالمەن شۇندا، كىرپىككە دەرتتىن ياش تىزىلمىسۇن.
بۇ ئومۇر بەلكى، سازەندەم، يار، دوستلار بىلەن ئىسسىق،
يېگانە قالمىغاي ئىنسان، ھەسرەتتە مۇزلىمىسۇن.

جىنايەتچىلىككە قارشى كۈرەش كۈچەيتىلىدۇ

يېقىندا قازاقستان جۇمھۇرىيىتى ئىچكى ئىشلار مىنىستىرى ۋە ئىچكى ئەسكەرلەر قوماندانى گېنېرال-مايور قائىربېك سۇلېيمېنوۋنىڭ بۇ لاۋازىملارغا تايىنلىنىشىدىن كېيىنكى دەسلەپكى مەتبۇئات كونفېرېنسىيەسى بولۇپ ئۆتتى. مەتبۇئات كونفېرېنسىيەسىنى جۇمھۇرىيەت ئىچكى ئىشلار مىنىسترلىگى مەتبۇئات مەركىزىنىڭ باشلىغى پولكوۋنىك ن. ئۆزبېكوۋ قىسقىچە كىرىش سۆز بىلەن ئېچىپ، ئاندىن ئىچكى ئىشلار مىنىسترى ق. سۇلېيمېنوۋقا سۆز بەردى.

مىنىستىر قازاقستان جۇمھۇرىيىتى ئىچكى ئىشلار ئورگانلىرىنىڭ ۋەزىپىلىرى توغرىلىق، مەملىكەتتىكى 1995-يىلنىڭ 10 ئېيى ئىچىدىكى ئوپېراتىۋ ئەھۋال ھەققىدە تەپسىلىي توختىلىپ ئۆتتى. قازاقستان جۇمھۇرىيىتىدە مۇشۇ يىلنىڭ 10 ئېيى ئىچىدە 155 مىڭ 371 جىنايەت رويخەتكە ئېلىنغان بولۇپ، بۇ ئۆتكەن يىلنىڭ شۇ ۋاقتىدىكى بىلەن سېلىشتۇرغاندا 5،9 پروتسېنت ئاز.

يەنە ئۆتكەن يىلنىڭ شۇ ۋاقتى بىلەن سېلىشتۇرغاندا ھەر خىل جىنايەتلەر: زورلۇق قىلىش 3،6 پروتسېنت، بۇلاڭچىلىق 20 پروتسېنت، لوكچەكلىك ھەرىكەتلەر 4،8 پروتسېنت، ئوغرىلىق 15،6 پروتسېنت، شۇ جۈملىدىن ئۆي ئوغرىلىقلىرى 19،7 پروتسېنت كامايدى.

ئومۇمىي جىنايى ئىشلار سانىنىڭ ئازىيىشى 14 ۋىلايەتتە ۋە ئىككى تومۇر يولدا بايقالماقتا.

لېكىن، بىيل ئېغىر جىنايى ئىشلارنىڭ پايتەختتە، شۇنداقلا 12 ۋىلايەتتە ئۆسۈپ كەتكەنلىكى رويخەتكە ئېلىندى. مۇنداق جىنايەتلەر بولۇپمۇ شىمالىي قازاقستان ۋىلايىتىدە 129،3 پروتسېنت، شەمەي ۋىلايىتىدە 106 پروتسېنت، جېزقازغان ۋىلايىتىدە 92،3 پروتسېنت، ئاقمولا ۋىلايىتىدە 90،3 پروتسېنت ۋە ئالمۇتا شەھرىدە 84،1 پروتسېنت ئۆسكەن.

ھەر بەشىنچى جىنايەت شەخسلەر تەرىپىدىن مەس ھالەتتە ئەمەلگە ئاشۇرۇلىدۇ. بارلىق ئېغىر جىنايەتلەرنىڭ 36،2 پروتسېنتى ئەينە شۇلارنىڭ ئۈلۈشىگە توغرا كېلىدۇ.

ھازىر جىنايەتچىلەر شۇنچىلىك ئەشەددىيلىشىپ كەتكەنكى، ئۇلار كوپ كۈندۈزى پۇخرالارنىڭ ئۆيلىرىگە بېسىپ كىرىپ، بۇلاڭچىلىق، ئوغرىلىق قىلىپ، ئادەملەرنى ئۆلتۈرۈپ، ئۆزلىرىنى غوجايىنلارچە ھېس قىلماقتا. ئادەملەر ئاخشاملىرى بەزى جايلاردا كوچىلارغا چىقىشتىن ئەيمىنىدۇ، چۈنكى يەنىلا ئەينە شۇنداق ھەر خىل جىنايەتچىلەر ناھايىتى چوڭ خوۋۇپ تۇغدۇرماقتا. ھازىرقى ۋاقىتتا ھەر خىل گۇمانلىق شەخسلەر ئۈچۈن قورال سېتىۋېلىش ئوڭاي ئىشقا ئايلىنىپ قالدى. جىنايى ئۇنسۇرلارنىڭ قولىدا كوپلىگەن ھەر خىل قوراللار بار. بۇ مەسىلىدە جۇمھۇرىيەت ئىچكى ئىشلار ئورگانلىرى قەتئىي تەرتىپ ئورنىتىشى لازىم. جۇمھۇرىيەتتىكى ئوپېراتىۋ ۋەزىيەتنىڭ جىددىيلىشىشىغا تاجىكىستاندىن، كاۋكازدىن كەلگەن شەخسلەر ئۆز «ھەسسىلىرىنى» قوشماقتا. بۇ يەرلەردىن كەلگەن ھەر خىل گۇمانلىق ئادەملەر قازاقستانتە ۋەسدە ئۆزلىرىنى ئەركىن ھېس قىلىپ، كوپلىگەن ئېغىر جىنايەتلەرنى قىلماقتا. ئۆتكەن يىلى ئەينە شۇنداق شەخسلەرنىڭ بىر تۈركۈمى تاجىكىستانغا ئەۋەتىۋېتىلگەن ئىدى. ھە، ئۇلارنىڭ كوپچىلىگى تاجىكىستاننىڭ ئىچكى ئىشلار ئورگانلىرى ئاللىقاچان ئىزدەپ يۈرگەن جىنايەتچىلەر بولۇپ چىقتى. ئەندى ھازىرمۇ مۇنداق شەخسلەرنىڭ بارلىغىنى تەكشۈرۈپ، پروپىسكىسىز، ھوججەتلىرى گۇمانلىق بولغانلىرىنىڭ ھەممىسى كەلگەن جايلىرىغا مەجبۇرىي ئەۋەتىۋېتىلىدۇ.

جۇمھۇرىيەتتىكى ئوپېراتىۋ ئەھۋال ئومۇمەن ئىچكى ئىشلار ئورگانلىرىنىڭ نازارىتى ئاستىدا بولماقتا. 21-نويابىردىن باشلاپ مىنىستىرنىڭ بۇيرۇقىغا بىنائەن كوچىلاردا مىلىتسىيە ۋە ئىچكى ئەسكەرلىرى بىرلىشىپ پاترۇللۇق قىلىدۇ، بۇ «ھوقۇق-تەرتىپ» ئوپېراتسىيەسىنىڭ يېڭى باسقۇچى باشلاندى دېگەن سۆز. ئادەملەر كوچىلاردا ئۆزلىرىنى خاتىرجەم ھېس قىلىشى كېرەك.

سۇدىيالارنىڭ، پروكۇرورلارنىڭ كېچە-كۈندۈز نوۋەتچىلىك قىلىشى يولغا قويۇلدى. ھەر قانداق مەمۇرىي ھوقۇق-تەرتىپكە خىلاپلىق قىلىش ئوخشاش قىلمىشلار دەرھال قارىلىپ بىر تەرەپ قىلىنىشى كېرەك. مىنىستىرنىڭ تەكىتلىشىچە، ئوپېراتىۋ-تەرگەۋ خادىملىرى بارلىق جىنايى ئىشلارنى تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلىشنى ئۇزۇنغا سوزماسلىغى كېرەك.

پرېزىدېنتىنىڭ پەرمانىغا بىنائەن دۆلەت تەرگەۋ كومىتېتى قۇرۇلدى. مەزكۇر ئورگانغا بارلىق تەرگەۋ ئىشلىرى يۈكلەنگەن. ئىچكى ئىشلار ئورگانلىرىنىڭ ئاساسىي ۋەزىپىسى جەمىيەت تەرتىۋىنى ساقلاشتىن، ھەر قانداق جىنايى ئىشلارنىڭ ئالدىنى ئېلىشتىن ئىبارەت. ئەندى دۆلەت ئاۋتوئىنسپېكسىيەسىنىمۇ ئۆزگەرتىپ قۇرۇش پىلانلىنىۋاتىدۇ. ئۇلارنىڭ بىر قىسمى يول مىلىتسىيەسى خىزمىتىنى ئوتەيدۇ، يەنى شۇ ئەتراپتىكى جىنايى ئىشلارنىڭ ئالدىنى ئېلىش، جەمىيەت تەرتىۋىنى ساقلاش بىلەن شۇغۇللىنىدۇ، ئەندى يەنە بىر قىسمى بولسا ترانسپورت بىلەن شۇغۇللىنىدۇ.

ئىچكى ئىشلار مىنىستىرىنىڭ تەكىتلىشىچە، مىلىتسىيەگە شۇنداقلا تەبىئەتنى قوغداش، چەت ئەللىك تىجارەتچىلەرنى ھىمايە قىلىش ئىشلىرىمۇ يۈكلەنمەكتە.

ھازىر بەزى مىلىتسىيە خادىملىرى جەمىيەت ئۈچۈن خوۋۇپ تۇغدۇرماقتا. ئىچكى ئىشلار ئورگانلىرىنىڭ خادىملىرى تەرىپىدىن 152 جىنايەت ئەمەلگە ئاشۇرۇلغانلىقى رويخەتكە ئېلىنغان. ئۇلارنىڭ ئىچىدە 4 قاتىللىق، 5 زورلۇق، 6 بۇلاڭچىلىق، 9 ئوغرىلىق، 52 پارىخورلۇق فاكتى، 37 خىزمەت بابىدىن سۇيىستىمال قىلىش ئوخشاش جىنايەتلەر بار. ئىچكى ئىشلار ئورگانلىرىنىڭ 111 خادىمى ھەر خىل جازا مۇددەتلىرىگە ھوكۇم قىلىندى، ئۇلارنىڭ 22سى دۆلەت ئاۋتوئىنسپېكسىيەسىدە، 46سى- جەمىيەت تەرتىۋىنى قوغداش بولۇملىرىدە، 55شى- ئوپېراتىۋ-تەرگەۋ ئاپپاراتلىرىدا ئىشلىگەن.

مەتبۇئات كونفېرېنسىيەسىنىڭ ئاخىرىدا قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئىچكى ئىشلار مىنىستىرى گېنېرال-مايور ق. سۇلېيمېنوۋ ئاممىۋىي ئەخبارات ۋاستىلىرى خادىملىرىنىڭ كوپلىگەن سوئاللىرىغا جاۋاپ بەردى.

يا. سابىتى،
(مەخسۇس مۇخبىرىمىز).

تىياتىر ۋە تاماشىبىن

يېڭى مەۋسۇم

تىياتىرىمىزنىڭ بۇ يىلقى يېڭى مەۋسۇمىنىڭ بىشكېك شەھىرىدە ئېچىلماقچى بولۇۋاتقانلىقى ئەلۋەتتە، تەسەدىپى ھالەت ئەمەس. تاماشىبىنلىرىمىزغا مەلۇمكى، قازاقستاندا پائالىيەت كورسىتىپ كېلىۋاتقان بىردىنبىر كەسپىي تىياتىرىمىز مانا 5 يىلدىن بېرى بىناسىز قالدى. بۇ ئېغىر قىيىنچىلىقتىن چىقىش ئۈچۈن تىياتىر مەمۇرىيىتى خەلقىمىزنىڭ كۈچىگە تايىنىپ ئۇلارنىڭ ياردىمى بىلەن كونا بىنانى قايتىدىن ياساش، رېكونستروكسىيە قىلىش ئىشىنى ژۈرگۈزۈۋاتىدۇ. ھازىرقى ئېغىر شارائىتتا ئۆز سەنئىتىنى سۆيىدىغان ئۇيغۇر خەلقى بىردىنبىر كەسپىي سەنئەت ئوچىغى بولغان تىياتىرى ئۈچۈن قولدىن كەلگەن ياردىمىنى ئايىماۋاتىدۇ.

تىياتىر كوللېكتىۋى بىنا يوقلىغى باھانىسى بىلەن قول قوشتۇرۇپ ئولتارماستىن بار مۇمكىنچىلىكلەرنى پايدىلىنىشقا ھەرىكەت قىلماقتا. كوللېكتىۋىمىز يېڭى-يېڭى سپېكتاكل، كونسېرت پروگراممىلىرى ئۈستىدە ئىشلىمەكتە، بۇ يىلمۇ تىياتىر ئارتىستلىرى قىرغىز دراماتورگى م. بايژىيېۋنىڭ «ۋىژدان ئاۋازى»، ئوزبېك دراماتورگى ش. باشبېكوۋنىڭ «مەسقىرىۋاز» ناملىق يېڭى سەھنە ئەسەرىنى تەييارلىدى. «ناۋا» ئانسامبلىمۇ مەۋسۇمنى يېڭى كونسېرت پروگراممىسى بىلەن قارشى ئالماقچى. يەنە بىر تىياتىر يېڭىلىقى تىياتىرلاشتۇرۇلغان «باراڭلىقتا مەرھەمەت» ناملىق كونسېرت پروگراممىسى ھازىرلاندى.

بىشكېك تاماشىبىنلىرىنىڭ ئىلتىماسىغا بىنائەن تىياتىر كوللېكتىۋى سەھنىمىزنىڭ گۆھىرى «ئانارخان» دراممىسى بىلەن **تىياتىر مەۋسۇمىنى 11-دېكابىر كۈنى قىرغىز دراما تىياتىرى بىناسىدا تەنتەنىلىك ئاچىدىغان بولىدۇ.** بۇ ئەسەرنى كونا ۋارىيانتى بويىچە تىياتىرنىڭ باش رېژىسسورى يالقۇنجان شەمىيېۋ قايتىدىن سەھنىلەشتۇرۇپ چىققان. ئۇنىڭ يېڭى قويۇلۇشىغا قازاقستان خەلق ئارتىستلىرى قۇرۋانجان ئابدۇروسۇلوۋا، روشەنگۈل ئىلاخۇنوۋا، زىننەت ئەكبەروۋا، خىزمەت كورسەتكەن ئارتىستى كەرىم زاكىروۋ ۋە تىياتىرنىڭ ياش ئارتىستلىرى قاتنىشىدۇ. ئانارخان رولىنى تالانتلىق ئاكتىرسا ماھىگۈل توختاخۇنوۋا ئىجرا قىلىدۇ. قىرغىز دراماتورگى م. بايژىيېۋنىڭ «ۋىژدان ئاۋازى» سپېكتاكلىنى تىياتىر ئارتىستى م. ھېزىموۋ سەھنىلەشتۇرۇپ چىققان. ئۇنى ئوينايدىغان تالانتلىق ئارتىستلار: ئا. ئەيسايېۋ، خ. زەيناۋدىنوۋا، غ. توختىباقىيېۋ، م. ھېزىموۋلار قاتنىشىدۇ. رەسسام قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ خىزمەت كورسەتكەن سەنئەت ئەربابى پ ئىبراھىموۋ.

يەنە بىر تاماشىبىنلارنىڭ دىققىتىگە سۇنۇلىدىغان ئەسەر «تۇمۇر خوتۇن» كومېدىيەسى. بۇ يىلقى مەۋسۇمغا تەييارلانغان، ئانا، بالا پروبلېمىسىنى كوتەرگەن «كەچۈر مېنى، ئانا» سەھنە ئەسەرىنىڭ تاماشىبىنلىرىمىزنىڭ ئالقىشىغا ئېگە بولىدىغانلىغىغا ئىشەنچىمىز كامىل. بۇ ئەسەرنىڭ ئاپتورى تاتار دراماتورگى ر. بايتۇللا. ئۇنىڭدىكى رۇقىيەم ساتتاروۋا، ز. ئەكبەروۋا، ئارتىستلار ق.مەنسۇروۋ، ئە.ئىسكەندەروۋ، ز.ئەسرەدروۋ، ئە. ئىسكەندەروۋ، ز. ئەسرەدنوۋلار ئورۇنلايدۇ.

«ناۋا» ئانسامبلىنىڭ يېڭى كونسېرت پروگراممىسىغا ئوزبېكىستان خەلق ئارتىستى ئابدۇرېھىم ئەخمەدىي، قازاقستان خەلق ئارتىستى نۇربۇۋى مەمەتوۋا، قازاقستانغا خىزمەت كورسەتكەن ئارتىست سۇلتان ئىسرايىلوۋ، تالانتلىق ناخشىچىلار: تولۇناي ئەيساروۋا، نۇرەلەم قۇرۋانباقىيېۋا، مارات مەمەتباقىيېۋ، نۇرلەم ۋارىسوۋ، ساھىبەم مەشرەپوۋالار قاتنىشىدۇ.

تىياتىرلاشتۇرۇلغان «باراڭلىقتا مەرھەمەت» كونسېرت پروگراممىسىنىڭ سېنارىيەسىنى تىياتىرنىڭ باش رېژىسسورى يالقۇن شەمىيېۋ يازغان. ئۇ كونسېرت پروگراممىسىنىڭ يولەكچىسى «مىراس» تۇرۇست فىرمىسىنىڭ دىرېكتورى ق. ئىمىنوۋ، بۇ كونسېرتقا تاجىكىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ د. ئەزەروۋ رەھبەرلىگىدىكى ئېسترادا ئانسامبلى ۋە كۆلكە ماھىرلىرىمىز: ر. ساتتاروۋا، ر. مەخپىروۋا، م. دەرايېۋلار، «ناۋا»، «ئاركلۇب» سەنئەتچىلىرى قاتنىشىدۇ.

زەينۇللام سېتەكوۋ،
تىياتىر دىرېكتورىنىڭ ئورۇنباسارى.

«ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە ئۇنىڭ قوشۇمچىسى «يېڭى ھايات» گېزىتلىرى رېداكسىيەسىنىڭ كوللېكتىۋى «يېڭى ھايات» گېزىتىنىڭ لىنوتىپىستى ئابدۇمىجىت ھەمرايېۋقا ئاكىسى

ئىلامدۇن تۇرغان ئوغلى ھەمرايېۋنىڭ

ۋاپات بولۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن چوڭقۇر قايغۇرۇپ تەزىيە بىلدۈرىدۇ.

جۇمھۇرىيەتلىك «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە ئۇنىڭ قوشۇمچىسى «يېڭى ھايات» گېزىتلىرى رېداكسىيەسىنىڭ كوللېكتىۋى گېزىتلىرىمىزنىڭ جانكۆيەرى، پانفىلوۋ ناھىيەسىنىڭ ھاكىمى ئەدىلشايىق ئىبرايىمولدايېۋقا سىڭلىسى

رىسالىدىنىڭ

مەزگىلسىز ۋاپات بولۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن چوڭقۇر قايغۇرۇپ تەزىيە بىلدۈرىدۇ.

ئوغرىنى... موشۇكلەر تۇتتۇۋالدى

روسسىيەنىڭ سارانسك شەھرىدە ھەيران قالارلىق ۋاقىە يۈز بەردى: ئالتە ئۆي موشۇگى... ناھايىتى خەتەرلىك جىنايەتچىنى تۇتتۇۋالغان. بۇ ۋاقىە مۇنداق بولغان ئىدى. سارانسك شەھرىدە ئوزىنىڭ ھايۋاناتلارنى ناھايىتى ياخشى كورىدىغانلىغى ۋە ئالتە موشۇكتىن تاشقىرى 16(!) توتى قۇش، 20(!) ئاق چاشقان ۋە ئالېكس ئىسىملىك ئاغىمخاننى باقىدىغانلىغى بىلەن مەلۇم بولغان بىر ئايال بۇلارنىڭ ھەممىسىنى خوشنىسىغا ئامانەت قويۇپ، دەم ئېلىشقا كەتكەن ئىدى.

يېرىم كېچىدە ئۆيگە ئوغرى چۈشتى. ئوغرى شكافتا تۇرغان ۋىدىئوئاپپاراتۇرىلارنى كورۇپ، قول سالغاندا ئۇنىڭغا ئالتە موشۇك ئېتىلىپ كېلىپ، ئۇنىڭ كىيىم-كېچەكلىرىنى قىيما-چىما قىلىپ، يۈزىنى مورلاشقا كىرىشتى. توتى قۇشلارنىڭ ئاۋازلىرى بىلەن ئويغىنىپ كەتكەن ھېلىقى خوشنىسى ژۈگرەپ يېتىپ كەلدى. ئۇ موشۇكلەرنىڭ ياردىمى بىلەن جىنايەتچىنى تۇتتى ۋە مىلىتسىيەگە تاپشۇردى. ئېنىقلىنىشىچە، ئۇ خەتەرلىك ۋە خېلىدىن بېرى ئىزدىلىۋاتقان جىنايەتچى بولۇپ چىقتى.

«سوماسشېدشىي دوم» ھەپتىلىگىدىن ئېلىندى.

باش مۇھەررىر
ي. قازاماتوۋ.

گېزىتنىڭ تەسىس قىلغۇچى:
قازاقستان جۇمھۇرىيىتى
مىنىسترلار كابىنېتى

نوۋەتچى مۇھەررىر
ئا. قاسىمى.

يېڭى ھايات
ئالمۇتا، 480044
تېپەك يولى كوچىسى
50 بىنا، 8-قەۋەت

تېلېفونلار: قوبۇلخانا -59-84-33، باش مۇھەررىرنىڭ ئورۇنباسارى 01-92-33، مەسئۇل كاتىپ-06-86-33، ئىجتىمائىي - سىياسىي، مەدەنىيەت بولۇملىرى-81-86-33، ئەدەبىيات ۋە سەنئەت بولۇمى- 27-86-33، ئىختىسات بولۇمى- 50-86-33.

تىراژى 4440

«Жеңи хаят» («Новая жизнь»), индекс 65359, приложение республиканской общественно-политической газеты «Уйгур авази», регистрационное свидетельство № 480, выдано Министерством печати и массовой информации Республики Казахстан.

Газета отпечатана в республиканском газетно-журнальном Издательстве «Деуір», Алматы, 480044, пр. Ленина, 2/4.

گېزىتىمىز سەھىپىلىرىدە بېسىلغان ماقالىلار مۇئەللىپلىرىنىڭ مەۋقەسى تەھرىراتىمىزنىڭ مەۋقەسى بولۇپ ھېساپلانمايدۇ. تەھرىراتتىن ماتېرىياللار قايتۇرۇلمايدۇ ۋە جاۋاپ بېرىلمەيدۇ.

ПОГ-60

ئانا يۇرتۇڭ ئامان بولسا، رەڭگى-روھىڭ سامان بولماس

يېڭى ھايات

ЖАҢА ӨМІР

1995-يىل
9-دېكابر
№48
شەنبە
(4005)
ئەركىن باھا

جۇمھۇرىيەتلىك ئىجتىمائىي-سىياسىي «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتىنىڭ ھەپتىلىك قوشۇمچىسى 1970-يىلى 1-يانۋاردىن باشلاپ چىقىۋاتىدۇ.

بۈگۈن-قازاقستان جۇمھۇرىيىتى پارلامېنت مەجلىسىنىڭ سايلىمى

رەسمىي خەۋەرلەر

پارلامېنت سېناتى دېپۇتاتلىرىنىڭ يېرىم كۆپچىلىگى سايلاندى

5-دېكابر كۈنى جۇمھۇرىيەتنىڭ بارلىق ۋىلايەتلىرىدە مەملىكەتنىڭ يېڭى كەسپىي پارلامېنتى سېناتىنىڭ سايلىمى بولۇپ ئۆتتى.

ۋىلايەتلەر بىلەن ئالمۇتا شەھىرىدىكى تاھىيەلەرنىڭ ھەر خىل دەرىجىدىكى مەسلىھەتلىرىنىڭ ۋەكىللىرى بولۇپ ھېساپلىنىدىغان سايلىغۇچىلار ۋەكىللىرىدا، قاز تاگ مۇخبىرىغا مەركىزىي سايلام كومىسسىيەسىدە خەۋەر قىلىنغىنىدەك، ھەر بىر ۋىلايەتنىڭ پارلامېنت سېناتىدا ئىككى مانداتقا ئىگە بولۇش ھوقۇقى بار 40 دېپۇتاتتىن 38زى سايلاندى. پەقەت كۆكچېتاۋ ۋە شەمەي ۋىلايەتلىرىدە ئىككى دېپۇتاتتىن بىر-بىردىن دېپۇتات سايلاندى.

شۇنىڭغا باغلىق مەركىزىي سايلام كومىسسىيەسى تېگىشلىك تېررىتورىيەلىك سايلام كومىسسىيەلىرىنىڭ تەكلىۋى بويىچە ئىككى ۋىلايەتتە سايلامنى قايتىدىن ئۆتكۈزىدۇ. سايلام ئىككى ئايدىن ئاشمايدىغان مۇددەت ئىچىدە ئۆتۈشى كېرەك ۋە ئۇلاردا يېڭى نامزاتلار كۆرسىتىلىدۇ.

9-دېكابر كۈنى پارلامېنت مەجلىسىگە سايلام ئۆتكۈزۈلىدۇ.

(قاز تاگ).

قازاقستان ئۆزىنىڭ يادرو قۇرالىغا قارشى ۋەدىسىدە تۇرىدۇ

قازاقستان تاشقى ئىشلار مىنىسترلىگى ستراتېگىيەلىك ھۇجۇم قۇراللىرىنى چەكلەش توغرىلىق شەرتنامىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشتىكى مۇھىم مۇددەتنىڭ ئاياقلىشىشىغا باغلىق بايان قىلدى.

شەمەي ۋىلايىتىنىڭ جاڭغىزتۆبىدىكى قۇرۇقلۇق بويىچە باللىستىكىلىق راكېتلار بازىسىدا، دېيىلگەن بىلدۈرۈشتە، شاختىلىق ئۇچىرىش قۇرۇلمىلىرىنىڭ ئوبيېكتى يوق قىلىندى. ئەندى قالغان ئىنفىرا قۇرۇلمىلىرىنى يوقىتىش ۋە ھەربىي ئەمەس مەخسەتلەردە بۇنىڭدىن كېيىن پايدىلىنىشقا يارامىلىق ئوبيېكتلار بىلەن ماتېرىياللارنى پايدىلىنىش ئىشىنىڭ قوشۇمچە چارىلىرىنى ئورۇنلاشقا توغرا كېلىدۇ. بۇ ئىش تېگىشلىك كېلىشىملەر ئاساسىدا ئامېرىكا قوشما شتاتلىرى بىلەن بىرلىشىپ ئەمەلگە ئاشۇرۇلىدۇ.

شاختىلىق ئۇچىرىش قۇرۇلمىلىرىنىڭ ئاساسىنى پارتلاتقاندىن كېيىن ستراتېگىيەلىك مەخسەتتىكى راكېتا ئەسكەرلىرى بۆلۈملىرىنىڭ ھەربىي تەركىۋى، دەپ تەكىتلەنگەن بىلدۈرۈشتە، جاڭغىزتۆبىدىن روسسىيە فېدېراتسىيەسىدىكى دېرژاۋىنسكىغا ئورۇن ئالماشتۇرىدۇ. موشۇ جەريان ئاياقلاشقاندىن كېيىن، تەخمىنەن 1996-يىلىنىڭ ئاخىرىغا قەدەر، قازاقستاننىڭ ستراتېگىيەلىك ھۇجۇم قۇراللىرىنى چەكلەش خۇسۇسىدىكى كېلىشىمنىڭ لىسسابون شەرتنامىسى بويىچە قوبۇل قىلغان مەجبۇرىيىتى تولۇق ئورۇنلىنىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئۆز تېررىتورىيەسىدە يادرو قۇرالى يوق مەملىكەت ھوقۇقىغا ئىگە بولىدۇ.

(قاز تاگ).

سەئۇدىيە ئەرەبىستانىنىڭ بېزىنىسى قازاقستانغا قىزىقماقتا

5-دېكابر كۈنى پرېزىدېنت نۇرسۇلتان نازاربايېۋ سەئۇدىيە ئەرەبىستانىدىن كەلگەن كۆرنەكلىك بېزىنىسمىن ئەمىر دابباخنى قوبۇل قىلدى.

جۇمھۇرىيەت رەھبىرى ئۇنىڭ قازاقستان سانائىتىنى، ئىختىساتنىڭ باشقا ساھالىرىنى تەرەققىي ئەتكۈزۈشكە پائال قاتنىشىشقا قارىتىلغان خىزمىتىگە قانائەت بىلدۈرۈپ، بۇ ئىشتا ئۇنىڭغا ھەر تەرەپلىمە ياردەم بېرىشكە تەييار ئىكەنلىكىنى ئىزھار قىلدى.

ئە. دابباخ بولغۇسى پايتەخت — ئاقمولىنىڭ ئىنفىرا قۇرۇلمىسىنى تەرەققىي ئەتكۈزۈشكە چوڭ ئىخلاس بىلدۈرۈپ، قازاقستان ئىختىسادىغا ياردەملىشىش ئۈچۈن سەئۇدىيەنىڭ ئىنۋېستىتسىيە فوندىنى قۇرۇش، قازاقستاندا تېگىشلىك بانك ئېچىش نىيىتى بارلىقىنى بىلدۈردى.

چېچەنىستان جاڭجىلىنى تېچلىق بىلەن تەرتىپكە سېلىش يوللىرى ئىزدەشتۇرۇلمەكتە

6-دېكابر كۈنى پرېزىدېنت نۇرسۇلتان نازاربايېۋ روسسىيە پرېزىدېنتىنىڭ تاپشۇرۇغى بويىچە ئالمۇتىغا كەلگەن چېچەنىستان جۇمھۇرىيىتى ھۆكۈمىتىنىڭ باشلىغى دوكۇ زاۋگايېۋنى قوبۇل قىلدى.

ئۇچرىشىش ئازادە ئۆتتى. مەلۇم بولۇشچە، ئۇچرىشىش ۋاقتىدا د. زاۋگايېۋ ن. نازاربايېۋقا بورىس يېلتسىننىڭ مەخسۇس خېتىنى تاپشۇردى.

چېچەنىستان ھۆكۈمىتىنىڭ باشلىغى قازاقستان پرېزىدېنتىنى چېچەنىستان جۇمھۇرىيىتىدىكى ئەھۋال ۋە تېچلىق بىلەن كېلىشىمگە يېتىش، ۋەيران بولغان ئىگىلىكنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش بويىچە قوللىنىۋاتقان چارىلەر توغرىلىق تەپسىلىي خەۋەردار قىلدى. ئۇ چېچەنىستاندىكى تېچلىق بىلەن تەرتىپكە كەلتۈرۈش جەريانىنى جاللاتلىرىشىنى، جۇمھۇرىيەتتىكى تۇراقلىققا سەلبىي تەسىر يەتكۈزىدىغان ھەر خىل ھەرىكەتلەرگە يول قويماسلىقنى ياقلاپ پىكىر ئېيتتى.

قازاقستان پرېزىدېنتى چېچەنىستاندىكى جاڭجالنى تۈگىتىش ئۈچۈن تېچلىق يوللىرىنى ئىزدەشتۇرۇش ھاجەتلىگىنى قۇۋۋەتلىدى. ن. نازاربايېۋ روسسىيە رەھبەرلىگىنىڭ چېچەنىستان جۇمھۇرىيىتىدىكى خەلق ئىگىلىگىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش بويىچە قوللىنىۋاتقان چارىلىرىنى ژۇقۇرى باھالىدى. قازاقستان، دەپ ئاتاپ كۆرسەتتى پرېزىدېنت، دېموكراتىك ئىنستىتۇتلارنى رەتلەپ، ئەسلىگە كەلتۈرۈشتە مۇھىم قەدەملەرگە قول يېتىدۇ دەپ ئۈمۈت قىلىدۇ. موشۇنىڭغا باغلىق يېقىندا چېچەنىستاندا ئۆتكۈزۈلىدىغان سايلامنىڭ ئەھمىيىتى چوڭ.

* * *

قازاقستانغا رەسمىي سەپەر بىلەن كەلگەن چېچەنىستان ھۆكۈمىتىنىڭ رەھبىرى د. زاۋگايېۋ ئالمۇتىدا ئۆتكۈزگەن مەتبۇئات كونفېرېنسىيەسىدە، قازاقستاندا چېچەن مىللىتىگە مەنسۇپ 60 مىڭ گراژدان ياشايدىغانلىغىنى تەكىتلىدى. چېچەنىستاندىكى ئۇرۇش دەۋرى ئىچىدە جۇمھۇرىيەتكە يەنە كام دېگەندە 30 مىڭ چېچەن ئاھالىسى كۆچۈپ كەلگەن.

(قاز تاگ).

مۇشتىرى توپلاش - 96

تەشەككۇرنامە

«ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە ئۇنىڭ قوشۇمچىسى «يېڭى ھايات» گېزىتلىرىنىڭ تەھرىراتى 1996-يىلغا مۇشتىرى توپلاش ئىشىنى ئۇتۇقلۇق ئۇتكەزگەنلىگى ئۈچۈن جەنۇبىي قازاقستان ۋىلايىتى كېلەس ناھىيەلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ رەئىسى **قاسىم باقىيېۋقا**، رەئىسنىڭ ئورۇنباسارى **پەرۇق سەدۋاقاسوۋقا**، مەدەنىيەت مەركەز خادىمى **دىلشات توختىيېۋقا**، ژىگىت بېشى **نۇرمۇھەممەت باقىيېۋقا** تەشەككۇر ئىزھار قىلىدۇ.

* * *

«ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە ئۇنىڭ قوشۇمچىسى «يېڭى ھايات» گېزىتلىرىنىڭ تەھرىراتى 1996-يىلغا مۇشتىرى توپلاش ئىشىنى ياخشى ئۇيۇشتۇرغانلىقى ئۈچۈن جامبۇل ۋىلايىتىنىڭ چۇ شەھىرىدىكى ئۇيغۇر جامائەتچىلىگىنىڭ ژىگىت بېشى **مۇساجان نىيازوۋقا**، گېزىتلەرنىڭ رەسمىي ئاكتىۋىستلىرى **ئەيساجان ئومەروۋقا**، **تۇداخۇن ئەيساروۋقا** تەشەككۇر بىلدۈرىدۇ.

* * *

«ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە ئۇنىڭ قوشۇمچىسى «يېڭى ھايات» گېزىتلىرىنىڭ تەھرىراتى 1996-يىلغا مۇشتىرى توپلاش ئىشىنى ئۇتۇقلۇق ئاياقلاشتۇرغانلىغى ئۈچۈن ئالمۇتا شەھىرى ئاپېرودروم مەھەللىسىدىكى گېزىت ئاكتىۋىستلىرى **ئىمام ھاشىموۋ، سېپتىۋالدى يۇنۇسخانوۋ، تۇرغانجان سادىقوۋ، مەھەممەتجان خۇدايقۇلوۋ، مۇرات باراتوۋ، مۇراجىئەت ياقۇپوۋلارغا** تەشەككۇر ئىزھار قىلىدۇ.

ئۇتۇقلۇق ئاياقلاشتى

چېلەك ناھىيەسىگە قاراشلىق، ئۇيغۇر ئاھالىسى زىچ جايلاشقان قورام يېزىسىنىڭ جامائەتچىلىگى ئانا تىلىمىزدا چىقىدىغان «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە ئۇنىڭ قوشۇمچىسى «يېڭى ھايات» گېزىتلىرىغا بىر كىشىدەك يېزىلىپ بولدى.

بولۇپمۇ، 1996-يىلغا مۇشتىرى توپلاش ئىشى باشلانغان كۈندىن تارتىپ، گېزىت ئاكتىۋىستلىرى ھەر يىلقىدەك يېزىدا ئىستىقامەت قىلىۋاتقان ئۇيغۇر ئاھالىسىنىڭ گېزىتسىز قالماسلىغى ئۈچۈن ئۆيمۇ-ئۆي كىرىپ، مۇشتىرى توپلىدى. ھازىر يۈز بېرىۋاتقان ئىختىسادىي قىيىنچىلىقلارغا قارىماي، يېزا بويىچە 250 نۇسخا «ئۇيغۇر ئاۋازى»، 62 نۇسخا «يېڭى ھايات» گېزىتلىرىغا يېزىلدى، بۇ ئۆتكەن يىلدىكىدىن خېلە ئۇشۇق.

كېلەركى يىلنىڭ گېزىت-ژۇرناللىرىغا مۇشتىرى توپلاش ئىشىدا ھەر يىلقىدەك يېزىدىكى پوچتا باشلىغى ئانىنا ستېپانوۋنا، پوچتالىئونلار — ئايتبايېۋا، زىنالوۋا، يۇرت ژىگىت بېشى كامىل كەرىموۋ، شائىر ئەكرەم سادىروۋلار مەزكۇر كومپانىيەلىك ئىشتا ئالاھىدە ئۈلگە كۆرسەتتى.

(ئۆز مۇخبىرىمىز).

بىز ئاقايېۋ ئۈچۈن ئاۋاز بېرىمىز

بېيىل 24-دېكابر كۈنى قىرغىزستان جۇمھۇرىيىتى پرېزىدېنتىنىڭ سايلىمى بولىدۇ.

مەن قىرغىزستاندا ياشاپ ئىستىقامەت قىلىۋاتقان 50 مىڭدىن كۆپ ئۇيغۇرلار ئەسقەر ئاقايېۋقا ئاۋاز بېرىدۇ دەپ ئويلايمەن.

ئەسقەر ئاقايېۋ بولسا، بىلىملىك سىياسىي سەۋىيەسى ئۈستۈن، خەلقپەرۋەر، ئىنسان ھوقۇقىنى ھىمايە قىلىدىغان كەمتەر ئىنساندۇر. ئۇ مۇستەقىل دۆلەت قۇرۇش جەريانىدا جاپا-مۇشەققەتكە چىداپ دادىل ئىشلىدى. يېڭى قولغا كەلگەن مۇستەقىل ھاكىمىيەتنى تىكلەشتە، ئۇنىڭ قانۇنى ئۇزۇملىرىنى جارى قىلىشتا ئالىي كېڭەش، ئامموۋىي خەلق بىلەن مەسلىھەتلىشىپ ئىش ئېلىپ باردى. ياش جۇمھۇرىيەتنى خارجى دۆلەتلەرگە تونۇتتى. تېچلىق، دوستلۇق خەلقلەر ئارىسىدا رازىمەنلىكنى ساقلاش جەھەتتە غايەت زور كۈچ چىقاردى. تۈركىيە، ئامېرىكا، ياپونىيە، خىتاي، ئىران، ھىندىستان، سەئۇدىيە ئەرەبىستان، پاكىستان، گېرمانىيە، فىرانسىيە قاتارلىق 50دىن ئارتۇق دۆلەت بىلەن تېچلىق، دوستلۇق، سودا ئالاقە، پەن-تېخنىكا ئىشلىرىنى تەرەققىي ئەتكۈزۈشتە ياخشى مۇناسىۋەتتە بولۇپ، خەلق تۇرمۇشىنى يۈكسەلدۈرمەكتە.

قىرغىزستان خەلقىنىڭ تۇرمۇشىنى، بىلىمىنى، سالامەتلىكىنى ھەم دۆلەتنىڭ ھەربىي كۈچىنى يۈكسەلدۈرۈش ئۈچۈن ۋىلايەت، يېزا، قىشلاقلارغا بىۋاسىتە بېرىپ ئەسلى ئەھۋالنى ئۆگەندى. شۇنداقلا ئە. ئاقايېۋ ئۇيغۇر جامائەتچىلىگى بىلەن ئۇچرىشىشقا ئالاھىدە كۆڭۈل بولۇپ، ئۇلار بىلەن سەمىمىي سۆھبەتلەشتى.

تەجرىبىگە باي، بىلىملىك، خەلق ئىشەنچىسىنى ئاقلايدىغان قىرغىزنىڭ ئوغلى ئەسقەر ئاقايېۋنى بىز بىر ئېغىزدىن پرېزىدېنتلىققا نامزات قىلىپ كۆرسىتىمىز.

تۇرسۇن ھاجىم قۇربانى.
بىشكېك شەھىرى.

ئەخبارات ئاگېنتلىقلىرى خەۋەرلىرىدىن

لىۋان

«ئىسلام جىھادى» پەلەستىن گۇرۇھىنىڭ يېڭى لىدېرى رامادان ئابداللاخ شاللاخ ئەرەپ پەلەستىن تەۋەسىنى تولۇق ئازات قىلمىغىچە ئىسرائىلغا قارشى قوراللىق كۈرەشنى داۋاملاشتۇرۇشقا چاقىردى. تارقىتىلغان بىلدۈرۈشتە 26-ئۆكتەبر كۈنى مالتىدا ئۆلتۈرۈلگەن ئېكستىرېمىستىك گۇرۇھنىڭ سابىق رەھبىرى فاتفى شاكاكىنىڭ ئورنىغا ئولتارغان بۇ كورنەرلىك فۇندامېنتالىست پوتكول پالېستىنىنى قايتۇرۇۋېلىش پەلەستىن جىھادىنىڭ مەخسىتى بولۇپ ھېساپلىنىدىغانلىقىنى بىلدۈردى.

— بىز يەھۇدىيلارغا ئۇلارنىڭ يەھۇدىي ئىكەنلىكى ئۈچۈن قارشى ئەمەس، بەلكى ئۇلار بىزنىڭ يېرىمىزنى بېسىۋالغانلىقى ئۈچۈن قارشى، — دەپ چۈشەندۈردى شاللاخ. ئۇ ئۆز تەشكىلاتىنىڭ ئىسرائىل دۆلىتىنى يوقىتىش ئۈچۈن ھەرىكەت قىلىۋاتقانلىقى ھەققىدە ئېنىقلىما بەرمىدى.

ئاقش

ئاقش پرېزىدېنتى كلىنتون 1996-مالىيە يىلىغا 243 مىللىارد دوللار مىقداردا ھەربىي خىراجەتلەر ئۈچۈن مەبلەغ ئاجرىتىش توغرىلىق قانۇن لايىھەنى ئىمزالىغان. «بۇ قانۇن لايىھەسى بىزنىڭ مۇداپىئەمىزنى مەبلەغ بىلەن تەمىنلەش ئۈچۈن ئاھايىتى مۇھىم ۋە ئۇ ئاقش نىڭ دۇنيادا ئەڭ قۇدرەتلىك ھەربىي دۆلەت بولۇپ قالىدىغانلىقىنى كاپالەتلەندۈرىدۇ»، — دەپ تەكىتلىدى پرېزىدېنت.

* * *

ئاقش دۆلەت كاتىبى ئۇئورېن كرىستوفېر دېيتوندا (ئوگايو شتاتى) بوسنىيەدىكى ئەھۋالنى بىر تەرەپ قىلىش توغرىلىق تولىغا كەلتۈرۈلگەن كېلىشىمگە ھەر قانداق ئۆزگەرتىش كىرگۈزۈش ئىمكانىيىتىنى قەتئىي رەت قىلغان. «بۇ شەرتنامىنىڭ بارلىق شەرتلىرى مۇزاكىرىلەر داۋامىدا ئاھايىتى تەپسىلىي مۇھاكىمە قىلىنغان. مەن مەزكۇر شەرتنامىنىڭ ئىنتايىن مۇھىم شەرتى، خېلە ئۇزاق ۋاقىتقىچە ئىككىگە بولۇنگەن سارايېۋو شەھىرى يەنە بىر پۈتۈن شەھەرگە ئايلىنىدىغانلىقىدىن ئىبارەت دەپ ھېساپلايمەن»، — دەپ بىلدۈردى ئۇ ئېي-بى-سى تېلېشىركىتىگە بەرگەن ئىنتېرۋيۇسىدا.

بالكان يېرىم ئارىلى

سېربىيە جۇمھۇرىيىتىنىڭ تاشقى ئىشلار مىنىسترى ئالېكس بۇخا دېيتوندا (ئاقش) ئېلىپ بېرىلغان مۇزاكىرىلەردە ئىشلىنىپ چىققان بوسنىيە ۋە گېرتسېگوۋىنىدا تەۋەلەرنى ئاجرىتىش بويىچە پىلانىنىڭ، بولۇپمۇ سارايېۋو شەھىرىنىڭ سېربلار قىسمىنى تولۇقى بىلەن مۇسۇلمان-خورۋات فېدېراتسىيەسىنىڭ يۇرىسدىكسىيەسىگە تاپشۇرۇش توغرىلىق قىسمىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشنى «ئەمەلىياتتا مۇمكىن ئەمەس» دەپ ھېساپلايدۇ.

خىتاي

دىڭ شياۋپىڭنىڭ «خىتاي ئالاھىدىلىكى» بىلەن سوتسىيالىزم قۇرۇش توغرىلىق نەزەرىيەسى خىتاي ئالىي ئوقۇش ئورۇنلىرىدا مەجبۇرىي دەرس سۈپىتىدە ئېلان قىلىندى. 91 ياشلىق دىڭنىڭ مىراسىنى ئۆگىنىش، دېيىلىدۇ خخج دۆلەت مائارىپ كومىتېتىنىڭ يول يورۇقىدا، ستۇدېنتلارغا «ھاياتقا ۋە ئۇنىڭ قەدرىياتلىرىغا دۇنياغا فىلوسوفىيەلىك كۆز قاراشنى شەكىللەندۈرۈشكە» ياردەم بېرىدۇ، دەپ تەكىتلىنىدۇ.

پاكىستان

پاكىستاندىكى ئايرىم دىنىي مەكتەپلەر ئۆز ئوقۇغۇچىلىرىغا ھەربىي ئىش دەرسلىرىنى ئۆتمەكتە. بۇ توغرىلىق پاكىستان ھۆكۈمىتىنىڭ باشلىقى بېنازىر بخۇتتو بىر قاتار مۇسۇلمان دىنىي تەشكىلاتلىرىنىڭ ۋەكىللىرى بىلەن بولغان ئۇچرىشىشتا بىلدۈرگەن. ئۇنىڭ سۆزلىرىگە قارىغاندا، «بىر قاتار مەكتەپلەردە دىننى ھىمايە قىلىش زورۇرىيىتى چۈمپەردىسى ئاستىدا ئۇرۇش ھەرىكەتلىرىنى ئېلىپ بېرىش ئۇسۇللىرى ئوق ئېتىش قوراللىرىدىن پايدىلىنىش ئۆگىتىلمەكتە». «بۇ شۈبھىسىز، جەمئىيەتتە كەسكىن ۋەزىيەتنى ئەۋج ئالدۇرۇشقا ئېلىپ كېلىدۇ، باشقا دىن ۋەكىللىرىنىڭ جاۋاپ ھىمايە چارىلىرىنى كۆرۈشكە مەجبۇرلايدۇ»، — دەپ تەكىتلىگەن ھۆكۈمەت باشلىقى.

كورېيە

جەنۇبىي كورېيەنىڭ سابىق پرېزىدېنتى چون دۇ خۋان قولغا ئېلىندى. ئۇنىڭغا 1979-يىلقى ھەربىي دۆلەت ئۆزگىرىشىگە رەھبەرلىك قىلغانلىقى ۋە 1980-يىلى كۋانجۇ شەھىرىدىكى خەلق قوزغىلىڭىنى باستۇرغانلىقى ئەيىپلىرى قويۇلماقتا.

روسسىيە

روسسىيە فېدېرال بىخەتەرلىك خىزمەت مەھكىمىسىنىڭ دىرېكتورى پرېزىدېنت يېلتسىننى پارلامېنت سايلىمى ھارپىسىدا بىخەتەرلىكنى كۈچەيتىش بويىچە چارىلەر توغرىلىق خەۋەردار قىلغان. 11-دېكابىردىن باشلاپ روسسىيە كوچىلىرىغا ھوقۇق-تەرتىپ خىزمىتىنىڭ كۈچەيتىلگەن ساقچىلىرى چىقىدۇ.

* * *

ياۋروپىدىكى بىخەتەرلىك ۋە ھەمكارلىق بويىچە تەشكىلات روسسىيەگە 25 مەملىكەتتىن 100دىن ئوشۇق بايقىغۇچىنى ئەۋەتىدۇ. ئۇلار 17-دېكابىردا بولىدىغان پارلامېنت سايلىمىنىڭ ئۆتۈشىنى كۆزىتىدۇ.

فرانسىيە

فرانسىيە ھۆكۈمىتىنىڭ ۋەكىلى ئۇنىڭ ھۆكۈمىتى تىنچ ئوكيانىڭ جەنۇبىي قىسمىدا يادرو سىناقلىرى پروگراممىسىنى فېۋرالىنىڭ ئاخىرىدا — ئىلگىرى ئېلان قىلىنغان سەنەدىن ئۈچ ئاي ئىلگىرى تاماملايدىغانلىقى ھەققىدە بىلدۈردى.

پەلەستىن

ئىئوردانىنىڭ غەربىي قىرغىقىدا ياشايدىغان پەلەستىنلىقلار ئەندى پەلەستىن پاسپورتى بويىچە سەپەرگە چىقىشى مۇمكىن. پەلەستىننى ھازىرنىڭ ئۆزىدىلا 30غا يېقىن دۆلەت ئېتىراپ قىلدى.

دېھقان ئېگىلىكلىرىدە

كېلەچەكنى ۋاقىت بەلگۈلەيدۇ

ئائىلەۋىي دېھقان ئېگىلىكىنىڭ خوجايىنى باسىت سادىروۋ بۈگۈنكى كۈنگە مىڭ بىر مۇشەققەتلەر بىلەن يەتتى. 1943-يىلى غۇلجا شەھىرىدە تۇغۇلغان باسىتنىڭ ھايات يولى جەۋرى-جاپا، روھىي كامىستىشلار، نامراتچىلىق، خورلىنىشلار بىلەن ئۆتتى. ئاتىسى ھاسان بىلەن ئانىسى زوھراخاندىن بوۋاق چېغىدىلا يېتىم قالدى. ئۇلار تەگسىز ھايات، ئېغىر تۇرمۇش ئازاۋىدىن ياش تۇرۇپلا كۆز يۇمغان ئېدى. ئاكىسى كېرىم مۇشكۇللۇكلەرگە قارىماي، باسىتنى ئۆز قالىتى ئاستىغا ئالدى. ئۇ يەتتىنچى سىنىپنى تاماملىغاندىن كېيىن ياغاچچى بولۇشقا بەل باغلىدى. ئەپسۇس، ئارزۇ-ئۈمۈتلەر روياپقا چىقمايدىغاندەك ۋەزىيەت شەكىللەندى. 1962-يىلى غۇلجىدا قانلىق ماي پاجەسى يۈز بەردى. ئۆز يۇرتىدا ئەركىن ياشاشقا كۆزى يەتمىگەن باسىت سادىروۋ ئون مىڭلىغان قېرىنداشلىرى ئوخشاش سابىق كېڭەش ئېلىگە كوچۇپ چىقىشقا مەجبۇر بولدى. تەغدىر ئۇنى قىزىل ئوردا ۋىلايىتى ژالاغاش ناھىيەسىنىڭ ژىراق دالاسىغا تاشلىدى. ئۇ بۇ يەردە بىر مەزگىل ئىشلىگەندىن كېيىن چېلەك ناھىيەسىنىڭ بايسېيىت يېزىسىغا كوچۇپ كېلىپ، تاماكا يېتىشتۈرۈشتە ئىشلىدى. ھەربىي خىزمىتىنى تاماملاپ، ئۆي-ئوچاقلىق بولدى ۋە ژىگىرمە يەتتە يىل داۋامىدا ياغاچچى بولۇپ ئىشلەپ، ئېگىلىك تەلۋى ھەم كوپچىلىك خىجالىتىدىن چىقتى.

1991-يىلىدىن باشلاپ ئاگرو ئىشلەپ چىقىرىش ساھاسىدا چوڭ ئۆزگىرىشلەر يۈز بېرىشكە باشلىدى. ئەينە شۇ چاغدا كىچىگىدىن ئەمگەكتە تاۋلانغان باسىت سادىروۋ سوۋخوزدىن بەش گېكتار يەر ئېلىپ، ئائىلەۋىي دېھقان ئېگىلىكىنى قۇردى. بارلىق رەسمىيەتلەرنى ئۆتەپ، ھوججەتلىرىنى تەستىقلىتىپ، شەرتنامە تۈزۈپ، بانكىدىن ئۆز ئائىلىسىغا مەخسۇس ھېساپ-كىتاپ ئاچتى.

ئائىلەۋىي ئېگىلىكتە ئائىلە ئەزالىرى تولۇق جەلىپ قىلىندى. ئايالى گۆھەربانۇم، باللىرى مۇرات، رەخمەتجان، رۇستەم تەئەتلەر دادىسىنىڭ پائالىيىتىنى قوللاپ-قۇۋۋەتلەپ، ئۇنىڭغا ھەر تەرەپلىمە ياردەم بەردى.

يەر كۈچىنى توپىراقتىن، ھوسۇلنى زىرائەت بەرگەندىن بىلىدىغان باسىت يەرنى ئېنچىكىلىك بىلەن پايدىلىنىپ، مول ھوسۇل ئېلىشنىڭ يوللىرىنى ئىزدەشتۈردى. ھەر گېكتارغا 1,5 توننىدىن قىغ توكۇپ، 25-28 سانتىمېتىر چوڭقۇرلۇقتا ھايداتقۇزدى. ئۇرۇقنى ياخشى خىللاپ، ئۇلارنىڭ پىشىپ-يېتىلىش دەۋرىنى ئېنىقلىدى. يەرگە زىرائەتنى ئالماشتۇرۇپ تېرىش مەخسىتىدە 2,5 گېكتارنى بېدىگە، قالغىنىنى كوكتات، ياڭيۇ، ئاپتاپپەرەز تېرىشقا ئاجراتتى. ئۇلارنى ئۆز ۋاقتىدا تېرىپ، قەرەللىدە قاندۇرۇپ سۇغاردى. نەتىجىدە دەسلەپكى يىلىدىن باشلاپلا مول ھوسۇل يېتىشتۈرۈشكە مۇۋاپپەق بولدى. تۆرتىنچى يىلى دەسلەپكى قېتىم بارلىق چىقىم-خىراجەتلەرنى چىقىرىۋېتىپ، ئالغان دارامەتنىڭ 40 پروتسېنتىغا 10 پروتسېنت سېلىق تولىدى. ئۇ ئىككى مىڭ تەڭگىنى تەشكىل قىلدى. بۇ يىلمۇ ئالغان دارامەت سېلىقىنى تولەپ ئۈلگەردى. ئۇ بېيىل ئائىلەۋىي دېھقان ئېگىلىكىدىن چىقىملاردىن باشقا يۈز مىڭ تەڭگىدىن كۆپرەك تازا پايدا ئالدى.

— بېيىل، — دەيدۇ باسىت سادىروۋ بىز بىلەن بولغان سوھبەتتە، — 2,5 گېكتار مەيداندىكى بېدىدىن 20 توننىغا يېقىن سۈپەتلىك مال ئوزۇغى، قالغان يەردىن 60 قاپقا يېقىن ئەلا سۈپەتلىك ياڭيۇ، خېلە مىقداردا سېمىشكا، كومۇقوناق ۋە ھەر خىل كوكتات يېتىشتۈردۈم. ياڭيۇ ۋە كوكتاتنى ئۆز ۋاقتىدا يىغىشتۇرۇپ، ساتتىم. ئوت-چۆپ ۋە كومۇقوناق بىلەن مال بوداش ئىشىنى يولغا قويۇشنى ئويلاشتۇرىۋاتىمەن.

ھازىر يېزىدا ھايات كەچۈرۈش بارغانسېرى قىيىنلاشماقتا. تېخنىكا خىزمىتى، يېقىلغۇ، يايار ماي ئىنتايىن قىممەت. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ كوپلىگەن كىشىلەر ۋە ئائىلەۋىي ئېگىلىكلەر ئۆز ئىشىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالماي ۋەيران بولۇۋاتىدۇ. بۇ يەردە ئاساسىي مەسىلە ئەمگەكنى ئۇيۇشتۇرۇش ۋە بازاردا ئوتىدىغان مەھسۇلات يېتىشتۈرۈشنى بىلىش ھەم شىجائەت بىلەن ئەمگەك قىلىشتا. ھازىرچە بىزنىڭ ئائىلەۋىي دېھقان ئېگىلىكىمىز بۇ ئىشلارنىڭ ھۆددىسىدىن چىقىپ كېلىۋاتىدۇ، — دەيدۇ باسىت سادىروۋ. — ئۇنىڭ كېلەچىگى قانداق بولىدىغانلىقىنى ۋاقىت بەلگۈلەيدۇ، ئەلۋەتتە.

تۇرسۇن تۇردىيېۋ.
چېلەك ناھىيەسى.

خەلق خىزمىتىدە

كېيىنكى ۋاقىتلاردا بولۇپمۇ سابىق س س س ر پارچىلانغاندىن كېيىن ئوتتۇرا ئاسىيە ۋە قازاقىستان جۇمھۇرىيەتلىرىدە ياشايدىغان خەلقلەر ھاياتىدا توپ ئاساسلىق ئۆزگىرىشلەر يۈز بېرىشكە باشلىدى. مىللىي قەدرىيەتلەر تىكلىنىپ، خەلقلەرنىڭ مىللىي ئەنئەنىلىرى، دىنىي ئېتىقاتلىرىنى جانلاندۇرۇش مۇمكىنچىلىكلىرى تۇغۇلدى. جاي-جايلاردا مەسچىتلەر سېلىنىپ، پەرزەنتلىرىمىز دىنىي ئىسلام قائىدە-تەرتىپلىرى بىلەن تەربىيە ئالماقتا. شۇ جۈملىدىن تاشكەنت شەھىرىدە ياشايدىغان ئۇيغۇر جامائەتچىلىكى ئارىسىدىمۇ بۇ خۇسۇستا كوپلىگەن ئەمەلىي چارىلار ژۇرگۈزۈلۈۋاتىدۇ. بۇ ئىشلاردا ئاياللار ئارىسىدا ئەمۇنە كورسىتىپ كېلىۋاتقانلارنىڭ بىرى پاتىمە ھاپىزوۋادۇر.

پ. ھاپىزوۋا غۇلجا شەھىرىدە تۇغۇلۇپ ئوسكەن. شەھەردىكى تىببىي تېخنىكۇمنى تاماملىغاندىن كېيىن ئۇ كىشىلەر سالامەتلىكىنى ساقلاش يولىدا بىر نەچچە يىل ئۇنۇملۇك ئەمگەك قىلدى. شۇ يىلدا ۋەتىنىدىن جۇدا بولۇش تەغدىرى ئۇنىڭمۇ بېشىغا چۈشۈپ 1963-يىلى قىزىل ئوردا ۋىلايىتىگە كوچۇپ چىققان پ. ھاپىزوۋا شۇ ۋىلايەتكە قاراشلىق بىرلىك سوۋخوزىغا ئورۇنلىشىپ، ئۇ يەردە ئۆز پائالىيىتىنى داۋاملاشتۇرىدۇ.

1967-يىلىدىن باشلاپ ئائىلە شارائىتىغا مۇناسىۋەتلىك تاشكەنت شەھىرىدە ئىستىقامەت قىلىۋاتقان پ. ھاپىزوۋا ئەمگەك ئەجرى، كىشىلەرگە بولغان ئىپتىسى ئارقىلىق ئۇرغۇنلىغان خەيرلىك ئىشلارنى ئەمەلگە ئاشۇرۇپ كەلمەكتە. ئۇ ئۆزلىگىدىن ئىزدىنىپ، تاشكەنت دۆلەت ئۇنىۋېرسىتېتى يېنىدىكى ئىككى يىللىق ئەرەپ تىل-يېزىغىنى ئۆگىنىش كۇرسىنى مۇۋاپپەقىيەتلىك تاماملىغاندىن كېيىن ئىش پائالىيىتىنى يەنىمۇ جانلاندۇردى. ئۇ ھازىر سۇلتان مەمدۇۋ مەھەللىسىدە، سىرگېلىدە ئاياللاردىن گرۇپپا تۈزۈپ ئۇلارغا دىنىي شەرىئەت ۋە ئەرەپ گرافىكىسى ئاساسىدىكى ئۇيغۇر يېزىغىنى ئۆگىتىپ كېلىۋاتىدۇ.

پ. ھاپىزوۋانىڭ ئۆز ئىشىدىن تاشقىرى جەمئىيەتلىك ئىشلارغا قىزغىن ئارىلىشىدىغان ئاكتىپلىق، مىللەتپەرۋەرلىك خۇسۇسىيەتلىرىنىمۇ ئالاھىدە تىلغا ئېلىش ئورۇنلۇق. ئانا تىلىمىزدا چىقىدىغان «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە «يېڭى ھايات» گېزىتلىرىگە ھەر يىلى مۇشتىرى توپلاش مەۋسۇمى باشلانغىنىدا ئۇ خانىم-قىزلار ئارىسىدا ئۇلارغا مۇشتىرى توپلاش ئۈچۈن ئاكتىۋ ئىش ئېلىپ بارىدۇ. ئىشقىۋاز شائىرە رېتىدە ئۇنىڭ گېزىتلىرىمىز سەھىپىلىرىدە شېئىرلىرى بېسىلىپ تۇرىدۇ. 1983-يىلى ئالمۇتىدا نەشىر قىلىنغان «ئانىلار ئاۋازى» ناملىق ئۇمۇمىي توپلامدىن ئۇنىڭمۇ شېئىرلىرى ئورۇن ئالدى. خەلق خىزمىتىدە خەيرلىك ئىشلارنى قىلىپ كېلىۋاتقان پاتىمە ھاپىزوۋاغا كەلگۈسىدە يەنىمۇ چوڭ ئامەتلەر يار بولۇشنى تىلەيمىز.

ھ. ئىسلاموۋ.
تاشكەنت شەھىرى.

سۈرەتتە: پاتىمە ھاپىزوۋا (سولدىن ئۈچىنچى) ئاياللار بىلەن نۆۋەتتىكى مەشغۇلاتنى ئوتكۈزۈۋاتىدۇ.

قەدرىنى يۇرت بىلىدۇ

ھەر بىر يۇرتتا توي-تۆكۈن، نەز-
زىر-چىراق ئۆتكۈزۈش ۋە باشقىمۇ
مۇھىم ئىشلارنىڭ تەرتىپلىك، بىر قې-
لىپتا، ئەڭ مۇھىمى-كۆڭۈلدىكىدەك
ئۆتكۈزۈلۈشىدە ئەينە شۇ يۇرتلاردى-
كى خەلق سايلىغان ژىگىت باشلىرى-
نىڭ روللى ئىنتايىن چوڭ. خەلقىمىز
نىڭ ئېسىل خۇسۇسىيەتلىرىنىڭ
بىرى-بۇ ھەر قانداق ئىشنى، مەيلى
خۇشاللىقى بولسۇن، مەيلى مۇس-
بەت بولسۇن، تولۇقلۇشۇپ، ئادەمگە
يار-يۆلەك بولۇپ، ئېغىرىنى يېنىك-
لىتىپ ئۆتكۈزۈشتىن ئىبارەت ۋە باش
قىلاردىن ئۆزگىچىلىكىمۇ ئەينە مۇ
شۇ ئىشلاردا بىردىنلا ياققال كۆزگە
چېلىقىدۇ. ھە، ھەر بىر يۇرتتىكى مۇ
نداق مۇراسىملاردا، تەكىتلىگىنىمىز-
دەك، ژىگىت باشلىرى يۇرتنىڭ بىر-
لىكىنى، ئىتتىپاقلىقىنى ساقلاش، مۇستەھكەملەش،
ئەل ئارىسىدىكى بەزى بىر كېلىشمە
سلىكلەرنى بىر تەرەپ قىلىش، ئوخ-
شاش ئىشلاردا مۇھىم رول ئويناپ
كېلىۋاتقانلىقىنى ھېچ كىمگە سىر ئە-
مەس.

جامبۇل ناھىيەسىنىڭ مەركىزى ئۆ-
زۈناغاچ يېزىسىدا باشقا خەلقلەر بى-
لەن بىر قاتاردا ئۇيغۇرلارمۇ ياشاي-
دۇ. ئۇلار ئاساسىي جەھەتتىن دېخان-
چىلىق ۋە چارۋىچىلىق بىلەن شۇغۇل-
لىنىدۇ. يېقىندا يولۇم چۈشۈپ، ئۇ
زۈناغاچتا بولغىنىمدا، بىر مۇھىمدا
يۇرت ئاقساقاللىرى بىلەن پاراڭلى-
شىپ قالدىم. ئۇلار كېلىشۋالغان-
دەكلا: يۇرتىمىزدىكى ئىشلارنىڭ تەر
تىپلىك ۋە كۆڭۈلدىكىدەك ئۆتكۈزۈلۈش-
ىدە ژىگىت بېشىمىز تۇرسۇن ئاكا ياخ-
شى ئىشلەۋاتىدۇ، - دېيىشتى تەرىپلەپ
كەتتى. مەن ئىلگىرىمۇ ژىگىت بېشى
تۇرسۇن ئاكا تۇردىيېۋنى تونۇيتتىم،
لېكىن بۇ قېتىم ئۇنىڭ بىلەن تېخمۇ
يېقىن تونۇشۇش ۋە يۇرتتىكى ئىش-
لار توغرىلىق بىر پەس مۇڭدىشىش
مەخسىتىدە ئۆزۈناغاچتىكى ئوتتۇز
ئوغۇل ئارىسىدا ئابرۇيلۇق ئادەملەر
نىڭ بىرى، خۇشچاقچاق رەھمىتۇل-
لام بىلەن تۇرسۇن تۇردىيېۋنىڭ ئۆ
يىگە باردۇق.

ئۆي ئېگىسى بىزنى خۇش چىراي
قارشى ئالدى. مەن ئۇنىڭغا كېلىشتى
كى مەخسىتىمنى ئېيتتىم ۋە يۇرتتىكى
ئىشلار، ئۆزى ھەققىدە سۆزلەپ بې-
رىشنى ئىلتىماس قىلدىم.

- كەلگىنىڭلار ياخشى بوپتۇ ئۇكا،
مەھەللىمىزدە سائ ئېيتىپ بەرگىدەك
ئىشلارمۇ بار. ئەلۋەتتە، كوپچىلىك-
نىڭ خىزمىتىنى قىلساڭ سوۋاب دەي-
دىكەن. بىز، خۇددى باشقا ئۇيغۇر
يۇرتلىرىدىكى ئوخشاش جامائەتتە بو
لىدىغان بارلىق ئىشلاردا دېگىدەك
كوپچىلىكنىڭ رايىچە بولۇشقا تى-
رىشىمىز.

1955-يىلى ئانا ۋەتەننى تەرك
ئېتىپ كېگەش ئېلىدىن باش پانا ئا
لدۇق. مانا ئۆزۈناغاچتا ياشاۋاتقىنى-
مىزغا بېسىل توغرا 40 يىل بوپتۇ.
ئەينە شۇنىڭ 37 يىلى يۇرت خىز
مىتىدە ئوتۇۋاتىدۇ،- دېدى تۇرسۇن
ئاكا.

- ئېسىڭىزدىمۇ، تۇرسۇن ئاكا، -
دەپ گەپكە ئارىلاشتى رەخمىتۇل-
لام،- بىز دەسلەپ بۇ يەرگە كو-
چۈپ كەلگەندە بارى-يوقى 30-40
تۇتۇن ئۇيغۇر بار ئىكەن. بىز دەس-
لەپ كېگەش ئىتتىپاقىنىڭ قەھرىمانى
داداش باباجانوۋ، ئۇلۇق ۋەتەن ئۇ
رۇشىنىڭ قاتناشچىلىرى ساۋۇت ھا-
سانوۋ، ئۇردۇن غوجا، ئابدۇراخمان
ئاكىلار بىلەن تونۇشتۇق، ئۇلار بىز
نى قۇچاق ئېچىپ قارشى ئالدى...

- ھە، شۇنداق،- دەپ سوزنىدا
ۋام قىلدى تۇرسۇن ئاكا،- ئۇ يىل-
لىرى يۇرتتا ئادەم ئازلىقىدىن ژىگىت
بېشى دېگەنلەر يوق ئىدى. ئۇيغۇر-
لار دىيارىدىن خەلقىمىز كوچۈپ كې-
لىشى بەدىلىگە يۇرتىمىز چوڭىيىپ،
بارلىق رەسىم-قائىدە، ئۇرپى-ئا-
دەتلىرىمىزنى ئاستا-ئاستا ئەكسىگە
كەلتۈرۈشكە باشلىدۇق. 1958-يىلى
جامائەت مېنى ژىگىت بېشى قىلىپ
سايلىدى. موشۇ قىرىق يىلغا يېقىن
ۋاقىت ئىچىدە يۇرتىمىزدا نۇرغۇن
ئىشلار يۈز بەردى. بىز ئەينە شۇ يىل
لار ئىچىدە خەلقىمىزنىڭ شاتلىقىغى-
مۇ، مۇڭ-زارىغىمۇ ئورتاقلىشىپ، ئا
ھىيەدىكى بارلىق باشقا مىللەتلەر بى-
لەن ئىناق-ئىجىل ياشاپ كېلىۋاتى-
مىز.

ئەلۋەتتە، تۇرسۇن ئاكا كەمتەر-
لىك بىلەن ئۆزىنىڭ شەخسىي تەشەب-
بۇسى تۈپەيلى يۇرتتا قىلىنغان ئىش
لار توغرىلىق سوز قىلمىدى، ئۇلار
ھەققىدە بىزگە باشقىلار سوزلەپ
بەردى.

تۇرسۇن تۇردىيېۋ ئۆزۈناغاچتىكى
لېنىن نامىدىكى كولخوزدا دەسلەپ
سۇچى، ئاندىن شوفيور بولۇپ ئىش
لىگەن. ئۇ بىر تەرەپتىن كولخوزدا
ئىشلىسە، يەنە بىر تەرەپتىن جاما-
ئەت ئىشلىرىغا پائال ئارىلىششقا تى
رىشتى. ھازىر ئۆزۈناغاچتا 400دىن
ئوشۇق ئۇيغۇر ئائىلىسى ئىستىقا-
مەت قىلىدۇ. ئەندى يۇرت خىزمىتى-
دىكى تۇرسۇن ئاكا ئەينە شۇ ئائىلى
لەردىكى بارلىق مۇھىملارغا- بالا تۇ

غۇلۇشتىن باشلاپ تا ئولۇم ئۆزىتىش
قىچە بولغان ئىشلارغا بىۋاستە ئارى
لىشىدۇ. بەزىلەر بالا تۇغۇلۇشى بى
لەن ژىگىت بېشىنىڭ نېمە ئالاقىسى
بار؟- دېيىشى مۇمكىن. ژىگىت بېشى
نى پەرزەنت كورگەنلەر ئات قو-
يۇش مەراسىمىغا قاتنىشىپ بېرىشكە
مۇ تەكلىپ قىلىپ تۇرىدىكەن.

يۇرت ژىگىت بېشى بەزى ئائىلىلەر
دىكى ئەر-خوتۇن، ئاتا-بالىلار ئوت-
تۇرىسىدا يۈز بېرىپ قالىدىغان سەل-
بىي ھادىسىلەرنى، خولۇم-خوشنىلار
ئوتتۇرىسىدا پەيدا بولۇپ قالىدىغان
ماجرالارنى بىر تەرەپ قىلىشتا ئۆزى
نىڭ ئادىللىقى، خالىسلىقى بىلەن مە
سىلىگە ياندىشىپ، مۇنداق ئىشلارنى
ۋاقىت چۈكسىز، تەمكىنلىك بىلەن بىر
تەرەپ قىلىشقا تىرىشىدۇ.

كېيىنكى يىللىرى شەرقىي تۈركىستا
ندىن قازاقستانغا سەنئەتچىلەر ئۆمەك
لىرى بىر نەچچە قېتىم كېلىپ، ئۆز
ماھارىتىنى نامايىش قىلدى. ئاتاقلىق
ناخشىچى، ئۇيغۇر سەنئىتىنىڭ بۇلبۇ
لى پاشا ئىشان، ياش ناخشىچى ئىز-
زەت ئىلياس ۋە باشقىلاردىن ئىبارەت
شىئۇئار سەنئەت ئۆمىكى 1990 -
يىلى ئالمۇتىدا ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدى
كى ئۇيغۇرلار زىچ ياشايدىغان ناھى-
يەلەردە بولدى. تۇرسۇن تۇردىيېۋ،
ئابدۇللا سادىروۋ ۋە باشقىلارنىڭ تە
شەببۇسى ۋە ناھىيە مەمۇرىيىتى بى-
لەن كېلىشىلگەن ھالدا ئۇلار ئۆزۈنا
غاچقا تەكلىپ قىلىندى. ۋەتەنداشلار
نى قارشى ئېلىش، ئورۇنلاشتۇرۇش،
ئۆز لايىقىدا مېھمان قىلىش ئوخشاش
جاۋابكەرلىك ۋە خالىسانە ئىشلارنى
ئۇيۇشتۇرۇشتا تۇرسۇن ئاكا كوپ
كۈچ چىقاردى. ئەندى ئۇيغۇر سەن-
ئەتچىلىرى بولسا يېزىدىكى مەدەنى-
يەت ئۆيىدە ناھىيە ئاھالىسىغا ئۆز
ماھارىتىنى نامايىش قىلدى.

ھەر يىلى ناھىيە مەركىزىدە نەۋ-
رۇز بايرىمى، جۇمھۇرىيەت كۈنى ۋە
باشقا بايراملار نىشانلانغاندا، بۇ تە

نتەنىلەرگە ئۇيغۇرلارمۇ يېقىندىن ئىش
تىراك قىلىدۇ. بۇ پائالىيەتلەردىمۇ ژى
گىت بېشىنىڭ بىۋاستە ئۇيۇشتۇرۇ
شى بىلەن يۇرت-جامائەت موتىۋەر
لىرى، ۋېتېرانلار، ھەۋەسكار سازەن-
دە-ناخشىچىلار ھەرىكەتكە كېلىپ، با
يراملارنى مۇمكىن قەدەر ئەستە قالار
لىق، قىزىقارلىق ئۆتكۈزۈپ، خەلقى-
مىزنىڭ ياخشى ئەنئەنىلىرىنى كورسە
تىش ئۈچۈن ھەممە ئىمكانىيەتلەردىن
پايدىلىنىشقا تىرىشتى.

ئارىدا يەنە رەخمىتۇللام سوزگە
ئارىلىشىپ: «تۇرسۇن ئاكا كەمتەر-
لىك قىلىپ بىر نەرسىنى ئېيتمايۋات
دۇ. ئۇ بولسىمۇ، ناھىيەمىز تەۋەسى
دە بەزى كولخوز- سوۋخوزلاردا
ھەر خىل سەۋەبلەر بىلەن ئىشلەپ
تۇرۇپ قالغان يالغۇز، ئۇرۇق-تۇۋ
قانلىرى يوق ئادەملەر ئۆچرىشىپ قا
لىدۇ. ئۇلار جامائىتىمىزگە ئارىلىشال
مايدۇ، ئۇلىنىڭغا ئىمكانىيەتمۇ يوق،
لېكىن ئەينە شۇنداق ئادەملەر ۋاپات
بولغاندا كوپلىگەن ھادىسىلەردە تۇر
سۇن ئاكىغا مۇراجەت قىلىنىدۇ. ئا-
خىرقى يىللار ئىچىدە ئەينە شۇنداق
ئېگىسى يوق ئادەملەردىن سەككىزىنى
دەپنە قىلىش، ئۇلارنىڭ نەزىر-چىرا
قلىرىنى ئوتكۈزۈش ئوخشاش سوۋاب-
لىق ئىشلارنى ئۇيۇشتۇرۇشتا بېگى-
مىزنىڭ خىزمىتى كوپ. ئۇنى مۇنا-
سىپ باھالىشىمىز كېرەك»،-دېدى.

ھە، بىر ئائىلىنى باشقۇرۇش ئاد-
دىي ئىش ئەمەس، ئەندى پۈتۈن بىر سۇ-
رۇك يۇرتنى باشقۇرۇشچۇ؟ كوپچى-
لىك بىلەن تىل تېپىشىپ، چوڭلارنى
ھورمەتلەپ، كىچىكلەرنى توغرا يو-
لغا يېتەكلىشتىكى كېلىپ چىقىدىغان دەۋەت قىلىپ كېلىۋات-
قان تۇرسۇن ئاكىنىڭ يۇرت ئارىسى
دا ئىناۋىتى، ئابرويى بار. ئەينە شۇ
نىڭ ئۈچۈنمۇ كوپچىلىك ئۇنىڭ توغ
را كېسەرلىكنى، خالىسلىقىنى ھور-
مەتلەيدۇ، گېپىنى يەردە قويمايدۇ.
ژىگىت بېشىنىڭ تەشەببۇسى بىلەن
يۇرتتىكى توي-تۆكۈن ۋە ئولۇم -
يىتىم ئىشلىرىدا مۇھتاجلارغا ياردەم
بېرىش ئۈچۈن مەخسۇس جەمغەرمە
توپلانغان. ھەر يىلى ھەر بىر ئائىلى-
دىن مەلۇم مىقداردا جەمغەرمىگە
ئاخچا يىغىلىدۇ. ئەينە شۇ جەمغەرمە
ھېساۋىغا بېسىل يېزىدىكى قەبرىستان
لىق تەرتىپكە كەلتۈرۈلدى، يول سې
لىندى. يەنە شۇ جەمغەرمە ھېساۋىغا
تەمىناتى ناچار بىر نەچچە ئائىلىگە
كومۇر سېتىۋېلىشقا ياردەم قىلىندى.

ھازىر يۇرت ژىگىت بېشى تۇر-
سۇن تۇردىيېۋنىڭ ئۇيغۇر جامائەت-
چىلىكىنى ئۆزۈناغاچتا بولىۋاتقان ھەر
خىل چارە-تەدبىرلەرگە سەپەرۋەر
قىلىشتىكى، مىللەتلەر ئارا مۇناسى-
ۋەتلەردە دوستلۇق ۋە ئىتتىپاقلىقنى
مۇستەھكەملەشتىكى پائالىيىتى ناھى-
يە مەمۇرىيىتىنىڭ باھاسىغا ئېگە
بولۇپ، ئۇ بېسىل جۇمھۇرىيەت پرېز
ىدېنتى نۇرسۇلتان نازارباييېۋنىڭ بى
ۋاستە تەشەببۇسى بىلەن قۇرۇلغان
قازاقستان خەلقلىرى ئاسسامبلېيە-
سىنىڭ ئەزاسى بولۇپ سايلاندى. تۇر
سۇن ئاكا، شۇنداقلا ئالمۇتا ۋىلايەت-
لىك كىچىك ئاسسامبلېيەنىڭمۇ ئەزا-
سى بولۇپ سايلاندى.

-مېنىڭ يۇرت ئىچىدىكى ئازغىنا
خىزمىتىمنى شۇنچىلىك يۇقۇرى باھا
لاپ، قازاقستان خەلقلىرى ئاسسامب-
لېيەسىگە ئەزا قىلىپ سايلىغانلىقى ئۈ
چۈن مەن رەھبىرى بۇرادەرلەرگە
تەشەككۈر ئىزھار قىلىمەن. ئاسسامب
لېيە سېسسىيەلىرىدە بولغان چاغلى-
رىمدا ئالغان تەسىراتلىرىم ئىچىدە
ئەڭ ئاساسىي مەسىلەر- بۇ جۇم-
ھۇرىيەتتە تۇراقلىقلىقنى، ئېچلىق ۋە
مىللەتلەر ئارا رازىمەنلىكنى ساقلاش-
تىن، شۇنداقلا قازاقستان جۇمھۇرىيە
تىنىڭ پرېزىدېنتى نۇرسۇلتان نازار-
باييېۋنىڭ ئىسلاھات يۈرگۈزۈش يول
نى قوللاپ-قۇۋەتلەشتىن ئىبارەت بو
لسا كېرەك. ھە، پرېزىدېنت نازاربا-
يېۋنىڭ ئىسلاھاتلارنى يۈرگۈزۈش يو
لى ئەتراپىغا قازاقستان خەلقلىرىنى
جىپسىلاشتۇرۇش ۋە بىرلەشتۈرۈش
ئەڭ ئاساسىي ۋەزىپىدۇر،- دېدى
تۇرسۇن تۇردىيېۋ.

ئەل-يۇرت خىزمىتىنى قىلىپ، ئەل
ئارىسىدا ئابروي قازانغان تۇرسۇن
ئاكا ۋە ئۇنىڭ ئومۇرلۇك يولدىشى
شېرىنبانۇم ھەدە ئالتە پەرزەنتنى
ئوستەرگەن. ئۇلارنىڭ بالىلىرى خە-
لق ئېگىلىگىنىڭ ھەر خىل ساھالىرىدا
ئەمگەك قىلماقتا.

يا. سابىتى،
مەخسۇس مۇخبىرىمىز.
جامبۇل ناھىيەسى.

كەسپكە بولغان ساداقەتلىك

ئابدۇرۇسۇل ئىسكەندەروۋنىڭ دا-
دىسى ئابدۇغۇپۇر ئاكا ئىسكەندەروۋ
ئۆز يۇرتىدا بىلىم-سەۋىيەسى ئۈس-
تۈن، ۋەتەنپەرۋەر كادىرلاردىن بو-
لۇپ، جېلىل يۇزى ناھىيەسىدە رەھ-
بەرلىك ئورۇندا ئىشلىگەن ئىدى. بې-
راق، 1958- يىلى ئۇيغۇرلار دىيا-
رى- شەرقىي تۈركىستاندا كەڭ قا-
نات يايغان يەرلىك مىللەتچىلىككە
قارشى كۈرەش كومپانىيەسىدە مىڭ-
لىغان مىللىي كادىرلار قاتارىدا ئابدۇ
غوپۇر ئاكىمۇ ئۇگچى-مىللەتچى بو
لۇپ، ئىشتىن چەتلەشتۇرۇلگەن. بۇ
دەۋىردە ئابدۇرۇسۇل ئىسكەندەروۋ
تېخى ياش بولۇپ، ئۇمۇ باشقا ياش-
لارغا ئوخشاش بىلىم ئالغۇسى، يەنى
مەكتەپنى تۈگىتىپ، ئالىي ئوقۇش
ئورۇنلىرىغا چۈشۈپ ئوقۇشنى مەخ-
سەت قىلغان ئىدى. بىراق تەغدىر تە
قازاسى تۈپەيلى ئۇنىڭ ئائىلىسمۇ
باشقا يۇرتداشلارغا ئوخشاش تۇغۇ
لۇپ ئوسكەن يۇرتىنى ئىلاجسىز تاش
لاپ، ياقا يۇرتقا كوچۇپ چىقىدۇ.
شۇنىڭغا بىنائەن ئابدۇرۇسۇل جىس-
مانىي ئەمگەككە ئەتىگەن كىرىشىدۇ.
ئۇ بىرەر ھۈنەر ئېگىلەش مەخسىتى-
دە ساتىراشلىق كەسپىنى ئاللاپ، سا
تىراشلارنى تەييارلايدىغان كۇرىستا ئو
قۇيدۇ. مەزكۇر كەسپ بويىچە بىر
ئاز ئىشلىگەندىن كېيىن ئۇ ھەربىي
خىزمەتكە چاقىرىلىدۇ. ئوزىنىڭ بىر
كىشىلىك ۋەزىپىسىنى ئوتەپ كەلگەن
دىن كېيىن ئۇ كۇرتى ناھىيەسىدە خې
لە يىللار ساتىراش بولۇپ ئىشلەيدۇ.

ئا. ئىسكەندەروۋ ئاھالىغا خىزمەت
قىلىشتا ئۆز ئىشىغا بولغان جاۋابكەر
لىكى، خېرىدارلارغا بولغان سىلىق -
سىپايە مۇئامىلىسى تۈپەيلى ھورمەت
كە سازاۋەر بولىدۇ.

كېيىن ئۇ چېلەك يېزىسىغا كوچۇپ
كېلىدۇ. بالىلىق ۋاقتىدىن ئەمگەك
قىلىشقا ئادەتلەنگەن ئابدۇرۇسۇل ئىس
كەندەروۋ ئۆز كەسپى-ساتىراشچى-
لىق قىلىش مەخسىتىدە ئىجارىگە بىر
بولمىلىك خانە ئېلىپ، يېزا ئاھالىسى-
غا مەئىشىي خىزمەت قىلىشنى داۋام-
لاشتۇرىدۇ.

تۇرسۇن تۇردىيېۋ.
چېلەك ناھىيەسى.

سۈرەتتە: ئابدۇرۇسۇل ئىسكەندەروۋ.
ت. تۇردىيېۋ چۈشەرگەن سۈرەت.

يارقىن سىالار

خەلق قەھرىمانى غېنى باتۇر

مىللىي قەھرىمانىنىڭ لايىقتى ئۇنىڭ ئۆز ۋەتىنىگە، خەلقىگە قالدۇرۇپ كەتكەن ئالىيجاناپ ئەمگىكى بىلەن، يەنى ۋەتىنى، خەلقىنى يات دۈشمەن قولىدىن قۇتقۇزۇپ ئېلىش يولىدىكى كورەش ئىرادىسى بىلەن ئولچىنىدۇ. ئۇنداق شەخسلەر ئۇلۇغۋار غايىسى، ئۇرغۇپ تۇرغان زېھنى، تەپەككۇرى، قەتئىيلىكى، شۇنداقلا ئادەملەرگە يېقىملىق مۇئامىلىسى بىلەن باشقىلارنى ئۆزىگە مەپتۇن قىلىدۇ. ئۆز جېنىنى، مال-مۈلكىنى خەلقىنىڭ ئازاتلىق يولىغا سەرىپ قىلالىشى بىلەن خەلقىنىڭ قەلبىدىن چوڭقۇر ئورۇن ئالالىسا، ئۇ تارىخىي شەخس سۈپىتىگە ئېرىشىدۇ. شۇنداق خۇسۇسىيەتكە ئىگە بولغان شەخس ياشلىقىدىن تارتىپ ئەل-يۇرت ئىچىدە ئالدىنقىلار قاتارىدا ئوسۇپ، يېتىلىدۇ.

بۇ خىل ئامايەندىلەرنىڭ ئىچكى دۈشمىنىمۇ ئاز بولمايدۇ. ئۇلار ھەسەتخورلۇق، پىتنە-پاسات، كورەلمەسلىك بىلەن ئالدىنقى شەخسكە تاش ئاتىدۇ. تاشقى دۈشمەن ئۇ خىلدىكى شەخسلەردىن دايىم ئېھتىياتتا بولۇپ، ئامال بار ئۇنى ئابرويسىزلاندۇرۇپ، خەلق نەزىرىدىن چۈشىرىشكە ھەرىكەت قىلىدۇ ۋە ئۇنداقلارنىڭ پېيىگە چۈشۈپ، زەربە بېرىشكە ئىنتىلىدۇ. تاشقى دۈشمەن مەخسەتكە يېتىش ئۈچۈن ئىچكى دۈشمەندىن پايدىلىنىدۇ.

مەن ھېكايە قىلماقچى بولغان مىللىي قەھرىمانىمىز غېنى باتۇردا ئەينە شۇنداق ۋەتەنپەرۋەرلىك خىسلەت تولۇغى بىلەن مۇجەسسەملەشكەنلىكتىن ئۈچ ئىلى ۋىلايىتىدە باشلانغان شەرقىي تۈركىستان مىللىي ئازاتلىق ئىنقىلاۋىدا بىرىنچىلەردىن بولۇپ كوك رىڭگىنى كېرىپ، ئۆلۈم يە كورۈم دەپ، خىتاي مۇستەملىكچىلىكىگە قارشى خەلق بىلەن جەڭگە ئاتلىنىپ، ئاممىنىڭ ھورمىتىگە ئىگە بولغان باتۇرىمىزدۇر.

1931-يىلى غوجانىيازھاجى باشچىلىقىدا باشلانغان قۇمۇل ئىنقىلاۋى غەلبىسى بىلەن جىڭ شۇرېننىڭ خاندانلىق تۈزۈمىدىكى ئىستىبداتلىق ھاكىمىيىتى ئاغدۇرۇلۇپ تاشلانغان بولسىمۇ، لېكىن كېڭەش ئىمپېرىيەسى ئىنقىلاپ غەلبىسىنى مەجبۇرەن شىڭ شىسەيگە بۇراپ، يەنىلا شىڭ شىسەي ۋەكىللىكىدىكى خىتاي ھاكىمىيەتچىلىكىنى ساقلاپ قالدى. ئۇ تەختكە چىقىپ، ئورنىنى چىڭىتىپ ئالغىچە، مەلۇم ۋاقىت بەزەن يېڭىچە ئىسلاھاتلەرنى ئېلىپ بېرىشقا مەجبۇر بولغان ئىدى. لېكىن سىياسەتتە بۇرۇنقى خىتاي ئەمەلدارلىرىنىڭ ھوكۇمرانلىق قىلىش مىتىلىدىنمۇ ئېغىر بولغان زۇلۇملارنى ئىزچىللاشتۇرۇپ، ھەتتا فاشىزم دىكتاتورىسىنى يۈرگۈزۈشكە باشلىدى. شۇندا بىر قەدەر بولسىمۇ ئىنقىلاپنىڭ غالىپ كۈچىگە چۈشەنگەن شەرقىي تۈركىستان خەلقى شىڭ شىسەي ھاكىمىيىتىگە قارشى يەنە كۈرەشكە ئاتلاندى. خەلقنىڭ غەزىۋىدىن قورققان شىڭ شىسەي ھەر خىل يوللار بىلەن بۇلاپ توپلىغان بايلىقى بىلەن جاڭكەيشى ھوكۇمىتىنىڭ قوينىغا ئوزىنى، ئاتقان ئىدى.

ئىنقىلاپ ئۇچقۇنى يالقۇنجاپ، ئاز ۋاقىت ئىچىدە غۇلجا شەھرى ئازات قىلىنىپ، 1944-يىلى 11-ئاينىڭ 12-كۈنى غۇلجا شەھرىدە «ئازات شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى» قۇرۇلدۇ. خەلقىمىز ئەسىرلەر بويى ئارزۇ قىلىپ كەلگەن بۇ غالىبىيەتكە يېتىشتە غېنى باتۇرنىڭ قوشقان ھەسسىسى چوڭ بولدى. ئۇنىڭ خىزمىتىنى ژۇقۇرى باھالىغان شەرقىي تۈركىستان ۋاقىتلىق ھوكۇمىتى غېنى باتۇرغا «خەلق قەھرىمانى» ئاتىنى بېرىپ «بىرىنچى دەرىجىلىك ئىستىقلالىيەت ئاي يۇلتۇزلۇق ئالتۇن مېدال» بىلەن تەغدىرلىدى.

ئۇنىڭ كىملىكىنى مەغرۇرانە نامايەن قىلىپ، خەلقىمىزنىڭ كۈرەش تارىخىدا مىللەت پەرزەندى سۈپىتىدە تونۇلغان بۇ مەردانە ئىنسان ھەققىدە ئۇرغۇن ماقالە، پوۋېست، روماللار يېزىلدى. شۇلار قاتارىدا مەنمۇ ئەمەلىي ۋاقەلەرگە ئاساسلىنىپ، باتۇرىمىز ھەققىدە بۇ خاتىرىلىرىمنى يېزىۋاتىمەن.

ئۇنىڭ ھاياتى ھەققىدىكى مەلۇماتنى قىسمەن بولسىمۇ بىلىدىغان غىلاجىدىن ھاجى ئىمىنھاجى ئوغلى بىلەن بىشكېك شەھرىدە ئۇچرىشىپ، سوھبەتلەشكىنىمدە، بۇ كىشى باتۇر ھەققىدىكى بىلىدىغانلىرىنى ئىزھار قىلدى: «مەن توققۇزتارا ناھىيەسى (ھازىر جېلىل يۈزى ناھىيەسىگە قارايدۇ) سامىيۈزى يېزىسىدا تۇغۇلدۇم. بىزنىڭ يېزا ئالتە مەھەللىگە بولۇنگەن بولۇپ، شۇ مەھەللىلەرنىڭ بىرى قاراباغ تۇدۇن مەھەللىسى ئىدى. سامىيۈزى بىلەن بۇنىڭ ئارىلىغى ئالتە كىلومېتىر. غېنى باتۇر موشۇ مەھەللىدە مەمەتباقى دېگەن دېھقاننىڭ ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. مەمەتباقىنىڭ ئۈچ ئوغلى بولۇپ، چوڭى ئەمەت، ئىككىنچىسى ئىلەم، ئەڭ كىچىكى غېنى ئىدى. قازاقلار بولسا غېنىكامنى «قايىنام باتۇر» دەپ ئاتىشاتتى. غېنىكامنىڭ ئايالى مەرىيەمدىن ئىككى ئوغلى بار ئىدى. باتۇرلۇق نامىنى ئالغاندىن كېيىنمۇ مەھەللىسىگە پات-پات كېلىپ، تەڭ تۇشلىرى بىلەن بىر نەچچە كۈن بىرگە ژۇرۇپ، قايتىدىغان. مەھەللىسىدە ئىككى بالىسىنىڭ خەتمە تويىنى چوڭ ئوتكۇزۇپ، يېزىدىكى جامائەت ۋە تەڭتۇشلىرىنى تولىمۇ خوشال قىلغان.

غېنى باتۇر ھەققىدە دادامنىڭ ماڭا سوزلەپ بېرىشىچە: غېنى ئۆزى ھەقىقىي باتۇر، كىچىك پېئىل، دىلى روشەن، خۇشچاقچاق، ھەققەتچى، زومىگەرلەردىن قورقمايدىغان، ئاجىزلارغا رەھىمدىل، ئادىل ئادەم ئىدى. شۇڭا ئۆز مەھەللىسىدىلا ئەمەس، باشقا مەھەللىلەرگە كېلىپ قالسا، «غېنى كەپتۇ» دېگەن سوز تېز تارىلىپ، مەھەللىنىڭ چوڭ-كىچىك تۇرغۇنلىرى ئۇنى كورۇش ئۈچۈن مەھەللىلەر ئوتتۇرىسىدىكى كىچىك دۇكانلارغا ژىغىلىپ، ئۇنىڭ ئەتراپىنى ئوراپ ئېلىشاتتى. ئۇ ئادەملەرنى خۇش چاقچىقى بىلەن كۈلدۈرۈپ، ياخشى سوزلەرنى ئېيتىپ، رازى قىلىدىغان. شۇڭا ئۇ مەيلى باي، مەيلى گادايلارنىڭ توي-توكۈن، نەزىر-چىراق ئاممۇي سورۇنلىرىغا كېلىپ قالسا، قېرى، ياش، جامائەت ئۆز ئورۇنلىرىنى بوشىتىپ بېرەتتى.

ئۇ جىڭ شۇرېن ھوكۇم سۈرگەن دەۋىر بولسا كېرەك، ئۇنى ھېچ بىر گۇناسىز توققۇزتارا شەڭگەن يامۇلىغا قاماپ، قاتتىق ئۇرۇپ، ئادەتتىن تاشقىرى قىيناپ ئازاپلايدۇ. ئۇ گۇندىخانىدىن بوشىنىپ، ئاتلىق كېلىۋاتسا يامۇلنىڭ بىر خىتاي ئەمەلدارى يولدىكى پاتقاقتىن ئوتەلمەي تۇرغىنىنى كورىدۇ. شۇندا ئات ئۈستىدە تۇرغان غېنى يالداپ كېلىپ، خىتاينىڭ گەجگىسىدىن تۇتۇپ، كوتەرگەن پېتى پاتقاقنىڭ ئۇ تەرىپىگە ئوتكۈزۈپ قويىدۇ. دېمەك، بۇ يەردە باتۇر خىتاي گۇندىخانىسىدا شۇنچە ئازاپلانسىمۇ، ئۇنىڭغا پەرۋا قىلماي، خىتايغا كۈچىنى كورسىتىپ قويغان.

غىلاجىدىن ھاجى غېنى باتۇر توغرىلىق ئاتىسىدىن ئاڭلىغان يەنە مۇنداق بىر ۋاقەنى سوزلەپ بەردى. 12-ئاپرېل شىڭ شىسەي شىنجاڭدا ھوكۇمرانلىق تەختىنى ئىگەلەپ ئالغان كۈن بولغانلىقتىن، دەسلەپتە شۇ كۈننى خاتىرىلەپ، بايرام قىلىشنى ئېلىپ بارغان. ئۇ بايرام كۈنلەردە ھەر خىل ئويۇنلار ئويۇشتۇرۇلاتتى. تەن-ھەرىكەتنىڭ ھەر خىل تۈرلىرى كورسىتىلەتتى. شۇنداق پەيتلەردە توققۇزتارا شەڭگەن يامۇلىغا سولانغان ھەر مىللەت خەلقى ئىچىدە باتۇر دەپ ئاتالغانلار ئارىسىدا غېنىمۇ بار ئىدى. تەنھەرىكەت كۈنى مانا شۇنداقلاردىن بىر قانچىسىنى پۈتىدىكى كىشەن بىلەن تورت ئاياقلىق بولۇپ ژۈگرەشكە سالغان. بۇلارنىڭ ئىچىدە قالماقلارنىڭ بىر نامدارى بولۇپ، پۇتىدا كىشەن تۇرغۇلۇق ئومۇلەپ ئالدىدا كېتىۋاتقىنىنى كورگەن غېنىمۇ ئىككى كىشەن بىلەن ئومۇلەپ، قالماق باتۇرنىڭ ئۈستىدىن ئاتلاپ ئوتۇپ، ژۈگرەشتە بىرىنچىلىكنى ئېلىپ، مەيداندىكى پۈتۈن خەلقنى ھەيران قالدۇرغان. ئۇ شۇنداق كۈچلۈك بولغانلىقى، مەھەللە ۋە سامى يېزىسى بويىچىمۇ چېلىشتا ھېچ كىمدىن ژىقىلمايدىغان.

غېنىكامنىڭ مەھەللىسىدە ئىلاخۇن دېگەن بىر ھال ئوقىتى ياخشى تۇققىنى بولغان. ئۇنىڭ قويلىرى ئارىسىدىكى بىر چوڭ سەرگىگە غېنىكامنىڭ كوزى چۈشۈپ؛ ئاكىسى، ئەشۇ سەركەڭنى ماڭا بەرسەڭ، دەپ سورىغاندا ئۇ بەرمەيدۇ. شۇ كېچىسى تونۇش قازاق ژىگىتىنى باشلاپ كېلىپ، ئۇنى قوي قوراسىنىڭ تۈڭلىگىدىن چۈشىرىپ، سەركىنى تۈڭلۈكنىڭ ئۇدۇلىغا ئەكىلىپ، مەھكەم باغلاپ، ئاغامچا بىلەن تۈڭلۈكتىن تارتىۋېلىپ، ئىز يوقىتىش ئۈچۈن ئوگۈزدىن يەرگە چۈشۈپ، سەركىنى دەسسەتمەي كوتىرىپ، ئويىگە ئېلىپ كەتكەن. ئىككى كۈندىن كېيىن ئىلاخۇنغا كېلىپ؛ ئاكىسى، سەركە كورۇنمەيدىغۇ، دېسە، ئىلاخۇن؛ سەن ئېلىپ كەتكەن ئوخشىمامسەن، دېگەندە؛ «بەرسەڭ قولۇڭدىن، بەرمىسەڭ يولۇڭدىن» دېگەننى ئاڭلىغانمۇ، مەن ئېلىپ كەتكەن بولسام، جايىغا قويۇپ قويىمەن، دەپتۇ. لېكىن خەلقنىڭ ئۇنىڭغا بولغان ئىززەت-ھورمىتى ئۈچۈنمۇ، ھېچ كىم ئۇنى ئوغرى دەپ تىلغا ئالماتتى.

غېنىكام گەرچە ئۆزى ئوتتۇرا تۇرمۇشتا ھايات، كەچۈرسىمۇ، بايلارمۇ بەك ھورمەت قىلاتتى. بۇ ھورمەت ئۇنىڭ دىلىنىڭ روشەنلىكىدىن ئىدى. ئۇنى ناھىيەدە قايسى مىللەت بولمىسۇن، غېنى ئۇنى قىلغان، غېنى بۇنى قىلغان دەپ، ئۈستىدىن شىكايەت قىلماتتى.

كېڭەش ئىتتىپاقىنىڭ زىيانكەشلىكى بىلەن شەرقىي تۈركىستان مىللىي-ئازاتلىق ئىنقىلاۋىنىڭ غەلبىسىنى بەرباد قىلىپ تاشلىغان خىتاي كوممۇنىستىك ھاكىمىيىتى ئەندىلىكتە ئىنقىلاپ مەزگىلىدە تونۇلغان ۋە خەلق تەرىپىدىن قەھرىمانلىق نامىغا ئىگە بولغان غېنى باتۇرغا ئوخشاش بىر نەچچە خەلق قەھرىمانلىرىنى يوق قىلىش، ياكى خەلق ئالدىدا ئابرۇيسىزلاندۇرۇش، خەلقنىڭ ئۇلارغا بولغان ئىشەنچىسىنى يوقىتىش پىلانىنى ئىشلەپ چىقىشقان ئىدى. بۇ پىلاننىڭ ئەمەلىي ئىجراسى 1951-يىلى 4-ئاينىڭ 27-كۈنى ئولكە مەركىزى ئۈرۈمچى شەھىرىدە ئېچىلغان شىنجاڭ ئولكىلىك بىرىنچى قېتىملىق خەلق ۋەكىللىرى قۇرۇلتىيىدا ئەمەلگە ئاشۇرۇلدى. مەن موشۇ قۇرۇلتايغا 1948-يىلى ئاۋغۇستىنىڭ بىرىنچى كۈنى ئەخمەتجان قاسىمىي باشچىلىقىدا غۇلجا شەھىرىدە قۇرۇلغان «شىنجاڭدا تېچلىق ۋە خەلقچىلىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى» (1951-يىلى شىنجاڭ دېموكراتىك ئىتتىپاقىغا ئۆزگەرتىلگەن) ئەزالىرى نامىدىن ۋەكىل بولۇپ قاتناشقان ئىدىم. ئاقسۇ ۋىلايەت ۋەكىللىرى تەركىۋىدە باي ناھىيەسىدىن كەلگەن شائىر ئەرمىيە داموللام (لېپىشېھىت) بار ئىدى.

1951-يىلى 27-ئاپرېل ئەتىگەن سائەت 10دا قۇرۇلتاي ئېچىلىپ، ئولكىلىك ھوكۇمەت رەئىسى بۇرھان شەھىدىي رىياسەتچىلىكىدە 70 كىشىدىن تەركىپ تاپقان پرېزىدىئۇم ئەزالىرىنىڭ ئىسىملىكى ئېلان قىلىندى. پرېزىدىئۇمدىكىلەرنى تەستىقلەشكە سۇنۇلغاندا، مەرھۇم رەھىمجان سابىرھاجىيېۋ ئورنىدىن تۇرۇپ «شەرقىي تۈركىستان مىللىي-ئازاتلىق ئىنقىلاۋىنىڭ قەھرىمانلىرىدىن غېنى باتۇر بىلەن پاتىخ باتۇرنى قۇرۇلتاي پرېزىدىئۇمىغا كىرگۈزۈشنى تەكلىپ قىلدى. شۇندا ژىغىن زالىدا چاۋاك ئاۋازى ياڭرىدى. بۇ ئىككى قەھرىمان سەھنىگە كوتىرىلگەندە چاۋاك ساداسى تېخىمۇ كۈچىيىپ كەتتى. لېكىن سەھنىدە ئولتارغان گېنېرال ۋاڭ جېڭنىڭ سورۇن كۈلكىسى ئەكىس ئېتىپ تۇراتتى.

قۇرۇلتايدا قارىلىدىغان مەسىلىلەر: ھاكىمىيەتنى كۈچەيتىش، يەر ئىجارىسىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇپ، زومىگەرلەرگە قارشى تۇرۇش، يەر ئىسلاھىتىنى باشلاش، تەتۈر ئىنقىلاپچىلارنى باستۇرۇشتىن ئىبارەت ئىدى. لېكىن بۇ مەسىلىلەرگە يانداشتۇرۇپ باتۇرلىرىمىزغا قەس قىلىشمۇ مەخپىي ئېلىپ بېرىلغان ئىدى. قۇرۇلتاي ھارپىسىدا ئالدىن-ئالا ھوكۇمەت ھەيئەتلىرىنىڭ ژىغىنى ئوتكۈزۈلۈپ، خەلقنىڭ سويۈملۈك قەھرىمانى غېنى باتۇر ۋە فاتىخلارغا غەرەزلىك ئويدۇرمىلار چاپلانغان. غېنى باتۇر ئىلى ۋىلايەتلىك ئاياللار جەمىيىتىنىڭ رەئىسىگە زورلۇق قىلماقچى بولغان دېگەن تۆھمەتنى ياساپ چىقىپ، ئۇنى قۇرۇلتايغا قاتناشتۇرماسلىق قارارىغا كېلىشكەن.

مىللەتنىڭ مىللىي غورۇرىنى ئويغىتىدىغان مىللىي قەھرىمانلىرىمىز ئۈستىدە ئېلىپ بېرىلغان بۇ قەستەنلىك ھادىسە تەغدىرىمىزنىڭ قاراڭغۇلىشىدىغانلىقىغا گۇۋالىق قىلىپ تۇراتتى. غېنى باتۇر بۇ قۇرۇق تۆھمەت بىلەن جازالانغان بولسا، پاتىخ باتۇر ھېچ بىر ئەيىپسىز چەتلەشتۈرۈلدى.

29-ئاپرېل ئەتىگەن سائەت 10دا باشلانغان ژىغىندا بىرىنچى سوز گېنېرال ۋاڭ جېڭغا بېرىلدى. ئاھايەت غەزەپلەنگەن ھالدا خىتاي ئەنئەنىسىدىكى «دۈشمەننىڭ يېغى بىلەن ئۆز گوشىنى قورۇش» دېگەن قائىدىگە قاتتىق ئەمەل قىلغان بۇ ئاتىق غېنى باتۇر بىلەن پاتىخ باتۇرلارنى قانداقلارچە ئەزەر قاماققا ئالغانلىقى توغرىسىدا توختالدى.

باتۇرنىڭ خەلق ئىچىدىكى ئابرويىنى توكۈش ئۈچۈن قۇرۇلتايدا پىتنە-پاسات، ئىغۋالارنى جارىي قىلىشقان بولسا، شۇ ئوتتۇرىغا چۈشكەن پىكىرلەرنى ئاساس قىلغان ھالدا رەسساملارنى ژىغىپ، ھەر خىل رەڭدىكى قورقۇنۇشلۇق ياكى باتۇرلارنى ئىنسان قىياپىتىدىن چىقىرىپ تاشلاپ، ژىرتقۇچ ھايۋانلارغا ئوخشىتىپ، رەسىملەرنى سىزغۇزۇپ، ھەر بىر ۋىلايەت، ناھىيەلەرگە «تەتۈر ئىنقىلاپچىلارغا قارشى كورگەزمە» دېگەن ناملار بىلەن تارقىتىپ، ئۇلارغا زەربە بېرىشكە ئۇرۇندى. خىتاي كوممۇنىستىك ھاكىمىيىتىنىڭ مىللىي قەھرىمانلىرىمىزغا قارىتىقان بۇ چارە-تەدبىرلىرى خەلقنىڭ ئىنقىلاۋىي غورۇرىنى بوغۇشتىن ئىبارەت ئىدى، خالاس.

ئاخىردا مىللىي قەھرىمانلىرىمىزغا ئىنسا-

توغرىسىدىكى خاتىرىلەر

پەقەت خەلقىمىزدىكى ئىشەنچە-ئېتىقات، يەنى بىزلەرنى شۇلار ئازاتلىققا چىقىرالايدۇ، دەيدىغان كوز قاراش كۈچلۈك بولغانلىقتىن خىتاي كوممۇنىستىك ھاكىمىيىتى بۇلارنى ئولتۇرەلمەستىن كېڭەش ئىتتىپاقىغا چىقىرىۋېتىپ، خاتىرجەم بولۇش ئۈچۈن 1954-يىلى غېنى باتۇر پاتىخ، بايچۇرىن قاتارلىقلارنىڭ سابىق كېڭەش ئىتتىپاقىغا چىقىپ كېتىشكە ئىمكانىيەت تۇغدۇرۇپ بەرگەن ئىدى. چۈنكى كېڭەش يېرىگە كىرىش بار، چىقىش يوق. ئەتراپى پۇتۇنلەي تىكەنلىك سىملار بىلەن ئورالغان. بۇ يەرگە چىققان پاتىخ، بايچۇرىن باتۇرلار ئالمۇتىغا، غېنى باتۇر تاشكەنتكە ئورۇنلاشتى.

غېنى باتۇر بىلەن ئىككىنچى قېتىم 1970-يىلى تاشكەنتتە ئۇچرىششقا مۇۋاپىپەق بولدۇم. شۇندا ئۇ مېنىڭ يېنىمدىكى ھەمرالىرىم بىلەن بىزنى قىزغىن قارشى ئالغان ئىدى...

باتۇرنى بىرىنچى قېتىم 1947-يىلى غۇلجا شەھىرىدە تورەم مەھەللىسىدىكى بىر چوڭ باغدا جەنۇپتىن كەلگەن ۋەكىللەرگە بېرىلگەن زىياپەتتە كورگەن ئىدىم. ئۇ ئاۋاقىتتا باتۇر 45 ياشلاردا بولۇپ، ھەربىي كىتىل، گولىفى شىم، پۇتىدا قىزىل ئوتۇك، بېشىغا سوسەر تۇماق كيگەن. ناھايەت ھەيۋەتلىك قىياپەتتە خەلقىنىڭ ۋە دولەتنىڭ ھەقىقىي باتۇرى سۈپىتىدە ماڭا چوڭقۇر تەسىر كورسەتكەن ئىدى. بۇ بولسا باتۇرنى ئىككىنچى قېتىملىق كورۇشۇم ئىدى. لېكىن ئۇنىڭ چىرايىدا قانداقتۇر بىر غەملىك، مەيۈسلۈك ئەكس ئېتىپ تۇراتتى. چۈنكى باتۇر ئوز ۋەتىنىدىن ئايرىلىپ، باشقا زېمىندا ھايات كەچۈرمەكتە. بۇ دىيار ئۆزبەك خەلقىنىڭ ۋەتىنى بولسىمۇ، لېكىن ئۇلار باشقىلارنىڭ غوجايىنلىغىدا ياشماقتا ئىدى. ئىرىنلىكتىن مەھكۇملۇككە ئالماشقان تەغدىرگە تەن بەرمەي ئىلاجى قالچە...

چايدىن كېيىن غېنى باتۇر قىسقىچە بولسىمۇ بېشىدىن ئوتكەن كەچۈرمىشىنى مۇنداق باشلىدى: مېنىڭ مەرھۇم ئاتام قاراپايىم ئادەم ئىدى. بىز ئۈچ ئوغۇل بولۇپ، كىچىگى مەن. قانداقتۇ، ھەيرانمەنكى: يېشىم ئوتكەنسىرى مەھەللەمدىلا ئەمەس، سامىيۇزىدىكى ئالتە مەھەللىنىڭ قايسى بىرىگە بارماي، قېرى-ياش دېمەستىن غېنىم دەپ، ئەتراپىمغا توپلىشىپ ھورمەت قىلاتتى. بەزىلەر مەمەتباقىنىڭ بۇ ئوغلىغا ئاللانىڭ نەزىرى چۈشتى دېسە، بەزىلەر خىزىر يولۇققان، شۇڭلاشقا ئۇچرىغان دېيىشەتتى. ئاللاغا شۈكرى، خەلقىمنىڭ ماڭا كورسەتكەن چەكسىز ھورمىتىگە مىننەتدارمەن. لېكىن مېنىڭ بۇ خىل قىياپىتىم بەزىلەرنىڭ ھەسەتخورلىغىنى قوزغاپ، ئۇلار مېنى يوق قىلىش نىيىتىدە ئەڭ ئاخىرقىچە ھاياتىمغا قەست قىلىپ كەلدى. دەسلەپتە داۋۇر ئۇستۇمدىن كۇنەس شەگگەن يامۇلغا ئەرز بېرىپ قامتىپ، قورۇق توھمەتلەر بىلەن سوراققا ئېلىپ، ئۇرۇپ، ئىككى ئوشۇغمىنى خۇددى گۇرۇچتەك ئېزىۋەتتى. ئىككى پۇتۇمنى سۈيدۈككە چىلاپ ھەم سۈيدۈكنى ئىچىپ 18 ئايدا ساقىيىپ، سولاقتىن چىقتىم. ئوغرى دەي دېسە، قولىدا ھوججەت يوق. سىياسىي جىنايەتچى دەي دېسە، ئۇنداق دېيىشكە فاكت يوق. يەنە بىر نەچچە يىلدىن كېيىن غۇلجىغا بارغان ئىدىم، كەينىمدىن ماراپ ژۈرگەن ھاشىم توكۇ غۇلجا شەگگەن يامۇلغا سولىتىپ، سوراق ئۇستىدە ئىككى يوتامنى، دۈمبەمنى سىم ئورالغان قامچىدا ئۇرۇپ، قاپقارا قان ئۇيۇغاندا ھوشسىز سورەپ گۇندىخانىغا تاشلاشتى.

ھوشۇمغا كەلگەندە ئاغرىق كۈچىيىپ كەتتى. مەھبۇسلار بېشىمغا كېلىشىپ، بوچكىدىكى سويدۇكلەر بىلەن جاراھەتلەنگەن يەرلەرنى ژۇيۇش ۋە سۈيدۈك ئىچكۈزۈپ، جېنىمنى ساقلاپ قېلىشتى. بۇ قېتىم 15 ئايدا ساقىيىپ، سولاقتىن چىقتىم. بۇنداق ناھەق ئازاپ، خورلۇقلارغا چىداشلىق بېرەلمەي ئائىلەم بىلەن رازىلىق ئېلىشىپ، ئۇرۇمچى تەرەپكە كېتىشنى قارار قىلدىمدە، غۇلجىدىن ھارۋا بىلەن ئۇرۇمچىگە قاراپ ژۈرۈپ، شىخوغا كەلدىم. ئارقامدىن داۋۇر بىلە ھاشىم توكۇلارمۇ شىخوغا كېلىشىپتۇ. ئۇلار بۇرۇن قانداق دوست بولغان بولساق، شۇنداق ئوتەيلى دېيىشىپ، ۋەدىلەر بېرىپ، ئەتىسى ئۇرۇمچىگە قاراپ ژۈرمەكچى بولۇشتۇق. شۇ كېچىسى داۋۇر بىلەن ھاشىم توكۇ شىخودا بىر باي خىتاينىڭ ئۆيىگە ئوغرىلىققا چۈشۈپ، بەش سەر ئالتۇننى ئېلىپ، ئەتىسى ھارۋىدا ئۇرۇمچىگە قاراپ يول ئالدۇق. بىر نەچچە كۈندىن كېيىن ئۇرۇمچىگە يېتىپ بېرىپ، بىر دەڭگە چۈشتۇق. ئەتىسى ھاشىم توكۇ ساقچى ئىدارىسىغا بېرىپ، غېنى شىخودا بىر خىتاينىڭ ئۆيىگە كىرىپ، موشۇ ئالتۇننى ئوغرىلىغان ئىدى، ئۇ ئۇخلاۋاتقاندا يانچۇغىدىن ئېلىۋېلىپ، ھوكۇمەتكە ئېلىپ كەلدۇق، دەپ ئۇستۇمدىن مەلۇمات بېرىپتۇ. شۇئان تورت خىتاي ساقچى دەڭگە كېلىپ، غېنى دېگەن قايسىڭ، دەپ ۋاقىرىدى، مەن، دەپ ئورنىمدىن تۇرۇشۇمغا، مېنى تۇتۇپ قولۇمغا كويزا سېلىپ ھايداپ، ساقچى ئىدارىسىغا ئېلىپ بېرىپ، سوراق بولۇمدە 4—3 سائات ئولتارغۇزۇپ كېيىن سوراققا ئالدى. ئالتۇن ئۇستىدە سوراق بېرىلگەن بولسىمۇ، خۇدا ھەققى ئالتۇن مەسىلىسىنى بىلمەيمەن، ئوغرىلىققا كىرگىنىم يوق، دېسەممۇ ئۇنىماي قاماشتى. ئىككى ھەپتىدىن كېيىن مېنى رەسمىي گۇناھكار سۈپىتىدە شىڭ شىسەينىڭ قۇشخانىسىغا ئايلانغان ئۇرۇمچى شەھىرىنىڭ ئىچىدىكى ئىككىنچى تۈرمىگە يوتكەشتى.

بۇ قانخور، بۇلاڭچى خىتاي زالىملىرى ئالدىدا قىلغان گۇنايىڭ قايسى؟ ئىنسان كورمىگەن ۋە ئىشىت كورمىگەن قىيىن-قىستاق بىلەن سوراق قىلىشىدۇ. جان ئاسانلىقچە چىقمايدىكەن. بۇنداق قىيىلىنىپ خورلانغاندىن كورە، قېچىپ چىقىپ، قولۇڭغا قورال ئېلىپ يا ئولۇم، يا كورۇم دەپ كورەشكە ئاتلىنىپ ئوزەڭنى ۋە خەلقىڭنى بۇ ئازاپ-ئوقۇۋەتتىن قۇتۇلدۇرماسمەن؟ ئاللانىڭ نەزىرى چۈشكەن، خىزىر يولۇققان، شۇڭەدىر ئۇچرىغان ئادەمنىڭ ھالى موشۇنداق بولامدۇ؟ نېمە بولسا بولسۇن، بۇ بېشىمغا كەلگەننى كورەي دېدىمدە، بىر كامېردا ياتقان ئاق كوڭۇل قازاق ژىگىتىگە مۇنداق دېدىم: «قوسۇغۇم ئاغرىپ كەتتى، كامېرنىڭ ئىشىگىنى ئېچىپ قوي، دەپ ساقچىغا ئېيتىمەن. كامېردىن چىقىپ ھاجەتخانىنىڭ جەنۇبىي تېمىنى مىق بىلەن (يەنى تاختىيىنى بۇزۇپ توۋەنگە چۈشۈپ) كولاپ توشۇك ئېچىپ چىقىپ كېتىمىز» بۇ پىكرىمگە قازاق ژىگىتى ئۇسېيىن قوشۇلدى.

پىلان ئەمەلگە ئاشۇرۇلۇپ، ھاجەتخانىدىن چىقساق، بىر بوش قوراغا چىقىپ قالدۇق. ئۇنىڭدىن ئوتۇپ، سېپىل دەرۋازىسىدىن چىقىپ كېتەيلى دېسەك، دەرۋازىنى ساقچىلار ساقلايدىكەن. ئەشۇ قورادىن چىقىپ، سېپىلدىن يانداپ دەرۋازا تەرەپكە بىر ئاز ژۈرگەندىن كېيىن، سېپىل ئۇستىگە چىقىدىغان يولنى تاپتۇقتە، سېپىلغا چىقىپ تەخمىنەن 35 مېتر ئېگىزلىكتىكى سېپىلدىن توۋەنگە چۈشمەك بولۇپ، بېشىمىزنى سېپىل تېمىغا قاتتىق تىرەپ ئوزىمىز توۋەنگە سىرىلدۇق. خۇداغا شۈكرى، خېيىم-خەتەرسىز سېپىلدىن چۈشۈپ، ئىلى تەرەپكە يول ئالدۇق. تاڭ سۈزۈلۈشكە باشلىغاندا ئېرىقلارغا يوشۇرۇندۇق. ھېرىپ كەتكەنلىگىمدىن قاتتىق ئۇخلاپ كېتىپتىمەن. ئاپپاق ساقاللىق بىر نۇرانە ئاقساقال كىشى بېشىمغا كېلىپ، «ئي پەرزەنت، تۇر ئورنىڭدىن، ئۇخلايدىغان ۋاقتىڭ ئەمەس، يولۇڭ ئوچۇق!» دېدىدە، شۇ ئان چۆچۈپ ئويغاندىم. قارا تەرگە چۈشۈپ كېتىپتىمەن. ئەتراپىمغا قارسام قازىغىم ئۇخلاۋېتىپتۇ، باشقا ئادەم يوق. ئوزەمچە: بۇ نېمە ئالامەت دەيمەن. ماڭا كورۇنگەن ئەشۇ ئاپپاق ساقاللىق كىشى خىزىر بولسا كېرەك، خىزىر يولۇقتى دېگەن سوز، بەختىڭنى تاپتىڭ، مەخسىتىڭگە يەتتىڭ دېمەكلىك ئەمەسمۇ، ئوزەممۇ، باشقىچە، بۇرۇنقى ئاجىزلىقتىن بەدىنىمدە نەسەرمۇ يوق. ئۇسېيىننى ئويغىتىپ، پۇتۇمدىكى كىشەننى تاش بىلەن ئۇزۇپ تاشلىدىم. پۇتۇمنى كىشەندىن بوشاتتىم.

ئويقۇلۇقتا غېنىكامغا باش-پانا بولغان ۋە يول كورسەتكەن ئادەم قىياپەتتىكى ئاپپاق ساقاللىق كىشى خىزىر بولماستىن، ئۇ ۋەتەن ئۈچۈن بولغان جەڭلەردىكى قەھرىمانلارنىڭ روھى ئىدى. غېنىكامنىڭ قۇلىغىغا يەتكەن ئاۋاز، سانسىز ئەجداتلارنىڭ پەريادى ئىدى. ئۇلارنىڭ بېگۇنا توكۇلگەن قانلىرى شۇ ئان غېنىكامنىڭ ژۇرگىنى ئويغاتقان ئىدى، دۈشمەندىن قىساس ئېلىشقا شۇ ئاققان قانلار ئەمرى قىلغان ئىدى. ئەندى غېنىكام كورەش يولىنى تاپتى. ئوتمۇش جەڭلەردە ئېتىلغان ئوقيالار، بىر-بىرىگە ئۇرۇلغان ئومۇد، قىلىچ، نەيزە، قالقانلارنىڭ ئاۋازلىرى بىلەن مۇجەسسەملەشكەن بۇ قۇدرەتلىك كۈچ ئەينە شۇ چۈشىدە نامايەن بولغان ئاپپاق ساقاللىق كىشى ئوتمۇشنىڭ يېڭىلمەس كۈچىنى غېنىكامغا بېغىشلىغان ئىدى. ئەندى غېنىكام ئەجداتلارنىڭ ئاتا قىلغان كۈچ-شىجائەت بىلەن ئۇنىڭغا تەڭ كەلگىدەك كۈچ يوق ئىدى. بوۋاينىڭ يولۇڭ ئوچۇق، تۇر ئورنىڭدىن! دېگەن نىداسى - جەڭ ساداسى ئىدى.

كېچىلەپ ماناسقا قاراپ يول ئالدۇق. ئىككى كۈن دېگەندە قاتتىق يول ژۈرۈپ، ماناسقا كېلىپ بىر خىتاينىڭ ئىككى ئېتىنى ئوغرىلاپ ئېلىپ، ئاچال يولى بىلەن ئىلىغا قاراپ كەتتۇق. بىر نەچچە كۈن يول ژۈرۈپ، ئىلى تەۋەسىگە يېتىپ بېرىپ، مەھەللەمگە بارماستىن يېقىن ئاغىنىلىرىمنىڭ ئويلىرىدە يوشۇرۇنۇپ، كېيىن ئالتايغا بېرىپ قەدىناس بۇرادىرىم ئەكبەر بىلەن ئۇچرىشىپ، رەسمىي قوزغىلاڭغا كىرىشىپ كەتتۇق. تېز ئارىدا قوزغىلاڭچىلار سېپى كەڭيىپ، گومىنداڭنىڭ قوزغىلاڭنى باستۇرۇش ئۈچۈن ئەۋەتكەن 7-دىۋىزىيەسىنىڭ قىسىملىرى تار-مار قىلىنىپ تاشلاندى.

شۇنىڭدىن كېيىن قايسى بىر ئۇرۇش بولمىسۇن ئات سالىمەن. قورقۇش دېگەن مەندە يوق. دۈشمەنلىنى قوغلاپ ئات سالىمەن. ژىگىتلەر ئارقامدىن باستۇرۇپ كېلىشىدۇ. ئالغا بېسىش بار، چېكىنىش يوق. ئاز كۈندە ئىلىقا، غۇلجا، كونەس، سۈيدۈك ۋە ئىلى ۋىلايىتىدىكى باشقا ناھىيەلەرنى ئازات قىلىپ، جىڭنىڭ ئەتراپىنى توساپ، بورتالا ئارشىڭنى ئازات قىلىشقا بارغىنىمدا، بەلكى مېنىڭ ۋەتەن يولىدا كورسەتكەن خىزمىتىمگە ھورمەت بىلدۈرگىنىدۇ، يېشى يەتكەن بىر ئۇيغۇر كىشى 17 ياشلىق قىزىنى ماڭا ئېكاھلاپ قويدى. كېچىسى ياتتىم. ئەتىسى ئارشاڭدىكى گومىنداڭچىلارغا قارشى ھۇجۇم باشلاندى. ئەشۇ سوقۇش ئۇستىدە ئارقامدىن ئوق تەگدى. مېنى ئارقامدىن ماراپ ژۈرگەن قەدىناس دۈشمىنىم ھاشىم توكۇ ئېتىپتۇ. ئۇنى شۇ ئان ژىگىتلەر تۇتۇپ ئېلىپ، ئېتىپ تاشلىدى. جاراھىتىم ئېغىر، ئەھۋالىم خاراپ. مېنى ناھايىتى تېزلىكتە موسكۋاغا ئېلىپ بېرىپ ئوپېراتسىيە قىلىپ ساقايتىپ قالدى. ئۈچ ئايدىن كېيىن كېڭەش ئىتتىپاقىدىن قايتىپ كەلسەم، تېخى ھەيرامباغ ئېلىنماپتۇ. ئەتىسى ھۇجۇمغا ئوتتۇق. ھەيرامباغ ئېلىنىپ، كېيىن چوچەك، ئالتايلار ئازات قىلىنىپ، يەتتە ۋىلايەتكە ژۈرۈش باشلانغاندا قانداقتۇ بىتىم مەسىلىسى چىقىپ، ئىنقىلاپ يېرىم يولدا توختاپ قېلىپ، ئاخىرقى مەزگىللەردە يەنە خىتايلار قولىغا ئوتۈپ قېلىپ، ۋەتەندىن ئايرىلىپ، چەتلەردە سەرسان بولۇپ ژۈرۈپتۇق. «ئوبى يوقنىڭ تورى يوق» دېگەن راست ئېكەن، دېدىدە:

- ئاھ ۋەتەن قايدا سەن، دەپ سوزىنى توگەتتى.

ئەركىن ئالپتېكىن مۇنداق دەپ يازىدۇ: «ئەگەر خىتايلار ھەربىي ئاتوم ۋە پۈتۈن ئارمىيەنى ئىشقا سېلىپ، قىرغىنچىلىق ئېلىپ بارسىمۇ، شەرقىي تۈركىستان خەلقى مۇستەقىللىقنى نەسىلگە كەلتۈرۈش ئىرادىسىدىن چېكىنمەيدۇ ۋە ئۇنىڭدىن ۋاز كەچمەيدۇ. چۈنكى ئۇلار ۋەتەن سويەر، ئىمانى بار خەلق» (تۈركىيە- ئىستامبۇل. «شەرقىي تۈركىستان» گېزىتى 1995-يىل، 10، 11-قوش سان).

بۇ مەنادىكى سوزلەر باتۇرنىڭ دىلىدىن چوڭقۇر ئورۇن ئالغان بولسىمۇ، ئاما ئۇۋاقىتلاردا مۇنداق سىياسىي سوزلەرنى ئېغىزدىن چىقىرىش خۇۋۇپلۇق بولغاچقا، ئونىڭگە ۋە باشقىلارغا تەسىرى يېتىشىدىن ساقلانغان بولسا كېرەك. كەچ كىرىپ قېلىپ، خوشلىشىپ قايتتۇق. باتۇر بىلەن قايتا كورۇشۇشكە نېسىپ بولمىدى.

1995-يىلى ماي ئېيىدا بىشكېك شەھىرىدە ئىلدان ئابدۇللا ئوغلى ئابباسوۋ باشچىلىغىدا قۇرۇلغان ئۇيغۇر ئاسوتساسى تەرىپىدىن شەرقىي تۈركىستان ھوكۇمىتى مىللىي ئارمىيەسىنىڭ تەشكىل قىلىنغىنىنىڭ يېرىم ئەسىرلىك مەرىكىسىنى نىشانلاش ئۈچۈن ئالمۇتىغا كەلدۇق. كۆرەشتە قۇرۋان بولغان ۋە كېيىن دۇنيادىن ئوتكەنلەرنىڭ روھىغا ئاتاپ نەزىر بېرىش مەخسىتىدە ئەزىز ئارىنباپېۋ، ئىلدان ئابباسوۋ، مەۋلان ھوشۇروۋ قاتارلىق كىشىلەر بىرلەشمە تەرىپىدىن تەييارلانغان بىر ئاتنىڭ گوشىنى ئېلىپ ئەزىرنى باتۇر ۋاپات بولغان مەھەللىدە ئوتكۈزۈپ، ئاندىن غېنى باتۇرنىڭ قەبرىسىگە كېلىپ، خەتمە-قۇران قىلىپ قايتتۇق.

بۇ قېتىم غېنى باتۇرنى تىرىكلىگىدە كورەلمىسەممۇ، قەبرىسىگە بېرىشىمغا ئاللا نېسىپ قىلدى. خەلقىمىزنىڭ كورەشچان ئىرادىسىگە ۋەكىللىك قىلىدىغان غېنى باتۇردەك ئۇلۇق ئىنساننىڭ قەھرىمانلىق ئىزناسى خەلقىمىز بىلەن دايىم بىرگە. مىللىي ئىپتىخارىمىزنى ئەينە شۇنداق مىللىي قەھرىمانلار ئويغىتىدۇ.

قادىرھاجى كېرىم ئوغلى.
بىشكېك شەھىرى.

بىر ئۈمۈت بار ئىدى تەشۋىشلىرىڭدە

ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ناخشا-سازلىرى ئۇنىڭ مۇقاملىرى قايغۇ-ئەلەملىرىنىڭ سەنئەتتىكى ئىپادىسىدۇر. خەلقىمىزنىڭ تارىخىدىكى ئەڭ مۇھىم ۋەقەلەر، كەچمىشلەر سەنئەتنىڭ ئەجايىپ نازۇك، بەقۇۋۋەت ئىپادىلىگۈچى سېھىرلىق كۈچ بارلىق ئەجداتلاردىن ئەۋلادلارغا، زامانلاردىن زامانلارغا مىراس بولۇپ كەلمەكتە. تارىخىمىزدىكى ئاممىۋى قىرغىنچىلىقلار، ئەقىبەتسىزلەر، كويدۇرۇشلەر گۈلخانلىرىدىن ئامان-ئېسەن قېلىشىمىزدا ۋە ئۇيغۇر دېگەن نامنى ئۆچۈرمەي كېلىشىمىزدە ناخشا-سازلىرىمىزنىڭ رولى بىقىياستۇر. ئۇلاردا ئىنسان ھېسسىياتلىرى ۋە ھاياجانلىرى ئىنچىكە يوشۇرۇلغان چوڭقۇر ئىسيان، بەزىدە ئىلتىجا قانداق كۈچلۈك ئەكس ئەتسە، زۇلمەتنى يورۇتقان خۇشاللىق دەققىلىرىمۇ شۇنچىلىك روشەن ئامايەن بولۇپ كەلدى. ھەسرەت ئىچىدە كۈلۈشنى، كۆز-ياش تۆكۈپ تۇرۇپ شاتلىنىشنى بىلىدىغان ئۇيغۇرلارنىڭ بۇ موجىزىلىك سەنئىتى شۇ تۈپەيلى مەزمۇن جەھەتتىنمۇ، شەكىل جەھەتتىنمۇ رەڭگۇ-رەڭدۇر. ئەسىرلەر مابەينىدە يارىلىپ بىجىرىم ۋە گۈزەللىكنى ساقلاپ كەلگەن بۇ ئۇلۇغۋار سەنئەتنى ھەر بىر دەۋىردە يېڭى-يېڭى ئىستېداتلار بېيىتىپ ئۇلاپتىپ كەلدى. ئون ئىككى مۇقامدەك موجىزىلىك دۇردانىغا ۋارىسلىق قىلىش، سەنئەت بىلەن دۇنياغا كېلىپ، سەنئەت بىلەن دۇنيادىن ئۆتىدىغان دار ئالدىدىمۇ ناخشىسىنى ئېيتالايدىغان خەلقىڭلا قولىدىن كېلىدۇ. بىز ئىراق ئۆتمۈشكە نەزەر تاشلىمايلى، يېقىنقى يېرىم ئەسىر كەچمىشلىرىگە نىگاھ ئاغدۇرساق، تارىخىمىزدىكى ئەڭ ئېچىنىشلىق، تۆكۈنۈشلۈك، ھاقارەتلىك موشۇ دەۋرىدىمۇ مەنىۋى غەزنىمىزگە ئۆزىگە خاس ھەسسە بولۇپ قوشۇلغان سەنئەت ئەسەرلىرىنىڭ يارالغانلىقىنى قەيت قىلالماي تۇرالمايمىز. ئانا ۋەتىنىمىز شەرقىي تۈركىستاندا ۋە مەركىزىي ئازىيە تەۋەسىدە ئوسۇپ چىقىپ، ئۇيغۇرلارنى سەنئەت ئارقىلىق ئۆزگىلەرگە تونۇتۇۋاتقان ياشلارنىڭ ئاز ئەمەسلىكى، كىمنى خۇرسەن قىلمىسۇن! يېقىندا ئالمۇتىدىكى جۇمھۇرىيەت سارىيىدا بولۇپ ئۆتكەن ياش بەستىكار شائىر، ناخشىچى ئابلاھەت ئىسلاموۋنىڭ كونسېرت پروگراممىسى بىزنىڭ ئەينە شۇنداق خۇلاسىگە كېلىشىمىزگە يەنە بىر قېتىم ئاساس ياراتتى.

كونسېرت بولۇشتىن ئاۋال ئابلاھەت ئۇيغۇر زىيالىلىرىغا، جامائەتچىلىككە ئۆز سەنئىتىدىن ئامايىش قىلىش ئىستىكىنى بىلدۈرگەندە ئۇنىڭ سۆزلىرىدە تەشۋىشكە قارىغاندا، يوشۇرۇن بىر ئۈمىۋارلىق بېسىمىراق ئىكەنلىكىنى سەزگەن ئىدىم. راستىنى ئېيتقاندا ئىككى-ئۈچ مىڭ كىشى سىغىدىغان جۇمھۇرىيەت سارىيىنى تاماشىبىنلار بىلەن تولتۇرۇش، ئۇلارنىڭ كۆڭلىدىن چىقىش ھەممىمىزنىلا تەشۋىشلەندۈرگەن ئىدى. چۈنكى بىزدە مۇنداق شەخسىي كونسېرتلار ئازدىن-ئاز بولۇپ تۇرىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئابلاھەت كوپچىلىكنىڭ ئالدىدا پەقەت ناخشىچى سۈپىتىدىلا ئەمەس، بەلكى شۇنىڭ بىلەن بىللە بەستىكار ۋە شائىر سۈپىتىدە ھېساۋات بېرىش كېرەك ئىدى.

ئاخىر كۈتكەن كۈنمۇ يېتىپ كەلدى. سەھنىگە «خەلقىمگە سالام» ناخشىسىنى ئېيتىپ چىققان ياش ئىستېدات ھەممىمىزنىڭ تەشۋىشلىرىگە بەرھەم بەرگەندەك بىردىنلا لىق تولغان زالنى ئۆزىگە مەھلىيا قىلىپ ئالدى. ئۇنىڭ ژۇقۇرى ۋە مۇڭلۇق ئاۋازى كۈچلۈك زامانىۋى سازنىڭ تەڭكەش قىلىنىشى بىلەن سارايدىكى جىم-جىتلىق ئۈستىگە سېھىرلىق بىر مەپتۇنكارلىقنى تۆككەندەك بولدى. شۇنىڭدىن كېيىن ناخشىغا شېئىر، شېئىرغا ناخشا ئۇلىنىپ، تاماشىبىنلارغا مۇئەللىپنىڭ «مۇشتەرى»، «سەرگاردان»، «دىيارىم»، «پەرىياد»، «مەجرۇم دېمە»، «بەختلىك بول»، «ئۇيغۇر كېلىنلىرى» ئوخشاش ئويلىغان ناخشىلىرى ھاۋالە قىلىندى. بەزىلەر ھاياجاندىن، بەزىلەر ناخشىلاردىكى مۇڭ-ھەسرەتتىن كوزلىرىگە ياش ئالسا، گاھىدا شاتلىق ئاۋالىرى بىردىن ياڭراپ قالغاندا يېنىك نەپەس ئالغاندەك بولدى.

ئابلاھەت سەنئىتىنىڭ مۇنداق تەسىر قوزغىشى نېمىدىن؟ مېنىڭچە ياش بەستىكار ۋە شائىر ئۆزىنى ئىستىقلالىيەتتىن مەھرۇم بولۇپ كېلىۋاتقان ۋەتەنىنىڭ پەرزەندى، گۇرۇڭگە قويۇلغان خەلقىنىڭ ۋەكىلى سۈپىتىدە ھېس قىلىپ، ئۇ ئېشىدىن كەچۈرۈۋاتقان مۇڭ ۋە قايغۇنى ئۆز ئىجادىيىتىدە سىڭدۈرۈشكە ھەرىكەت قىلغان. ئۇنىڭ ژۈرىكىدە ئادالەتسىز تەغدىرگە نالەت، بىپەرۋا دۇنياغا ئىلتىجا تۇيغۇسى جوش ئۇرۇپ تۇرىدۇ. باشتىن ئاياق ۋەتەن ئىشقىدا كۆيگەن ژۈرەكنىڭ بەختلىكلەر ئالدىدىكى نالىسى گويا پۈتكۈل ئۇيغۇر خەلقىنىڭ نالىسى كەبى ياڭرىغاندا ئۇنىڭدىن تەسىرلەنمەسلىك مۇمكىن ئەمەس ئەلۋەتتە.

ئابلاھەتنىڭ كونسېرتىغا جان بەرگەن يەنە بىر نەرسە ئۇنىڭ ئەسەرلىرىدىكى كلاسسىكلىق بىلەن زامانىۋىيلىقنىڭ بىرلىشىپ كەتكەن روھىدا، خەلق ئىجادىيىتى بىلەن ئۆز ئىجادىيىتىنىڭ ھىمزىر-ھىملىقىدا بايقىلىدۇ. دەل مانا موشۇ ھالەتلەردە مىللىيلىق بىلەن زامانىۋىيلىق قۇچاغلىشىپ كەتكەندەك، ئېھتىمال شۇ سەۋەپتىن ئابلاھەت ناخشىلىرى ياشانغانلارغىمۇ، ياشلارغىمۇ ئوخشاشلا تەسىر قىلىدۇ.

ھەقىقىي ئىجادكار ئۆز خەلقىنىڭ ئەسىرلەردىن بۇيان داۋام قىلىپ كېلىۋاتقان سەنئەت بۇلىقىدىن سۇ ئىچمىسە ئۇنداق ئىجاتنىڭ خەلق كۆڭلىدىن ئورۇن ئالالمايدىغانلىقىنى چوڭقۇر ھېس قىلىدۇ. 1950- يىللاردا ئاتاقلىق ناخشىچى پاتەم قۇربانوۋا ئېيتقان ۋە مەركىزىي ئازىيەدە كەڭ تارقالغان، بۈگۈنكى كۈندە مەلۇم مەنىدە «قېرىپ قالغان»، «يار بېغىنى گۈللەشكە» دېگەن ناخشىنىڭ قايتا ياڭرىشى گويا بۇ ئەجايىپ ناخشىغا ياڭلىۋاشتىن ھايات بەخش ئەتكەندەك بولدى. ئەندى يەتتىسۇدا كەڭ تارقالغان «يول بولسۇن» ناخشىسىغا زامانىۋى تۈس بېرىپ ئېيتىمۇ كۆتۈرەڭگۈ ھاياجانلىق كەيپىياتنى بەرپا قىلغاندا يەتتە ياشتىن يەتمىش ياشقىچە بولغان ئادەملەرنىڭ سەھنە ۋە زالدا ئۇسسۇلغا چۈشۈپ كەتكەنلىكى بۇ سامادىن چەت ئەللىك مېھمانلارنىڭمۇ چەتتە قالماسلىقى كىشىنى خۇشال قىلماسلىقى مۇمكىنمۇ؟

كونسېرت پروگراممىسىدا ئابلاھەت ئىسلاموۋنىڭ ئۆز ئىجادىيىتىدىن باشقا ناخشىلارنىمۇ ۋايىغا يەتكۈزۈپ ئورۇنلىدى.

شۇنى تەكىتلىمەي مۇمكىن ئەمەسكى، ئابلاھەت ئىسلاموۋنىڭ سەنئەت كېچى گۈلنارە سائىتوۋا رەھبەرلىكىدىكى «روخسارە» ئانسامبلىنىڭ جورلۇغىدا ئېيتىمۇ گۈزەل ۋە نازۇك تۈس ئالدى. ناخشا بىلەن ئۇسسۇلنىڭ ماسلىقى، شېرىي ھاياجاننىڭ ئۇسسۇل ئەۋرىشىملىكى بىلەن ئېيتىمۇ يارقىنراق ئامايەن بولۇشى ئەلۋەتتە ئۇسسۇلچىلارنىڭ چوڭ ماھارىتىدىن دالالەت بېرىدۇ. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا گۈلباھار قاسىموۋا، رېھانگۈل خۇدايبەردىيېۋا، زۇمرەت قاتارلىق ئۇسسۇل ماھىرلىرى بار. ئەڭ ياش ئىستېدات ئېگىسى مۇكەررەم ئابابەكرىيېۋانىڭ سەھنىدە پەيدا بولۇشى بولسا ئوزىگە خاس بىر دۇنيادۇر. ئۇنىڭ نازۇك بەدىنى بىر قاراشتا مۇمكىن بولمىغان ھەرىكەت ئىما-ئىشارىلەر بىلەن تاماشىبىننى مەھلىيا قىلىپ قالغاندا، ئۇيغۇرلارنىڭ ھەقىقىي سەنئەتكار خەلق ئىكەنلىكىگە، ئۇنىڭ مۇناسىپ ۋارىسلارغا ئىگە ئىكەنلىكىگە ئىمانىڭ كامىل بولماسلىقى مۇمكىن ئەمەس. ياش جەھەتتىن مۇكەررەمدىن ئانچە پەرىق قىلمايدىغان ۋە سەھنىدە كېلەچەكتىن بېشارەت بەرگۈچى سىمۋول سۈپىتىدە پەيدا بولىدىغان سەيپىدىن ئىسلاموۋمۇ ئەينە شۇنداق ۋارىسلاردىن بىرى.

كېيىنكى ۋاقىتلاردا سەھنىگە شېئىرىيەتنى ئېلىپ چىقىش، بۇ ئەجايىپ ئىجادىي موجىزىدىن تاماشىبىنلارنى بەھرىمەن قىلىش تۇردىيېۋى ئابلىمىزوۋانىڭ نامى بىلەن باغلىق. ئۇ تاماشىبىن ناخشىلارنى ئاڭلاپ، «ئۇھ!» دەپ ئېغىر تەپەس ئالغان پەيتلەردە شېئىرلار بىلەن يېڭى تۇيغۇلارنى ئويغىتىدۇ. موشۇ ھالنىڭ ئۆزى بىر قۇشنىڭ ئىككى قانىتى بولغان شېئىر بىلەن مۇزىكىنى ھېچ قاچان ئايرىماسلىقنىڭ ئۇلارنى ھەر جايدا بىللە قەدىرلەشنىڭ زورۇرلىكىنى قەيت قىلىدۇ.

بۇ قېتىمقى كونسېرتنى ئالمۇتىدىكى «ئىپارخان» پروديۇسېرلىق مەركىزى تەشكىللىگەن. ئۇنىڭ باش پروديۇسېرى مۇقەددەس ئىسلامجان قىزى مەتروزىيېۋانىڭ تەشكىلاتچانلىق قابىلىيىتى، جان كويدۇرۇشى، تىرىشچانلىقى بولمىغاندا كونسېرتنىڭ مۇنداق ئۇتۇقلۇق چىقىشى مۇمكىن بولماس ئىدى. بۇ ئىشنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا مەركىزنىڭ كوپ مىللەتلىك كوللېكتىۋى ئالاھىدە كۈچ چىقاردى. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ۋالېرىيە روس، سونە غەنىيېۋا، گوزەل ئەخمەتوۋا، رىزۋانگۈل مەسىموۋا، ئەنۋەر رېيىبايېۋ، رېنات قوسايېۋلارنىڭ نامىنى ئالاھىدە تىلغا ئېلىشقا ئەرزىيدۇ.

مەن بۇ ماقالىنى ھاياجان ئىلكىدە يېزىۋاتىمەن. بۇنداق قىلىشىم ئابلاھەت ئىسلاموۋ كونسېرتلىرى كامچىلىقسىز دېگەنلىكىمىز ئەمەس. شېئىرلارنى باشقىدىن تەھرىرلەپ چىقىش، ناخشىلارنى ئېيتىمۇ ۋايىغا يەتكۈزۈپ ئىجرا قىلىشقا ھەرىكەت قىلسا، گۈل ئۈستىگە گۈل بولىدۇ.

ئارىمىزدىن چىققان ئىستېداتلارنى قوللاپ، مەدەتكار بولمىساق، سەنئىتىمىزنى ئۈمۈمەن ئىجادىيىتىمىزنى تەرەققىي ئەتكۈزۈشىمىز مۇشكۈل.. ئەندى گەپ بارلىق سەنئەت ئەھلىنىڭ جامائەتچىلىكىمىزنىڭ زىيالىلىرىمىزنىڭ بىخ ئۇرۇپ باش كوتىرىۋاتقان ئىجادكارلىرىمىزنى ھەقىقىي مەنىدە ئۆزىمىزگە ۋە ئۆزگىلەرگە تونۇتۇشىمىزدە.

دولقۇن ياسىن.

سۈرەتلەردە: 1. ئابلەھەت ئىسلاموۋ ناخشا ئېيتىۋاتىدۇ. 2. «روخسار» ئانسامبلى. 3. ئابلەھەت ئىسلاموۋنى كونسېرتتىن كېيىن تەبرىكلەۋاتىدۇ.

پ. ئەخمەت چۈشەرگەن سۈرەت.

ئا. غەنىيېۋ

يالقۇنتاغ چەشمىلىرى

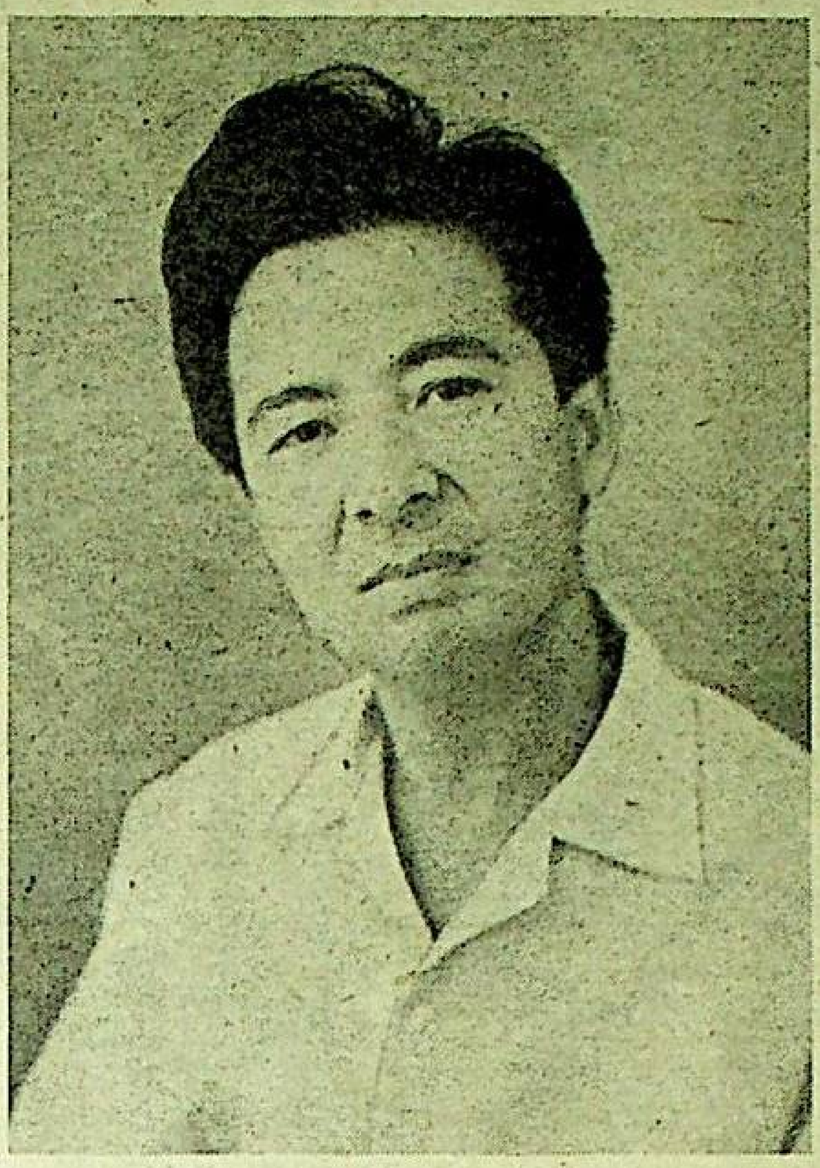

ئەجدادلار تىلى

باسقۇنچىلار يېمى بولدۇڭ،
شەرقىي تۈركىستان،
ياپراق كەبى سولۇپ قالدىڭ، سەن ئاتا ماكان.
كەلگۈندىلەر ئاتاۋاپتۇ «شىنجاڭ» دەپ سېنى،
بۇ سوز دىلغا تاشتەك تېگەر نىشەنسەڭ ۋەتەن.

نەگە كەتتى «ئۇيغۇرستان» دېگەن ئوز نامىڭ،
قالدىمۇ يەتەكلى ـ ماكان ئاستىدا شەنىڭ؟!
چۈشىنىمەن ئازاۋىڭنى، ئېي ئەزىز دىيار،
كويدەردىڭ تەنى چوغدا بىر سېنىڭ دەردىڭ.

سەن تۇرغاندا، پەرزەنتلىرىڭ ئېگىلىپ بېلى،
چەت يۇرتلاردىن پانا ئىزدەپ بولماقتا كوچمەن.
قېنى سېنىڭ مەغرۇرلىقىڭ، ئەجدادلار تىلى،
كەتمەمدىكەن بوستانىڭدىن مۇتەھەم دۈشمەن؟!

قېنى سېنىڭ سادىر، غېنى كەبى ئەرلىرىڭ،
قېنى سېنىڭ «ئازاتلىق!» دەپ توككەن
تەرلىرىڭ؟!
كەتمەمدىكەن زومىگەرلەر قويىنىڭدىن، ۋەتەن،
قېنى سېنىڭ پايانى يوق مەنبەت يەرلىرىڭ؟!

چۈشىنىمەن ھەسرىتىڭنى، ئەي ئەزىز ماكان،
دەرتلىرىڭنى مۇڭغا تولغان كۆيىڭدىن كوردۇم.
كوزلىرىڭدىن ياش ئورنىغا توكۈلمەكتە قان،
ئۇنى مىسكىن ئاققان ئىلى سۈيىدىن كوردۇم.

بۇ كۆلپەتلەر ئازاۋىغا، ئېي، ئۇيغۇر ئىلى،
بۇگۈنگىچە مۇرە تىرەپ كېلىۋاتىسەن.
ھەتتا خوشناڭ بانگلادېش ئەركىنى ئالدى،
ھە، سەن بولساڭ زەپ ئىراقتا قېلىۋاتىسەن.

تارىخ ئەسلى باسقۇنچىنى قارىلايدىكەن،
سەن ئەكسىنچە قانغا مىلىنىپ ياشاۋاتىسەن،
يە تارىختا ئوگەي بالا ئېدىڭمۇ، ۋەتەن،
ئوگەيلەرمۇ مۇنچە ئازاپ تارتمايدۇ، بىلسەڭ.

رودىپايلار باغلىرىڭنى قىلدىمۇ غازاڭ،
ئۇيغۇر ئېلى، ئاڭا قانداق چىداۋاتىسەن؟!
سىلكىنگىنە، كوتىرىلسۇن قويىنىڭدىن بوران،
قەيسەرلىرىڭ قىساس ئۈچۈن تۇرسۇن قېنى يەڭ.

تارىم كەبى تاشساڭچۇ بىر، ئەجدادلار ئېلي،
كۈچۈڭ دولقۇپ، تيانشاندىن ئاشساڭچۇ قېنى.
تىل قاتقىنا، نەگە كەتتى كوك يارغان داڭقىڭ،
تەۋرەنگىنە، ئاقسۇن ياۋغا ئىنتىقام سېلى.

كۈرەش نۇرى يورۇتقانىمۇ مۇدھىش تۈنلەرنى،
ياشناتقانمۇ ئادەم ئۈچۈن نەپەس گۈللەرنى.
ئىشىنىمەن، ئۇيغۇر ئېلى، ئىستىقبالىڭغا،
شۇ نۇر بىلەن سەن قۇچارسەن پارلاق كۈنلەرنى.

شۇ نۇر بىلەن ھەل بولغانمۇ ئىنسان ئارمىنى،
شۇ نۇر بىلەن ھەل بولغانمۇ زۇرەك پەرمىنى.
ئەگەر ئەتە ئازات بولساڭ، سەن ئاتا ماكان،
ئوكپان بولۇپ، ئاقار ئېدى ئۇيغۇر شاتلىغى.

غەزەلخان بوۋاي

بىز كېلەتتۇق ئاستانە يېزىسىدا،
ياڭراپ كەتتى بىر ئاھاڭ يېشىل باغدىن.
ناخشا ئۈچۈن ئوزىنى ئەيلەپ پىدا،
ئولتىراتتى بىر بوۋاي سەھەر تاڭدىن.

ئېلىپ كونا ساتارنى، بوم ساز قىلىپ،
چالار ئېدى غەزەلخان بوۋاي تىنماي.
سايرىتاتتى دىللارنى گويا تىلىپ،
ئېمىگىدۇ پاك كوڭلى زادى تولماي.

ئوزى ئوخشاش ئېگىلىپ قېتىپ قالغان،
ياغاچ يارغا چىڭ تارتىپ ئات قىلىنى.
سۈركەر ئېدى ساتارغا بوۋاي شۇ ئان،
ئوينىاتتى ساز ئېرىتىپ يۇرت دىلىنى.

توكۈلگەندەك تىلسىم سىر كامانچىدىن،
زارلىغاندەك ياڭراتتى ساتتار ئۈنى.
ئاڭلىغان بىز توكەندە داۋانچىڭدىن،
ھە، مۇڭلىمۇ سايرار ئۇ كۈندۈز ـ تۈنى.

ئۇنىڭ ھەر بىر تىڭشىپ ساز چېلىشى،
تىزلار پۈكۈپ، مۈكچىيىپ ئولتىرىشى.
كورۇنەتتى كوزۇڭگە سېھىر كۈچتەك،
بېسىپ ساتتار پەدىسىن قول سوزۇشى.

جاراڭلاتتى ساتتارنىڭ ئۈنى مۇڭلۇق،
كارىزلارنىڭ تېگىدىن چىققان كەبى.
مەدھىيلەتتى دېخاننىڭ ئىشىن ئۇلۇق،
ئاڭا قولاق سالاتتى ھەتتا سەبى.

ئالاھىدە ياڭراتتى سىرلىق تاردا،
ئەمگەكچى ئەل ماڭغۇزغان قۇتلۇق كۈرەش.
ئېغىر ئوتمۇش ئەكس ئېتىپ بۇ ساتتاردا،
سىلكىنەتتى تەنلەردە ئۇلۇق تەۋرەش.

قەدىمدىن ئۇ مېھنەتكەش ئادەملەرنىڭ،
يالقۇنلاتتى بەرداشلىق مەڭگۇ پۈتمەس.
ئوت تەپتىدىن ياڭرىغان غەزەللەرنىڭ،
ياناتتى چوغ دىللاردا زادى ئوچمەس.

ئېيتىپ بوۋاي تۇرپاننىڭ مۇقامىنى،
كۈيلەر ئېدى يۇرتنىڭ ئەرشۇڭقارىنى.
تىزار ئېدى ئۈنچىدەك سوز ئېسىلىن،
ھەممە جايدا ئاشۇرۇپ يۇرت نامىنى.

ياڭرار ئېدى نەغمىلەر ئىراقلاردىن،
ئەجدادلارنىڭ ئاۋازى ئاڭلانغاندەك.
جاراڭلاتتى ئالقىپ ساز تىك تاغلاردىن،
تارىخىدىن يۇرتنىڭ نەپ ئالغاندەك.

بوۋاي شۇنداق ئوينىتىپ ساتتارنى،
مەدھىيلەتتى خەلقنى كۈچكە تولۇپ،
كېچە ـ كۈندۈز چالاتتى ساز ـ تارنى،
جىمى ئۇيغۇر ئېلىنىڭ ئۈنى بولۇپ.

يالقۇنلىغان يالقۇنتاغ

ئەي، يالقۇنتاغ، سېنى مەڭگۇ ئۇلۇق بىلىپ،
كېلىپ قالدىم قۇچىقىڭغا ئارزۇ قىلىپ.
سەن كىرەتتىڭ چۈشلىرىمگە رىۋايەت بوپ،
شۇڭا تويماي باقتىم ساڭا نىگاھ سېلىپ.

سەن ياتىسەن يۇرت تۇرپانغا قاراۋۇلدەك،
قانات يېيىپ قىزىل قانات قىرغاۋۇلدەك.
ساڭا كەلگەن بار تىرىك جان ھەيران بولۇپ،
تازىم قىلىپ بېقىپ ئوتەر گويا قۇلدەك.

جىمى تېنىڭ قىزىرىپ قىز ئۇيالغاندەك،
تاڭنىڭ قىزىل شەپىقىگە بويالغاندەك.
تۇرلىنىسەن ئەي، سىرلىق تاغ، ھەيۋەتلىنىپ،
گويا كۈندىن مەڭگۇ ئوچمەس نۇر ئالغاندەك.

ماڭا ئايان، سېنى بويلاپ قۇچۇپ ئارمان،
ئوتكەن ئېدى ئات ـ توگىلىك ئالاي كارۋان.
ئوتكەن مۇلدىن بايۋەچچىمۇ، كەمبەغەلمۇ،
سەپىرىدە بىر ئوزەڭدىن سوراپ دەرمان.

ئامما ئوزەڭ مەغرۇر تاغسەن يالقۇنلىغان،
بەلكى باردۇر قۇدرەت ـ كۈچىڭ جوشقۇنلىغان.
ئەگەر قىش ـ ياز لاۋۇلدىسا چوغ ـ ئوتلىرىڭ،
ئوچۇرەلمەس تاكى دېڭىز دولقۇنلىغان.

بىلەر خەلقىم مىللارد ژىللىق تارىخىڭنى،
پۈتمەس ئوقۇپ ۋاراغدىسام ۋارىغىڭنى.
يارىلىشىم باشلىنىدۇ بەلكى سەندىن،
شۇڭا خەلقىم ئۇقار جىمى دەرت ـ غېمىڭنى.

تەنلىرىڭگە چۈشۈپ قالغان قارا داغلار،
تۇرار گويا تامغىسىدەك ئوتمۈش چاغلار.
بەلكى ئاققان قانلىرىدۇر ئەجدادلارنىڭ،
گەر نىشەنسەڭ يوق جاھاندا مۇنداق تاغلار.

ساي ـ سۇلىرىڭ ئاققان كەبى يەر تېگىدىن،
چىققان كەبى ھاڭ ـ تاشلارنىڭ ئېغىزىدىن.
قاياقلارغا ئېقىپ بارار، بىلەلمىدىم،
شۇڭا زادى يەر ئۈستىدىن كورەلمىدىم.

ئەي، يالقۇنتاغ، ئەزەلدىنلا سىرىڭ نۇرغۇن،
سەن ياتىسەن قىزىل ـ جىيا خۇددى ژۇلغۇن،
بەلكى ياتار قۇچىقىڭدا پۈتمەس بايلىق،
يېتەر ئەندى، ئەل ـ يۇرتۇڭغا يولەك بولغۇن!

بەرسەڭچۇ بىر يالقۇنىڭنى جان خەلقىڭگە،
قۇيساڭچۇ بىر سېخىلىقنى دىل ـ قەلبىڭگە!
پەھلىۋانلار ژۇرىگىڭدىن چوغلار ئېلىپ،
مەڭگۇ پۈتمەس قۇۋەت بەرسۇن يۇرت ـ
ئەھلىڭگە!

شۇندا سېنى ئەي، يالقۇنتاغ، كۈيلەپ ئوتەي،
خىسلىتىڭگە مەڭگۇ سويگۇ ئەيلەپ ئوتەي.
گەر يورۇتساڭ كورەشچانلار يوللىرىنى،
شوھرىتىڭنى مەدھىيلەپ تويلاپ ئوتەي.

شىئىئار مۇزېيىدىكى ئويلار

بۇ مۇزېيغا كىرسەڭ خۇددى كەڭ دالا،
قىزىل ـ جىيا گۈلگە تولغان ساي ـ سالا.
ئاققان كەبى دەريالىرى داۋالغۇپ،
تۇرغان كەبى تاغ ـ ئىدىرى كوك ـ ئالا.

بۇ مۇزېيدا ئون مىڭ ژىللىق تارىخ بار،
شۇ تارىخقا ئېگە قېدىم خەلىق بار.
ئەي، ئۇيغۇرۇم، تارىخىڭ بىر جەننەتقۇ!
شۇ تارىخنى ياراتقان زور قەلپ بار.

ئەينە، توردە ماڭغۇزغاندەك تەجرىبە،
ئولتىرىدۇ ئۇلۇق قۇماراجىبە،
ئۇ تارىخىن سوزلىگەندەك خەلقىنىڭ،
تاڭ قالىسەن دانا ئالىم ئەقلىگە.

تۇرار مۇزېي مەخسىتىگە يەتكەندەك،
جىمى زېمىن ئاڭا سىڭىپ كەتكەندەك.
تۇرار قەشقەر، خوتەن، كۈچار ۋە تۇرپان،
سەنئىتىنى مەڭگۇ جولان ئەتكەندەك.

بەجايىكى نۇر توككەندەك كېچىگە،
بىر قىز ياتار ئۇخلاپ ئەينەك ئىچىدە.
سوزلىگەندەك ئەل تارىخىن ئۇنتماي،
ئالتە مىڭ ژىل يېتىپ قەبىر تېگىدە.

ئەگەر كىرسەڭ زال ئىچى بىر كارامەت،
قويۇلۇپتۇ نە ـ نە زاتلار ئالامەت.
ئۇلار سوزلەپ شانلىق ئومرىن ئۇيغۇرنىڭ،
بېرەر قېدىم تارىخىدىن دەلالەت.

بىر تەرەپتە نەمۇنىلار «مىڭ ئويدىن»،
بىر تەرەپتە نەپ ئالىسەن ساز ـ كۈيدىن.
رىۋايەتقۇ ئۇيغۇرۇمنىڭ سەنئىتى،
كورەلەيسەن مەنزىللەر كوپ ئويدىن.

بىرى ئېيتسا ئۇلۇق ئاۋا مەرغۇلنى،
بىرى سوزلەر داقيانۇس، يارغۇلنى.
تۇرار ئەينە مەڭگۇ سىرلىق ئىنىقۇت،
ئېلىپ تارىخ بۇلغىيىدىن كەڭ غۇلنى.

دەيدۇ ئەينە، ئارسلانخان قول سوزۇپ:
«كەتتى مەنسىز ئۇيغۇرىيە كوپ توزۇپ:
راست، قىلغانىدى ئەلى سۇلتان خېلە ئىش،
ياشنار ئېدى كەتمىگەندە ياۋ بۇزۇپ».

قايناپ ـ تېشىپ ئەينە ساتۇق بۇغراخان،
دەيدۇ، «ئەپسۇس، ئامما بولسۇن يۇرت ئامان.
بېكار كەتتى ئۇلۇق ئىشلار بىز قىلغان،
خەلىق ئۈچۈن جان ئاتقاندۇق ھەر تامان.

نەگە كەتتى داڭلىق ئابدۇرېشتخان،
نەگە كەتتى يۇسۇپ ئوغلى قىدىرخان.
ئەپسۇس، خەلقىم، ھەجەپ ژىتىم قالدىڭمۇ،
ۋەيران بولۇپ ئۇيغۇرستان گۈل ماكان»...

شۇنداق ئويغا سېلىپ ئېكسپوناتلار،
تىزىلاتتى خاتىرەڭگە نە ئاتلار.
ئويغانغاندەك بولۇپ جىمى تارىخىڭ،
سوزلەر ئېدى جان كىرگەندەك بۇ زاتلار.

كورسەتكەندەك، ئەينە، ئەجدات نەسلىنى،
ئۇلۇق رايپ ۋىدژىيىنىڭ رەسىمى،
باسقۇنچىغا زىت ماڭغۇزغان جەڭلەردىن،
ياڭرىغاندەك ئېپارخاننىڭ قەسىمى.

شېئىر ئوقۇپ ماڭسا ئەينە خىرقىتي،
جور بولۇپتۇ ئاڭا شائىر نويىتي.
زېلىلىيمۇ غەزىلىدىن نۇر توكۇپ،
شات سېڭىپتۇ كەلگەن چاغدا نوۋىتى.

ئۇنتۇلماپتۇ مۇندىن پالۋان سادىرمۇ،
قەيسەر ژۇرەك غوجىنىياز ھاجىمۇ.
كۆيىنىپتۇ جاسارىتى ئۇيغۇرنىڭ،
ئەسلى خەلقىم نە ئىشلارغا قادىرغۇ.

شۇنداق، شۇنداق، بۇ مۇزېيدا تارىخ كوپ،
شۇڭا مۇندا كېلىپ ـ كېتەر خەلىق كوپ.
يوقاتماپتۇ تارىخنى ئۇيغۇرۇم،
ئۇ تارىخنى قەدىر تۇتار قەلپ كوپ.

نۇرەخمەت ئەخمەتوۋ

ئامانەتكە ياشمايدۇ شائىرلار

باغ ـ ۋارانغا غازاڭ ۋاقتى يەتكىنى،
ياخشىلىقتا جورۇپ «ئالتۇن كۈز» دەيمىز.
بىز باھارنىڭ كەلمەس بولۇپ كەتكىنىن،
بەزەن بىلىپ، ھە، بەزىدە بىلمەيمىز.
...يوپۇرماقلار توكۈلمەكتە يوللارغا،
ئىلاجسىز ئوز بەرگىن تەرك ئېتىپ.
كۈزنىڭ تەتۈر شامالىرى ئۇلارغا،
پەرۋا قىلماي، ئېپ قاچىدۇ لەيلىتىپ.
ئېلىپ كېتىپ، قەيەرگىدۇ تاشلايدۇ،
يوللارغىمۇ، چوللەرگىمۇ ـ ئوز مەيلى.
يوپۇرماقلار مۇمكىن زارلاپ، قاخشايدۇ،
ئۇلار ئىلىسز ـ ئۈنى ئەدىن بىلەيلى...
يوپۇرماقلار ـ ئېتىۋارسىز، قەدىرسىز،
قېلىپ بارار ئاياقلارنىڭ ئاستىدا.
ئارامبەخش گۈزەللىكى تەسۋىرسىز،
ئېسىل ئېدى ياشناپ تۇرغان ۋاقتىدا...
...باھار بىلەن كۈز ئارىسى، نەزەر سال:
قاش ھەم كىرپىك ئارىسىدەك گەپ ئېكەن.
باھار پەيزىن باھاردىلا سۇرۇپ قال،
كۈز كەلگەندە ئارمان قىلغان دەرت ئېكەن...

سۈنىيلىك

سۈنىي ھەمرا،
سۈنىي،
سۈنىي كول،
كېرەك بولسا، يارىتىمىز سۈنىي چول.
قەبىر سۈنىي بولمىسىمۇ قويىمىز،
دەستە ـ دەستە، ياڭزا ـ ياڭزا سۈنىي گۈل.
سۈنىي كىيىم كىيىش ئادەت قىلىنغان،
سۈنىي ئوزۇق سېتىلەرگىدۇر ھەتتاكى،
سۈنىي بورەك،
سۈنئىي ژۇرەك سېلىنغان.
سۈنىيلىككە خوپ ئوگەنگەچ نەسلى بىز،
ئوزگەرمەكتە قائىلىمىز،
رەسىمىمىز.
سۈنىيلىشىپ كەتمىسىلا بولاتتى،
بىزدىن كېيىن كېلەر ئەۋلات ـ نەسلىمىز...

تەبرىكنامە

ئالمۇتا شەھىرى

ئائىلىمىزنىڭ تۈۋرۈكى، باش پانا-

ھىمىز، ھەممىمىز ئۈچۈن قەدىرلىك دادىمىز ئومەربەگ مەخسۇتوۋ، سىزنى 65 ياشقا كىرگەن قۇتلۇق مەرىكىڭىز بىلەن تەبرىكلەيمىز. سىزنىڭ بېسىپ ئوتكەن ھايات يولىڭىزدىكى ئادىل ئەمگىگىڭىز، مىللىي غورۇرىڭىز بىز ئۈچۈن ھەر قاچان ئۈلگە بولۇپ قالىدۇ.

كەلگۈسىدە تېنىڭىز سالامەت بولۇپ، ئۇزاق ژىللار ھەممىمىزنىڭ ئويىمىزنىڭ تورىدە ئولتىرىشىڭىزنى خۇدا يار قىلسۇن.

تەبرىكلىگۈچىلەر: ئايالى پاتىگۈل، بالىلىرى: گۈلنارە- ئىشەمھەممەت، گۈلزارە-ئالىك، گۈلبوستان-نۇراخۇن، چىمەنگۈل-ئالايدىن، رۇسلان ۋە بەش نەۋرىسى.

ژىغىن بولۇپ ئوتتى

5- دېكابىر كۈنى ئالمۇتا شەھىرى ئالتاغ ناھىيەلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ نۆۋەتتىكى ھېساۋات - سايلام ژىغىنى بولۇپ ئوتتى. ئالتاغ ناھىيەلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ رەئىسى ئىبراھىم باراتنىڭ ژىل 9 ئاي داۋامىدا مەدەنىيەت مەركىزى تەرىپىدىن ئېلىپ بېرىلغان ئىش پائالىيىتى ھەققىدە دوكلاد بەردى.

شۇنىڭدىن كېيىن دوكلاد بويىچە مۇھاكىمە بولۇپ، ئالتاغ ناھىيەلىك مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ پائالىيىتى قانائەتلىنەرلىك دەپ ئېتىراپ قىلىندى. ژىغىن ئاخىرىدا ئالتاغ ناھىيەلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ 11 ئادەمدىن ئىبارەت دائىمىي ھەيئىتى سايلاندى. ئىبراھىم بارات ئالتاغ ناھىيەلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ رەئىسى بولۇپ ئىككىنچى نۆۋەتكە سايلاندى. شۇنداقلا شائىرە خ. ئىلاخۇنوۋا بىلەن ئا. روزىباقىيېۋ نامىدىكى 153- ئۇيغۇر ئوتتۇرا مەكتىۋىنىڭ مۇدىرى ش. نىيازوۋ ئالتاغ ناھىيەلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزى رەئىسىنىڭ ئورۇنباسارلىرى بولۇپ سايلاندى.

ژىغىنغا ئاقساي، ئوربىتا، 1-12- مىكرورايونلىرىنىڭ ئۇيغۇر جامائەتچىلىگىگە ۋاكالەتەن ژىگىت باشلىرى، دروۋبا مەھەللىسىنىڭ جامائەتچىلىك ۋەكىللىرى، جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ رەئىسى ر. ئىسمائىلوۋ، ئالمۇتا شەھەرلىك مەسلىھەتنىڭ دېپۇتاتى ز. مولوتوۋ، ئالمۇتا شەھەرلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ رەئىسى ر. قاسىموۋ ئىشتىراك قىلدى.

(ئوز مۇخبىرىمىز).

بىشكېك شەھىرىدە ئىستىقامەت قىلغان، مىللىي ئارمىيەنىڭ سابىق ئوفىتسېرى، پودپولكوۋنىك

زاكىر ھوسمان ئوغلى ناسىروۋنىڭ

ۋاپات بولۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن مەرھۇمنىڭ ئائىلىسىگە، قومى-قېرىنداشلىرىغا چوڭقۇر قايغۇرۇپ تەزىيە بىلدۈرىدۇ.

ئالمۇتا شەھىرىدە ياشاۋاتقان بىر توپ ئەل-ئاغىنىلىرىدىن.

بىشكېك شەھىرىنىڭ ئۇيغۇر جامائەتچىلىگى يۇرت موتىۋەرى

زاكىر ھوسمان ئوغلى ناسىروۋنىڭ

ۋاپات بولۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن مەرھۇمنىڭ ئائىلە-تاۋاباتىغا ۋە ئۇرۇق-تۇققانلىرىغا چوڭقۇر قايغۇرۇپ تەزىيە بىلدۈرىدۇ.

جۇمھۇرىيەتلىك «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە ئۇنىڭ قوشۇمچىسى «يېڭى ھايات» گېزىتلىرى كوللېكتىۋى گېزىتلىرىمىزنىڭ بىشكېك شەھىرىدىكى ئاكتىۋىستى

زاكىر ھوسمان ئوغلى ناسىروۋنىڭ

ۋاپات بولۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن مەرھۇمنىڭ ئائىلە-تاۋاباتىغا ۋە ئۇرۇق-تۇققانلىرىغا چوڭقۇر قايغۇرۇپ تەزىيە بىلدۈرىدۇ.

تەبرىكلەيمىز

ئىجات بۇلاق سۈيىگە ئوخشايدۇ

ئىجات بۇلاق سۈيىگە ئوخشايدۇ. بۇلاق سۈيى، ھەر قانداقلا يەر بولمىسۇن، بەرى بىر كوز ئېچىپ-ئېچىپ چىققاندەك، ئىجاتمۇ ھەر قانداق شارائىتتا بارلىققا كەلگىنى كەلگەن. بۇنىڭغا ئەدەبىيات ئاملىق ئىنسانىيەتنىڭ روھى دۇنياسى دەرگاھىدا مىسال بىھساپ. بۇ جەھەتتىن ئۇيغۇر ئەدەبىياتىمۇ ئىستىسنا ئەمەس، ئەلۋەتتە. ئۇمۇ ھەر خەلقنىڭ قەلبى خاھىشلىرى بايرىغىنى ئېگىز تۇتۇپ تۇرغاندەك ... ئۇنىڭسىز مۇمكىن ئەمەس. چۈنكى بۈگۈنكى ئىختىسادىي بوھرانغا مەھكۇم، بازار ئەرقىگە كوچۇشنىڭ جاپاسىغا مۇپتىلا بولغان بىر دەۋردە مىللىي ئەدەبىياتنىڭ ئەزەردىن سىرت قالسىمۇ، يەر دەسسەپ تۇرغىنى غىنىمەت.

مىللىي ئەدەبىياتىمىزدىكى چوڭ ئەۋلات ئوز ئالدىغا، ئۇنىڭ كەلگۈسى ۋارىسلىرى بولغان ياشلار ئىجادىمۇ كىشىنى خوشال قىلىدۇ، چۈنكى ئۇلارنىڭ ئارزۇسى كۈچلۈك، قەدىمى ئىشەشلىك. مانا شۇ گۈللىشقا بىىل ئۇيغۇر ناھىيەسى مەدەنىيەت مەركىزى تەسىس قىلغان، قازاقىستان يازغۇچىلار ئىتتىپاقى تەرىپىدىن تەستىقلەنگەن ئىليا بەختىيا نامىدىكى مۇكاپاتنى بېرىشتە مەخسۇس كومىسسىيەنىڭ ئاۋال ئەينە شۇ ياشلارنى كوزدە تۇتتى. بۇنىڭدىكى ئاساسىي مەخسەت ياشلار ئىجادىغا خالىسانە باھا بېرىش ۋە ئۇلارنى كەلگۈسىدە چوڭ-چوڭ ئىجادىي كەشىپياتلارنى يارىتىشقا دەۋەت قىلىشتىن بولدى. شۇنداقلا مۇكاپات ياشلارنىڭ دەسلەپكى كىتاۋىغا بېرىلىشى شەرت قىلىندى.

مەخسۇس كومىسسىيە ياش ئىجاتكارلارنىڭ ئونغا يېقىن ھەر خىل ژانىردا يېزىلغان ئەسەرلىرىنى قاراپ چىقتى. ياشلار ئىجادىغا خاس خىسلەتلەر ھاياتقا خۇشتارلىق، ئومۇرنىڭ قىر-سىرلىرىنى ئېيىپ ئېيتىش، ئازۇكلۇق بىلەن جەسۇرلۇق، ئاددىيلىق بىلەن دادىللىق ئۇلارنىڭ ئەسەرلىرىدىن ياققال بايقىلىدۇ.

كەڭ مۇھاكىمە ۋە جىددىي مۇنازىرىلەردىن كېيىن مەزكۇر كومىسسىيە ئىليا بەختىيا نامىدىكى مۇكاپاتنى ياش شائىر ئۇرەخمەت ئەخمەتوۋنىڭ «ياخشىلىق ئىستەيمەن» ناملىق دەسلەپكى شېرىي كىتاۋىغا بېرىشنى قارار قىلدى. بۇ خۇلاسىنىڭ تەبىي ۋە ئوبيېكتىۋلىغىدا شەك بولمىسا كېرەك، ئەلۋەتتە. چۈنكى شۇنداقمۇ ھەقىقەت مۇجۇتكى، ئالاھىدىلىكنىڭ ئوزىدىمۇ ئالاھىدىلىك بار. ئ. ئەخمەتوۋنىڭ كىتاۋىدا، ئومۇمەن ئۇنىڭ ئىجادىدا ئوزىگە خاس ئورىگىناللىق بېسىم. ئىزدىنىش، يېڭى پىكىر ئېيتىشقا ئىنتىلىش روھى ئۈستۈن. ئۇنىڭ ئەمگەكچانلىغىنى ئالاھىدە تەكىتلەش كېرەك. ئۇ «ژازۇشى» ئەشرىياتىغا باللارغا بېغىشلانغان «رەڭمۇرەڭ ئالەم» دېگەن يېڭى شېرىي توپلىمىنى تاپشۇردى.

ئ. ئەخمەتوۋ ياركەنت شەھىرىدە تۇرىدۇ. ئۇ «ياركەنت ۋادىسى» گېزىتى مۇھەررىرىنىڭ ئورۇنباسارى.

شۇنداق قىلىپ، ياشلار ئىجادىغا خەيرىخاھلىق قىلىندى. بۇ ئىجادىيەت بەيگىسىدىكى يېڭى باشلانما. ئەدەبىياتىمىز ياشلىغى دايىم بەرھايات ۋە بەركامال، چوڭ پەللىلەر تېخى ئالدىمىزدا. ئىلاھىم، شۇ پەللىلەرگە يېتىشنى نېسىپ قىلسۇن.

ساۋۇتجان مەمەتقۇلوۋ،

مۇكاپات كومىسسىيەسىنىڭ رەئىسى.

خەلق رىۋايىتى

تونۇر ياسالمىغان ئوي ياسالامدۇ

ئەلشىر ناۋائىينىڭ مەھەممەت ئاكا دېگەن خوشنىسى بولغانىكەن. ئۇ ئومۇر بويى ئىشلەپ، كىچىككىنە بىر ئوي ياساۋالغان ئىكەن، خالاس. بارىساتىمۇ ئەينە شۇ ئويكەن. كۈنلەردىن بىر كۈنى مەھەممەت ئاكا ناۋائىينىڭ ھۇزۇرىغا كەپتۇدە:

— ھەزرەت، ئوزىڭىزگە ئايانكى، مەن خېلە ياشلارغا بېرىپ قالدىم. بۈگۈن بولمىسا ئەتە ئامانەتنى تاپشۇرىدىغان ئوخشايمەن. سىزگە ئېيتىدىغان بىر ئىلتىماسىم بار، مەيلى دېسىڭىز ئېيتاي،— دەپتۇ ناۋائىيغا.

— بېجانىدىل ئورۇنلايمەن،— دەپتۇ شائىر.

— ئىلتىماسىم شۇكى،— دەپتۇ مەھەمەت ئاكا، —مەن بۇ دۇنيادىن كوزۇمنى ژۇمغان كۈنىلا بالام خۇدابەردى ئويۇمنى ساتىدىغان كورۇنىدۇ. ئېھتىمال بولسا ئۇنى سېتىشقا يول قويمىسىڭىز، ئاخىر «ۋەتەن گاداسى-كېپەن گاداسى» دەپ بېكار ئېيتىشمىغان. مەندىن كېيىن خۇدابەردى مۇنداق بىر ئوينى تىكلەشكە ھېچ ئىشەنمەيمەن، ئويسىز كوچىلاردا قېلىپ، ھالاك بولىدۇ.

مەھەممەت ئاكا شۇنداق دەپتۇدە، كوزىگە لىققىدە ياش ئاپتۇ. ناۋائىي:

— ئېيتقىنىڭىز بولىدۇ، ماڭا ئىشىنىڭ،— دەپ خاتىرجەم قىپتۇ. مەھەمەت ئاكا ئويىگە كېلىپ، ئوغلىنى ئالدىغا چاقىرىپتۇدە:

— بالام، مابادا رىسقىم توگەپ، قازا قىلسام، ئوينى ئەسلا سېتىپ ژۇرمە. كېيىن ئوي سالالماي، ھالاك بولىسەن. ئەگەر بەكمۇ ساتقۇڭ كېلىپ كەتسە، ناۋائىي ھەزرەتلىرىنىڭ ئالدىدىن بىر ئوتۇپ، ئاندىن شۇ ئىشنى قىلارسەن. ئىشەنچىم كامىلكى، ھەزرەت ساڭا توغرى يول كورسىتىدۇ،— دەپتۇ.

مەھەممەت ئاكا ئالەمدىن ئوتۇپتۇ. خۇدابەردى ئوينى سېتىش تەرەددۇتىغا چۈشۈپ قاپتۇ ۋە دادىسىنىڭ نەسىھەتى يادىغا چۈشۈپ، ناۋائىينىڭ ئالدىغا كەپتۇدە مەخسىتىنى ئېيتىپتۇ. شۇندا ناۋائىي:

— ياخشى، ئامما تونۇرىڭلار كونىراپ كېتىپتۇ، بۇزۇپ، يېڭى تونۇر قۇر، ئوينىڭ نەرقى ئىككى ھەسسە ئاشىدۇ،— دەپتۇ.

خۇدابەردى ئويىگە كېلىپ، تونۇرىغا قارىسا، ھەقىقەتەنمۇ كونا، بىر يېقى گومۇرۇلۇپ كەتكەن ئىكەن. ئۇ تونۇرنى بۇزۇپتۇ. خوشنا يېزىدىكى تونۇرچىغا بېرىپ، تونۇر سېتىپ ئاپتۇدە قايتىپتۇ. يولدا كېلىۋېتىپ، خېلە ھېرىپتۇ «بىر ئاز دەم ئېلىۋالاي» دەپ بىر قىرغاقتا ئولتارماقچى بولغانىكەن، تونۇر يەرگە قاتتىغراق تېگىپ، سۇنۇپ كېتىپتۇ. خۇدابەردى ئارقىسىغا قايتىپ ھېلىقى ئۇستىدىن يەنە بىر تونۇر سېتىۋاپتۇ. ئويىگە يېتەي دېگەندە ئۇنىمۇ سۇندۇرۇپ قويۇپتۇ. بىر ئىلاجىنى قىلىپ ئويىگە ئۈچىنچى تونۇرنى ئېلىپ كەپتۇدە كونىسىنىڭ ئورنىغا قۇرۇشقا باشلاپتۇ. ئۇستىگە كوپ لاي سېلىۋەتكەن ئىكەن، ئەتىگەنلىگى ئورنىدىن تۇرۇپ قارىسا، تونۇر ماكچىيىپ، سونۇپ ياتقانلىغىنى كورۇپتۇ. خۇدابەردىنىڭ ئاچچىغى راسا كېلىپ: «ناۋائىي نېمىشكە مېنى بۇنچىلىك ئاۋارىگەرچىلىككە سېلىپ قويدى»— دەپتۇدە شائىرنىڭ قېشىغا كەپتۇ.

ناۋائىي سۇپىدا ئولتىرىپ، شېرىي يېزىش بىلەن بەنت ئىكەن.

— ھەزرەت،— دەپتۇ خۇدابەردى ئۇنىڭغا قاراپ، —تونۇرنى قۇرالمىدىم، مەيلى ئەرزانىراق بولسىمۇ، ئوينى تونۇرسىز سېتىۋەتمەكچىمەن.

—ھودۇقماي سوزۇمنى تىڭشا،— دەپتۇ ناۋائىي، —كوردىڭمۇ، بىر تونۇرنى ئەپلەپ قۇرالمايسەن، ئامما ئوينى ساتماق بولىسەن. «بېلى ئاغرىماسنىڭ نان يېيىشىگە باق» دەپ بېكارغا ئېيتمىغان. ئوينى سېتىپ قويۇپ، يېڭىسىنى ياسالماي كوچىلاردا قېلىشنى ئويلىمىدىڭمۇ؟ بار ئىشلە، ئويىڭ تۇرۇۋېرىدۇ، تىرىكچىلىكىڭ ئوتۇپ كېتىۋېرىدۇ. بەلكىم ياخشى ياشاپ كېتەرسەن. دالالىققا تەن بەرگەن خۇدابەردى ئوينى ساتماي، ئىشلەپ ژۈرۈپ، ياخشى كۈن كوچۈرۈشكە باشلاپتۇ.

«Йеңи хаят» («Новая жизнь»), индекс 65359, приложение республиканской общественно-политической газеты «Уйгур авази», регистрационное свидетельство № 480, выдано Министерством печати и массовой информации Республики Казахстан.

Газета отпечатана в республиканском газетно-журнальном Издательстве «Деуір», Алматы, 480044, пр. Ленина, 2/4.

تېلېفونلار: قوبۇلخانا -59-84-33، باش مۇھەررىرنىڭ ئورۇنباسارى 01-92-33، مەسئۇل كاتىپ-06-86-33، ئىجتىمائىي - سىياسىي، مەدەنىيەت بولۇملىرى-81-86-33، ئەدەبىيات ۋە سەنئەت بولۇمى- 27-86-33، ئىختىسات بولۇمى- 50-86-33.

تىراژى 4440

گېزىتنى تەسىس قىلغۇچى: قازاقستان جۇمھۇرىيىتى مىنىسترلار كابىنېتى

نۆۋەتچى مۇھەررىر

مومۇنجان ھەمرا

باش مۇھەررىر
ي. قازاماتوۋ.

يېڭى ھايات

ئالمۇتا، 480044 لېنىن يولى كوچىسى 50 بىنا، 8-قەۋەت

گېزىتىمىز سەھىپىلىرىدە بېسىلغان ماقالىلار مۇئەللىپلىرىنىڭ ئەۋقىمىسى تەھرىراتىمىزنىڭ مۇقىمىسى بولۇپ ھېساپلانمايدۇ. تەھرىراتتىن ماتېرىياللار قايتۇرۇلمايدۇ ۋە جاۋاپ بېرىلمەيدۇ.

ПОГ-60

ئانا يۇرتۇڭ ئامان بولسا، رەڭگى -رويۇڭ سامان بولماس

1995
ژىل
16-دېكابر
№49
شەنبە
(4006)
ئەركىن باھا

يېڭى ھايات

ЖАҢА ӨМІР

جۇمھۇرىيەتلىك ئىجتىمائىي- سىياسىي «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتىنىڭ ھەپتىلىك قوشۇمچىسى 1970- ژىلى 1- يانۋاردىن باشلاپ چىقىۋاتىدۇ.

بۈگۈن - قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ مۇستەقىللىق كۈنى

مەجلىس سايلىمى بولۇپ ئۆتتى

ئاۋاز بەرگۈچىلەرنىڭ 78،16پروتسېنتى سايلامغا قاتناشتى.

شۇنداقتىمۇ 24 ئوكرۇگدا قايتا ئاۋاز بېرىش ئۆتكۈزۈلىدۇ.

يەكشەنبە كۈنى مەركىزىي سايلام كومىسسىيەسىدە قازاقستان پارلامېنتى سايلىمىغا قاتناشقۇچى بايقىغۇچىلار، ئالمۇتىدىكى كارخانىلارنىڭ ۋە ئاممىۋىي ئەخبارات ۋاستىلىرىنىڭ ۋەكىللىرى بىلەن ئۇچرىشىش بولۇپ ئۆتتى.

ئۇچرىشىشتا مەركىزىي سايلام كومىسسىيەسىنىڭ رەئىسى يۈرىي ئالېكسېيېۋىچ كىم ژىغىلغانلارنى سايلام نەتىجىسى بىلەن تونۇشتۇردى. سايلىغۇچىلار تىزىمىغا يېزىلغان 8 مىللىون 61 مىڭ 898 ئادەمنىڭ 78،16 پروتسېنتى ئاۋاز بېرىشكە قاتناشقان. يەنى قازاقستان پارلامېنتى مەجلىسكە دېپۇتاتلارنى سايلاش ئۆتتى دەپ ئېنىق ئېيتىشقا بولىدۇ. جۇمھۇرىيەتتىكى 67 ئوكرۇگ بويىچە 42 دېپۇتات سايلاندى. ئەندى 24 ئوكرۇگدا ئۈمۈتكارلارنىڭ ھېچ قايسىسى ئاۋاز بېرىشكە قاتناشقۇچىلارنىڭ بىسىم كۆپچىلىكىنىڭ ئاۋازىغا ئېگە بولالمىغانلىقتىن، قايتا ئاۋاز بېرىش ژۈرگۈزۈلىدىغان بولىدۇ. يەنى ئۇ ئەڭ كوپ ئاۋازغا ئېگە بولغان قوش ئۈمۈتكارنىڭ ئارىسىدا ئۆتىدۇ. قوستاناي ۋىلايىتىدىكى بىر سايلام ئوكرۇگدا ئۆتكەن سايلامنىڭ نەتىجىسى ئېنىقلانماقتا. ئاتاپ ئېيتقاندا، ئاقمولا، تورغاي ۋىلايەتلىرىدىكى ئوكرۇگلارنىڭ ھەممىسىدە قايتا ئاۋاز بېرىش ئۆتكۈزۈلىدۇ. شۇنداقلا قاراغاندىنىڭ 3، شەرقىي قازاقستاننىڭ 2 ئوكرۇگدا كوپ ئاۋازغا ئېگە بولغان قوش ئۈمۈتكار قايتىدىن مۇسابىقىغا چۈشىدۇ. ئەندى ئاقتوبە، ئالمۇتا، قىزىل ئوردا، ماڭغىستاۋ ۋىلايەتلىرىدىكى ئوكرۇگلار تولۇق دېگىدەك مەجلىس دېپۇتاتلىرىنى ئېنىقلىدى.

سايلام كۈنى مەركىزىي سايلام كومىسسىيەسىگە سوت، پروكۇراتۇرا ئورگانلىرى تەرىپىدىن ئۈمۈتكارلارنىڭ، ئۇلارنىڭ ئىشەنچلىك ۋەكىللىرىنىڭ قانۇنسىز ھەرىكەتلىرى توغرىلىق ئەرىزىلەر كېلىپ چۈشكەن. ئەگەردە ئاتالمىش فاكتلار دەللەنگەن تەغدىردە، قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ كونستىتۇتسىيەسىگە باغلىق سايلام قانۇنسىز دەپ ھېساپلىنىدۇ، دېدى يۈرىي كىم.

قازاقستان جۇمھۇرىيىتى پارلامېنتى مەجلىسى سايلىمىغا 17 مەملىكەتتىن، 10 خەلق ئارا تەشكىلاتتىن 110 خەلق ئارا بايقىغۇچى قاتناشتى. ئۇلار جۇمھۇرىيەتنىڭ 11 ۋىلايىتىدە بولۇپ، سايلامنىڭ ئۆتۈشى بىلەن تونۇشتى.

خەلق ئارا بايقىغۇچىلار ئۆز ئوۋۇتىدە ئاۋاز بېرىش ۋاقتىدا ئۇچراشقان كامچىلىقلارنى ئوتتۇرىغا قويدى. بولۇپمۇ، ئۇنىڭدا پۈتكۈل ئائىلە ئۈچۈن بىر ئادەمنىڭ ئاۋاز بېرىشى، ئۈمۈتكارنىڭ قايسى پارتىيەدىن تەۋسىيە قىلىنغانلىقى بيۇللېتېندە كورسىتىلمىگەنلىگى توغرىلىق مەسىلىلەر قوزغالدى. شۇنداقلا بەزى بىر سايلام ئۇچاستكىلىرىدا خەلق ئارا بايقىغۇچىلارنىڭ ئاۋاز بېرىش نەتىجىلىرىنى ھېساپلاشقا قاتنىشىشىغا چەك قويۇش ئوخشاش ئەھۋاللار يۈز بەرگەن.

شۇنداق قىلىپ، قازاقستان جۇمھۇرىيىتىدىكى سايلام توغرىلىق قانۇنغا باغلىق قايتا ئاۋاز بېرىش سايلام ئۆتكەندىن كېيىنكى ئىككى ئاي ئىچىدە ئۆتىدۇ. ئەندى ھازىرچە قازاقستان جۇمھۇرىيىتى پارلامېنتى مەجلىسىنىڭ بىرىنچى سېسسىيەسىنى باشلاش ئۈچۈن تېگىشلىك ئىمكانىيەت يوق. سەۋەبى، سېسسىيە ئۆز ئىشىنى باشلاش ئۈچۈن دېپۇتاتلارنىڭ ئۈچتىن ئىككىسى سايلىنىشقا تېگىشلىك. يەنى 45 دېپۇتات سايلانغان تەغدىردە، مەجلىس ئۆزىنىڭ ھەقىقىي ئىشىغا كىرىشىدۇ. ئەندى جۇمھۇرىيەتتە قايتا ئاۋاز بېرىش ژۈرگۈزۈلگەندىن كېيىنلا پارلامېنت ئۆز ئىشىنى باشلايدۇ.

غابىت مۇسرەپ.

«ئېگېمېن قازاقستان» گېزىتىدىن.

بيۇدژېت ئۈستىدىكى ئىش ئاياقلاشماقتا

پرېزىدېنت نۇرسۇلتان نازارباييۋ 12-دېكابر كۈنى ھوكۇمەت ئەزالىرى بىلەن لوۋەتتىكى كېڭەشمىنى ئۆتكەزدى، ئۇنىڭدا مەملىكەتنىڭ 1996-ژىلغا بەلگۈلەنگەن بيۇدژېت لايىھىسى مۇھاكىمە قىلىندى.

مالىيە مىنىسترى ئالېكساندر پاۋلوۋ ئىلگەركى كېڭەشمىدە ئوتتۇرىغا قويۇلغان تەكلىپلەرنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش بويىچە ئىش تۈپى تەرىپىدىن قانداق ئىشلار قىلىنغانلىقى توغرىلىق ئەخبارات بەردى. ئۇلار، جۈملىدىن، دولەت تەرىپىدىن ئاشلىق سېتىۋېلىش ئۈچۈن كىرىملەر ماددىلىرىنى كوپەيتىش، مۇداپىيەنى، مېدىتسىنا جەھەتتىن خىزمەت قىلىش ساھاسىنى مالىيە بىلەن تەمىنلەش، ئوتتۇرا ۋە كىچىك تىجارەتچىلىكنى قوللاپ- قۇۋەتلەش، جۇمھۇرىيەت تەۋەسىدىكى يوللاردىن پايدىلانغانلىقى ئۈچۈن سېلىق ئېلىش مېخانىزمىنى ئىشلەپ چىقىش بىلەن باغلىق مەسىلىلەردىن، ئىبارەت ئىدى.

ئەڭ تۆۋەن ئەمگەك ھەققىنى ۋە ئىستىمال قىلىنىدىغان مەھسۇلاتلار كورزىنىسىنى رېئال چۈشىنىش توغرىلىق مەسىلە ئۇزاق مۇنازىرە قىلىندى. ئۇلار ۋىژدانسىز سىياسەتچىلەر ئۈچۈن ھوكۇمەتنى تەنقىتلەشكە قولايلىق كوزىر بولغان. ئۇلارنى ھېساپلاش بىرلىگى ئۈچۈن ئەڭ تۆۋەن ئەمگەك ھەققى- 300 تەڭگە ئېلىنغان ئىدى. لېكىن، ئا. پاۋلوۋنىڭ سوزلىرىگە قارىغاندا، بارلىق ئىختىسادىي ھېساپلار، مەملىكەتتە ھېچ كىم 1150 تەڭگىدىن تۆۋەن مائاش ئالمىغانلىقىنى كورسەتكەن.

ھازىر پرېزىدېنتنىڭ كورسەتمىسى بويىچە بۇ ئىجتىمائىي مۇھىم كورسەتكۈچكە نىسبەتەن شەكلەن يائىدىشىشنى ئىستىسنا قىلىدىغان مەخسۇس تارىف سېتكىسى ئىشلىنىپ چىقتى. ئەمگەك ھەققىنى دەسلەپ ھېساپلاش ئاساسى ئۈچۈن 1250 تەڭگە، ئەندى پېنسىيە بەلگۈلىگەندە -320 تەڭگە مىقدارىدىكى سۇمما ئېلىنىدۇ.

كېڭەشمىدە ھوكۇمەتتە تاشقى قەرىز دولەت سىياسىتىنى كىم ژۈرگۈزىدىغانلىقى، چەت ئەل مەبلىغىنى جەلىپ قىلىش ۋە ئۇلاردىن پايدىلىنىش، غەزىنىچىلىك ئىشلىرى بىلەن كىم شۇغۇللىنىدىغانلىقى توغرىلىقمۇ جىددىي سوز بولدى. نەتىجىدە كېڭەشمە ئىشتىراكچىلىرى بىر پىكىرگە كەلدى: ئىشنىڭ بۇ ئۇچاستكىسى ئۈچۈن بۇ يۇرتما بەرگەن مىنىسترلىكلەر، شۇنداقلا مالىيە مىنىسترلىكى ۋە مىللىي بانك جاۋاپكەر بولۇشى لازىم. دولەت باشلىغى چەت ئەللىك قەرىز بەرگۈچىلەر كېلەچەكتە ئۇزلىرىنىڭ كىم بىلەن ئىش ئېلىپ بارىدىغانلىقىنى ئېنىق بىلىشى كېرەكلىكىنى تەكىتلىدى.

كېڭەشمىدە پەقەتلا ئالدىن-ئالا بېرىلگەن. بىر رەقەم- خىراجەتلەر بويىچە 283،6 مىللىارد تەڭگە مىقدارىدىكى بيۇدژېت لايىھىسى كەلتۈرۈلدى. پرېزىدېنت ئۇنى بارلىق مىنىسترلىكلەر ۋە ساھالار بويىچە، يەنە كېلىپ ئىجتىمائىي ئېھتىياجلار ئۈچۈن بەلگۈلەنگەن مەبلەغنى قىسقارتىش ھېساۋىغا بولۇۋېلىشقا يول قويمايدىغانلىقىغا ئىشارە قىلدى. ن. نازارباييۋ ھوكۇمەت ئالدىغا: يېڭى ژىلغا بەلگۈلەنگەن بيۇدژېت شۇنداق تۈزۈلۈشى كېرەككى، ئۇنىڭدا بيۇدژېت تەشكىلاتلىرى خادىملىرىنىڭ ئەمگەك ھەققىنى ۋە پېنسىونېرلارغا پېنسىيە تولەشنى كام دېگەندە ئىككى ھەسسە ئاشۇرۇش مۇمكىن بولۇشى ھېساۋى بىلەن تۈزىلىشى لازىم دېگەن ۋەزىپىنى قويدى. دولەت غەزىنىسىگە جەلىپ قىلىش مۇمكىن بولغان قوشۇمچە مەبلەغلەرنىڭ بارلىق مەنبەلىرى تەھلىل قىلىندى.

كېلەر ژىلغا بەلگۈلەنگەن بيۇدژېت لايىھىسىدە بۈگۈنكى ۋە ئەتىكى ئىختىساتنىڭ بارلىق ئالاھىدىلىكلىرى ھېساپقا ئېلىندى ۋە كۆپلىگەن كېڭەشمە ئىشتىراكچىلىرىنىڭ پىكرىچە، يېڭى بيۇدژېت ئىنفلەتسىيەلى ژۈگەنلەشكە قادىر، دېمەك، تەڭگە قىممىتىنىڭ چۈشۈپ كېتىشىنى، ئاھالى كىرىملىرىنىڭ تۆۋەنلەپ كېتىشىنى توختىتىشى كېرەك.

پرېزىدېنت كېڭەشمە يەكۈنىنى چىقىرىپ، لايىھىنىڭ ئاساسىي جەھەتتىن تەييار ئىكەنلىكىنى، لېكىن ئۇنىڭ ئايرىم ماددىلىرىنى قوشۇمچە ئىشلەش كېرەكلىكىنى تەكىتلىدى. كېلەر ھەپتىدە ئۇ ئىمزالىنىشى كېرەك.

(قاز تاگ).

مەجلىسكە قايتا ئاۋاز بېرىشكە ۋەسايلام ئۆتكۈزۈشكە توغرا كېلىدۇ

ئۆتكەن شەنبە كۈنى بارلىق 10،269 سايلام ئۇچاستكىسى ئەتىگەن سائەت 7 دە سايلىغۇچىلارغا ئۆز ئىشىكلىرىنى ئاچتى. ئۇلار، تېخى تاڭنىڭ تولۇق ئاتمىغىنىغا قارىماستىن، بىكار قاراپ تۇرمىدى. شۇنداق بولسىمۇ،بۇ قېتىم ئۇلاردا ئادەم ئانچە كوپ بولمىدى. جۇمھۇرىيەتنىڭ بارلىق ۋىلايەتلىرىدە ۋە ئۇنىڭ پايتەختىدە يېڭىدىن قېلىپلىشۋاتقان مەملىكەتنىڭ كەسپىي پارلامېنتىنىڭ مەجلىسى دېپۇتاتلىرىنى سايلاشقا ئاۋاز بېرىش باشلاندى.

سېنات دېپۇتاتلىرىنىڭ بىسىم كۆپچىلىكىنىڭ 5-دېكابردىلا ئېنىقلانغانلىقى مەلۇم. ئۇ ئاساسەن قېلىپلىشىپ بولدى ۋە ئۆز مۇددىتىدە ئىشقا كىرىشەلەيدۇ.

9- دېكابر ئەتىگەنلىكى سايلىغۇچىلار تىزىمىدا، مەركىزىي سايلام كومىسسىيەسىنىڭ مەلۇماتلىرى بويىچە، 8،860،897 ئادەمنىڭ فەمىلىيەسى بولدى. ئۇلار سائەت 20گە قەدەر مەجلىسنىڭ 67 دېپۇتاتىنى- ھەر بىر ئوكرۇگدىن بىر-بىردىن دېپۇتاتنى سايلاشقا تېگىشلىك ئىدى. ئۇلارنىڭ تاللاش جەريانى ئاسان بولمىدى: ھەر ماندات بويىچە تىزىمغا ئېلىنغان نامزاتلارنىڭ ئارىسىدا ئوتتۇرا كورسەتكۈچ جۇمھۇرىيەت بويىچە ئوتتۇرا ھېساپ بىلەن 4،2 بولدى.

ئاسان بولماسلىقنىڭ يەنە بىر سەۋەبى، 285 نامزاتنىڭ ئارىسىدا 30 سىياسىي پارتىيە بىلەن جەمىيەتلىك تەشكىلات ئۆز نامزاتلىرىنى كورسەتتى، ئۇلار 157 ئۈمۈتكار. بۇنىڭغا ئۆزىنى ئۆزى تەۋسىيە قىلغان يەنە128 نامزاتنى قوشۇڭ. قىسقىسى، مەجلىس دېپۇتاتلىرى ماندادىدىن ئۈمۈتكار 11 مىللەت ۋەكىللىرى ئوتتۇرىسىدىكى سىياسىي رىقابەت سايلام ھارپىسىدا خېلە كەڭ تۈس ئالدى..

ماھىيەتتە، بىزنىڭ مەملىكىتىمىز مۇستەقىللىككە ئېگە بولغاندىن كېيىنكى تورت ژىل ئىچىدە ئۇلجا قېتىم، قازاقستانلىقلارغا ئۆزىنىڭ ھوقۇق-كوز قارىشىنى بىلدۇرۇش زۆرۈر بولغان ئىلگەركى ۋاقىتلار بىلەن سېلىشتۇرغاندا، بۇ نۆۋەت چۈشكىچە مەجلىسنىڭ موشۇ سايلىمىدا ئۇلار ژۇقىرى ئاكتىۋلىق كورسەتمىدى- ئادەتتە موشۇ ۋاقىتقىچە سايلام ئۇچاستكىلىرىغا سايلىغۇچىلارنىڭ يېرىمىدىن كوپرەكى كېلىپ ئۈلگىرەتتى.

سائات 12گىچە، ئاۋاز بېرىش باشلىنىپ بەش سائات ئوتكەندىن كېيىن، سايلام ئۇچاستكىلىرىدا سايلىغۇچىلارنىڭ ئۈچتىن بىرى، ئېنىق ئېيتقاندا، سايلىغۇچىلار تىزىمىغا ئېلىنغان ئادەملەرنىڭ 31 پروتسېنتى بولدى. بۇ ئاخىرقى ۋاقىتلاردا موشۇنداق سىياسىي ۋاقەلەرگە قاتنىشىشتىن باش تارتىشمۇ، ياكى خەلقنىڭ قانۇن توغرىلىق تەغدىرىنى ھەل قىلىدىغان ئادەملەرگە بولغان ئىشەنچىنىڭ يوقالغىنىمۇ؟ بىراق يەكۈن چىقىرىشقا ئالدىرىمايلۇق، چۈنكى بەلگۈلەنگەن ۋاقىتنىڭ يەنە ئۈچتىن بىر قىسمى دېگىدەك بارغۇ...

ئۇنىڭ ئۈستىگە، مەركىزىي سايلام كومىسسىيەسىنىڭ رەئىسى يۈرىي كىم قاز تاگ مۇخبىرىغا موشۇ ۋاقىتقىچە 67 ئوكرۇگنىڭ ئۈچىدە پۇخرالارنىڭ 50 پروتسېنتتىن كوپرەكى ئاۋاز بېرىپ ئۈلگەرگەنلىكىنى خەۋەر قىلدى. شۇنداق قىلىپ، ئۇلاردا سايلام ئۆتتى دەپ ھېساپلاشقا بولىدۇ.

قازاقستاننىڭ يېڭى كەسپىي پارلامېنتىنىڭ سايلىمى ئۆتتى دەپ ئەندى ئىشەنچلىك ئېيتىشقا بولىدۇ، دەپ مەلۇم قىلدى سائات 14 تە مەركىزىي سايلام كومىسسىيەسىدە. موشۇ ۋاقىتقا قەدەر جۇمھۇرىيەت بويىچە ئۇمۇمەن ئالغاندا سايلىغۇچىلارنىڭ 52،3 پروتسېنتى ئاۋاز بەردى.

سايلام كۈنى موسكۋادا، قازاقستان ئەلچىخانىسىدا، دەپ قۇۋەتلىدى مەركىزىي سايلام كومىسسىيەسى، ئالمۇتىنىڭ 106- مېدىئۇ سايلام ئوكرۇگىنىڭ سايلام ئۇچاستكىسى ئېچىلدى. ئۇنىڭدا روسسىيە فېدېراتسىيەسى پايتەختىدە تۇرىدىغان قازاقستان پۇخرالىرى، روسسىيەنىڭ ئالىي ئوقۇش ئورۇنلىرىدا ئوقۇۋاتقان بىزنىڭ ستۇدېنتلىرىمىز، جۇمھۇرىيەتنىڭ خەلقئارا-تەشكىلاتلىرىدىكى دىپلوماتلىرى بىلەن ۋەكىللىرى، شۇنداقلا سەپەر بىلەن كەلگەن ئادەملەر ئاۋاز بېرىشكە قاتناشتى. سانكت-پېتېربۇرگدا، بىزنىڭ مەملىكىتىمىزنىڭ ئەلچىخانىلىرى بار چەت ئەللەردىمۇ ئاۋاز بېرىلدى.

(قاز تاگ).

ياشلارنىڭ ئۇيۇشقان كۈنى

(«شەرقىي تۈركىستان ئىنقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتىغا»—50 يىل)

شەرقىي تۈركىستاندا 1994-يىلى 12-نويابىر كۈنى مىللىي-ئازاتلىق ئىنقىلاپ پارتلىدى. بۇ شۇ دەۋر سىياسىي، ئىجتىمائىي ۋە ئىختىسادىي مۇرەككەپ ۋەزىيىتىدىن كېلىپ چىققان ئەھۋال ئىدى. مىللىي-ئازاتلىق ئىنقىلاپ ئىلى، ئالتاي، تارباغاتاي ۋىلايەتلىرىدە غەلىبە قازاندى. بۇ يېڭى جەمئىيەتتە ئىنقىلاپنىڭ كۆرەش نىشانىغا باغلىق يەنىمۇ مۇرەككەپ ئەھۋال كېلىپ چىقتى. بۇ ۋەزىيەت شەرقىي تۈركىستان ياشلىرىنىڭ ئالدىغا كۆرەش قىلىش نىشانىنى قويدى. 1945-يىلنىڭ ئاخىرلىرىغا كېلىپ ئىنقىلاۋىي ۋە ئىلغار ياشلارنىڭ تەشەببۇسى ۋە ئارزۇلىرىغا بىنائەن غۇلجا شەھىرىدە **«شەرقىي تۈركىستان ئىنقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتى»** تەشكىل قىلىندى. بۇ سەنە يەنى 1945-يىلى 15-نويابىر شەرقىي تۈركىستان ئىنقىلابچىل-ياشلار تەشكىلاتى قۇرۇلغان كۈن بولۇپ، شەرقىي تۈركىستان ياشلىرى تارىخىغا كىردى.

شۇندىن مۇقەددەم يەنى ئۇيغۇرلار ۋەتىنىگە چەت ئەل باسقۇنچىلىرى ۋە ئىستىبدات ھاكىمىيەت ھۆكۈمرانلىق قىلىۋاتقان دەۋرلەردىمۇ ئۇيغۇرلار دىيارىدا ياشلارنىڭ ئۇيۇشقان كۈچى ۋە ئۇلارنىڭ ئىلغار ھەرىكەتلىرى مەۋجۇت ئىدى. ئۇلار 1940-1941-يىللىرى ئۈرۈمچى شەھىرىدە **«ياشلار ئازاتلىق ئۇيۇشمىسى»**، 1943-يىلى غۇلجا شەھىرىدە **«ياشلار ئىنقىلاۋىي بىرلەشمىسى»**، ئاقسۇدا بولسا، **«شەرقىي تۈركىستان ئۇچقۇنلار ئىتتىپاقى»** ئوخشاش تەشكىلاتلار مەيدانغا كەلدى. شۇ دەۋردىكى بۇ تەشكىلاتلار ۋە ياشلارنىڭ ئىنقىلاۋى پائالىيىتى توغرىسىدا «كۆرەش» ژۇرنىلى 1947-يىل (12) № سانى، مۇنداق دەپ يازىدۇ: **«ئۇ كۆرەشچان-جەڭگىۋار تەشكىلاتلار گەرچە شىڭشىسەي ۋە گومىنداڭ ھاكىمىيىتىنىڭ قاتتىق سىقىشىغا يولۇقۇپ بەربات بولغان بولسىمۇ، قارا سىياسەتچى ئىستىبدات ھاكىمىيەتلىرىگە قارشى خەلقنىڭ خۇسۇسەن ياشلارنىڭ ئەبەدىي ئۆچمەس غەزىۋىنى قوزغىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلارنىڭ ئازاتلىق ئىنقىلابىغا بولغان قىزغىن خەيرى-خاھلىق مۇھەببىتى ئىنقىلاۋى سەپكە مۇستەھكەم ئۇيۇشۇشىنى ۋۇجۇتقا چىقاردى»**.

مىللىي ئازاتلىق ئىنقىلاپ پارتلاپ، بىر يىل ئۆتكەندىن كېيىن ناھايىتى مۇرەككەپ، شۇنىڭ بىلەن ياشلارنىڭ كۆرەش قىلىشى جىددىي بىر ۋەزىيىتىدە شەرقىي تۈركىستان ياشلىرىنىڭ ئۇيۇشقان بىر تەشكىلاتىنى قۇرۇش ۋە تەشكىللەشكە توغرا كەلدى. بۇ ئىلغار ياشلارنىڭ ئۇلۇغ مەخسىتى ۋە كۆرەشچان تەلىۋى ئىدى. شۇنداق قىلىپ **«شەرقىي تۈركىستان ئىنقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتى»** ۋە ئۇنىڭ مەركىزىي كومىتېتى قۇرۇلۇپ دەسلەپتە ئابدۇكېرىم ئابباسوۋ ئۇنىڭ رەئىسى بولۇپ سايلاندى. شەرقىي تۈركىستان ئىنقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتىنىڭ مەركىزىي كومىتېتى غۇلجا شەھىرىدە قۇرۇلغاندىن كېيىن ئۆزىنىڭ پائالىيەت نىشانىسى قىلىپ 42 ماددىدىن ئىبارەت نىزامنامىسىنى قوبۇل قىلدى. شۇنىڭدەك ياشلارنىڭ تەشكىلات ئەتراپىغا ئۇيۇشۇشى ھەققىدە پروتوكول شەرقىي تۈركىستان ياشلىرىغا مۇراجىئەتنامە ۋە **«پۈتۈن شەرقىي تۈركىستان ياشلىرى ئىنقىلاۋى سەپكە ئۇيۇشۇڭلار!»** دېگەن چاقىرىق ئېلان قىلدى.

ئىنقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتى نىزامنامىسىنىڭ 2-ماددىسىدا: **«شەرقىي تۈركىستان ئىنقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتى شەرقىي تۈركىستان تۇپرىقىدا ياشىغۇچى ئۇمۇمىي ياشلارنى ئۇيۇشتۇرۇپ، ئۇلارنى ئىزچىل خەلقچىللىق روھتا تەربىيىلەپ، شەرقىي تۈركىستان خەلقىنىڭ پارلاق ئىستىقبالى ئۈچۈن ۋە تەرەققىياتى ئۈچۈن ئىلغار ئىلمىي ئاساستا كۆرەش ئېلىپ بېرىشنى نىشان قىلىدۇ»**، 3-ماددىسىدا: **«شەرقىي تۈركىستان ئىنقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتى، سىياسىي تەشكىلات بولۇپ، ئالدىنقى خەلقچىللىق سەپتە مۇستەقىل ھەرىكەت قىلىدۇ»** دېيىلگەن بولسا، 4-ماددىسىدا: **«شەرقىي تۈركىستان ئىنقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتى ئۆزىنىڭ مەخسىتىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشتا ئازاتلىق سۆيگۈچى خەلقىمىزنىڭ خەلقچىل ھەرىكىتىنى ئاساس قىلىپ، ئەزالىرىنىڭ بىرلىك كۈچى ۋە قەتئىي ئىرادىسىغا، دۇنيا خەلقچىللىق تەرەپدارلىرىنىڭ ھەمكارلىقىغا تايىنىدۇ»** دەپ كۆرسەتتى:

شەرقىي تۈركىستان ئىنقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتى قۇرۇلۇپ، تېزلىكتە تەشكىلىي ئىشلىرىنى يولغا قويدى، تەشكىلات دائىرىسىنى كېڭەيتتى. ياشلار تەشكىلاتىنىڭ مەركىزىي كومىتېتىنى قۇرۇپلا غۇلجا شەھىرىدە 20 باشلانغۇچ تەشكىلات، كېيىنرەك 5 رايونلۇق كومىتېت، ناھىيەلەردە بولسا، بىر قانچە ناھىيەلىك كومىتېتلار قۇرۇلدى. ئالتاي، تارباغاتاي ۋىلايەتلىرىدە ۋىلايەتلىك كومىتېتلار ۋە مايتاغ بىۋاستە كومىتېتى تەشكىل تاپتى. بۇ تەشكىلىي كومىتېتلار ياشلارنىڭ سىياسىي غايەۋىي روھىنى ئۈستۈرۈش مەخسىتىدە تەلىم-تەربىيە ئىشلىرىنى ئېلىپ باردى. ياشلارنى ئىنقىلاۋى سەپكە دەۋەت قىلدى. 1946-يىلدىن باشلاپ ياشلار تەشكىلاتىنىڭ نەشر ئەپكارى بولۇپ «كۆرەش» ژۇرنىلى تەشكىل تاپتى. تارباغاتاي ۋىلايىتىدە بولسا، **«ئىنقىلابچىل ياشلار»** گېزىتى نەشر قىلىندى. 1947-يىلى يانۋاردا ئىنقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتىنىڭ غۇلجا شەھىرىدە بىرىنچى نۆۋەتلىك ئىلى ۋىلايەتلىك كونفېرېنسىيەسى ئۆتكۈزۈلۈپ ئۇنىڭغا 106 ۋەكىل قاتناشتى. بۇ كونفېرېنسىيەنىڭ ئۆتۈشى شەرقىي تۈركىستان ياشلىرى تارىخىدا يېڭى ۋە ئۇنتۇلماس سەھىپە ئاچتى. كونفېرېنسىيەدە مەركىزىي كومىتېت رەئىسى سەيدۇللا سەيپۇللايېۋ چوڭ دوكلات قىلدى. 1948-يىلى: **«شىنجاڭدا تىنچلىق ۋە خەلقچىللىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى»** قۇرۇلۇشى بىلەن ئىنقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتى ئەزالىرى پۈتكۈل تەركىۋى بىلەن شۇ ئىتتىپاققا قوشۇلغان ئىدى.

ت. قاھارىي.

سۈرەتتە: شەرقىي تۈركىستان ئىنقىلابچىل ياشلار تەشكىلاتىنىڭ ئەزالىق بېلىتى.

مۇۋاپىقىيەتلىك بولدى

ھازىرقى زور ئۆزگىرىشلەر بولۇپ تۇرىۋاتقان ھاياتىمىزنى تېلېۋىدېنىيە، گېزىت-ژۇرناللارسىز پەرەز قىلىش مۇمكىن ئەمەس. ئەندى خەلقىمىز ھاياتىدا ئۆز ئانا تىلىدا نەشر قىلىنىۋاتقان جۇمھۇرىيەتلىك «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە ئۇنىڭ قوشۇمچىسى «يېڭى ھايات» گېزىتلىرى چوڭ رول ئوينايدىغانلىقى ھېچ كىمگە سىر ئەمەس. لېكىن جەمئىيىتىمىزدە يۈز بېرىۋاتقان ئىختىسادىي قىيىنچىلىقلار گېزىتلىرىمىزغىمۇ ئۆز تەسىرىنى يەتكۈزمەي قويمىدى. ئەينە شۇنداق سەۋەپلەرگە باغلىق «ئۇيغۇر ئاۋازى» ئىلگىرى ھەپتىسىگە 5 قېتىم چىقىپ كەلگەن بولسا، پەيدىن-پەي ئازىيىپ، ھازىر ھەپتىسىگە ئاران بىر قېتىم، «يېڭى ھايات» ھەپتىسىگە بىر قېتىم 12 بەت بولۇپ چىققان بولسا، ھازىر 8 بەت بولۇپ نەشر قىلىنىۋاتىدۇ. مۇنداق ئەھۋال يالغۇز بىزدىلا ئەمەس، بەلكى باشقا گېزىتلاردىمۇ خۇددى شۇنداق.

لېكىن خەلقىمىز بىزنىڭ ئەھۋالىمىزنى توغرا چۈشىنىپ، دائىم بىزگە ھېسداش بولۇپ، ئىختىسادىي جەھەتتىنمۇ يار-يۆلەك بولۇپ كەلدى. مۇشتىرى توپلاش ئىشىنىمۇ ئۈنۈملۈك ئۆتكۈزۈش مۇمكىن بولدى. ئۇيغۇرلار توپلىشىپ ياشايدىغان ھەر بىر يېزا، مەھەللە، مىكرورايونلاردىكى جامائەت يىگىت باشلىرى، گېزىتلىرىمىز جانكۆيەرلىرى ھەر يىلى مۇشتىرى توپلاش ئىشىدا پائالىيەت كۆرسىتىپ، ھەر بىر ئائىلىنىڭ گېزىتسىز قالماسلىقى ئۈچۈن بارلىق كۈچ قۇۋۋىتىنى سەرپ قىلماقتا.

بۇ چوڭ سىياسىي ئەھمىيەتلىك ئىشنى ئۈنۈملۈك ئېلىپ بېرىشتا ئالمۇتا شەھىرى درۇژبا مەھەللىسىدىكى، **يىگىت بېشى ئابدۇۋەلى ئاخۇنوۋ ۋە گېزىتلىرىمىز ئاكتىۋىستلىرى مەھەممەتجان ھاجىم قادىروۋ، پەرىدەم پەتتاروۋا، مەسىمجان مەمىروۋ، غوجاخمەت كالاشېۋ، يۈسۈپجان دوگانوۋ، ئۆمەرجان ئەمەتباقىيېۋ، شەمشىدىن روزىيېۋ، تۇرسۇن ئىبراھىموۋلار** ئۆزلىرىنىڭ بىر كىشىلىك ھەسسىلىرىنى قوشۇپ، مۇشتىرىلار سانىنى خېلە كۆپەيتتى. ژۇقۇرىدا ئىسمى ئاتالغان گېزىتلىرىمىز جانكۆيەرلىرىنىڭ خەلقىمىز ئۈچۈن قىلغان خالىس خىزمىتىگە تەشەككۈر ئېيتىش بىلەن، ئۇلارغا ساغلام سالامەتلىك ۋە ئىشلىرىدا ئۇتۇق تىلەيمىز.

ي. سابىتىي،
مەخسۇس مۇخبىرىمىز.

قىسقا خەۋەرلەر

ۋاكالەتخانا ۋە ئەلچىخانا ئېچىلدى

قازاقىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ خەلقئارا ئالاقىلىرىنى مۇستەھكەملەش ۋە تەرەققىي ئەتكۈزۈش، جېنېۋادا بمت ھوزۇرىدىكى ۋە باشقا تەشكىلاتلاردىكى قازاقىستان ۋەكىللىرى ئىشىنىڭ نەتىجىدارلىقىنى ئاشۇرۇش مەخسىتىدە پرېزىدېنت ن. نازاربايېۋنىڭ پەرمانى بىلەن جېنېۋادىكى بىرلەشكەن مىللەتلەر تەشكىلاتى بولۇمى ۋە باشقا خەلقئارا تەشكىلاتلار ھوزۇرىدىكى قازاقىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ دائىمىي ۋاكالەتخانىسى ئېچىلدى.

پرېزىدېنتنىڭ پەرمانى بىلەن، قازاقىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ شۋېيتسارىيە، كونفېدېراتسىيەسى بىلەن دىپلوماتىك مۇناسىۋەتلەرنىڭ ئورنىتىلىشىغا باغلىق بېرن شەھىرىدە قازاقىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئەلچىخانىسى ئېچىلدى.

ئىسلاھات قىلىنىدۇ

ئەمگەك كوللېكتىۋلىرىنىڭ مۈلۈكچىلىكىگە بېرىۋېتىلگەن دەسلەپكى باسقۇچتا خۇسۇسىيلاشتۇرۇلغان كوپلىگەن كارخانىلار ھازىر ئۆزلىرىنى ئاقلالماي قالدى. ئىشلەپچىقىرىشنىڭ تۆۋەنلەپ كېتىشىنى توختىتىش ۋە ئۇنى تېخىمۇ تەرەققىي ئەتكۈزۈش ئۈچۈن ئۇلارنى ئىسلاھات قىلىش زۆرۈر. مەزكۇر مۇئاممىغا ۋىلايەتلەر ۋە ئالمۇتا شەھىرى ھاكىملىرىنىڭ، جۇمھۇرىيەت مىنىسترلىكلىرى بىلەن ئىدارىلىرى ۋەكىللىرىنىڭ ئىشتىراك قىلىشى بىلەن ھۆكۈمەتنىڭ كېڭەيتىلگەن يىغىنى بېغىشلاندى. يىغىندا مەخسۇس بۇنىڭ ئۈچۈن 7 مىللىارد تەڭگە نىزامنامە فوندىغا ئىگە ئەكسىگە كەلتۈرۈش بانكىسى قۇرۇلغانلىقى تەكىتلەندى.

مەقبەرە ئەكسىگە كەلتۈرۈلمەكتە

قازاقىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ مەدەنىيەت مىنىسترلىگىدە ئوتتۇرا ئەسىرنىڭ مەنىۋى مەدەنىيىتى ۋە مېمارچىلىقىنىڭ دۇنياغا مەشھۇر يادىكارلىقى — غوجا ئەخمەد يەسەۋى مەقبەرىسىنى ئەكسىگە كەلتۈرۈش بويىچە مېتودىكىلىق كېڭەشنىڭ مەجلىسى بولۇپ ئۆتتى. مەلۇمكى، 1993-يىلدىن باشلاپ، ھۆكۈمەتلەر ئارا كېلىشىملەرگە مۇۋاپىق، تۈركىستاندىكى ئاساسىي ئىشلارنى تۈركىيەنىڭ ئاتاقلىق «ۋاقىف ئىنشائەت» دۆلەت شىركىتى ھەقسىز ئېلىپ بارماقتا.

تاموژنىدا تازىلاش ئېلىپ بېرىلدى

پرېزىدېنتنىڭ تاپشۇرىقىغا بىنائەن قازاقىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ تاموژنا كومىتېتى بارلىق جايلاردا، شۇ جۈملىدىن «ئاستانا» (ئالمۇتا ئايرىپورتى) ۋە «قورغاس» ئوخشاش چوڭ تاموژنىلاردا ئېگىلەپ تۇرغان لاۋازىمىغا لايىقلىقىنى ئېنىقلاش مەخسىتىدە خادىملارنى ئاتتېستاتسىيەدىن ئۆتكەزدى. 233 ئادەم ئېگىلەپ تۇرغان لاۋازىمىغا ماس كەلمىگەنلىكىدىن تاموژنا ئورگانلىرىدىن ئىشتىن چىقىرىلدى، شۇ جۈملىدىن «ئاستانا» تاموژنىسىدىن 21 ئادەم (8،7 پروتسېنت) ۋە «قورغاس» تاموژنىسىدىن 42 ئادەم (26 پروتسېنت) ئىشتىن چىقىرىلدى. 119 ئادەم خىزمەت لاۋازىمىدىن تۆۋەنلىتىلدى، بىر يىلدىن كېيىن تاموژنا ئورگانلىرىنىڭ 633 خادىمى ياڭلىۋاشتىن ئاتتېستاتسىيەدىن، ئوتۇشى كېرەك. بۇ ئىشلەۋاتقانلارنىڭ ئۇمۇمىي سانىنىڭ 12،9 پروتسېنتىنى تەشكىل قىلىدۇ، شۇ جۈملىدىن «ئاستانا» تاموژنىسىدىن 67 ئادەم (27،8 پروتسېنت) ۋە «قورغاس» تاموژنىسىدىن 45 ئادەم (26 پروتسېنت) ئاتتېستاتسىيەدىن ئوتىدۇ. مەلۇم بولۇشىغا قارىغاندا، يېقىندا قازاقىستان جۇمھۇرىيىتى تاموژنا كومىتېتى خادىملىرىنىڭ بىرى قولغا ئېلىنغان.

مۇداپىيە مىنىسترلىگىدىكى مەتبۇئات كونفېرېنسىيەسى

قازاقىستان جۇمھۇرىيىتى مۇداپىيە مىنىسترلىگىدە مەتبۇئات كونفېرېنسىيەسى بولۇپ ئۆتتى، ئۇنىڭدا مىنىسترلىك رەھبەرلىگى ھەربىي خىزمەتچىلەرنى ۋە ئۇلارنىڭ ئائىلە ئەزالىرىنى ئىجتىمائىي جەھەتتىن ھىمايە قىلىش ھەم ئۇلارنىڭ ستاتۇسى توغرىلىق ۋە قازاقىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ مۇداپىيەسى ھەم قوراللىق كۈچلىرى ھەققىدە، شۇنداقلا ئۇمۇمىي ھەربىي خىزمەت مەجبۇرىيىتى توغرىلىق قانۇنلارغا ئۆزگىرىشلەرنى ۋە قوشۇمچىلارنى كىرگۈزۈش توغرىلىق پرېزىدېنتنىڭ پەرمانلىرىنى ئىزاھلاپ بەردى. ھەربىيلەر خىزمەت مۇددىتىنىڭ ئىككى يىلغىچە ئۇزارتىلىشىنى ساپ ئىختىسادىي نۇقتەئىي نەزەردىن چۈشەندۈردى. بىر يېرىم يىل ئىچىدە باللارنى ھەربىي كەسىپكە ئۆگىتىپ ئۈلگىرىش مۇمكىن ئەمەس. مۇداپىيە مىنىسترلىگى بۇنىڭدىن 2،5 مىللىارد تەڭگە ئىختىسات قىلىشنى نىيەت قىلماقتا. ئالىي ئوقۇش ئورۇنلىرى ھوزۇرىدىكى ھەربىي كافېدرىلارنى پۈتەرگەن ئوفىتسېرلار ئۈچۈن خىزمەت مۇددىتى 3 يىلغىچە ئۇزارتىلىدۇ. بۇنىڭدا 690 مىللىيون تەڭگە ئىختىسات قىلىنىدۇ. سولداتلارنىڭ ھاياتى ئۈچۈن تولىنىدىغان پۇل 500 مىنىمال مائاشقىچە كۆپەيتىلگەن (ئىلگىرى 120 ئىدى).

پارىخور رېۋىزورلار قولغا ئېلىندى

مىللىي بىخەتەرلىك كومىتېتى ۋىلايەتلىك باشقارمىسىنىڭ ئوپېراتىۋ خادىملىرى بىر نەچچە ئاي مابەينىدە غەربىي قازاقىستان تومۇر يولى قىزىل ئوردا ئۇچاستكىسىدا ھەرىكەت قىلغان تاماگەرلەر بىلەن پارىخورلارنىڭ جىنايى توپىنى كۆزىتىپ يۈردى. پويىزدلاردا، بولۇپمۇ قازاقىستان پويىزدلىرىدا، پروۋودنىكلارنىڭ ئاراقكەشلىگى بىلەن ھۆررەكلىگى ئادەتتىكى نەرسە ئىدى، ئۇلار بېلەتسىز يولۇچىلارنى شۇنچىلىك كۆپ ئالاتتىكى، ئادەملەر ۋاگونلارنىڭ ئارىلىقلىرىدا ئولتىراتتى ۋە ئۇخلاتتى. چېكىستلار ئوزبېكىستاندىن ساكساۋۇل ستانسىيەسىگىچە بولغان تومۇر يول ئۇچاستكىسىدا خىزمەت قىلىدىغان بەش رېۋىزورنى قاماققا ئالدى. ئۇلارنى ئاختۇرغاندا چەت ئەل ۋالىيۇتىسى، باشقا باھالىق بۇيۇملار تېپىلدى. تەرگەۋ رېۋىزورلار تەرىپىدىن تاماگەرلىك ۋە پارىخورلۇقنىڭ سىستېمىسى قۇرۇلغانلىقى ۋە كۆپ يىل «ئۈنۈملۈك» ئىشلىگەنلىگىنى ئېنىقلىدى. ئۇلار ھەر بىر پويىزدىن 15 مىڭ تەڭگىدىن 40 مىڭ تەڭگىگىچە پارە ئېلىپ تۇرغان. فىرمىلىق پويىزدلارنىڭ برىگادىرلىرى رېۋىزورلارغا 40 مىڭ تەڭگىدىن پارە بېرىپ كەلگەن. تەرگەۋ داۋام قىلماقتا.

ئىلھامبەخش ئەمگەك مېۋىسى

فىلولوگىيە پەنلىرىنىڭ دوكتورى تۇغلۇقجان تالىپوۋ 70 ياشتا

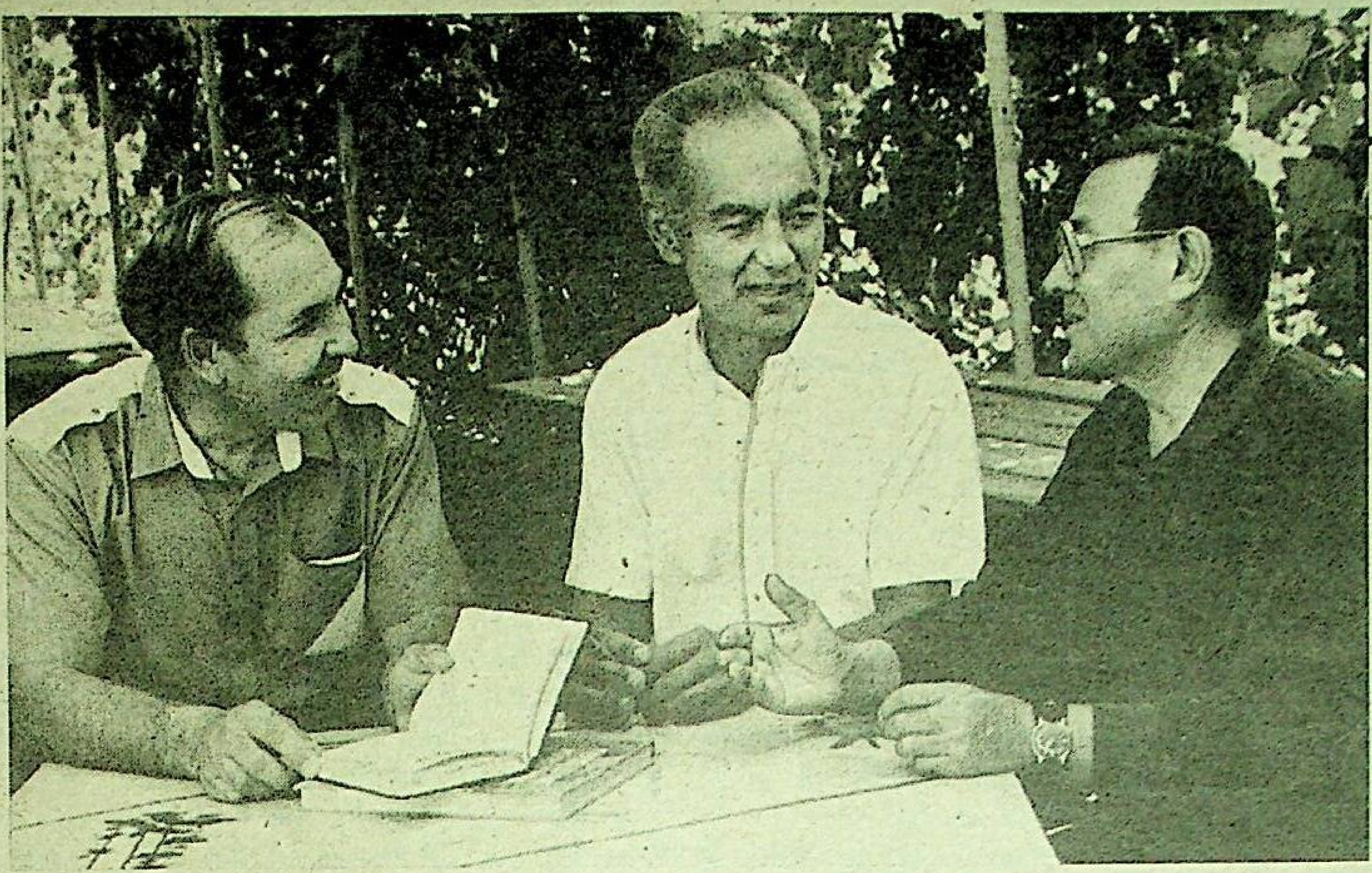

سۈرەتتە: (ئوڭدىن سولغا) پەن دوكتورلىرى تۇغلۇقجان تالىپوۋ، مەھەممەتجان ئابدۇللايېۋ ۋە پەن نامزىتى جۇمارت قارابايېۋلار سوھبەت ئۈستىدە. ر. يۈسۈپوۋ چۈشەرگەن سۈرەت.

ۋاقىت ئىمە دېگەن تالدىرلىقتۇ! دېسىڭىزچۇ، ماڭا كورنەكلىك ئالىم، يۇرتداشىم تۇغلۇقجان تالىپوۋمۇ 70 نىڭ داۋىنىغا كوتىرىلىپتۇ. ئۇنىڭ پەن دوكتورى ئىلمىي دەرىجىسىنى ئېلىش ئۈچۈن مۇۋاپىقىيەتلىك دىسسېرتاتسىيە ياقلاپ، قومى-قېرىنداش، دوستۇ-بۇرادەرلىرىنى چەكسىز خۇرسەن قىلغانلىقى تېخى يېقىندىلا يۈز بەرگەن ۋەقەدەك بىلىنىدۇ. لېكىن شۇنىڭدىن بۇيانمۇ پۈتۈن سۈرۈك ئون يىل ئوتۇپتۇ.

تۇغلۇقجان مېنىڭ بىر مەلىدە ئوغۇلۇپ ئوسكەن يۇرتداشىم بولۇشىدىن تاشقىرى جان كويەر قېرىنداش، جاماتەتچىمىزدۇر. ئەينە شۇڭلاشقىمۇ ئۇ تەۋەللۇدىنىڭ 70 يىللىقىنى نىشانلىنىۋاتقان بۇ كۈنلەردە مەن ئۇنىڭ خۇشاللىقىغا تەڭ ئورتاق بولۇپلا قالماي جاپا-مەشەققەتتە ئوتكەن بالىلىق، ئوسمۇرلۈك ۋە ياشلىق چاغلىرىمىزنى خاتىرىمدىن ئوتكۈزۈپ، ھاياجانلىق ھېس-تۇيغۇلارنى بېشىمدىن كەچۈرمەكتىمەن.

تەغدىر تەقەززاسى ئۇيغۇرلى بىز بالىلىقىمىزنى، ياشلىقىمىزنىمۇ ھوزۇر-ھالاۋەتتىن كورمىدۇق، ئوتتۇز مەشرەپلىرى، توي-توكۈن ۋە ئويۇن-تاماشىلاردىن بەھرىمان بولماي ئوستۇق. ئون ئۈچ يېشىمىزدىن باشلاپلا ھەم مەكتەپتە ئوقۇپ، ھەم كولخوز ئېتىزلىرىدا ۋە پېچەنلىكلەردە ئىشلىدۇق. سەككىزىنچى سىنىپنى تاماملىشىمىز بىلەنلا مەكتەپ بالىلىرىدىن پۇل ئېلىش جارىي قىلىنىپ، ئوقۇشنى تاشلاشقا مەجبۇر بولدۇق. بۇ جەھەتتىن تۇغلۇقجان تالىپوۋمۇ ئىستىسنا ئەمەس.

بۇ بىزنىڭ مەكتەپ بىلەن بىرەتولا خوشلاشقىنىمىزدۇر، دەپ پەرەز قىلىۋىدۇق. بەختىمىزگە يارىشا تەغدىرىمىز باشقىچە بولدى. بىزنىڭ ئەۋلاتقا تەئەللۇق يىگىتلەردىن ۋە قىزلاردىن يېزا ئېگىلىگى مۇتەخەسسىسلىرى، رەھبىرىي كادىرلار، پېداگوگلار، ژۇرنالىستلار ۋە باشقا زىيالىلار يېتىشىپ چىقتى. ئەندى تۇغلۇقجان تالىپوۋ بولسا، ژۇقۇرىدا تەكىتلەنگەندەك، چوڭ ئالىم بولۇپ يېتىلدى.

خەلقىمىز 30-يىللارنىڭ بېشىدا يۈز بەرگەن شەپقەتسىز ئاچارچىلىقنىڭ دەردىنى تارتىپ، ئەندىلا قوسىغى تويۇپ، ئەگىنى پۈتۈن بولغاندا ئېمىس-فاشىست باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇلۇق ۋەتەن ئۇرۇشى باشلاندى. ئۇ چاغدا، 1941-يىلى، بىزنىڭ ئەۋلاتقا تەئەللۇق بولغان ئوسمۇرلەر ئەندىلا 16 ياشقا تولغان ئېدى. ئۇمۇمىي يۈزلۈك سەپەرۋەرلىك قانۇنىغا بىنائەن بىز، ئوندىن ئوشۇق يىگىت 1943-يىلى قىزىل ئارمىيە سېپىگە چاقىرىلدۇق. ئۇلارنىڭ كوپچىلىگى بىۋاستە فرونتقا ئاتلاندۇرۇلدى. ئەندى بەزىلىرى بولسا ئېلىمىزنىڭ شەرقىي چېگارىسىغا ئەۋەتىلدى. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا تۇغلۇقجان تالىپوۋمۇ بار ئېدى.

چۈنكى ئۇ چاغدا ئېلىمىزنىڭ شەرقىي چېگارىسىنى ياپون مىلىتارىستلىرىدىن قوغداش ئاھايىتى مۇھىم ستراتېگىيەلىك ئەھمىيەتكە ئېگە ۋەزىپە ئېدى. ھەربىي قىسىمدا رادىستلارنى تەييارلايدىغان قىسقا مۇددەتلىك كۇرسنى تاماملاپ، دوئېلېگرافىست مۇتەخەسسىسلىگىنى ئېگىلىگەن تۇغلۇقجان تالىپوۋ ياپون جاھانگىرلىرىنىڭ كۋانتۇن ئارمىيەسىنى تار-مار قىلىش جەڭلىرىگە قاتناشتى. مەلۇمكى، سوۋېت ئارمىيەسىنىڭ ئۇ غالىبىيىتى ياپون مىلىتارىستىك كۈچلىرىنى قىسقا مۇددەت ئىچىدە تىز يۇكتۇرۇشتە ھەل قىلغۇچى رول ئوينىغان ئېدى. شىددەتلىك جەڭلەردە قورقۇمسىزلىق كورسەتكىنى ئۈچۈن ئۇ «جاسارەت ئۈچۈن»، «ياپون ئۈستىدىن غالىبىيەت قازانغانلىقى ئۈچۈن» مېداللىرى ۋە يۇبىلېيلىق مېداللار بىلەن مۇكاپاتلاندى، بىر نەچچە قېتىم كوماندانلىقنىڭ تەشەككۇرنامىسىنى ئېلىشقا سازاۋەر بولدى. ئەپسۇسكى، موشۇ شىر غورالدەك يىگىتلەرنىڭ تەڭدىن-تولىسىغا يۇرتقا قايتىپ كېلىش نېسىپ بولمىدى...

شۇنىمۇ تەكىتلەش كېرەككى، ئۇلۇق ۋەتەن ئۇرۇشى يىللىرى بىزنىڭ ئەۋلات ۋەكىللىرىدىن قىزلارمۇ فاشىست باسقۇنچىلىرىنى تار-مار قىلىش يولىدىكى كۈرەشتىن چەتتە قالمىدى. ئالمىخان ئاۋاكەلوۋا، زاھارەم مەمۇتوۋا قاتارلىق قىزلىرىمىز فابرىكا-زاۋود ئۇچىلىشىسىغا ئەۋەتىلىپ، ئۇرۇشتا خانىۋەيران بولغان ستالىنگراد شەھرىدىكى سانائەت ۋە قۇرۇلۇش كارخانىلىرىنى ۋە باشقا ئوبيېكتلارنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ئىشىغا قاتناشتى. قالغان قىزلىرىمىز ئېگىلىك ئىشلىرىدا كېچە-كۈندۈز ئىشلەپ، ئەمگەك جاسارىتىنى كورسەتتى.

تۇغلۇقجان ھەربىي خىزمىتىنى تاماملاپ، يۇرتقا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن كوپ كېچىكمەيلا كەتمەلدىكى چاپايېۋ م ت س غا بۇخگالتىر بولۇپ ئىشقا كىردى، ئۇنىڭغا قېرىنداشى بارات ئاكا تامامەن قارشى بولدى.

— سېنىڭ ئوقۇشنى داۋاملاشتۇرۇشۇڭ كېرەك ئىنىم، — دېدى ئۇ قەتئىي يوسۇندا. — بۇ ئىش ساڭا ئەسقاتمايدۇ. ھازىرغۇ بۇخگالتىر بولۇپ ئىشلەيدىكەنسەن، كېيىنرەك كادرلار يېتىشىپ چىققاندا نېمە قىلماقچىسەن؟ دادام رەھمىتى سېنىڭ ئالىي بىلىملىك ئادەم بولۇشىڭنى تولىمۇ ئارزۇ قىلاتتى. ئاپامنىڭمۇ ئارمىنى شۇ.

ئاكىسىنىڭ بۇ مەسلىھىتىدىن كېيىن تۇغلۇقجان ياركەنت شەھرىدىكى پېداگوگىكا ئۇچىلىشىسىغا ئوقۇشقا چۈشۈپ، ئۇنى ئەلا باھالار بىلەن تاماملىغاندىن كېيىن ئالمۇتىدىكى مۇئەللىملەرنى تەييارلايدىغان ئىككى يىللىق ئىنستىتۇتقا ئىمتىھانسىز قوبۇل قىلىنىدۇ. ئۇنى پۈتتۈرۈپ، يەنە باراتئاكىنىڭ مەسلىھىتى بىلەن ئاباي نامىدىكى قازاقىستان دولەت پېداگوگىكا ئىنستىتۇتىنىڭ ئۈچىنچى كۇرسىدىن باشلاپ ئوقۇشنى داۋاملاشتۇرىدۇ.

ستۇدېنتلىق ھاياتى جەريانىدا تۇغلۇقجان تالىپوۋ ئەدەبىيات مەسىلىلىرىگە قىزىقىدىغان ھەۋەسكارلار بىلەن يېقىندىن مۇناسىۋەت باغلاپ، ئۇلارنى تەشكىللەشتۇرۇشكە تۇرغۇن كۈچ چىقاردى. نەتىجىدە جۇمھۇرىيەت يازغۇچىلار ئىتتىپاقى يېنىدىكى ھازىرقى ئۇيغۇر سېكسىيەسىنىڭ ھۇلىنى قۇرغۇچىلارنىڭ بىرى بولدى. ھە، ھازىرقىدەك تەلپۈنۈپ تۇرغان يازغۇچىلار بىلەن شائىرلار يوقنىڭ ئورنىدا بولغان ئۇ چاغلاردا مەدەنىيىتىمىزنىڭ بۇ مۇھىم ساھاسىدا باشلامچى بولۇشنىڭ ئوزى نەقەدەر غېنىمەت ئېدى دېسىڭىزچۇ.

شۇنداق قىلىپ، 1953-يىلى تورت يىللىق ستۇدېنتلىق ھاياتمۇ ئارقىدا قالدى. ئىنستىتۇتنى قىزىل دىپلوم بىلەن تاماملىغان تۇغلۇقجان تالىپوۋ قازاقىستان س س ر پەنلەر ئاكادېمىيەسى ئۇيغۇر-تۇڭگان سېكتورىنىڭ ئاسپىرانتۇرىسىدا قالدۇرۇلدى. ئۇنىڭ ئىلمىي پائالىيىتى ئەينە شۇنىڭدىن باشلاندى. تۇغلۇقجان ئاسپىرانتۇرىدا ئوقۇش جەريانىدا ئاتاقلىق تىلشۇناس ئالىم، ئاكادېمىك، مەرھۇم ئىسمېت كېڭېسبايېۋنىڭ رەھبەرلىگىدە ئۇيغۇر تىلىنىڭ فونېتىكىسىنى ئۈگىنىش بويىچە ئىلمىي-تەتقىقات ئىشلىرىنى ئېلىپ باردى ۋە 1960-يىلىنىڭ دېكابر ئېيىدا «ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىنىڭ سوزۇق ئاۋۇشلار سىستېمىسى» دېگەن ماۋزۇدا فىلولوگىيە پەنلىرىنىڭ نامزىتى ئىلمىي دەرىجىسىنى ئېلىش ئۈچۈن مۇۋاپىقىيەتلىك دىسسېرتاتسىيە ياقلىدى.

دېمەك، تۇغلۇقجان تالىپوۋنىڭ ئىلمىي پائالىيىتىنىڭ باشلانغىنىدىن بۇيان 45 يىل ۋاقىت ئوتۇپتۇ. قېنى، بۇ يىللار مابايىنىدا ئۇ قانچىلىك ئىلمىي-تەتقىقات ئىشلىرىنى بەجا كەلتۈردېكىن؟ بۇ توغرىلىق سوزنى ئالىمنىڭ ئوز ئاغزىدىن ئاڭلايلى.

— بۇ يىللار، ئەلۋەتتە، جىددىي ئىلمىي ئەمگەك بىلەن مەشغۇل بولۇش، تىنىماي ئىزدىنىش يىللىرى بولدى. 1986-يىلى جۇمھۇرىيەت پەنلەر ئاكادېمىيەسىنىڭ ئۇيغۇرشۇناسلىق ئىنستىتۇتى (ھازىر بۇ ئىنستىتۇت مەشھۇر ئۇيغۇر ئالىمى، جۇمھۇرىيەت پەنلەر ئاكادېمىيەسىنىڭ مۇخبىر ئەزاسى بولغان مەرھۇم غوجەخمەت سەدۋاقاسوۋنىڭ نامى بىلەن ئاتىلىدۇ) ئېچىلىشى بىلەن ئۇيغۇر-تۇڭگان سېكتورىدىن موشۇ ئىنستىتۇتقا يوتكىلىپ، دەسلەپ تىلشۇناسلىق بولۇمىنىڭ باشلىقى، كېيىنچە يېتەكچى ئىلمىي خادىم بولۇپ ئىشلىدىم. ھازىر ئىنستىتۇتتا قىلىۋاتقان خىزمىتىمگە قوشۇمچە ئاباي نامىدىكى پېداگوگىكا ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ئۇيغۇر بولۇمىدە دەرس بېرىۋەتىمەن. بۇ جەريانىدا روسسىيەنىڭ موسكۋا، لېنىنگراد، نوۋوسىبىرسك، شۇنىڭدەك چەت ئەللەرنىڭ پراگا، ئانقارا، ئۈرۈمچى قاتارلىق شەھەرلىرىدە بولۇپ ئوتكەن ئىلمىي كونفېرېنسىيەلەردە دوكلادلار بىلەن سوزگە چىقتىم. مونوگرافىيەلىك ئەمگەكلىرىم، دەرسلىكلەر ۋە باشقا ئوقۇش قۇراللىرىنى قوشقاندا ھەممىسى بولۇپ چوڭ-كىچىك 17 كىتاۋىم يورۇق كوردى. شۇ جۈملىدىن، ئاكادېمىك ئابدۇۋەلى قايداروۋ ۋە پەنلەر ئاكادېمىيەسىنىڭ مۇخبىر ئەزاسى غوجاخمەت سەدۋاقاسوۋ بىلەن ئىلمىي ھەمكارلىقتا يازغان «ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلى» ناملىق كىتاۋىمىز شىنجاڭ نەشرىياتىدا ئۇيغۇر ۋە خىتاي تىللىرىدا نەشىر قىلىندى. تىل، ئەدەبىيات ۋە مەدەنىيەت مەسىلىلىرىگە دائىر 250تىن ئوشۇق ماقالە يازدىم.

تۇغلۇقجان تالىپوۋ ئوزىنىڭ كورنەكلىك ئالىم بولۇپ يېتىشىشىدە ئۇنىڭغا كورسەتكەن چوڭ ياردىمى، ئىلمىي رەھبىرى ئاكادېمىك ئى. كېڭېسبايېۋنىڭ، لېنىنگرادلىق ل. ر. زىيىدېر، م. ئى. ماتۇسېيېۋىچ ۋە ئا. م. شېرباك؛ موسكۋالىق ۋ. م. ۋاسلىيېۋ، ۋ. ئا. رىفورماتسكىي، ئە. نەجىپ، ئە. تېنىشېۋ قاتارلىق تونۇلغان ئالىملارنىڭ، شۇنىڭدەك گېرمانىيەلىك ئالىم پېتېرسىننىڭ ۋە شۋېتسىيەلىك گۇننار ياررىنگنىڭ ئىسىملىرىنى چوڭ ئىززەت-ئېھتىرام ۋە مىننەتدارلىق بىلەن تىلغا ئالىدۇ.

ئوز نوۋىتىدە تۇغلۇقجان تالىپوۋمۇ ئورغۇتلىغان ياشلارنىڭ ئىلىم-پەن دەرگاھىغا كېلىپ، قوشۇلۇشىغا غەمخورلۇق قىلغان ئالىم. ئۇ جۇمھۇرىيەت پەنلەر ئاكادېمىيەسى تىلشۇناسلىق ئىنستىتۇتى يېنىدىكى دوكتورلۇق ۋە نامزاتلىق دىسسېرتاتسىيەلەر ياقلاش بويىچە ئىختىساسلاشتۇرۇلغان كېڭەشنىڭ ئىلمىي كاتىۋى سۈپىتىدە ئەللىككە يېقىن پەن نامزاتلىرىنىڭ ۋە ئونغا يېقىن پەن دوكتورلىرىنىڭ يېتىشىپ چىقىشىغا سالماقلىق ئۆلۈش قوشتى. بۈگۈنكى پەن دوكتورلىرى ق. قۇسايىنوۋ، ئا. ژۇنۇسبېكوۋ، ب. ساغىندىقوۋ (ئالمۇتا شەھرىدىن)، س. ئابدۇللايېۋ، م. تروفىموۋ، ژ. سىدىقوۋ (قىرغىزستاندىن)؛ ھازىر ئاكادېمىك دەرىجىسىگە كوتىرىلگەن ئا. دوۋلېتوۋ (ئۆزبەكستاندىن) ۋە باشقىلار تۇغلۇقجان تالىپوۋنىڭ بىۋاستە ياردىمى بىلەن ئالىملار سېپىگە قوشۇلغان. ھازىر م. يۇنۇسوۋ، ل. ئايتباقىيېۋا قاتارلىق ياشلار ئۇنىڭ رەھبەرلىگىدە دىسسېرتاتسىيەلىك ئىشلىرى ئۈستىدە ئىشلەۋاتىدۇ.

تەۋەللۇدىنىڭ 70 يىللىقى ھارپىسىدا ھازىر ئوزى ئەمگەك قىلىۋاتقان دولەت ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ئىلمىي كېڭىشى تۇغلۇقجان تالىپوۋقا پروفېسسور ئۇنۋانىنى بېرىش توغرىلىق قارار قوبۇل قىلىندى. بۇمۇ ئۇنىڭ كوپ يىللىق ئىلھامبەخش ئىلمىي ئەمگىگىگە بېرىلگەن مۇناسىپ باھادۇر.

مەن قېرىندىشىم تۇغلۇقجان تالىپوۋنى بۈگۈنكى مۇبارەك تويى بىلەن سەمىمىي تەبرىكلەپ، ئۇنىڭغا تېخىمۇ چوڭ ئىجادىي ئۇتۇقلار تىلەيمەن.

سېيىتاخۇن مەشۇروۋ.

پان ياۋروپىزم ۋە

ئۇيغۇرلار ئانا ۋەتەن مۇستەقىللىقى ئۈچۈن ئۆزىنىڭ ئاساسىي ھوقۇقى-ئۆز تەغدىرىنى ئۆزى بەلگۈلەش ئۈچۈن كۈرەشنى جانلاندۇرۇشقا ئىنتىلمەكتە. بىيىلقى ژىلنىڭ 6-9- ئوكتەبر كۈنلىرى ئېستونىيەنىڭ تارتۇ شەھىرىدە ئۆتكۈزۈلگەن كونفېرېنسىيەلەر مەزكۇر ئىشنىڭ مەنتىقى بىر مۇئەممىسىدۇر. چۈنكى بىر-بىرىگە زىچ مۇناسىۋەتلىك بولغان بۇ ئىككى كونفېرېنسىيەنىڭ كۈن تەرتىۋىدىكى مەسىلىدە مۇستەقىل دولىتى يوق مىللەتلەرنىڭ تەغدىرى قويۇلدى. ئۇنىڭ بىرىنچىسى، خەلق ئارا پان ياۋروپا ھەرىكىتىنىڭ كونفېرېنسىيەسىدە «شەرقىي ياۋروپادىكى ئاز سانلىق مىللەتلەرنى رىۋاجلاندۇرۇشنىڭ مۇمكىن يوللىرى»، ئىككىنچىسى، ۋاكالەتسىز مىللەتلەر تەشكىلاتىنىڭ كونفېرېنسىيەسىدە: «ۋەت نىڭ رېگونالىلىق سىياسىتى» دىن ئىبارەت.

ۋەت نىڭ رېگونالىلىق مەركىزىي جايلاشقان قېدىمىي تارتۇدا 1932-ژىلدىن بۇيان ئۇنىۋېرسىتېت ياشلارغا قېدىمىي ئۇيغۇر يېزىقى ۋە تىلىنىڭ تەگتۈشى، رىقابەتچىسى- سانسكرىت بويىچە ۋە باشقىمۇ ساھالار بويىچە ژۇقۇرى بىلىم بەرمەكتە.

مەجلىسنى سانسكرىت ۋە تىبەت مەدەنىيىتى بويىچە مەشھۇر مۇتەخەسسىس، ۋەت نىڭ رېگونالىلىق مەركىزىنىڭ رەئىسى، شەرقىي تۈركستانغا ئىلمىي سەياھەت بىلەن بارغان لىننارت ئوتكۈزدى. بىز پروگراممىا ۋە باشقا ھوججەتلەرنى ئۆگىنىپ، تەييارلىق ئىشلىرىغا بەزى بىر تەكلىپلەرنى بەردۇق. ئەنجۇمانغا 24 ۋاكالەتسىز دولەت ۋە مىللەت ۋەكىللىرى، خەلق ئارا پان ياۋروپا ھەرىكىتىنىڭ رەھبەرلىرى، ۋەت نىڭ ۋەكىلى ئىشتىراك قىلدى.

كونفېرېنسىيەنى ئېستونىيە پان ياۋروپا ھەرىكىتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى ئاينۇا تىۋىر ئاچتى. ناتىق زامانىۋىي خەلق ئارا سىياسىي ئىجتىمائىي ۋەزىيەتكە توختىلىپ، يۇگوسلاۋىيە دە چېچەنىستان مەسىلىلىرىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن پان ياۋروپا ھەرىكىتىنىڭ قىلغان ئىشلىرىنى ئاتاپ ئۆتتى. كونفېرېنسىيە جەريانىدا ئوندىن ئوشۇق دوكلادلار ئوقۇلدى.

پان دېگەن سۆز، ئەسلىدە گرېك تىلىدىن ئېلىنغان بولۇپ، ئۇ مۇرەككەپ سۆزنىڭ بىرىنچى قىسمى ۋە ھەممىنى ئۆز ئىچىگە، دائىرىگە كىرگۈزۈش مەناسىنى بىلدۈرىدۇ. بىزنىڭ ئاتا-بوۋىلىرىمىزنى سابىق س س س ر ۋە ختاي جاھانگىرلىرى 20- ژىللاردىن تا 60-ژىللارغىچە «پانتۈركىست» دېگەن سۆز بىلەن ئەيىپلەپ رەھىمسىز ئېتىپ، چاپقانلىقىنى كۆپچىلىك ياخشى بىلىدۇ. تەرەققىيات پانتۈركىزم ئىدېيەسىنىڭ مۇھىم ۋە ئىلغارلىقىنى ئىسپاتلىدى. مەركىزىي ئاسىيا جۇمھۇرىيەتلىرى مۇستەقىللىككە ئېرىشكەندىن كېيىن، پانتۈركىزم ئىدېيەسى- سىياسىي دوكترىنا سۈپىتىدە، تارىخى كېلىپ چىقىشى بىر، تىلى بىر، ئومۇمىي مەدەنىيىتى ئوخشاش، كەلگۈسى تارىخى تەغدىرى بىر مىللەتلەر ئارىسىدا ياڭلىۋاشتىن جانلانماقتا. ئۇيغۇرلار كېيىنكى ئىككى يۈز ژىللىق پاجىەلىك تەغدىرىدىن قەتئىي نەزەر، پانتۈركىزم ئىدېيەسىگە ۋە ھەرىكىتىگە سالماقلىق ئۈلۈشىنى قوشقان. ئۇلۇق ئۇيغۇر پەرزەنتلىرى مۇھەممەت ئىمىن بۇغرا، مەسئۇت سابىرىي بايقۇزا، ئەيسا يۈسۈپ ئالىپتېكىن ۋە باشقىلار شۇلار جۈملىسىدىندۇر...

پان ياۋروپا ھەرىكىتىگە كەلسەك، ئۇ بىرىنچى دۇنيا ئۇرۇشىدىن كېيىن، 30- ژىللىرى كاسبۇرگلار ئائىلىسى تەرىپىدىن ياۋروپانىڭ باي دولەتلىرىگە تەۋسىيە قىلىنغان. باشتا پان ياۋروپا ئىدېيەسىنىڭ ھۇلى ياۋروپىدىكى تەرەققىي پەرۋەر دولەتلەرنى بىرلەشتۈرۈپ، خەلق ئارا مەيداندا پەيدا بولغان ئەكسىيەتچى تۈزۈملەرنىڭ فاشىزم ۋە سوتسىيالىزم ئىدېيەسىگە قارشى تۇرۇش، يېقىندىن ئۇۋج ئېلىۋاتقان ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش بولغان. شۇ دەۋردىكى گەۋدىلىك كاپىتالىستىك دولەتلەر ۋە س س س ر ئارىسىدىكى قارمۇ-قارشىلىقلار بۇ تەرەققىي پەرۋەر ئىدېيەنىڭ ئەمەلىي شەكىللىنىشىگە يول قويمىغان. نەتىجىدە ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشى باشلىنىپ، 70 مىليوندىن ئارتۇق ئادەم قۇربان بولدى.

«سوغ مۇناسىۋەتلەر ئۇرۇشى» ژىللىرى بۇ ھەرىكەت كەڭ قانات يېيىپ، سابىق س س س رنىڭ غەربىي جۇمھۇرىيەتلىرىدە كومپارتىيەنىڭ مىللىي سىياسىتىگە قارشى تۇرۇش ھەرىكىتىنى جانلاندۇرغان. پان ياۋروپا ھەرىكىتى ئىجات قىلغان كىتاپ، گېزىت ۋە ژۇرناللار س س س ردا ئۇرغۇلىغان مۇخلىسلارنىڭ پەيدا بولۇشىغا ئېلىپ كەلدى. ئاخىرىدا سابىق س س س رنىڭ بەربات بولۇشىدا تۈرتكىلىك رول ئوينىدى.

دۇنيا جامائەتچىلىكى ئېتىراپ قىلغان پان ياۋروپا ئىدېيەسىنىڭ ھۇلى ئۈچ پرىنسىپال قائىدىگە ئاساسلانغان. ئۇلار: «ئىنسان ھوقۇقلىرىنى ھورمەتلەش، قانۇن ئۈستۈنلىكى ۋە ئاز سانلىق مىللەتنىڭ ئۆز تەغدىرىنى ئۆزى ھەل قىلىش ھوقۇقى. بۇ پرىنسىپلارغا ئاساسلانغان ھەرىكەت تەبىيىي شارائىتنىڭ ئۆزگىرىشىگە قاراپ ئاسىيادىكى مۇستەقىل بولمىغان خەلقلەرنىڭ دېموكراتىيەگە ئاساسلىنىپ ژۈرگۈزۈۋاتقان مىللىي ئازاتلىق ھەرىكىتىنى قوللايدۇ. ئۇنىڭ شەكلى ھەر خىل. پان ياۋروپا ھەرىكىتىنىڭ رەھبەرلىرى روسسىيەنىڭ چېچەنىستاننى ھەربىي ئىشغال قىلىشىنى قەتئىي ئەيىپلىگەن ۋە روسسىيەنىڭ چېچەنىستاندىن قۇراللىق كۈچلىرىنى تېز ئېلىپ چىقىپ كېتىشىنى تەلەپ قىلماقتا.

ۋ. دۇگلاس ئۆزىنىڭ سۆزىدە ياۋروپىدىكى چوڭ دولەتلەر ۋە ياۋروپا ئىتتىپاقىنىڭ ۋاكالىتى يوق دولەتلەرنى، ئاز سانلىق مىللەتلەرنى ھىمايە قىلىش ئىدېيەسىنى ئىلگىرى سۈردى. بۈگۈنكى ياۋروپىدا 53 دولەت مەۋجۇت، ئۇنىڭ 15 شى ياۋروپا ئىتتىپاقىنىڭ ئەزاسى. ئەسلىدە ئۇلارنىڭ تاشقى سىياسىتىنى ياۋروپارلامېنت بەلگۈلەيدۇ.

م. ۋان ۋالت، كونفېرېنسىيە ئىشتىراكچىلىرىغا ئىستىبداتچىلار ئېزىۋاتقان خەلقلەرنىڭ ئۆز تەغدىرىنى ئۆزى بەلگۈلەش ھوقۇقى پرىنسىپى توغرىلىق تەپسىلى ئىزاھ بەردى.

- ۋەت نىڭ ئاساسىي ۋەزىپىسى،- دەپ كورسەتتى ئۇ،- مۇستەقىللىقى يوق مىللەتنىڭ ئۆز تەغدىرىنى ئۆزلىرى بەلگۈلەش ھوقۇقىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا ياردەم بېرىشتىن ئىبارەت...

بىز ئۆز ئىشىمىزنى ئىشتىراكچىلارغا مەخسۇس تەييارلاپ ئەكەلگەن ھوججەتلەرنى تارىتىشتىن باشلىدۇق. ئىتتىپاق بيۇروسى تەييارلىغان رۇسچە شەرقىي تۈركستان توغرىلىق مەلۇماتنامىنى بېيىل يانۋاردا گاناگىدا ۋەت نىڭ باش ئاسسامبلېيەسىدە مەخسۇس قوبۇل قىلىنغان ئانا ۋەتەن مۇئەممالىرى توغرىلىق تورت ماددىلىق قارارنى (ئىنگلىز ۋە رۇس تىللىرىدا) يۈزگە يېقىن كىشىگە بەردىم.

مايكلنىڭ تەكلىۋى بويىچە ۋاقىتتىن پايدىلىنىپ، كەلگەن كۈنى 1996-ژىلى ئىنگلىزچە گاناگادا نەشر قىلىنىدىغان كىتاپقا ئۇيغۇرلار ۋە شەرقىي تۈركستان مۇئەممالىرى توغرىلىق ماقالە تاپشۇردىم.

كونفېرېنسىيە جەريانىدا بىز سۆزگە چىقىپ، پان ياۋروپا ھەرىكىتىنىڭ دائىرىسىنى شەرىققە كېڭەيتىش، جۈملىدىن زامانىۋىي بىردىن-بىر ھاكىم مۇتلەق سوتسىيالىستىك تۈزۈم-ختاينى ئۆز ئىچىگە ئېلىش تەكلىۋىنى بەردۇق. بەت نىڭ 50 ژىللىق تويىغا توختىلىپ، بۇ ئابرويلۇق دۇنياۋىي تەشكىلاتنىڭ بۈگۈنمۇ ئۇلۇق دولەتلەر سىياسىتىنىڭ تەسىرىدىن چىقالمايۋاتقانلىقىغا ئەجەپلىنىدىغانلىقىمىزنى ئېيتتۇق. شۇنداقلا خخجنىڭ بۈگۈنگە قەدەر ب م ت نىڭ 1948-ژىلى قوبۇل قىلغان **«ئىنسان ھوقۇقىنىڭ ئومۇمىيۈزلۈك دېكلاراتسىيەسىگە»**، 1966-ژىلى قوبۇل قىلغان: **«سىياسىي ۋە گراژدانلىق ھوقۇقلار توغرىلىق» ۋە ئىختىسادىي، ئىجتىمائىي ۋە مەدەنىي ھوقۇقلار توغرىلىق خەلق ئارا فاكتلارغا»** رىئايە قىلمايدىغانلىقىنى ئىسپاتلاش ئۈچۈن شەرقىي تۈركستان مۇئەممالىسىنى تەپسىلىي فاكت قىلىپ كورسەتتۇق. بېيجىڭنىڭ 1949- ژىلدىن بۇيانقى شەرقىي تۈركستاندىكى گېنوسىت سىياسىتىنى پاش قىلىدىغان فاكتلار؛ ئىچكىرىدىن ختاي يۆتكەش، جىنايەتچىلەرنى موشۇ زېمىنغا سۈرگۈن قىلىش، تۇغۇتنى چەكلەش، ۋەتەنپەرۋەر، زىيالىي ياشلارنى تەقىپلەش، مەجبۇرىي تىل ئاسسىمىلاتسىيە سىياسىتى، ئومۇمىي مىللىي كامسىتىش سىياسىتى، لوبنۇر ئاتوم سىناق مەيدانى، يەر ئۈستى ۋە يەر ئاستى بايلىقلارنى تالان-تاراج قىلىش سىياسىتى توغرىلىق بايان قىلدۇق. يەنە بىز كۆپلىگەن فاكتلارنى كەلتۈرۈپ، 1949-ژىلى 10- ئوكتەبردە ختاي ئارمىيەسى شەرقىي تۈركستانغا سىياسىي قۇۋلۇق بىلەن بېسىپ كىرىشكە باشلىغاندا، ئۆلكىدە خەنسۇلار نوپۇسى 300 مىڭدىن كام بولۇپ، ئاھالىنىڭ 3،1 پروتسېنتىنى تەشكىللەتتى، ئۇيغۇرلار بولسا 94 پروتسېنت ئىدى. 1995- ژىلى خەنسۇلار شۇ ئاھالىسىنىڭ 50 پروتسېنتىنى ئىگەللىدى. كوممۇنىستىك ختاي رەھبەرلىرىنىڭ تۈپ ئاساسىي دېموگرافىيەلىك سىياسىتىنىڭ ماھىيىتى؛ 5-6 مىڭ ژىلدىن بۇيان يەر ئىگىسى بولۇپ كېلىۋاتقان ئۇيغۇرلارنى، ئۆز زېمىنىدە پەيدىن-پەي سۇسلاشتۇرۇپ، كەلگۈسى تارىخىي بىر ۋاقت ئىچىدە مەجبۇرىي ئاسسىمىلاتسىيە قىلىپ يوق قىلىشتىن ئىبارەتتۇر. شۇڭا ئۇلار كومپلېكسلىق دېموگرافىيە سىياسىتىنى ئەمەلگە ئاشۇرماقتا. **ئۇنىڭ بىرىنچى يونىلىشى؛** شەرىققە جايلاشقان ئۆلكىلەردىن شەرقىي تۈركستانغا خەنسۇلارنى تۈركۈملەپ ئاممىۋىي كوچۈرۈپ چىقىش، بەزى بىر مەلۇماتلارغا قارىغاندا، بېيجىڭ رەھبەرلىرى يېقىنقى ئون-ئون بەش ژىللار داۋامىدا ئۇيغۇرلارنىڭ يېرىگە يۈز مىللىونغا يېقىن ئادەمنى ئەكىلىشنى پىلانلىغان.

ئىككىنچى يونىلىشى؛- 1988- ژىلدىن بۇيان ئانا ۋەتىنىمىزدە جىددىي ئەمەلگە ئاشۇرۇۋاتقان ئاتالمىش «پىلانلىق تۇغۇت سىياسىتى»، ئەسلى ئەمەلىيەتتە تۇغۇتنى چەكلەپ، ئۇيغۇرلارنىڭ نوپۇسىنى ئازايتىش سىياستى،- بۇ سىياسەتنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش جەريانىدا مەركەزنىڭ يەرلىك ئەمەلدارلىرى يۈز مىڭلىغان ئاياللارنى ئونورت ياكى ئوپېراتسىيە قىلىپ، تۇغۇلمىغان بىگۇنا بوۋاقلارنى ئۆلتۈرۈشكە مەجبۇرلىدى. پىلاندىن تاشقىرى تۇغۇلغان بالىلارنى ئۇكول سېلىپ، ئۆلتۈرۈلگەن ۋاقەلەر خوتەن، قۇمۇل، ئۈرۈمچى، ئاقسۇ شەھەرلىرىدە پاش قىلىنىپ، چەت ئەللەردە خەۋەر قىلىندى. شۇنداقلا خەتسۇ قىزلارمۇ مەجبۇرىي ئاختا قىلىنىپ، كەلگۈسىدە بالا تۇغۇش قابىلىيىتىدىن مەھرۇم قىلىندى.

ئۈچىنچى يونىلىشى- كېيىنرەك تۇرمۇش قۇرۇش، ئىككىنچى قېتىملىق تۇرمۇش قۇرۇشنى چەكلەش سىياستى. دۇنيادىكى بارلىق دولەتلەردە ئۇلارنىڭ ئاساسىي قانۇنى بويىچە 17-19 ياشلارغا توشقان ژىگىت-قىزغا بالاغەتكە يەتتى دەپ، ھېساپلاپ تۇرمۇش قۇرۇشقا رۇخسەت قىلىنغان. ختايدا بولسا ئەرلەرگە 25 ياشتا، قىزلارغا 23 ياشتا رۇخسەت قىلىنىدۇ. بۇنىڭ بىلەن بېيجىن رەھبەرلىرى ئۇيغۇرلارنىڭ ئۇپوسنىڭ ئوسۇش سۈرئىتىنى 5-8 ژىلغىچە ئۆۋەنلىتەلەيدۇ. بۇ ئۇياتسىزلارچە ھەرىكەت، زامانىۋىي گېنوتسىتتۇر.

ئەنجۇمان ئىشتىراكچىلىرىغا ئانا ۋەتىنىمىزدە ئىنسان ھوقۇقلىرىنىڭ دەپسەندە قىلىنىشى مۇئەممالىرى بويىچە ئۇلارغا، بېيىل ئۈرۈمچى، خوتەن، كۇچار ۋە غۇلجا شەھەرلىرىدە بولغان ۋاقەلەر توغرىلىق سۆزلەپ بەردىم...

شۇنى ئىزھار قىلىش لازىمكى، نامايىش، ياكى باشقا شەكىلدە قارشىلىق، نارازىلىق بىلدۈرۈش جەريانىدا ئىشتىراكچىلار ئوچۇق ئېنىق سىياسىي تەلەپلەرنى قويماقتا. جۈملىدىن، ئومۇمىي دېموكراتىك تەلەپلەرنى ش ئۇ ئاردا دېموكراتىيەنى بەرپا قىلىش، ئىنسان ھوقۇقلىرىنى تەمىنلەش، دېموكراتىك سايلام ئۆتكۈزۈش ۋە مىللەتنىڭ ئۆز تەغدىرىنى ئۆزى ھەل قىلىش ھوقۇقىنى ھورمەتلەش ۋە باشقىلار. بۇ جەريان ئانا ۋەتەندىكى مىللىي-ئازاتلىق ھەرىكەتنىڭ يېڭى، يۈكسەك پەللىگە كوتىرىلىۋاتقانلىقىنى ئىسپاتلىماقتا، ۋەتەنپەرۋەرلەرگە ئىلھام بولماقتا. باسقۇنچىلارنى تەشۋىشكە سالماقتا.

ختايدا ئەركىن، مۇستەقىل ئاممىۋىي ئەخبارات ۋاستىلىرى يوق. پۈتكۈل ئەخباراتنى مەركەز ئۆز قولىدا تۇتىدۇ. مەركەز شەرقىي تۈركستاندا، تىبەتتە بولۇۋاتقان ۋاقەلەرنىڭ تۈپ-ئاساسى مەناسىنىڭ سەۋەۋىنى ھېچ قاچان ئېلان قىلمايدۇ. پەقەت ئۆزىنىڭ ئىستىلاچى نوقتەئىي نەزىرىدىن ئىزاھ بېرىدۇ. شۇڭا دېموكراتىك دولەتلەر ھەقىقەتتىن بىخەۋەر، ئەكسىنچە بېجىنلىقلارنىڭ شەرقىي تۈركستانلىقلارغا، تىبەتلىكلەرگە ۋە باشقىلارغا نىسبەتەن ھېچ بىر مۇناسىۋىتى يوق، ئويدۇرما، سېپاراتىست (بۆلگۈنچى)، تېررورىست دېگەنلىرى كۆپرەك تەكرارلانماقتا. بەزى بىر دولەت رەھبەرلىرى بۇ مەسىلىدە بېجىننىڭ ئالدام خالتىسىغا چۈشۈپ، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ مىللىي-ئازاتلىق ھەرىكىتىگە زىيان يەتكۈزىدىغان كېلىشىملەرگە، ختاي بىلەن شېرىك بولۇپ قول قويماقتا. بېجىننىڭ ئويدۇرمىسىغا قەتئىي رەددىيە بېرىپ، رەت قىلىشىمىز لازىم. چۈنكى مۇستەملىكىگە چۈشۈپ قالغان ئۇيغۇرلار ئۆزىگە تارىختىن تەئەللۇق يېرى ئۈچۈن، ئۆزىنىڭ تەغدىرىنى ئۆزى بەلگۈلەش ئۈچۈن، مۇستەملىكچىلەرگە قارشى كۈرەش قىلسا، ئۇيغۇر خەلقى ياكى ئۇنىڭ ۋەكىللىرى ھېچ قانداق سېپاراتىست ياكى تېررورىست بولمايدۇ، ئەكسىنچە ئۆزىنىڭ تولۇق مەناسىدا **ۋەتەنپەرۋەرلەر** بولىدۇ. بۇ دۇنيادا ھەربىر ئىنسانغا ئۆز خەلقىنىڭ مۇستەقىللىقى ئۈچۈن كۈرۈشىش- ئەڭ بۈيۈك ۋە مۇقەددەس ۋەزىپە بولسا كېرەك:

شۇڭا بىر شائىر ئۆز شېرىدا:

ھايات مەن ئۈچۈن ھەممىدىن قىممەت،
ھاياتتىنمۇ قىممەت مۇھەببەت.
ۋە لېكىن كېچىمەن ھەر ئىككىلىسىدىن،
ئازاتلىق، ئەركىنلىك ئۈچۈن مەن پەقەت.

دەپ بېكار ئېيتمىغان ئىكەن.

ۋاكالەتسىز مىللەتلەر تەشكىلاتىنىڭ رېگونالىلىق كونفېرېنسىيەسىنىڭ كۈن تەرتىۋىمۇ كەڭ دائىرىدە بولدى. ئۇنىڭدا ۋەت باش كاتىۋىنىڭ ھېساۋات خەۋىرى ۋە ھەر بىر ئەزا ۋەكىللىرىنىڭ خەۋىرى مۇزاكىرە قىلىندى. م. ۋان ۋالت ئۆتكەن سەككىز ئاي داۋامىدا كاتىۋاتنىڭ ژۈرگۈزگەن ئىشى توغرىلىق قىسقىچە ئېيتىپ بەردى. ۋەت كاتىۋاتى، ئۇنىڭ ئالىي ئورگانى باش ئاسسامبلېيە قوبۇل قىلغان قارارلارنى ئېگىشلىك دولەت رەھبەرلىرىگە، تەشكىلاتلارغا يەتكۈز-

شەرقىي تۈركىستان

گەن. شۇ جۈملىدىن، باش كاتىپ تورت ماددىلىق شەرقىي تۈركىستان بويىچە قارارنى خخج نىڭ رەھبەرلىرىگە، ھازىرقى كۈندە قان توكۈلۈۋاتقان ياكى سىياسىي ۋەزىيەت ناھايىتى جىددىيلىشىۋاتقان چېچەنىستان، قۇردىستان، بوسنىيە ۋە ئابخازىيەگە رەسمىي ھەيئەتلەرنى ئەۋەتتى، ئۇ يەرلەردىكى ئەھۋالنى ئىگەللەپ ئۇزىنىڭ تەلەپ-تەكلىپلىرىنى ب د ت غا ۋە مۇناسىۋەتلىك دۆلەتلەرگە يوللىدى.

بىيىل بېجىندا ئۆتكەن دۇنياۋى ئاياللار قۇرۇلتېيىغا ئىككى ئايالنى ئەۋەتىپ، قۇرۇلتاي جەريانىدا خىتاينىڭ ئىچكى ئىستىلاچى سىياسىتىنى پاش قىلىش ئۈچۈن ھەرىكەت قىلغان.

ھازىر ۋمت دا 45 ئەزا ۋە بەش پەخرىي ئەزا بار. ئەندى ئوتتۇزدىن ئوشۇق دۆلەت ۋە مىللەتلەر ئەزا بولۇش ئۈچۈن رەسمىي تەلەپلەرنى تاپشۇرغان ئىكەن، شۇلارنىڭ ئىچىدە، سابىق س س س ر تېررىتورىيەسىدىكى تاغلىق قاراباغ، تۇۋا ۋە بۇريات جۇمھۇرىيەتلىرى بار. ئاتىق تەشكىلاتىنىڭ كادىر، مالىيە ۋە ئاممىۋى-ئەخبارات ۋاسىتىلىرىگە مۇ دىققەت بولدى،

مۇزاكىرىلەر داۋامىدا سوزگە چىقىشلار بولۇپ، ھەر قايسى ئۆزلىرىنىڭ دەرت-مۇڭلىرىنى ئېيتتى. مەن نۆۋەتتىكى ئوتتۇقلاردا پان-ياۋروپا كونفېرېنسىيەسىدە قويۇلماي قالغان ئومۇمىي مەسىلىگە توختالدىم. لوبنۇر ئاتوم سىناق مەيدانىدا ئوتكۈزۈلگەن 43-ئاتوم سىناقلىرىغا ئىزاھ بېرىپ، ئاتومنىڭ رادىئونۇكلىد زەھەرلىرىدىن، 1964-ژىلدىن بۇگۇنگە قەدەر شەرقىي تۈركىستاندا 250 مىڭدىن ئوشۇق ئادەمنىڭ ھالاك بولغانلىقىنى ۋە مىللىونلىغان كىشىلەرنىڭ ھەر تۈرلۈك ئاغرىق بىلەن ئازاپلىنىۋاتقانلىقىنى ئېيتتىم.

خىتاينىڭ بۇ دەھشەتلىك سىياسىتىگە ھېچكىم رەسمىي مەۋقە بىلدۈرمەيۋاتقانلىقى ئۈچۈن؛ تاتارىستان، باشقۇرتىستان، تۇۋا، ساخا ۋەكىللىرىگە ئەپسۇسلىنىدىغانلىقىمىزنى بىلدۈرۈپ، ئۇلارغا ئۇمۇمەن شەرقىي تۈركىستان مىللىي-ئازاتلىق ھەرىكىتىنى قوللاشنى تەكلىپ قىلدۇق. كوپچىلىك بۇ تەكلىپنى ياخشى قارشى ئالدى.

مۇستەقىل دۆلىتى يوق خەلق مىللەتلىرىنىڭ سىياسىي ستاتۇسى، ھوقۇقى ۋە ۋەزىپىلىرى توغرىلىق ۋمت نىڭ باش ئاسسامبلېيەسىدە مەخسۇس دېكلاراتسىيە قوبۇل قىلىش تەكلىپىنى قوللاش، ئۇنىڭ لايىھەسىنى ئىشلەپ چىقىشقا ۋەدە بەردۇق، قاتناشقۇچىلارغا ئۆز ئارا ھەمكارلىشىشنى، ئەخبارات تارقىتىشنى، گېزىتلاردا ئوتتۇرىغا قويۇشنى تېيىپ، ۋمت نىڭ تارتۇدىكى رېگىونال مەركىزىنى كۈچەيتىش، ئۇنىڭ كونفېرېنسىيەسىنى ھەر ژىلى بىر قېتىم ئوتكۈزۈش توغرىلىق پىكىر قىلدۇق.

ئۇقىمىزنىڭ ئاخىرىدا بىيىل ۋمت نىڭ باش ئاسسامبلېيەسىدە شەرقىي تۈركىستان توغرىلىق قوبۇل قىلىنغان قارارنىڭ ئاساسىدا تۈزۈلگەن مەلۇماتنامىدىن ئىتتىپاقنىڭ خخج رەھبەرلىرىگە قويغان ئۈچ تەكلىپىنى ئوقۇپ بەردىم:

1. ب د ت نىڭ نىزامنامىسىغا ۋە ئىنسان ھوقۇقلىرىنىڭ ئومۇميۈزلۈك دېكلاراتسىيەسىگە مۇۋاپىق شەرقىي تۈركىستان خەلقىنىڭ ئىنسان ھوقۇقىنى ۋە ئەركىنلىكىنى قەتئىي ھىمايە قىلىش ۋە ھۆرمەتلەش، نامايىش ۋە مىتىنگلارنى بېسىش ئۈچۈن ئارمىيە ۋە قورال كۈچلىرىنى ئىشلىتىشنى مەنئى قىلىش؛

2. شەرقىي تۈركىستانلىقلارنىڭ ئۆز تەغدىرىنى ئۆزى بەلگىلەش ھوقۇقىنى ھۆرمەتلەش، بۇ قانۇنى ھوقۇقنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن دېموكراتىك شارائىتنى يارىتىش؛

3. لوبنۇر پولىگونىدا ئاتوم سىنىقىنى توختىتىش ۋە ئۇنى دەرھال يېپىش. تۇغۇتنى چەكلەش پروگراممىسىنى كۈچىدىن قالدۇرۇش، ۋە خەنسۇلارنى شەرقىي تۈركىستانغا تۈركۈملەپ كوچۈرۈش سىياسىتىنى توختىتىش.

ئومۇمەن، تارتۇدا تورت كۈن داۋامىدا ئوتكۈزۈلگەن خەلق ئارا ئەنجۇمانلار شەرقىي تۈركىستان مەنپەئىتى ئۈچۈن ئۇتۇقلۇق بولدى.

بىرىنچىدىن، ۋەكىللەرگە خەلق ئارا تەشكىلاتلار ۋەكىللىرىگە، مۇخبىرلارغا شەرقىي تۈركىستان مۇئەممەسىنىڭ ئاساسىي ساھالىرى بويىچە تەپسىلىي ئىزاھ بەردۇق.

ئىككىنچىدىن: شەرقىي تۈركىستانلىقلارنىڭ لىدېرى ئەركىن ئەپەندىنىڭ پائالىيىتى بىلەن 1995-ژىلى ۋمت نىڭ باش ئاسسامبلېيەسىدە قولغا كەلتۈرۈلگەن كومپلېكسلىق شەرقىي تۈركىستان توغرىلىق قارارنى كونفېرېنسىيە تولۇق قوللاپ-قۇۋۋەتلەپ، مەزكۇر ھۆججەت تەلەپلىرىنى خخج رەھبەرلىرىنىڭ ئەمەلگە ئاشۇرۇشنى تەلەپ قىلىدىغان قارار قوبۇل قىلغۇزدۇق.

ئۈچىنچىدىن؛ ئىشتىراكچىلارغا ئانا ۋەتەن داۋاسى توغرىلىق مەخسۇس مەلۇماتنامە (رۇس ۋە ئىنگلىز تىلىدا) تارقىتىلدى. ئەنجۇمان بىز ئۈچۈن چوڭ مەكتەپ بولدى.

قەھرىمان غوجامبەردى،
ئۇيغۇرلارنىڭ دۆلەتلەر ئارا ئىتتىپاقىنىڭ پرېزىدېنتى.

ئۇيغۇر قەغەزچىلىگى

قەغەزنىڭ كەشىپ قىلىنىشى پەن-مەدەنىيەتنىڭ تەرەققىي قىلىشى ئۈچۈن ناھايىتى زور ئاسانلىق يارىتىپ بەردى. ئېگىلىنىشىچە، ئەجدادلىرىمىز بۇلدىن ئەچچە مىڭ ژىل بۇرۇنلا قەغەز ئىشلىتىشنى بىلگەن. ئارخېئولوگىيەلىك تەكشۈرۈشلەردىن قارىغاندا، تۇرپان، كۇچا، خوتەن قاتارلىق جايلاردىن قېدىمقى ئۇيغۇر يېزىقىدا يېزىلغان مەدەنىيەت يادىكارلىقلىرى تېپىلغان بولۇپ، ئۇنىڭ ئىچىدە بۇددا نومىلىرى، «مۇھاكىمە ۋە بايان ئىزاھلىرى»، «ئۈچ پادىشالىق تەزكىرىسى» قاتارلىق كىتاپلار ۋە ھەر خىل ھۆججەت، تىلخەتلەر بار. ئۇيغۇر قەغىزىگە پۈتۈلگەن خەتلەرنىڭ ئەڭ بالدۇرقى ژىلى 348-ژىل دەپ يېزىلغان بولۇپ، قەغەز سۈپىتىمۇ بىر قەدەر ياخشى. ئىدىقۇت خانلىقى ۋە كۇسەن خانلىقى دەۋرىدە خەلق ئىچىدىكى ھەق تەلەپ ئىشلىرىنىڭ بىر قەدەر سۈپەتلىك قەغەزگە پۈتۈلگەنلىكىنى، بۇ قەغەزلەرنىڭ ئۇزاق زامانلاردىن بېرى ئۆز سۈپىتىنى ساقلاپ قالغانلىقىنى نەزەردە تۇتقىنىمىزدا، ئەينى زامانىدىكى ئۇيغۇر قەغەزچىلىكىنىڭ تەرەققىياتىغا ئاپىرىن ئوقۇماي تۇرالمايمىز.

ئۇيغۇرلار قەغەزنى دەسلەپتە دەرەخ قوۋزىقى ۋە چىگەندىن ئىشلىگەن، كېيىنكى چاغلاردا سامان، پالاك، قومۇشتىن ئىشلەشمۇ ئەۋج ئالغان. شىنجاڭدىن تېپىلغان قەغەز 26 خىل بولۇپ، بۇ قەغەزلەر دۇنخۇاڭدىن تېپىلغان قەغەزلەر بىلەن سۈپەت جەھەتتە ئاساسەن ئوخشاش. ئۇيغۇرلار دىيارىدا قىلىنغان قەغەز پالاك قەغەز، سېپتا قەغەز، سۈت قەغەز، ئاسان ژىرتىلمايدىغان تالالىق قەغەز كارخانىلىرى قۇرۇلۇپلا قالماستىن، ھەتتا بەزى ئائىلىلەردىمۇ قەغەز ئىشلەش دۇكانلىرى مەيدانغا كەلگەن.

ئۇيغۇر قەغەزلىرىنى ئىشلىتىش جەھەتتىن سېپتا قەغەز، قېلىن قەغەز، مۇقاۋا قەغىزى، سىلىق قەغەز، پالاك قەغەزگە بولۇش مۇمكىن. ئۇلارنىڭ ئىشلەنگەن جايلىرىغا قاراپ خوتەن قەغىزى، تۇرپان ئاستانە قەغىزى، كۇچا قەغىزى قاتارلىقلارغا ئايرىش مۇمكىن. بۇ قەغەزلەرنىڭ ھەممىسىنىڭ ئۆزىگە خاس ئىشلىنىش تېخنىكىسى بولۇپ، بەزى قەغەزلەرنىڭ يۈزىگە بىر قەۋەت ئۇسمۇلۇك كراخمال ئومىچى سۈرتۈلگەچكە، قەغەز تەكشى، سىلىق، پاقىراپ چىقىپ، سىيا يېيىلىپ كەتمەيتتى. تاڭ سۇلالىسى دەۋرىدىكى بارلىق تىبابەت كىتاپلىرى ۋە دورا كىتاپلىرى ئۇيغۇر قەغىزىگىلا يېزىلاتتى («شىنجاڭ ئارخېئولوگىيەسىنىڭ 30 ژىلى» خەنزۇچە نەشرىگە قارالسۇن). ئۇيغۇرلارنىڭ كراخماللاپ قەغەز ئىشلەش تېخنىكىسى موڭغۇل، تىبەت رايونلىرى ۋە ئوتتۇرا تۈزلەڭلىك رايونلىرىدا كەڭ تارقالغان بولۇپ، بەزى جايلاردا ھېلىمۇ ساقلانماقتا.

ئۇيغۇرلارنىڭ قەغەز ئىشلەش تېخنىكىسى ئاددىيلىقتىن مۇرەككەپلىككە تەرەققىي قىلغان. شىنۇئاردىن تېپىلغان ئارخېئولوگىيەلىك ماتېرىياللارغا ئاساسلانغاندا، ئۇنى رەخت قېلىپلىق قەغەز ۋە ياغاچ قېلىپلىق قەغەزدىن ئىبارەت ئىككى خىل قەغەزگە بولۇش مۇمكىن. رەخت قېلىپلىق قەغەز ئات قۇيرۇغى، ئىپەك، چىگە قاتارلىق ماتېرىياللاردىن ئىنچىكە ژىپ ئىگىرىپ، ئۇنى تورقىلىپ توقۇپ، تورت ئەتراپىنى رامكا بىلەن مۇقاۋىلاپ قېلىپ ياساپ، قەغەز ئومىچىنى ئەشۇ قېلىپقا تەكشى قويۇپ، ئاپتاپتا قۇرۇتۇش ئارقىلىق ياسىلاتتى، بۇ بىر قەدەر ئومۇملاشقان ئۇسۇل ئىدى. يەنە بىرى ياغاچ قېلىپ ئارقىلىق قەغەز ياساش ئۇسۇلى بولۇپ، ياغاچ بادرا، تاختا قاتارلىقلاردىن قېلىپ ياساپ بەكىتكەندىن كېيىن، ئورغۇن ئىنچىكە تالالارنى ئىنچىكە ژىپ بىلەن توقۇپ، ئۈستىگە كەندىر تورىدىكى خام ئەشيادىن تەييارلانغان ئومىچىنى ياكى دەرەخ قوۋزىقىدىن تەييارلانغان ئومىچىنى (كوپىنچە ئۈژمە دەرىخىنىڭ قوۋزىقىدىن تەييارلانغان ئوماچ ئاساس قىلىناتتى) شۇ قېلىپقا قويۇپ، ئاندىن ئۇنى ياغاچ تاختا ئۈستىگە تەكشى يېيىپ، ئاپتاپقا سېلىش ئارقىلىق ياسىلاتتى، ياكى ئورغۇن قەغەزلەرنى ئۈستىدىن ئىسسىق ئۇتكۈزۈش، تام مەشكە قاخلاش، كاڭغا قويۇپ قۇرۇتۇش ئارقىلىق ياسىلاتتى. ئادەتتە، چوڭراق تاختا قەغەزلەر موشۇ ئۇسۇل بىلەن ياسىلاتتى. ھازىرغا قەدەر شىنۇئاردىن تېپىلغان قەغەزلەر ئىچىدە ئالىي دەرىجىلىك قەغەزلەرمۇ ئاز ئەمەس. بۇلارنىڭ ئىچىدە ئەينى زامانىدىكى رەڭ بېرىش، شامالاش، پاقىرىتىش ئۇسۇلى بىلەن تەييارلانغانلىرىمۇ بار. بۇ خىل قەغەزلەرنى پىششىقلاش تېخنىكىسى خېلىلا مۇرەككەپ ئىدى.

ئۇيغۇر قەغەزچىلىگى قاراخانىيلار ۋە سەئىدىيە خانلىقى دەۋرىدە تېخىمۇ روناق تاپقان بولۇپ باشقا خوشنا ئەللەر ئۇيغۇرلاردىن قەغەز ياساشنىڭ يېڭى-يېڭى ئۇسۇللىرىنى ئۆگەنگەندى. كېيىنكى مەزگىللەردە ئۇيغۇر قەغەزچىلىگى ھەر خىل سەۋەپلەر تۈپەيلىدىن بىر ئاز چەكلىمىگە ئۇچرىغان بولسىمۇ، ئامما موشۇ ئەسىرنىڭ باشلىرىغا كەلگەندە قايتا رىۋاجلىنىشقا قاراپ يۈزلەندى. جايلاردا قۇرۇلغان قەغەزچىلىك كارخانىلىرى ئولكىنىڭ قەغەزگە بولغان ئېھتىياجىنى ئاساسەن قامداپ كەلدى. 50-ژىللاردىن باشلاپ زامانىۋى قەغەز زاۋۇتلىرى قۇرۇلدى. زاۋۇتلاردا ئىشلەنگەن ھەر خىل قەغەزلەر يەرلىك ئۇسۇلدا ئىشلىنىدىغان خوتەن قەغىزى قاتارلىق قەغەزلەرنىڭ ئورنىنى ئالدى.

رېشىت راخمان.
(«شىنجاڭ تەزكىرىسى» ژۇرنىلىنىڭ 1994-ژىل، 4-سانىدىن.)

فوتو ئېتيۇد. ئۇسسۇلچى قىزلار.

يەھيا تايىرى

تـــوۋۋا...

ھېكايە

بويىندا زەنجىرى بار، باغلاقتىن قاچقان، يوغان بىر ئىشت چوڭ كوچىنىڭ ئوتتۇرىسىدا يېتىۋاپتۇ. تىلى ساڭگىلىغان، قوزۇقتەك چىشلىرىنى ھىڭگايتىپ، سۇرلۇك خىرخىرىغىدەك، كىمنىلا كورسە، ئۇنىڭغا ئېتىلارمىش. ئاخىرى تاشتومۇرگىمۇ ئېتىلىپتۇ.

— ۋاي، دات! —دەپ قاتتىق ۋاقىراۋەتتىمۇ ياكى ئەپەس ئېلىشى قىينىلاشتىمۇ، ئەيتەۋىر تاشتومۇر ئويغىنىپ كەتتى. ژۈرىكى گۈرس-گۈرس سوقۇپ، ئەزايى بەدىنى چىپپىدە قارا تەرگە چومۇلگەن ئىدى.

—يا ئاللا، ھەجەپ يامان چۈش كورۈپتىمەنا، چۈشىدە ئىشت كورسە، دۈشمىنىنى كورىدۇ دەيدىغان،— دەپ، ئاستا ئورنىغا ئولتاردى. ئۇ دۈشمىنىم دەپ ئامانىنى كوز ئالدىغا كەلتۈردى. ئامان دىگىنىمىز ئوتتۇز ياشلار چامىسىدىكى بىر ژىگىت بولۇپ، ئۇ تاشتومۇر ئىشلەۋاتقان مەھكىمىگە ئىشقا كەلگىنىگە ئۈچ ژىلدەك بولۇپ قالدى. تۇرغان تۇرقى تولىمۇ ئاددى. ئۇ ئوك ئايىغىنى سەل ئاۋايلاپ باسىدۇ. بىر كوزى سەل قىسىغىراق، كالپۇكلىرى قېلىن، سوزلىسە ئاۋازى غارالـغۇرۇك چىقىدۇ. چاچ-ساقاللىرى بىلەن ئانچىلا بىر كارى يوق. شۇڭغا قارىماي، كىشىلەر ئۇنىڭغا ئامراق، ئۇلار ئاللا نېمىلەر ئۈستىدە پاراڭلىشىدۇ، مەسلىھەتلىشىدۇ.

ئامانىنى پەقەت يامان كورىدىغان كىشى مۇ شۇ تاشتومۇر. ھەتتا ھازىر يادىغا يېتىۋىدى، سەسكىنىپ كەتتى، ئاچچىغىدا ئورنىدىن دەس تۇرۇپ كەتكىنىنىمۇ سەزمەي قالدى. ئۇ دەرغەزەپ پېتى بالكونغا چىقتى. قەيەرلەردىندۇر موتورنىڭ گۈكرەشلىرى ئاڭلىنىدۇ، شالاڭ بولسىمۇ ماشىنىلارنىڭ قاتناپ ژۈرگىنىنى كورۇشكە بولاتتى. تاشتومۇرنىڭ ئۇلار بىلەن ئىشى يوق. ئاماكا تۇتاشتۇرۇپ، بولۇق-بولۇق ئەپەس ئالدى. ئەزايى بەدىنىدە قانداقتۇر بىر ئوت يالقۇنجايدۇ. ئۇ مۇزدەك سۇدا ژۇيۇنۇپ، مېھمانخانىغا كىرىپ، كىتاپ شكافىغا، قاچا-قومۇچلارغا، كومزەكتە تۇرغان گۈللەرگە بىر قۇر قاراپ چىقىپ، ئىشىك تۈۋىگە چاپلانغان ژۇلىرى بۇرغاي، تىلى ساڭگىلاپ كەتكەن يوغان بىر ئىشىتنىڭ سورىتىگە كوزى چۈشكەندە، ئۇنى تامدىن ژۇلۇپ ئالماق بولۇپ مېڭىۋىدى، ئۇستەلگە پۇتلىشىپ ژىقىلدى.

ئويدىكى تاراق-تۇرۇقتىن ئاللاقاچان ئويغىنىپ كەتكەن دۇرنەم ياستۇقتىن باش كوتەردى:

— قايىسىڭلارەي؟

تاشتومۇر ئايالىنى شۇ سوزى ئۈچۈن راسا تىللىماقچى بولدىيۇ، بىراق ئېرى-پېرىسىنى ئويلاپ، ئاغزىغا كەلگەننى بوغۇزىغا ژۇتتى. بىردىن مىسكىن قىياپەتكە كىردىدە، ئالىغاندەك بولدى:

— قېرىلىق يەتكەن ئوخشايدۇ، دۇرنەم، قېرىلىق! ئادەم دېگەن ئەللىككە ئۇلاشتىمۇ، كالاماپاي بولۇشقا باشلايدىكەن،— ئۇ شۇ سوزلەرنى دەپ، ئايالىنىڭ يېنىغا كىرىپ ئولتاردى.

— سەن بىر چاغدا ھېلىقى بىزدە ئىشلەيدىغان شۇمتەكنى ژىتمىكەن، دېگەندەك قىلمۇدىڭما؟

— ئۇ گەپلەر قانداقلارچە ھازىر ئېسىڭىزغا كېلىپ قالدى؟

— بىلمىدىم، ئېسىمغا كېلىپ قالدىغۇتاڭ. ئۇنىڭ ئانىسىنى چىرايلىق بوپتىكەن دېۋىدىڭما؟

— ھە، شۇنداق دېيىشىۋىدى.

— بۇ باشقا گەپ، دېمەك، چىرايلىق ئايالنىڭ خېرىدارى كوپ بولىدۇ. كىم بىلىدۇ بەلكىم بىرەر تىلى ياغلىق ئادەمنىڭ قاپقىنىغا چۈشۈپ قېلىپ، رەسۋا بولغاندۇ.

— ۋاي، نېمىلەرنى دەۋاتىسىز؟ تۈپ-تۈزۈكلا ئادەملەرنىڭ ئۈستىدىن شۇنداق بولمىغۇر سوزلەرنى توقۇپ چىقىرىدىغان قىلمىڭىز قاچانمۇ قالار. مەن ئۇ ياق ئوغرىلىق ھېچ قالداق يامان گەپ ئاڭلىمىدىم. ئېرىنىمۇ ئەقىللىق كىشى دېيىشىۋىدى.

— خوش، كېيىن نېمە بولۇپتۇ؟

— كوز تەككەندەك ئىش بولۇپتۇ.

—دېمەك، ئوي بۇزۇلغان. خوش، گۇنا كىمدىن ئوتۇپتىكەن؟

— ۋاي، توۋۋا، دەۋاتقان گېپىنى. ئۇلار ھېچ قاچان بىر-بىرسىنىڭ ئالدىدا گۇناھكار بولمىغان. ئىشتىن بىللە قايتىپ كېلىۋېتىپ، ماشىنا ھادىسىسىگە ئۇچرىغان.

— دېمەك، شوفيور تەكشى ئادەم ئەمەس.

— ئۇ نېمە دېگىنىڭىز؟

— نېمە دىگىنىم بولاتتى، شۇ شوفيورنىڭ سەن ماختىغان ئەشۇ گوزەل بىلەن ئالاقىسى بولغان. بىر ئامال قىلىپ ئېرىنى مەيىپ قىلماقچى بولغانۇ، كېلىشتۇرەلمىگەن.

— ۋاي، توۋۋا!!

—توختا-توختا، سەن بىر چاغدا شۇ شۇمتەكنى قاملىپتىكەن دېگەندەك قىلمۇدىڭ ھە؟

— ھە، قاملىپتىكەن!

— ئوغۇرلۇق قىلغانمىگەن؟

— ئەستەغپۇرۇللا...

—ئوغۇرلۇق قىلمىغان بولسا، باسقۇنچىلىق قىلغان، يە بولمىسا ئادەم ئولتۇرگەن. ئىش قىلىپ، ياخشى ئادەم قامالمايدۇ.

— ئۇنداقتا سىزنىڭ ھېلىقى ئاغىنىڭىزمۇ يامان ئادەمكەندە؟

— قايسى ئاغىنەم؟

— بىر چاغدا تۈپ-تۈزۈكلا بىر ئاغىنەمنى قەستەن قامىتىپ قويىدى دەپ ژۈرەتتىڭىزغۇ.

— ھە، توغرا، ئۇ ئاغىنەمنى تورت-بەش كورەلمەسلەر بولا-بولماس توھمەتلەرنى قىلىپ قامىتىۋەتكەن ئىدى.

— بەلكىم، ئامانجانىمۇ شۇنداق توھمەتخورلار قاماتقان بولغىدى.

— ئامانجان!— ئورنىدىن چاچىراپ تۇرۇپ كەتتى تاشتومۇر،— قايسى ئامانجاننى دەۋاتىسەن؟

— شۇ سىز سۇرۇشتە قىلىۋاتقان ئامانجاننى...

— شۇنداقمۇ؟— غەلىتىلا بىر. قىياپەتكە كىردى تاشتومۇر. ئۇ چىشلىرىنى غۇچۇرلىتىپ، مۇشتۇملىرىنى تۈگدىدە، ئايالىنىڭ ئالدىغا دېۋەيلەپ بېرىپ،— ئېخى سەن قاچۇق ئۇنىڭغا ئويناشمىدىڭ؟

— يا ئاللا دادىسى نېمىلەرنى دەۋاتىسىز؟ ئۇ بىزنىڭ ئوغلىمىز بىلەن تەڭ بالىغۇ!

— كىچىكلەرنىڭ كوڭلى چوڭلارغا ژۈگەر مەيدۇ دېمەكچى بولامسەن؟

دۇرنەم ئېرىنىڭ ئەلپازىدىن قورقۇپ كەتتى. قاچاندۇر بىر چاغدا ئۇ يامان كورىدىغان بىرسىنىڭ ئېتىنى ئاتاپ قويۇپ، ئولگىچە دۇمباغا قالغان، ھازىرمۇ شۇ كۈن بېشىغا چۈشەرمۇ دەپ تۇگۈلىنىپ كەتتى. تاشتومۇر قولىنى ئېگىز كوتەردى، ئامما ئۇ ھاۋادا ئېسىلىپ قالدى. ئېغىر-ئېغىر ئەپەس ئالغان پېتى ئورنىغا كېلىپ ئولتاردى.

— خەيىر،— دېدى ئۇ سەلدىن كېيىن،— بۇ قېتىم كەچۈردۈم. ئۇ ئىبلىسنىڭ ئېتىنى بۈگۈندىن كېيىن تىلغا ئالىدىغان بولساڭ، شۇ تىلىڭنى ئۇچەي-بېغىرىڭ بىلەن سۇغۇرىپ ئالىمەن.

تاشتومۇر ئەسلىدە ئايالىنى ئالداپ-سالداپ ئامان توغرىسىدا بىر يامان سوز ئېيتقۇزۇۋالماقچى ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ئۇ ئوزىنى كاچاتلاپ ئۇرۇپ، ئاچچىغىدا-بالكونغا چىقىپ كەتتى.

تاڭ يورىدى. دۇرنەم ژۇيۇنۇپ-تارىنىپ ئەتىگەنلىك چايغا تۇتۇش قىلدى. تاشتومۇر بولسا، قانداقلا قىلىپ بولمىسۇن ئايالى بىلەن ئەپ بولۇپ قىلىشنىڭ يولىنى ئىزدەتتى. ئۇ چاي ئۈستىدە بۇتناپ ئولتارغان دۇرنەمنىڭ مۇرىسىگە قولىنى قويۇپ، سونۇق ئاۋازدا سوزلىدى:

— دۇرنەم، ئاخىر سەنمۇ مېنى چۈشەنگىنىدە. ماڭىمۇ ئاسان ئەمەس، مەن نېمە قىلسام، ئايالىم، ئائىلەم دەپ قىلىمەن. سەن بولساڭ...

— مەن نېمە قىلىشىم كېرەك؟

— سەن چۈشىنىشىڭ كېرەك. خەخ بىلمىسە، سەن بىلىشىڭ كېرەكقۇ. شۇ شۇمتەككە بېساتىمدا بارنىڭ ھەممىسىنى ئۇگەتتىم. ئۇ ئۇگىنىۋېلىپلا مېنىڭدىن يۈزىنى ئورىدى.

— ئۇ يۈزىنى ئورۇپ نېمە قىلدى؟

— مېنىڭدىن ژۇقۇرى ئابروي تېپىپ كەتتى. بۈرۈن ھەممىسى مېنىڭ ئىتىراپىمدا پەرۋانە ئىدى. ئەندى بولسا ئۇنىڭغا چۈشىدەك ئولىشىدۇ. مەجلىسلەردە ماختىلىۋاتقان كىم— ئامان. ژىغىنلارغا تەۋەتلىۋاتقان كىم— ئامان! ئاخىر مەن نېمە قىلاي، ئەلەم قىلىدىكەن، سادىغاڭ كېتەي، ئەلەم قىلىدىكەن.

— ھەي، دادىسى، بۇ نېمە چىدىماسلىق. بۇ ھاياتقۇ، ھايات دېگەندە قېرىلاردىن ياشلارنىڭ ئوزۇپ كېتىشى تۇرغان گەپقۇ. بىر ژىللىرى سىزمۇ ئۇستازىڭىزدىن ئېشىپ كەتكەن. شۇ چاغدا ئۇ ئادەم سىزدەك چىدىماسلىق قىلماي، ئەكسىنچە خوشال بولۇپ، «شاگىرتىمدىن پەخىرلىنىمەن» دەپ گېزىتكە ماقالە يازغان. سىز بولسىڭىز...

— مەن نېمە قىلاي، مەنمۇ گېزىتكە ماقالە يازايمۇ؟

— يېزىڭ!

— ۋاي، ۋاي، نېمىلەرنى دەۋاتىدۇ مونۇ ئالجىغان! ئۇ— كىم، مەن— كىم! مەن بولسام-مەن، ئۇ بولسا— كەلگۈندە! شۇنى بىلمىدىڭمۇ، ئېگىسىنى تونىمىغان ئىشت!

— ئۇۋە!

— ھە، يەنە نېمىگە ئۇۋە تارتىسەن؟

— ئەمىسە نېمە قىلاي؟ قارىسا بىر تۈزۈكلا ئادەمسىز، قىلىۋاتقان قىلىغىڭىز مونۇ. ئاخىرى ئۇ بالىمىز قاتارلىق بالىنىڭ ھېچ كىمگە يامانلىغى يوققۇ!

— يەنە ئەشۇ لالمىنىڭ يېنىنى ئالماقچى بولۇۋاتىسەنا. بىلمەيسەن، بىلسەڭ، ئۇ قارا يۈز بۇزۇق! ئالدىرىما، بۈگۈن-ئەتە ئۇنىڭ قانداق ئادەملىگىنى بىلىپ قالىسەن. ھېلىقى دىلارامنى بىلىسەن ھە؟

— تۈركمەنستاندىن كوچۈپ كەلگەن دىلارامنىمۇ؟ خوش نېمە بولدى؟

— شۇ دىلارام يېقىندا بوشاندى، ئۇنى بىلەمسەن؟

— بىلمەن، ئوغۇل بوشاندى.

— شۇ ئوغۇلنىڭ كىمدىن بولغىنىنىمۇ بىلەمسەن؟

دۇرنەم ئېرىنىڭ كوزىگە تاڭ قېلىپ تىكىلەندى:

— بۇنىڭ بىلەن نېمە دېمەكچى بولسىز؟

— نېمە دېمەكچى بولاتتىم، شۇ بوۋاق مانا شۇ سەن يېنىنى ئېلىۋاتقان لەنتى ئاماندىن بولغان...

— بەس!— دۇرنەم ئوزىنى بىلمىگەن ھالدا ۋاقىراۋەتتى. ئۇنىڭ ئاۋازىدىن ئېرىغا نىسپەتەن غەزەپ ۋە نەپرەت سېزىلىپ تۇراتتى. ئۇنىڭ چىرايى ئامدەك تاتىرىپ، ئېپىز لەۋلىرى دىر-دىر تىترەتتى.

— ھە، نېمە بولدى، ئېمانچە كاكىرايسەن؟

— شۇنداق گۇناغا پاتىدىغان يامان گەپ قىلدىڭىز، دادىسى، خۇدا ئوزى كەچۈرسۇن. بىلمەيدىكەنسىز بىلىۋېلىڭ— دىلائارام ئامانىڭ بىر تۇققان سىڭلىسى.

— نېمە؟

— شۇنداق، ئۇلار-ئېگىزەك! ئۇلار ئۇغۇلغاندا، بىر يېقىن ئۇقنى يوقلاپ كېلىپ، بالىسى يوقلىغىنى باھانە قىلىپ، بىر بالىنى بېرىشنى يالۋۇرۇپ سوراپ تۇرىۋالغان. ئاتا-ئانا مەسلىھەتلىشىپ، رەھمى كېلىپ، قىزنى ھېلىقى تۇققىنىغا بېرىشكەن. تۇققىنى يېقىن تۇرساق بىلىپ قالىدۇ، دەپ ئويلاپ تۈركمەنستاننىڭ بايراملى دېگەن شەھرىگە كوچۈپ كېتىپتۇ. ژىللار ئوتۇپ، دىلارام ئون يەتتە ياشقا تولغاندا باققان ئانىسىدىن ژىتىم قاپتۇ. كويۇمچان ئانىسى ئاغرىقچان بولۇپ قالغاشقا، كوزۇمنىڭ تىرىكىدە قىزىمنىڭ بېشىنى ئوڭلاۋېتەي دەپ نىيەت قىلىپ، بىر ژىتىم بالىغا چېتىپ قويۇپتۇ. ئۇ بېشى ياستۇققا يەتكەندە دىلارامغا ھەممە گەپنى ئوچۇق ئېيتىپ، ئاكىسى ئامانىڭ ئادرېسىنى بېرىپتۇ. قىز دادىسى ۋاپات بولۇپ، ئۇنىڭ ژىل ئەزىرىسىنى بېرىپ بولغاندىن كېيىن ئاكىسىنى ئىزدەپ بۇ يەرگە كەلگەن ئېكەن. دۇنيادا قېرىنداشقا زار بولغان ئاكا ئۇنى يېنىغا ئەكىلىۋالغان. بىر قوساقتا ياتقان قېرىنداشلار ئاخىرى كېلىپ، بىر مەھەللىگە جايلاشتى. بۇنىڭغا ئامانىڭ خوشاللىقى چەكسىز، سىز بولسىڭىز...

دۇرنەمنىڭ ئوپكىسى ئورۇلۇپ، كوزلىرىگە لىققىدە ياش كەلدى. تاشتومۇرنىڭ بولسا پەرۋايى پەلەك. ئۇ قولىنى كەينىگە قىلىپ، خېلىگىچە ئۇ ياقتىن بۇ ياققا ماڭدى. كېيىن غۇدۇڭشىغاندەك بولدى:

— بۇ گەپلەرگە ئىشىنىپ كېتىش قىيىن. خەيىر ئاكا-ئۇكا بولغانمۇ دەيلۇق. ئۇنداقلارنىڭ بىر-بىرى بىلەن چېتىلىپ قالغانلىرى يوقمۇ؟ ئۇنىڭ ئۈستىگە دۇنيا يارىلىشتا چاتاق يارىتىلغان. ھاۋا ئاتام بىلەن ھاۋا ئانامدىن بولغان باللار بىر-بىرسى بىلەن چېتىلىپ، ئەر-خوتۇن بولۇشۇپ، جاھان تۇتۇشقانغۇ...

دۇرنەمنىڭ پۈتۈن بەستى سىلكىنىپ كەتتى. لېكىن ئېرىغا باش كوتۇرۇپ قارىمىدى. بۇ ھال تاشتومۇرگە دۇرنەمنىڭ مەغلۇبىيىتىدەك سېزىلىپ كەتتى.

— ھە، دېمىڭ ئىچىڭگە چۈشۈپ كەتتىغۇ؟ ئەندى مېنى چۈشەنگەنسەن. ئاخىر مەن سېنىڭ بىلەن تۇنۇگۈنكى ئەر-خوتۇنلاردىن ئەمەس. ئۆمۈر بىلەن بىر ياستۇققا باش قويغىنىمىزغا ئوتتۇز ژىلدىن ئاشتى. شۇنداق بولغاندىن كېيىن چۈشىنىشىڭ كېرەك.

دۇرنەم ھامان بېشىنى تۈۋەن سېلىپ ئولتىراتتى. ئامما ئۇنىڭ ياش توكۈلۈپ تۇرغان كوزلىرىدە قانداقتۇ بىر جاسارەت قېتىپ قالغاندەك ئىدى.

— مەن سىزنى خېلە بۇرۇنلا ئوزەمدىنمۇ ياخشى چۈشىنىپ بولغان. مەن قاچانكى مۇشۇ ئويگە كەپتىمەن، كىشىلەر توغرىسىدا بولا-بولماس سوزلىرىڭىزنى ئاڭلايمەن. بىرەر ياخشىلىققا يەتكەن كىشىنى كورىدىغانغا كوزىڭىز يوق. ئىلاجى بولسا ئۇنى تۈپ يىلتىزىدىن قۇرۇتۇۋەتكىڭىز كېلىدۇ. بىرەر كىشىنى دوستۇم دەپ تونۇشتۇرغىنىڭىزنى بىلمەيمەن. ھەتتا شۇنچە تەرادۇت قىلىپ، ئارزۇلار بىلەن ئوتكۈزگەن ئەللىك ياشلىق تويىڭىزغا تۇققانلاردىن بولەك ھېچ كىم كەلمىدى. بۇ كورەلمەسلىكتەك يامان ئادىتىڭىزنىڭ كېسىرى ھەممىمىزگە تېگىۋاتىدۇ. قىزىمىز ئوتتۇزغا يېتىپ قالدى، بىراق بىر كىشى ئەلچە بولۇپ، بوسۇغىمىزنى باسمىدى. ئوتتۇرانچى قىزىمىزنى بولسا توك ئۇرۇۋېتىپ قازا بولدى. ئوزىڭىز بەش ژىلدىن بۇيان قىچىشقاق كېسىلىدىن خالى بولالمايۋاتىسىز...

دۇرنەمنىڭ يەنە خېلە بىر نېمىلەرنى دېگۈسى بار ئېدى، بولمىدى. تاشتومۇرنىڭ غەزەپ بىلەن شىلتىگەن قولى ئۇنى ئورنىدىن ئۇچرىۋەتتى. شۇنداق قىلىپ، بۇ ئائىلىنىڭ بالىلىرى شۇ كۈنىمۇ ئاتا-ئانىسىنىڭ ۋاڭ-چۇڭى بىلەن ئويغىنىپ كەتتى.

خەلق تالانتلىرى

جەمشىت قوشاقچى

يۇرت چوڭلىرى ئارىسىدا جەمشىت مەنسۇروۋ توغرىلىق قىزىقارلىق گەپ-سۆزلەرنى پات-پاتلا ئاڭلاپ تۇرىمىز. ئارىمىزدىكى مۇنداق خەلق تالانتلىرىنى قوللاپ-قۇۋۋەتلەش كېرەك. دېگەن ئويدا مەن جەمشىت ئاكا بىلەن ئۇچراشقان ئىدىم. ئۇ ئۆزىنىڭ قىسقىچە تەرجىمە ھالى بىلەن قوشاقلىرى ھەققىدە ماڭا سەمىمىيەت بىلەن سۆزلەپ بەردى.

جەمشىت مەنسۇر ئوغلى 1932-يىلى ئۇيغۇر ناھىيەسىنىڭ كەتمەن يېزىسىدا دېھقان ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلدى. بەختكە قارشى ئاتا-ئانا مېھرىگە قانماي، ئۇلاردىن كىچىك ئايرىلىپ قالغان جەمشىت يېتىمچىلىقتامىڭ بىر جاپا-مۇشەققەتلەرنى باشتىن كەچۈرۈپ، چوڭ بولدى. ئۇنىڭ بېشىنى ئاتا-ئانىلىق مېھرى بىلەن سىلاپ، تۇققۇزىنى تەل قىلىپ بېرىدىغان غەمگۇزار ئاتىسى مەنسۇر بىلەن ئانىسى چىمەنخان كەبى يار يۆلەكچىسى ئەندى يېنىدا بولمىغانلىقتىن كۆپ ئوقۇيالمايدۇ. پەقەت باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇپ ساۋادىنى ئاچقاندىن كېيىن جىسمانىي ئەمگەككە قاتنىشىپ ھايات كەچۈرىدۇ.

ئۇ ھەربىي خىزمەت ۋەزىپىسىنى ئادا قىلغاندىن كېيىن ھەر خىل ئورۇنلاردا ئەمگەك-پائالىيىتىنى داۋاملاشتۇرىدۇ.

1973-يىلى ئەمگەكچىقازاق ناھىيەسىنىڭ ئازات يېزىسىغا كۆچۈپ كېلىپ ئورۇنلاشقان جەمشىت، ئۇزاق يىل بۇ يۇرتتىكى «ئىلىچ» نامىدىكى كولخوزدا سۇچىلار قاتارىدا ئىشلەپ، ئېگىلىك ئىلشىرىغا مۇناسىپ ھەسسىسىنى قوشتى.

كىچىك چېغىدىن خەلق قوشاقلىرىغا قىزىقىدىغان جەمشىت، سادىر پالۋان، ئىلاخۇن كوككوز، نازۇگۇم قوشاقلىرىنى بېرىلىپ تىڭشاتتى. شۇنىڭدەك ئۆز يۇرتىدىكى قوشاقچىلار ھېيتاخۇن ئەسمەتوۋ، ئامىنەم قۇربانوۋالار بىلەن يېقىن ئارىلىشىپ ئۇلاردىن ئۆگىنەتتى. ئۇ قوشاقلار ئىجات قىلىپ ئۆز قابىلىيىتىنى سىناپ كورەتتى. ئۇنىڭ تۇنجى قوشاقنى توقۇشىغا مۇنداق بىر ۋاقىە سەۋەپ بولىدۇ.

1946-يىلى جەمشىتنىڭ ھەدىسى رەبەم ئولۇپ كېتىپ، ئوغلى ئەرشىدىن كىچىك قالىدۇ. ئۇ يىگىتلىك قورامىغا يېتىپ، ئۆز يۇرتىدىكى ماھىگۇل ئىسىملىك قىز بىلەن تونىشىدۇ. ماھىگۇلمۇ ئۇنى ئۆزىگە مۇناسىپ كورىدۇ. ئىككى ياش بىر-بىرىگە مۇھەببەت، ئىشەنچە باغلىغاندىن كېيىن، قىزنىڭ ئاتا-ئانىسى يىتىمغا بەرمەيمەن» دېگىنىنى ئەرشىدىن ئاڭلاپ ماھىگۇلنىڭ رازىلىقى بىلەن ئۇنى ئېلىپ قاچىدۇ. كېيىن ئانىسىنىڭ ھەيۋىسىدىن قورققان قىز باشتىكى ۋەدىسىدىن يېنىۋالىدۇ. «ئەرشىدىن قىزنى زورلاپ ئېلىپ قاچقان دېگەن مەسىلە بىلەن ئۇ ئىككى يىل سوتلىنىپ كېتىدۇ. بۇ كېلىشمەسلىك ۋاقىەنى كورگەن جەمشىت كېچىلىرى ئۇخلىيالماي قالىدۇ. ناھەق ئىشلارغا ۋىجدانى قايناپ مۇنداق قوشاق توقۇيدۇ:

پۈتۈن كەتمەن چاۋ بولدى،
ھەممە ھەيران، تاڭ بولدى.
پەيلى يامان گۇلىدەم،
ئويدىن چىقماي پاڭ بولدى.

توھمەتخورنىڭ يۈزى يوق،
تۇگەل ئېيتقان سوزى يوق.
موشۇ قىزنى ئاقلىغان،
بۇ سوتنىڭمۇ كوزى يوق.

بۇ قوشاق بىلەن جەمشىتنىڭ نامى يۇرتقا يېيىلىپ، ئۇنىڭ قوشاق توقۇش ئىشتىياقى تېخىمۇ ئۇلغىيىدۇ.

كىشى ھاياتتا ياخشىراق ياشاش ئۈچۈن- تىرىكچىلىكنىڭ ھەر خىل مۇمكىنچىلىكلىرىدىن پايدىلىنىدۇ، ئەلۋەتتە. دەم ئېلىشتىكى جەمشىت ئانچە-مۇنچە سېمىشكا سېتىش بىلەن شۇغۇللىناتتى. بىر كۇنى بازارغا سېمىشكا ئېلىپ كېتىۋاتسا يولدا تېپىپ دېگەن كىشى ئۇچراپ قىلىپ چاقچاق بىلەن ئۇنى زاڭلىق قىلىدۇ. تېپىپنىڭمۇ جان بېقىش، ھايات كەچۈرۈش يولىدا كولخوزدىن باردا توشۇپ، مال سەمەرتىپ سويۇپ سېتىپ ژۇرگەنلىگىنى ياخشى بىلىدىغان جەمشىت مۇنداق جاۋاپ بېرىدۇ:

ئېتىڭىز سىزنىڭ تېپىقۇ،
سېمىشكا ساتماق ئېيىپمۇ؟!
ئوزىڭىز بەك ھېرىپسىز،
باردا توشۇپ قېرىپسىز.
قاتتىق ئوتۇننى يارالماي،
پور كوتەكنى يېرىپسىز.
تارتالمايدۇ ھارۋىنى،
ئىشىگىڭىز يېغىرمۇ.
كالا سەمەرتىپ سويۇپ،
يېگىنىڭىز بېغىرمۇ؟

1983-يىلى جەمشىتنىڭ ئومۇرلۇك يولدىشى توختىخان ئالەمدىن ئوتىدۇ. كۆپ بالىلىق جەمشىت «بالىلارغا «ئانا» بولامدېكىن دېگەن ئويبىلەن 86-يىلى رازىيە دېگەن ئايال بىلەن تونۇشۇپ تۇرمۇش قۇرىدۇ. لېكىن ئۇ ئايال ئون ئالتە كۈن تۇرۇپ كېيىن ئاجرىشىپ كېتىپ قالىدۇ. جەمشىت بۇ ئايالنىڭ ھەقىقىي تارىخىنى سوراپ بىلسە ئۇ بىر يەردە، يە بىر ئەردە توختىمايدىغان ئايال ئىكەن. شۇنىڭ بىلەن ئۇ مۇنداق قوشاق توقۇيدۇ.

ياش خوتۇن قولغا چۈشتى،
ئون ئالتە كۈندە يولغا چۈشتى.
قىرىقتا ئىكەن يېشى،
ئىشلىمەيدىكەن بېشى.
چىرايى ئۇنىڭ چاغلىق،
سىدام قاپاقتەك قېشى.
ئۇ بىر ئويدە تۇرمىدى،
ئەرگە تېگىپ تويمىدى،
بىلمەيدىكەن نومۇسنى،
ئەسكىلىكنى قويمىدى.

كوپىراتىۋ قۇرۇلغان چاغدا بەزىلەر ئارقا ئىشىك بىلەن سودا قىلىپ ھەددىدىن ئاشتى. كوپچىلىك خەلقنى نەزەردە تۇتمىدى. بارنى يوق قىلىپ كورسەتتى. ئاخىرىدا مۇنداق كىشىلەرنىڭ ئاقىۋىتىنىڭ نېمە بولغانلىغىنى جەمشىت مۇنداق قوشاق بىلەن خۇلاسىلىدى:

كوپىراتىۋ قۇرۇلدى،
ئالمۇتىدا – شەھەردە.
تولا ھەددىدىن ئاشتى،
بيوروكرات پەردە.
ئۇنىڭ ئانىسى گوھەر،
ئەۋۋ باشلىغى جوھەر.
ئۇلار يوشۇرۇپ سېتىپ،
پايدىسىنى تەڭ كورەر.
ئەلگە ساتماي توۋارنى،
ئامبارلارغا تىقىپتۇ،
نازارەتچى كېپ ئۇنىڭ،
كانىيىدىن سىقىپتۇ.

جەمشىت مەنسۇروۋ كوپلىگەن قوشاقلارنى توقىغان بولسىمۇ ئامما يېزىپ قالدۇرمىغان. بىز پەقەت ئۇنىڭ بىر نەچچە قوشاقلىرىنىلا مىسال كەلتۈردۇق. ئاخىرىدا بىز قوشاقچى ئاكىمىزنىڭ تىنىگە سالامەتلىك تىلەش بىلەن، زامانىۋي تېمىدىكى قوشاقلىرىڭىزنى كۈتىمىز جەمشىت ئاكا، دېمەكچىمىز.

ئا. قاسىمي.
تالغىر شەھىرى.

خاتىرە

ياش كەتكەن ئۆمۈر

(يازغۇچى نەسردىن داۋۇتنى ئەسلەپ)

مەرھۇم نەسردىن داۋۇت ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ نەسرىي تۇرىدە ئىجات قىلغان مۇستەقىل پىكىرلىك، ئۆزىگە خاس ئۇسۇلدا قەلەم تەۋرەتكەن، قىسقا، لېكىن مەزمۇنلۇق ئىجادىي پائالىيەت كورسەتكەن يازغۇچى ئىدى. ئۇ ئىجادىيەت مەيدانىغا ئوزىدە ئەركىن پىكىر قىلىش شارائىتى تۇغۇلغاندا كىرىپ كەلدى. شۇڭلاشقا نەسردىن داۋۇت ئەدەبىياتتىكى قېلىپبازلىق، دورامچىلىق ئىللەتلىرىدىن نېرى تۇرۇپ، ئەسەرلىرىنىڭ مەزمۇنىنى رىيال تۇرمۇشتىن، ھەقىقەتتىن ئىزدىدى. ئۇ ئەسلا شوھرەتپەرەس، تاماگەرلەردىن ئەمەس، ئاددىي ئىنسان ئىدى.

ۋەتىنىدىن ياش ئايرىلغان ئەدىپنىڭ ئومىرى ياقا يۇرتلاردا، كولخوز، سوۋخوزلاردا كەتمەن چېپىش بىلەن ئوتتى. ئالتە پەرزەنتىنى ئوستۈرۈپ، قاتارغا قېتىش يولىدا تۇرمۇشنىڭ ھەممە ئېغىرچىلىقلىرىغا بەرداش بېرىپ مەغرۇر ياشىدى.

قارام تەغدىر ن. داۋۇتنىڭ كۆپ ئەسەرلەر يېزىشىغا يول قويماي، ئارىمىزدىن ئېلىپ كەتكەن بولسىمۇ، ئاز، لېكىن ساز يازغان يازغۇچى ئەسەرلىرىنىڭ تەسىر كۈچى، بەدىي جەلپكارلىغى بىلەن ئوقۇغۇچىلارنى قايىل قىلالىغىنىنىڭ گۇۋاچىسى ئىدۇق.

شەخسەن مەن نەسردىن داۋۇتنىڭ «بوزدوك- مېنىڭ ئېتىخارىم»، «ئالتۇن تاۋاقلىق گادايلار» ئەسەرلىرىنى ئوقۇپ، ھەقىقىي سوز سەنئەتكارىدىن بالدۇر ئايرىلىپ قالغانلىغىمىزغا ئەلەم چەكتىم. ئۇ ھايات ۋاقتىدا ئەسەرلىرى مەتبۇئاتتا ئانچە كۆپ ئېلان قىلىنمىغان بولسىمۇ، بىز زامانداشلىرىنىڭ ئەدىپ قالدۇرۇپ كەتكەن قوليازمىلىرىنى ئەدەبىيات ئىخلاسمەنلىرىگە مەتبۇئات ئارقىلىق يەتكۇزۇش پەرزىمىز دەپ ھېساپلايمەن.

ئەدىپنىڭ ژۇقۇرىدا ئاتالغان ئىككى ئەسەرىنىڭ بىرى ئۇيغۇر ۋە قىرغىز خەلقلىرىنىڭ تارىخىي دوستلىغىغا بېغىشلانغان بولۇپ، ئىككىنچىسى ئۇيغۇر دىيارىنىڭ «ئالتۇن تاۋاقنى» ئوخشىتىلىپ، بۇ زېمىنىنىڭ ئېگىسى ئۇيغۇرلار بۇگۇنكى كۈندە «گادايلار» بولۇپ قالغانلىقىغا تەقلىت قىلىنغان. ھەر ئىككى ئەسەر كەڭ ۋە چوڭقۇر مەزمۇندارلىقى، ئۇستۇن بەدىيلىك بىلەن يېزىلغانلىقى- ئۇچۇن خەلقنىڭ ئالقىشىغا ئېگە بولدۇ، دېگەن ئومۇتتە مەن.

«ئالتۇن تاۋاقلىق گادايلار» ئەسەرىدە خىتايلار ئۇيغۇر زېمىنىنىلا ئەمەس، ئۇنىڭ تىرىكلىگىنى ھەم ژۇتۇشقا ئامال-چارىلارنى ئويلاپ چىقماقتا. ئەسەردىكى ئىككى خىتاي زىيالىسىنىڭ سوھبىتى ئارقىلىق رىۋايەتكە ئايلانغان گوزەل، باي دىيارنىڭ گوزەل قىزلىرنى ئالداپ ئىچكىرى خىتايغا ئېلىپ كېتىپ، رېستورانلاردا پاھشە ئۈچۈن پايدىلانغانلىقى پاش قىلىنىدۇ. ئالتۇن تاۋاقنىڭ ئېگىلىرى ئۇنىڭدىن بەھرىمەن بولۇشنىڭ ئورنىغا ئىشسىزلىق، غۇربەتچىلىكتە خارۇ-زار ئومۇر كەچۈرۈۋاتقانلىغى ئەكس ئېتىلگەن. شۇنداقلا خىتاي سىياسىتىنىڭ ۋىركىشلىك مەخسەتلىرىنى ئېچىپ تاشلىغان ئىدى. دېمەك، خىتايلار شەرقىي تۈركىستان خەلقىنى جىسمانىي ۋە مەنىۋي جەھەتتىن يوقىتىشنىڭ، ئۇيغۇر نەسلىنى قۇرۇتۇشنىڭ يولىغا چۈشكەنلىگى ئوچۇق كورسىتىلگەن بولۇپ بۇ مىللىي پاجەمىزنىڭ بىر كورىنىشى خالاس.

يازغۇچى نەسردىن داۋۇتنىڭ ئىنساني قەلبى، مىللەتپەرۋەر روھى بىزنىڭ قەلبىمىزدە مەڭگۇ ساقلانغۇسى.

ئارۇپجان زەرىپ.
بىشكېك شەھىرى.

سەنجەر: سابىرجان ئۇكا، سۇرەتكە قاراپ بېقىڭا تۇرسۇن ئاكىڭىز نېمىگە ئوخشاپ قاپتۇ؟

سابىرجان: زوئوپاركتىكى قولغا ئۇ ئۇگەتكەن ئېيىققا ئوخشاپ قالغانمۇ نېمە؟

تۇرسۇنجان: باراخولكىغا ئاپىرىپ مېنى ئوينىتىپ پۇل تېپىپ ئوقەت قىلامسىز يە؟

سەنجەر: سىلىنى ئوينىتىپ تاپقان بىر ئايلىق پۇل ئوزلىرىنىڭ قوساقلىرىنى بىر قېتىم تويغۇزۇشقا يەتمەيدۇغۇ دەيمەن.

پ. ئەخمەت چۈشەرگەن سۇرەت.

ئالمۇتىنىڭ بەش ناھىيەسى بىلەن بىر كوچىسى يېڭىچە ئاتالدى

12 - دېكابىر كۈنى ئالمۇتا شەھەرلىك مەسلىھەتىنىڭ دېپۇتاتلار ۋېغىنىنىڭ سەككىزىنچى سېسسىيەسىدە بىر قاتار ناھىيەلەرنىڭ ۋە لېنىن كوچىسىنىڭ ناملىرىنى ئۆزگەرتىش توغرىلىق مەسىلە قارالدى. جۇملىدىن پايتەخت ھاكىمى شالباي قۇلماخانوۋنىڭ ئېيتىشىچە، يۈزلىگەن ۋە ئاخىرقى ۋاقىتلاردا كېلىپ چۈشۈۋاتقان پۇخرالارنىڭ، جۇملىدىن ئالىملارنىڭ، مۇئەسسەسەلەرنىڭ، ئۇرۇش ۋە ئەمگەك ۋېتېرانلىرىنىڭ، جامائەتچىلىك ۋەكىللىرىنىڭ كوپلىگەن تەكلىپلىرى بىلەن پىكىرلىرىدىن ئۆزچۇقا كەلگەن.

شەھەر مەسلىھەتى بىلەن ھاكىمى ناھىيەلەرنىڭ ناملىرىنى ئۆزگەرتىش توغرىلىق بىرلەشكەن قارار قوبۇل قىلدى. شۇنداق قىلىپ، كالىنىن ناھىيەسى - بوستاندىق، لېنىن ناھىيەسى - ئېيتسۇ، ئوكتەبىر ناھىيەسى - تۈركسىپ، سوۋېت ناھىيەسى - ئالمالى، فرۇنزې ناھىيەسى - مېدېۋ ناھىيەسى، لېنىن كوچىسى - دوستلۇق كوچىسى بولۇپ ئۆزگەرتىلدى. بۇ ناملار كۆپلىگەن تەكلىپ-تەلەپلەرگە، ئاتالغان ناھىيەلەر بىلەن كوچىنىڭ تارىخى، قېلىپلاشقان ئەنئەنىلىرىگە، ئىجتىمائىي، ئىختىسادىي ۋە جۇغراپىيەلىك ئالاھىدىلىكلىرىگە ماس كېلىدۇ.

ئاركادىي رۇتمېسترۇۋسكىي،
قازتاگ مۇخبىرى.

ھەسۋاۋت ۋېغىنى بولۇپ ئۆتتى

يېقىندا ئالمۇتىدىكى 109 - ئوتتۇرا مەكتەپتە ئەۋزۇرۇۋ ناھىيەلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ ھېساۋات-سايلام ۋېغىنى بولۇپ ئۆتتى.

مەزكۇر ۋېغىندا زارەۋۇسوۋكا، ئاپىرودروم، ئىشچىلار، دورماستېر مەھەللىلىرىنىڭ جامائەتچىلىك ۋەكىللىرى، ئۇيغۇر زىيالىيلىرى ئىشتىراك قىلدى.

ۋېغىندا ئەۋزۇرۇۋ ناھىيەلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ رەئىسى ئەختەرجان ئەخمەتوۋا مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ ئىككى يىل ئىچىدە قىلغان خىزمەتلىرى ھەققىدە ھېساۋات بەردى.

ھېساۋات دوكلاتتىن كېيىن سۆزگە چىققان قازاقىستان پاتلار جەمىيىتىنىڭ ئوقۇش-ئىشلەپ چىقىرىش كارخانىسىنىڭ دىرېكتورى ۋاققاس مەمەدئوۋ، زارەۋۇسوۋكا مەھەللىسىدىكى ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ مۇدىرى رابىيەم ئەخمەتوۋا، شەھەرلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ رەئىسى رەخمىجان قاسىموۋ ئىشچىلار مەھەللىسىنىڭ ۋېكىت بېشى مەخمەمەتجان ۋېلىيايېۋلار مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ ئىككى يىل ئىچىدە قىلغان ئىشلىرىغا ئوڭۇقلۇق باھا بېرىپ، يېتىشكەن كېيىنكى ئىشلىرىغا ئۇتۇقلار تىلىدى.

ۋېغىن ئاخىرىدا ئەۋزۇرۇۋ ناھىيەلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ يېڭى ھەيئەت تەركىبى سايلىنىپ، مەركىزنىڭ رەئىسى بولۇپ قايتىدىن ئەختەرجان ئەخمەتوۋا سايلاندى.

(ئۆز مۇخبىرىمىز).

قىش مەنزىرىسى

ئېلان

«يېڭى ھايات» گېزىتىنىڭ ئالدىمىزدىكى ۋاقىتتا كومپيۇتر ئارقىلىق چىقىشىغا مۇناسىۋەتلىك ئەرەپ گرافىكىسى ئاساسىدىكى ئۇيغۇر يېزىغىنى بىلىدىغان ئوغۇل- قىزلارنى كومپيۇتردا ئىشلەشكە تەكلىپ قىلىمىز. ھازىرچە ئايلىق مۇئاشى 6 مىڭدىن 8مىڭغىچە.

خالىغۇچىلار بولسا «يېڭى ھايات» گېزىتى سېكرېتارىياتىغا، 33 - 86 - 06 تېلېفونىغا خەۋەر قىلسۇن. ئادرېسىمىز: ئالمۇتا شەھرى، ئىپەك يولى كوچىسى 50- ئۆي، 8- قەۋەت.

تەشەككۈر ئىزھار قىلىمىز

مانا، 1996-يىل ئۈچۈن جۇمھۇرىيىتىمىزدە ئاممىۋى ئاخبارات ۋاستىلىرىغا مۇشتىرى توپلاش ئاياقلاشتى. جۈملىدىن، جۇمھۇرىيەتلىك «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە ئۇنىڭ قوشۇمچىسى «يېڭى ھايات» گېزىتلىرىغا مۇشتىرى توپلاش كۆتۈلگەندىكىدىمۇ تەجىدارلىق بولغانلىقىنى ئالاھىدە تەكىتلىمەكچىمىز. ھەم «ئۇيغۇر ئاۋازى» ھەم «يېڭى ھاياتنى» يازدۇرۇۋالغانلارنىڭ سانى ئالدىن-ئالا ئېلىنغان مەلۇماتلار بويىچە، 1995-يىل بىلەن سېلىشتۇرغاندا ھەرگىز كام ئەمەس، بەلكى ئارتۇقتۇر، (ئېنىق مەلۇماتلارنى گېزىتىمىزنىڭ نۆۋەتتىكى سانلىرىنىڭ بىرىدە ئېلان قىلىمىز).

ئەينە شۇنداق ھەر ئىككى گېزىتىمىز مۇشتىرىلىرى سانىنىڭ كوپىيىشىگە پەقەت رېداكسىيە خادىملىرىلا ئەمەس، شۇنداقلا جاي-جايلاردىكى گېزىتلىرىمىز ئاكتىۋىستلىرى، مەھەللە ۋە ئېنگىپ باشلىرى، ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركەزلىرىنىڭ ۋەكىللىرى چوڭ ھەسسە قوشتى. شۇلاشقا جۇمھۇرىيەتلىك «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە ئۇنىڭ قوشۇمچىسى «يېڭى ھايات» گېزىتلىرىنىڭ تەھرىراتى «مۇشتىرى توپلاش- 96» مەۋسۇمىنىڭ ئۇتۇقلۇق ئاماملىنىشىغا ياردەملەشكەن، ئالمۇتا شەھرىدىن م. قادىروۋ، م. مەمىروۋ، پ. پەتتاروۋا، ئو. ئەمەتبالىقىيېۋ، ش. روزىيېۋ، يۇ. دۇگاۋنۇ، ت. ئىبراھىموۋ، غ. كالاشىيېۋ، (درۇژبا مەھەللىسى) ق. كېبىروۋ، ر. ناسىروۋ، ت. ھوسمانوۋ، (تۈركسىپ مەھەللىسى) ئە. مۇزەپپەروۋ، (موجەجەت يېزىسى) ئا. ياقۇپوۋ، ئا. ئابۇبەكرىيېۋ، (يېڭى ھايات مەھەللىسى) ۋ. ئاۋاموۋ، ك. خىتاموۋ، پ. داۋۇتوۋا، ئا. ئاۋۇتوۋ، (سۇلتان قورغان مەھەللىسى) ت. بېيشانوۋ، م. خۇدايكوۋ، م. ھاشىموۋ، س. يۇنۇسخانوۋ، م. باراتوۋ، ت. سادىقوۋ، (ئاپىرودرومنايا مەھەللىسى)، ئا. سابىتوۋ، ج. ئابدۇساتتاروۋ، ئە. كوزىيېۋ، (ئاينابۇلاق مىكرورايونى)، ت. ئىقەاروۋ، يۇ. ئۇلادىيېۋ، ئا. ئەلىيېۋ، م. زەيناۋدىنوۋ، ئى. تېيىپوۋ، (زارىيا ۋوستوكا مەھەللىسى)، جامبۇل ناھىيەسىدىن ت. ئۇردىيېۋ ۋە ئا. سادىروۋ، (ئۈزۈناغاچ يېزىسى)، تالغىر ناھىيەسىدىن ئا. خۇماچانوۋ (تالغىر شەھرى)، ئا. تايىروۋ، (قىزىل غەيرەت يېزىسى)، ق. ئىسمائىلوۋ (قىزىلتۇغ-1 -مەھەللىسى)، ز. ئاۋدىنوۋ، (كراسنويې پولې يېزىسى). ئەمگەكچىقازاق ناھىيەسىدىن ت. ئىمرەمزىيېۋغا («ئالاتاۋ» سوۋخوزى)، تەشەككۈر ئىزھار قىلىدۇ.

موشۇ تىزىم بىلەن چەكلىنىپ قالمايدۇ بولاتتى. لېكىن مۇشتىرىلىرىمىزنىڭ بىسىم كوپچىلىكى ئىستىقامەت قىلىۋاتقان ئۇيغۇر، پانفىلوۋ، چېلەك ناھىيەلىرىدىكى گېزىتلىرىمىز جانكويەرلىرىنى ئاتاپ ئۆتمەي ھېچ مۇمكىن ئەمەس. ئۇلار پانفىلوۋ ناھىيەسى ھاكىمىنىڭ ئورۇنباسارى ب. ن. شىن ۋە ناھىيەلىك دولەت پوچتا ئىدارىسىنىڭ باشلىغى ش. سېيىتوۋ، چېلەك ناھىيەسىنىڭ چېلەك يېزىسىنىڭ تۇرغۇنلىرى ر. سادىروۋا، ئا. ئابۇبەكرىيېۋ، گ. سۇلايمانوۋا، قورام لىق ئە. سادىروۋ، ئۇيغۇر ناھىيەسىدىن «ئەمگەك» كولخوزىنىڭ رەئىسى ل. ھەۋەيدۇللايېۋ، «تاشتىقارسۇ» سوۋخوزىنىڭ دىرېكتورى ق. مەخسەتوۋ، يولۇۋچىلارنى توشۇش مەھكىمىسىنىڭ باشلىغى ي. ئاخمۇللايېۋ ۋە ئورغۇنلىغان باشقا ئاكتىۋىستلىرىمىز غامخورلۇق كۆرسەتكەن گېزىتخانلار نامىدىن يەنە بىر قېتىم رەخمەت ئېيتىمىز.

مىللىي تىبابەتچىلىككە ۋارىسلىق

ئۇيغۇر خەلق تىبابەتچىلىكىدە ھازىرقى دەۋرىدىمۇ ئۇرغۇنلىغان تېۋىپلار خەلق سالامەتلىكىنى ساقلاۋاتىدۇ. ئالمۇتا شەھرىدىمۇ شۇنداق تېۋىپلارنىڭ ۋارىسلىرىدىن بولغان ئابابەكرى ھوشىراخۇن پائالىيەت كورسىتىپ كەلمەكتە. ئوتكەندە ئۇ كىشىنى تېلېۋىزوردا تونۇشتۇرغىنىدىن كېيىن ئىزدەپ باردىم. ئىشىكىنى ئېچىۋېدىم كۆتۈش ئۆيىدە كىشىلەر جىق ئىكەن. نوۋەت تۇتۇپ ئولتۇرۇپ بىمارلار بىلەن سوھبەتلىشىپ قالدىم. ئۇلار ھەر قايسىلىرى ئۆز كېسەللىرى ھەققىدە ئېيتىپ موشۇ كىشىگە كورۇنۇپ ساقايغانلىقلىرىنى ئېيتىپ بېرىشتى. ئالدىن ئون ئىككى ياشلاردىكى قىزى بىلەن نوۋەت كۈتۈپ ئولتارغان رۇس ئايال شۇنداق دېدى: «بۇ قىزىم تۇتقاقلىق كېسەل بولۇپ، ئاپارمىغان دوختۇر قالمىدى. ئاخىرى موشۇ تېۋىپقا كەلدىم. قىزىمنىڭ تومۇرىنى تۇتۇپ دورا بەردى. بۇ دورىنى ئىچىش جەريانىدا ئاغرىق تۇتىدىغان قەرەلىدە ئۆتمىدى. بۇنىڭغا ئىنتايىن خوشال بولدۇق. شۇنىڭ ئۈچۈن يەنە كورۇنۇپ دورا ئالايلى دەپ كەلدۇق» دەپ ئابابەكرىنىڭ داۋالىشىدىن قانائەتلەنگەنلىكىنى ئېيتىپ بەردى. بىر قانچە ئەرئاياللار دوختۇرلارنىڭ ھازىرقى مەخسۇس تەكشۈرۈش ئاپپاراتىدا تەكشۈرۈلگىنىدە ئېنىقلانغان ئاغرىقى بىلەن موشۇ تېۋىپقا كەلگەندە تومۇر تۇتۇپ شۇ دىئاگنوسنىڭ دەل ئوزىنى ئېيتىپ بەرگەنلىكىنى ھەيران قېلىپ سوزلەپ بېرىشتى. موشۇنداق پاراڭلىشىش جەريانىدا ماڭمۇ نوۋەت كېلىپ، ئۇ كىشى بىلەن بىر ئاز سوھبەتلەشتىم. ئابابەكرى 1945- يىلى قەشقەر يېڭىشەھەردە تېۋىپ ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. باشلانغۇچ مەكتەپنى قەشقەردە ئوقۇپ، تىبابەتچىلىك ئىلمىنى 1961- يىلدىن 1966- يىلغا قەدەر تىبەتنىڭ لىخاسا شەھرىدە ئوقۇغان. 1966- يىلدىن باشلاپ 1968- يىلغا قەدەر قەشقەر مىللىي شىپاخانىسىدا ئىشلەپ، 1969 - يىلى يومېششىكنىڭ بالىسى دەپ بۇ ئىشلەۋاتقان ئورنىدىن قوغلايدۇ. شۇنىڭدىن كېيىن 1982-يىلغا قەدەر يوشۇرۇن ھالدا خەلقنى داۋالاپ تەجرىبىسىنى بېيىتىدۇ. 1982-يىلى كېچىش ئېلىگە چىققاندىن كېيىن تىبابەتچىلىك ئىشىغا رۇخسەت قىلىنمىغانلىقتىن يەنە خەلق ئارىسىدا يوشۇرۇن داۋالاشنى ئېلىپ بارىدۇ. ئاخىرى موسكۋادا تۇرۇپ پېترووۋكا دوختۇرخانىسىدا ئىشلەپ بىمارلارنىڭ يۈزدىن توخسەن پروتسېنتىنى داۋالاپ ساقايتقاندىن كېيىن شۇ يەردىن داۋالاشقا رۇخسەت قىلىنغان ھوججەتلەرنى ئېلىپ ئالمۇتىغا قايتىپ، شەھەرلىك 5- پولىكلىنىكىدا خەلق تىبابەتچىلىكىدە ئىشلەيدۇ. ھازىرقى كۈندە شەرىق خەلق مېدىتسىناسىدا تېۋىپ بولۇپ ئىشلەۋاتىدۇ. قوبۇل قىلىش ئورنى: گاگارىنا-ئۇتېپوۋا (بورۇنقى شمېليوۋا) 28- قورادا.

ئابابەكرى ھوشۇرنىڭ ئايالى رەنا خان يولدىشىنىڭ بۇ مۇقەددەس ئىشىغا ياردەملىشىدىكەن. ئۇلارنىڭ ئۈچ ئوغلى- تۇرسۇن، مىرزەخمەت، ئابدۇقادىرلارمۇ ئاتىسىغا ياردەملىشىپ، كېلەچەكتە خۇددى دادىسىغا ئوخشاش خەلقنى داۋالاپ، دەردىگە دەرمان بولۇشنى ئۈمۈت قىلىدۇ...

جەزىرە بۇرھانوۋا،
ئالمۇتا شەھرى.

سۈرەتتە: ئابابەكرى ئىش ئۈستىدە.شوھرەت قۇربانىيازوۋنىڭ فوتوسى.

باش مۇھەررىرنىڭ ئورۇنباسارى
ت. توختەموۋ.

يېڭى ھايات
ئالمۇتا، 480044
ئىپەك يولى كوچىسى
50 بىنا، 8-قەۋەت

گېزىتنى تەسىس قىلغۇچى:
قازاقىستان جۇمھۇرىيىتى
مىنىسترلار كابىنېتى

نۆۋەتچى مۇھەررىر

ساۋۇت ئىسكەندەرىي.

تېلېفونلار: قوبۇلخانا- 59-84-33، باش مۇھەررىرنىڭ ئورۇنباسارى 01-92-33، مەسئۇل كاتىپ- 06-86-33، ئىجتىمائىي - سىياسىي، مەدەنىيەت بولۇملىرى- 81-86-33، ئەدەبىيات ۋە سەنئەت بولۇمى- 27-86-33، ئىختىسات بولۇمى- 50-86-33.

تىرازى 4440

«Йеңи хаят» («Новая жизнь»), индекс 65359, приложение республиканской общественно-политической газеты «Уйгур авази», регистрационное свидетельство № 480, выдано Министерством печати и массовой информации Республики Казахстан.

Газета отпечатана в республиканском газетно-журнальном Издательстве «Дауір», Алматы, 480044, пр. Ленина, 2/4.

گېزىتىمىز سەھىپىلىرىدە يېزىلغان ماقالىلار مۇئەللىپلىرىنىڭ مەۋقەسى تەھرىراتىمىزنىڭ مەۋقەسى بولۇپ ھېسابلانمايدۇ.تەھرىراتتىن ماتېرىياللار قايتۇرۇلمايدۇ ۋە جاۋاپ بېرىلمەيدۇ.

1102-80

ئانا يۇرتۇڭ ئامان بولسا، رەڭگى -روھۇڭ سامان بولماس

1995 يىل
23-دېكابر
№50
شەنبە
(4007)
ئەركىن باھا

يېڭى ھايات
ЖАНА ӨМІР

جۇمھۇرىيەتلىك ئىجتىمائىي- سىياسىي «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتىنىڭ ھەپتىلىك قوشۇمچىسى 1970- يىلى 1- يانۋاردىن باشلاپ چىقىۋاتىدۇ.

رەسمىي خەۋەرلەر

پرېزىدېنتنىڭ دولەت تەرگەۋ كومىتېتى توغرىلىق ھوكۇمى

دولەت تەرگەۋ كومىتېتىنى قۇرۇش ۋە ئۇنىڭ تەشكىلىي مەسىلىلىرىنى دەرھال ھەل قىلىش توغرىلىق ئوز پەرمانىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش مەخسىتىدە پرېزىدېنت نۇرسۇلتان نازاربايېۋ 18-دېكابر كۇنى مەخسۇس ھوكۇمگە ئىمزا قويدى.

ئۇنىڭدا ھوكۇمەتكە يەرلىك بيۇدژېت ھېساۋىدىكى ئىچكى ئىشلار ئورگانلىرىنىڭ چاپسان تەرگەۋ قىلىش خىزمەتچىلىرىنىڭ 4148 ىنى دولەت تەرگەۋ كومىتېتىغا بېرىش ۋە 1996-يىلنىڭ 1-يانۋاردىن باشلاپ جۇمھۇرىيەتلىك بيۇدژېت مەبلىغى ھېساۋىغا تەمىنلەش مەسىلىسىنى ھەل قىلىش تاپشۇرۇلغان.

نوتىلار ئالماشتۇرۇلدى

20-دېكابر كۇنى «دوستلۇق-ئالاشانكو» ئوتكۈزۈش پۇنكتى ئارقىلىق قازاقستان- خىتاي چېگارا ئاۋتوموبىل ئوتكىلىنى (تالدىقورغان ۋىلايىتى، ئالا كول ناھىيەسى) ئېچىشقا باغلىق قازاقستاننىڭ تاشقى ئىشلار مىنىستىرى قاسىمژومارت توقايېۋ بىلەن خخجنىڭ ئالمۇتىدىكى بەۋقۇلاددە ۋە تولۇق ھوقۇقلۇق ئەلچىسى چېن دىنىڭ ئوتتۇرىسىدا نوتىلار ئالماشتۇرۇلدى. ئۇلار ئىككى مەملىكەت ھوكۇمەتلىرى ئوتتۇرىسىدىكى كېلىشىم ۋە 1992-يىلى 10-ئاۋغۇستىكى دولەت چېگارىسى ئارقىلىق ژۇك ئوتكۈزۈش بويىچە پۇنكتلارنى ئېچىش توغرىلىق كېلىشىمنىڭ قوشۇمچە ھوججەتلىرى بولۇپ ھېساپلىنىدۇ.

ئىككى تەرەپ ئوتكەن سوھبەت داۋامىدا ئىككى مەملىكەت ئوتتۇرىسىدا سودا-ئىختىسادىي ھەمكارلىقنى كېڭەيتىش ۋە ئاۋتوموبىل بىلەن ژۇك توشۇشنى تەرەققىي ئەتكۈزۈشكە تاشلانغان قەدەمنىڭ مۇھىملىقىنى تەكىتلىدى.

قازاقستان-ئامېرىكا ھەمكارلىقى كۈچىيىدۇ

20-دېكابر كۇنى تاشقى ئىشلار مىنىستىرى قاسىمژومارت توقايېۋ ئاقش نىڭ قازاقستاندىكى ئەلچىسى ئېلىزابېت دژونىس خانىم بىلەن ئۇچراشتى.

ئۇ پرېزىدېنت نۇرسۇلتان نازاربايېۋقا ئاقش پرېزىدېنتى بىلل كلىنتوننىڭ خېتىنى ۋە ۋىتسې-پرېزىدېنت گورنىڭ مەكتۇبىنى تاپشۇردى. ئۇنىڭدا قازاقستان- ئامېرىكا ھەمكارلىقىنىڭ ئايرىم مۇھىم مەسىلىلىرى قوزغالغان.

بۇ ھوججەتلەردە ئىككى تەرەپلىمىلىك مۇناسىۋەتلەرنىڭ ئەھۋالىغا قانائەتلىنىش بىلدۇرۇلۇپ، ئۇلارنى يەنىمۇ جۇڭقۇرلىتىشنىڭ، ئىككى تەرەپلىمىلىك ۋە كوپ تەرەپلىمىلىك ئۇچرىشىشلارنى ئوتكۈزۈشنىڭ پايدىلىق ئىكەنلىكىگە تەكىتلەنگەن، شۇنداقلا سودا-ئىختىسادىي ۋە ئىنۋېستىتسىيەلىك ھەمكارلىقنى كۈچەيتىشنىڭ زورۇرلىگى قەيت قىلىنغان.

ئې. دژونىس قازاقستاندىكى دېموكراتىك جەريانلارنىڭ تەرەققىياتىنى قوللاپ، جۇمھۇرىيەت پارلامېنتىدىكى ئىشنىڭ ئوڭۇشلۇق باشلىنىشىنىڭ مۇھىملىقىنى تەكىتلىدى.

مىنىستر ئەلچىنى قازاقستان، قىرغىزستان، ئوزبەكستان رەھبەرلىرىنىڭ يېقىندا جامبۇلدا ئوتكەن ئۇچرىشىشنىڭ يەكۇنلىرى بىلەن تونۇشتۇردى.

چىن ژۇرەكتىن تەبرىكلەش

نۇرسۇلتان نازاربايېۋ تۇركىيە جۇمھۇرىيىتىنىڭ پرېزىدېنتى سۇلېيمان دېمىرېلگە تۇركىيە بىلەن ياۋروپا ئوتتۇرىسىدا تاموژنا ئىتتىپاقى توغرىلىق شەرتنامىنى ياۋروپا پارلامېنتىنىڭ باش ئاسسامبلېيەسى تەستىقلىشىغا باغلىق چىن ژۇرەكتىن تەبرىك يوللىدى.

تۇركىيەنىڭ ياۋروپا ئىتتىپاقى بىلەن تاموژنا ئىتتىپاقىغا كىرىشى، دېيىلگەن تەبرىك خەتتە سىزنىڭ دولىتىڭىزنىڭ دېموكراتىك تەرەققىيات ۋە مۇھەم ئىختىسادىي ئىسلاھاتلار ژۇرگۈزۈش يولىدا قولغا كەلتۇرۇلگەن چوڭ مۇۋاپپەقىيەتنى ئىغرار قىلىش بولۇپ ھېساپلىنىدۇ. نۇرسۇلتان نازاربايېۋ ياۋروپا ئىتتىپاقى بىلەن بولغان تاموژنا ئىتتىپاقى تۇركىيەنىڭ ئىختىسادىي تەرەققىياتىنىڭ ۋە ئۇنىڭ ياۋروپىلىق قۇرۇلمىغا يەنىمۇ چوڭقۇرلاپ كىرىشىنىڭ قۇۋۋەتلىك ئامىلىغا ئايلىنىدىغانلىقىغا ئىشەنچ ئىزھار قىلدى.

ئەۋېزوۋ دۇنياسى يۇنېسكو نەزىرىدە

ئېخى تۇنۇگۇنلا ئۇلۇق ئابايىنىڭ شانلىق تويىنى نىشانلاپ ئوتكەن ئىدۇق. يۇنېسكونىڭ ئالاھىدە كوڭۇل بولۇشى نەتىجىسىدە ئەدەبىياتىمىز بىلەن مەدەنىيىتىمىزنى پۇتكۇل دۇنياغا تونۇشتۇرۇشقا مۇۋاپپەق بولغان ئىدۇق. مانا، ئەندى ئەدەبىياتىمىزنىڭ بۇيۇك مۇتەپەككۇرى مۇختەر ئومارخان ئوغلى ئەۋېزوۋنىڭ 100 يىللىقى 1997-يىلى يۇنېسكو دائىرىسىدە نىشانلىنىدىغان بولدى.

م. ئەۋېزوۋنىڭ تويىغا تەييارلىق ھازىردىنلا باشلاندى. شۇنداق قىلىپ، ئەۋېزوۋ دۇنياسىنىڭ ئىشىگى دۇنيا جامائەتچىلىگى ئۇچۇن كەڭ ئېچىلدى. ئابايىنى تونۇغان خەلىق ئەندى ئۇلۇق مۇتەپەككۇرنىڭ ھاياتىنى بەدىي سوز بىلەن شەرھىلەپ بەرگەن دانىشمەن يازغۇچى مۇختەر ئەۋېزوۋ ئىجادىيىتى بىلەن تەپسىلىي تونۇشىدۇ.

(قازتاگ).

ئەسىرلىك قىسمەت ئايان بۇ ئاندا،
ئەل ئامان بولسىكەن دەر ئۇ ھەر تاڭدا.

ئەشۇ ئۇلۇق تىلەك ئاقسۇن دەيمىز ھەم،
ئەۋلاتلار تومرىدىكى قىزىل قاندا...
د. يۇسۇپوۋ سۇرىتى.

قازاقستان جۇمھۇرىيىتى پرېزىدېنتىنىڭ پەرمانى

قازاقستان جۇمھۇرىيىتى ئاھالىسىنىڭ ئىجتىمائىي شارائىتىنى ياخشىلاش بويىچە چارىلەر توغرىلىق

مەملىكەت ئاھالىسىنىڭ دولەت ئىجتىمائىي كاپالەتلىرىنى تەمىنلەش مەخسىتىدە **توختام قىلىمەن:**

1. دولەت بيۇدژېتى ھېساۋىدا تەمىنلىنىۋاتقان تەشكىلاتلار خادىملىرىنىڭ ئەمگەك ھەققىنى ئوتتۇرا ھېساپتا ژىللىق ھېساپلاشتا 1996-يىلى داۋامىدا رىيال ئاشۇرۇش ئەمەلگە ئاشۇرۇلسۇن.

2. پېنسىيەلەر بىلەن نەپىقىلەرنى ئوتتۇرا ژىللىق ھېساپتا توۋەندىكى مىقداردا ئاشۇرۇش ئەمەلگە ئاشۇرۇلسۇن:

پېنسىيەلەر-كام دېگەندە 1،7 ھەسسە؛

ئىشسىزلىق بويىچە بېرىلىدىغان نەپىقە-كام دېگەندە 1،5 ھەسسە؛

باشقا نەپىقەلەر-كام دېگەندە 1،6 ھەسسە.

3. قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ ھوكۇمىتى، ۋىلايەتلەر، شەھەرلەر ۋە ناھىيەلەرنىڭ ھاكىملىرى:

1996-يىلغا بولىدىغان جۇمھۇرىيەت ۋە يەرلىك بيۇدژېتلاردا بۇ مەخسەتلەر ئۇچۇن لازىملىق مەبلەغ ئاجرىتىشنى كوزدە تۇتىدىغان بولسۇن؛

ئاھالىنىڭ ئەمىناتى ناچار قاتلاملىرىنى ئادرېسلىق ئىجتىمائىي قوللاپ-قۇۋۋەتلەش ئەتىجدارلىغى ئاشۇرۇلسۇن.

4. قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ ھوكۇمىتى:

1996-يىلى 1-يانۋارغىچە:

ئوتتۇرا ھېساپتىكى ئەمگەك ھەققى مىقدارىنى پەيدىن-پەي ئىككى ھەسسە ئوستۇرۇش پرىنسىپىغا ئاساسلانغان ھالدا، بىرلەشكەن تارىف جەدۋىلىگە مۇۋاپىق، دولەت بيۇدژېتى ھېساۋىغا تەمىنلىنىدىغان تەشكىلاتلار خادىملىرىنىڭ ئەمگىگىگە ھەق تولەش سىستېمىسى ئىشلەپ چىقىلسۇن ۋە تەستىقلەنسۇن؛

دولەت بيۇدژېتى ھېساۋىغا تەمىنلىنىدىغان تەشكىلاتلارنىڭ ستروكتۇرىسىنى، جەدۋەللىرى، تەشكىلاتلارنىڭ شتاتلىرىنى تەرتىپكە سېلىش، ئىختىسات قىلىش تەرتىۋىنى كۈچەيتىش، ئۇلارنى تەمىنلەش ۋە ئۇلارنىڭ پائالىيىتىنىڭ نورمىلىرى بىلەن شارائىتىنى مۇۋاپىقلاشتۇرۇش ئەمەلگە ئاشۇرۇلسۇن؛

1996-يىلى 1-فېۋرالغىچە:

پېنسىيەلەر مىقدارىنى ئاشۇرۇش مەخسىتىدە دولەت پېنسىيە بىلەن تەمىنلەش سىستېمىسىنى ئىسلاھات قىلىش بويىچە تەكلىپلەر بېرىلسۇن.

قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ پرېزىدېنتى
ن. نازاربايېۋ.
ئالمۇتا، 1995-يىل 19-دېكابر.

سۇلتانقورغان مەسچىتى

سۇلتان قورغان ئالمۇتىدىكى ئۇيغۇرلار ئەڭ كۆپ ياشايدىغان چوڭ يۇرتلارنىڭ بىرىدۇر. دىنىنى ئەپيۇن دەپ ھېساپلىغان سابىق كېگەش ئىتتىپاقى، كوممۇنىستىك تۈزۈم بەربات بولۇپ، ئادەملەر يەتمىش ژىل جەرياندا يوقىتىپ قويغان ئېتىقات ئەڭگۈشتەرى-دىنىي ئەركىنلىككە ئېگە بولغاندىن كېيىن بۇ ۋۇتتىمۇ ئۇيغۇرلار ئۆز مەبلىغى، ئۆز خاھىشى بىلەن چوڭ ئىككى مەسجىد سېلىشقا بەل باغلىغان. سىل كۆزدە ۋۇقارقى ئۈچ قەۋەتلىك، ھاشامەتلىك مەسجىد-مەدرىسىنىڭ ئۈستى يېپىلىپ، گۈمبىزى ئورنىتىلىشى مۇناسىۋىتى بىلەن خەتمە-قۇرئان ئۆتكۈزۈلۈپ، سۈگاقچىلىق ئىشلىرى باشلانغان ئېدى. ئۆتكەن يەكشەنبە-17-دېكابر كۈنى بولسا بايتۇرسىنوۋ ۋە چېگورىن كوچىلىرىنىڭ دوخمۇشىغا جايلاشقان، قۇرۇلۇش ئىشلىرى تولۇق ئاياقلاشقان تۆۋەنكى سۇلتان قورغان مەسجىدىنىڭ تەنتەنىلىك ئېچىلىش مەراسىمى بولۇپ ئۆتتى.

شۇ كۈنى ئۆزىنىڭ يېقىملىق كۆرۈنىشى بىلەن كىشىلەر قەلبىنى بىردىن مەھلىيا قىلىۋالىدىغان، ئىچى ۋە تېشى ئۇيغۇر مىللىي بېناكارلىق ئۇسۇلىدا چىرايلىق نەقىشلەنگەن بۇ قۇتلۇق دەرگاھ-مەسجىد قوراسىغا پۈتكۈل سۇلتان قورغان جامائىتى دېگۈدەك، ئالمۇتا ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى يۇرتلارنىڭ ۋە مەسجىدلەر جامائەسىنىڭ ۋەكىللىرى ژىغىلدى. مەراسىمغا شۇنداقلا تۈركسىب (ئىلگەركى ئوكتەبىر) ناھىيەلىك مەمۇرىيىتىنىڭ خادىملىرى، قازاقىستان مۇسۇلمانلىرىنىڭ مۇپتىسى راتبېك ھاجى ۋە قازاقىستان پايتەختىدە تۇرۇۋاتقان چەت ئەل مۇسۇلمانلىرىنىڭ، ۋەكىللىرى ئىشتىراك قىلدى. بۇ يەرگە ئېغىللار، ۋە قۇتلۇق مەسجىدنى ئاللا مۇبارەك قىلسۇن!، دەپ بىر-بىرىنى سەممىي تەبرىكلەشتى.

سۇلتانقورغان مەسجىدىنىڭ ئېچىلىش مەراسىمى زىبېيدۇللاھاجىمنىڭ قۇرئان تىلاۋەت قىلىشى بىلەن تەنتەنىلىك باشلاندى. مەراسىمنى باشقۇرغان يۇرت مۇتىۋەرى ئىبرەيدۇللا ئاكا مەمرۇۋ قىسقىچە سۆز سۆزلىدى. ئۇ ئۆز مەبلىغى ھېساۋىغا ھۇلىنى قۇرۇپ بەرگەن يۇرت پەرزەنتلىرى دولقۇن ئىبراھىم، مەسجىد قۇرۇلۇشى ئۈچۈن يۈز مىڭ دانە خىش يەتكۈزۈپ بەرگەن ئابدۇرېيىم ئىبرايىمغا، ماددىي ۋە ئاخچا جەھەتتىن ئۆبەيدۇللا، مارات ۋە مارس يۇنۇس ئوغۇللىرىغا، قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرىنى ئىزدەپ تېپىپ، يەتكۈزۈپ ئىشلىگەن ئابدۇساتتار مەشرەپ ئوغلىغا، مەبلەغ توپلاش ۋە ئۇيۇشتۇرۇش ئىشلىرىغا پائال قاتناشقان قاھار ئىسمائىل، سىراجىدىن مەخسۇت، ئەسرىدىن قەمىردىن، رۇستەم ئاقمولا، مۇتەللىپ نۇردۇن، تۇرسۇن شەمشىدىن، مەخەممەت ھاجىم موللاخۇن ئوغۇللىرىغا، مەسجىدنى بېزەشتە چوڭ كۈچ چىقارغان رەسسام ۋە نەققاش كۈرەش مەسىمجان ئوغلى ۋە ئۇنىڭغا ياردەم بەرگەن دوستلىرىغا، مەسجىد قۇرۇلۇشىنىڭ بېشىدىن باشلاپ تا ئاخىرىغىچە ئاپان تىرەپ دەسسەپ تۇرغان يۇرت ئېگىسى ئىمەر ئاكا ئاتايەت ئوغلى سېمەتوۋقا پۈتكۈل يۇرت نامىدىن تەشەككۈر ئىزھار قىلدى. شۇنىڭدىن كېيىن سۆز راتبېك ھاجىغا بېرىلدى.

-كېگەش ئېلى ھوكۇم سۈرگەن يەتمىش ژىل داۋامىدا دىنىي ئەركىنلىكىمىزدىن مەھرۇم بولۇپ، ئەجدادلىرىمىز سالغان مەسجىدلار ۋەيران قىلىنغان. ياكى ئامبارلارغا ئايلاندۇرۇلغان ئېدى. قازاقىستان ئۆز مۇستەقىللىغىنى قولغا ئېلىپ، دېموكراتىيە بېخ ئۇرۇشقا باشلىغاندىن بىرى دىنىي ئېتىقادىمىز، مەسجىدلىرىمىز يائىلىۋاشتىن ئەكسىگە كېلىشكە باشلىدى. ھازىر ئاھالىنىڭ 65 پروتسېنتىنى تەشكىل قىلىدىغان 24 مۇسۇلمان مىللىتى ياشايدىغان قازاقىستاندا تۆرت مىڭدىن كۆپىرەك مەسجىد كىشىلەرگە ئۆز ئىشىگىنى ئاچتى. ھازىرقى ئىختىسادىي قىيىنچىلىقلارغا قارىماي ئۆز مەبلىغلار ھېساۋىغا مۇنداق چىرايلىق ۋە ھاشامەتلىك مەسجىد سېلىپ، بۈگۈن ئۇنىڭ قۇتلۇق ئىشىگىنى ئېچىشكەنلار بىلەن سىلەرنى-سۇلتان قورغان ئەھلىنى چىن ژۈرەكتىن تەبرىكلەيمەن. بۇ سىلەرنىڭ ئۆملۈك-ئىتتىپاقلىقلارنىڭ مېۋىسى، ئەلۋەتتە. ئىلاھىم دوستلۇق-ئىتتىپاقىمىز ئېخنىمۇ مۇستەھكەم بولسۇن! ئاللانىڭ ئويى بولغان بۇ قۇتلۇق دەرگاھ دائىم ئاۋات بولۇپ تۇرسۇن، دېدى ئاتىق.

-ئۇزۇن ژىللار ھوكۇم سۈرگەن دىنسىزلىق، ئېتىقادسىزلىق-ئاتېيىستىك تەربىيە ۋە سىياسەت خەلقىمىزنى، بولۇپمۇ ياشلارنى يامان ئىشلاردىن تەپ تارتمايدىغان، جىنايەتتىن قورقمايدىغان قىلىپ قويدى. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ھەممە جايلاردا ئوغرىلىق، پارىخورلۇق، بۇلاڭچىلىق، قاتىللىق ۋە باشقا جىنايەت تۈرلىرى كۆپىيىپ كەتتى. سىلەرنىڭ بۇ قۇتلۇق مەسجىدىڭلار ئادەملەرنى ئىنساپ-ئىمانىلىققا چاقىرىدىغان، ياشلارنى ئەدەپ-ئەخلاق، ئىنسانىي خىسلەت، دىيانەتكە باشلايدىغان ھەقىقىي تەربىيە دەرگاھىغا ئايلىنىدىغانلىقىغا ئىشىنىمەن، دېدى. لوۋەتتە سۆزگە چىققان تۈركسىب ناھىيەلىك مەمۇرىيىتىنىڭ خادىمى ب. ك. مالىنوۋسكىي.

مەراسىم تۈگىگەندىن كېيىن يېڭى مەسجىدتا يۇرت ھىممىتى بىلەن چوڭ ئەزىر ئۆتكۈزۈلدى. يۇرت ئاياللىرى بىلەن قىزلىرى ئۆيلىرىدىن خىلمۇ-خىل تائاملارنى پىشىرىپ كېلىپ، ئۈستەلگە قويدى. بۇ قۇتلۇق دەرگاھ ئۈچۈن كىشىلەر ئونلىغان گىلەم، پالاس ۋە ئاخچا ھەدىيە قىلدى.

شۇنداق قىلىپ، ئالمۇتىدىكى قېدىمىي سۇلتان قورغان مەللىسىدە ھەر كۈنى بەش قېتىم يېقىملىق ئەزان ئاۋازى ياڭراپ تۇرىدىغان يەنە بىر يېڭى مەسجىد ئەھلى مۇسۇلمانلارغا ئۆز ئىشىگىنى ئاچتى.

م. سادىروۋ،

مەخسۇس مۇخبىرىمىز.

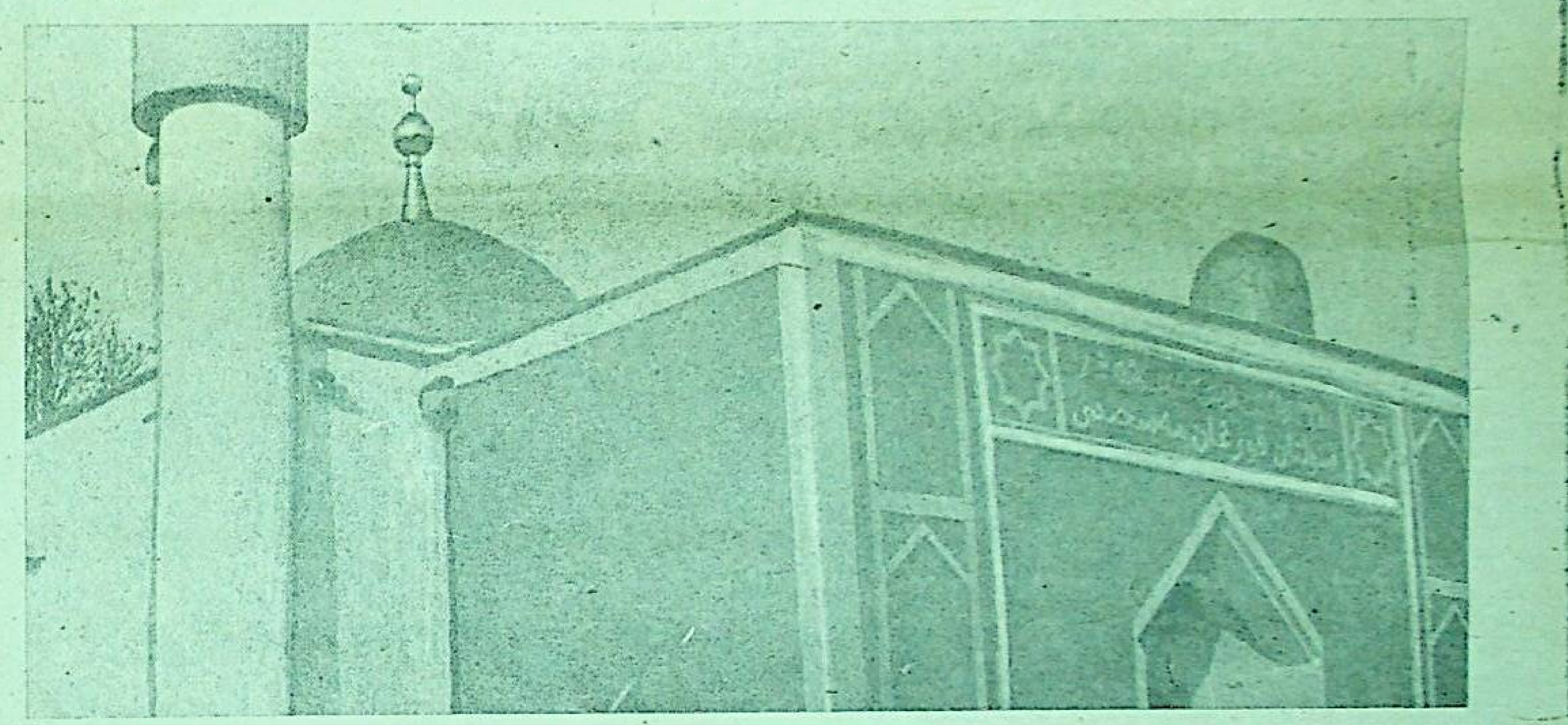

سۈرەتلەردە: يېڭى مەسجىتنىڭ ئېچىلىشى مەراسىمدىن كۆرۈنۈشلەر

بە. ئەخمەتوۋ چۈشەرگەن سۈرەتلەر.

قىسقا خەۋەرلەر

ئالدىن-ئالا يەكۇنلەر

روسسىيە دولەت دۇمىسىغا يەكشەنبە كۈنى بولۇپ ئۆتكەن سايلامنىڭ ئالدىن-ئالا يەكۇنلىرى چىقىرىلدى. 18-دېكابر ئېلىنغان مەلۇماتلارغا قارىغاندا، گ. زيۇگانوۋ باشقۇرغان روسسىيە كوممۇنىستىك پارتىيەسى 22 پروتسېنت، ۋ. ژىرىنوۋسكىي باشقۇرغان روسسىيە لىبېرال دېموكراتىك پارتىيەسى 11،2 پروتسېنت، ۋ. چېرنومىردىن (روسسىيە ھوكۇمىتىنىڭ باشلىقى) باشقۇرغان ئاشىدوم روسسىيە (روسسىيە بىزنىڭ ئۆيىمىز) بلوكى 9،5 پروتسېنت، ئاتاقلىق ئىختىساتچى گ. ياۋلىنسكىي باشقۇرغان يابلوكو بلوكى 8،4 پروتسېنت ئاۋازغا ئېگە بولغان.

روسسىيەنىڭ سودا-تىجارەت دائىرىلىرى دولەت دۇمىسىغا بولغان سايلامنىڭ ئالدىن-ئالا يەكۇنلىرىگە خېلە خاتىرجەم ئىنكاس بىلدۈرگەن ۋاليۇتا ۋە باشقا بازارلاردا قالايمىقانچىلىقلار بايقالمىغان.

سېناتورلار رويخەتتىن ئۆتكۈزۈلدى

مەلۇمكى، 5-دېكابر كۈنى قازاقىستان جۇمھۇرىيىتى پارلامېنتى سېناتى دېپۇتاتلىرىنىڭ سايلىمى بولغان ئېدى. مەركىزىي سايلام كومىسسىيەسىنىڭ خەۋىرىگە قارىغاندا، سايلام بارلىق ۋىلايەتلەردە ئۆتكۈزۈلگەن. 5669 سايلىغۇچىدىن ئاۋاز بېرىشكەن 5314 سايلىغۇچى، ياكى ئۇلارنىڭ ئومۇمىي سانىغا نىسبەتەن 93،74 پروتسېنتى ئىشتىراك قىلدى. ھەممىسى بولۇپ سېناتقا 38 دېپۇتات سايلانغان. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا پەقەت بىرلا ئايال-پاۋلودار ۋىلايىتىدىكى «ئېرتىش» ئاكسىونېرلىق جەمىيىتى باشقارمىسىنىڭ رەئىسى-زائورىي ئۇرمۇخالوۋا بار. ئۇ 33 ياشقا كىرگەن ئەڭ ياش دېپۇتات. ئەڭ يېشى چوڭ سېناتور-ئالمۇتىلىق پروزائىك-يازغۇچى ئى. شېگولىخىن. ئۇ 1927-ژىلى تۇغۇلغان.

مەركىزىي سايلام كومىسسىيەسى بارلىق سايلانغان دېپۇتاتلارنى رويخەتتىن ئۆتكەزدى.

دولەتلەر ئارا كېگەشنىڭ مەجلىسى

يېقىندا جامبۇل شەھىرىدە پرېزىدېنتلار ن. نازارباييېۋ، ئا. ئاقايېۋ ۋە ئى. كەرىموۋلارنىڭ ئىشتىراكى بىلەن قازاقىستان، قىرغىزستان ۋە ئۆزبەكىستانىنىڭ دولەتلەر ئارا كېگەشنىڭ مەجلىسى بولۇپ ئۆتتى. مەجلىستە بۇ مەملىكەتلەرنىڭ ئىختىسادىي ئىنتېگراتسىيە پروگراممىسىنى ۋە بىرىنچى نوۋەتتىكى ئىنۋېستتسىيە لايىھىلىرىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش، شۇنداقلا ئۈچ دولەتنىڭ مۇداپىەسىگە، بېرمت ھامىيلىغىدا بىرلەشكەن تېچلىققا رىئايە قىلىشىنى كۆزىتىش باتالىونىنى قۇرۇش مەسىلىلىرى بولدى.

گاز بولىدۇ!

دولەتلەر ئارا كېگەش مەجلىسى ئاياقلاشقاندىن كېيىن پرېزىدېنتلار مەتبۇئات كونفېرېنسيەسى ئۇيۇشتۇردى، ئۇنىڭدا جامبۇلدا ئۆتكۈزۈلگەن مۇزاكىرىلەرنىڭ يەكۇنى چىقىرىلدى. ئىسلام كەرىموۋ، جۈملىدىن، يېڭى ژىلنىڭ 1-يانۋارىدىن ئۆزبەكىستان قازاقىستاننىڭ جەنۇبىي ۋىلايەتلىرىگە گازنى ئۇلارنىڭ ئېھتىياجىنى قانائەتلەندۈرۈش كۆلەمىدە يەتكۈزۈپ بېرىدىغانلىقىنى خەۋەر قىلدى.

مۇكاپاتلار توغرىلىق قانۇن

پرېزىدېنت ن. نازارباييېۋ «قازاقىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ دولەت مۇكاپاتلىرى توغرىلىق» قانۇن كۈچىگە ئېگە پەرمان چىقاردى. ئالىي دەرىجىدىكى پەرقلەندۈرۈش بەلگۈلىرى-«ئالتۇن قىران»، «خەلق قەھرىمانى» ئۇنۋانى شۇنداقلا باشقا ئوردېنلا، مېداللار، پەخرىي يارلىق قازاقىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ دولەت مۇكاپاتلىرى بولۇپ ھېساپلىنىدۇ. بىر شەخس ئالىي دەرىجىدىكى پەرقلەندۈرۈش بەلگۈلىرى بىلەن، بىر خىل ئوردېن ۋە مېدال بىلەن ئىككى قېتىم مۇكاپاتلانمايدۇ.

پايتەختنى كۆچۈرۈش ۋە ئۇنىڭ ئىستىقبالى

ھوكۇمەت پرېزىدىيومىنىڭ نوۋەتتىكى مەجلىسىدە پايتەختنى ئاقمولىغا يۆتكەشنىڭ دەسلەپكى باسقۇچىدا كۆچۈرۈشكە تېگىشلىك ئالىي ۋە مەركىزىي دولەت ئورگانلىرىنىڭ تىزىمى قارالدى. ئۇنىڭغا پرېزىدېنت مەمۇرىيىتى، پارلامېنت ۋە ھوكۇمەتنىڭ ئاپپاراتلىرى، جۇمھۇرىيەت گۋاردىيەسى، ئالىي سوت، باش پروكۇراتۇرا، كونستىتۇتسىيە كېگەش ۋە مەركىزىي سايلام كومىسسىيەسى، مىللىي بانك، بارلىق يېتەكچى مىنىستىرلىكلەر بىلەن دولەت كومىتېتلىرى، جۇمھۇرىيەتلىك «قازاقىستان رادىوسى ۋە تېلېۋىدېنىيەسى» شىركىتى كىرگەن، ئۇلارنىڭ ئوپېراتىۋ توپلىرى 1996-ژىلى دېكابردا ئاقمولىدا ئۆز پائالىيىتىنى باشلايدۇ.

ئەجداتلىرىمىز تارىخىنى ۋاراقلىغاندا...

قەدىمى يازما تارىخىي ھۆججەتلەرگە قارىغاندا، بۇندىن 8—9 مىڭ يىل بۇرۇن تارىم ۋادىسىدا ئەبىي قۇرغاقچىلىق ئاپەتلىرى يۈز بەرگەن. شۇ سەۋەبلىك بۇ جايدا ياشىغاي ئايرىلىپ كەتكەن ئەجدادلىرىمىزنىڭ بىر قىسمى شەرىققە قاراپ لوپنۇر ۋادىسىدىن چىققان ئىككى توپ كۆچمەنلەرنىڭ بىرىنچى توپى شەرقىي—جەنۇبىي تەرەپكە سىتاغ، چۆللەرگە كەتتى. ئىككىنچى توپى كۆكنۇر كۆلى ئەتراپىدا بىر مەزگىل مەئىشەت ئېتىپ، كېيىنرەك جەنۇبقا قاراپ ئېقىپ بېرىپ ئورۇنلاشتى. شەرىقشۇناس ئالىملارنىڭ قالدۇرغان مەلۇماتلىرىغا نەزەر سالساق، ئاكادېمىك ۋ. ۋ. رادلوۋ (مىلادى 1893—يىلى)نىڭ **«ئۇيغۇرلار ھەققىدىكى مەسىلىگە دائىر»** ئەسىرى، (نەشرى سانكت-پېتېربۇرگ)، شەرىق مۇئارىخى راشىدىنىڭ **«جەمئۇل تاۋارىخ»** (13—ئەسىر)، 4—خۇۋخانى ئابۇلغازى **«تارىخى شەجەرەئى تۈرك»** 17—ئەسىر ۋە **«تىل—ئەدەبىيات ھەم تارىخ مەسىلىرى»** ناملىق ئىلمىي ئەسەرلەر ھەم تارىخچى ئالىم مۇھەممەت ئىمىن بۇغرانىڭ **«شەرقىي تۈركىستان تارىخى»**، شۇنداقلا بىر قاتار باشقا مەشھۇر ئالىملارنىڭ قالدۇرغان مەلۇماتلىرىغا ئاساسلانغاندا، ئۇيغۇر دېگەن نام تەخمىنەن بۇنىڭدىن 5—6 مىڭ يىل بۇرۇن ئەجدادلىرىمىزنىڭ ئۇيۇشقاق، باتۇر، جەڭلەردە كۆرسەتكەن ئەرلىكى ۋە ۋەتەنگە غايەت سادىقلىقى ئۈچۈن بېرىلگەن نام ئىكەن. ئابۇلغازى خاننىڭ يۇقۇرىدا زىكىر قىلىنغان ئەسىرىدىكى **«ئۇيغۇر ملىتىنىڭ زىكرى»** دېگەن قىسمىدا، «ئۇيغۇر ۋىلايىتىدا ئىككى تاغ بار، بۇ تاغلارنىڭ ئۇزۇنلىقى شەرىقتىن غەربكە سوزۇلغان ناھايىتى چوڭ تاغلار، بىرىنىڭ ئىسمى بۇغرا تۇبۇزلۇق، ئىككىنچىسىنىڭ ئىسمى ئۈچقۇنلۇق تەگرىم. بۇ تاغلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا بىر تاغ بولۇپ ئۇنى قۇت تاغ دەپ ئاتايدىكەن. بۇ تاغلارنىڭ ئارىسىدا — ئون ساي، توققۇز سايلار بولۇپ، بۇنىڭ ئارىسىدا ئۇيغۇرلار ياشايتتى. ئون سايدا ئولتۇرغانلار ئون ئۇيغۇر، توققۇز سايدا ئولتۇرغانلار توققۇز ئۇيغۇر دەپ ئاتىلاتتى. ئۇلارنىڭ شەھەر، يېزا ئېكىنزارلىقلىرى ناھايىتى كۆپ ئىدى. ئۇلار باشقىلارغا قارىغاندا تەرەققىي قىلغان مەدەنىيەتلىك ئىدى. بىر كۈنى ئۇلار كېڭەش ئۆتكۈزۈپ، ئون ئۇيغۇرلار مەڭگۈ تايىنى، توققۇز ئۇيغۇرلار گۇائەركىنىنى تۆرە قىلىپ سايلىغان. ئۇلار يۈز يىلغىچە تۆرەلىك قىلغان. كېيىن ئۇلار بىر ئۇيغۇر بولۇپ تۆرە بولغانلار ئىدىقۇت دەپ ئاتىلىدىغان بولدى. ئۈچ مىڭ يىلدىن كېيىن ئۇلار بۇزۇلۇپ، بىر—بىرىنى ئولجا ئېلىشتى» دەپ يازغان.

بۇ ھەقتە ئاكادېمىك رادلوۋ (**«ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىيات تېزىسلىرى»** ناملىق ئىلمىي ئەسىرىنىڭ 5—6— سەھىپىلىرىدە ئېنىق كۆرسەتكەن. ئۇنىڭدا «ئون ئۇيغۇر ۋە توققۇز ئۇيغۇر» خەلقلىرى— ئۇيغۇرلارنىڭ ئەڭ قەدىمكى ئەجدادلىرى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ دېيىلگەن. ئاتا موشۇ جايلارنى كېيىنكى خىتاي تارىخچىلىرى بۇرمىلاپ، ئۇيغۇرلارنىڭ ئېتنىك كېلىپ چىقىش مەنبەسى، توغلا، ئورخۇن دەريا بويلىرىدا شەكىللەنگەن دەپ بۇزۇپ كۆرسىتىپ كەلدى. ئالىملارنىڭ ئېنىقلىشى مۇنداق: ئىدىقۇت قاغاننىڭ ئوغلى كۆلتەكىن ئىكەن، ئۇ قاراقۇرۇمدىكى پىلپىل تاغ دېگەن يەردە تۇرىدىكەن، ئەندى تەگرى تېغى دېگەن يەنە بىر تاغ بار ئىكەن. بۇ جۈملىلەرنى ئىران تارىخچىسى جۇۋەينىنىڭ ئەسىرىگە سىلىشتۇرساق، بۇ يەردىكى «پىلپىل تاغ» دەل جۇۋەينىنىڭ كىتاۋىدىكى «بۇغراتۇ—بوزلۇق تاغ»نىڭ ئۆزى ۋە «تەگرى تېغى» دەل «ئۈچقۇنلۇق تەگرى»، «قۇت تاغ»، «قۇتلۇق تاغ»نىڭ ئۆزى دەپ خۇلاسە چىقارغان. دېمەك ئۇيغۇرلارنىڭ ئېتنىك كېلىپ چىقىشى ئورخۇن، توغلا بويلىرىدا ئەمەس، بەلكى بەشبالىقتا يەنى تۇرپان ئويمانلىقىدا ئىكەنلىكى ئېنىقلانغان. شۇندىن كېيىن ئۇلارنىڭ غول قىسمى 3 مىڭ يىللىق قۇتلۇق ماكانىنى تاشلاپ، شەرىققە قاراپ، ئون ۋە توققۇز ئۇيغۇر نامى بىلەن ئېقىپ بېرىپ، سېرىق دەريا «خۇۋەنخە»نى بويلاپ، دەريانىڭ قۇيۇلۇشىغا قەدەر بارغاندىن كېيىن، ھازىرقى جياڭسۇ، سەندۇڭ، ئەنخوي ئۆلكىلىرىنى ئاساس قىلىپ ئورۇنلاشقان. جۈملىدىن ئون ئۇيغۇرلار گەنسۇ، سەنشى، شەنشى، خېبېي ئۆلكىلىرىگە ياكى مەشھۇر ئوردوس يايلىقىغا قەدەر كېڭىيىپ ئورۇنلاشقان. مەزكۇر ئۇيغۇرلارنى ئاكادېمىك گرۇم گرژۇ مايلو تەكشۈرۈپ، بۇ جايدا مىلادىدىن بۇرۇنقى 3 مىڭ يىللىقتا ياشىغانلىقى ئۈچۈن يەرلىك خەلق سۈپىتىدە تونۇلغان دەپ قەيت قىلىپ يازغانلىقىنى ئېنچۇرىن، يۇلۇس كلايپرت قاتارلىق ئالىملار قوللاپ قۇۋەتلىگەن.

مىلادىدىن 3 ئەسىر بۇرۇنقى دەۋرگە كەلگەندە قۇرۇلغان چىن خاندانلىقى بىر—بىرىگە ئۇلاپ، 5 مىڭ كىلومېتىر كېلىدىغان ئۇزۇن ئىلىقتىكى سەددىچىن سېپىلىنى 100 يىل داۋامىدا پۈتتەرگەن. بۇ ھەقتە شەرىقشۇناس پروفېسسور يۇسۇپ زىيا شىرۋانى خىتايلارنىڭ ئۇيغۇرلاردىن قوغدىنىش ئۈچۈن سېپىلنى بارلىققا كەلتۈرگەنلىكىنى تەكىتلەپ يازغان. بۇنى خىتاي تارىخچىلىرى يوشۇرۇپ كەلگەن بولسىمۇ بەربىر ئاشكارىلاندى...

يازما خاتىرىلەرگە ئاساسلانغاندا، كېيىنرەك توققۇز ئۇيغۇرلار جۇلى (توققۇزىلى)، كېيىن يەرلىك شارائىتلارنىڭ تەلىۋى بويىچە ھەر خىل ناملار بىلەن ئاتىلىپ كەتكەن.

يېزىق ھەققىدە: قەدىمكى خىتاي تارىخچىلىرىنىڭ يازما خاتىرىلىرىدە توققۇز ئۇيغۇر قەبىلىلىرى باشقا قەبىلىلەرگە قارىغاندا مەدەنىيەتلىك دەپ سانالغان. مەزكۇر شەرىقىي يى قەبىلىسى ئەڭ بالدۇر يېزىق ئىجات قىلىپ، قەبىلە بەلگۈسى ياكى قەبىلە تامغىسىنى ئىشلەتكەن. بۇنىڭدىن 4—5 مىڭ يىل ئىلگىرى ئەسلىداش ياۋچى—توخار، قەبىلىسىدىن باش كۆتىرىپ چىققان خەلق سەردارى خۇاڭدى ئەڭ دەسلەپكى تەسۋىرى يېزىقنى ئىجات قىلغاندا دەل ئەشۇ شەرقىي يى (توققۇز ئۇيغۇر) قەبىلىسىنىڭ قەبىلە بەلگۈسىدىن ئېلىپ پايدىلانغانلىقىنى تەكىتلەپ يازىدۇ. («خۇشياڭ—جوڭگۇ مىللەتلەر تارىخى» خەنزۇچە نەشرى 73— بەت).

ئون ئۇيغۇر (دى)لاردىن بولۇنۇپ چىققان ھۇن، ياۋچى، توختار قاتارلىق قېرىنداش قەبىلىلەرنىڭ بىرلىشىشىدىن باش كۆتىرىپ چىققان خۇاشيا ناملىق سەردارى خانلىق تەختىگە چىققاندىن كېيىن باشلانغۇچ جەمئىيەت تۈزۈمىدىن قۇللارلىق جەمئىيىتىگە ئۆتكەن دەۋردە ئوتتۇرا دۆلەت— (جوڭگو)دا زور ئۆزگىرىش مەيدانغا كەلگەن. ئەجدادلىرىمىز ھەر تەرەپلىمە تەرەققىياتقا قاراپ يۈكسەلگەن. مەسىلەن، دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق، تۆرلۈك قول سانائىتى راۋاجلانغان. 4 مىڭ يىللىق تارىخقا ئىگە سەردار خۇاشيانىڭ خانلىق تەركىبىدە يۇقىرقى يېزىقتىن باشقا ئۆزلىرىگە خاس يېڭى يېزىق قوللىنىلغان. بۇ ھەقتە مەشھۇر خىتاي تارىخچىسى ئالىم گومورو— («جوڭگو تارىخى» 1—قىسىم خەنزۇچە نەشرى— 101— بەت) مۇنداق دەپ تەكىتلەيدۇ:

«بۇ دەۋردە بۇرۇنقى قەبىلىلەر يېزىقچىلىق ئىشلىرىدا ئاساسەن سۆيەك، تاش پاقا قاپلىرىنى ئىشلەتكەن بولسا، ئەندى خۇاشيا ئىتتىپاقداش قەبىلىلەر خاندانلىقى تەرىپىدىن ئىجات قىلىنغان يېڭى يېزىق «چىغىناق تاغاق يېزىقى» دەپ ئاتالغان. بولۇپمۇ غەربىي رايون خانلىقى تەرەپتە تېخىمۇ تەرەققىي قىلغان. بۇ چاغدا ساپال قاچىلارغا ۋە بورۇنزا قاچىلارغا يېزىلغان».

تارىخىي يازما ھۆججەتلەرگە ئاساسلىنىپ پروفېسسور يۇسۇپ زىيا شىرۋانى— «تۈركىي خەلقلىرىنىڭ ئىچىدە ئەڭ قەدىمكى خەلق— ئۇيغۇر خەلقى بولۇپ ئۇلارنىڭ مىلادىدىن بۇرۇنقى 2 مىڭ يىللار ئىچىدە ئۇزلىرىنىڭ ۋۇجۇتقا چىقارغان مۇكەممەل يېزىقلىرى ۋە مۇستەقىل ئېلىپبەسى بولغان» دەپ يازغان. بۇ ھەقتە مەشھۇر تارىخچى ئالىم تۇرغۇن ئالماسمۇ: «ئەجدادلىرىمىز مىلادىدىن بۇرۇنقى 2 مىڭ يىل بۇرۇن بۇنىڭدىن 4 مىڭ يىل بۇرۇن تارىخ دەۋرىگە كىرگەن» دەپ توختىلىپ ئۆتكەن ئىدى. ئۇنىڭدەك گېرمانىيەنىڭ مەشھۇر تۈركولوگ ئالىمى ئاننا مارياۋون گابېن خانىم ئۇزاق يىللىق ئىزدىنىش، تىنىمسىز تەتقىقات قىلىش نەتىجىسىدە مەتبۇئاتچىلىقنى تۇنجى قېتىم كەشىپ قىلغان خىتايلار ئەمەس، بەلكى، ئۇيغۇرلار ئىدى دەپ ئىسپاتلىغان. ئۇز ۋاقتىدا تەكلىماكاننىڭ تارىم دەريا ئەتراپىدىكى قەدىمىي خارابىلاردىن تېپىلىپ، ھازىر گېرمانىيە، ياپونىيە، ئەنگلىيە ۋە باشقا دۆلەت مۇزېيى، تەتقىقات مەركەزلىرىدە ساقلىنىۋاتقان ئون مىڭدىن ئارتۇق بۇددىزم ۋە مانى مۇرى ئىشلىرىغا ئائىت قول يازمىلار، كىتاپ رىسالىلار، ھۆججەتلەر، كالېندارلار بۇنىڭ يارقىن مىسالىدۇر.

تىل ھەققىدە: ئۇلۇغ شائىر، مەشھۇر تارىخچى ئەلشىر ناۋايى چاغاتاي دەۋرىدىكى بىر قانچە تۈرك تىللىق ئەلنىڭ قوللانغان (چاغاتاي تىلى) دەپ ئاتالغان تۈركىي تىلنىڭ ئەمەلىيەتتە ئۇيغۇر تىلى ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلاپ يازغان. شۇنداقلا ئەخمەت زەكى ۋەلىدى «چاغاتاي تىلى» چاغاتاي خاننىڭ تىلى ئەمەس، بەلكى، 14—ئەسىردىن 20—ئەسىرنىڭ باشلىرىغىچە پۈتكۈل تۈركىي تىلدا سۆزلىشىدىغان ئەلنىڭ مەدەنىي ھاياتىدا ئىنتايىن مۇھىم رول ئوينىغان ئۇيغۇر ئەدەبىي تىلىنىڭ چاغاتاي نامى بىلەن ئاتىلىشىدۇر» دەپ بايان قىلغان. شۇنداقلا تۈركىيەنىڭ مەشھۇر ئالىمى شەمسىدىن سامى ئوزنىڭ **«قامۇسۇلئەئلام»** ناملىق ئەسىرىدە، «ئۇيغۇر تىلى تەرەققىيات تارىخىدا ئالاھىدە ئورۇننى ئىگەللىگەن مۇھىم بىر باسقۇچ، ئۇ «چاغاتاي تىلى» دەۋرى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. بۇ تىل چاغاتاي ئۇلۇسى (1227—1320— يىللىرى) مىلادى دەۋرىدە قەدىمكى ئۇيغۇر تىلى ئاساسىدا شەكىللەنگەن بولۇپ، ئەينە شۇ دەۋردىن تارتىپ «چاغاتاي تىلى» دېگەن نام بىلەن ئاتىلىشقا باشلىغان. تاكى 20—ئەسىرگە قەدەر ئوتتۇرا ئاسىيا (جۈملىدىن شىنجاڭ)دىكى بارلىق تۈركىي تىلدا سۆزلىشىدىغان خەلقنىڭ ئورتاق ئەدەبىي تىلى سۈپىتىدە قوللىنىلغان ئىدى» دەپ كۆرسەتكەن.

ئىسمائىل ئەنۋەرىي.

فوتو ئېتيۇد: ئەمگەك ئەجرىمىز قالدى يىللاردا، ئوچمەي يادلىنىپ تۇرار دىللاردا. ر. يۇسۇپوۋ چۈشەرگەن سۈرەت.

ئۆلتەرگەن ئادەملەرنىڭ سانىنى بىلمەيدۇ

گېزىتلەر ئىلگىرى كېلەس دەرياسىدىن كۆپلىگەن ئادەملەرنىڭ جەسەتلىرى تېپىلغانلىقى توغرىلىق يازغان ئىدى. ئىككى خوشنا دۆلەتنى ئايرىپ تۇرىدىغان بۇ دەريادىن بىر نەچچە كۈن ئىچىدە 22 جەسەت تېپىلغان ئىدى. كېلەس ۋاقەلىرى ئۆزبەكىستاندىمۇ، قازاقىستاندىمۇ جامائەتچىلىكنىڭ ناھايىتى چوڭ ئىنكاسلىرىنى پەيدا قىلدى. ھازىرچە ئۈچ جىنايەتچى قولغا ئېلىندى. تۇرتىنچىسى — قېچىپ يۈرىدۇ. قاتىللىق ستىبسنارىيى ناھايىتى ئاددىي. تاشكەنت بازىرىدا قاتىللار ئەكەلگەن مەھسۇلاتنىڭ خېلە كۆپ قىسمىنى سېتىپ ئۈلگەرگەن دېخانلارنى پايلاپ تۇرۇپ، ئۇلارغا قالغان مەھسۇلاتنى دۆڭ سېتىۋېلىشنى تەكلىپ قىلاتتى... بارلىق جىنايەتلەرنىڭ مەخستى بىرلا— بۇلاڭچىلىقتىن ئىبارەت ئىدى.

قاتىللار ئۆلتۈرگەن ئادەملەرنىڭ سانىنى بىلمەيدۇ.

ئاتوم پاجەسى-

ئاتوم پاجەسى - ئىنسانىيەت پاجەسى
لوبنۇر- ئۆلۈم لابوراتورىيەسى

لوبنۇر كولى تارىم ئويمانلىقىنىڭ شەر-
قىي-شىمالىغا جايلاشقان. بۇ كولنىڭ سۈيى
ئىلگىرى تېز ۋە شورلۇق بولۇپ، كېيىن سو
غىلىپ كەتكەن. تەخمىن بويىچە، لوبنۇر سو
زى موڭغۇل تىلىدىن كىرگەن بولۇپ، «سۇ
ۋېخىلىدىغان جاي» دېگەن مەنانى بىلدۈرى-
دۇ. لوبنۇر كولى دېڭىز بېتىدىن 780 مېتر
ئېگىزلىكتە بولۇپ، ئۇ تارىم ۋە كولچىدەر
يا دەريالىرىدىن «ئوزۇقلىنىدۇ». 70- ژىل-
لارنىڭ بېشىدا تارىم دەرياسىنىڭ سۈيى ئا-
زىيىپ كەتكەنلىكتىن، كولنىڭ سۈيى تامامەن
سوغۇلغان. ئوتتۇز مىڭ كۋادرات كىلومېتر
مەيدانىنى ئېگىلەيدىغان بۇ كولنىڭ ئەتراپى
بىر زامانلاردا ئۆسۈملۈك ۋە ھايۋانات دۇن-
ياسىغا ئىنتايىن باي بولغان ئىدى. 1949 -
ژىلى شەرقىي تۈركىستان زىمىنىغا خىتاي خە
لق ئازاتلىق ئارمىيەسىنىڭ ئون دىۋىزىيەسى
كىرگۈزۈلگەندىن كېيىن بۇ تەۋەنىڭ تەبىئى
پۈتۈنلەي ئۆزگەردى. چۈنكى، ئىشلەپ چە-
قىرىش قۇرۇلۇش ئارمىيەسى دەپ ئاتالغان
بۇ ھەربىي قىسىملار تارىم ۋادىسىنىڭ ئەڭ
گۈزەل ۋە قولايلىق جايلىرىغا ئورۇنلىشىپ،
ھەر خىل ئىشلارنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا باشـ
لىدى. نەتىجىدە تەبىي مۇھىتنىڭ قېدىمىي
زامانلاردىن قېلىپلاشقان تەڭپۇڭلۇغى بۇ-
زۇلدى. ئەھۋال موشۇنداق داۋاملاشسا، ئۇ
كېلەچەكتە بۇ ۋادىنى ئېكولوگىيەلىك ھالا-
كەتكە ئېلىپ كېلىشى مۇمكىن.

ئەندى خىتاي ئاتوم - يادرو بومبىلىرى
سىناق قىلىنىۋاتقان لوبنۇر پولىگونىغا كەل-
سەك، ئۇ ئوزۇنلۇغى مىڭ كىلومېتر، كەڭ-
لىگى 250-300 كىلومېترغا سوزۇلۇپ، قۇ
مۇلدىن خوتەنگىچە بولغان ئارىلىقنى ئېگىلەي-
دۇ. موشۇ بېپايان تېررىتورىيەنىڭ مەر-
كىزىي قىسمىدا قۇرۇپ كەتكەن لوبنۇر كو
لىنىڭ ئىزىلا قالغان.

ئۇنىڭسىزمۇ ئېكولوگىيەلىك جەھەتتىن مۇ
رەككەپ ئەھۋالنى باشتىن كەچۈرۈۋاتقان
بۇ ۋادىنىڭ دۇنيا بويىچە ئەڭ ياخشى مېۋى-
لىرى، ئۆسۈملۈك، ھايۋانات، كوكتات ۋە
پاختىسى يادرو سىناقلىرى نەتىجىسىدە نە
سىل، نەۋ جەھەتتىن بۇزۇلماقتا، ۋادا چول
- جەزىرىگە ئايلانماقتا.

خىتاينىڭ رەسمىي مەنبەلىرىگە ئاساسلانغا
ندا، پولىگونغا يېقىن جايلاردا، جەنۇبىي شەر
قىي تۈركىستاندىكىگە ئوخشاش ئاھالىنىڭ
86 پروتسېنتىنى ئۇيغۇرلار تەشكىل قىلىدۇ.
ئۇيغۇرلاردىن كېيىن خەلقنىڭ سانى جەھەت
تىن ئالاھىدە تۇرغان مىللەتلەر قازاقلار، قىر
غىزلار، ئوزبېكلەر، تاجىكلار، تۇڭگانلاردىن
ئىبارەت. يادرو پارتلىتىشلىرى ئۈزلۈكسىز
داۋام قىلىۋاتقان لوبنۇر ئۆلۈم لابوراتورى-
يەسى كونتىنېنتاللىق مىقياسقا ئېگە بولۇپ،
ئۇنىڭ رادىئاكتىۋ نۇرلىرى بىلەن چاڭلىرى
پەقەت شەرقىي تۈركىستانلا ئەمەس، پۈز
كۆل ئوتتۇرا ئاسىيالىق، سىبىرلىق ۋە شەر
قىي ياۋروپىنى زەھەرلىمەكتە. ئۇنىڭ تە-
سىرى بولۇپمۇ قازاقىستان، قىرغىزىستان ۋە
ئوزبېكىستاننىڭ چېگرادىش دېڭىزلىرى ئۇ
چۇن ئىنتايىن خەتەرلىك بولۇۋاتىدۇ. بۇ
يەرلەردە رادىئاتسىيە ئاسىيەخەتەرلىكلىرىدەر
پېدىن ئەمىرلەر داۋامىدا ۋۇجۇتقا كەلگەن
گېنوفوندلىق يوقىلىپ چىقىرىش خوۋپى بار-
غانسېرى كۈچىيىمەكتە.

ش. م. ئادىروۋ،

جۇغراپىيە پەنلىرىنىڭ نامزىتى، قازاقىستان مىللىي پەنلەر ئاكادېمىيەسىنىڭ غ. سەدۋاقاسوۋ نامىدىكى ئۇيغۇرشۇناسلىق ئىنستىتۇتىنىڭ چوڭ ئىلمىي خادىمى.

يادرو پارتلىتىشلار ژىلنامىسى

بۇ مەلۇماتلار ئىلگىرى مەخپىي تۇتۇلغان
ئىدى. ئۇلار بىرىنچى قېتىم ئېلان قىلىنىۋا-
تىدۇ.

1964-ژىلى 16- ئوكتەبردە لوبنۇر پو-
لىگونىدا بىرىنچى قېتىملىق يادرو پارتلىت-
شى ئەمەلگە ئاشۇرۇلدى. ئۇنىڭ قۇۋۋىتى
تۆۋەن ئىدى (5 كىلوتوننىدىن ئاز).

1965- ژىل. ماي، ئوكتەبىر، دېكابىر ئاي-
لىرىدا ئۈچ قېتىم يادرو پارتلىتىشى ئېلىپ
بېرىلدى. ماي ۋە ئوكتەبىر ئايلىرىدا ئەمەلگە
ئاشۇرۇلغان سىناقلارنىڭ قۇۋۋىتى 20 كىلو-
توننىدىن ئاز ئىدى. دېكابىردىكى پارتلىتىش
(تەخمىنەن 300 كىلوتوننا) ئاتموسفېرىنى
خېلىلا كوپ دەرىجىدە بۇلغىدى.

1967-ژىل. ئىيۇن ۋە دېكابىردا ئىككى قې-
تىم پارتلىتىش ئۇيۇشتۇرۇلدى. بەزى مەلۇ-
ماتلارغا قارىغاندا، ئىيۇندا ئەمەلگە ئاشۇ-
رۇلغان پارتلىتىش خىتايدا ئوتكۇزۇلگەن بە
رىنچى تېرمو يادرولۇق سىناق بولغان. ئۇ
نىڭ قۇۋۋىتى 2-3 مېگاتوننا. دېكابىردىكى پا
رتلىتىشنىڭ قۇۋۋىتى 20 كىلوتوننىدىن ئاز
بولغان.

1968-ژىلى 28-دېكابىردا قۇۋۋىتى 2-3
مېگاتوننىغا باراۋەر يەنە بىر تېرمو يادرو-
لۇق پارتلىتىش ئەمەلگە ئاشۇرۇلدى.

1969-ژىلى سېنتەبىرنىڭ ئاخىرىدا نوۋەتتە
كى تېرمويادرولۇق پارتلىتىش يۈز بەردى.

1970-ژىلنىڭ ئوكتەبرىدە يۈز بەر بەر-
گەن تېرمويادرولۇق پارتلىتىش رادىئاكتىۋ-
لىق زەھەرلىنىشنىڭ كوپىيىشىگە ئېلىپ
كەلدى.

1972- ژىلى ئىككى يادرو پارتلىتىشى ئە
مەلگە ئاشۇرۇلدى. يانۋاردىكى پارتلىتىش
ئاز قۇۋۋەتكە ئېگە بولغان بولسا (20 كىلو
توننىدىن كام)، مارتتىكى پارتلىتىش ئوتتۇ
را دەرىجىدىكى قۇۋۋەتكە (200 كىلوتوننىغا
يېقىن) ئېگە بولدى.

1973-ژىلى 3 مېگاتوننىغا باراۋەر تېر-
مويادرولۇق پارتلىتىش يۈز بەردى.

1975- ژىلى ئاتموسفېرىنىڭ رادىئاكتىۋ-
لىق زەھەرلىنىشىگە 1974- ژىلى ئىيۇندا
ئەمەلگە ئاشۇرۇلغان تېرمويادرولۇق پارتلە
تىش خېلە چوڭ تەسىر قىلدى.

1976-ژىلى بىر نەچچە پارتلىتىشلار ئە
مەلگە ئاشۇرۇلدى: يانۋار ئېيىدا (يەر ئاس
تى)، سېنتەبىردە (20 كىلوتوننا)، ئوكتەبىردە
(يەر ئاستى پارتلىتىشى)، نويابىردا تېر-
مويادرولۇق (تەخمىنەن 4 مېگاتوننا).

1977- ژىلى سېنتەبىردە نوۋەتتىكى پا-
رتلىتىش ئەمەلگە ئاشۇرۇلدى.

1978-ژىلى مارت، ئوكتەبر، دېكابىر ئاي
لىرىدا ئۈچ قېتىم پارتلىتىش يۈز بەردى.

1981- ژىلدىن باشلاپ 1986-ژىلى ماي
ئېيىغا قەدەر ئاتموسفېرىغا رادىئاكتىۋ ماد-
دىلارنىڭ تارقىلىشىغا 1980- ژىلى 16- ئوك
تەبىردە لوبنۇردا ئەمەلگە ئاشۇرۇلغان ياد
رو پارتلىتىشى ئاساسىي مەنبە بولدى.

1992-ژىلى 2-قېتىملىق يادرو پارتلىتە
شى ئەمەلگە ئاشۇرۇلدى. مايدىكى پارت-
لىتىشنىڭ قۇۋۋىتى 150 كىلوتوننىغا، سېنتەبىر
دىكى پارتلىتىشنىڭ قۇۋۋىتى بولسا 7090
كىلوتوننىغا تەڭ بولدى.

1993- ژىلى ئىككى قېتىم يادرو سىنىغى
ئېلىپ بېرىلدى. ئوكتەبىردىكى سىناقنىڭ قۇ
ۋۋىتى 6 كىلوتوننىغا، سېنتەبىردىكى سىناق-
نىڭ قۇۋۋىتى 30-40 كىلوتوننىغا ئېگە
بولدى.

1994-ژىلى يەنە ئىككى قېتىم يادرو پار
تلىتىشى ئەمەلگە ئاشۇرۇلدى. ئۇنىڭ قۇ-
ۋۋىتى مايدا 40 كىلوتوننىغا، سېنتەبىردە
70-90 كىلوتوننىغا تەڭ بولدى.

1995- ژىلى ماي ئېيىدا قۇۋۋىتى 30كىلو
توننىغا، 17- ئاۋغۇستتا- 20-40 كىلوتو
ننىغا تەڭ يادرو پارتلىتىشى ئەمەلگە ئا-
شۇرۇلدى.

يادرو سىناقلىرىغا چەك قويۇلۇشى كېرەك

بۈگۈنكى كۈندە يادرو سىناقلىرىدىن ئا-
زاپ چەككەن مەملىكەتلەرگە بىرلەشكەن مىل
لەتلەر تەشكىلاتىنىڭ ھىمايىسى ئاستىدا خە
لق ئارا يادرو فوندىنى قۇرۇش توغرىلىق
مەسىلىنى دۇنياۋىي مىقياستا ئوتتۇرىغا قو
يۇش زورۇرىيىتى پىشىپ يېتىلدى. بۇ فون
دنىڭ ئاساسىي تەسىسچىلىرى بولۇپ ئەڭ
ئالدى بىلەن يادرو كلۇبى ئەزالىرى بولغان
دولەتلەر سايلىنىشى كېرەك. چۈنكى ئەشۇ
ئەللەرنىڭ زورىدىن «سوغ مۇناسىۋەتلەر
ئۇرۇشى» دەۋرىدە ئىنسانىيەتكە ئاپەت ئې
لىپ كېلىدىغان يادرو سىنىغى مۇسابىقىسى
ئەۋج ئالغان ئىدى.

بىزنىڭ پىكرىمىزچە، يادرو قۇرالىنىڭ مىل
لىي ئېگىلىرى بولماسلىقى كېرەك. ئۇ رۇس-
لارنىڭمۇ، ئۇكرائىنلارنىڭمۇ، بېلورۇسلارنىڭ
ۋە باشقىلارنىڭمۇ قۇرالى بولماسلىقى لازىم.
ئاممىۋىي قىرغىن ئېلىپ كېلىدىغان قۇراللار-
نىڭ بۇ تۈرىنى، سىياسىي نۇقتەئىي نەزەر
دىن قارىغاندا، مىللىي مۇداپىئە ۋاستىسىسۇ
پىتىدە پايدىلىنىش ھوقۇقىدىن مەھرۇم قى-
لىش زورۇر.

ھازىر دۇنيا بويىچە 60 مىڭ يادرولۇق بو
مبا توپلانغان. ئۇنىڭ ئىككى مىڭدىن ئوشۇ
غى سىناق مەخسىتىدە پارتلىتىلدى. دېمەك،
بۇنىڭ ئوزى پۈتكۈل ئارسېنالنىڭ ئۈچ پرو
تسېنتى ياكى 2059 بومبا سىناق قىلىندى
دېگەن سوز. پەقەت قازاقىستاننىڭ ئوزىدىلا
470 يادرو بومبىسى سىناق قىلىندى. جۈم-
لىدىن 116 يەر ئۈستى ۋە354 يەر ئاستى
سىنىغى ئەمەلگە ئاشۇرۇلدى. بۇلاردىن تاشـ
قىرى، تېچلىق دەۋرىدە ئېگىلىك مەخسەتلى-
رى ئۈچۈن دەپ 42 قېتىم سىناق ئوتكۇ-
زۇلدى.

ھازىر بىز ھەقىقىي ئېكولوگىيەلىك جەڭ
مەيدانىدا تۇرىمىز. چۈنكى يەر شارىدا مو
جۇت بولغان بەش سىناق پولىگونىنىڭ بە
رى يادرو سىناقلىرىنى توختاتمايۋاتىدۇ.
بۇ - لوبنۇر پولىگونى. بۇنىڭغا يېقىندا
فرانسىيەنىڭ مورورۇئا يادرو پولىگونى قو
شۇلۇپ، سىناقلار ئوتكۇزۇلمەكتە. يادرو
سىناقلىرىغا ئۇمۇميۈزلۈك موراتورىي-چەك
قويۇش سىياستىنى خىتاي يولباشچىلىرى
رەسمىي رەۋىشتە قوللىمايۋاتىدۇ. ئۇلار دۇ
نيا جامائەتچىلىكىنىڭ نارازىلىقىغا قارىماي،
باش-باشتاقلىق بىلەن يادرو سىناقلىرىنى
ئۈزلۈكسىز داۋام قىلماقتا. شۇ سەۋەپتىن
بىز يادرو كلۇبىغا ئەزا ئەللەر ھوكۇمەتلى-
رىنىڭ خىتايغا قىسىم كورسىتىشى ئارقىلىق
تەسىر قىلىشى زورۇر دەپ ھېساپلايمىز. مۇ
نداق تەسىر قىلىش دولەتلەرنىڭ ئىچكى ئىش
لىرىغا ئارىلىشىش دەپ قارالماسلىقى كېرەك.
چۈنكى ئاممىۋىي قىرغىن قۇرالغا ئېگە بو
لۇش بىرەر دولەتنىڭ ئىچكى ئىشى بولال-
مايدۇ.

دوختۇرلارنىڭ بەرگەن مەلۇماتلىرىغا قا-
رىغاندا، قازاقىستاننىڭ خىتاي بىلەن چېگارى-
داش ۋىلايەتلىرىدە ئانكولوگىيەلىك. ئاغرىق-
لارغا دۇچار بولغان باللارنىڭ سانى لوب-
نۇر پولىگونى ھەرىكەتكە كەلگەندىن بېرى
30 ھەسسە كوپەيگەن. يۈز مىڭلىغان ئادەم
ھازىر ئەينە شۇ پولىگوننىڭ قۇربانلىرى
بولۇپ قالدى. ھەر بىر پارتلىتىش ئون مىڭ
لىغان ئادەمنىڭ ھاياتىنى ئېلىپ كېتىدۇ ۋە
كەلگۈسى ئەۋلاتنى ناكا قىلىدۇ، دەيدۇ
ئالىملار.

بىز ئوزىمىزنىڭ ئىدىيەلىرىمىزنى بىمەنا
بىۋاستە يەتكۈزۈش ئۈچۈن يېڭى ئىجادىي
ۋاستىلارنى تېپىشىمىز كېرەك. بىز ئاقش،
روسسىيە، خىتاي، فرانسىيە ۋە ئۇلۇق برىتا
نىيە رەھبەرلىرىگە تەسىر كورسىتىپ، ئۇ-
لارنىڭ 1996-ژىلى يادرو سىناقلىرىنى تو-
لۇق ۋە ئۇمۇميۈزلۈك مەنئىي قىلىش توغ
رىلىق شەرتنامىنىڭ ئىمزالىنىشىنى قولغا كە
لتۈرۈشى ئۈچۈن ھارماي-تالماي كۈرەش
قىلىشىمىز زورۇر.

ئو. سۇلېيمىنوۋ،

«نېۋادا - شەمەي» خەلق ئارا يادرو قۇرالغا قارشى ھەرىكەتنىڭ پرېزىدېنتى.

ئانىلار ۋە باللار سالامەتلىكىنى مۇستەھكەملەش ئۈچۈن

شەمەي ۋە لوبنۇر پولىگونلىرىدا ئەمەل-
گە ئاشۇرۇلغان يادرو سىناقلىرىدىن زەھەر
لەنگەن ئاھالىنىڭ سالامەتلىكىنى ساقلاش ۋە
ياخشىلاش ئىشىدا ئەڭ ئاساسىي ئامىل بىۋ-
ئېنېرگېتىكلىق ساغلاملاشتۇرۇشنى ئۇمۇم-
يۈزلۈك قوللىنىشتىن ئىبارەتتۇر.

بىوگېنلىق سۇنىڭ ھەسسىنى كوپەيتىش
دەريا ۋە باشقا سۇ مەنبەلىرىدە مەخسۇس
لازېر ستانسىيەلىرىنى قۇرۇش ئارقىلىق ئە
مەلگە ئېشىشى مۇمكىن، دەپ ھېساپلايمىز.
مەسىلەن، «ئىرتىشنىڭ ئابى-ھاياتى» نام-
لىق لايىھەنىڭ ئاساسى تۈزۈلۈپ، ئۇ شەر-
قىي قازاقىستاننىڭ سېرېبرەنسكىي ناھىيەس-
ىنىڭ نوۋويا بۇختارما پوسيولكىسىدا دەس-
لەپكى سىناقتىن ئوتتى.

بىز شۇنداقلا بىوئېنېرگېتىكلىق ساغلام-
لاشتۇرۇش ئۈچۈن بىر ژۈرۈش كوچمە كوم
پلېكس بەرپا قىلىشنىڭ زورۇرلۇگىنى تە-
كىتلەيمىز. مۇنداق كومپلېكسلار شەمەي،
پاۋلودار، قاراغاندا ۋە شەرقىي قازاقىستان
ۋىلايەتلىرىدىكى ھەممە ژىراق پۇنكتلاردا
ئورنىتىلىشى كېرەك. بۇ يەرلەردە بىولوگ-
يەلىك ئېكىسپرېسس- دىاگنوستىكا ۋە بىو-

ئىنسانىيەت پاجەسى

ئېنېرگېتىكىلىق سىستېمىلار ئىشقا قوشۇلۇشى زورۇر.

ھازىرنىڭ ئۆزىدە 1991—1992 — يىللىرى ئالمۇتىنىڭ 36 — مەكتىۋىدە ئەمەلگە ئاشۇرۇلغان چارە-تەدبىرلەرنىڭ ئىجابىي تەجرىبىلىرى توپلاندى. بۇلارنىڭ ھەممىسى ئايال- لار ئالېمىيەسىنى قەتئىي ئازايتىش ۋە ئانا بىلەن بالىنىڭ ئىممۇنىتېتىنى ۋۇقۇرى كۆتىرىش ھەم گېنىتىك ئاغرىقلارغا گىرىپتار بولۇش خوۋۇپىنى 10—15 پروتسېنت ئازايتىش ئىمكانىيىتىنى بېرىدۇ.

لوبنۇر پولىگونىدا ئاتوم سىناقلىرىنىڭ توختىماي داۋام قىلىۋاتقانلىقى سەۋەۋىدىن زۇقۇرىدا ئاتالغان ۋىلايەتلەر ۋە ئالمۇتا شەھىرى مىقياسىدا بۇ پروگراممىنى كېڭەيتۈرمەي دەرھال ئەمەلگە ئاشۇرۇش زورۇر.

ۋ. م. ئىنيۇشىن،

پروفېسسور، «نېۋادا—شەمەي» خەلىق ئارا يادرو قۇرالىغا قارشى ھەرىكىتى بىلەن ئېنېرگېتىكىلىق ۋە پسىخوئېنېرگېتىكىلىق سالامەتلاشتۇرۇش كومىتېتىنىڭ رەئىسى.

ۋودورود بومبىسى پارتلىتىلغاندىن كېيىن

لوبنۇر پولىگونىدا 1980 — يىلى 16 — ئوكتەبىردە 8 كىلومېتىر ئېگىزلىكتە قۇۋۋىتى بىر مېگاتونىنغا تەڭ ۋودورود بومبىسىنى پارتلىتىش سىنىقى ئەمەلگە ئاشۇرۇلدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئاتموسفېرىدا رادىئاكتىۋ بۇلۇت پەيدا بولۇپ، ئۇ شەرىققە — كورېيە ۋە ياپونىيە تەرەپكە قاراپ سىلجىشقا باشلىدى. ئاتموسفېرىنىڭ تۆۋەنكى قەۋىتى قازاقستاننىڭ شەرقىي-جەنۇبىي قىسمى بىلەن قىرغىزستانغا رادىئاكتىۋ بۇلۇتلارنى ئېلىپ كەلدى. 19—23 — ئوكتەبىر كۈنلىرى رادىئاكتىۋ چاڭنىڭ چۈشۈش دەرىجىسى تاجىكستان بىلەن ئۆزبەكىستان تېررىتورىيەسىدىمۇ خېلە ۋۇقۇرى بولغانلىقىنى كورسەتتى. رادىئاكتىۋ بولۇت يەر شارىنى ئايلىنىپ چىقىپ، سابىق كېڭەش ئىتتىپاقىنىڭ غەربىي چېگارىلىرىدىمۇ پەيدا بولدى. رادىئاكتىۋ چاڭنىڭ توپلىنىشى ئاۋش تېررىتورىيەسىدىمۇ ئۈستۈن بولدى، چۈنكى لوبنۇردىكى سىناقلارنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك شامال ختايدىن شەرىققە قاراپ چىققاندا ئەمەلگە ئاشۇرۇلغان. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ لوبنۇردا ئەمەلگە ئاشۇرۇلغان يادرو سىناقلىرى ئامېرىكا ئېكولوگىيەسىگە ئېيتارلىق زەرەر يەتكۈزمەكتە.

ئې. ئى. مونوگروۋىچ،

جۇغراپىيە پەنلىرىنىڭ دوكتورى.

گازسىزلاندۇرۇلغان سۇ دەرتكە داۋا

ئىلمىي جەھەتتىن شۇ نەرسە ئېنىقلاندىكى، سۇ تازىلاتقاندىن كېيىنمۇ، قاينىتىلغاندىن كېيىنمۇ زىيانلىق ماددىلاردىن تولۇق ئايرىلىپ كېتەلمەيدۇ. دېمەك، سۇدىكى زىيانلىق قوشۇلمىلارنى قاينىتىش ئارقىلىق يوقىتىش، چىقىرىۋېتىش يېتەرلىك ئەمەس. ئەڭ ئاساسى ئامىل سۇنىڭ مالىكۇلىلىق تۈزۈلۈشىنى — ستىرۇكتۇرىسىنى پۈتۈنلەي ياخشىلاش كېرەك. بۇنى قانداق ئەمەلگە ئاشۇرۇش مۇمكىن؟ ئالدى بىلەن ئىچىدىغان سۇ ئەينەك ياكى ئېمال قاچىدا قاينىتىلىدۇ. ئاندىن كېيىن ئۇ ئاغزى يېپىلىدىغان قاچىدا مۇزدەك سۇنىڭ ئىچىدە 20—30 گرادۇسقىچە سوۋۇتىلىدۇ. سوۋۇتۇلغان سۇ ئاغزى كەڭ قاچىغا قۇيۇلۇپ، توڭلاتقۇچتا توڭلىتىلىدۇ. سۇ تولۇق توڭلاپ بولغاندا قاچىنى توڭلاتقۇچتىن چىقىرىش كېرەك. مۇز ئاستا-ئاستا ئېرىشكە باشلايدۇ. بۇ يەردىكى ئاساسىي نەرسە شۇنىڭدىن ئىبارەتكى، توڭلىغان سۇنىڭ ھەممىسى ئېرىپ بولماستىن، ئوتتۇرىسىدا ياڭاقتەك مۇز قالغاندا، شۇ مۇزنى ئېلىپ تاشلاش زورۇر. مانا شۇ ياڭاقتەك مۇزغا سۇدىكى بارلىق زىيانلىق ئېلېمېنتلار توپلىنىدۇ. ئۇنى ئېلىپ تاشلىغاندىن كېيىن تازىلانغان بۇ سۇنى 35—37 گرادۇستىن ئارتۇق ئىستىماسلىق لازىم.

مۇنداق گازسىزلاندۇرۇلغان ئېرىتىلگەن سۇ ئاشقازان — ئۈچەي، بۆرەك، بېغىر ئاغرىقلىرىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە ئۇلارنى داۋالاش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. مۇنداق سۇنى تاماق تەييارلاش، ئىچىش ئۈچۈن ئىشلىتىش تەن ساقلىقىنى ياخشىلايدۇ، ئومۇرنى ئۇزارتىدۇ، ئادەمنىڭ ئىشلەش قابىلىيىتىنى ئاشۇرىدۇ.

گازسىزلاندۇرۇلغان مۇنداق سۇنى ئەتىگەنلىكى، تاماقتىن 20—30 مىنۇت ئىلگىرى ئىچكەن ياخشى. ئىچىش نورمىسى — ھەر كۈنى ياكى كۈن ئاتلاپ چارەك ياكى يېرىم ستاكان. مۇنداق سۇ بىلەن ئۈز ۋۇيۇش، چىش تازىلاش پايدىلىق، يارا — شىراقلارنى، كويگەن جايلارنى ئەشۇ سۇ بىلەن ۋۇيۇش، تازىلاش ياخشى نەتىجە بېرىدۇ، يارىلارنى چاپسان ساقايتىدۇ.

بىوئاكتىۋ سۇ تاماق ئاغرىقىنى داۋالاشتا ئالاھىدە پايدىلىق. گاستىرىت، ئاشقازان يارىسى ئاغرىقلىرىنى داۋالاشتا بۇ سۇنى ئۇسۇملۇكلەردىن ئىشلەنگەن دورىلار بىلەن بىر قاتاردا ئىچىش چوڭ ئۈنۈم بېرىدۇ.

بىوئاكتىۋ سۇ ئورگانىزمنىڭ ۋۇقۇملۇق ئاغرىقلارغا، رادىئاكسىيەگە قارشىلىقىنى ئىككى-ئىككى يېرىم ھەسسە ئاشۇرىدۇ.

ئې. د. ژىلپيوخىن،

يېزا ئىگىلىگى پەنلىرىنىڭ دوكتورى.

ئې. ك. تاسپىنوۋا،

تېخنىكا پەنلىرىنىڭ نامزاتى.

يادرو سىنىقىدىن كېيىن

ئولچەپ، تەكشۈرۈشلەر نەتىجىسىدە شۇ نەرسە ئېنىق بولدىكى، لوبنۇر پولىگونىدىكى ھەر بىر يادرو سىنىقىدىن كېيىن ئالمۇتا ئۈستىدە 12—16 كىلومېتىر ئېگىزلىكتە رادىئاكتىۋ بۇلۇت پەيدا بولۇپ، رادىئاتسىيە دەرىجىسى 5—7 ھەسسە ئاشىدۇ. مۇنداق بۇلۇتلار ئىككى ھەپتە ئىچىدە يەر شارىنى ئايلىنىپ چىقىپ، ئالمۇتا ئۈستىدە يەنە پەيدا بولىدۇ...

رادىئاكتىۋ بۇلۇت بىلەن باغلىق بولغان رادىئاتسىيەنىڭ ئازلا مىقدارى تىرىك ئورگانىزملارغا، جۇملىدىن ئادەملەرگە چوڭ خوۋۇپ يەتكۈزىدۇ. ئۇ سېپىد، موخو كېسىلى ئوخشاش، ئاستا، سەزدۇرمەي تەسىر قىلىدۇ. سەۋەۋى، رادىئاكتىۋ چاڭلار ئېتىز-باغلىرىمىزغا، يايلاق — ئوتلاقلىرىمىزغا، دەريا ۋە كوللىرىمىزگە قونۇپ، بىز ئىچىدىغان سۇنى، يەيدىغان ئاشلىق، مېۋە — كوكتاتنى، سۈت ۋە گوشنى، قىسقىسى، كۈندۈلۈك ئوزۇق — تۈلۈكنىڭ ھەممىسىنى زەھەرلەيدۇ. بۇ زەھەرلەر ئاستا-ئاستا ئادەم ئورگانىزمىدا ۋىغىلىپ، ئاخىر ئۇنى ئابۇت قىلىدۇ.

يې. ۋ. كولومېيېتس،

ئەل فارابىي نامىدىكى ئالمۇتا دولەت ئونىۋېرسىتېتىنىڭ پروفېسسورى. كوسموس، فىزىكىسى ۋە رادىئاتسىيەلىك فىزىكا كافېدىرىسىنىڭ باشلىقى.

ئاخىرقى قىرىق يىل ئىچىدە

ئاخىرقى قىرىق يىل ئىچىدە ئادەملەر يادرو سىناقلىرى نەتىجىسىدە پەيدا بولغان رادىئاكتىۋ ئېلېمېنتلارنىڭ خوۋۇپلۇق تەسىرىگە دۇچار بولۇپ كېلىۋاتىدۇ.

بۇ سىناقلارنىڭ ئەڭ كوپى ئىككى دەۋرگە توغرا كېلىدۇ. بىرىنچىسى — 1954 — 1958 — يىللار. بۇ دەۋردە ئۇلۇق برىتانىيە، ئاقش ۋە سسسر ئاتوم سىناقلىرىنى ئوتكۈزدى. ئىككىنچىسى — 1961 — 1962 — يىللار. بۇ دەۋردە ئاتوم سىناقلىرىنى ئاساسەن ئاقش ۋە سسسر ئەمەلگە ئاشۇردى. بىرىنچى دەۋردە سىناقلارنى كوپىرەك ئوتكۈزگەن ئاقش بولسا، ئىككىنچى دەۋردە سسسر بولدى.

بۇ دولەتلەر 1963 — يىلى يادرو سىناقلىرىنى چەكلەش توغرىلىق شەرتنامىنى ئىمزالىدى. شۇنىڭدىن بېرى پەقەت فرانسىيە بىلەن ختاي يادرو پارتلىتىشلىرىنى توختاتماي كېلىۋاتىدۇ.

قىرىق يىل ئىچىدە پارتلىتىلغان يادرو سىناقلىرىنىڭ بۈگۈنكى ئېكۋىۋالېنتلىق دوزىسى 30.000.000 گە باراۋەر. 1980 — يىلغىچە ئىنسانىيەت بۇ دوزىنىڭ پەقەت 12 پروتسېنتىنىلا ئالدى. قالغان قىسمىنى ئادەملەر يەنە مىللىون يىللار داۋامىدا ئالىدۇ.

«رادىئاتسىيە، دوزىلار، ئېففېكت، خوۋۇپلەر» ناملىق ئىنگلىز تىلىدا چىققان كىتاپتىن.

ياركەنت شەھىرىدە

1995 — يىلى 15 — 17 — ماي كۈنلىرى ياركەنت باللار ئاغرىقخانىسىغا ئاغرىغان 57 بالا چۈشتى. ئىلگىرى مۇنداق ئاغرىقلارنىڭ سانى بەش-ئالتىدىن ئاشماتتى. بۇ يەرگە كېلىپ چۈشكەن يېڭى تۇغۇلغان ئون بالىدا ترومبوتسىت مىقدارىنىڭ ئازىيىشى سەۋەۋىدىن كىندىگىدىن قان ئېقىپ تۇراتتى. ئۇلاردىن ئۈچى لېيكوزدىن، ژىگىرمە بەش بالا قان قۇيۇلۇش سەۋەۋىدىن ۋاپات بولدى.

ياركەنت ناھىيەسىدە ئاغرىققا دۇچار بولغانلارنىڭ 70—90 پروتسېنتىنى بورەك، ئانېمىيە بىلەن ئاغرىغانلار تەشكىل قىلىدۇ.

پەنجىم يېزىسىدا ئاغرىق بالا ۋە ئايالللارنىڭ 40—80 پروتسېنتى ئانېمىيەگە دۇچار بولغان. يېڭى تۇغۇلغان باللارنىڭ 60—80 پروتسېنتى سۈنئىي ئوزۇقلاندۇرۇشقا مەجبۇر بولىۋاتىمىز. بىزگە لوبنۇر پولىگونىدىكى يادرو سىناقلىرى ئېلىپ كەلگەن پاجىئە شۇنداق.

ئۇ. ك. خۇدايبەردىيېۋا،

ياركەنت شەھىرىدىكى مەركىزىي ئاغرىقخانا باللار بولۇمىنىڭ باشلىقى.

يادرو ئۇرۇشىدا يەڭگۈچى ۋە يېڭىلگۈچى بولمايدۇ

ھازىر يەر يۈزىدە قۇۋۋىتى 50 مىڭ مېگاتونىنغا تەڭ 50 مىڭ يادرو قۇرالى ئىشلەپ چىقىرىلغان. بۇ بىزنىڭ سەييارىمىزدا يۈز بەرگەن بارلىق ئۇرۇشلاردا ئىشلىتىلگەن قوراللارنىڭ ئومۇمىي قۇۋۋىتىدىن بەش مىڭ ھەسسە ئوشۇق. ئەگەر ئىلگەركى ئۇرۇشلاردا غالىبىيەت قازانغۇچى ۋە مەغلۇبىيەتكە ئۇچرىغۇچىلار بولغان بولسا، يادرو ئۇرۇشىدا يەڭگۈچىمۇ، يېڭىلگۈچىمۇ بولمايدۇ. يادرو ئۇرۇشىنىڭ باشقا ئۇرۇشلاردىن ئاساسىي پەرقى شۇنىڭدىكى، بۇ ئۇرۇشتىن كېيىن يەر يۈزىگە يادرولۇق قىش چۈشىدۇ. يادرو قۇرالى قوللىنىلغاندىن كېيىن تىرىك قالغانلارمۇ بەرى بىر رادىئاتسىيەدىن ھالاك بولىدۇ. بېرنارد لائۇن مۇنداق دەيدۇ: «45 يىللىق يادرو سىنىقى نەتىجىسىدە يەرگە قونغان رادىئاتسىيەلىك چاڭ خىروسىماغا تاشلانغان 42 مىڭ ئاتوم تومبىسىغا تەڭ. ئاتموسفېرىغا 6،290.000،000 كيۇرى (كيۇرى رادىئاتسىيەلىك مەنبەدىكى ئوكلىدلارنىڭ (يادرولارنىڭ) ئاكتىۋلىق بىرلىكى) تاشلانغان. رادىئونۇكلىدلار بىلەن زەھەرلىنىش نەتىجىسىدە ئادەمگە ۋە ئۇنى قورشىغان مۇھىتقا ئېغىر زىيان يەتكۈزۈلمەكتە. ھازىرقى ۋاقىتتا مىللىونلىغان يىللار بۇزۇلماي كەلگەن تەبىي تەكشۈكلۈق رادىئاتسىيەدىن بۇزۇلغان».

* * *

يادرو پارتلىتىشلىرى نەتىجىسىدە يەر شارىنىڭ ھەر خىل مەملىكەتلىرىدە ئون بەش مىللىونغا يېقىن ئادەم رادىئاتسىيەدىن زەھەرلەنگەنلىكى ئېنىقلاندى. نوبېل مۇكاپىتىنىڭ لائۇرېاتلىرى ئا. ساخاروۋ بىلەن ل. پولىنگنىڭ ھېساۋى بويىچە بىر مېگاتونىنغا باراۋەر قۇۋۋەتكە ئىگە يادرو قۇرالى ئوچۇق ھاۋادا پارتلىتىلغاندا 10 مىڭ ئادەم ھاياتىدىن ئاجرايدۇ، پەقەت لېيكومىيە ئاغرىقىدىن مىڭ ئادەم ۋاپات بولىدۇ، شۇنداقلا 1500 بالا مېيىپ بولۇپ تۇغۇلىدۇ.

يادرو قۇرالىغا ئىگە دولەتلەر ئومۇمىي قۇۋۋىتى 630 مېگاتونىنغا تەڭ يادرو قۇرالىنى ئوچۇق ھاۋادا سىناق قىلدى. بۇنى يوشۇرۇپ قېلىش ئىنسانىيەت ئالدىدا جىنايەت ھېساپلىنىدۇ.

ئىنسانىيەتكە ئاپەت ئېلىپ كېلىدىغان يادرو قۇرالىنى يوقىتىش، پولىگونلارنى يېپىش ئۈچۈن سەييارىمىزنىڭ بارلىق ئادەملىرى سەپەرۋەرلىككە كېلىشى، ئاتوم قۇرالىغا قارشى كۈرەشنى كۈچەيتىشى كېرەك.

ئې. چاسنىكوۋ،

پروفېسسور، فىزىكا—ماتېماتىكا پەنلىرىنىڭ دوكتورى.

مەزكۇر سەھىپىنىڭ ماتېرىياللىرىنى شەرقىي ئايالللىرى خەلىق ئارا ئېكولوگىيە ئىتتىپاقىنىڭ پرېزىدېنتى ھۆرقىز ئىلىيېۋا توپلىغان. گېزىتكە م. سادىروۋ تەييارلىدى.

تەۋرەنمەس ۋەتەنپەرۋەر

تەۋرەنمەس ئىرادىلىك ۋەتەنپەرۋەر شائىرىمىز ئابلىز (ئابدۇلئەزىز) مەخسۇم ئەزىزى 1899-يىلى قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ ئاتۇش ناھىيەسىدە مەرىپەتپەرۋەر ئابدۇقادىر داموللامنىڭ ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. ئۇ باللىقىدا شۇ دەۋرنىڭ بىلىملىك بولغان دادىسىدىن ۋە باشقا ئۆلىمالاردىن ئەرەب ۋە پارس تىللىرىنى مۇكەممەل ئۆگەندى. ئابدۇقادىر داموللا ئوقۇشقا خوشتار، زېرەك ئوغلى ئابدۇئەزىزنى ئالىي بىلىم ئېلىش ئۈچۈن ھىندىستانغا ئوقۇشقا ئەۋەتىدۇ. 1920-يىللىرى ئابلىز ئەزىزىي ھىندىستان دارىلفۇنۇنىدا تەھسىل كوردى. ئۇ ئوقۇپ يۈرگەن چاغلىرىدا ھىندىستان خەلقىنىڭ ئانگلىيە مۇستەملىكىچىلىرىگە قارشى كەڭ قانات يايدۇرۇلغان ئازاتلىق يولىدىكى كۈرەشلىرىگە پائال ئىشتىراك قىلدى. ئابلىز مەخسۇم ھىندىستان خەلقىنىڭ مۇستەقىللىق، ئەركىنلىك تەلەپ قىلىپ كۆتەرگەن نامايىشىغا ئالدىنقى قاتاردىكى ئاۋانگارتلاردىن بولۇپ قاتناشتى. ئازاتلىق، مۇستەقىللىق ئارزۇسى بىلەن ياشىغان ئابلىز ئەزىزىيگە خوشنا ئەلنىڭ ئازاتلىق ئۈچۈن بولغان كۈرىشىمۇ يات تۇيۇلمىغان ئىدى.

1923-يىلى قەشقەردە مەرىپەتپەرۋەر ئىسلاھاتچى ئالىم ئابدۇقادىر بىننى ئابدۇۋارىس ئەزىزىيگە ختاي مۇستەبىت ھاكىمىيىتى بىلەن ئۆلىگىغا سېتىلغان مىللىي مۇناپىقلارنىڭ ئۇيۇشتۇرغان سۇيىقەست پاجىئەسى سادىر بولدى. ئابدۇقادىر داموللاغا قىلىنغان قەست پۈتكۈل قەشقەر خەلقىنى غەزەپلەندۈرۈۋەتتى. بۇ شۇم خەۋەرنى ئاڭلاپ، ئابلىز مەخسۇم ۋەتەنگە قايتتى. ئۇ دادىسىنىڭ قاتىللىرىنى ئىزدەپ تېپىشقا قەتئىي بەل باغلىدى. ئۇ قاتىللارنى ئېنىقلاپ، دادىسىنىڭ قان قەرزىنى تەلەپ قىلىپ، بارمىغان يېرى قالمىدى. ئۇنىڭ يولىنى ھەر قەدەمدە ئەكسىيەتچى قارا كۈچلەر توردى.

ئابلىز مەخسۇم ئەكسىيەتچى ھاكىمىيەتكە بولغان قاراشلىرىنى شېئىر قىلىپ پۈتتى. ئۇ دادىسىنىڭ ئىنتىقامىنى غايە ۋە كۈرەش ئىرادىسىگە ۋارىسلىق قىلىپ، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئازاتلىقى، ئەركىنلىكى، ئىستىقلالىيىتى ئۈچۈن ھارماي-تالماي، ئۇلۇغ مەسلىك يولىدىن تايماي كۈرەش ئېلىپ باردى.

ئابلىز مەخسۇم مۇستەقىللىق ئۈچۈن بولغان كۈرەش يولىدا دۇچ كەلگەن مۇشكۈللۈكلەرگە، سىياسىي تەھدىت ۋە بېسىملارغا، خورلاش، ماددىي-مەنىۋى ئازابلارغا ھەرگىزمۇ بويۇن ئەگمىدى، گاڭگىدەك ئىرادىسىدە قىلچىمۇ تەۋرىنىش ئالامىتى سېزىلمىدى. ئابلىز مەخسۇمنىڭ بۈيۈك غايىسى ئانا ۋەتىنىنىڭ ئىستىقلالى، خەلقىنىڭ ئەركىنلىكى، ۋەتىنىنىڭ گۈللىنىپ، يۈكسەلگەن دۇنيانىڭ ئالدىنقى قاتاردىكى ئەللىرى سېپىدىن ئورۇن ئېلىشىنى قولغا كەلتۈرۈشتىن ئىبارەت ئىدى.

ئابلىز مەخسۇم ئەزىزى ئەشۇ ئۇلۇغ غايە يولىدا تەۋرەنمەي ماڭغىنى ئۈچۈن ئانا ۋەتىنىگە ھۆكۈمرانلىق قىلغان جاللات ياڭزېڭشىنىڭ (1914–1928-يىللار)، مەئاۋن جىنك (1928–1933-يىللار)، قالغۇر شىڭ شىسەي (1933–1944-يىللار)، باسقۇنچى گومىنداڭ (1944–1949-يىللار) ۋە ختاي كوممۇنىستىك ھاكىمىيىتى (1949-يىلدىن باشلاپ.) ھۆكۈم سۈرگەن چاغلاردا 40 يىلدىن ئارتۇق ۋاقىت تۈرمە، زەي زىنداللاردا ياتتى... يالقۇنلۇق ۋەتەنپەرۋەر شائىرنىڭ گۈزەل ياشلىق چاغلىرى، قارا ئىڭغۇ ۋە سۈرلۈك ختاي تۈرمىلىرىنىڭ دەھشەتلىك كامىرلىرىدا، ئەقىل-پاراسەتكە تولغان، ۋەتەن، مىللەت ئۈچۈن ياخشى ئىشلارنى قىلىپ بېرەلەيدىغان ئالتۇن دەۋرلىرى تارىمنىڭ قۇملۇق چۆللىرىدە ئېغىر ئەمگەك ئاستىدا، ئەزەربەت بولۇپ ئۆتتى، ئەپسۇس! ختاي باسقۇنچىلىرى خەلقىنىڭ ئارازلىقى، ۋە شائىرنىڭ ياشىنىپ قالغانلىقى، ئېغىر كېسەلگە مۇپتىلا بولۇپ، كارغا يارىمايدىغانلىقىنى نەزەردە تۇتۇپ، 1980-يىلى كۈز ئايلىرىدا 81 ياشلىق بوۋاينى جازالاگېرىدىن بوشاتقان بولدى.

دۇنيادا تۈرمىدە گۇناھسىز يېتىشتا داڭق چىقارغان ئابلىز مەخسۇم تۈرمىدىن بوشىنىپ، شاياردىن كوچىرغا كەلگەندە، كوچار خەلقى توپ-توپ بولۇپ، كېلىپ، ئۇنىڭدىن ھال-ئەھۋال سوراشتى. شائىر كىندىك قېنى توكۈلگەن قەشقەر تەۋەسىگە مۇبارەك قەدىمىنى باسقاندا، قەشقەرلىكلەر بۇ ۋەتەنپەرۋەر جاپاكەش ئوغلىنى بۈيۈك ھۆرمەت ۋە قىزغىن مۇھەببەت بىلەن قۇچاق يېيىپ كۈتۈۋالدى. ئۇ غۇلجىغا بارغاندا، خەلق بۇ مۆتەۋەر زاتنى ھۆرمەت بىلەن بېشىدا كوتەردى. ئابلىز مەخسۇم ئاخىرى ئۈرۈمچىگە كېلىپ، ئۆزىنىڭ كونا ئۆيىگە چۈشۈپ، ئۆمرىنىڭ ئاخىرقى ۋاقىتلىرىنى شۇ يەردە ئۆتكۈزدى. ئۈرۈمچىدە ئۇنىڭدىن ھال سورىغۇچىلارنىڭ ئايىغى ئۈزۈلمىدى.

ۋەتەنپەرۋەرلىكنىڭ ئالىيجاناپ ئۆرنىكى بولغان يالقۇنلۇق شائىر 1983-يىلى ئاۋغۇست ئېيىدا ئۈرۈمچىدە پوپېيزد قازاسى دېگەن بىر ھادىسىگە ئۇچراپ، پارچىلىنىپ 84 يېشىدا پاجىئەلىك ھالدا بۇ دۇنيادىن ئايرىلىپ، باقى دۇنياغا سەپەر قىلدى.

ئابلىز مەخسۇم ئەۋلاتلار ئۈلگە ئېلىشقا ئەرزىيدىغان ۋىژدانلىق، پاك، ئىرادىلىك ۋەتەنپەرۋەر زات ئىدى. قەلبىدە ۋەتەنگە مۇھەببەت ۋۇجۇدىدا ئىمان-ئېتىقات بولغان ھەرقانداق بىر ئۇيغۇر ئەۋلادى ئۈچۈن ئابلىز مەخسۇم جاسارەت، غەيرەت-ماتانەت ئۆرنىگىدۇر. ۋەتەنگە، خەلقىقە جان پىداكارلىقنىڭ نەمۇنىسىدۇر. ئۇ ۋەتىنىنىڭ مۇستەقىللىقى خەلقىنىڭ ئازاتلىقى يولىدا دۇچ كېلىدىغان جەبرى-جاپالار ئالدىدا تەۋرەنمەيدىغانلىقىنى، ئۆزىنى ۋەتەن ئازاتلىقى ئۈچۈن بېغىشلىغانلىقىنى «كۆڭلۈم» ناملىق شېرىدا مۇنداق كۈيلەيدۇ:

كۈرەش يولىدا جان بەرمەك ماڭا بۇ
قەرزى ئوغلانلار،
يېنىپ تۇرغان كۆيەر ئوتقا پىدا
پەرۋانىدۇر كۆڭلۈم.
بېشىمغا ھەر بالا كەلسە، بويۇن
ئەگمەي ئىرادەمدىن،
يۈرەك مەغرۇر، قېنىم مەشھۇر
توكۈلسە غايىدۇر كۆڭلۈم.

دەپ دۇنياغا جاكالىغان ئىدى. شائىر باسقۇنچىلارنىڭ ئۇيغۇر ئېلىنى زۇلۇم زىندانىغا ئايلاندۇرۇپ، بۇ مەملىكەتنىڭ تەبىي بايلىقلىرىنى تالان-تاراجغا سېلىپ، خەلقنى ئېغىر ئازاپ-ئوقۇبەتكە گىرىپتار قىلغانلىقىنى 1964-يىلى تۈرمىدە يېتىپ يازغان «تارىخ» ناملىق شېرىدا ناھايىتى جانلىق ۋە ئوبرازلىق ئىپادە قىلىپ بەرگەن ئىدى:

كويۇپ ھەسرەت ئوتىدا ئاھئۇرۇپ،
يەپ قايغۇ-غەملەرنى،
كېچىردۇك باشىمىزدىن تولى كۆلپەت
دەردۇ-ئەلەملەرنى.
ۋەتەن، مىللەتنى شۇم باسقۇنچىلارغا
تارتقۇزۇپ قويغاچ،
چەكتۇق خارۇ-زارلىقتا ئازاپ،
زۇلمەت-ستەملەرنى.
گۈزەل گۈلزارىمىزنى قارغا-قۇزغۇنلار ئوراپ ئالغاچ،
زەھەرلەپ قويدى ئەركىن، ساپ
ھاۋا باغۇ-ھەرەملەرنى...

دەپ، ختاي ھوكۇمران گۇرۇھىنىڭ ئۇيغۇر ئېلىنى ئاتوم-يادرو سىناق، مەيدانىغا ئايلاندۇرغانلىقىنى، خەلقىمىزنىڭ ھاياتى بىلەن ئوينىشىۋاتقانلىقىنى غەزەپ- نەپرەت بىلەن ئەيىپلىدى.

شائىرنىڭ پۈتۈن ئۆمرى ۋەتەننىڭ ئىستىقلالىيىتى ۋە خەلقىنىڭ ئازاتلىقى يولىدا كۈرەش قىلىش بىلەن ئۆتتى. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ئابلىز مەخسۇم جاسارەت، غەيرەتنىڭ، ئېگىلمەس ئىرادىنىڭ ئۈلگىسى، ۋەتەنپەرۋەرلىكنىڭ نەمۇنىسىدۇر.

مىللىي موھتەرەم زاتلارنى كوزدىن يوقىتىش كويىغا چۈشۈپ، ئېتىپ، چېپىپ، تۈرمىلەرگە سولاپ قىيناۋاتقان باسقۇنچىلار مىللىي مۇرتەتلەرنى مەنسەپ-ئەمەل بىلەن سېتىۋېلىپ، ئۇزىنىڭ سادىق غالچىسىغا ئايلاندۇردى. شۇنداق مىللىي مۇناپىقلارنىڭ بىرى ئابلىز مەخسۇمغا: «مەن سىزنىڭ مۇخلىسىڭىز، سىزنىڭ خىزمەتكارىڭىز» دەپ يېقىنلىشىپ، ئۇنىڭ ژۈرەك قېنىنى سەرىپ قىلىپ يازغان ۋە ئۇزۇن ژىللاردىن بويان ساقلاپ كېلىۋاتقان بىر تۈركۈم ئەسەرلىرىنى ئويىدىن توغۇرلاپ، ختاي خوجايىنلىرىغا ئاپىرىپ بەرگەن. بۇ ھادىسە شائىرنى قاتتىق بىئارام قىلغان. ئۇ بۇ ساتقۇنىنى لەنەتلەپ شېئىرمۇ پۈتكەن ئىدى. ۋەتەنپەرۋەر شائىر ھاياتىدا ئۇرغۇپلغان شېئىر ۋە داستانلارنى يازغان بولسىمۇ، ئۇنىڭ كوپ قىسمى ھوكۇمران گۇرھلارنىڭ غالچىلىرى تەرىپىدىن مۇسادىرە قىلىنىپ تارتىۋېلىنغان، كويدۇرۇۋېتىلگەن ئاما ئۇنىڭ تۈرمىدە يېزىلغان يەنە بىر قىسىم شېئىرلىرى خەلقىمىز تەرىپىدىن قولدىن-قولغا ئوتۇپ كوچۈرۈلۈپ، ساقلاپ قېلىنغان. مانا شۇنداق خەلق ژۈرەك قېتىدا ساقلاپ قالغان بىر قىسىم شېئىرلىرىنى مۇھتەرەم، گېزىتخانلارغا تەغدىم قىلىشنى ئۆزەم ئۈچۈن بەختىيارلىق دەپ ھىس قىلدىم.

سۇلتان ماخمۇت قەشقەرىي،
فىلولوگىيە پەنلىرىنىڭ دوكتورى،
ئىستامبۇل شەھرى.

ئابلىز مەخسۇم ئەزىزى

غەزەللەر

ۋەتەن مۇھەببىتى

جىگەر پارە، يۈرەك پارە، سىقىلدى تەن ئارا جېنىم،
ۋەتەن دەردى- غەمى بىرلە تولىسەم يوقتۇر ئارمانىم.
ۋەتەن ۋە مىللىتىم دەپ بۈگۈن ھەر خىل جاپا كورسەم،
بىلۇرمە بەختى- ئىقبالىم، شەرەپلىك پەخرى ئۇنۋانىم.
دەرىغا، يۇرتىمىزنى غەيرىلەر زورلاپ بېسىپ ئالغاچ،
يۈرەك باغرىم، كويۇپ قانىم، قىزىپ قايناپدۇ ۋىجدانىم.
بۈيۈك تارىخ ئازات مىللىتىم قۇللۇققا ئايلانغاچ،
پەقەت تاقەت قىلالماي، ئورتىنىپ يانماقتا ھەر يانىم.
قايىپ باشىم، ئاقىپ ياشىم، چۈشۈپ روھىم، سۇنۇپ كوڭلۇم،
چومۇلدۇم قايغۇ-غەملەرگە، يېتىشمەي چارە-دەرمانىم.
ئېزىلدىم، بىقارار ئولدۇم ۋە لېكىن بولمۇدۇم نائۇمۇت،
سەۋەپ ئۆلكىم ۋاقتىلىقتۇر، ئېزىلگەن بۇ سىقىلغانىم.
نىشانىمغا ئېرىشمەككە ئىشەنچىم زور تولۇق چۈنكى
دېگەچ ھۆرلۈك ئۈچۈن قانداش تىلەكداشلار فىدا جانىم.
تۇر، ئەي تۈرك ئەرلىرى، بۇ ئار-نومۇسنى كوتەرمەكتىن،
قۇتۇل، لېكىن كوزۈڭ ئاچ، باش كوتەر ئەۋلادى تۇرانىم.
ئوغۇزخان چوڭ بابام، ئافراسياپ، ئاتىللا، بۇغرالار،
قەيەردە كوك تۇغلىرىم دەپ، كوككە يەتتى ئاھۇ-پەريادىم.
بۈيۈك ئالتۇن-كۈمۈش ئوردۇ قۇرۇلغان چاغدا شۇل كوغنى،
قۇچاقلاپ تۇرغىنىمدا ئاقسا ئارمان يوق قىزىل قانىم.
ساقال-ساچىم قىزىل قانغا بويالماستىن قازا تاپسام،
يۇمۇلماستىن كوزۇم، دىلدا قالۇر ھەسرەت ۋە ئارمانىم.
ئېرىشمەك ئەركىن- ھورلۇككە ھەققانىي كۈرەش بىرلە،
ئاسارەتتىن ۋەتەن- مىللەتنى قۇتقازماق مېنىڭ شانىم.
ئۇلۇق تەڭرىم، بۈيۈك تۇرانىمىزنى ئەسلىگە كەلتۈر،
ئاقىت ئەھلى ئاققان سۇنى پەزىلىڭ ئىلە راخمانىم.
تىلەك- ئارمانلىرىم مىللەت، ۋەتەنگە ئەركىن-ئازاتلىق،
ساڭا روشەن مېنىڭ مىللەت-ۋەتەن دەپ ئاھ، زارلانغانىم.
ھەبىبىڭ ھورمىتى، يارەب، ئىجابەت قىل دۇئايىمنى،
ماڭا رەھىم ئەيلەبان ھەر موشكۇلۇمنى ئەيلە ئاسانىم.
ۋەتەن سويمەك ھەقىقىي دىنى ئىسلامنىڭ شۇئارىدۇر،
ئەزىزىي دەر شۇدۇر ھەبىۇل ۋەتەن- تارىخ ئىمانىم.

1979- يىل، سېنتەبىر.

كوڭلۇم

ئەلەم-ھەسرەت چېكىپ دائىم جىگەر خۇمپارىدۇر كوڭلۇم،
بولۇپ زەرداۋى لەختە ساقايماس يارىدۇر كوڭلۇم.
جۇنۇن ۋادىسىدا مەجنۇن كەبى ئاھۇ-پىغان بىرلەن،
ساداغە تەلپۇنەر، لېكىن ئۈزۈلگەن تارىدۇر كوڭلۇم.
قاناتسىز قۇش ئېچۇك جەۋلان قىلار پەرۋازىدىن مەھرۇم،
قەپەزلىك جانىۋارلاردەك ئەجەپ بىچارىدۇر كوڭلۇم.
توساپ دەشتى-داۋانلاردىن خىيالىم ھالقىماق ھەر ۋاخ،
لېكىن جوشقۇن تەپەككۇردە ئۈمۈتنىڭ كانىدۇر كوڭلۇم.
مېنىڭ مەخسەت-مرادىم شۇل مەدەتكار تاپسا ئىقبالدا،
مۇھەييار ئەردى جاۋلانغا لاچىن شۇڭقارىدۇر كوڭلۇم.
يېتىپ كەلسە نىشانلىق كۈن، گۈلشەن بۇلبۇلى بولغۇم،
ئەجەل كەلسە ئەگەر بالدۇر، ئاڭا ئىنكارىدۇر كوڭلۇم.
كۈرەش يولىدا جان بەرمەك ماڭا بۇ قەرزە ئوغلانلار،
يېنىپ تۇرغان كويەر ئوتقا پىدا پەرۋانىدۇ كوڭلۇم.
بېشىمغا ھەر بالا كەلسە بويۇن ئەگمەس ئىرادەمدىن،
يۈرەك مەغدۇر، قېنىم مەشھۇر توكۈلسە غايىدۇر كوڭلۇم.
چېكىپ مېھنەت، ئازاپ كۆلپەت يېتىشسە يۇرت ئۈچۈن ھەر دەم،
ماڭا جەننەت كەبى گويا بولۇر ئەبرارىدۇر كوڭلۇم.
قارارگاھىم مۇشەقەتلىك بىلەرمەن ۋە لېكىن پارلاق،
تىنىم تاپماس مېنىڭ روھىم، شۇ يولغا زارىدۇر كوڭلۇم.
زىمىستانلار بىلىنمەيدۇ ئوتەر ئۇ ھەر قاچان يازدەك،
باھارنىڭ ئىشقىدا زوقمەن ئاڭا خۇشتارىدۇر كوڭلۇم.
غۇرۇرۇم تەڭدىشى يوقتۇر گۇۋاھ تارىخى جەريانىم،
ھاياتىم ئوتتى مەھبۇستە دېمەس دىشۋارىدۇر كوڭلۇم.
بېسىپ ياۋ ئۈستىگە ئاتلار ۋەتەنچۈن جاننى بەخش ئەتمەك،
شېھىتلىك دەرجىسىدىن تاپماق ئۈچۈن خۇشتارىدۇر كوكلۇم.
شۇكۇركىم قالمىسىڭ يالغۇز يولۇڭدا دوستلىرىڭ كوپتۇر،
ماڭا ۋەدە بېرىپ بارچە دېگەچ مىڭ زارىدۇر كوڭلۇم،
يېرىپ كورسەڭ يۈرەك باغرىم ئەلەم-ھەسرەتكە لىق تولغان،
ئۈمۈت روھىم ۋە ۋىجدانىم ماڭا ھەم زارىدۇر كوڭلۇم.

سەنئەت ئىشقىدا يانغان قەلب

(قازاقىستاننىڭ خىزمەت كۆرسەتكەن ئارتىستى رۇقىيەم ساتتاروۋا— 50 ياشتا)

ئارمان، ئىنتىلىشىمىز ھاياتنىڭ بىمەتاللىغى مۇقەررەر ھەقىقەت. كىشىلەر ۋۇجۇدىدا بار بولغان قابىلىيەت، تالانتنىمۇ ئەينە شۇ ئارمان يېتەكىدە شۇنداقلا دايىملىق ئىزدىنىش ۋە تىرىشچانلىقى ئەتىجىسىدىلا روياپقا چىقىرالايدۇ. بۇنىڭ بىر ئىپادىسىنى كەسپىي تىياتىرىمىزنىڭ ئىستىداتلىق ئاكتيورلىرىنىڭ بىرى رۇقىيەم ساتتاروۋانىڭ ئەمەلىي ھايات يولىدىن كۆرۈشكە بولىدۇ.

— ھېلىغىچە ئېسىمدىن چىقمايدۇ، — دەپ ئەسلەيدۇ ئۇ بالىلىق دەۋرىدىكى بىر كەچۈرمىشىنى تىلغا ئېلىپ، — كۆللەرنىڭ بىرىدە يېزىمىزغا كەلگەن ئۇيغۇر تىياتىرى ئارتىستلىرىنىڭ كلۇبتا «ئانارخان» دىرامىسىنى قويىدىغانلىقىنى ئاڭلىغىنىمدا خوشاللىقىمنىڭ چېكى بولمىدى. بەلكىم، بۇ بالىلىق جىسمىمدىكى سەنئەتكە بولغان ئىشتىياقىم تۈپەيلىدىن بولغاندۇ. لېكىن ئۇنىڭغا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنى كىرگۈزمەيدىغانلىق گېپى چىققىنىمدا ئۆزەمنى قويىدىغان يەر تاپالماي قالدىمدە، كەچقۇرۇن ژىغلاپ تۇرۇۋېلىپ، ئاپامنى كلۇبقا مېنى ئۆزى بىلەن بىللە ئېلىپ بارىدىغانغا كوندۈردۈم. دىرامىدىكى ئانارخاننىڭ ئېچىنىشلىق تەغدىرى مېنى چەكسىز ھاياجانلاندۇرغاچقا، كېيىن بىللە ئوقۇۋاتقان دوستلىرىمغا ئۇنىڭ قىياپىتىنى سوز، ھەرىكەتلىرىم بىلەن ئەكس ئەتتۈرۈپ بېرىدىغان بولۇپ ژۈردۈم...

رۇقىيەمنىڭ بۇ ھالىتى ئۇنىڭ تەبىئىتىدىكى سەنئەتكە بولغان ئىخلاسى بولغىنىڭ كوز ئېچىۋاتقانلىقىنىڭ ئىمسالىدەك بولغان ئىدى. ئۇ ئەشۇ قىزغىنلىق تەپتىدە مەكتەپتىكى سەنئەت ھەۋەسكارلىرى ئۆمىكىدە ئاخشا ئېيتىپ، ئۇسسۇل ئويناپ ژۈردى.

تەغدىرنىڭ يازمىشىغا ئىمە چارە ... بۇ ئەلتەك، خۇش پىچىم بولۇپ ئوسۇۋاتقان قىزنى ئاتىسى ساتتار ئاكا كورسە قانچىلىك خۇش بولۇپ كېتەر ئىدى. لېكىن، ئۇنىڭغا بۇ پۇرسەت ئېسىپ بولمىدى. ئاۋات يېزىسىدىكى كولخوز قۇرۇلۇشىنىڭ دەسلەپكى ئاساسچىلىرىدىن بىرى، بىر قانچە ژىللار يېزىلىق كېڭەشنىڭ رەئىسى بولۇپ ئىشلىگەن ساتتار ئاكا ئۇرۇش مەيدانىغا ئاتلىنىپ كېتىپ، ئارىدىن بىر ژىل ئۆتكەندىن كېيىن، ئۇنىڭ جەڭ مەيدانىدا قەھرىمانلارچە ۋاپات بولغانلىق قارا خېتى كەلگىنىدە پۈتكۈل ئائىلىنى ئادامەتلىك ماتەم بولۇتى قاپلاپ كەتكەن. بەش بالىسىنى باغرىغا بېسىپ قالغان گۈلپەمخان ئانا سىرتقا چىقسا ئەر، ئويگە كىرسە ئايال بولۇپ، بالىلىرىنى قانىتى ئاستىغا ئېلىپ ئوستۈردى. ئۇلارنىڭ كەنجىسى رۇقىيەم ئاتىنىڭ ئىسسىق ئالقىنىنىڭ تەپتىدىن بەھرىلىنىش ئۇسكىنى يوق.

رۇقىيەم ساتتاروۋا 1960— ژىلى ئاۋات يېزىسىدىكى ھازىرقى ھېزىم ئىسكەندەروۋ نامىدىكى ئوتتۇرا مەكتەپنى تامامىلغىنىدا، ئۇنىڭ ئوي-پىكرى باللىقىدىن قەلبىگە ئورنىشىپ كېلىۋاتقان سەنئەت ساھاسىدا مەخسۇس بىلىم ئېلىشتىن ئىبارەت بولدى. ئارتىستنت بولۇپ كىشىلەرگە روھىي لەززەت بېغىشلاپ ژۈرگەنلەر ئۇنىڭ نەزىرىدە ئەڭ بۈيۈك شەخسلەر ھېساپلىناتتى. شۇڭلاشقا ئۆزىمۇ شۇنداق خىسلەتكە ئېرىشىشكە ئىنتىلەتتى. شۇ ئارمان يولىدا ئاخىرى قۇرمانغازى نامىدىكى ئالمۇتا كونسېرۋاتورىيەسىنىڭ تىياتر بولۇمىگە ئوقۇشقا چۈشكىنىدە زور خوشاللىققا بولەندى.

ئىزدىنىش، مەشغۇلىنىش بىلەن ئۆتكەن خوشاللىقى، تەشۋىشى مول ستۇدېنتلىق ھاياتىمۇ ئارقىدا قېلىپ، ر. ساتتاروۋا مەزكۇر ئالىي بىلىم دەرگاھىنى مۇۋاپپەقىيەتلىك تاماملاپ، جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر تىياترىغا يوللانما ئالىدۇ. ئۇنىڭ دىپلوم ئىشى ۋە دەسلەپكى سەھنە ھاياتىنىڭ باشلىنىشى كلاسسىك ئەسەرىمىز «ئانارخاندىكى» ئانارخاننىڭ ئوبروزىنى يارىتىش بولدى. بۇمۇ تەسادىپىي ئەمەس ئىدى. چۈنكى باللىقىدىن كوڭلىدە ئىز تامغىدەك ساقلىنىپ كېلىۋاتقان بۇ ئوبرازنى چوڭ سەھنىدە يارىتىش ئىستىگى ئاخىرى بۇ قېتىم ھەل قىلىنغاندى. ئوقۇپ تەربىيلەنگەن نەزەرىيەۋىي بىلىمنى ئەندى ئەمەلىي ئىشقا ئۇيغۇنلاشتۇرۇشى ئۇنى دەسلەپتە خېلىلا خاۋاتىرلەندۈردى. لېكىن، ئوقۇپ ژۈرگىنىدە سەھنە سەنئىتى، ئاكتيورلۇق ماھارەت ھەققىدە ئەتراپلىق بىلىم بەرگەن سۆيۈملۈك ئۇستازى، پروفېسسور ئاسقار توقپانوۋتىن ئالغان تەربىيسى، تىياتردىكى پېشقەدەم ئارتىستلارنىڭ يولەكچىلىكى بىلەن دەسلەپكى قېتىم ئورۇنلىغان بۇ رولى ئۇنىڭغا شوھرەت ئېلىپ كېلىپ، ئۇنىڭ نامىنى كېلەچىكىدىن زور ئۈمۈت كۈتۈشكە بولىدىغان ئاكتيور رېتىدە تىياتر مۇخلىسلىرىغا تونۇتتى.

سەھنە ھاياتىدا شۇندىن بېرىقى ئۆتكەن ئوتتۇز ژىللىق پائالىيىتىدە ئۇ ھەر خىل خاراكتېردىكى كوپلىگەن ئوبرازلار گالېرىيەسىنى يارىتىپ، بۇ كۆڭلەردە سەھنە يۇلتۇزلىرىمىزنىڭ بىرىگە ئايلانماقتا. «ئانارخان»، «ئانا تەغدىرى»، «مولنوۋسكىيدىكى توي»، «پاراسەتسىز تەختىر»، «خوتۇنىمنىڭ ئېرى»، «ئايمان-چولپان»، «ئۇلار بەش قىز ئىدى»، «بوشۇك ناخشىسى» ۋە باشقىمۇ كوپلىگەن سپېكتاكللاردا باش روللارنى ژۇقۇرى ماھارەت بىلەن ئورۇنلىغان رۇقىيەم ساتتاروۋا تاماشىبىن قەلبىدىن چوڭقۇر ئورۇن ئالدى. بولۇپمۇ، ئۇنىڭ 1988— ژىلى «بوشۇك ناخشىسى» سپېكتاكلىدىكى ئانا-گولغىنا رولىنى ئويناپ ھەققىي جانلىق ئوبروز قىياپىتىنى يارىتالىغانلىقى تىياتر مەمۇرىيىتى تەرىپىدىن ئاخىرقى ژىللاردا يارىتىلغان ئەڭ ياخشى ئايال ئوبروزى دەپ ژۇقۇرى باھالىنىپ، ر. ساتتاروۋا ماددىي مۇكاپات بىلەن تەغدىرلىنىشكە سازاۋەر بولدى. ئۇ «كوچكەن يۇلتۇز»، «ئوتلۇق ژىللار»، «تەغدىر تەنسى» ناملىق تېلېفىلملاردا ھەر خىل روللارنى ئىجرا قىلىپ كىنو سەنئىتى ساھاسىدىمۇ ئۆزىنىڭ لاياقىتىنى ئامايىش قىلالىدى.

ر. ساتتاروۋانىڭ كېيىنكى ژىللاردا بىناسىز قېلىش سەۋەبىدىن تاماشىبىنلار بىلەن ئالاقىسى ئۈزۈلۈپ قېلىش خەۋپىگە دۇچ كەلگەن تىياترىمىزنىڭ تەغدىرىنى چۈشكۈنلۈككە گىرىپتار قىلماي «تەبەسسۇم» كونسېرتلىق پروگراممىسى ئارقىلىق تىياتر تاماشىبىنلىرى بىلەن يېقىن باغلاشتۇرۇپ كېلىۋاتقانلىقىنى ئالاھىدە مەمنۇنىيەت بىلەن ئېتىراپ قىلىش ئورۇنلۇق. بۇ ساھادا ئۇ ئۆزىنىڭ تالانتىنى يەنە بىر قېتىم نامايان قىلىپ نامى ئاممىباپلىققا ئېگە بولدى. ئەلۋەتتە، ھاياتىمىزدىكى يارامسىز ئىللەتلەرنى تەنىلىك كۈلكە، ئاچچىق كىنايە بىلەن پاش قىلىشنىڭ تەربىيەۋىي ئەھمىيىتى ئۈستۈن. ر. ساتتاروۋا ئوينىغان مىنىاتيۇرىلىرىدا بىرىدە زوۋاندا— ئازازۇل، بىرىدە يېنىك تەبەتلىك غىلجىڭ ئايال، يەنە بىرىدە سالاھىيەتلىك غەمخور ئانا قىياپىتىدىكى روللارنى شۇنچىلىك ژۇقۇرى ماھارەت بىلەن ئىجرا قىلىدۇكى، ئۇنىڭ سوز— ھەرىكەتلىرىدىكى سۇنئىيلىكتىن ژىراقلىق، ئەينەنلىك تاماشىبىنلاردا ھاياجانلىق تەسىراتلار ھاسىل قىلماي قالمايدۇ. ھالبۇكى، بۇ كونسېرت پروگراممىسىنىڭ سەھنىگە چىقىشى ر. ساتتاروۋانىڭلا ئەمەس، تىياترىمىزنىڭ كېيىنكى ۋاقىتلاردىكى ئۇتۇقلىرىنىڭ بىرى بولۇپ قالدى. ئۇ ئۆزىنىڭ سەپداشلىرى: رېھان مەخپىروۋا، مۇھەت ھېزىموۋ، ماخمۇت دەرايېۋ، ئەزىز ئىسكەندەروۋلار بىلەن تاماشىبىنلار قەلبىگە يول تېپىپ تىياترىمىزنى ئۇلار بىلەن يېقىن باغلاشتۇرۇش رولىنى ئاتقۇرۇپ كېلىۋاتىدۇ. ئۇنىڭ بولۇپمۇ «زوۋاندالار»، «بىر مىنۇت»، «بوسۇغىدا قالغان تۇققانلار» مىنىاتيۇرلىرىدىكى ياراتقان ئوبروزلىرى مەڭگۈ ئۇنتۇلماسلىققا ئايلىنىپ قالدى. ئۇ ئوتتۇرا ئاسىيە مەملىكەتلىرىگە، ئانا ۋەتىنىمىزگە قىلغان گاستروللۇق سەپىرىدە ماھارىتى بىلەن مىللىونلىغان تاماشىبىنلارنىڭ ئالقىشىغا ئېرىشتى.

قازاقىستان كىنوستۇدىيەسىدە ئۇيغۇر تىلىغا تەرجىمە قىلىنغان فىلىملار ئۇنىڭ ئاۋازى بېرىشى بىلەن لېنتىغا يېزىلدى. تالانتلىق ئارتىستنىڭ سەھنە سوز تەلەپپۇز سەنئىتىنىڭ مۇكەممەللىكى ئېتىۋارغا ئېلىنىپ، ئۇ تىياتر ئىنستىتۇتىدا دەرس بېرىشكە تەكلىپ قىلىنىپ، ئوز ئىشىغا قوشۇمچە بىر نەچچە ژىللار مەزكۇر ئىنستىتۇتتا ستۇدېنتلارغا سەھنە تىلىدىن دەرس بېرىپ كەلدى.

— ئىنسانچىلىقتا ئارمانلىرىڭ بىر قەدەر ئورۇنلانغىنى بىلەن قانائەت دېگەن بولمايدىغان ئوخشايدۇ، — دەيدۇ ئۇ ئۈمۈتۋارلىق ھېسسىياتى بىلەن، — ئەندىلىكتە كامالەت يېشىمىزغا تولۇپ، ئالدىمىزدىكى پېشقەدەم ئارتىستلىرىمىزغا ئوخشاش مەشھۇر كلاسسىكلارنىڭ، ئوز يازغۇچى-دراماتورگلىرىمىزنىڭ ئورگىنال ئەسەرلىرىدىكى روللارنى ئورۇنلاپ، تالانت، قابىلىيىتىمىزنى خەلقىمىزگە ئايان قىلىش مۇمكىنچىلىكىمىزنىڭ كېيىنكى ژىللاردا تىياتر بىناسىنىڭ يوقلىقىدىن بولمايۋاتقانلىقى ئىختىيارسىز ئېچىندۇرىدۇ. شۇندىمۇ سەنئەت سويەر خەلقىمىزنىڭ تىياترىمىزغا بولۇۋاتقان يار-يولىكى بىزنىڭ تەشۋىشلىرىمىزنى بېسىپ، چوڭ ئۈمۈتلەرگە دەۋەت قىلماقتا.

مىللىي تىياتر سەنئىتىمىزنى رىۋاجلاندۇرۇشتا ئاتقۇرۇپ كېلىۋاتقان شەرەپلىك ئەمگىكى ژۇقۇرى باھالانغان تالانتلىق ئارتىست رۇقىيەم ساتتاروۋا 1992—ژىلى قازاقىستاندا خىزمەت كورسەتكەن ئارتىست ئامىنى ئېلىشقا مۇيەسسەر بولغان. شۇنداقلا ئۇ قازاقىستان ئالىي كېڭىشىنىڭ پەخرىي يارلىغى بىلەن مۇكاپاتلانغان. ژۇقۇرى ماھارىتى بىلەن تاماشىبىنلارنى قايىل قىلىشى ئىختىدارىغا ئېگە بولغان رۇقىيەم ساتتاروۋا كەلگۈسىدىن يەنىمۇ چوڭ ئۈمۈتلەرنى كۈتۈشكە ئىشەنچە ھاسىل قىلىدىغان سەنئەتكارلىرىمىزنىڭ بىرىدۇر.

س. ئىسكەندەرىي.

«تەبەسسۇم»دىن كورۈنۈش. «ئۇيغۇر سۇلغا» رۇقىيەم ساتتاروۋا، ماخمۇت دەرايېۋ ۋە رەيھانگۈل مەخپىروۋالار.

ژىللار ۋە ئادەملەر

ئەمگەك-بەخت بۇلىقى

بۈگۈندىن توققۇز ژىللار ئىلگىرى غۇلجا شەھىرىدە ئۇن زاۋودى ۋە ئېلېكتر ستانسىيەسى بىر بىنادا توغرا كورۇك كوچىسىدا قەد كوتەرگەن ئىكەن. ئۇ دەۋرلەردە غۇلجىدا زامانىۋى كارخانىلار، زاۋودلار ئانچە كوپ بولمىغانلىقتىن، ھوسەينباي مۇسا بايېۋنىڭ كون زاۋودى، ئېلېكتر ستانسىيەسى ۋە ئۇن زاۋودى نوخشاش ساناقلىقلا سانائەت نورۇنلىرى بولىدىغان. بىر توۋلىدە گېزىتخانلارغا تونۇشتۇرماقچى بولۇۋاتقان زىخرۇللام غوجامبەردىيېۋنىڭ دادىسى مەرھۇم ئىسمدۇلكامۇ ئەينە شۇ ئۇن زاۋودى-ئېلېكتر ستانسىيەسىدە ئېلېكتر-مېخانىك بولۇپ ئىشلىگەن.

لېكىن بەختكە قارشى ئېلېكتر ستانسىيەسىدە ھالاكەت يۈز بېرىپ، ئىسمدۇلكام قازا قىلىدۇ. ھە، ئوي تىرىكچىلىكنىڭ ھەممە ئېغىرچىلىكى چوڭقۇر بەش بالا بىلەن قالغان ئانىسىنىڭ مۇستەقىل قالىدۇ. ئەغدىرىگە تەن بەرمەي ئامال قالىمىدى!

بالىلارنىڭ ئۈچىنچىسى زىخرۇللام 14 ياشقا توشقاندا، يەنە 1949-ژىلى باشلانغۇچ مەكتەپنى پۈتۈرۈپلا، ھەم دادىسى ئىشلىگەن ئېلېكتر ستانسىيەسىگە كېلىپ ئىشلەشكە ئىستەكنى بىلدۈرىدۇ. ئىسمدۇلكامنىڭ ئىشداشلىرى ئاتا ئىزىنى بېسىپ كەلگەن بالىنى ئوز قوينىغا ئېلىپ، ئۇنىڭ ئېلېكتر مونتيور كەسپىنى ئىگىلەپ چىقىشى ئۈچۈن ھامىيلىق قىلىپ، بىلگەنلىرىنى شاگىرتقا ئۈگىتىدۇ.

ئەغدىرىنىڭ ئەقىزاسى بىلەن 1959-ژىلى زىخرۇللام غوجامبەردىيېۋلار ئائىلىسى بىلەن كېڭەش ئىتتىپاقىغا كوچۈپ چىقىپ، ئالمۇتا شەھىرىگە ئورۇنلىشىدۇ. ئۇنىڭغا بۇ يەردىمۇ ئوز كەسپى ئەسقاتتى. ئۇ ھە دىگىدە قازاقستان تومۇر يولى قارمىقىغا ئېلېكتر-مونتاژچى بولۇپ ئىشقا ئورۇنلاشتى. بۇ يېڭى شارائىتتا يېڭى ئىشقا ئوزلىشىپ كەتكەچكە ئۇ ئوز خىزمەتداشلىرىنىڭ ئۈلگە ئالارلىق كەسپىي ماھارىتىدىن كوپ نەرسىلەرنى ئۆگىنىشكە، ئېرىشكەن تاپشۇرۇقلىرىنى ئوز ۋاقتىدا ۋە سۈپەتلىك ئورۇنلاشقا تىرىشتى. ئەتىجىدە بۇ يېڭى ئىش ئورنىدىمۇ ئاز ۋاقىت ئوتمەي ئۇ كوزگە كورۇنۇشكە باشلىدى. زىخرۇللامنىڭ تەجرىبىلىك ئېلېكتر-مونتاژچىلار قاتارىدىن ئورۇن ئالغانلىقىنى بايقىغان تەشكىل رەھبەرلىكى ئۇنى ئېلېكتر-مونتاژچىلار برىگادىرى قىلىپ تايىنلىدى.

زىخرۇللام غوجامبەردىيېۋ 1963-ژىلغىچە قازاقستان تومۇر يولىنىڭ ھەر خىل ئۇچاستكىلىرىدا، شۇ جۈملىدىن دروژبا (دوستلۇق) تومۇر يول ستانسىيەسىدە ئۈنۈملۈك ئىشلەپ ئەمگەك ئىلغارلىرى قاتارىدىن ئورۇن ئالدى. ئەمگەك ئىلغارلىرىغا ئوي تەخسىم قىلىنغاندا، باشقىلار قاتارىدا زىخرۇللام غوجامبەردىيېۋقىمۇ شۇ 1963-ژىلى ھازىرقى رائىمبېك ۋە ژېلتوقسان كوچىلىرىنىڭ دوخمۇشىدىكى يېڭى سېلىنغان بىنادىن تورت بولمىلىك كۋارتىرا بېرىلگەن ئىدى.

ھە، خەلقىمىز: دەريا سۈيىنى باھار ئاشۇرىدۇ، ئادەم قەدرىنى ئەمگەك دىگەندەك، پەقەت تىرىشچانلىق ئەمگەك بىلەنلا ئادەم ئوز بەختىنى تاپىدىغانلىقى تالاشسىز ھەقىقەتتۇر. ئېلېكتر-مونتاژ ئىشلىرىدا خېلە مول تەجرىبىگە ئىگە بولغان ز. غوجامبەردىيېۋ ئۇيغۇر باللىرىدىن بىر مۇستەقىل ئېلېكتر- مونتاژچىلار برىگادىسىنى قۇرۇپ ئىشلەشنى نىيەت قىلدى ۋە 1963-ژىلى قازاقستان ئېلېكترومونتاژ باشقارمىسىغا ئىشقا يوتكىلىدۇ. بۇ ئېلېكترومونتاژ باشقارمىسى پۈتكۈل جۇمھۇرىيەت دائىرىسىدە كارخانىلار، كولخوزلار بىلەن سوۋخوزلار، فېرمىلارنى، شەخسلەرنىڭ ئويلىرىنى ئېلېكترلەشتۈرۈش ئىشلىرىنى ئېلىپ باراتتى. زىخرۇلكام شۇ ئاردىن چىققان ۋەتەنداشلاردىن بىر ئېلېكتر-مونتاژچىلار برىگادىسىنى تەشكىللەيدۇ.

داۋاملىق كوماندىروۋكىلاردا، ئايلاپ-ئايلاپ ئائىلىدىن ئايرىلىپ ژۈرۈپ ئىشلەش ئوڭاي ئەمەس ئەلۋەتتە. بۇ ھال باللار تەربىيەسىگە، شۇنداقلا جامائەتچىلىك بىلەن ئارىلىششقا تەسىر يەتكۈزمەي قويمىدى. ئەينە شۇنىڭ ئۈچۈن ز. غوجامبەردىيېۋ ئېلېكتر-مونتاژچى كەسپىنى ئالماشتۇرۇپ، ئوزىنى سودا ساھاسىدا سىناپ كورۈشنى قارار قىلدى. ئەينە

شۇ مەخسەتتە ئۇ 1967-ژىلى ئالمۇتا كوكتات-مېۋە سودا باشقارمىسى سىستېمىسىنىڭ دۇكانلىرىنىڭ بىرىگە سېتىقچى شاگىرتى بولۇپ ئىشقا ئورۇنلاشتى.

سودا تېخنىكۇمىغا ئوقۇشقا چۈشتى ۋە ئۇنى ياخشى باھالار بىلەن پۈتىرىپ، ژۇقۇرى دەرىجىدىكى توۋاروۋېد كەسپىگە ئىگە دىگەن دىپلوم ئالدى.

زىخرۇللام غوجامبەردىيېۋ 1976-ژىلدىن ئالمۇتىدىكى فۇرمانوۋ ۋە كالىنىن كوچىلىرى قايچىلاشقان جايدىكى 8-كوكتات-مېۋە دۇكىنىنىڭ مۇدىرى بولۇپ ئىشلىمەكتە. سودا ساھاسىدىكى كوپ ژىللىق ئۈنۈملۈك ئىشى ئېتىراپ قىلىنىپ، ز. غوجامبەردىيېۋقا قازاقستان سودا ئەلاچىسى دىگەن ئۇنۋان بېرىلگەن.

ز. غوجامبەردىيېۋ جامائەتچىلىك ئىشلىرىغىمۇ پائال ئارىلىشىپ كەلمەكتە. ئۇ 1992-ژىلدىن جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ بيۇرو ئەزاسى سۈپىتىدە جەمىيەتلىك پائالىيەتكە قولىدىن كېلىشىچە ياردەم قىلىپ كەلمەكتە. 1993-ژىلى ئاتۇ پاجەسىنىڭ 70 ژىللىغىنى خاتىرىلەش مەراسىملىرىنى ئۇيۇشتۇرۇشقا، ئۇلۇق ئابايىنىڭ 150-ژىللىغىنى نىشانلاشتا، شەھەردە ئۇيغۇرلارنىڭ مەدەنىيەت كۈنلىرىنى ئوتكۈزۈش ئوخشاش چارە تەدبىرلەردە دايىم ماددىي ياردەم بېرىپ، تۇردى. ز. غوجامبەردىيېۋ شۇنداقلا قازاقستان تېلېۋىدېنىيېسى «ئالتاغ» پروگراممىسىنىڭ، ئۇيغۇر بولۇمى بىر ئەچچە قېتىم ئۇيۇشتۇرغان يېڭى ژىللىق گۈلخان، 8-مارتقا بېغىشلانغان كورستىشلەرگىمۇ ماددىي ياردەم بەرگەن. ئالغىر ئاھىيەسى كالىنىن كولخوزىدىكى مەسچىت قۇرۇلۇشىغا، قورامدىكى ساۋۇت دامۇللام مەدرىسىگە ۋە باشقا مەسچىتلەرگە ياردەم قولىنى سۇنۇپ سوۋاپلىق ئىش قىلغان ئىدى.

بىيل ز. غوجامبەردىيېۋ ئايالى رىزۋانگۈل بىلەن مۇسۇلمانچىلىقنىڭ بەش پەرزىنىڭ بىرىنى ئادا قىلىپ، مەككە-مەدىنىنى زىيارەت قىلىپ قايتتى.

يا. سابىتى.

تاماشىبىنلار دىققىتىگە

م. لېرمونتوۋ ناممىدىكى ئاكادېمىيەلىك رۇس دراما تېئاتىرىنىڭ بىناسىدا 8-9-يانۋار كۈنلىرى سائات 18،00 دە جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر تېئاتىرى، «ئالتاغ» پروگراممىسى ۋە «مىراس» فىرمىسى ھەمكارلىقتا تەييارلىغان يېڭى ژىللىق **«بارلىقىڭغا مەرھەمەت!»** ئويۇن-كۈلكە، شوئۇ كونسېرتلىق پروگراممىسىغا تەكلىپ قىلىمىز.

تاماشىبىنلار ئۈچۈن يېڭىلىق: **«ئويۇن بىزدىن، تەلەي سىزدىن»** لوتېرېيەسى ئوتكۈزۈلىدۇ. غالىب چىققان تاماشىبىنلار قىممەت باھالىق سوۋغىلار بىلەن مۇكاپاتلىنىدۇ.

كونسېرتتا ئوزبەكستان خەلق ئارتىسى **ئابدىرىم ئەخمەدىي**، قازاقستان خەلق ئارتىستى **نۇربۇۋى مەمەتوۋا**، ناخشىچىلار **تولۇناي ئەيساروۋا، مۇرات مەمەتباقىيېۋ**، تاجىكستاندىن **بەرۇن نەزەروۋ** رەھبەرلىگىدىكى ئېستىرادا ئانسامبىل، **«ئاركلۇب»** توپى **«ناۋا ئانسامبلى»**، كۈلكە ماھىرلىرى قازاقستاننىڭ خىزمەت كورسەتكەن ئارتىستى **«رۇقىيەم ساتتاروۋا، رىھان مەخپىروۋا، ماخمۇتجان دەرابېۋلار قاتنىشىدۇ.**

ئېنىقلىمىلارنى تۋەندىكى تېلېفونلار ئارقىلىق ئېلىشقا بولىدۇ: 20-61-69، 73-82-62.

بىلېتلار رۇس، ئۇيغۇر تېئاترلىرىنىڭ كاسسىلىرىدا سېتىلىۋاتىدۇ.

ئەلۋىدا مۇجاھىد، ئەلۋىدا ئۇستاز

1995-ژىل ئۇيغۇرلار ئۈچۈن مۇسىبەت ئۈستىگە-مۇسىبەت ئېلىپ كەلگەن ژىل بولدى. تېخى يېقىندىلا خەلقىمىز ئوزىنىڭ ئىستېداتلىق يازغۇچىسى ئابدىرېھىم ئوتكۈردىن ئايرىلىپ قالغان ئىدى. مانا ئەندى تۈركىيەدىن يەنە بىر شۇم خەۋەر كەلدى. 17-دېكابر كېچىسى ستامبۇلدىن كەلگەن تېلېفون قوڭغۇرىغى- ژۈرىكىمنى يەنە ئېزىپ تاشلىدى. شۇ كۈنى بۈيۈك مۇجاھىدىمىز، شەرقىي تۈركىستانلىقلارنىڭ لىدېرى، ئەجايىپ ئىنسان ئەيسا يۈسۈپ ئالپتېكىن پانىدىن باقىي دۇنياغا يول ئۈتتى.

پۈتكۈل ئاڭلىق ھاياتىنى، كۈچ-غەيرىتىنى، ئەقىل-پاراستىنى شەرقىي تۈركىستانلىقلارنىڭ ئىنسانىي ھوقۇقىنى قوغداشقا، ۋەتەن ئىستىلالىيىتىنى تىكلەشكە بېغىشلىغان لىدېرىمىزنىڭ ئۇزاق ژىللار جەريانىدا كۆرەش قىلىپ، مېۋىسىنى كورەلمىگەن ئىستىقلالىيەت ھەققىدىكى ئارزۇ-ئارمانلىرى بىزگە مىراس بولۇپ قالدى.

مەن بۇ كىشى بىلەن 1991-ژىلنىڭ ئاخىرىدا ستامبۇلدىكى ئويىدە بىرىنچى قېتىم كورۈشكەندە ۋە ئۇزاق مۇڭداشقاندا نامى ئوتتۇرا شەرقتە رىۋايەتكە ئايلانغان پېشقەدەم ئۇستازىمىز نىيىتىنىڭ نەقەدەر ئالىيجاناپ ئىكەنلىگىنى، ئوزىنىڭ ئىنسان سۈپىتىدە ئىرادىلىك، مېھرىۋان، كويۇمچانلىغىنى چوڭقۇر ھېس قىلغان ئىدىم. ئوز خەلقى ئۈچۈن ھېچ قانداق توسالغۇلۇقلارغا بوي سۇنماستىن كۈرەشكەن، ماددىي قاشاقلىقلارنى مەنۋىي بايلىق ۋە قۇدرەت بىلەن يېڭەلەيدىغان بۇنداق ئادەملەر ئوز موجۇتلىغى بىلەن ئالاھىدە ھادىسە سۈپىتىدە قىممەتلىك ئىكەنلىگىنى چۈشەنگەن ئىدىم.

ئەيسا يۈسۈپ ئالپتېكىننىڭ ھاياتى- خەلقىمىز ھاياتى بىلەن، تەغدىرى- خەلقىمىز تەغدىرى بىلەن ئوخشاش. 17-دېكابر ئاخشىمى مۇسىبەت ئىچىدە ئەيسا ئەپەندىمنىڭ شانلىق تارىخىنى يەنە بىر قېتىم كوز ئالدىمدىن ئوتكۈزدۈم. ئۇ 1920-ژىللارنىڭ ئاخىرىدىن تارتىپلا ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئىنسانىي ھوقۇقلىرىنى قوغداشقا، ۋەتەن مۇستەقىللىغىنى تىكلەشكە بەل باغلاپ، تىنىمسىز پائالىيىتىنى باشلىۋەتكەن ئىدى. بۇ بۈيۈك مۇجاھىدنىڭ ھەرىكەت دائىرىسى ئۈرۈمچىدىن-ئەنجىنغىچە، ئەنجىندىن-ستامبۇلغىچە بولغان كەڭ گېوگرافىيەلىك مەيدانىنى ئىگەللەيدۇ. بۈيۈك مۇجاھىد 1949-ژىلى ۋەتەن ئۈچۈن - ۋەتەندىن ئايرىلغاندىن كېيىن، ھىندىستان، تۈركىيە، مىسىر، سەئۇدىيە ئەرەبىستانى قاتارلىق ئونلىغان دولەتلەرگە بېرىپ، شەرقىي تۈركىستان داۋاسىنى كوتىرىپ چىقتى. دەل مۇشۇ ئادەمنىڭ تىنىمسىز قەيسەرلىگى بىلەن ئېلىپ بارغان پائالىيىتى تۈپەيلى ئۇيغۇر خەلقىنىڭ دەردى جاھان سەھنىسىگە چىقتى. بۇ جەھەتتىن ئۇنىڭ «تومۇر پەردە ئارقىسىدىكى شەرقىي تۈركىستان»، «شەرقىي تۈركىستان پاجەسى»، «شەرقىي تۈركىستان داۋاسى»، «شەرقىي تۈركىستان ئىنسانىيەتتىن ياردەم سورايدۇ»، «شەرقىي تۈركىستان ئۈچۈن»، «شەرقىي تۈركىستاننىڭ ئىلتىجاسى» كەبى رىسالىلىرى خاراكتېرلىقتۇر.

ئەيسا يۈسۈپ ئالپتېكىن تۈركىيەدە ناھايىتى چوڭ ئابرويغا ئىگە ئىدى. ئۇنى ياشلار ئۇستاز دېسە، دولەت رەھبەرلىرى سەبداش دەپ ھېسابلايتتى. مەن بۇنىڭ ھەقلىغىنى 1992-ژىلى يانۋاردا تۈركىيە بۈيۈك مەجلىسىنىڭ قوبۇلىدا بولۇپ، ئۇنىڭ رەئىسى ھېسامىدۇن جىندۇرۇق، مىللىي كۈرەش پارتىيەسىنىڭ رەئىسى ئالپ ئارسلان تۈركەش، شۇ چاغدىكى تۈركىيە باش مىنىسترى، ھازىرقى پرېزىدېنتى سۈلېيمان دېمىرەللەر بىلەن بولغان ئۇچرىشىشلاردا ئەيسا ئەپەندىمگە كورسىتىلگەن ھورمەت ۋە ئېھتىراملاردىن بىلىپ قايتقان ئىدىم. مىڭ ئەپسۇسكى، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ بۇ مۇنەۋۋەر پەرزەندى قىرىق ژىلدىن كوپرەك مۇھاجىرەتتە ياشاپ، ئوز ۋەتىنىدە بىر قېتىممۇ بولالمىدى، مەركىزىي ئاسىيادىكى قېرىنداشلىرى بىلەن دىدارلىشىپ، مۇڭداشالمىدى، بۈيۈك مۇجاھىدنىڭ كوزى ئوچۇق كەتتى. ئۇ ئىستىقلالىيەتكە تەشنا خەلقىمىزنىڭ چېھرىسىدە كۈلكە كورمەي، پەقەت ئاچچىق ياشلىرىنىلا كوردى. ئۇنىڭ مۇقەددەس ئارزۇلىرى ئەۋلاتلارغا مىراس بولۇپ، ئۇلارنى جاسارەتكە ۋە ئەقىل-پاراسەتكە دەۋەت قىلىدۇ دەپ ئىشىنىمەن.

دولقۇن ياسىن.

جۇمھۇرىيەتلىك «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە ئۇنىڭ قوشۇمچىسى «يېڭى ھايات» گېزىتلىرى رېداكسىيەسىنىڭ كوللېكتىۋى تۈركىيەدە ئىستىقامەت قىلىۋاتقان پېشقەدەم مۇجاھىدىمىز

ئەيسا يۈسۈپ ئالپتېكىننىڭ

ۋاپات بولۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن مەرھۇمنىڭ ئائىلە-تاۋابىئاتىغا، قەۋم-قېرىنداشلىرىغا چوڭقۇر قايغۇرۇپ تەزىيە بىلدۈرىدۇ.

جۇمھۇرىيەتلىك «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە ئۇنىڭ قوشۇمچىسى «يېڭى ھايات» گېزىتلىرى رېداكسىيەسىنىڭ كوللېكتىۋى قازاقستان دولەت ئەدلىيە ئىنستىتۇتىنىڭ ئىلمىي كاتىۋى، ئەدلىيە پەنىنىڭ نامزىتى ئەنۋەر ھاجىيېۋقا ئانىسى

توختىخاننىڭ

مەزگىلسىز ۋاپات بولۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن چوڭقۇر قايغۇرۇپ تەزىيە بىلدۈرىدۇ.

باش مۇھەررىرنىڭ ئورۇنباسارى
ت. توختەموۋ.

يېڭى ھايات
ئالمۇتا، 480044
تېپەك يولى كوچىسى
50 بىنا، 8-قەۋەت

گېزىتنى تەسىس قىلغۇچى:
قازاقستان جۇمھۇرىيىتى
مىنىستىرلار كابىنېتى

نوۋەتچى مۇھەررىر
ئا. قۇتلۇق.

تېلېفونلار: قوبۇلخانا- 59-84-33، باش مۇھەررىرنىڭ ئورۇنباسارى 01-92-33، مەسئۇل كاتىپ-06-86-33، ئىجتىمائىي - سىياسىي، مەدەنىيەت بولۇملىرى-81-86-33، ئەدەبىيات ۋە سەنئەت بولۇمى- 27-86-33، ئىختىسات بولۇمى- 50-86-33.

تىراژى 4440

«Йеңи хаят» («Новая жизнь»), индекс 65359, приложение республиканской общественно-политической газеты «Уйгур авази», регистрационное свидетельство № 480, выдано Министерством печати и массовой информации Республики Казахстан.

Газета отпечатана в республиканском газетно-журнальном Издательстве «Дəуiр», Алматы, 480044, пр. Ленина, 2/4.

گېزىتىمىز سەھىپىلىرىدە بېسىلغان ماقالىلار مۇئەللىپلىرىنىڭ مۇقىمەسى تەھرىراتىمىزنىڭ مۇقىمەسى بولۇپ ھېساپلانمايدۇ. تەھرىراتتىن ماتېرىياللار قايتۇرۇلمايدۇ ۋە جاۋاپ بېرىلمەيدۇ.

ЛОГ-60